

Quellenwerke der Altindischen Lexikographie

Herausgegeben im Auftrage der
Kais. Akademie der Wissenschaften in ~~Wien~~

Bd. I.

DER

ANEKARTHASAMGRAHA DES HEMACHANDRA.

MIT AUSZÜGEN AUS DEM COMMENTARE DES MAHENDRA.

Herausgegeben von

Th. ZACHARIAE.

Sa HK

HEIM / ZAC

Wien:

ALFRED HOLDER.

Bombay:

EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1898.

अथ श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतोनेकार्थसंग्रहः ॥
श्रीमहेन्द्रसूरिविरचितटीकासारसहितः ॥

DER

ANEKARTHASAMGRAHA DES HEMACHANDRA.

*HERAUSGEGEBEN MIT AUSZÜGEN AUS DEM
COMMENTARE DES MAHENDRA.*

VON

THEODOR ZACHARIAE.

Wien

ALFRED HOLDER.

Bombay

EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1893

OTTO VON BÖHTLINGK AND RUDOLF VON ROTH,

DER BEGRÜNDER DER SANSKRIT LEXIKOGRAPHIE IN EUROPA,

ewidmet

Von der Commission der Kaiserlichen Akademie der
Wissenschaften für die Herausgabe der
Quellschriften der Indischen
Lexikographie

PREFACE.

THE present edition of the *Anekārthasaṃgraha* with extracts from Mahendha's commentary, the *Anekārthakuravākarakau-mudī*, is based upon the following manuscripts, all of which belong to the Government Collection in the Deccan College Library at Pune, and none of which bears a date —

(1) P, an ancient palm leaf MS —containing the text only with a few glosses, fully described by Professor Kielhorn in his Report on the Search for Sanskrit MSS, Bombay 1881, p 3, the copy used here was made in 1882

The following two MSS contain both the text and the commentary —

(2) A, a paper MS, Collection of 1875 76 No 702, consisting of 184 leaves or rather 186 there being two leaves numbered 116, and two 120 The text is given twice, in the middle of the pages in a larger handwriting, and again in the commentary In the colophon the MS is stated to have been written Śrī-Rājānagare, i.e., probably in Ahmadabad The MS is on the whole well preserved and correct But there are several lacunae, and unfortunately, a number of leaves has suffered from moisture or other causes, whereby many passages have become almost illegible even for a practised eye Fols 73 124 have been re written by one or perhaps two hands The later hands are not so correct as the rest of the MS The MS was discovered by Dr Buhler, who gave a short notice of the Commentary on the *Anekārthasaṃgraha* as early as 184 in the *Monatsberichte* of the Academy of Sciences of Berlin, March 1874, p 280—*Ind Ant* IV, p 82, according to an incomplete Jesalmir MS In his essay on the Life of Hemachandra (Wien, 1889 p 43, 88) the same scholar has shown, that Mahendrasuri, who was a pupil of Hemachandra, composed the commentary on the *Anekārthasaṃgraha* soon after his teacher's death in the last quarter of the 12th century, compare Peterson's First Report, p 51, and for particulars regarding the arrangement and contents of the commentary, my *Beiträge zur Indischen Lexicographie*, pp 75—78

(3) B., another paper MS., Collection of 1882-83 No. 234, 217 leaves. This MS. was discovered by Prof. Peterson and described by him in his First Report, Bombay 1883, p. 51 and 89. On many leaves, the writing is almost effaced, apparently because the leaves had stuck together and subsequently suffered when they were separated. As to correctness and completeness, this MS. cannot compare with A. The latter MS., therefore, forms the basis of my edition. I have, however, derived great help from B for passages where A is almost illegible or where it has a lacuna. Here I may mention that sometimes unfortunately both MSS. omit the same parts of the commentary. The commentary is—certainly or apparently—defective under the words अञ्जनी, आनर्त, इति (7, 22), उत्सव, उपसंपन्न, कालपृष्ठ, कुदाल, तथा, तमोपह, नभश्चर, परा, प्रवह, रोहिताश्व, साक्षात्, स्वसि, हस्तिकर्ण; and it is entirely wanting under दोषत्र, परिसर, प्रचण्ड, मकुठ and सौदामिनी; for particulars see the various Readings.¹

Besides, two MSS. of a book on which Mahendra has drawn largely, the Mañkhakośa, one of Dr. Bühler's Kāśmīr discoveries, have been of great assistance. For many corrupt passages in Mahendra's commentary I have used the *tika* on Mañkha as a sort of third manuscript. As to the MSS. of the Mañkhakośa, it will suffice here to say that the first is a birch bark MS. and contains the text almost complete, whilst the second is a modern paper MS. comprising about two-thirds of the text and the commentary. It ends abruptly with the comment on the word गुरु.²

The text of the Anekārthasaṃgraha in the present edition, is exhibited almost without variants. For my MSS. really differ in minor points only, and the majority of the meanings ascribed to the Anekārthas is amply supported by the glosses, explanatory remarks and examples in the Commentary. I may add here that, with one exception, I have paid no regard to former editions of Hemachandra's Kośa.³

¹ It would appear that other MSS. of the Commentary are hidden in the libraries of India, see e.g. Dr. Bhandarkar's Report for 1883-84, p. 177 a, 209, b, 213, b where an Anekārthasaṃgraha, consisting of 229 leaves is mentioned. That a MS. was in the hands of the late Pandit Durgāprasād, is clear from the fact that he quotes from it in his editions of Sanskrit works.

² Compare my edition of the Śāsvatakośa, p. XI—XIV, and my Beiträge z. Ind. Lex. p. 70. I intend to edit the Mañkhakośa hereafter, for which Dr. Stein has lately acquired new materials.

³ Compare on the Calcutta edition of 1807 my Beiträge, pp. 78-93, and on Beroosh's ——— in the Gottingische Gelehrte Anzeigen 1885,

Mahendra's commentary is quite a unique work and, therefore, of the greatest importance for Sanskrit lexicography. It is, in fact, the only complete commentary on one of the larger Anekârthasosas that up to the present date has come to light. Of the Mankha-tikâ two-thirds only have come down to us. Besides, the Mankhakosa does not cover as large a ground as Hemachandra's glossary. A Visva-tikâ certainly seems to exist, for it is quoted. But it has not yet been recovered. If it existed before Mahendra's time, it probably formed his principal source.

Considering the great importance of Mahendra's commentary I should have liked to, but I could not give it in its entirety. However, the first Kânda has been printed, as it stands in the MSS, to serve as a specimen of the whole. For the rest of the commentary, I had to confine myself to extracts. Although a comparison of the first Kânda with the rest would show what has been omitted and what has been retained, I give the following particulars. I have omitted, as a rule :—

(1) The etymologies and quotations from Hemachandra's grammatical works. But I have always taken into consideration the etymologies where the MSS. differ and where it was necessary to decide for one form.

(2) The statements referring to the classification of the words as adjectives or substantives and to their gender, in the Extracts from the Commentary, too, the genders have only been distinguished when this was absolutely necessary.

(3) The explanations of the meanings, the विपमार्थप्रकाशनम्, Intr., verse 8, except where they differ from those given in the Petersburg Dictionary. But I have retained miscellaneous remarks of the commentator, whenever they furnish interesting and to my knowledge new matter, likewise glosses whenever the words employed are of rare occurrence or elsewhere stated to be provincial terms. The additional meanings, mostly taken from the Mankhakosa, have been given without exception, together with the examples quoted for them.

(4) Examples (दृष्टा) for meanings which are well-known and the occurrence of which has been shown by Bohtlingk in his Dictionaries, except when they seemed to me better and older than those quoted by him. The great number of apparently useless

quotations in the second Kānda, down to about 2,355, serves to show more prominently the range of literature studied by the commentator. Besides, in the 7th or Avyāya Kānda every example without exception has been given, because in the majority of the cases it was impossible to distinguish between what is sufficiently authenticated by our Dictionaries and what is not. Finally, I have kept all examples quoted under those words which have a great variety of meanings, and all examples quoted from the eighth Sūtra of the Kumārasambhava. Several quotations given by Mahendra more than once, are printed in full in one place only. But for settling the text all the readings in the different passages have been compared. The same holds good for the concluding verses, or Prastāva, which has been printed at the end of Kānda II, whilst in the MSS it is repeated after Kāndas III. and VII.

Most of the references to published Kosas have been omitted, as they are given in the Petersburg Dictionary, references to unpublished Kosas likewise, except when they furnish new lexicographical matter, and, lastly most of the general references, *e g*, to the Kumārasutra or the Nighāntu.

Apart from these omissions, the commentary is given complete, and its wording has been preserved as far as possible.

The examples adduced in the commentary amount to about 7 000. They are, almost without exception, given anonymously and mostly consist of fragments of verses. In order to trace the passages to their sources, I have had to go through a good many books. But many passages are probably quoted from books not yet published, or inaccessible to me. It may also be that some quotations from well known texts have escaped my notice.

The work of identifying the quotations was finished in 1889. Since that time whilst the book was being carried through the press, I have occasionally come across some quotations, *e g*, in the texts recently published in the Kavyamālā. These Additional References are given at the end of the volume.

Of the numerous and interesting variants that appear in Mahendra's quotations, I have preserved as many as I could within my limited space. But many, of course, had to be omitted altogether.

Further, the abbreviations, which I have been compelled to introduce, have been duly explained at the end of the book. The figures following them usually refer in the case of dramas and Kāvyaś to the Anka or Sarga and the verse, except when the first figure is preceded by p. Of works like the Kāvya-prakāśa, the pages and lines are quoted, except in a few cases, where Roman figures have been used to denote the chapters.

The sign of interrogation [?] has been employed to indicate doubtful words or passages, which it was not in my power to restore with certainty. In some cases I have preferred printing what I found in the MSS. instead of forcing upon the reader unconvincing conjectures.

Additions of my own to what Mahendra gives, are generally placed between brackets, or may be recognized by the letter c. (compare).

As regards the spelling of words, I have generally followed the Petersburg Dictionary. The orthography of my best MS. has, however, sometimes been adhered to, especially in the case of names of plants.

In the Various Readings at the end of the volume, I have taken into account chiefly the MS. A, upon which the edition is based. Of B, I have considered it sufficient to give only the more important variations. A few conjectures and corrections, the results of a thorough comparison of the printed text with the MSS. have been added.

So long ago as 1881, the MS. A was transmitted to me from India, and I at once resolved to edit it. But it turned out to be insufficient, and no publisher or learned body could be found to undertake the publication. Some of the results, however, which I gathered from the perusal of the commentary, I published, as opportunity offered, in several papers and reviews, and especially in my *Beitrag zur Indischen Lexicographie*, Berlin 1893. For general information I would refer to the latter book. At last, after a second MS. had been discovered by Professor Peterson, I set to work again towards the close of 1898 and finished the edition early in 1901. The possibility of its publication was given when the Imperial Academy of Vienna generously offered to defray the

वेपोपकरणे वेपरचनायां मतौ गिरि ।

शोभात्रिवर्गसंपत्त्योः स्रूः स्रुवे निश्चरेपि च ॥ १३ ॥

यः पश्चिमदिगीशे स्यादौपत्ये पुनरव्ययम् ।

द्यौः स्वर्गनभसोः स्वो ज्ञात्यात्मनोः स्वं निजे धने ॥ १४ ॥

दृग् ब्रह्मदर्शनध्याक्षिण विद् प्रवेशे नृवैश्ययोः ।

तृद् तृष्णावत्तर्पघघ भवेद्विप्तापिपासयोः ॥ १५ ॥

त्विद् शोभायां जिगीषायां व्यवसाये रुचौ गिरि ।

भाः प्रभावे मयूखे च मास्तु मासे निशाकरे ॥ १६ ॥

इत्याचार्यश्रीहिमचन्द्रविश्वचित्तेनेकार्यसंग्रह एकस्वरकाण्डः प्रथमः ॥

१ भर्को द्रुभेदे स्फटिके तान्ने सूर्ये विडोजसि ।

भर्क दुःखाद्योरङ्को भूपारूपकलक्ष्मण ॥ १ ॥

चित्राजौ नाटकाद्यंशे स्थाने क्रोडेन्तिकागसोः ।

एकोन्यः केवलः श्रेष्ठः संख्या कल्कोघविष्टयोः ॥ २ ॥

दम्भे पापिनि किट्टे च कङ्को ब्राह्मणलिङ्गिनि ।

लोहपृष्ठे यमे कर्कः श्वेताश्वे दर्पणे घटे ॥ ३ ॥

कर्कतेनेग्रौ राशौ च काकः स्यात्पीठसर्पिणि ।

क्षीपमानद्रुभेदेषु शिरोवक्षालने द्विके ॥ ४ ॥

काकं काकसमूहे स्याद्भूतवन्धे च योपिताम् ।

काका तु काकजङ्घायां काकोलीकाकनासयोः ॥ ५ ॥

काकोदुम्बरिकाकाकमानिकारक्तिकास्यपि ।

किष्कुः प्रकोष्ठे हस्ते च वितस्तौ कुत्सितेपि च ॥ ६ ॥

कोको वृके चक्रवाके खर्जुरीद्रुमभेकयोः ।

छेको विदग्धे विश्वस्तमृगनीडजयोरपि ॥ ७ ॥

टङ्को नीलकपित्थेसिकोशे कोपेश्मदारणे ।

मानान्तरे खनित्रे च जङ्घायां टङ्गणेपि च ॥ ८ ॥

तर्को वितर्के काङ्गायामूहकर्मविशेषयोः ।

त्रिका कूपस्य नेमौ स्यात्त्रिकं पृष्ठाधरे त्रये ॥ ९ ॥

मुखमुपाये प्रारम्भे भेदे निःसरणास्ययोः ।
 रेखा स्यादल्पको छद्मन्याभोगोद्वेखयोरपि ॥ २४ ॥
 लेखो लेख्ये दैवते च लेखा राज्यां लिपावपि ।
 वीङ्ग तु भूकशिम्बायां गतिभेदे च नर्तने ॥ २५ ॥
 शङ्खः कम्बौ निधिभेदे स्यान्नख्यामलिकास्थनि ।
 शाखा द्रुमांशे वेदांशे भुजे पक्षान्तरेन्तिके ॥ २६ ॥
 शिखाप्रमात्रे चूडायां केकिचूडाप्रधानयोः ।
 ज्वालायां लाङ्गलिकायां शिफाशाखाघृणिष्वपि ॥ २७ ॥
 सखा सहाये मित्रे च सुखं त्रिदिवशर्मणोः ।
 सुखा प्रचेतसः पुर्यामगः स्यान्नगवत्तरौ ॥ २८ ॥
 शैले सरीसृपे भानावङ्गमन्तिकगात्रयोः ।
 उपसर्जनभूते स्यादभ्युपायप्रतीकयोः ॥ २९ ॥
 धङ्गा नीचद्विशेषे स्युरिङ्गः स्याद्विङ्गितेज्जुने ।
 शाननङ्गमयोश्चापि खगोर्कमहपक्षिषु ॥ ३० ॥
 शरे देवेषु खङ्गोसौ खङ्गिभृङ्गे च गण्डके ।
 टङ्गः खनित्रे जङ्घास्योस्त्यागो वर्जनदानयोः ॥ ३१ ॥
 दुर्गे पुनर्दुर्गमे स्यादुर्गा तु नीलिकोमयोः ।
 नागो मतङ्गजे सर्पे पुंनाने नागकेसरे ॥ ३२ ॥
 क्रूराचारे नागदन्ते मुस्तके चारिंदेपि च ।
 देहानिलविशेषे च भेदे स्यादुत्तरस्थितः ॥ ३३ ॥
 नागं रङ्गे सीसपक्षे खीबन्धे करणान्तरे ।
 पिङ्गी शम्यां पिङ्गा हिङ्गुनाल्यां गौरोचनोमयोः ॥ ३४ ॥
 पिङ्गं बालके पिशङ्गे पूगः क्रमुकसंघयोः ।
 फल्गुः काकोदुम्बरिकावृक्षे निरर्थकेपि च ॥ ३५ ॥
 भगोर्कज्ञानमाहात्म्ययशोवैराग्यमुक्तिषु ।
 रूपवीर्यप्रयत्नेष्वाश्रीधर्मैश्वर्ययोनिषु ॥ ३६ ॥
 भङ्गस्तरंगे भेदे च रुक्मिशेषे पराजये ।
 कौटिल्ये भयविच्छिन्नयोर्भङ्गा शणे भङ्गिः पुनः ॥ ३७ ॥

भक्तिवीच्योर्भागो रूपार्थके भाग्यैकदेशयोः ।
 भृङ्गं त्वक्पन्नं भृङ्गास्तु पिङ्गधूम्याटमार्कवाः ॥ ३८ ॥
 पटपदोथ भृगुः सानौ जमदग्निप्रपातयोः ।
 भुके रुद्रे च भोगस्तु राज्ये वेश्याभृतौ सुखे ॥ ३९ ॥
 धनेहि कायफणयोः पालनाभ्यवहारयोः ।
 मार्गो मृगमदे मासे सौम्यक्षेन्वेपणे पथि ॥ ४० ॥
 मृगः कुरङ्गे याज्ञायां मृगयायां गजान्तरे ।
 पशौ नक्षत्रभेदे च मृगी तु वनितान्तरे ॥ ४१ ॥
 युगं हस्तचतुष्के स्याद्रथायङ्गे कृतादिके ।
 वृद्धिनामौपधे युग्मे योगो विस्मयघातिनि ॥ ४२ ॥
 अलब्धलाभे संगत्यां कार्मणध्यानयुक्तिषु ।
 वपुःस्थैर्यप्रयोगे च संनाहे भेषजे धने ॥ ४३ ॥
 विष्कम्भादावुपाये च रङ्गः स्यात्तृत्तयुद्भवोः ।
 रागे रङ्गं तु त्रपुणि रागः स्याल्लोहितादिषु ॥ ४४ ॥
 गान्धारादौ क्लेशादिकेनुरागे मत्सरे नृपे ।
 लङ्गः सङ्गे च पिङ्गे च लिङ्गं मेहनचिह्नयोः ॥ ४५ ॥
 शिवमूर्तावनुमाने सांख्योक्तविकृतावपि ।
 वङ्गः कर्पासे वृन्ताके वङ्गा जनपदान्तरे ॥ ४६ ॥
 वङ्गं त्रपुणि सीसे च वल्गुभ्रष्टागमनोक्तयोः ।
 व्यङ्ग्यो भेके हीनाङ्गे च वेगो रयप्रवाहयोः ॥ ४७ ॥
 रेतःकिंपाकयोश्चापि शार्ङ्गं विष्णुधनुर्धनुः ।
 भुङ्ग्याघ्राते वटे श्लेसे भृङ्गं चिह्नविषाणयोः ॥ ४८ ॥
 क्रीडाम्युयन्त्रे शिखरे प्रभुत्वोत्कर्षसानुषु ।
 भृङ्गः कूर्चशीर्षे भृङ्गी स्वर्णमीनविशेषयोः ॥ ४९ ॥
 विषायाभृमौपध्यां सर्गस्त्यागस्वभावयोः ।
 उत्साहे निधयेभ्याये मोहानुमतिमृटिषु ॥ ५० ॥
 धर्मः पूजाधिपौ मूल्येध दुःखे व्यसनैवसोः ।
 खड्गो हस्तपुटे वट्टौ हताघायां देहजानिते ॥ ५१ ॥

भोषः प्रवाहः संघातो द्रुतनृत्तं परंपरा ।
 उपदेशश्च मेघस्तु मुस्तके जलदेपि च ॥ ५२ ॥
 मोघो दीने निष्फले च मोघा स्यात्पाटलातरौ ।
 लघुः स्पृक्का लघ्वसारं ह्रस्वं चार्चगरु द्रुतम् ॥ ५३ ॥
 श्लाघोपास्तीच्छयोः स्तोत्रेर्चा पूजा प्रतिमापि च ।
 कचः शुष्कव्रणे केशे बन्धे पुत्रे च गीष्पतेः ॥ ५४ ॥
 कचा करेण्वां काचोक्षिरोगे शिष्ये मणौ मृदि ।
 काञ्ची गुञ्जामेखलयोः पुर्यां कूर्चो विकल्पने ॥ ५५ ॥
 दमश्रुणि दम्भे भ्रूमध्ये क्रौञ्चो ह्रीपे खगे गिरौ ।
 चर्चा स्याच्चर्ममुण्डायां चिन्तास्यासकयोरपि ॥ ५६ ॥
 चक्षुः पञ्चाङ्गुले त्रोट्यां नीचः पामरखर्वयोः ।
 मोचा शाल्मलिकदल्योर्मोचः शिग्रौ रुचिरुतौ ॥ ५७ ॥
 स्पृहाभिष्वङ्गशोभासु वचः श्रुके वचौपधौ ।
 शारिकायां वीच्याल्यूर्म्योरवकाशे सुखाल्पयोः ॥ ५८ ॥
 शचीन्द्राणीशतावर्योः शुचिः शुद्धे सितेनले ।
 मीप्मापादानुपहतेपूपधाशुद्धमन्त्रिणि ॥ ५९ ॥
 शृङ्गारे सूच्यभिनये व्यधने करणे स्त्रियाः ।
 अच्छो भङ्गके स्फटिकेमलेच्छाभिमुखेव्ययम् ॥ ६० ॥
 कच्छो द्रुमेदे नौकाङ्गेनूपप्राये तटेपि च ।
 कच्छास्तु देशे कच्छा स्यात्परिधानापराञ्चले ॥ ६१ ॥
 चीर्या वाराह्यां च गुच्छो गुञ्छे हारकलापयोः ।
 पिच्छः पुच्छे पिच्छं वाजे पिच्छा शाल्मलिवेष्टके ॥ ६२ ॥
 पङ्क्तौ पूगच्छटाकोशमण्डेप्वश्वपदामये ।
 मोचायां पिच्छिले म्लेच्छो जातिभेदेपभापणे ॥ ६३ ॥
 अजश्छाने हरे विष्णौ रघुजे वेधसि स्मरे ।
 अञ्जो धन्वन्तरौ चन्द्रे शङ्खेऽङ्गं पद्मसंख्ययोः ॥ ६४ ॥
 धाजिः क्षणे समरभायां युध्यूर्जः कार्तिके बले ।
 कञ्जो वेधसि केशे च कञ्जं पीयूषपद्मयोः ॥ ६५ ॥

कुञ्जो हनौ दन्तिदन्ते निकुञ्जे च कुजो द्रुमे ।
 भारे नरकदैत्ये च कुञ्जो न्युञ्जद्रुभेदयोः ॥ ६६ ॥
 खजा दर्वाभयोः खर्जूः खर्जूरीकीटकण्डुपु ।
 गञ्जो भाण्डागारे रीढाखन्योर्गञ्जा सुरागृहे ॥ ६७ ॥
 गुञ्जा तु कृष्णलायां स्यात्पटहे मधुरध्वनौ ।
 द्विजो विप्रक्षत्रिययोर्वैदये दन्ते विहंगमे ॥ ६८ ॥
 द्विजा भार्गवैरुक्थयोर्ध्वजः पूर्वदिशो गृहे ।
 शिभ्रे चिह्ने पताकायां खट्वाङ्गे शौण्डिकेपि च ॥ ६९ ॥
 निजो नित्ये स्वकीये च न्युञ्जः कुञ्जे कुशसुचि ।
 अधोमुखेपि च न्युञ्जं कर्मरङ्गतरोः फले ॥ ७० ॥
 प्रजा लोके संततौ च पिञ्जा तूलहरिद्रयोः ।
 पिञ्जो व्यमे वधे पिञ्जं बले वीजं तु रेतसि ॥ ७१ ॥
 स्यादाधाने च तत्त्वे च हेतावङ्कुरकारणे ।
 भुजो बाहौ करे मर्जुः शुद्धौ च रजकेपि च ॥ ७२ ॥
 राजी रेखायां पङ्क्तौ च रुजा त्यामयभङ्गयोः ।
 तञ्जः पट्टे च कच्छे च लाजः स्यादार्द्रतण्डुले ॥ ७३ ॥
 लाजास्तु भृष्टधान्ये स्युर्लाजं पुनरुशीरके ।
 प्रजोध्यगोष्ठसंघेषु वणिग्वाणिज्यजीविनि ॥ ७४ ॥
 याजिज्ये करणभेदे वाजं सर्पिषि वारिणि ।
 यज्ञाद्ये वाजस्तु पक्षे मुनौ निस्वनवेगयोः ॥ ७५ ॥
 व्याजः शाठ्येपदेशे च सञ्जौ संग्रहसंभृतौ ।
 सञ्जौ व्रद्धादिष्वी प्रजः पाप्मे प्रज्ञा तु शेषुषी ॥ ७६ ॥
 यज्ञः स्यादात्मनि मर्ये नारायणहुताशयोः ।
 संज्ञा नामनि गायत्र्यां हस्ताद्यैरर्थसूचने ॥ ७७ ॥
 वेतनार्कखियोरष्टौ दृष्टाष्टालकयोर्भृशे ।
 घतुष्कभक्तयोरिष्टमीप्सिते क्रतुकर्मणि ॥ ७८ ॥
 पूज्ये वेयसि संस्कारयोगेष्टिर्मखेष्टयोः ।
 सप्तहस्तलोकेषु कटो गजगण्डे कटौ भृशे ॥ ७९ ॥

शवे शवरयौषधयोः क्रियाकारश्मशानयोः ।
 किलिञ्जे समये चापि कटं गहनकृच्छ्रयोः ॥ ८० ॥
 कट्टकार्ये मत्सरे च दूषणे च कटू रसे ।
 तिक्ते प्रियङ्गुसुरभिकटुकाराजिकास्वपि ॥ ८१ ॥
 कुटः कोटे शिलाकुट्टे घटे गेहे कुटी घुरा ।
 नित्रगुच्छः कुम्भदासी कूटं पूर्वायन्त्रयोः ॥ ८२ ॥
 मायादम्माद्रिभृङ्गेषु सीराङ्गेनृततुच्छयोः ।
 निथलेयोधने राशौ कृष्टिः कर्षणधीमतोः ॥ ८३ ॥
 कोट्युत्कर्षादनीसंख्याभिषु खटस्तृणे कफे ।
 टङ्केन्धकूपे प्रहारे खाटिः शवरथे किणे ॥ ८४ ॥
 एकप्रहेथ खेटः स्याद्भ्रामभेदे कफेधमे ।
 स्फरे मृगव्ये गृष्टिस्तु सकृत्क्षतगवी भवेत् ॥ ८५ ॥
 वराहक्रान्ता च घटा घटने गजसंहतौ ।
 गोष्ठ्यां घटस्त्विभशिरःकूटे समाधिकुम्भयोः ॥ ८६ ॥
 घृष्टिः स्पर्धाघर्षणयोर्विष्णुक्रान्तावराहयोः ।
 घोण्टा पूगवदरयोश्चटुश्चाटुपिचण्डयोः ॥ ८७ ॥
 घृत्यासने जटा केशविकारे मांसिमूलयोः ।
 झाटो व्रणादिसंमार्ष्टौ कुञ्जक्रान्तारयोरपि ॥ ८८ ॥
 त्वटाकै विश्वकृत्तक्ष्णोस्त्रुष्टिः संशयलेशयोः ।
 सूक्ष्मैलायां कालमाने त्रोटिश्चञ्च्रां खगान्तरे ॥ ८९ ॥
 मीनकटफलयोर्दिष्टं दैवे दिष्टस्त्वनेहसि ।
 दिष्टिरानन्दे माने च दृष्टिर्ज्ञानिक्षिण दर्शने ॥ ९० ॥
 पट्टश्चतुष्पये पीठे राजादेः शासनान्तरे ।
 घणादिवन्धने पेपाश्मनि पट्टी ललाटिका ॥ ९१ ॥
 रोध्रोथ पटु लवणे पटुस्तीक्ष्णपटोलयोः ।
 स्फुटे रोगविहीने च छत्तायां नतुरेपि च ॥ ९२ ॥
 पुष्टिः स्यात्पोषणे वृद्धौ फटा तु कैतये कणे ।
 भटो धीरे म्लेच्छभेदेपि च भृष्टिस्तु भर्जने ॥ ९३ ॥

शून्यवाटचामथ म्लिटं म्लानमस्पष्टभाषितम् ।
 यटिर्भाग्या मधुयट्यां ध्वजदण्डेखहारयोः ॥ ९४ ॥
 रिटं क्षेमेशुभे रिटोसौ लाटो वस्त्रदेशयोः ।
 वटो गौले गुणे भक्ष्ये वृक्षे साम्यवराटयोः ॥ ९५ ॥
 वाटः पथि वृत्तौ वाटं वरण्डेङ्गान्नभेदयोः ।
 वाटी वास्तौ गृहोद्यानेकटचोर्विटस्तु मूषिके ॥ ९६ ॥
 खदिरे लवणे पिङ्गे द्रौ च व्युष्टं फले दिने ।
 पर्युषिते प्रभाते च व्युष्टिः स्तुतिकर्त्तृदिपु ॥ ९७ ॥
 विटिः कर्मकरे मूल्ये भद्राजूमेषणेषु च ।
 सटा जटाकेसरयोः स्फुटो व्यक्तप्रफुल्लयोः ॥ ९८ ॥
 सिंते व्याघ्रे स्फुटिस्त्वंहिस्फोटे निर्भिन्नचिर्भित्ते ।
 सृष्टिः स्वभावे निर्माणे सृष्टं निश्चितयुक्तयोः ॥ ९९ ॥
 प्रचुरे निर्मिते चाथ दृष्टः स्यात्केशरोमसु ।
 जातहर्षे प्रतिहते विस्मिते दपितो यथा ॥ १०० ॥
 कठो मुनी स्वर ऋचां भेदे तत्पाठिवेदिनोः ।
 कण्ठो ध्वनौ संनिधाने मीवायां भदनद्रुमे ॥ १०१ ॥
 काष्ठं दास्यणि काष्ठा तु प्रकर्षे स्थानमात्रके ।
 दिशि दारुहरिद्रायां कालमानप्रभिद्यपि ॥ १०२ ॥
 कुण्डो कर्मण्ये मूर्खे च कुष्ठं भयजरोगयोः ।
 कोष्ठो निजे कुसूत्रे च कुक्षेरन्तर्गृहस्य च ॥ १०३ ॥
 गोष्ठं गोस्थानके गोष्ठी संलापे परिपद्यपि ।
 ज्येष्ठः स्यादमजे भ्रेष्ठे मासभेदातिवृद्धयोः ॥ १०४ ॥
 ज्येष्ठा भे गृहगोपायां निष्ठोत्कर्षव्ययस्ययोः ।
 द्वेष्टे निष्पत्तौ नाशेन्ते निर्वाहे याचने प्रते ॥ १०५ ॥
 पृष्ठं पश्चिममात्रे स्याच्छरीरावयवान्तरे ।
 यण्डः कुन्तायुधे खर्वे मृत्याकृतविवाहयोः ॥ १०६ ॥
 शठो मध्यस्थपुरुषे धूर्ते धत्तूरकेपि च ।
 भ्रेष्ठोऽप्ये धनदे पट्टी गौरी पग्नां च पुरणी ॥ १०७ ॥

हठोम्बुपर्ण्या प्रसभेण्डं पेशीकोशमुष्कयोः ।
 इडेलावस्वर्गनाडीभूवागोपु बुधखियाम् ॥ १०८ ॥
 काण्डो नालेधमे वर्गे द्रुस्कन्धेवसरे शरे ।
 सहःशलाघाम्बुपु स्तम्बे क्रीडा केल्यामनादरे ॥ १०९ ॥
 कुण्डी कमण्डलौ कुण्डो जाराज्जीवत्पतेः सुते ।
 देवतोयाशये स्थाल्यां क्ष्वेडः कर्णामये ध्वनौ ॥ ११० ॥
 विपे वक्रे क्ष्वेडा सिंहनादयंशशलाकयोः ।
 क्ष्वेडं लोहितार्कफले घोषपुष्पे दुरासदे ॥ १११ ॥
 क्रोडः कोले शनौ क्रोडमङ्गे खण्डोर्ध ऐक्षवे ।
 मणिदोषे च गण्डस्तु वीरे पिटकचिह्नयोः ॥ ११२ ॥
 कपोले गण्डके योगे वाजिभूषणबुद्बुदे ।
 गडुः पृष्ठगुडे कुञ्जे गडो मीनान्तराययोः ॥ ११३ ॥
 गुडः कुञ्जरसंनाहे गोलकेक्षुविकारयोः ।
 गुडा तु गुडिकास्तुक्षोर्गोण्डः स्याद्दृढनाभिके ॥ ११४ ॥
 पामरजातौ चण्डस्तु यमदासेतिकोपने ।
 तीव्रे दैत्यविशेषे च चण्डी तु शिवयोपिति ॥ ११५ ॥
 चण्डा धनहरीशङ्खपुष्पोश्चूडा शिखामयोः ।
 बाहुभूपावलभ्योश्च चोडः कञ्चुकदेशयोः ॥ ११६ ॥
 जडो मूर्खे हिमाग्राते जडा स्याच्छूकशिम्बिका ।
 ताडो द्रौ ताडने घोषे मुष्टिमेयतृणादिके ॥ ११७ ॥
 ताडी तालीदलतरौ दण्डः सैन्ये दमे यमे ।
 मानव्यूहप्रभेदेऽप्यधेर्कानुचरे मथि ॥ ११८ ॥
 प्रकाण्डे लगुडे कोणे चतुर्योपायगर्वयोः ।
 नाडी कुहनचर्यायां घटिकागण्डदूर्वयोः ॥ ११९ ॥
 नाले गुणान्तरे स्त्रायौ नीडं स्थाने खगालये ।
 पण्डः पण्डे पण्डा बुद्धौ पाण्डुः कुन्तीपत्नौ सिते ॥ १२० ॥
 पिण्डो वृन्दे जपापुष्पे गोले बोलेङ्गसिलहयोः ।
 कवले पिण्डं तु वेदमैकदेशे जीवनायसोः ॥ १२१ ॥

लगुडेश्री लोहिताङ्गे गणः प्रमथसंख्ययोः ।
 समूहे सैन्यभेदेय गुणो ज्यासुदतन्तुषु ॥ १३६ ॥
 रज्जौ सत्त्वादौ संध्यादौ शौर्यादौ भीम इन्द्रिये ।
 रूपादायप्रधाने च दोषान्यस्मिन्विशेषणे ॥ १३७ ॥
 गेष्णो नटे गायने च घ्राणं तु घ्रातघोणयोः ।
 घृणा तु स्याज्जुगुप्सायां करुणायां घृणिः पुनः ॥ १३८ ॥
 अंशुज्वालातरंगेषु चूर्णानि वासयुक्तिषु ।
 चूर्णं क्षोदे क्षारभेदे जर्णो जीर्णद्रुमेन्दुषु ॥ १३९ ॥
 जिष्णुः शक्रेर्जुने विष्णौ जित्वरेकै वसुध्वपि ।
 द्रूणिः क्रमुकभेदे स्याद्बुधैवश्रुतावपि ॥ १४० ॥
 घ्राणं घ्राते रक्षणे च घ्रायमाणौषधावपि ।
 तीक्ष्णं समुद्रलवणे विपायोमरकाजिषु ॥ १४१ ॥
 भात्मत्यागिनि तिग्मे च तूणी नीलीनिपद्मयोः ।
 द्रुणः स्याद्दृष्टिके भृङ्गे द्रुणं चापकृपाणयोः ॥ १४२ ॥
 द्रुणी कूर्म्यां जलद्रोण्यां देष्णो दातरि दुर्दमे ।
 द्रोणः पार्थगुरौ काके माने द्रोणी तु नीवृति ॥ १४३ ॥
 नौभेदे शैलसधौ च पणः कार्पापणे ग्लहे ।
 विक्रप्यशाकादिवद्धमुष्टौ मूल्ये भृतौ धने ॥ १४४ ॥
 व्यवहारे च द्यूताद्युत्सृष्टे गण्डकविंशतौ ।
 पर्णास्त्रिपक्षे पर्णं तु पक्षे प्राणोनिले बले ॥ १४५ ॥
 द्वादशौ पूरिते गन्धर्से प्राणास्तु जीविते ।
 पार्थिणः कुम्भ्यां चमूषृष्टे पादमूलोन्मदखियोः ॥ १४६ ॥
 पूर्णः कृत्स्ने पूरिते च प्राणिर्गुडकरम्बयोः ।
 बाणो वृक्षविशेषे स्याच्छरस्यावयवे शरे ॥ १४७ ॥
 बलिपुत्रेप्यय भूणो गर्भिण्यां श्रोत्रियाद्विजे ।
 अर्भके क्षैणगर्भे च मणिस्त्वजागलस्तने ॥ १४८ ॥
 मेढ्राभेलिञ्जरे रत्ने मोणः सर्पकरण्डके ।
 धाने नक्रमक्षिकायां रणः कोणे क्षणे युधि ॥ १४९ ॥

रेणुधूल्यां पर्पटके वर्णः स्वर्णे व्रते स्तुतौ ।
 रूपे द्विजादौ शुक्लादौ कुशायामक्षरे गुणे ॥ १५० ॥
 भेदे गीतक्रमे चित्रे यद्वास्तालविशेषयोः ।
 भङ्गरागे च वर्णं तु कुङ्कुमे वाणिरम्बुदे ॥ १५१ ॥
 व्यूतौ मूल्ये सरस्वत्यां वीणा स्याद्दक्षकी तडित् ।
 वृष्णिर्मेघे यादवे च वेणी सेतुप्रवाहयोः ॥ १५२ ॥
 देवताङ्गे केशवन्धे वेणुर्विशे नृपान्तरे ।
 शाणः कपे मानभेदे श्रेण्याल्यां कारुसंहतौ ॥ १५३ ॥
 शोणो नदे रक्तवर्णे ह्योनाकेभ्यौ हयान्तरे ।
 स्याणुः कीले हरे स्थूणा सूर्या स्तम्भे रुगन्तरे ॥ १५४ ॥
 अन्तः स्वरूपे निकटे प्रान्ते निधयनाशयोः ।
 अवयवेप्ययार्हन्स्यात्पूज्ये तीर्थकरेपि च ॥ १५५ ॥
 अस्तः क्षिप्ते पथिमाद्रावर्तिस्त्वटनिपीडयोः ।
 आमो लम्बे च सत्ये चाप्याग्निः संयन्धलाभयोः ॥ १५६ ॥
 ईतिरजन्ये प्रयासे स्यादूतिः स्यूतिरक्षयोः ।
 ऋतं शिलोऽङ्गे पानीये पूजिते क्षीप्रसत्ययोः ॥ १५७ ॥
 ऋतिर्जुगुप्साकल्याणगतिस्पर्धास्वयौ ऋतुः ।
 स्त्रीणां पुष्पे चसन्तादाघेतः कर्भुर आगते ॥ १५८ ॥
 क्षत्ता शूद्रात्क्षत्रियायां जाते सारथिवेधसोः ।
 नियुक्ते दासजे द्वाःस्थे कन्तुः कामकुसलयोः ॥ १५९ ॥
 कान्तो रम्ये प्रिये माष्णि कान्ता प्रियङ्गुयोपितोः ।
 कान्तिः शोभाकामनयोः सतिर्गङ्गे भुवि क्षये ॥ १६० ॥
 कीर्तिर्यशसि विस्तारे प्रासादे कर्दमेपि च ।
 कृतं पर्याप्रयुगयोर्विहिते हिंसिते फले ॥ १६१ ॥
 कृत्तं ऽपि वेष्टिते च केतुर्मुनिपताकयोः ।
 पशोत्पातारिविष्टेषु गर्तोषटे कुकुन्दरे ॥ १६२ ॥
 विगर्तानोप्यय पस्तं जग्धे तुमपदोदिते ।
 गतिर्यद्वह्ने शाने याशोपायदद्याज्जग्धु ॥ १६३ ॥

गीतिश्छन्दसि गाने च गीतं शब्दितगानयोः ।
 गुप्तं गूढे ज्ञाते गुप्तिर्यमे भूगर्तरक्षयोः ॥ १६४ ॥
 कारायां घृतमाज्याम्बुदीपेष्वथ चिताचिती ।
 मृतार्थदारुषु चये जगल्लोकेद्भवायुषु ॥ १६५ ॥
 जातं जात्योघजनिषु जातिः सामान्यगोत्रयोः ।
 मालत्वामामलक्यां च चुह्यां कम्पित्यजन्मनोः ॥ १६६ ॥
 जातीफले छन्दसि च ज्ञातिः पितृसगोत्रयोः ।
 ततं वीणादिवाद्ये स्यात्ततो व्याप्तेनिले पृथौ ॥ १६७ ॥
 तातोनुकम्प्ये पितरि तिक्तस्तु सूरभौ रसे ।
 तिक्ता तु कटुरोहिण्यां तिक्ते पर्वटकौपधे ॥ १६८ ॥
 त्रेता युगेभिन्नये च दन्तो दशनसानुनोः ।
 दन्त्योपध्यामथ दितिर्देत्यमातरि खण्डने ॥ १६९ ॥
 दीप्तं निर्मासिते दग्धे द्रुतं शीघ्रविलीनयोः ।
 द्रुतिस्तु शोभादीधित्योर्धाता वेधसि पालके ॥ १७० ॥
 धातू रसादौ इलेष्मादौ भ्यादिभावविकारयोः ।
 महाभूतेषु लोहेषु शब्दादाविन्नित्रयेस्थनि ॥ १७१ ॥
 धुतं त्यक्ते कम्पिते च धूतौ कम्पितर्मास्तितौ ।
 धूर्तं तु खण्डलवणे धूर्तौ धत्तूरमायिनोः ॥ १७२ ॥
 धृतिर्योगविशेषे स्याद्धारणाधैर्ययोः सुखे ।
 संतोषाध्वरयोश्चापि नतस्तगरनम्रयोः ॥ १७३ ॥
 नीतिर्नये प्रापणे च पक्तिर्गौरवपाकयोः ।
 पङ्क्तिश्छन्दःश्रेण्योः पक्तिः सेनाभित्पद्मयोर्मतौ ॥ १७४ ॥
 प्राप्तिर्महोदये लाभे पित्सन् पिपतिपन्यया ।
 पतनेच्छौ विहंगे च पीतो वर्णनिपीतयोः ॥ १७५ ॥
 पीता हरिद्रा पीतिः पानेभ्ये प्रीतिः स्मरत्रियाम् ।
 प्रेम्णि योगमुदोः पुस्तं शिल्पे लेप्त्यादिकर्मणि ॥ १७६ ॥
 पुस्तके द्रुतमश्वस्य गतौ द्रुतास्त्रमात्रके ।
 पूर्णं पूरितस्नानाघोः पृथक्पट्टपन्मृगे ॥ १७७ ॥

विन्दौ प्रेतो मृते भूतविशेषे च परेतवत् ।
 पोतः शिशौ प्रवहणे प्रोतं गुम्फितवाससोः ॥ १७८ ॥
 भक्तमन्त्रे तत्परे च भर्ता पोष्टरि धारके ।
 भक्तिः सेवागौणवृत्त्योर्भङ्ग्यां श्रद्धाविभागयोः ॥ १७९ ॥
 भास्वान्दीप्ते रयौ भ्रान्तिर्मिथ्याज्ञानेनवस्थितौ ।
 भित्तिः कुड्ये प्रदेशे च भूतं सत्योपमानयोः ॥ १८० ॥
 प्राप्तेतीते पिशाचादौ पृथ्यादौ जन्तुयुक्तयोः ।
 भूभृन्महीधरे पृथ्वीपतौ भूतिस्तु भस्मनि ॥ १८१ ॥
 मांसपाकविशेषे च संपदुत्पादयोरपि ।
 भृतिर्मूल्यभरणयोर्मतं तु संमतेर्भिते ॥ १८२ ॥
 महद्बृहति धीतच्चे राज्ये मरुत्सुरेनिते ।
 मतिर्बुद्धीच्छयोर्माता गौर्दुर्गा जननी मही ॥ १८३ ॥
 मातरस्तु ब्रह्माण्याद्या मितिरैत्यवमानयोः ।
 मुक्ता मौक्तिकपुंथल्योर्मुक्तिर्मोचनमोक्षयोः ॥ १८४ ॥
 मूर्तिः पुनः प्रतिमायां कायकाटिन्ययोरपि ।
 मृतं मृत्यौ याचिते च यन्ता सूते निषादिनि ॥ १८५ ॥
 यतिर्निकारे विरतौ भिक्षौ युतोग्निविते पृथक् ।
 युक्तिर्न्याये योजने च रक्तं नील्यादिरञ्जिते ॥ १८६ ॥
 कुङ्कुमेष्टज्यनुरक्ते प्राचीनामलकोष्ठे ।
 रतिः स्मरस्त्रियां रागे रते रीतिस्तु वित्तले ॥ १८७ ॥
 धैर्ध्यादौ लोहकिष्टे सीमनि स्रवणे गतौ ।
 लता ज्योतिष्मतीदूर्वाशाखायल्लीप्रियङ्गुषु ॥ १८८ ॥
 स्पृष्टकामाध्व्योः कस्तूर्या लिङ्गं भुक्तविलिप्तयोः ।
 विपाक्ते लृता तु रोगे पिपीलिकोर्णनाभयोः ॥ १८९ ॥
 यतिर्गात्रानुलेपिन्यां दशायां दीपकस्य च ।
 क्षीपे भेषजनिर्माणनयनाञ्जनलेखयोः ॥ १९० ॥
 व्यक्तो मनीषिस्तु योर्धार्ता यार्त्ताः कियुदन्तयोः ।
 कृप्यादौ दर्शने यार्त्ता व्यारोग्यारोगरुत्नुषु ॥ १९१ ॥

वृत्तिशालिन्यथ व्याप्तिर्व्यापने लम्बनेपि च ।
 वास्तु स्याद्बृहभूपुर्योगेह सीमसुरुद्धयोः ॥ १९२ ॥
 वित्तं विचारिते ख्याते धने वित्तिस्तु संभवे ।
 ज्ञाने लाभे विचारे च वीतमङ्कुशकर्मणि ॥ १९३ ॥
 असाराश्वगजे शान्ते वीतिरश्वेशने गतौ ।
 प्रजने धावने दीप्तौ वृत्तं वृत्तौ दृढे मृते ॥ १९४ ॥
 चरित्रे वर्तुले छन्दस्यतीताधीतयोर्वृते ।
 वृन्तं स्तनमुखे पुष्पबन्धे वृत्तिस्तु वर्तने ॥ १९५ ॥
 कैशिक्यादौ विवरणे वृतिर्वरणवाटयोः ।
 शक्तिरायुधभेदे स्यादुत्साहादौ बले श्रियाम् ॥ १९६ ॥
 दास्तं क्षेमे प्रशस्ते च शान्तो दान्ते रसान्तरे ।
 शास्ता जिने शासके च शान्तिर्भद्रे शमेर्हति ॥ १९७ ॥
 शितशतौ कृशे तीक्ष्णे शितिर्भूर्जे सितेसिते ।
 श्रीमान्मनोज्ञे तिलकपादपे धनवत्यपि ॥ १९८ ॥
 शीतो हिमे च जिह्वे च घनीरवहुधारयोः ।
 शीतं गुणे शुक्तमम्ले पूतिभूते च कर्कशे ॥ १९९ ॥
 शुक्तिः शङ्खनके गङ्गे कपालखण्डद्विभुजोः ।
 नख्यश्चावर्तयोर्मुक्तास्फोटदुर्नामयोरपि ॥ २०० ॥
 भुतमाकर्णिते शास्त्रे भुतिरास्त्रायवार्त्तयोः ।
 पद्मजाभारम्भिकायां च कर्णाकर्णनयोरपि ॥ २०१ ॥
 श्वेतं रूप्ये श्वेतो द्वीपे वर्णे शैले कपर्दके ।
 श्वेता तु शङ्खिनीकाष्ठपाटल्योः स्यात्सती पुनः ॥ २०२ ॥
 कात्यायन्यां च साध्यां च सातिर्दानावसानयोः ।
 सितस्त्ययसिते यद्वे वर्णे सिता तु शर्करा ॥ २०३ ॥
 स्थित ऊर्ध्वे सप्रतिष्ठे स्थितिः स्थाने च सीधे च ।
 सीता जनकजागन्नाभेदयोर्हलपद्धतौ ॥ २०४ ॥
 सुतः पुत्रे नृपे द्युमिः स्थापे स्पर्शाश्रयादजि ।
 सूनः पारदसारथ्योः प्रमूतेरितबन्दिनु ॥ २०५ ॥

ब्राह्मण्यां क्षत्रियाज्जाते तस्मिन् सृतिर्गतौ पथि ।
 स्मृतिः स्मरणधीच्छासु शास्त्रे सेतुस्तु संवरे ॥ २०६ ॥
 नदीसंक्रमेथ हस्तः करे मानोद्भेदयोः ।
 केशात्कलापे शुण्डायां हरिद्विंश तृणान्तरे ॥ २०७ ॥
 वर्णभेदेष्वभेदे च हितं पथ्ये गते धृते ।
 हेतिर्ज्वालाखसूर्याशुप्यर्थो हेतौ प्रयोजने ॥ २०८ ॥
 निवृत्तौ विषये वाच्ये प्रकारद्रव्यवस्तुषु ।
 आस्था यत्नालम्बनयोरास्थानापेक्षयोरपि ॥ २०९ ॥
 कन्धा पुरे प्रावरणे क्वाथो व्यसनदुःखयोः ।
 द्रवनिष्पाकेथ कुथः स्यादास्तरणदर्भयोः ॥ २१० ॥
 कोयस्तु मयने नेत्ररुग्भेदे शठितेपि च ।
 मन्थो गुम्फे धने शास्त्रे द्वात्रिंशद्वर्णनिर्मितौ ॥ २११ ॥
 मन्थिर्वस्त्रादिवन्धे रुग्भेदे कौटिल्यपर्वणोः ।
 मन्थि तु मन्थिपर्णे स्याद्वाथा वाग्भेदवृत्तयोः ॥ २१२ ॥
 तीर्थं शास्त्रे गुरौ यज्ञे पुण्यक्षेत्रावतारयोः ।
 ऋषिजुष्टे जले सन्निधुपाये स्त्रीरजस्यपि ॥ २१३ ॥
 योनौ पात्रे दर्शनेषु तुत्योमौ तुत्यमञ्जने ।
 तुत्या नील्यां सूक्ष्मैलायां दुःस्थो दुर्गतमूर्खयोः ॥ २१४ ॥
 प्रस्थः सानौ मानभेदे पीयोर्के पीयमम्बुनि ।
 पृथुर्विशाले भूपाले वापिकाकृष्णजीरयोः ॥ २१५ ॥
 प्रोथोश्चघोणाध्वगयोः कट्छां मन्थो रवौ मथि ।
 साक्तवे नेत्ररोगे च यूथं तिर्यग्गणे गणे ॥ २१६ ॥
 यूथी तु मागधीपुष्पविशेषयोः कुरण्डके ।
 रयस्तु स्यन्दने पादे शरीरे वेतसद्भुमे ॥ २१७ ॥
 वीथी वर्त्मनि पृष्ठौ च गृहाङ्गे नाट्यरूपके ।
 संस्था स्पर्शे स्थितौ मृत्यौ सार्यो वृन्दे वणिग्गणे ॥ २१८ ॥
 सिक्थ्य नील्यां मधूच्छिष्टे सिक्थो भक्तपुलाकके ।
 अम्धः संवत्सरे मेघे मुस्तके गिरिभिद्यपि ॥ २१९ ॥

अन्धूः स्यान्निगडे भूषाभेदे ककुदवत्कुकुत् ।
 भेष्टे वृषाङ्गे राट्चिह्ने क्रव्यान्मांसाक्षिरक्षसोः ॥ २२० ॥
 कन्दोब्दे स्वरणे सस्यमूले कुन्दोच्युते निधौ ।
 क्षत्रभ्रमौ च माघ्ये च क्षोदः पेपणचूर्णयोः ॥ २२१ ॥
 गदः कृष्णानुजे रोगे गदा प्रहरणान्तरे ।
 छदः पक्षे पतत्रे च ग्रन्थिपर्णतमालयोः ॥ २२२ ॥
 छन्दो वशोभिप्राये च दृपत्पाषाणमात्रके ।
 निष्पेपणार्थपट्टेपि धीदा कन्यामनीषयोः ॥ २२३ ॥
 नदो वहेष्वौ निनदे नन्दा संपद्यलिङ्गरे ।
 तिथिभेदे च नन्दिस्तु प्रतीहारे पिनाकिनः ॥ २२४ ॥
 आनन्दने च द्यूते च निन्दा कुत्सापवादयोः ।
 पदं स्थाने विभक्त्यन्ते शब्दे वाक्येङ्गवस्तुनोः ॥ २२५ ॥
 त्राणे पादे पादचिह्ने व्यवसायापदेशयोः ।
 पादो मूलोस्तुर्याशांस्त्रिषु प्रत्यन्तपर्वते ॥ २२६ ॥
 भन्दं कल्याणे सौख्ये च भसद्भास्वरमांसयोः ।
 भेदो विदारणे द्वैध उपजापविशेषयोः ॥ २२७ ॥
 मदो रेतस्यहंकारे मद्ये हर्षभदानयोः ।
 कस्तूरिकायां क्षैव्ये च मदी कृपकवस्तुनि ॥ २२८ ॥
 मन्दो मूढे शनौ रोगिण्यलसे भाग्यवर्जिते ।
 गजजातिप्रभेदेल्ले स्वैरे मन्दरते खले ॥ २२९ ॥
 मृद्वतीक्षणे कोमले च रदो दन्ते विलेखने ।
 विदा ज्ञानधियोर्धिन्दुर्धिमुद्ज्ञात्रो रदक्षते ॥ २३० ॥
 वेदिरङ्गुलिमुद्रायां युद्धेलंकृतभूतले ।
 शब्दोक्षरे यशोगीत्योर्ध्याक्ये खे अवणे ध्वनौ ॥ २३१ ॥
 शरद्वर्षात्यये वर्षे शादः कर्दमशष्पयोः ।
 संघित्संभाषणे ज्ञाने संग्रामे नाभि तोषणे ॥ २३२ ॥
 क्रियाकारे प्रतिज्ञायां संकिताचारयोरपि ।
 संपदन्दौ गुणोत्कर्षे हारे स्वादुस्तु मुन्दरे ॥ २३३ ॥

मृष्टे सूदः सूपकारे व्यञ्जनेपि च सूपवत् ।
 स्वेदो घर्मे स्वेदने चान्धोन्धकारेक्षिरार्जिते ॥ २३४ ॥
 अर्धः खण्डेर्धं समांशेयाब्धिः सरसि सागरे ।
 आविर्मनोर्तौ व्यसनेधिष्ठाने बन्धकाशयोः ॥ २३५ ॥
 ऋद्धं समृद्धे सिद्धान्ने गन्धः संबन्धलेशयोः ।
 गन्धकामोदगर्वेषु स्याद्वाधः स्तावलिप्सयोः ॥ २३६ ॥
 गोधा प्राणिविशेषे स्याज्ज्याघातस्य च वारणे ।
 दिग्धो लिप्ते विपाक्तेषौ प्रवृद्धत्वेहयोरपि ॥ २३७ ॥
 दुग्धं क्षीरे पूरिते च दोग्धा गोपालवत्सयोः ।
 अर्योपजीवककयौ बन्ध आधौ च बन्धने ॥ २३८ ॥
 बन्धुभ्रातृवान्धवयोर्वाधा दुःखनिषेधयोः ।
 बुधः सौम्ये कयौ बुद्धः पण्डिते बुधिते जिने ॥ २३९ ॥
 बोधिर्बौद्धसमाधौ चार्हद्धर्माग्नौ च पिप्पले ।
 मधुश्चैवर्तुदैत्येषु जीवाशाकमधूकयोः ॥ २४० ॥
 मधु क्षीरे जले मद्ये क्षौद्रे पुष्परसेपि च ।
 मिद्धं चित्ताभिसंक्षेपे निद्रालसयोरपि ॥ २४१ ॥
 मुग्धो मूढे रम्ये मेधः क्रतौ मेधा तु शेमुषी ।
 राधो वैशाखमासे स्याद्वाधा विशुद्धिशाखयोः ॥ २४२ ॥
 विष्णुक्रान्तामलक्योश्च गोपीवेध्यविशेषयोः ।
 लुब्ध आकाङ्क्षिणि व्याधे वधो हिंसकहिंसयोः ॥ २४३ ॥
 वधूः पत्न्यां स्नुषानार्योः स्पृकाशारिवयोरपि ।
 नवपरिणीतायां च व्याधो मृगयुदुष्टयोः ॥ २४४ ॥
 विद्धं सदृग्वेधितयोः क्षिप्ते विधार्द्धमूल्ययोः ।
 प्रकारेभान्नविधिषु विधिर्घ्नघ्नविधानयोः ॥ २४५ ॥
 विधिवाक्ये च दैवे च प्रकारे कालकल्पयोः ।
 विधुश्चन्द्रेच्युते वीरुल्लतायां विटपेपि च ॥ २४६ ॥
 वृद्धः प्राज्ञे स्थविरे च वृद्धं शैलेयरूढयोः ।
 वृद्धिः कलान्तरे हर्षे वर्धने भेषजान्तरे ॥ २४७ ॥

श्रद्धास्तिक्येभिलाषे च श्रद्धां श्रद्धासमन्विते ।
 हव्यकव्यविधाने च शुद्धः केवलपूतयोः ॥ २४८ ॥
 स्कन्धः प्रकाण्डे कार्येसे विज्ञानादिषु पञ्चसु ।
 नृपे समूहे व्यूहे च संधा स्थितिप्रतिज्ञयोः ॥ २४९ ॥
 संधिर्योनौ गुरुङ्गायां नाट्याङ्गे श्लेषभेदयोः ।
 साधुर्जनमुनौ वार्द्धपिके सज्जनरम्ययोः ॥ २५० ॥
 सिद्धो व्याद्यादिके देवयोनौ निष्पन्नमुक्तयोः ।
 नित्ये प्रसिद्धे सिद्धिस्तु मोक्षे निष्पत्तियोगयोः ॥ २५१ ॥
 सिन्धुर्नद्यां गजमदंश्चो देशनदभेदयोः ।
 शुधा गङ्गे-टिकास्नुहोर्मूर्वालेपामृतेषु च ॥ २५२ ॥
 अन्नं भक्तेशितेर्वाश्वेधमेध्वा कालवर्त्मनोः ।
 संस्थाने सास्रवस्कन्धेर्धनौ याचकसेवकौ ॥ २५३ ॥
 आत्मा चित्ते धृतौ यत्ने धिषणायां कलेवरे ।
 परमात्मानि जीवैर्के हताशनसमीरयोः ॥ २५४ ॥
 स्वभावेयेन ईशेर्केथोन्नं छिन्ने दयापरे ।
 ऊष्माणस्तु निदाघोष्णघ्रीष्माः शपसहा अपि ॥ २५५ ॥
 कर्म कारकभेदे स्यात्क्रियायां च शुभाशुभे ।
 कामी स्यात्कामने चक्रवाके पारापतेपि च ॥ २५६ ॥
 कृती योग्ये बुद्धे खत्री गण्डके खड्गधारिणि ।
 यावादमनि गिरौ गोमी फेरौ गोमत्युपासके ॥ २५७ ॥
 घनः सान्द्रे दृढे दाढ्ये विस्तारे मुद्गरेम्बुदे ।
 संघे मुस्ते घनं मध्यनृत्तवाद्यप्रकारयोः ॥ २५८ ॥
 चर्म त्वचि स्फुरे चर्मा भूर्जे फलकिभृङ्गिणोः ।
 चक्री कोके कुलालेहौ वैकुण्ठे चक्रवर्तिनि ॥ २५९ ॥
 चिह्नमङ्गे पताकायां चीनो देशैणतन्तुषु ।
 ग्रीहौ वस्त्रे छद्म शब्देष्वपदेशे घातिकर्मणि ॥ २६० ॥
 छन्नं रहश्छादितयोश्छिन्ना स्यादमृतेत्वरी ।
 छिन्नं भिन्ने जनो लोके जगद्भेदे पृथग्जने ॥ २६१ ॥

जनी स्नुषावनितयोर्जिनोर्हृदुदविष्णुषु । -
ज्योत्स्ना स्याज्ज्योतिःसंयुक्तनिशि चन्द्रातपेपि च ॥ २६२ ॥
ज्योत्स्नी पटोलीज्योत्स्नावनिशोस्तनुर्वपुस्त्वचोः ।
विरलेत्पे कृशे दण्डी यमे द्वाःस्यसदण्डयोः ॥ २६३ ॥
दानं मतङ्गजमदे रक्षणच्छेदशुद्धिषु ।
विभ्राणनेप्यथ क्षुभं द्रविणवद्धनौजसोः ॥ २६४ ॥
धनं वित्ते गोधने च स्याद्धन्व स्थलचापयोः ।
धन्वा मरौ धन्वी पार्थे छेके ककुभचापिनोः ॥ २६५ ॥
धनुशब्दः पियालद्रौ राशिभेदे धनुष्यपि ।
धाम रश्मौ गृहे देहे स्थाने जन्मप्रभावयोः ॥ २६६ ॥
धाना भृष्टयवेङ्कुरे धन्याके चूर्णसक्तुषु ।
धेनः समुद्रे धेनी तु नद्यां नग्ने विद्याससि ॥ २६७ ॥
मागधे क्षपणके च नन्दी गिरिशवेत्रिणि ।
गर्दभाण्डे वटे न्यूनं हीनवचोनगर्हयोः ॥ २६८ ॥
पर्व प्रस्तावोत्सवयोर्मन्थौ विपुवदादिषु ।
दर्शप्रतिपत्संधौ च तिथिग्रन्थविशेषयोः ॥ २६९ ॥
पद्माक्षिलोमि तन्त्रादिसूक्ष्मांशे कुक्षुमच्छदे । -
गरुक्किञ्जल्कयोश्चापि पक्षी काण्डे खगे द्रुमे ॥ २७० ॥
रथेद्रौ रथिके इयेने प्रेम तु स्नेहनर्मणोः ।
ब्रह्मा तु तपसि ज्ञाने वेदेध्यात्मे द्विजे विधौ ॥ २७१ ॥
ऋत्विग्योगभिदोश्चाथ बुधो गिरिशमूलयोः ।
भर्म भारे भृतौ हेमि भानुरंशौ रवौ दिने ॥ २७२ ॥ -
भिन्नोन्यः संगतः फुल्लो दीर्घो भोगी भुजंगमे ।
वैयाघ्रच्यकरे राशि सामण्यां नापितेपि च ॥ २७३ ॥
मानं प्रमाणे प्रस्थादौ मानश्चित्तोन्नतौ ग्रहे ।
मीनो मत्स्ये राशिभेदे मृत्क्षा मृत्ता तुवर्यपि ॥ २७४ ॥
यानं चुग्ये गतौ योनिः कारणे भगताम्रयोः । -
रत्नं स्वजातिभेदे स्यान्मणौ राजा तु पार्थिवे ॥ २७५ ॥

निशाकरे प्रभौ शक्ते यक्षक्षत्रिययोरपि ।
 राक्षसापर्णीसर्पाक्ष्यो रागी कामिनि रङ्गुरि ॥ २७६ ॥
 रोही रोहीतकेश्वत्ये वटे लमं तु लज्जिते ।
 राशीनामुदये सक्ते लक्ष्म प्रधानचिह्नयोः ॥ २७७ ॥
 वनं प्रस्रवणे गेहे प्रवासेम्भासि कानने ।
 वस्त्रं वस्त्रे धने मूल्ये भृतौ वर्णं पुनस्तनौ ॥ २७८ ॥
 प्रमाणे सुन्दराकारे वर्त्म नेत्रच्छदेध्वनि ।
 वर्णी पुनश्चित्रकरे लेखके ब्रह्मचारिणि ॥ २७९ ॥
 वानं शुष्कफले शुष्के सीवने गमने कटे ।
 जलसंलववानोर्मिसुरुङ्गासौरभेषु च ॥ २८० ॥
 वाग्मी पटुबृहस्पत्योर्वाजी बाणे हये खगे ।
 विन्नं विचारिते लब्धे स्थिते वृषा तु वासवे ॥ २८१ ॥
 वृषभे तुरगे पुंसि शास्त्री तु हुमवेदयोः ।
 राजभेदे शिखी त्वग्नौ वृक्षे केतुमहे शरे ॥ २८२ ॥
 चूडावति बलीवर्दे मयूरे कुक्कुटे हये ।
 शीनो मूर्खाजगरयोः द्येनः शुक्ले पतत्रिणि ॥ २८३ ॥
 स्वप्नः स्वापि सुप्रज्ञाने स्थानं स्थित्यवकाशयोः ।
 सादृश्ये संनिवेशे च स्नानं स्नानीय आश्रये ॥ २८४ ॥
 स्त्यानं स्यात्स्निग्ध आलस्ये प्रतिध्वानघनत्वयोः ।
 सादी तुरंगमारोहे निपादिरथिनोरपि ॥ २८५ ॥
 स्वामी प्रभौ गुहे सूनं पुष्पे सूना पुनः सुता ।
 अधोजिह्वा वधस्यानं सूनः पुत्रेनुजे रवौ ॥ २८६ ॥
 हनुः कपोलावयवे नरणामययोरपि ।
 हरिद्रायामायुधे च हली कृपकसीरिणोः ॥ २८७ ॥
 कल्पो विकल्पे कल्पद्रौ संवर्ते ब्रह्मवासरे ।
 शास्त्रे न्याये विधौ कूपो गर्तेन्धौ गुणवृक्षके ॥ २८८ ॥
 मृन्माने कूपके क्षेपो गर्वे लङ्घननिन्दयोः ।
 विलम्बेरणहेलासु गोपौ भूपालवह्वौ ॥ २८९ ॥

मामौघगोष्ठाधिकृतौ गोपी गोपालसुन्दरी ।
 शारिवा रक्तिका तल्पमष्टे शय्याकुलत्रयोः ॥ २९० ॥
 त्रपा लज्जाकुलटयोखपु सीसकरङ्गयोः ।
 तापः संतापे कृच्छ्रे च तापी तु सरिदन्तरे ॥ २९१ ॥
 दर्पो मृगमदे गर्वे पुष्प विकास आर्तवे ।
 धनदस्य विमाने च कुसुमे नेत्ररुज्यपि ॥ २९२ ॥
 बाष्प ऊष्माक्षिजलयो रूपं तु श्लोकशब्दयोः ।
 पशायाकारे सौन्दर्ये नाणके नाटकादिके ॥ २९३ ॥
 मन्थावृत्तौ स्रभावे च रेपः क्रूरे विगर्हिते ।
 रोषौ रोषणेपू रोषं रन्ध्रे लेपस्तु लेपने ॥ २९४ ॥
 अशने च सुधायां च वपा विवरमेदसोः ।
 शिष्यं तु प्रतिभाहीनतायां बालवृत्तेषु च ॥ २९५ ॥
 शपः शपथ आक्रोशे शिष्यं लुब्धे क्रियोन्तिते ।
 स्वापो निद्रायां रुग्मेदे शयनाज्ञानमात्रयोः ॥ २९६ ॥
 गुम्फो दोर्भूषणे दृग्धौ रेफोवद्वरवर्णयोः ।
 शकं खुरे गवादीनां मूले विटपिनामपि ॥ २९७ ॥
 शिफा मातरि मांस्यां च जटायां च सरित्यपि ।
 कम्बिर्विशलतादर्थ्योः कम्बुर्वलयशङ्खयोः ॥ २९८ ॥
 गजे शम्बुके कर्चूरे ग्रीवाया नलकेषु च ।
 जम्बूमेरुतरगिण्यां द्वीपवृक्षविशेषयोः ॥ २९९ ॥
 डिम्ब एरण्डभययोर्विषवे शीर्ष्णि पुष्फुसे ।
 विम्बं तु प्रतिविम्बे स्यान्मण्डले विम्बिकाफले ॥ ३०० ॥
 शम्बः पर्वो लोहकाञ्च्यां स्तम्ब आलानगुल्मयोः ।
 ग्रीष्मादीनां प्रकाण्डे च कुम्भो वेद्यापतौ घटे ॥ ३०१ ॥
 द्विपाङ्गे राक्षसे राशौ कुम्भं त्रिवृति गुग्गुलौ ।
 कुम्भयुखायां पाटलायां वारिपर्यां च कटफले ॥ ३०२ ॥
 गर्भः कुक्षौ शिशौ सधौ भ्रूणे पनसकण्टके ।
 मध्येमावपवरके जम्भः स्यात्तन्वास्तरे ॥ ३०३ ॥

दन्तभोजनयोरंशे हनौ जम्बीरतूणयोः ।
 जृम्भा जृम्भणे विकासे डिम्भो वैधेयवालयोः ॥ ३०४ ॥
 दम्भः कल्के कैतवे च नाभिः क्षत्रप्रधानयोः ।
 चक्रमध्ये भृगुमदे प्राण्यङ्गे मुख्यराजि च ॥ ३०५ ॥
 निभः स्यात्सदृशे व्याजे रम्भो वैणवदण्डके ।
 रम्भा त्रिदशभामिन्यां कदल्यां च विभुः प्रभौ ॥ ३०६ ॥
 व्यापके शंकरे नित्ये शंभुर्ब्रह्मार्हतोः शिवे ।
 शुभो योगे शुभं भग्रे स्तम्भः स्थूणाङ्गजाद्ययोः ॥ ३०७ ॥
 सभा सभ्येषु शालायां गोठ्यां द्यूतसमूहयोः ।
 स्वभूर्विष्णौ विधावामोषके रुग्भेदरोगयोः ॥ ३०८ ॥
 उमा गौर्या हरिद्रायां कीर्तिकान्त्यतसीष्वपि ।
 ऊर्मिः पीडाजवोत्कण्ठाभङ्गप्रकाशवीचिषु ॥ ३०९ ॥
 वस्त्रसंकोचलेखायां क्रमः कल्पांहिशक्तिषु ।
 परिपाट्यां क्षमः शक्ते हिते युक्ते क्षमावति ॥ ३१० ॥
 क्षमा क्षान्तौ क्षितौ कामं बाढेनुमतिरेतसोः ।
 कामः स्मरेच्छाकाम्येषु क्षुमा स्यात्वालिकातसी ॥ ३११ ॥
 कृमिः क्रिमिवह्नाक्षायां कीटे क्षेमस्तु मङ्गले ।
 लब्धरक्षणे मोक्षे च क्षेमोमा धनहर्त्यपि ॥ ३१२ ॥
 क्षौमं स्यादवसीवस्त्रे दुकूलेद्वालकेषु च ।
 खर्म क्षौमे पौरुषे च शमोध्यद्यूतभेदयोः ॥ ३१३ ॥
 सदृक्पाठेऽप्यथ ग्रामो वृन्दे शब्दादिपूर्वकः ।
 पङ्कटौ संवसथे च गुल्मः सैन्योपरक्षणे ॥ ३१४ ॥
 रक्तसैन्यघट्टभेदेषु स्तम्बे गुल्मी पटौकसि ।
 आमलक्येलयोर्वन्यामय घर्मो निदाववत् ॥ ३१५ ॥
 स्वेदाम्भस्यातपे श्रीष्मोष्मणोर्जात्मस्तु पामरे ।
 असमीक्ष्यकारिणि च जामिः स्वसृकुलखियोः ॥ ३१६ ॥
 जिह्वः कुटिले मन्दे च जिह्वं तगरपादपे ।
 तोक्मं कर्णमले तोक्मः स्याद्वरिते हरिचये ॥ ३१७ ॥

दमः स्यात्कर्दमे दण्डे दमने दमयेपि च ।
 दस्मस्तु हव्यवाहे स्याद्यजमाने मलिम्लुचे ॥ ३१८ ॥
 धर्मो यमोपमापुण्यस्वभावात्तारधन्वसु ।
 सत्सङ्गेर्हत्याहिसादौ न्यायोपनिषदोरपि ॥ ३१९ ॥
 धर्मं दानादिके नेमस्त्वर्थे प्राकारगर्तयोः ।
 अवधौ कैतवे काले नेमिः कूपत्रिका प्रधिः ॥ ३२० ॥
 तिनिशोरिष्टनेमिश्च पद्मो व्यूहे निधावहौ ।
 संख्याञ्जयोः पद्ममिभविन्दौ ब्राह्मी तु भारती ॥ ३२१ ॥
 शाकभेदः पङ्कगण्डी हिञ्जिका सोमवल्लरी ।
 ब्रह्मशक्तिभ्रमस्तु स्याद्भ्रमणे वारिनिर्गमे ॥ ३२२ ॥
 भान्तौ कुन्दाख्ययन्त्रे च भीमो घेरे वृकोदरे ।
 हरेः स्लवेतसे चाथ भीमो गाङ्गेयरुद्रयोः ॥ ३२३ ॥
 राक्षसे भीषणे भौमोङ्गारके नरकासुरे ।
 यमः कालयमजयोरहिसादिषु पञ्चसु ॥ ३२४ ॥
 संयमे यमने ध्वाङ्गे यामौ प्रहरसंयमौ ।
 रमः कान्ते रक्ताशोके मन्मथे च रमा श्रियाम् ॥ ३२५ ॥
 रश्मिर्घृणिप्रमहयो रामः श्यामे हलायुधे ।
 पशुभेदे सिते चारौ राघवे रेणुकासुते ॥ ३२६ ॥
 रामं तु वास्तुके कुष्ठे रामा हिङ्गुलिनीस्त्रियोः ।
 रुक्मं लोहे सुवर्णे च रुमा स्याल्लवणाकरे ॥ ३२७ ॥
 सुग्रीवपत्न्यां लक्ष्मीः श्रीशोभासंपत्तिवद्भुषु ।
 वमिर्वाङ्तेनले वामः कामे सव्ये पयोधरे ॥ ३२८ ॥
 उमानाथे प्रतिकूले चारौ वामा तु योषिति ।
 वामी सुगाल्यां करभीरासभीवडवासु च ॥ ३२९ ॥
 शमी वृभेदे वल्गुल्यां शिष्यां श्यामोम्बुदे शितौ ।
 हरिते प्रयागवटे कौकिले वृद्धदारके ॥ ३३० ॥
 श्यामं सैन्धवे मरिचे श्यामा सोमलतानिशोः ।
 शारिवावल्गुलीगुन्द्रात्रिवृत्कृष्णाम्रियद्भुषु ॥ ३३१ ॥

अप्रसूतस्त्रियां नील्यां आमो मण्डपकालयोः ।
 शुष्ममोजसि सूर्ये च समं साध्वखिलं सदृक् ॥ ३३१ ॥
 सीमाघाटे स्थितौ क्षेत्रे सूक्ष्मोणौ सूक्ष्ममल्पके ।
 अध्यात्मे कतके सोमस्त्वोपधीतद्रसेन्दुषु ॥ ३३३ ॥
 दिव्यौपध्यां घनसारे समीरे पितृदैवते ।
 वसुप्रभेदे सलिले वानरे किंनरेश्वरे ॥ ३३४ ॥
 हिमं तुषारे शीते च हिमश्चन्दनपादपे ।
 होमिः सर्पिषि वह्नौ च स्यादर्यः स्वामिवैश्ययोः ॥ ३३५ ॥
 अर्थ्यं शिलाजतुन्यर्थशालिनि न्याय्यविज्ञयोः ।
 अन्योसदृशेतरयोरन्त्यस्त्वन्तभवेधमे ॥ ३३६ ॥
 अर्ध्यमर्घार्थमर्घार्हमास्यं मुखभवे मुखे ।
 मुखान्तरास्या तु स्थित्यामार्यं सज्जनसौविदौ ॥ ३३७ ॥
 आर्योमाछन्दसोरिज्या दाने सङ्गेष्वरेर्धने ।
 इभ्यो धनवतीभ्या तु करेष्वां सप्तकीतरौ ॥ ३३८ ॥
 कल्यं प्रभाते मधुनि सज्जे दक्षे गिरामये ।
 कल्या, कल्याणवाचि स्यात्कदर्यं कशार्हमद्ययोः ॥ ३३९ ॥
 अश्वमध्ये क्षयो गेहे कल्पान्तेपचये रुजि ।
 कन्या नार्यां कुमार्यां च रादयोपधिविशेषयोः ॥ ३४० ॥
 कक्ष्यं पृष्ठप्रकोष्ठे स्यात्सदृश्येऽप्योपकाञ्चिषु ।
 बृहतिकेभनाद्योश्च कार्यं हेतौ प्रयोजने ॥ ३४१ ॥
 कायः कदैवते मूर्तौ संधे लक्ष्यस्वभावयोः ।
 कायं मनुष्यतीर्थे च काव्या स्यात्पूतनाधियोः ॥ ३४२ ॥
 काव्यं धन्ये काव्यः शुक्रे कांस्यं तैजसवाद्ययोः ।
 पानपात्रे मानभेदे क्रिया करणचेष्टयोः ॥ ३४३ ॥
 कर्मोपायचिकित्सासु निष्कृतौ संप्रधारणे ।
 अर्चाप्रारम्भशिक्षासु कुल्यं तु कुलजेस्थनि ॥ ३४४ ॥
 शूर्पाभिषाटद्रोणीषु कुल्या सरिति सारणौ ।
 कृत्यो विद्विषि कार्ये च कृत्या स्याद्देवता क्रिया ॥ ३४५ ॥

वले धिष्ण्योग्नौ शुक्रे च नयः स्यान्नैषमादिषु ।
 नीतिद्यूतभिदोः पथं हितं पथ्या हरीतकी ॥ ३६० ॥
 पथोन्त्यवर्णे स्यात्पथं श्लोके पथा तु वर्त्मनि ।
 प्रायो धयस्यनशने मृतौ बाह्वल्यतुल्ययोः ॥ ३६१ ॥
 प्रियो वृद्धौपधे दधे पत्यौ पुण्यं तु सुन्दरे ।
 सुकृते पावने धर्मे पूज्यः श्वशुरवन्द्ययोः ॥ ३६२ ॥
 वल्यं रेतोवलकृतोर्भयं भीतो भयंकरे ।
 कुप्जकपुष्पे भव्यं तु फले योग्ये शुभेस्थनि ॥ ३६३ ॥
 सत्ये भाविनि भव्यस्तु कर्मरङ्गतरी सति ।
 भव्योमाकरिपिप्पल्योर्भाग्यं कर्म शुभाशुभम् ॥ ३६४ ॥
 मध्यं न्याय्येवलग्नेन्तर्मया दैत्योद्वेसराः ।
 मयुर्मृगाश्वमुखयोर्मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि ॥ ३६५ ॥
 माल्यं मालाकुसुमयोः स्यान्माया शाम्बरी कृपा ।
 दम्भो बुद्धिश्च मायस्तु पीताम्बरेम्बरेपि च ॥ ३६६ ॥
 मूल्यं वस्त्रे वेतने च ययुर्यशहये हये ।
 याम्यापाच्यां भरण्यां च योग्यो योगार्हशक्तयोः ॥ ३६७ ॥
 उपायिनि प्रवीणे च योग्यमृद्धचाह्वयौपधे ।
 योग्यार्कयोषित्यभ्यासे रम्यश्चम्पकदृशयोः ॥ ३६८ ॥
 रम्या राजावथ रथ्यो रथांशे रथबोहरि ।
 रथ्या तु रथसंघाते प्रतील्यां पथि चत्वरि ॥ ३६९ ॥
 रूप्यमाहतेहमादौ रजते रूपवत्यपि ।
 लयस्तूर्वत्रयीसाम्ये सदलेपणविलासयोः ॥ ३७० ॥
 लभ्यं लब्धव्ये युक्ते च विन्ध्यो व्याधाद्रिभेदयोः ।
 विन्ध्या त्रुटौ लवल्यां च वीर्यं तेजःप्रभावयोः ॥ ३७१ ॥
 शुक्रे शक्तौ च वीक्ष्यं तु द्रष्टव्ये विस्मयेपि च ।
 वीक्ष्यस्तु लासके बाहे वेद्यं तु गणिकागृहे ॥ ३७२ ॥
 वेद्या तु पण्ययोपायां शल्यः स्थान्मदनद्रुमे ।
 नृपभेदे आविधि च सीमि शस्त्रशलाकयोः ॥ ३७३ ॥

शय्या तल्पे शब्दगुम्फे शून्यं विन्दौ च निर्जने ।
 शून्या तु नलिका शौर्यं तु चारभट्यां बलेपि च ॥ ३७६ ॥
 सख्यमारोग्ये सोढव्ये सख्योद्री सख्यं तु दक्षिणे ।
 वामे च प्रतिकूले च सत्यं तु शपथे कृते ॥ ३७७ ॥
 तथ्ये तद्वति सत्यस्तु लोकभित्संख्यमाहवे ।
 संख्यैकादौ विचारे च संध्या कालनदीभिदोः ॥ ३७८ ॥
 चिन्तायां संश्रवे सीमि संधाने कुसुमान्तरे ।
 साध्यो योगे साधनीये गणदैवतभिरपि ॥ ३७९ ॥
 सायः शरेपराङ्गे च स्थेयोक्षद्वक्त्रोपरोधतोः ।
 सेव्यमुशीरे सेवार्हे सैन्यं सैनिकसेनयोः ॥ ३८० ॥
 सौम्यः सोमात्मजेनुये मनोज्ञे सोमदैवते ।
 सौम्याः पुनर्मृगशिरःशिरःस्थाः पञ्च तारकाः ॥ ३८१ ॥
 हार्यः कलिद्रौ हर्तव्ये हृद्यं धवलजीरके ।
 हृत्पिये हृद्धिते हृज्जे हृद्या तु वृद्धिभेषजे ॥ ३८२ ॥
 हृद्यस्तु वशकृन्मन्त्रेण पुरः प्रथमेधिके ।
 उपर्यालम्बने भ्रेष्ठे परिमाणे पलस्य च ॥ ३८३ ॥
 भिक्षाप्रकारे संघाते प्रान्तेप्यत्रिस्तु पर्वते ।
 सूर्ये शाखिनि चाश्रं तु त्रिदिवे गगनेम्बुदे ॥ ३८४ ॥
 अस्त्रः शिरसिजे कोणे स्यादस्त्रं शोणितेभ्रुणि ।
 अस्त्रं चापे प्रहरणेप्यङ्गिः पादद्रुमूलयोः ॥ ३८५ ॥
 अरो जिनेरं चक्राङ्गे शीघ्रशीघ्रगयोरपि ।
 आरो रीरी शनिर्भीम आरा चर्मप्रभेदिनी ॥ ३८६ ॥
 इराम्भोवाक्सुराभूमिष्विन्द्रः शक्रेन्तरात्मनि ।
 आदित्ये योगभेदे च स्यादिन्द्रा तु फणिज्जके ॥ ३८७ ॥
 उग्रः क्षत्रियतः शूद्रासूनावुत्कटरुद्रयोः ।
 उग्रा वचाग्निकिकयोरुग्रा गवोपचिषयोः ॥ ३८८ ॥
 उक्षो मयूखे स्यादुष्ट्री मृद्गाण्डे करभस्त्रियाम् ।
 ऐन्द्रिन्द्रसुते काकेप्योङ्गा जनपदान्तरे ॥ ३८९ ॥

ओड्रो जने जपावृक्षे करः प्रत्यायशुण्डयोः ।
 रश्मौ वर्षोपले पाणो क्षरो मेघे क्षरं जले ॥ ३८८ ॥
 कद्रुः कनकपिङ्गे स्यात्कद्रूस्तु नागमातरि ।
 कारो वलौ वधे यत्ने हिमाद्रौ निश्चये यतौ ॥ ३८९ ॥
 कारा बन्धनशालायां बन्धे दूत्यां प्रसेवके ।
 स्यादेमकारिकायां च क्षारः काचे रसे गुडे ॥ ३९० ॥
 भस्मनि धूर्तलवणे कारिः शिल्पी क्रियापि च ।
 कारुस्तु कारके शिल्पे विश्वकर्मणि शिल्पिनि ॥ ३९१ ॥
 कीरः शुके जनपदे क्षीरं पानीयदुग्धयोः ।
 क्षुरो गोकुरके कोकिलाक्षे छेदनवस्तुनि ॥ ३९२ ॥
 क्षुद्रो दरिद्रे कृपणे निकृष्टेलपनृशंसयोः ।
 क्षुद्रा व्याघ्रीनटीव्यङ्गाबृहतीसरघाष्ट च ॥ ३९३ ॥
 चाङ्गेरिकायां हिंसायां मक्षिकामात्रवेद्ययोः ।
 कुरुः स्यादोदने भूपभेदे श्रीकण्ठजाङ्गले ॥ ३९४ ॥
 क्रूरा नृशंसघोरोष्णकठिनाः कृच्छ्रमंहसि ।
 कटे सांतपने क्षेत्रं भरतादौ भगाङ्गयोः ॥ ३९५ ॥
 केदारो सिद्धभूपत्न्योः क्रोष्टी क्षीरविदारिका ।
 सृगालिका लाङ्गली च क्षौद्रं तु मधुनीरयोः ॥ ३९६ ॥
 खरो रक्षोन्तरे तीक्ष्णे दुःस्पर्शे रासभेपि च ।
 खरुः स्यादश्वहरयोर्दपदन्तसितेषु च ॥ ३९७ ॥
 खुरः शफे कोलदले गरस्तूपविषे विषे ।
 रोगे गरं स्यात्करणे गात्रमङ्गशरीरयोः ॥ ३९८ ॥
 गजाप्रदेशेय गिरिः पूज्येक्षिराजि कन्दुके ।
 शैले गिरियके गीर्णावपि गुन्द्रस्तु तेजने ॥ ३९९ ॥
 गुन्द्रा प्रियङ्गौ कैवर्तीमुस्तके भद्रमुस्तके ।
 गुरुर्महत्याङ्गिरसे पित्रादौ धर्मदेशके ॥ ४०० ॥
 भलघौ दुर्जरे चापि गृध्रो गृधौ खगान्तरे ।
 गोत्रं क्षेत्रेन्वये छत्त्रे संभाव्यबोधवर्त्मनोः ॥ ४०१ ॥

वने नाम्नि च गोत्रोद्गौ गोत्रा भुवि गवां गणे ।
 गौरः श्वेतरुणे पीते विशुद्धे चन्द्रमस्यपि ॥ ४०२ ॥
 विशदे गौरं तु श्वेतसर्पपे पद्मकेसरे ।
 गौर्युमानमिकोर्वापु प्रियङ्गौ वरुणस्त्रियाम् ॥ ४०३ ॥
 रजन्यां रोचनीनयोर्धलो वासरहिंस्रयोः ।
 घोरो हरे दारुणे च चरः स्याज्जङ्गमे स्पशे ॥ ४०४ ॥
 चले द्यूतप्रभेदे च चक्रं प्रहरणे गणे ।
 कुलालाद्युपकरणे राष्ट्रे सैन्यरथाङ्गयोः ॥ ४०५ ॥
 जलावते छले चक्रः कोके चन्द्रोम्बुकाभ्ययोः ।
 स्वर्णे सुगंशौ कर्पूरे कम्पिल्ये मेचकेपि च ॥ ४०६ ॥
 चरुहृद्व्यान्ने भाण्डे च चारो बन्धावसर्पयोः ।
 गतौ पियालवृक्षे च चित्रं खे तिलकेद्भुते ॥ ४०७ ॥
 आलेख्ये कर्बुरे चित्रा त्वाणुपर्णीसुभद्रयोः ।
 गोलुम्बाप्सरसोर्दन्त्यां नक्षत्रोर्गभेदयोः ॥ ४०८ ॥
 चीरं घाससि चूडायां गोस्तने सीसपक्षके ।
 चीरी कच्छाटिकाक्षिह्योद्युक्रस्त्वम्लेम्लवेतसे ॥ ४०९ ॥
 वृक्षाम्ले चुक्री चाङ्गेर्या चैत्रो मासादिभेदयोः ।
 चैत्रं मृतकचैत्ये च चौरो दस्युसुगन्धयोः ॥ ४१० ॥
 छत्रं स्यादातपत्राणे छत्रा मधुरिकौषधौ ।
 धान्यके च शिलिंध्रे च छिद्रं विवररन्ध्रवत् ॥ ४११ ॥
 गर्भे दोषे जारस्तूपपतौ जार्योषधीभिदि ।
 जीरस्त्वजाज्यां खड्गे च टारो लङ्गतुरंगयोः ॥ ४१२ ॥
 तन्त्रं सिद्धान्ते राष्ट्रे च परच्छन्दप्रधानयोः ।
 अगदे कुटुम्बकृत्ये तन्तुधाने परिच्छदे ॥ ४१३ ॥
 भुतिशाखान्तरे शास्त्रे करणे द्व्यर्थसाधके ।
 इतिर्कतव्यतातन्त्रोस्तन्त्री स्याद्वक्षकीगुणे ॥ ४१४ ॥
 अमृतायां च नष्ट्रघ्नां च सिरायां वपुषोपि च ।
 तारिर्दशायां वेडायां वस्त्रादीनां च पेटके ॥ ४१५ ॥

तन्द्री निद्रा प्रमीला च तारो निर्मलमौक्तिके ।
 मुक्ताशुद्धावुचनादे नक्षत्रनेत्रमध्ययोः ॥ ४१६ ॥
 तारं रूप्ये तारा बुद्धदेव्यां सुस्फुरस्त्रियाम् ।
 सुभीचपत्न्यां ताम्रं तु शुल्के शुल्बनिभेपि च ॥ ४१७ ॥
 तीव्रं कटूष्णात्यर्थेषु तीव्रा तु कटुरोहिणी ।
 गण्डदूर्वासुरी तीरो वज्रे तीरं पुनस्तटे ॥ ४१८ ॥
 तोत्रं वेणुके प्रतोदे वरः स्याद्भयगर्तयोः ।
 दरी तु कन्दरे दस्रः खरो दस्रौ रवेः सुतो ॥ ४१९ ॥
 द्वारं निर्गमेभ्युपाये धरः कूर्माधिपे गिरौ ।
 कर्पासतूलेय धरा मेदोभूमिजरायुषु ॥ ४२० ॥
 धारो जलधरासारचर्पणे स्याद्दृणेपि च ।
 धारोत्कर्षे खज्राद्यमे सैन्यामे वाजिनां गतौ ॥ ४२१ ॥
 जलादिपाते संतत्यां धात्री भुव्युपमातरि ।
 आमलक्यां जनन्यां च धीरो ज्ञे धैर्यसंयुते ॥ ४२२ ॥
 स्वैरे धीरं तु घुसृणे नरो मर्त्येच्यतेर्जुने ।
 नरं तु रामकर्पूरे नक्रं नासाप्रदारुणोः ॥ ४२३ ॥
 नक्रो यादसि नीत्रं तु वलीकवननेमिषु ।
 चन्द्रे च रेवतीभे च नेत्रं वल्ले मथो गुणे ॥ ४२४ ॥
 मूलाक्षिनेतृषु परो दूरान्यश्रेष्ठशत्रुषु ।
 परं तु केत्रले पक्षं यानं पक्षश्चन्द्रशुरी ॥ ४२५ ॥
 पारं प्रान्ते परतटे पारी पूरपरागयोः ।
 पात्र्यां कर्करिकायां च पादबन्धे च हस्तिनः ॥ ४२६ ॥
 पात्रं तु कूलयोर्मध्ये पर्णे नृपतिमन्त्रिणि ।
 योग्यभाजनयोर्यज्ञभाण्डे नाट्यानुकर्तारि ॥ ४२७ ॥
 पुरं शरीरे नगरे गृहपाटलिपुत्रयोः ।
 पुरस्तु गुग्गुलौ पुण्ड्रः कृमौ दैत्येक्षुभेदयोः ॥ ४२८ ॥
 वासन्यां तिलके पुण्डरीके पुण्ड्रास्तु नीवृत्ति ।
 परुः परागे प्रचरे स्वर्लोकनभेदयोः ॥ ४२९ ॥

पूरः स्यादम्भसां वृद्धौ व्रणसंशुद्धिश्चाद्ययोः ।
 पोत्रं वस्त्रे मुखाग्रे च सूकरस्य हलस्य च ॥ ४३० ॥
 पौरं कच्छणे पुरजे बभ्रुः पिङ्गाग्निशूलिषु ।
 मुनौ विशाले नकुले विष्णौ भद्रं तु मङ्गले ॥ ४३१ ॥
 मुस्तकश्रेष्ठयोः साधौ कान्त्वने करणान्तरे ।
 भद्रो रामचरे हस्तिजातो मेरुकदम्बके ॥ ४३२ ॥
 गवि शंभौ भद्रा विष्टौ नभःसरिति कट्फले ।
 कृष्णानन्ताराक्षासु च भरोतिशयमारयोः ॥ ४३३ ॥
 भरुर्भर्तृकनकयोर्भारो दशशतीद्वये ।
 पलानां वीवधे चापि भीरुर्योषिति कातरे ॥ ४३४ ॥
 भूरि स्वर्णे प्रचुरे च मन्त्रो देवादिमाधने ।
 वेदांशे गुप्तवादे च मरुः पर्वतदेशयोः ॥ ४३५ ॥
 मारोनङ्गे मृतौ चित्रे मारी चण्ड्यां जनक्षये ।
 मात्रं त्ववधृतो स्वार्थे कात्स्न्ये मात्रा परिच्छदे ॥ ४३६ ॥
 अक्षरावयवे द्रव्ये मानेल्पे कर्णभूषणे ।
 काले वृत्ते च मित्रं तु सख्यौ मित्रौ दिवाकरे ॥ ४३७ ॥
 यात्रोत्सये गतौ वृत्तौ राष्ट्रमुत्पातनीवृत्तौ ।
 रुर्द्वैत्ये मृगे रेवं पेयूषपटवासयोः ॥ ४३८ ॥
 रेतःसूतकयो रोध्रो लोभ्रे रोध्रमघागसोः ।
 रौद्रो भीष्मे रसे तीव्रे रौद्री गौर्या वरो वृत्तौ ॥ ४३९ ॥
 विष्टे जामातरि श्रेष्ठे देवतादेरभीप्सिते ।
 वरं तु घुसृणे किञ्चिद्विष्टे वरी शतावरी ॥ ४४० ॥
 वक्रं पुटभेदे धक्रः कुटिले क्रूरभौमयोः ।
 वक्रमास्ये छन्दसि च वप्रः प्राकाररोधसोः ॥ ४४१ ॥
 क्षेत्रे ताते चये रेणो वचं कुलिशहीरयोः ।
 बालके वच्चा त्वमृता वर्ध्रः सीसवरत्रयोः ॥ ४४२ ॥
 व्यग्रो व्याघ्रताकुलयोर्वारः सूर्यादिवासरे ।
 महेश्वरावसरयोर्वृन्दे कुब्जाख्यपादपे ॥ ४४३ ॥

- वारं तु मदिरापाने वारि ह्रीवेरनीरयोः ।
 वारिर्घट्यां सरस्वत्यां गजवन्धनभुज्यपि ॥ ४४४ ॥
 व्याघ्रः करञ्जे शार्दूले रक्तैरण्डतरावपि ।
 श्रेष्ठे तूत्तरपदस्थः स्याद्व्याघ्री कण्टकारिका ॥ ४४५ ॥
 वीरो जिने भटे श्रेष्ठे वीरं दृङ्गचां नतेपि च ।
 वीरा गम्भारिकारम्भातामलक्येलवालुपु ॥ ४४६ ॥
 मदिराक्षीरकाकोलीगोष्ठोदुम्बरिकासु च ।
 पतिपुत्रवतीक्षीरविदारीदुग्धिकास्त्रपि ॥ ४४७ ॥
 वृत्रो मेघे रिपौ ध्यान्ते दानवे वासवे गिरौ ।
 वेरं घुमृणवृन्ताकशरीरेषु शरं जले ॥ ४४८ ॥
 शरः पुनर्दधिसारे काण्डतेजनयोरपि ।
 शक्रोर्जुनतराविन्द्रे कुटजे शस्त्रगामुधे ॥ ४४९ ॥
 लोहे शस्त्री छुरिकायां शार्द्रिजिणौ तडित्वमि ।
 शरः कोपे शरे वज्रे शारः शबलवातयोः ॥ ४५० ॥
 द्यूतस्य चोपकरणे शास्त्र ग्रन्थनिदेशयोः ।
 शारिः कुञ्जरपर्याणे शकुनौ द्यूतसाधने ॥ ४५१ ॥
 शिशुः शोभाञ्जने शाके शीघ्रं चक्राङ्गतूर्णयोः ।
 उशीरे शुक्रस्तु शुके ज्येष्ठमासेमिक्राव्ययोः ॥ ४५२ ॥
 शुक्रं तु रेतोक्षिरुजोः शुभ्रं दीपेभ्रके सिते ।
 शूरश्चारभटे सूर्ये सरौ दध्यमसायकौ ॥ ४५३ ॥
 स्वरः शब्देचि पङ्गादौ सत्तमाच्छादने क्रतौ ।
 सदादाने वने दम्भे स्वरः स्याद्यूपखण्डके ॥ ४५४ ॥
 अध्वरे कुलिशे बाणे सारो मज्जस्थिरांशयोः ।
 बले श्रेष्ठे च सारं तु द्रविणन्याय्यवारिषु ॥ ४५५ ॥
 स्फारस्तु स्फरकादीनां बुद्बुदे विपुलेपि च ।
 स्थिरो मोक्षे निश्चले च स्थिरा भूः शालपर्ण्यपि ॥ ४५६ ॥
 सिप्रः स्वेदे सिपा नद्यां सिरा नाड्यम्बुवाहिनी ।
 निरस्तु पिप्पलीमूलं सीरः स्यादर्शुमालिनि ॥ ४५७ ॥

लाङ्गलेथ सुरो देवे सुरा चपकमययोः ।
 सूत्रं तु सूचनाकारिग्रन्थे तन्तुव्यवस्थयोः ॥ ४५८ ॥
 स्त्रैरो मन्दे स्वतन्त्रे च हरो रासभरुद्रयोः ।
 वैश्वानरेप्यथ हरिर्दिवाकरसमीरयोः ॥ ४५९ ॥
 यमवासवसिंहांशुशशाङ्ककपिवाजिषु ।
 पिङ्गवर्णे हरिद्वर्णे भेकोपेन्द्रशुकाहिषु ॥ ४६० ॥
 लोकान्तरे च हारस्तु मुक्तादामनि संयुगे ।
 हिंस्रः स्याद्वातुके हिंसा मांसी काकादनी वसा ॥ ४६१ ॥
 हीरो वज्रे हरे सर्पे हीरा पिपीलिकाभियोः ।
 होरा तु लभे राश्यर्थे शास्त्ररेखाप्रभेदयोः ॥ ४६२ ॥
 अलिः सुरापुष्पलिहोरम्लो रसेम्लवेतसे ।
 भल्ली चाङ्गेर्यामालं स्यादनर्थहरितालयोः ॥ ४६३ ॥
 आलिः सख्यावलीसेत्वनर्थेषु विशदाशये ।
 आलुर्गलन्तिकायां स्यादालु भेलककन्दयोः ॥ ४६४ ॥
 इलोर्वा घाम्बुधल्ली गौः कलं त्वजीर्णरेतसोः ।
 अव्यक्तमधुरधाने कला स्यात्कालशिल्पयोः ॥ ४६५ ॥
 कलने मूलरैवृद्धौ षोडशांशे विधोरपि ।
 कलिर्निभीतके शूरे त्रिधादेन्त्ययुगे युधि ॥ ४६६ ॥
 कालः पुनः कृष्णवर्णे महाकालकृतान्तयोः ।
 मरणानेहसोः काली कालिकाक्षारकीटयोः ॥ ४६७ ॥
 मातृभेदोमयोर्नव्यमघौघपरिवादयोः ।
 काला कृष्णत्रिवृत्तिल्योर्जङ्गवां कीलेभितेजसि ॥ ४६८ ॥
 कफणिस्तम्भयोः शङ्खौ कीला रताहतावपि ।
 कुलं कुल्यगणे गेहे देहे जनपदेन्यये ॥ ४६९ ॥
 कूलं तटे सैन्यपृष्ठे तडागस्तूपयोरपि ।
 कोटो भेलक उत्सङ्गेङ्कपाल्यां चित्रके किरौ ॥ ४७० ॥
 कोलं तु बदरे कोला पिप्पल्यां चविभेषजे ।
 खलं कलके भुवि स्थाने क्रूरे कर्णेजपेधमे ॥ ४७१ ॥

खक्षो निम्ने वस्त्रभेदे चर्मचातकपक्षिणोः ।
 खक्षी तु हस्तपादावमर्दनाद्वयरज्यपि ॥ ४७२ ॥
 गलः कण्ठे सर्जरसे गोलः स्यात्सर्ववर्तुले ।
 गोला पक्षाञ्जने गोदावर्यां सख्यामलिञ्जरे ॥ ४७३ ॥
 मण्डले च कुण्ड्यां च बालक्रीडनकाष्ठके ।
 निष्ठः खगे सचुष्टथ पिष्टवत्किञ्चलोचने ॥ ४७४ ॥
 किञ्चाक्षिण चुक्षी तूद्धाने चेलं गर्हितवस्त्रयोः ।
 छलं छद्मस्वलितयोश्छक्षी संतानवीरुधोः ॥ ४७५ ॥
 बल्कले पुष्पभेदे च जलं गोकलले जडे ।
 द्विषेरेम्बुनि जालं तु गवाक्षे क्षारके गणे ॥ ४७६ ॥
 दम्भानाययोथ जालो नीपे जाली पटोलिका ।
 झला पुञ्यामातपोर्मां क्षिप्ती नूद्वर्तनांशके ॥ ४७७ ॥
 व्यर्थातपरुनोश्चीर्यां तलं ज्याघातधारणे ।
 तलथपेटे तालद्रौ स्वभावाधरयोः त्सरौ ॥ ४७८ ॥
 तल्लो जलाधारभेदे तल्ली तु बहणस्त्रियाम् ।
 तालः कालक्रियामाने हस्तमानद्रुभेदयोः ॥ ४७९ ॥
 करास्कोटे करतले हरिताले त्सरावपि ।
 तुला माने पलशते सादृश्ये राशिभाण्डयोः ॥ ४८० ॥
 गृहाणां शरुबन्धाय पीष्ठां तूलं तु खे पित्रौ ।
 ब्रह्मदाहण्यथ दलं शस्त्रीउदेर्धपर्णयोः ॥ ४८१ ॥
 उत्सेधवद्भुनि च नलो राशि कपौ नडे ।
 पितृदेधे नलं तु स्यात्पद्मे नली मनःशिला ॥ ४८२ ॥
 नालं काण्डे मृणाले च नाली शाककलम्बके ।
 नीलो वर्णे मणौ शैले निधिवानरभेदयोः ॥ ४८३ ॥
 नील्योपध्यां लाञ्छने च पलमुन्मानमांसयोः ।
 पक्षिस्तु ग्रामके कुट्यां पालिर्यूकाश्रिपङ्क्तिषु ॥ ४८४ ॥
 जातश्मश्रुस्त्रियां प्रान्ते सेतौ कल्पितभोजने ।
 प्रशंसाकर्णलतयोरुत्सङ्गे प्रस्यचिह्नयोः ॥ ४८५ ॥

पीलुः पुष्पे द्रुमे काण्डे परमाणौ मतङ्गजे ।
 तालास्थिखण्डेय पुलः पुलके विपुलेपि च ॥ ४८६ ॥
 फलं हेतुकृते जातीफले फलकसस्ययोः ।
 त्रिफलायां च कक्कोले शलापे व्युटिलाभयोः ॥ ४८७ ॥
 फली फलिन्यां फालं तु वाससि फाल उत्प्लुतौ ।
 कुशिके च बलं रूपे स्थामनि स्थौल्यसैन्ययोः ॥ ४८८ ॥
 घोले बलस्तु बलिनि काके दैत्ये हलायुधे ।
 बला त्वोपधिभेदे स्याद् बलिर्दैत्योपहारयोः ॥ ४८९ ॥
 करे चामरदण्डे च गृहदारूदरांशयोः ।
 त्वक्संकोचे गन्धके च बालोन्नेश्वेभपुच्छयोः ॥ ४९० ॥
 शिशौ ह्रीवेरकचयोर्बाला तु त्रुटियोपितोः ।
 बाली भूपान्तरे मेधौ बिल उच्चैःभवोहये ॥ ४९१ ॥
 बिलं रन्ध्रे गुहायां च भल्ली भल्लूकबाणयोः ।
 भल्ली भल्लातके भालं स्याल्ललाटे महस्यपि ॥ ४९२ ॥
 भेलः श्वे मुनिभेदे भीरौ बुद्धिविर्वाजते ।
 मल्लः कपाले बलिनि मत्स्ये पात्रे मलस्त्वधे ॥ ४९३ ॥
 किङ्गे कदर्ये विट्टायां भालं तु कपटे वने ।
 मालो जने स्यान्माला तु पङ्क्तौ पुष्पादिदामनि ॥ ४९४ ॥
 मालुः स्त्रियां पञ्चवह्यां मूलं पार्श्वार्थयोरुडौ ।
 निकुञ्जशिकयोर्मैला त्वञ्जने भेलकोपि च ॥ ४९५ ॥
 मौलिः किरीटे धम्मिल्ले चूलाकङ्केलिमूर्धसु ।
 लीला केलिर्विलासश्च शृङ्गारभावजक्रिया ॥ ४९६ ॥
 लोलश्चले सतृष्णे च लोला तु रसनाश्रियोः ।
 बल्ली स्यादजमोदायां लतायां कुसुमान्तरे ॥ ४९७ ॥
 व्याली दुष्टगजे सर्पे शठे श्वापदसिंहयोः ।
 वेला बुधस्त्रियां काले सीमनीश्वरभोजने ॥ ४९८ ॥
 अङ्गिटमरणेम्भोपेस्तीरनीरविकारयोः ।
 शाली हाले मत्स्यभेदे शालीकरतत्त्वदेशयोः ॥ ४९९ ॥

स्कन्धशाखायां शालिस्तु गन्धोतौ कलमादिषु ।

शालुः कपायद्रव्ये स्याच्चोरकाख्यौषधेऽपि च ॥ ५०० ॥

शिलमुञ्जः शिला द्वाराधोदार कुनटी वृषत् ।

शिली गण्डूषदी शूलं साधुवृत्तस्वभावयोः ॥ ५०१ ॥

शुक्लं रूप्ये शुक्लो योगे श्वेते शूलं रगस्त्रयोः ।

योगे शूला तु पण्यस्त्री च धहेतुश्च कीलकः ॥ ५०२ ॥

शैलो भूमृति शैलं तु शैलेये तार्क्ष्यशैलके ।

सालः सर्जतरौ वृक्षमात्रप्राकारयोरपि ॥ ५०३ ॥

स्थालं भाजनभेदे स्यात्स्थाली तु पाटलोऽखयोः ।

स्थूलः पीने जडे हालः सातवाहनपार्थिवे ॥ ५०४ ॥

हाला सुरायां हेला तु स्यादवज्ञाविलासयोः ।

हेलिरालिङ्गने सूर्येऽप्यविर्मूपिककम्बले ॥ ५०५ ॥

मेघे रवौ पर्वते च स्यादूर्ध्वं तु समुत्थिते ।

अपर्युन्नतयोः कण्वो मुनौ कण्वं तु कल्मषे ॥ ५०६ ॥

क्षवः क्षुते राजिकायां कविः काव्यस्य कर्तरि ।

विचक्षणो दैत्यगुरौ स्यात्कवी तु खलीनके ॥ ५०७ ॥

किण्वं पापे सुराबीजे क्लीबोपौरुषपण्डयोः ।

खर्वह्रस्वौ न्यग्बामनौ ग्रीवे शिरोधितस्तिरे ॥ ५०८ ॥

अविस्तु हवि शोभायां जवः स्याद्देववेगिनोः ।

अत्रौल्लुपुप्ते जिह्वा तु वाचि ज्वालारसज्ञयोः ॥ ५०९ ॥

जीवः स्याच्चिदशाचार्ये द्रुमभेदे शरीरिणि ।

जीवितेऽपि च जीवा तु वचायां धनुषो गुणे ॥ ५१० ॥

शिञ्जिते क्षितिजीयन्त्योर्वृत्तौ तत्त्वं परात्मनि ।

वाद्यभेदे स्वरूपे च द्रव्यो विद्वद्वनर्मणोः ॥ ५११ ॥

पद्मावे रसगत्योश्च द्वंद्वः से द्वंद्वमाहवे ।

रहस्ये मिथुने युग्मे दवदावौ धनानले ॥ ५१२ ॥

वने दर्वा फणातर्होर्दार्वा स्याद्देवदारुणि ।

परिद्राद्दिनये चापि द्विवं खे त्रिदिवे दिने ॥ ५१३ ॥

देवं हृषीके देवस्तु नृपतौ तोयदे सुरे ।
 देवी कृताभिषेकायां तेजनीस्पृक्कयोरपि ॥ ५१४ ॥
 ध्रुवो धूर्ते नरे पत्न्यौ दुर्भेदेध ध्रुवो वटे ।
 वसुयोगभिदोरातौ शङ्कावुत्तानपादजे ॥ ५१५ ॥
 स्थिरे नित्ये निश्चिते च ध्रुवं खेजस्तर्कयोः ।
 ध्रुवा मूर्वाशालपर्ण्योः क्षुम्भेदे गीतिभिद्यपि ॥ ५१६ ॥
 नवो नव्ये स्तुतौ नीवी स्त्रीकटीवल्वबन्धने ।
 मूलद्रव्ये परिपणे प्लवः प्लक्षे प्लुतौ कपौ ॥ ५१७ ॥
 शब्दे कारण्डवे म्लेच्छजातौ भेलकभेकयोः ।
 क्रमनिम्नमहीभागे कुलके जलवायसे ॥ ५१८ ॥
 जलान्तरे प्लवं गन्धतृणे मुस्तकभिद्यपि ।
 पक्कं परिणते नाशाभिमुखे पार्श्वमन्तिके ॥ ५१९ ॥
 कक्षाधोवयवे वक्रोपायपर्शुसमूहयोः ।
 प्राध्वं दूरपये प्रह्वे बन्धे पूर्वं तु पूर्वजे ॥ ५२० ॥
 प्रागधे भुतभेदे च भवः सत्तामिजन्मसु ।
 रुद्रे श्रेयसि संसारे भावोभिप्रायवस्तुनोः ॥ ५२१ ॥
 स्वभावजन्मसत्तात्मक्रियालीलाविभूतिषु ।
 चेष्टायोन्योर्वुधे जन्तौ शृङ्गारादेश्च कारणे ॥ ५२२ ॥
 शब्दप्रवृत्तिहेनौ च रेवा मन्मथयोपिति ।
 नील्यां मेकलकन्यायां लवः कालभिदि च्छिदि ॥ ५२३ ॥
 विलासे रामजे लेशे लट्वा पक्षिकुसुम्भयोः ।
 लघ्वी ह्रस्वविवक्षायां प्रभेदे स्यन्दनस्य च ॥ ५२४ ॥
 विश्वाः सुरेषु विश्वं तु शुण्द्यां भुवनकृत्स्नयोः ।
 विश्वा विषायां शिवं तु मोक्षे क्षेमे सुखे जले ॥ ५२५ ॥
 शिवो योगान्तरे वेदे गुग्गुलौ बालुके हरे ।
 पुण्डरीकद्रुमे कीले शिवा झाटामलोमयोः ॥ ५२६ ॥
 केरौ शम्भ्यां पथ्याधात्रयोः शिविर्भूजे नृपान्तरे ।
 शुल्वं ताम्रे यज्ञकर्मण्याचारे जलसंनिधौ ॥ ५२७ ॥

सत्त्वं द्रव्ये गुणे चित्ते व्यवसायस्वभावयोः ।
 पिशाचादावात्मभावे बले प्राणेषु जन्तुषु ॥ ५२८ ॥
 सान्त्वं सामानि दाक्षिण्ये सुखा मूर्खा सुखः सुचि ।
 हवस्तु सप्रतन्तौ स्यान्निर्देशाह्वानयोरपि ॥ ५२९ ॥
 अंशुः सूत्रादिसूक्ष्मांशे किरणे चण्डदीपितौ ।
 आशा ककुभि तृष्णायामाशुस्तु ग्रीहशीघ्रयोः ॥ ५३० ॥
 ईशः स्वामिनि रुद्रे च स्यादीशा हलदण्डके ।
 काशस्तृणे रोगभेदे कीशः कपौ दिगम्बरे ॥ ५३१ ॥
 कुशो रामसुते दर्भे पापिष्ठे योक्त्रमत्तयोः ।
 कुशी लोहविकारे स्यात्कुशा वल्गा कुशं जले ॥ ५३२ ॥
 केशः शिरसिजे पाशपाणौ ह्रीवेरदैत्ययोः ।
 क्लेशो रागादौ दुःखे च कोशः कोप इवाण्डके ॥ ५३३ ॥
 कुङ्गले चपके दिव्यैर्यक्ष्ये योनिशिम्बयोः ।
 जातीकोपेसिपिधाने दर्शः सूर्येन्दुसंगमे ॥ ५३४ ॥
 पक्षान्तेष्टौ दर्शने च दंशो वर्मणि मर्मणि ।
 दोषे वनमक्षिकायां खण्डने भुजगक्षते ॥ ५३५ ॥
 दशा वर्ताववस्थायां दशास्तु वसनाञ्चले ।
 नाशः पलायने मृत्यौ परिध्वस्तावदर्शने ॥ ५३६ ॥
 निशा हरिद्रयो रात्रौ पशुश्रृङ्गागे मृगादिषु ।
 प्रमथेपि च पाशस्तु मृगपक्ष्यादिवन्धने ॥ ५३७ ॥
 कर्णान्ते शोभनार्थः स्यात्कचान्ते निकरार्थकः ।
 छात्राद्यन्ते च निन्दार्थः पेशी मांस्यसिकोशयोः ॥ ५३८ ॥
 मण्डभेदे पलपिण्डे सुपक्वकणिकेपि च ।
 भूस्पृग्दैर्घ्ये मानवे च राशिर्भेषादिपुञ्जयोः ॥ ५३९ ॥
 वशो जनस्पृहायत्तेष्वायत्तत्वप्रभुत्वयोः ।
 वशा नार्यी बन्ध्यगव्यां हस्तिन्यां दुहितर्यपि ॥ ५४० ॥
 वंशः संघेन्वये वेणो पृष्ठाद्ययवेपि च ।
 वेशो वेद्यागृहे गेहे नेपथ्ये च शशः पशौ ॥ ५४१ ॥

चोले लोभे नृभेदे च स्पशो हेरिकयुद्धयोः ।
 स्पशो वर्गाक्षरे दाने स्पर्शने स्पर्शके रुजि ॥ ५४२ ॥
 अक्षो रथस्यावयवे व्यवहारे विभीतके ।
 प्रासके शकटे कर्पे ज्ञाने चात्मनि रावणौ ॥ ५४३ ॥
 अक्षं सौवर्चले तुत्ये दयीके स्यादुपा निशि ।
 वाणपुण्यां च कक्षस्तु स्यान्नक्षत्राच्छभङ्गयोः ॥ ५४४ ॥
 महीधरविशेषे च शोणके कृतवेधने ।
 कर्पिवेदे मुनौ कर्पः कर्पणे मानमिद्यपि ॥ ५४५ ॥
 कक्षो वीरुधि दोर्मूले कच्छे शुष्कवने नृणे ।
 पापे कक्षा त्विभरज्जौ काञ्च्यां गेहप्रकोष्ठके ॥ ५४६ ॥
 भित्तौ साम्ये रथभागेन्तरीयपश्चिमाञ्चले ।
 उद्गाहिण्यां च कर्पूस्तु तुषामौ कृषिकुल्ययोः ॥ ५४७ ॥
 घोषः कांस्ये स्वने गोपघोषकाभीरपल्लिषु ।
 घोषा तु शतपुष्पायां चोक्षः सुन्दरगीतयोः ॥ ५४८ ॥
 शुचौ श्वस्तु मकरे धने मीने शपा पुनः ।
 नागबलायां तुपस्तु धान्यत्वचि विभीतके ॥ ५४९ ॥
 दक्षः प्रजापतौ रुद्रनृपभे कुकुटे पटौ ।
 द्रुमे दक्षा तु मेदिन्यां ध्वाङ्गः काके वकीर्धिनि ॥ ५५० ॥
 गृहे ध्वाङ्गी तु कक्कोल्यां न्यक्षः कात्स्न्यनिष्कृष्टयोः ।
 जामदग्न्येपि पक्षस्तु मासार्धे ग्रहसाध्ययोः ॥ ५५१ ॥
 चुल्लीरन्ध्रे बले पार्थे वर्गे केशात्परथये ।
 पिच्छे विरोधे देहाङ्गे सहाये राजकुञ्जरे ॥ ५५२ ॥
 श्वक्षो द्वीपे गर्दभाण्डेश्वत्ये जटिनि पक्षके ।
 प्रेक्षा धीरीक्षणं नृत्तं प्रैषौ प्रेषणपीडने ॥ ५५३ ॥
 पैपो मासप्रभेदे स्वात्पौषं तु महयुद्धयोः ।
 भिक्षा सेवाप्रार्थनयोर्भृतौ भिक्षितवस्तुनि ॥ ५५४ ॥
 मापो माने धान्यभेदे मूर्खे त्वग्दोषमिद्यपि ।
 मिषं व्याजे स्पर्धने च मेपो राश्यन्तरे ह्युडौ ॥ ५५५ ॥

मोक्षो निःश्रेयसे वृक्षविशेषे मोचने मृतौ ।
 यक्षः श्रीदे गुह्यके च रक्षा रक्षणभस्मनोः ॥ ५५६ ॥
 रूक्षोस्त्रिगुणधरूपयोर्लक्षं व्याजशरव्ययोः ।
 संख्यायामपि, वर्षस्तु समाहीपांशवृष्टिषु ॥ ५५७ ॥
 वर्षधरेपि वर्षास्तु प्रावृष्यथ विषं जले ।
 क्ष्वेडे विषा त्वतिविषा वृषो गव्याखुधर्मयोः ॥ ५५८ ॥
 पुंराशिभेदयोः शृङ्ग्यां चासके शुक्रलोपि च ।
 श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थथ वृषी तु त्रतिविष्टरे ॥ ५५९ ॥
 वृषा पुनः कपिकच्छां शुषिः शुषिरशोषयोः ।
 शोषोन्नते वधे सीरिण्युपयुक्तेतरेपि च ॥ ५६० ॥
 शोषा निर्माल्यदाने स्याच्छोषः शोषणयक्ष्मणोः ।
 अर्चिर्मयूखशिखयोरदोत्र च परत्र च ॥ ५६१ ॥
 आगः स्यादेनोवदधे मन्तावाशीर्हितेपणे ।
 उरगस्य च दंष्ट्रायामुपः संध्याप्रभानयोः ॥ ५६२ ॥
 उरो वक्षसि मुख्ये म्यादोजो दीप्तिप्रकाशयोः ।
 अवष्टम्भे बले धातुतेजस्योक्तस्तु सद्गानि ॥ ५६३ ॥
 ओकास्त्राश्रयमात्रे स्यात्कंसस्तैजसमानयोः ।
 पानपात्रे दैत्यभेदे कास्तुः शङ्कयायुधे रुजि ॥ ५६४ ॥
 बुद्धौ विकलवाचि स्याद्बुद्धः स्तम्भगुलुञ्छयोः ।
 हारभेदे ग्रन्थिपर्णे गोसो बोलविभातयोः ॥ ५६५ ॥
 चास इक्षुपक्षिभिदोश्छन्दः पद्येच्छयोः शुतो ।
 ज्यायान्वृद्धे प्रशस्ये च ज्योतिर्वह्निदिनेशयोः ॥ ५६६ ॥
 प्रकाशे दृष्टि नक्षत्रे तपः कृच्छ्रादिकर्मणि ।
 धर्मे लोकप्रभेदे न तपाः शिशिरमाधयोः ॥ ५६७ ॥
 तमो राहौ गुणे पापे ध्वान्ते तरो जवे बले ।
 त्रासो भये मणिदोषे तेजस्त्वद्धेतसोर्वले ॥ ५६८ ॥
 नवनीते प्रभावेद्यौ दासो धीवरभृत्ययोः ।
 वृषले दागपात्रे च दासी स्निग्धपि चेट्यापि ॥ ५६९ ॥

धनुः शरासने राशौ पियालद्रौ धनुर्धरे ।
 नभो व्योम्नि नभा प्राणे विसतन्तौ पतद्गहे ॥ ५७० ॥
 प्रावृषि आवणे नासा घोणाद्वारोर्ध्वदारुणोः ।
 पयः क्षीरे च नीरे च प्रसूरन्ना जनेन्यपि ॥ ५७१ ॥
 बर्हिः कुशेभौ भासस्तु भासि गृध्रशकुन्तयोः ।
 महस्तेजस्युत्सवे च मिसिर्मस्यजमोदयोः ॥ ५७२ ॥
 शतपुष्पामधुर्योश्च मृत्सा वासी छुमृत्तिका ।
 रसः स्वादे जले वीर्ये शृङ्गारादौ विपे द्रवे ॥ ५७३ ॥
 बोले रागे देहधातौ तिक्तादौ पारदेपि च ।
 रसा तु रसनापात्रासलकीक्षितिकङ्कुपु ॥ ५७४ ॥
 रहो गुह्ये रते तत्त्वे रजो रेणुपरागयोः ।
 स्त्रीपुष्पे गुणभेदे च रासः क्रीडासु गोदुहाम् ॥ ५७५ ॥
 भाषाशृङ्खलके वत्सा उरस्तुग्वर्पतर्णकाः ।
 वयस्तारुण्ये बाल्यादौ खगे वर्चस्तु तेजसि ॥ ५७६ ॥
 गूथे रूपे वस्तुस्त्वग्नौ देवभेदे नृपे रुचि ।
 योक्ते शुष्के वस्तु स्वादौ रत्ने वृद्धौपथे धने ॥ ५७७ ॥
 वपुः शस्ताकृतौ देहे व्यासो मुनिप्रपञ्चयोः ।
 वासो वेश्मन्यवस्थाने वासा स्यादाढरूपके ॥ ५७८ ॥
 विद्वाब् ज्ञात्मविदोः प्राज्ञे वेधा धातृज्ञविष्णुषु ।
 शंसा वचसि वाञ्छायां शिरो मूर्धप्रधानयोः ॥ ५७९ ॥
 सेनाग्रभागे श्रेयस्तु मङ्गले धर्मशस्तयोः ।
 सहो बले ज्योतिषि च सहा हेमन्तमासयोः ॥ ५८० ॥
 स्रोतः प्रवाहेन्द्रिययोर्हंसोर्के मत्सरेच्युते ।
 खगादवयोगिमन्त्रादिभेदेपु परमात्मनि ॥ ५८१ ॥
 निर्लोभनृपतौ प्राणवाते श्रेष्ठमतः स्थितः ।
 हविः सर्पिषि होतव्ये हिंसा चौर्यादिके वधे ॥ ५८२ ॥
 अहिः सर्पे वृत्रे वप्रे स्यादीहोद्यमवाञ्छयोः ।
 कुहूर्नष्टेन्दुदर्शे स्यात्कणिते कोकिलस्य च ॥ ५८३ ॥

ग्रहो ग्रहणनिर्वन्धानुग्रहेषु रणोद्यमे ।
 उपरागे पूतनादावादित्यादौ विभुंतुदे ॥ ५८४ ॥
 ग्रहो ग्रहे जलचरे गुहः स्कन्दे गुहा पुनः ।
 गह्वरे सिंहपुच्छ्यां च गृहा दारेषु सद्गनि ॥ ५८५ ॥
 ग्रौहो निपुणतर्के स्याद्गजांश्चिपर्वणोरपि ।
 बर्हः पणं परीवारे कलापे बह्व भूयसि ॥ ५८६ ॥
 ल्यादिकासु च संख्यासु महावृत्तसप्ततेजसी ।
 मही भुवि नदीभेदे मोहौ मूर्खाविपर्ययौ ॥ ५८७ ॥
 लोहं कालायसे सर्वतैजसे जौङ्गकेपि च ।
 बहो वृषस्कन्धदेशे वायौ बाहोश्चमानयोः ॥ ५८८ ॥
 वृषे बाहा तु बाहौ स्याद् व्यूहो निर्माणतर्कयोः ।
 समूहे बलविन्यासे सहः क्षमे बलेपि च ॥ ५८९ ॥
 सहोर्व्यां सहदेवायां कुमार्यां नखभेषजे ।
 मुद्रपण्यौ च सिंहस्तु राशिभेदे मृगाधिपे ॥ ५९० ॥
 श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थश्च सिंहो स्वर्भाणुमातरि ।
 वासाबृहव्योः क्षुद्रायां खेहः प्रेम्णि घृतादिके ॥ ५९१ ॥

॥ इत्याचार्य० द्विस्वरकाण्डो द्वितीयः ॥

अणुको निपुणेलपे चाशोकौ कङ्क्रेल्लिवज्जुलौ ।
 निःशोकपारदौ धान्यशोका तु कडुरोहिणी ॥ १ ॥
 अर्भीको निर्भये कम्पेप्यनीकं रणसैन्ययोः ।
 अलीकमप्रिये माले वितथेनूकमन्वये ॥ २ ॥
 शीलेनूको गतजन्मन्यंशुकं इलक्षणाससि ।
 उत्तरीये वस्त्रमात्रेप्यलकाधूर्णकुन्तलाः ॥ ३ ॥
 अलका तु कुबेरस्य नगर्यामन्तिकं पुनः ।
 पार्श्वेन्तिका तु शुल्ल्यां स्यात्सातलाख्यौषधेपि च ॥ ४ ॥
 अलकौ धयलाकं स्याद्योगोन्मादितशुन्यपि ।
 अभ्यिकोमापाण्डुमात्रोदयताभिदि मातरि ॥ ५ ॥

अन्धिका तु कैतवे स्यात्सर्पपीमिदयोरपि ।
 अम्लिका तिन्तिडीकाम्लोद्धारचाङ्गेरिकासु च ॥ ६ ॥
 आलोको दर्शने बन्दिघोषणोच्चोतयोरपि ।
 आनको पटहे भेर्या ध्वनन्मेघमृदङ्गयोः ॥ ७ ॥
 आतङ्को रजि शङ्कायां संतापे मुरजध्वनौ ।
 आह्निकं स्यात्पुनरहर्निर्वर्त्ये नित्यकर्मणि ॥ ८ ॥
 भोजने ग्रन्थभागे चाढकः प्रस्थचतुष्टयम् ।
 आढकी तुवरीक्ष्याकुः कटुतुम्भ्यां नृपान्तरे ॥ ९ ॥
 उदर्कस्तुत्तरकालफले मदनकण्टके ।
 उष्णको घर्म उद्युक्तातरयोरुर्मिका पुनः ॥ १० ॥
 उत्कण्ठायां भृङ्गनादे वस्त्रभङ्गेऽङ्गुलीयके ।
 वीच्यां च कनकं हेमि कनको नागकेसरे ॥ ११ ॥
 धत्तूरे चम्पके काञ्चनारकिंशुकयोरपि ।
 करको दाडिमे पक्षिभेदे करे कमण्डलौ ॥ १२ ॥
 लट्वाकरङ्कयोर्वर्षोपले च कटुकं कटु ।
 कटुरोहिणी व्योषं च कञ्चुकथोलघर्मणोः ॥ १३ ॥
 वर्धापकगृहीताङ्गवसने वारवाणके ।
 निर्मोके कटकस्त्वद्रिनितम्बे बाहुभूषणे ॥ १४ ॥
 सेनायां राजधान्यां च क्रमुको भद्रमुस्तके ।
 गुवाके पट्टिकालोप्रे कण्टकः क्षुद्रवैरिणि ॥ १५ ॥
 वेणौ द्रुमाङ्गे रोमाञ्चे कलङ्कोङ्कापयादयोः ।
 कालायसमले चापि कर्णिका कर्णभूषणे ॥ १६ ॥
 बीजकोशे सरोजस्य करमध्याङ्गुलावपि ।
 कुङ्कुमां हस्तिहस्ताग्रे कणिका सूक्ष्मवस्तुनि ॥ १७ ॥
 अग्रिमन्थे कामुकास्तु काम्यशोकातिमुक्तकाः ।
 कारकं कर्तृकर्माद्योः कारिका यातना नटी ॥ १८ ॥
 कृतिर्विवरणश्लोको नापितादिककर्म च ।
 कावृकः कुङ्कुटे कोके पीतमुण्डेय कार्मुकः ॥ १९ ॥

वंशे कार्मुकमिष्वासे कर्मठे क्षारको रसे ।
 कोरके पक्ष्यादिपाशे कालिका योगिनीभिदि ॥ २० ॥
 स्वर्णादिदोषे मेघाल्यां सुरागौर्यैर्निवाम्बुदे ।
 क्रमदेयवस्तुमूल्ये कार्ण्यवृश्चिकपक्षयोः ॥ २१ ॥
 रोमाल्यां धूमरीमांस्योः काकीपटोलशाखयोः ।
 किंपाको वृक्षभिद्यज्ञे कीटको निष्ठुरे कृमौ ॥ २२ ॥
 कीचको ध्वनिमद्वंशे दैत्यभेदे हुमान्तरे ।
 कुलकं पञ्चादिदलोकसमन्वये पटोलके ॥ २३ ॥
 कुलकः कुलप्रधाने बल्मीके काकतिन्दुके ।
 कुलिकस्तु कुलश्रेष्ठे हुमनागविशेषयोः ॥ २४ ॥
 कुशिको मुनिभेदे स्यात्काले सज्जे विभीतके ।
 क्षुद्रकः पामरे स्वल्पे कनिष्ठे दुःस्थिते खले ॥ २५ ॥
 कूचिका क्षीरविकृतौ कुम्भिकायां च कुङ्गले ।
 भालेख्यकूर्चिकासूच्योः कृपकौ फालकर्पकौ ॥ २६ ॥
 कोरकं तु कुङ्गले स्यात्ककौलकमृणालयोः ।
 कीतुकं नर्मणीच्छायामुत्सवे कुतुके मुदि ॥ २७ ॥
 पारंपर्यागतख्यातमङ्गलोद्वाहसूत्रयोः ।
 गीतादौ भोगकाले च कौशिकः शक्रपूकयोः ॥ २८ ॥
 कोशज्ञे गुग्गुलावाहितुण्डिके नकुले मुनौ ।
 कौशिकी चण्डिकानद्योः खनकः संधितस्करे ॥ २९ ॥
 मृषिके भूमिविचित्रे खट्विको मांसविक्रयी ।
 महिषीक्षीरफेनश्च खुल्लकः स्वल्पनीचयोः ॥ ३० ॥
 खोलकः पूगकोशे स्याच्छिरस्त्रे नाकुपाकयोः ।
 घन्धिकं पिप्पलीमूले घन्धिपर्णकभेषजे ॥ ३१ ॥
 घन्धिको गुग्गुलौ दैवज्ञे माद्रेयकरीरयोः ।
 गण्डको विघ्ने विद्यायां संख्यावच्छेदखड्गिषु ॥ ३२ ॥
 गण्डकी तु सरिद्धेदे गणको महवेदिनि ।
 गणिकेभ्यां यूथिकायां तर्कार्यां पण्ययोपिति ॥ ३३ ॥

प्राहको महीतरि स्याद् व्याधानां घातिपक्षिणि ।
 गान्धिको लेखके गन्धवाणिजे गुण्डकः पुनः ॥ ३४ ॥
 कलौक्तौ मलने धूलौ खेहपात्रेय गैरिकम् ।
 स्वर्णे धातौ गोलकस्तु जारतो विधवासुते ॥ ३५ ॥
 अलिञ्जरे गुडे चापि गोरङ्गुर्नग्नवन्दिनोः ।
 खगे च चपको मये सरके मद्यभाजने ॥ ३६ ॥
 चलुकः प्रसूतौ भाण्डप्रभेदे चुलुको यथा ।
 चारकोश्चादिपाले स्याद्वन्धे संचारकेपि च ॥ ३७ ॥
 चित्रकस्तु चित्रकाये द्रुमौषधविशेषयोः ।
 चुम्बकः कामुके धूर्ते बहुगुर्वश्मभेदयोः ॥ ३८ ॥
 चुलुकी कुण्डिकाभेदे शिशुमारो कुलान्तरे ।
 चूतकः कूप आग्ने च चूलिका नाटकाङ्गके ॥ ३९ ॥
 करिणः कर्णमूले च जनकः पितृभूपयोः ।
 जम्बुको वरुणे फेरौ जतुकं हिङ्गुलाक्षयोः ॥ ४० ॥
 जतुका चर्मचटका जीवको वृद्धिजीविनि ।
 क्षपणे प्राणके पीतसालसेवकयोर्दुभे ॥ ४१ ॥
 व्यालमाहे जीविका तु जीवन्त्यां वर्तनेपि च ।
 शिल्लीका शिल्लिकेव स्याद्घीर्या रुच्यातपस्य च ॥ ४२ ॥
 विलेपनस्य च मले तक्षकस्तक्षिण पन्नगे ।
 द्रुमभेदे तण्डकस्तु समस्तपदजातके ॥ ४३ ॥
 तरुस्कन्धे वेदमदारुमायाबहुलयोरपि ।
 फेनखञ्जनयोश्चापि तारकः कर्णधारके ॥ ४४ ॥
 दैत्ये च तारकमुडौ नेत्रतन्मध्ययोरपि ।
 तिलकोद्भवद्रुमभिदोः पुण्ड्रके तिलकालके ॥ ४५ ॥
 तिलकं रुचके क्लोमि त्रिशङ्कुः शलभे नृपे ।
 भार्जारे च तुरुष्कस्तु देशे श्रीवाससिल्लयोः ॥ ४६ ॥
 तूलिका तूलशय्या स्यादालेख्यस्य च लेखनी ।
 दर्शको दर्शयितरि प्रतीहारप्रवीणयोः ॥ ४७ ॥

द्रावकस्तु शिलाभेदे स्याद् घोषकविदग्धयोः ।
 दारको भेदके पुत्रे दीपकं स्यादलंकृतिः ॥ ४८ ॥
 दीपकौ दीपिकृद्दीपौ दीप्यकं त्वजमोदके ।
 मयूरशिखायवान्योर्धनिको धान्यके धवे ॥ ४९ ॥
 धनाद्ये धनिका बध्वां धेनुका धेनुरिभ्यपि ।
 धेनुकं धेनुसंहत्यां करणेपि च योषिताम् ॥ ५० ॥
 नरकौ दैत्यनिरयौ नन्दकः कुलपालके ।
 हर्षके विष्णुखड्गे च नर्तकः केलके नटे ॥ ५१ ॥
 द्विपे पोटगले चापि नर्तकी लासिका द्विपी ।
 नालीकोक्षे शरे शल्ये नालीके पद्मतद्वने ॥ ५२ ॥
 नायको मणिभिन्नेतृप्रधानेष्वथ नालिका ।
 नाले काले चुल्लिरन्ध्रे विषरे वेणुभाजने ॥ ५३ ॥
 निषाकः पचने स्वेदासत्कर्मफलयोरपि ।
 निर्मोको व्योम्नि संनाहे मोक्षके सर्पकञ्चुके ॥ ५४ ॥
 पर्यङ्को मन्त्रपर्यस्त्योः प्रतीकोङ्गप्रतीपयोः ।
 पताकाङ्गध्वजे केतौ सौभाग्ये नाटकांशके ॥ ५५ ॥
 पातुको जलमातङ्गे पतयालुप्रपातयोः ।
 पाणको जीवकतरौ सत्त्वजातीयबोलयोः ॥ ५६ ॥
 पाटको रोधसि ग्रामैकदेशेक्षादिपातके ।
 वाद्यभेदे महाकिष्कौ मूल्यस्यापचयेपि च ॥ ५७ ॥
 पानङ्कः शाकभेदे स्यात्सहस्रयां पाजिपक्षिणि ।
 पिनाकः शिवकोदण्डे पांशुवृष्टिनिशूलयोः ॥ ५८ ॥
 प्रियकस्तु चञ्चरीके नीपे कश्मीरजन्मनि ।
 प्रियङ्गौ चित्रहरिणे पीतसालतरावपि ॥ ५९ ॥
 पिष्टको नेत्ररोगे स्याद्वान्यादिचमसेपि च ।
 पिण्याकः कुङ्कुमे हिङ्गौ सिल्हके तिलचूर्णके ॥ ६० ॥
 पुलको गजान्नपिण्डे रोमाञ्चे प्रस्तरान्तरे ।
 भशुराज्यां मणिदोषे गल्बर्के तालके कुम्भौ ॥ ६१ ॥

पुलाको भक्तसिक्थे स्यात्संक्षेपासारधान्ययोः ।
 पुष्पकं मृत्तिकाङ्गारशकट्यां रत्नकङ्कणे ॥ ६२ ॥
 कासीसे श्रीदविमाने नेत्ररोगे रसाञ्जने ।
 लोहकांस्ये रीरिकायां पुत्रकः शरभे शठे ॥ ६३ ॥
 शैथे वृक्षप्रभेदे च पुत्रिका यावतूलके ।
 पाञ्चालिकादुहित्रोश्च पूर्णकः स्वर्णचूडके ॥ ६४ ॥
 पूर्णिका नासिकाछिद्र्यां पृथुकश्चिपिटेर्भके ।
 पृदाकुश्चित्रकव्याघ्रवृश्चिकेपु सरीसृपे ॥ ६५ ॥
 पेचकः करिलाङ्गूलमूले घूकेथ पेटकम् ।
 मञ्जूपायां समूहे च बट्टको जलखादके ॥ ६६ ॥
 दात्यूहे कर्कटेर्के च बन्धूकः पीतसालके ।
 बन्धुजीवे बन्धकस्तु सत्यंकारेथ बन्धकी ॥ ६७ ॥
 स्वैरिण्यां च करिण्यां च बालिका कर्णभूषणे ।
 पिञ्जोलायां बालुकायां बालायां भस्मकं रुजि ॥ ६८ ॥
 विडङ्गे कलधौते च भ्रामकः फेरधूर्तयोः ।
 सूर्यावर्तेश्मभेदे च भालाङ्कः कच्छपे हरे ॥ ६९ ॥
 महालक्षणसंपूर्णपुरुषे करपत्रके ।
 रोहिते शाकभेदे च भूतीकं कट्फलौषधे ॥ ७० ॥
 यवान्यां घनसारे च भूनिम्बे भूस्तृणेपि च ।
 भूमिका तु रचनायां रूपान्तरपरिमहे ॥ ७१ ॥
 मशकः क्षुद्ररुग्जन्तुभेदयोर्मधुकं त्रपु ।
 मधुयष्टिश्च मधुको बन्दिश्रीवदपक्षिणोः ॥ ७२ ॥
 मण्डूकी मण्डूकपर्ण्यौ मण्डूकौ भेकशोणकौ ।
 मलिको हंसभेदे स्यान्मलिका कुष्ठमान्तरे ॥ ७३ ॥
 मीने मृत्पात्रभेदे च मातृका करणेश्वरे ।
 मातृवर्णसमाप्तायोपमातृष्वथ मालिका ॥ ७४ ॥
 पक्षिमल्ले सरिङ्गेदे भैवेये पुष्पदामनि ।
 भेचकः श्यामले कृष्णे तिमिरे वर्हिचन्द्रके ॥ ७५ ॥

मोचको मोक्तृकदलीशियुद्धमविरागिषु ।
 मोदको हर्षुले खाद्ये यमको यमजे व्रते ॥ ७६ ॥
 यमकं वागलंकारे याजको राजकुञ्जरे ।
 याशिके च युतकं तु यौतके युग्मयुक्तयोः ॥ ७७ ॥
 संशये चलनाग्रे स्त्रीवस्त्रभेदे पटाञ्चले ।
 रजकौ धावकशुकौ रसिका कटिसूत्रके ॥ ७८ ॥
 रसनायां रसालायां रात्रकं पञ्चरात्रके ।
 रात्रकस्तु पणवधूगृहान्तर्वर्षवासिनि ॥ ७९ ॥
 राजिका पङ्क्तौ रेखायां केदारे राजसर्पणे ।
 रुचकं तु मातुलिङ्गे निष्के सौवर्चलेपि च ॥ ८० ॥
 रूपकं नाटकाद्येषु काव्यालंकारधूर्तयोः ।
 रेणुका तु हरेण्वां स्याज्जमदमेथ योषिति ॥ ८१ ॥
 लम्पाको लम्पटे देशे लासकौ केकिनर्तकौ ।
 लूनकस्तु पशौ भिन्ने लोचको नीलवाससि ॥ ८२ ॥
 कज्जले मांसपिण्डेक्षितारे स्त्रीभालभूषणे ।
 निर्वृद्धौ कर्णिकामोचाज्यास्य भ्रूवलथचर्मणि ॥ ८३ ॥
 वराकः शोच्यरणयोर्वर्तकोद्वखुरे खगे ।
 वञ्चको जम्बुके गेह्नकुले खलधूर्तयोः ॥ ८४ ॥
 वल्मीको नाकुवाल्मीकयो रोगभेदेय धर्णकः ।
 विलेपने मलयजे नारणे वसुकं पुनः ॥ ८५ ॥
 रौमके वसुकस्तु स्याच्छिवमह्यर्कपर्णयोः ।
 व्यलीकं व्यङ्ग्यवैलक्ष्याप्रियाकार्येषु पीडने ॥ ८६ ॥
 वार्पिकं त्रायमाणायां वर्षाभवेथ वाल्हिकः ।
 देशभेदेद्वभेदे च वाल्हिकं हिङ्गुकुङ्कुमम् ॥ ८७ ॥
 वाल्हीकवद्दार्ढ्यकं तु वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि ।
 वृद्धानां समवाये च बालुकं हरिबालुके ॥ ८८ ॥
 बालुका तु सिकतास्य वितर्कः संशयोहयोः ।
 विपाकः परिणामे स्याद्गुर्वतिस्वादुनोरपि ॥ ८९ ॥

विवेकः पुनरेकान्ते जलद्रोणीविचारयोः ।
 वृषाङ्कः साधुभलातशंकरेषु महल्लके ॥ ९० ॥
 वृथिकस्तु द्रुणे राशवौषधे शूकंकीटके ।
 वैजिकं कारणे शिशुतैले च वैजिकोद्धरे ॥ ९१ ॥
 शङ्खकं बलये कम्बौ शङ्खकस्तु शिरोरुजि ।
 शम्पाकस्तु वियाते स्याद्याचके चतुरङ्गले ॥ ९२ ॥
 शम्बूको दैत्यविशेषे करिकुम्भान्तशङ्खयोः ।
 शलाका शारिका शल्य श्वाविदालेख्यकूर्चिका ॥ ९३ ॥
 छत्रपञ्जरकाष्ठीषुः शलकी श्वाविधि द्रुमे ।
 शार्ककः स्याद्गुग्गुलेने शर्करायाश्च पिण्डके ॥ ९४ ॥
 शिशुकः पादपे बाले शिशुमारथ शीतकः ।
 शीतकालेलसे सूक्ष्मे शूककः प्रावटे रसे ॥ ९५ ॥
 स्वस्तिको मङ्गलद्रव्ये गृहभेदचतुष्कयोः ।
 स्यमीकः पादपे नाकौ स्यात्स्यमीका तु नीलिका ॥ ९६ ॥
 सरको मदिरापात्रे मदिरापानमद्ययोः ।
 सस्यको नालिकेरान्तःसस्याभमणिखड्गयोः ॥ ९७ ॥
 संपर्कः छुरते पृक्तौ सायको बाणखड्गयोः ।
 स्यासको हस्तबिम्बे स्यात्स्फरकादेश्च बुद्धदे ॥ ९८ ॥
 सूतकं जन्मनि रसे सूचकः शुनि दुर्जने ।
 कथके सीवनद्रव्ये मार्जारे वायसेपि च ॥ ९९ ॥
 सूदाकुर्वन्ने दायाग्नौ प्रतिसूर्ये समीरणे ।
 सेवकोनुगे प्रसेवे सेचकः सेक्तृमेघयोः ॥ १०० ॥
 हारको गद्यविज्ञानभिदोः किनवचौरयोः ।
 ह्रुदुको मदमत्ते स्याद्वात्यूहे वाद्यभिद्यपि ॥ १०१ ॥
 हेरुकस्तु महाकालगणबुद्धविशेषयोः ।
 गोमुखं वाद्यभाण्डे स्याल्लेपने कुटिलौकसि ॥ १०२ ॥
 विशिखो रक्षास्त्रिशिखं स्यात्किरीटविश्रुतयोः ।
 दुर्मुखो मुखरे नागराजे वाजिनि वानरे ॥ १०३ ॥

प्रमुखं प्रथमे मुखे मयूखा ज्वालरुक्त्वियः ।
 विशिखा खनित्रिकायां रथ्यायां विशिखः शरे ॥ १०४ ॥
 विशाखो याचके स्कन्दे विशाखा भे कटिह्रस्वे ।
 वैशाखः खजके राधे सुमुखो गरुडात्मजे ॥ १०५ ॥
 पण्डिते फणिभेदे स्यादयोगः कटिनोद्यमे ।
 विश्लेषे विधुरे कूटेपाङ्गो नेत्रान्तपुण्ड्रयोः ॥ १०६ ॥
 अङ्गहीनेप्यनङ्गं खे चित्तेनङ्गस्तु मन्मथे ।
 आमोगः परिपूर्णत्वे वरुणच्छयनयोः ॥ १०७ ॥
 आयोगो गन्धमाल्योपहारे व्यापृतिरोधयोः ।
 आशुगोर्के शरे वायावुत्सर्गस्त्यागदानयोः ॥ १०८ ॥
 वर्जने सामान्यविधावुद्देगं भूमिकाफले ।
 उद्देगस्तुद्देजने स्यात्कलिङ्गो नीवृदन्तरे ॥ १०९ ॥
 पूतीकरञ्जे धूम्याटे स्यात्कलिङ्गा नितम्बिनी ।
 कलिङ्गं कौटजफले कालिङ्गस्तु भुजंगमे ॥ ११० ॥
 द्विरदे भूमिकर्कारौ कालिङ्गी राजकर्कटी ।
 चक्राङ्गः श्वेतगरुति चक्राङ्गी कटुरोहिणी ॥ १११ ॥
 जिह्मगो मन्दगे सर्पे तुरगो वाजिचित्तयोः ।
 तुरगी त्वद्वयगन्धायां धाराङ्गस्तीर्यखङ्गयोः ॥ ११२ ॥
 नरङ्गं शेफे वरुण्डे नारङ्गं विटजन्मिनोः ।
 कणारसे नागरङ्गे निषङ्गस्तूणसङ्गयोः ॥ ११३ ॥
 निसर्गः सृष्टौ स्वभावे प्रयगः कपिभेकयोः ।
 अर्कसूते पद्मगस्तु पद्मकाठे भुजंगमे ॥ ११४ ॥
 परागभन्दने रेणौ गिरौ स्यात्पुपरागयोः ।
 खानीयपुष्परजसोः पतंगः सूर्यपक्षिणोः ॥ ११५ ॥
 पारते शतमे शाली पचाङ्गं रक्तगन्धने ।
 भूर्जपद्मकयोथापि प्रयागो वाजिनक्रयोः ॥ ११६ ॥
 यशे तीर्थाभिनेपे च प्रयोगस्तु निदर्शने ।
 यामङ्गे च प्रयुक्ती च निषङ्गं राजसर्पे ॥ ११७ ॥

मदे केशेङ्गजं रक्ते कम्बोजो नीवृदन्तरे ।
 शङ्खहस्तिभेदयोश्च करजो नखवृक्षयोः ॥ १३२ ॥
 काम्बोजः पुनरश्वानां भेदे पुंनगपादपे ।
 वलक्षखदिरे चापि काम्बोजी मांषपर्णिका ॥ १३३ ॥
 कारुजः कलभे फेने वल्मीके नागकेसरे ।
 गैरिके शिल्पिनां चित्रे स्वयंजाततिलेपि च ॥ १३४ ॥
 कुटजोगस्त्ये द्रुभेदे द्रोणे गिरिजमभ्रके ।
 शिलाजतुनि लोहे च गिरिजा मातुलुङ्ग्युमा ॥ १३५ ॥
 जलजं कमले शङ्खे नीरजं पद्मकुष्ठयोः ।
 परञ्जोसौ तैलयन्त्रे क्षुरिकाफलफेनयोः ॥ १३६ ॥
 बाहुजस्तु स्वयंजाततिले क्षत्रियकीरयोः ।
 भूमिजौ नरकाङ्गारौ भूमिजा जनकात्मजा ॥ १३७ ॥
 वलजं गोपुरे सस्ये क्षेत्रसंगरयोरपि ।
 सदाकारे वलजा तु पृथिव्यां वरयोपिति ॥ १३८ ॥
 वनजो मुस्तके स्तम्भेरमे वनजमम्बुजे ।
 वनजा तु मुद्गपर्ण्या सहजः सहसंभवे ॥ १३९ ॥
 निसर्गे च सामजस्तु सामोत्पे कुञ्जरेपि च ।
 हिमजो मेनकापुत्रे हिमजा पार्वती शङ्खी ॥ १४० ॥
 क्षेत्रज्ञावात्मनिपुणौ दोषज्ञः प्राज्ञवैद्ययोः ।
 सत्यज्ञस्तु जिनेश्वरे स्यात्सुगते शंकरेपि च ॥ १४१ ॥
 अवटः कूपखिलयोगर्ते कुहकजीविनि ।
 अरिष्टो लशुने निम्बे फेनिले कङ्ककाकयोः ॥ १४२ ॥
 अरिष्टं सूर्यगारेन्तचिह्ने तप्रे शुभेशुभे ।
 अवदुर्गतान्धुपाटावृत्कटस्तीग्रमत्तयोः ॥ १४३ ॥
 उघटा दम्भे चर्यायां प्रभेदे लशुनस्य च ।
 करटः करिगण्डे स्यात्कुसुम्भे निम्बजीवने ॥ १४४ ॥
 काके ग्रासे दुर्दुस्ते नयभाक्षेय कर्कटः ।
 कुम्भीरे करणे स्त्रीणां राशौ रागेय कर्कटी ॥ १४५ ॥

शाल्मलीफलवालुङ्क्योः कार्यटो जतुकार्योः ।
 कीकटः कृपणे निःस्वे देशभेदे तुरंगमे ॥ १४६ ॥
 कुरण्टो शिष्टिकाभेदे कुरण्टी दारुपुत्रिका ।
 कुकुटः कुकुमे ताम्रचूडे वह्निकणेपि च ॥ १४७ ॥
 निषादशूद्रयोः पुत्रे कृपीटमुदरे जले ।
 चक्राटो धूर्ते दीनारे विपदैद्यथ चर्पटः ॥ १४८ ॥
 चपेटे स्फारविपुले पर्पटे चिपिटः पुनः ।
 प्रयुक्ते पिघिततते चिरण्टी तु सुवासिनी ॥ १४९ ॥
 तरुणी च जकुटस्तु वार्त्ताककुसुमे शुनि ।
 यमले त्र्यङ्गटो धौताञ्जन्यां शिष्यभिदीश्वरे ॥ १५० ॥
 त्रिकूटं सिन्धुलवणे त्रिकूटस्तु छत्रेलके ।
 त्रिपुटी तीरसातीनौ त्रिपुटा त्रिवृदोपधौ ॥ १५१ ॥
 सूक्ष्मैलायां मल्लिकायां द्रोहाटो मृगलुब्धके ।
 चतुष्पदीप्रभेदे च विडालव्रतिकेपि च ॥ १५२ ॥
 धाराटथातकेद्वे च निर्दटो निष्प्रयोजने ।
 निर्देयेन्यदोपरते निष्कुटो गृहवाटिका ॥ १५३ ॥
 केदारकः कपाटश्च पर्पटो भेषजान्तरे ।
 पिष्टविकृतौ परीटिः परीक्षापरिचर्ययोः ॥ १५४ ॥
 स्यात्पर्कटी प्रक्षतरौ पूगादेर्नूतने फले ।
 पिघटस्तु नेत्ररोगे पिघट त्रपुसीसयोः ॥ १५५ ॥
 बर्बटी ग्रीहिभिद्वेद्या भात्कूटः शैलमीनयोः ।
 भावाटो भायके साधुनिवेशे कामुकेपि च ॥ १५६ ॥
 मर्कटस्तु कपावूर्णनाभे स्त्रीकरणान्तरे ।
 मर्कटी करञ्जभेदः शुकशिष्यय मोरटम् ॥ १५७ ॥
 समरात्रात्परक्षीरेङ्कोटपुष्पेक्षुमूलयोः ।
 मोरटा तु मूर्धिकायां मोचाटः कृष्णजीरके ॥ १५८ ॥
 चन्दने कदलीगर्भे वर्णाटश्चित्रकारिणि ।
 गायने स्त्रीकृताजीवे घरटा हसयोपिति ॥ १५९ ॥

गन्धोल्यां चाय विकटः कराले पृथुरम्ययोः ।
 बैकटो जाततारुण्ये मणिकारेथ वेरटः ॥ १६० ॥
 मिश्रीकृते च नीचे च वेरटं बदरीफले ।
 शैलाटो देवले शुक्लकाचे सिंहकिरातयोः ॥ १६१ ॥
 संघटं तु संगने स्याच्छुद्धे च ब्रमणादिना ।
 अम्बटो विप्रतो वैश्यातनये नीवृदन्तरे ॥ १६२ ॥
 अम्बट्टा स्यादम्ललोण्यां पाठायूथिकयोरपि ।
 कनिष्ठोल्लेपेनुजे यूमि कनिष्ठा त्वन्तिमाङ्गुलौ ॥ १६३ ॥
 कमठः कच्छपे दैत्यविशेषे मुनिभाजने ।
 जरठः कर्कशे जीर्णे नर्मठौ पिङ्गचूचुकौ ॥ १६४ ॥
 प्रकोष्ठः कूर्पराधस्ताडूपकक्षान्तरेपि च ।
 हस्ते च विस्तृतकरे प्रतिष्ठा गौरवे स्थितौ ॥ १६५ ॥
 छन्दोजातौ यागसिद्धौ मकुटौ धान्यमन्यरौ ।
 लघिष्ठो भेलकेत्यल्पे स्याद्वरिष्ठस्तु तित्तिरौ ॥ १६६ ॥
 वरिष्ठं मरिचे ताम्रे वरोरुतमयोरपि ।
 वैकुण्ठो वासवे विष्णौ श्रीकण्ठः कुरुजाङ्गले ॥ १६७ ॥
 शंकरे चाय साधिष्ठोत्यार्ये दृढतमेपि च ।
 कारण्डो मधुकोशेसौ कारण्डवे दलाढके ॥ १६८ ॥
 कूष्माण्डौ गणकर्कारू कूष्माण्ड्यावम्बिकौयधी ।
 कोदण्डः कार्मुके देशभेदभ्रुतयोरपि ॥ १६९ ॥
 गारुड तु मरकते विषशास्त्रेथ तित्तिडः ।
 दैत्यभेदे तित्तिडी तु कालदासे महीरुहे ॥ १७० ॥
 तित्तिडी चुक्रे चिन्हायां निर्गुण्डी सिन्दुवारकः ।
 नीलशोफाल्यप्जकन्दः प्रचण्डः स्यात्प्रतापिनि ॥ १७१ ॥
 बलक्षकरवीरेपि प्रकाण्डः स्तम्बशस्तयोः ।
 स्कन्धमूलान्तरे च द्रोः पिचण्डोवयवे पशोः ॥ १७२ ॥
 उदरे चाय पूत्यण्टो गन्धेने गन्धकीटके ।
 मेरुण्टी भीषणखगौ मेरुण्डा देयताभिदि ॥ १७३ ॥

मारण्डोण्डे भुजंगानां मार्गे गौमयमण्डले ।
 मार्तण्डस्तरणौ क्रोडे वरण्डो वदनामये ॥ १७४ ॥
 अन्तरावेदौ संघे च वतण्डा शारिका क्षुरी ।
 वर्तिर्वारण्डस्तु कर्णदृग्मले सेकभाजने ॥ १७५ ॥
 गणिस्थराजे वितण्डा कक्षीशाके शिलाद्वये ।
 करवीर्या वादभेदे शिखण्डो बर्हन्नुडयोः ॥ १७६ ॥
 सरण्डः स्यात्कृकलासे भूषणान्तरधूर्तयोः ।
 अध्यूढ ईश्वरेध्यूढा कृतसापत्न्ययोऽपिति ॥ १७७ ॥
 आपाढो मलयगिरौ व्रतिदण्डे च मासि च ।
 उपोढ ऊढे निकटेप्यदूढः पीवरोढयोः ॥ १७८ ॥
 प्ररूढो जरते वृद्धे प्रगाढो दृढकृच्छ्रयोः ।
 वारूढः शम्बले वस्त्रान्चलेग्नौ पञ्जरेररी ॥ १७९ ॥
 विरूढोद्भुरिते जाते विगूढो गुह्यगुप्तयोः ।
 समूढः पुञ्जिते सद्योजाते मुग्धेनुपप्लुते ॥ १८० ॥
 संरूढोद्भुरिते प्रौढेरुणोर्केनूरुपिङ्गयोः ।
 संध्यारागे बुधे कुठे निःशब्दाव्यक्तरागयोः ॥ १८१ ॥
 अरुणा त्रिवृति श्यामामञ्जिष्ठातिविषासु च ।
 अभीक्ष्णं तु भृशं नित्यमिरिणं शून्य ऊपरे ॥ १८२ ॥
 इन्द्राणी शच्यां निर्गुण्यां स्त्रीकरणेप्ययोपणा ।
 कणोपणं तु मरिचं करुणो रसवृक्षयोः ॥ १८३ ॥
 करुणा तु कृपायां स्यात्करणं क्षेत्रगात्रयोः ।
 गीताङ्गहारसंवेशभित्तु कायस्यसंहतौ ॥ १८४ ॥
 वर्णानां स्पृष्टतादौ च योगिनामासनादिषु ।
 दृपीके साधकतमे बयादौ च कृतावपि ॥ १८५ ॥
 करणः शूद्राविदुष्वे कङ्कणं करभूषणे ।
 मण्डने हस्तसूत्रे च कल्याणं हेमि मङ्गले ॥ १८६ ॥
 कर्तृणं रौहिण फट्ठा करेणुस्तु मतङ्गजे ।
 द्विरदस्य च योपायां कार्णिकारतरायपि ॥ १८७ ॥

कारणं घातने हेतौ करणे कारणा पुनः ।
 यातना कर्मणं मन्त्रादियोगे कर्मकारके ॥ १८८ ॥
 काकणी मानदण्डस्य तुरीयांशे पणस्य च ।
 कृष्णलायां वराटे च कृपाणी कर्तरी छुरी ॥ १८९ ॥
 कृपाणोत्तौ क्षेपणी तु नौदण्डजालभेदयोः ।
 कोङ्कणः स्याज्जनपदे कोङ्कणं त्वायुधान्तरे ॥ १९० ॥
 ग्रहणं स्वीकृतौ वन्द्यां धीगुणे शब्द आदरे ।
 ग्रहोपरागे प्रत्याये ग्रामणीः क्षुरमर्दिनि ॥ १९१ ॥
 प्रधाने भोगिके पत्यौ ग्रामिणी पण्ययोपिति ।
 ग्रामेभ्यां नीलिकायां च गोकर्णः प्रमथान्तरे ॥ १९२ ॥
 अङ्गुष्ठानामिकोन्माने मृगेद्वतरसर्पयोः ।
 गोकर्णी तु मूर्धिकायां चरणो मूलगोत्रयोः ॥ १९३ ॥
 बहुचादौ च पादे च चरणं भ्रमणेदने ।
 जरणो रुचके हिङ्गौ जीरके कृष्णजीरके ॥ १९४ ॥
 तरुणः कुञ्जपुष्पे स्यादेरण्डे धूनि नूतने ।
 तरणिस्तरणेर्केशौ कुमार्योपधिनौकयोः ॥ १९५ ॥
 यष्टावष्ठी दक्षिणस्तु परच्छन्दानुवर्तिनि ।
 दक्षेपसव्ये सरलेपाचीनेप्यथ दक्षिणा ॥ १९६ ॥
 दिक् प्रतिष्ठा यज्ञदानं द्रुघणः पशुदेधस्तोः ।
 मुद्गरेप्यथ दुर्वर्णं कलधौतकुवर्णयोः ॥ १९७ ॥
 दौर्वाणं मृष्टपर्णे स्याद्धरितालीरसेपि च ।
 धरणोहिपतौ लोके स्तने धान्ये दिवाकरे ॥ १९८ ॥
 धरणं धारणे मानविशेषे धरणी भुवि ।
 धर्पणं रतेभिभवे धर्पणी त्वमिसारिका ॥ १९९ ॥
 धिपणस्त्रिदशाचार्यो धिपणा तु मनीषिका ।
 निर्याणं निर्गमे मोक्षगजापाङ्गप्रदेशयोः ॥ २०० ॥
 निर्वाणं मोक्षनिर्वृत्योर्धिध्याते करिमज्जने ।
 निर्माणं सारनिर्मित्योः कर्मभेदे समञ्जसे ॥ २०१ ॥

निःश्रणिरधिरोहिण्यां खर्जूरीपादपेपि च ।
 प्रघणोलिन्दके ताम्रकलशे लोहमुद्गरे ॥ २०२ ॥
 प्रघणस्तु क्षणे प्रह्वे क्रमनिम्ने चतुष्पथे ।
 आयत्ते च प्रमाणं तु मर्यादासत्यवादिनोः ॥ २०३ ॥
 प्रमातर्येकतेयत्तानित्येषु हेतुशास्त्रयोः ।
 पत्तोर्णं धौनकौशेये स्यात्पत्तोर्णस्तु शोणके ॥ २०४ ॥
 पक्षिणी पूर्णमाखन्योः शाकिनीरात्रिभेदयोः ।
 प्रवेणिर्वेणिकुययोः पुराणं प्रलशास्त्रयोः ॥ २०५ ॥
 पुराणः षोडशपणे पुराणं वानतन्तुषु ।
 पूरके पिष्टभेदे च पूरणी शाल्मलिद्रुमे ॥ २०६ ॥
 प्रोक्षणं सेकवधयोर्भरणं वेतने भृतौ ।
 भरणी शोणके भे च भ्रमणी स्यादधीशितुः ॥ २०७ ॥
 क्रीडादौ कारुण्डिकायां भीषणं सङ्गकीरसे ।
 भीषणो दारुणेर्गाटे मत्कुणोद्गमश्रुपूरुषे ॥ २०८ ॥
 उद्देशे नालिकेरे च निर्विषाणगजेपि च ।
 मष्टणोकडिने क्षिप्ते मसृणा स्यादतस्यपि ॥ २०९ ॥
 मार्गणं याचनेन्वेपे मार्गणस्तु शरोर्धिनि ।
 यन्त्रणं बन्धने घ्राणे नियमे रमणं पुनः ॥ २१० ॥
 पटोलमूले जघने रमणो रासभे प्रिये ।
 रोषाणो रोषणे हेमघर्षे पारद ऊपरे ॥ २११ ॥
 रोहिणी सोमवल्के भे कण्डरोगोमयोर्गवि ।
 लोहिताकटुरोहिण्योर्लनणो राक्षसे रसे ॥ २१२ ॥
 अस्थिभेदे लघणा स्विङ् लक्षणं नामचिह्नयोः ।
 लक्ष्मणं च लक्षणस्तु सौमित्रौ लक्ष्मणो यथा ॥ २१३ ॥
 लक्ष्मणः श्रीयुते लक्ष्मणीपथौ सारसस्त्रियाम् ।
 वरुणोर्केष्पतौ वृक्षे वरुणो वरुणद्रुमे ॥ २१४ ॥
 प्राकारे वरणं धृत्यां वारणः स्यान्मतद्गजे ।
 वारणं तु प्रतिपेधे ब्राह्मणं धिप्रसंहतौ ॥ २१५ ॥

वेदे च द्वादशो विंशे वारुणी पश्चिमा सुरा ।
 गण्डदूर्वा विपाणं तु शृङ्गे कोलेभदन्तयोः ॥ २१६ ॥
 विपाणी मेघशृङ्गघां स्याद्विपणिः पण्यहृदयोः ।
 पण्यवीथ्यां अमणस्तु निर्घन्ये निन्द्यजीविनि ॥ २१७ ॥
 अवणो नक्षत्रभेदे अवणं अवसि भुतौ ।
 शरणं रक्षणे गेहे वधरक्षकयोरपि ॥ २१८ ॥
 श्रीपर्णमग्निमन्येज्जे श्रीपर्णी शाल्मलौ हटे ।
 संकीर्णौ निचिताशुद्धौ सरणिः श्रेणिमार्गयोः ॥ २१९ ॥
 सारणः स्यादतीसारं दशकंधरमन्त्रिणि ।
 सिंहाणं तु प्राणमलेयः किट्टे काचभाजने ॥ २२० ॥
 सुपेणो विष्णुसुभीववैद्ययोः करमर्दके ।
 सुवर्णं काञ्चने कर्पे सुवर्णालौ मखान्तरे ॥ २२१ ॥
 कृष्णागुरुणि विस्ते च सुपर्णः कृतमालके ।
 गरुडे स्वर्णचूडे च सुपर्णा विनताब्जिनी ॥ २२२ ॥
 हरणं तु हतौ दोष्णि यौतकादिधनेपि च ।
 हरिणौ पाण्डुसारङ्गौ हरिणी चारुयोपिति ॥ २२३ ॥
 सुवर्णप्रतिमायां च हरितावृत्तभेदयोः ।
 हर्षणस्तु आर्द्धदेवे हर्षके योगरुग्भिदोः ॥ २२४ ॥
 हरेणुः कुलयोपायां रेणुकायां सतीनके ।
 हिरणं हिरण्यमिव वराटे हेमि रेतसि ॥ २२५ ॥
 अमृतं यज्ञशेषेभ्यस्तु सुधामोक्षेऽवयाचिते ।
 अन्नकाञ्चनयोर्जग्धौ खे स्वादुनि रसायने ॥ २२६ ॥
 घृते हृद्ये गोरसे चामृतौ धन्वन्तरौ सुरे ।
 अमृतामलकीपथ्यागुलूचीमागधीषु च ॥ २२७ ॥
 अनृतं कर्पणेलीके चाक्षतं स्यादहिंसिते ।
 पण्डे लाजेऽर्द्धितं तु धातव्याधौ हतेर्यिते ॥ २२८ ॥
 अजितस्तीर्थकृद्भेदे बुद्धे विष्णावनिर्जिते ।
 अच्युतो द्वादशस्वर्गे केशवाभ्रटयोरपि ॥ २२९ ॥

अव्यक्तं प्रकृतावात्मन्यव्यक्तोऽस्फुटमूर्खयोः ।
 अनन्तं खे निरवधावनन्तस्तीर्थकृद्भिदि ॥ २३० ॥
 विष्णौ शेषेऽप्यनन्ता तु गुडूची भूर्दुरालभा ।
 विशल्या लाङ्गली दूर्वा शारिवा हैमवत्यपि ॥ २३१ ॥
 अस्वन्तमशुभे क्षेत्रे चुष्यामनवधौ मृती ।
 अमतिः काले चण्डे चाप्यङ्कतिर्वह्निर्वेधसोः ॥ २३२ ॥
 अभिहोत्रिपथगस्तिर्मुन्योः स्याददितिर्भुवि ।
 देवमातरि पार्वत्यामंहतिस्त्यागरौगयोः ॥ २३३ ॥
 आषातः पाते तत्कालेऽप्यादृतः सादरेऽर्चिते ।
 आख्यातं भाषिते त्यादावाप्राप्ते मस्तशिङ्घिते ॥ २३४ ॥
 आश्रुतः स्नातके स्नातेऽप्यावर्तः पयसां भ्रमे ।
 आवर्तने चिन्तने चानर्तो जनपदे जने ॥ २३५ ॥
 समरे नृत्यशालायामाहतं तु मृपार्थके ।
 गुणिते ताडिते चाप्याध्मातः शब्दितदग्धयोः ॥ २३६ ॥
 वातरोगेऽप्यथास्फोटः कोविदारार्कपर्णयोः ।
 आस्फोता गिरिकर्ण्यौ च वनमस्यामयाचितः ॥ २३७ ॥
 छादिते शकटोन्मेये पलानामयुतद्वये ।
 सगृहीतेऽप्यथायस्तः क्लेशिते तेजिते हते ॥ २३८ ॥
 क्रुद्धे क्षिप्तेऽथायतिः स्यात्पभावोत्तरकालयोः ।
 दैर्घ्ये सङ्गेऽप्याकृतिस्तु जानौ रूपे चपुष्यपि ॥ २३९ ॥
 आयत्तिर्वासरे खेहे वाशित्वे स्याद्वि सीम्नि च ।
 आसत्तिः संगमे लाभेऽपत्तिः प्राप्तिदोषयोः ॥ २४० ॥
 आपद्यपीडितं तु स्याच्चेष्टायां गमनेऽपि च ।
 उत्तमं चञ्चले शुष्कमांससंतप्रयोरपि ॥ २४१ ॥
 उचितं विदितेभ्यस्ते मिते युक्तेऽप्ययोऽत्यतम् ।
 वृद्धिमत्प्रोद्यतेऽप्युदितं तूद्भूतोक्तयोः ॥ २४२ ॥
 उद्धृतं स्यादुत्तुलिते परिमुक्तोऽग्निनेऽपि च ।
 उपितं न्युपिते द्रुतेऽप्युच्छ्रितं तृणजातयोः ॥ २४३ ॥

प्रवृद्धे स्यादथोद्धान्त उद्गीर्णे निर्मदक्षिणे ।
 उदात्तो दातृमहतोर्दधे च स्वरभिद्यपि ॥ २४४ ॥
 उन्मत्तो मुचुकुन्दे स्याद्धत्तूरोन्मादयुक्तयोः ।
 उदन्तः साधौ वार्त्तायामुद्वातः समुपक्रमे ॥ २४५ ॥
 मुद्गरेभ्यासयोगाय कुम्भकादिद्वयेपि च ।
 पादस्खलन उद्गङ्गेप्युत्ततिस्तार्क्ष्ययोपिति ॥ २४६ ॥
 उदये च समृद्धावप्येधतुर्नरि पावके ।
 क्रान्दितं रुदिते हतौ कलितं विदितामयोः ॥ २४७ ॥
 किरातः स्यादल्पतनौ भूनिम्बम्लेच्छयोरपि ।
 किराती कुट्टनी गङ्गा कृतान्तोक्षेमकर्मणि ॥ २४८ ॥
 सिद्धान्तयमदेवेषु गर्जितो मत्तकुङ्जरे ।
 गर्जितं जलदध्वाने मन्थितं हतदृग्धयोः ॥ २४९ ॥
 आक्रान्ते च गल्मांस्तु विहगे पन्नगाशने ।
 गभस्तिः स्याद्दिनकरे स्वाहाकिरणयोरपि ॥ २५० ॥
 गोदन्तो हरिताले स्यात्संनद्धे दंशितेपि च ।
 गोपतिः शंकरे पण्डे नृपतौ त्रिदशाधिपे ॥ २५१ ॥
 सहस्रकिरणे चापि ज्वलितौ दग्धभास्वरी ।
 जयन्तविन्निर्गिरिशौ जयन्त्युभापताकयोः ॥ २५२ ॥
 जीवन्त्यामिन्द्रपुत्र्यां च जगती छन्दसि क्षितौ ।
 जम्बूवप्रे जने लोके जामाता दुहितुः पतौ ॥ २५३ ॥
 सूर्यावर्ते वल्लभे च जीमूतो वासवेम्बुदे ।
 घोषकेद्रौ भृतिकरे जीवन्ती शमिवन्दयोः ॥ २५४ ॥
 जीवन्त्यां च गुडूच्यां च जीवातुर्जीवनौपधे ।
 जीविते च जृम्भितं तु विचेष्टितप्रवृद्धयोः ॥ २५५ ॥
 जृम्भायां स्फुटिते चापि त्वरितं वेगतद्वतोः ।
 त्रिगर्तो गणिते देशे त्रिगर्ता कामुकास्त्रियाम् ॥ २५६ ॥
 धूर्धुर्यामथ तृणता तृणत्वे कार्मुकेपि च ।
 दंशितो वर्मिते दष्टे स्रवन्ती च ब्रवन्त्यपि ॥ २५७ ॥

नयामोपधिभेदे च द्विजातिर्त्रादण्डजे ।
 दुर्जातं व्यसनासम्यग्जातयोरथ दुर्गतिः ॥ २५८ ॥
 नरके निःस्वतायां च दृष्टान्तः स्यादुदाहतौ ।
 शास्त्रेय निकृतं विप्रलम्भे विप्रकृतेधमे ॥ २५९ ॥
 निरस्तः प्रेषितशरे संत्यक्ते त्वरितोदिते ।
 निष्ठघ्नूते प्रतिहते च निमित्तं हेतुलक्ष्मणोः ॥ २६० ॥
 नियातो यातरहिते दृढसंनह आश्रये ।
 निर्मुक्तो मुक्तनिर्मोकभुजगे निष्परिग्रहे ॥ २६१ ॥
 निशान्तं सद्ने शान्ते प्रभातेष्वथ निर्वृतिः ।
 मोक्षे मृत्यौ सुखे सौस्थ्ये, निकृतिः शठशाठ्ययोः ॥ २६२ ॥
 भर्त्सनेभिभवे क्षेपे निर्ऋतिर्निर्गुणप्रद्वये ।
 अलक्ष्म्यां दिक्पती चापि नियती दैवसयमौ ॥ २६३ ॥
 प्रभूतमुद्रते प्राज्ये प्रसूतं जातपुष्पयोः ।
 प्रतीतः सादरे प्राप्ते प्रथिते ज्ञातदृष्टयोः ॥ २६४ ॥
 ग्रहतं विस्तृते क्षुण्णे पलितं पङ्कतापयोः ।
 पक्वकेशे केशपाके पण्डितः सिल्हधीमतोः ॥ २६५ ॥
 प्रणीत उपसंपन्ने कृते क्षिप्ते प्रवेशिते ।
 संस्कृताग्नौ पर्याप्तं तु शक्ते पूर्णे निवारणे ॥ २६६ ॥
 यथेष्टे प्रसृतस्त्वर्धाञ्जली वेगिविनीतयोः ।
 तते च प्रयता जह्वा प्रमीतं प्रोक्षिते मृते ॥ २६७ ॥
 पर्यस्तं तु हते सस्ते प्रपातः सौप्तिके भृगौ ।
 पर्यतो गिरिदेवर्ष्योः पक्षतिः प्रतिपत्तिधौ ॥ २६८ ॥
 पक्षमूले प्रसुतिः स्यादपत्ये प्रसवेपि च ।
 पद्धतिः पथि पङ्क्तौ च प्रकृत्योनिशिल्पिनोः ॥ २६९ ॥
 पौरामात्यादिलिङ्गेषु गुणसाम्यस्वभावयोः ।
 प्रत्ययात्पूर्विकायां च प्रततिर्निस्तृतिर्लता ॥ २७० ॥
 प्रयत्तिर्युक्तौ यार्त्तायां प्रयादे प्रार्थितं हते ।
 यानिते शत्रुसदये पार्यती दुपदात्मजा ॥ २७१ ॥

शङ्ककी जीवनी गौरी पिण्डितं गुणिते घने ।
 पिशितं मांसं पिशिता मांसिका पीडितं पुनः ॥ २७२ ॥
 बाधिते करणे स्त्रीणां यन्त्रान्तर्मर्दितेपि च ।
 प्रोक्षितं सिक्तहतयोर्भरतः शबरे नटे ॥ २७३ ॥
 क्षेत्रे रामानुजे शास्त्रे दौष्वन्तादृषभात्मजे ।
 तन्तुधाये भारतं तु शास्त्रे द्वीपांशभिद्यपि ॥ २७४ ॥
 भारती पक्षिणीवृत्तिभिदोर्वाच्यथ भावितम् ।
 वासिते प्राप्ते भासन्तो मे सूर्ये रम्यभासयोः ॥ २७५ ॥
 मथितं निर्जलघोले व्यालोडितनिघृष्टयोः ।
 मालती युवतौ काचमाच्यां जातीविशल्ययोः ॥ २७६ ॥
 ज्योत्स्नायां निशि नद्यां च मुषितं खण्डिते हते ।
 मूर्छितं सोच्छ्रये मूढे रजतो दन्तिदन्तयोः ॥ २७७ ॥
 धवले शोणिवे हारे दुर्वर्णे हृदशैलयोः ।
 रक्षितं स्वर्णादलिप्ते रतस्तनितयोरपि ॥ २७८ ॥
 रेवती बलभार्यायां नक्षत्रभिदि नातृषु ।
 रेवतः स्यादुज्जयन्ते सुवर्णालौ पिनाकिनि ॥ २७९ ॥
 रोहितो लोहिते मीने मृगे रोहितकद्रुमे ।
 रोहितं त्वृजुशक्रास्त्रे धीरे ललितमीप्सिते ॥ २८० ॥
 लङ्घिते हारभेदे च लोहितो मद्गले नदे ।
 वर्णभेदे लोहितं तु कुङ्कुमे रक्तचन्दने ॥ २८१ ॥
 गोशीर्षे रुधिरं युद्धे वार्धितं छिन्नपूर्णयोः ।
 प्रसृते धनितं तु स्यात्वार्यिते सेवितेपि च ॥ २८२ ॥
 वनितौत्पादितात्यर्थरागनार्यपि नार्यपि ।
 वसतिः स्यादवस्थाने निशायां सद्नेपि च ॥ २८३ ॥
 प्रवतिस्तु प्रतानिन्यां विस्तारेव्यथ वापितम् ।
 बीजाकृते मुण्डिते च व्याघातो योगविघ्नयोः ॥ २८४ ॥
 घातेय व्यायतं दीर्घं व्याघ्रतेतिशये वृद्धे ।
 वासन्तः परपुष्टे स्यात्करभेयहिते विष्टे ॥ २८५ ॥

वासन्ती माधवीयूथीपाटलास्वथ वासितम् ।
 वस्त्रच्छन्ने ज्ञानमात्रे भाषितेऽप्यथ वासिता ॥ २८६ ॥
 स्त्रीकरिण्योर्विवस्वांस्तु देवे सूर्येय विभ्रुतम् ।
 ज्ञाते हृष्टे प्रतीते च विदितं वृधिते भ्रुते ॥ २८७ ॥
 विगतो निष्प्रभे वीते विविक्तो वसुनन्दके ।
 विविक्तं स्यादसंपृक्ते रहःपूतविवेकिषु ॥ २८८ ॥
 विधुतं कम्पिते त्यक्ते विकृतो रोग्यसंस्कृतः ।
 बीभत्सश्च विनीतस्तु निभृते निर्जितेन्द्रिये ॥ २८९ ॥
 वाणिजे साधुवाद्यश्चे विनयप्राहिते हते ।
 विनतः प्रणते भुग्ने विनता पिटकाभिदि ॥ २९० ॥
 सुपर्णायां विहस्तस्तु विद्वले ण्डकेपि च ।
 विश्वस्तः कृतविद्वासे विश्वस्ता विधवस्त्रियाम् ॥ २९१ ॥
 विजातो विकृते जाते विजाता तु प्रसूतिका ।
 विद्यतो नर्तने संघेपावृत्तौ विकृती रुजि ॥ २९२ ॥
 ङिध्वे विकारे मयादौ विपत्तिर्यातनापदोः ।
 विविञ्जतिः स्यादङ्गरागे हावविच्छेदयोरपि ॥ २९३ ॥
 विधाता द्रुहिणे कामे विनेता देशके नृपे ।
 वृत्तान्तस्तु प्रकरणे कात्स्न्ये वार्त्ताप्रकारयोः ॥ २९४ ॥
 वृहती क्षुद्रयार्ताक्यां छन्दोवसनभेदयोः ।
 महत्यां यावि वार्थान्यां वेदितं कुटिले ध्रुते ॥ २९५ ॥
 ध्रुते वेदितं तसके रुद्धे स्त्रीकरणान्तरे ।
 शकुन्तो विहगे भासे श्रीपतिर्विष्णुभूपयोः ॥ २९६ ॥
 शुद्धान्तः स्याद्रहःकक्षान्तरे राज्ञोपरोधने ।
 संख्यावान्मितसुधियोः सरस्यानुदधौ नदे ॥ २९७ ॥
 संवर्तः प्रत्येक्षद्वौ संहतं मिलिते दृढे ।
 स्वलितं छलिते प्रेये संसृतं लक्ष्मणान्विते ॥ २९८ ॥
 भूपिते कृत्रिमे शस्त्रे संधानो घातसंघयोः ।
 संहिता वर्णसंयोगे शास्त्रवेदैकदेशयोः ॥ २९९ ॥

स्थपतिः सौविदेधीशे बृहस्पतीष्टियज्वनि ।
 कारुके च संततिस्तु तनये दुहितर्यपि ॥ ३०० ॥
 परंपराभवे पङ्क्तौ गोत्रविस्तारयोरपि ।
 संनतिः प्रणतिध्वन्योः संगतिर्ज्ञानसंगयोः ॥ ३०१ ॥
 संमतिर्वाङ्मन्योः समितिर्युधि संगमे ।
 साम्ये सभायामीर्यादौ संवित्तिर्ध्वविवादयोः ॥ ३०२ ॥
 स्यापितं निश्चिते न्यस्ते स्तिमितौ क्लिन्ननिश्चलौ ।
 सिकताः स्युर्वालुकायां सिकता सैकते रुजि ॥ ३०३ ॥
 सुकृतं तु शुभे पुण्ये सुविधानेय सुव्रता ।
 सुखदोषसौरभेय्यां सुव्रतोर्दति सद्ब्रते ॥ ३०४ ॥
 सुनीतिर्ध्रुवमाता स्यात्सुनयोप्यथ सूनृतम् ।
 मङ्गले प्रियसत्योक्तौ हसन्ती शाकिनीभिदि ॥ ३०५ ॥
 मल्लिकाङ्गारधान्योश्च हारीतो विहगान्तरे ।
 मुनौ छद्मन्यादवत्यः पिप्पले गर्दभाण्डके ॥ ३०६ ॥
 अदवत्येषपौर्णमास्यामतिथिः कुशनन्दने ।
 क्रुध्यागन्तावयोपस्थः पायुमेद्राङ्गयोनिषु ॥ ३०७ ॥
 उन्माथो मारणे कूटयन्त्रघातकयोरपि ।
 क्षवयुः कासे छिक्कायां कायस्थोक्षरजीवकः ॥ ३०८ ॥
 परमात्मा च कायस्था हरीतक्यामलक्यपि ।
 दमयो दमने दण्डे निर्मन्यो निःस्वमूर्खयोः ॥ ३०९ ॥
 अमणे च निशीयस्तु रात्रिमात्रार्धरात्रयोः ।
 प्रमथः शंकरगणे प्रमथा तु हरीतकी ॥ ३१० ॥
 मन्मथः कामचिन्तायां पुष्पचापकमित्ययोः ।
 रुदथः कुकुटशुनोर्वञ्चथः पिककालयोः ॥ ३११ ॥
 वस्यं तु तनुत्राणे रयगोपनवेदमनोः ।
 वयःस्थो मध्यमवया वयःस्था शाल्मलिद्रुमे ॥ ३१२ ॥
 ब्राह्मीगुडूचीकाकोलीक्ष्मैलामलकीषु च ।
 वमयुर्वमने कासे गजस्य करशीकरे ॥ ३१३ ॥

विदयो योगिनि प्राप्ते शमयः सचिवे शमे ।
 शपथः कार आक्रोशे शपने च सुतादिभिः ॥ ३१४ ॥
 शययः स्यादजगरे निद्रालौ मरणेपि च ।
 पङ्क्त्यः करञ्जभेदे पङ्क्त्या तु वचा शब्दी ॥ ३१५ ॥
 समर्थः शक्तिसंपन्ने संबद्धार्ये हितेपि च ।
 सिद्धार्यः सर्पपे शाक्यसिंहेत्यजिनवत्तरि ॥ ३१६ ॥
 अर्बुदः पर्वते मांसकीलके दशकोटिषु ।
 अर्धेन्दुः स्यादतिशैबस्त्रीगुह्याङ्गुलियोजने ॥ ३१७ ॥
 गलहस्ते नखाङ्केर्धचन्द्रेद्गदस्तु घालिजे ।
 अङ्गदं तु केयूरे स्यादङ्गदा याम्यदिग्गजी ॥ ३१८ ॥
 आस्पदं कृत्यपदयोरामोदो गन्धहर्षयोः ।
 आक्रन्दो दारुणरणे सारावसदिते नृपे ॥ ३१९ ॥
 क्षणदं तोये क्षणदो गणके क्षणदा निशि ।
 कपर्दः पार्वतीभर्तुर्जटाजूटे वराटके ॥ ३२० ॥
 कर्णान्दुः स्यात्कर्णपाशयुक्षिमिका कुमुदः कषौ ।
 दिग्नागनागयोर्द्वैत्यविशेषे च सितोत्पले ॥ ३२१ ॥
 कुमुदा कुम्भीगम्भार्योः कुसीदं वृद्धिजीवने ।
 वृद्धाजीवे कौमुदस्तु कार्तिके कौमुदीन्दुभा ॥ ३२२ ॥
 गोविन्दस्तु गवाध्यक्षे वासुदेवे वृहस्पतौ ।
 गोष्पदं गोखुरश्चभ्रे गवां च गतिगोचरे ॥ ३२३ ॥
 जलदो मुस्तके मेघे जीवदो रिपुवैद्ययोः ।
 मन्थिपर्णे तमोनुत्तु शशिमार्तण्डवाह्निषु ॥ ३२४ ॥
 दारदो विपभेदे स्यात्पारदे हिङ्गुलेपि च ।
 दायादौ सुतसपिण्डौ धनदौ दातृगुह्यकौ ॥ ३२५ ॥
 नलदा मांस्यां नलदमुशीरमकरन्दयोः ।
 नर्मदा रेवानर्माल्योर्निपादः द्रवपचे स्वरे ॥ ३२६ ॥
 निर्घादस्त्यक्तवादेपत्रादे च प्रमदो मुदि ।
 प्रमदा स्त्री प्रसादोनुपहस्वास्थ्यप्रसत्तिषु ॥ ३२७ ॥

काव्यगुणे प्रह्लादस्तु निनादे दानवान्तरे ।
 प्रतिपत्संविदि तिथौ प्रासादो राजमन्दिरे ॥ ३२८ ॥
 देवतायतने चापि मर्यादा स्थितिसीमयोः ।
 माकन्दः स्यात्सहकारे माकन्द्यामलकीफले ॥ ३२९ ॥
 मुकुन्दः पारदे रत्नविशेषे गरुडध्वजे ।
 मेनादः केकिनि ष्ठागे मार्जारि वरदः पुनः ॥ ३३० ॥
 प्रसन्ने शान्तचित्ते च वरदा तु कुमारिका ।
 विशदः पाण्डुरे व्यक्ते शारदो वत्सरे नवे ॥ ३३१ ॥
 शरद्भवे पीतमुद्गे शालीनेष्वथ शारदी ।
 सप्तपर्णाम्बुपिप्पलीयोः सुनन्दा रोचनाङ्गना ॥ ३३२ ॥
 जननी बाहुबलिनोप्यगाधोस्ताघरन्ध्रयोः ।
 अवधिः स्यादवधाने कालसीमविलेप्त्वपि ॥ ३३३ ॥
 आनन्दं बन्दं मुरजाद्याविन्दः क्षिप्रवक्रयोः ।
 आवन्धो भूपणे प्रेम्णि बन्धेयोस्तेषु उच्छ्रये ॥ ३३४ ॥
 संहननेप्युपाधिस्तु धर्मध्याने विशेषणे ।
 कुटुम्बव्याघ्रते छद्मन्युपाधिर्वाजचक्रयोः ॥ ३३५ ॥
 कवन्धं तुन्दे रुण्डेप्सु कवन्धो राहुरक्षसोः ।
 दुर्वाधो दुर्जने निःस्वे न्यमोधो वटपादपे ॥ ३३६ ॥
 शम्यां व्यामे न्यमोधी तु मोहनाख्यौपधीभिदि ।
 वृषपर्ण्यो निषधस्तु कडिने पर्वते स्वरे ॥ ३३७ ॥
 देशतद्राजयोश्चापि निरोधो नाशरोधयोः ।
 प्रसिद्धो भूषिते ख्याते प्रणिधिर्याचने चरे ॥ ३३८ ॥
 परिधिर्यज्ञियतरोः शाखायामुपसूर्यके ।
 मागधो मगधोद्भूते शुक्रजीरकबन्दिनोः ॥ ३३९ ॥
 वैद्यतः क्षत्रियापुत्रे मागधी स्यात्तु पिप्पली ।
 यूषा भापाविशेषश्च विबुधः पण्डिते सुरे ॥ ३४० ॥
 विस्रम्भेनुद्भटे शान्ते विश्वस्तात्यर्थयोरपि ।
 विवधो वीवधो भारे पर्याहाराध्वनोरपि ॥ ३४१ ॥

संवाधः संकटे योनौ संरोधः क्षेपरोधयोः ।
 संनद्धो वर्मिन्ते व्यूढे समाधिः स्यात्समर्थने ॥ ३४२ ॥
 चित्तेकाग्र्यनियमयोर्मैत्रिं संनिधिरन्तिके ।
 प्रत्यक्षे चाथ संसिद्धिः सम्यक्सिद्धिस्वभावयोः ॥ ३४३ ॥
 अयनं पथि गेहेर्कस्योदग्दक्षिणतो गतौ ।
 अम्लानस्त्वमले शिष्टीभेदेर्जुनं तृणे सिते ॥ ३४४ ॥
 नेत्ररोगेर्जुनः पार्थे हेहये केकिनि ब्रुमे ।
 मातुरेकसुते चार्जुन्युषा गौः कुट्टनी सरित् ॥ ३४५ ॥
 अङ्गनं प्राङ्गणे यानेप्यङ्गना तु नितम्बिनी ।
 स्यादपानं गुदेपानस्तद्वायावज्जनं मसौ ॥ ३४६ ॥
 रसाञ्जनेक्तो सौवीरेथाञ्जनो दिग्मतङ्गजे ।
 अञ्जना हनुमन्मातर्यञ्जनी लेप्ययोपिति ॥ ३४७ ॥
 अवनं रक्षणप्रीत्योर्यमा पितृदैवते ।
 तरणौ सूर्यभक्तायामशनिर्वद्धविश्रुतोः ॥ ३४८ ॥
 अरतिः कूर्परे पाणौ सप्रकोष्ठतताङ्गुली ।
 आसनं विष्टरे हस्तिस्कन्धे यात्रानियर्तने ॥ ३४९ ॥
 आसनो जीवकतरावासनी पण्यवीथिका ।
 आपन्नः सापदि प्राप्तेऽप्यादानं याजिभूषणे ॥ ३५० ॥
 महणेयोत्थानं सैन्ये पौरुषे युधि पुस्तके ।
 उद्यमोद्गमहर्षेषु धास्त्वन्तेङ्गनचैत्ययोः ॥ ३५१ ॥
 मलोत्सर्गप्यथोत्थानः सुप्तोन्मुखागभीरयोः ।
 उद्यानं स्यान्निःसरणे वनभेदे प्रयोजने ॥ ३५२ ॥
 उद्दानमुद्गमे चुह्यामुदानः पयनान्तरे ।
 सर्पभिशुदरावर्तं कमनोऽशोकपादपे ॥ ३५३ ॥
 कामिकामाभिरूपेषु कठिनं निवुरोऽखयोः ।
 कठिनी तु खटिका स्यात्कठिना गुडशर्करा ॥ ३५४ ॥
 कर्तनं योपितां तूलसेवने छेदनेपि च ।
 क्रन्दनं रोदने हाने कल्पने क्लृप्तकर्तने ॥ ३५५ ॥

कल्पनेभसज्जनायां कलापी प्रक्षकेकिनोः ।
 कञ्चुकी जोङ्गकतरौ महल्ले पन्नगे विटे ॥ ३५६ ॥
 काञ्चनं हेमि किञ्चल्लके काञ्चनो नागकेसरे ।
 उदुम्बरे काञ्चनारे पुंनागे चम्पकेपि च ॥ ३५७ ॥
 काञ्चनी तु हरिद्रायां कानीनः कन्यकासुते ।
 कर्णे व्यासे काननं तु ब्रह्मास्ये विपिने गृहे ॥ ३५८ ॥
 कुहनो मूपिके सेप्ये कुहना दम्भकर्मणि ।
 कुण्डली वरुणे सर्पे मयूरे कुण्डलान्विते ॥ ३५९ ॥
 केतनं सद्ने चिह्ने कृत्ये चोपनिमन्त्रणे ।
 केसर्ध्वणि पुंनागे नागकेसरसिंहयोः ॥ ३६० ॥
 कौपीनं गुह्यदेशे स्यादकार्ये चीवरान्तरे ।
 कौलीनं जनवादेहिपशुपक्षिशुनां युधि ॥ ३६१ ॥
 अकार्ये गुह्ये कौलीन्ये गहनं वनदुःखयोः ।
 गह्वरे कलिले चापि गन्धनं तु प्रकाशने ॥ ३६२ ॥
 सूचनोत्साहहिंसासु गर्जनं स्तनिते क्रुधि ।
 गृञ्जनं विपदिगन्धस्य पशोर्मासे रसोनके ॥ ३६३ ॥
 गोस्तनो हारभेदे स्याद्गोस्तनी हारहूरिका ।
 घट्टना चलनावृत्त्योश्चलनः पादकम्पयोः ॥ ३६४ ॥
 चलनं कम्पे चलनी चारीभिद्वस्त्रघर्षरी ।
 चन्दनो वानरभिदि श्रीखण्डे चन्दनी नदी ॥ ३६५ ॥
 चेतनः स्यात्सहृदयप्राणिनोश्चेतना तु धीः ।
 चोलकी तु नागरङ्गे किष्कुपर्वकरीरयोः ॥ ३६६ ॥
 छर्दनोलम्बुये निम्बे छर्दनं यमनेपि च ।
 छदनं पर्णगस्तोऽप्येदनं कर्तने भिदि ॥ ३६७ ॥
 जयनं विजयेद्वादिसनाहे जघनं कटौ ।
 स्त्रियाः श्रोणिपुरोभागे जयनो वेगिवेगयोः ॥ ३६८ ॥
 वेग्यश्चे नीवृत्ति जवन्त्यपट्यामोपधीभिदि ।
 जीवनस्तु पुत्रजीवे जीवनं वृत्तिवारिणोः ॥ ३६९ ॥

स्याज्जीवना तु मेदायां जीवनी तु मधुसूता ।
 तलिनं विरले स्वच्छे स्तोकेय तपनी रवौ ॥ ३७० ॥
 भस्माते नरके मीप्से तलुनो यूनि मारुते ।
 तमोघ्नो वह्निसूर्येन्दुबुद्धकेशवशंमुपु ॥ ३७१ ॥
 तपस्वी तापसे दीने तरस्थी वेगिशूरयोः ।
 तेमनं व्यञ्जने क्लेदे तेमनी चुल्लिमिद्यपि ॥ ३७२ ॥
 तोदनं व्यथने तोचे दहनो दुष्टचेष्टिते ।
 भस्माते चित्रकेनौ च दमनो वीरपुष्पयोः ॥ ३७३ ॥
 दर्शनं दर्पणे धर्मोपलब्धोर्बुद्धिशास्त्रयोः ।
 स्वमलोचनयोश्चापि दर्शनं धर्मदर्शयोः ॥ ३७४ ॥
 द्विजन्मा वौ रवे विप्रे दुर्नाम पुनरर्शसि ।
 दुर्नामा दीर्घकोट्यां स्याद्देवनोक्षेय देवनम् ॥ ३७५ ॥
 व्यवहारे जिगीषायां क्रीडायां धमनो नले ।
 क्रूरे भस्त्राध्मायके च धमनी कंधरा सिरा ॥ ३७६ ॥
 हरित्रा च धावनं तु गतौ शौचेय नन्दनम् ।
 इन्द्रोद्याने नन्दनस्तु तनये हर्षकारिणि ॥ ३७७ ॥
 नलिनं नलिकातोयाम्बुजेषु नलिनी पुनः ।
 पद्माकरे गङ्गाब्जिन्योर्मिधनं कुलनाशयोः ॥ ३७८ ॥
 निदानं कारणे शुद्धौ तपसः फलयाचने ।
 वत्सदास्यवसाने च प्रधनं युधि दारणे ॥ ३७९ ॥
 प्रधानं प्रकृतौ बुद्धावुत्तमे परमात्मनि ।
 महामात्रे प्रसूनं तु प्रसूते फलपुष्पयोः ॥ ३८० ॥
 प्रज्ञानं बुद्धौ चिह्ने च स्यात्प्रसन्नं प्रसादवत् ।
 प्रसन्ना तु मदिरायां पवनो वायुवह्नयोः ॥ ३८१ ॥
 पवनं पुनरापाके पद्मिनी योपिदन्तरे ।
 भञ्जेब्जिन्यां सरस्यां च पावनं जलकृच्छयोः ॥ ३८२ ॥
 पावनः पावके सिल्हेध्यासे पावदितर्यपि ।
 पावनी तु हरीतक्यां पात्रीनो गुग्गुलुद्रुमे ॥ ३८३ ॥

पाउके मीनभेदे च पिशुनः सूत्रके खले ।
 कप्यास्ये पिशुना स्पृक्का स्यात्पिशुनं तु कुङ्कुमे ॥ ३८४ ॥
 पीतनं तु हरिताले पीतदारुणि कुङ्कुमे ।
 पीतनः पुनराघाते पूतनां तु हरीतकी ॥ ३८५ ॥
 वध्या च वासुदेवस्य वृतनानीकिनी चमूः ।
 सेना सैन्यविशेषश्च फाल्गुनो मासपार्थयोः ॥ ३८६ ॥
 नदीजेर्जुनवृक्षे च फाल्गुनी पूर्णिमाभिदि ।
 भवनं सदाने भावे भण्डनं कवचे युधि ॥ ३८७ ॥
 खलीकारे भट्टिनी तु ब्राह्मण्यां नृपयोषिति ।
 भावना वासना ध्यानं भुवनं लोकखाम्बुपु ॥ ३८८ ॥
 भूतात्मा द्रुहिणे देहे मदनः सिक्कके स्मरे ।
 राढे वसन्ते धत्तूरे मलिनं कृष्णदोषयोः ॥ ३८९ ॥
 मलिनी रजस्वलायां मण्डनं तु प्रसाधने ।
 मण्डनोलंकारिणौ स्यान्मार्जनो लोभशाखिनि ॥ ३९० ॥
 मार्जनं शुद्धिकरणे मार्जना मुरजध्वनौ ।
 मालिन्युमायां गङ्गायां चम्पावृत्तप्रभेदयोः ॥ ३९१ ॥
 मालिन्त्र्यां मिथुनो राशौ मिथुनं पुंस्त्रियोर्युगे ।
 मुण्डनं रक्षणे क्षौरे मेहनं मूत्रशिश्रयोः ॥ ३९२ ॥
 मैथुनं रतसंगत्योर्यमनं यमबन्धयोः ।
 यापनं कालविक्षेपे निरास्ते वर्तनेपि च ॥ ३९३ ॥
 योजनं तु चतुष्कोश्यां स्याद्योगपरमात्मनोः ।
 रसनं ध्वनिते स्वादे रसशाराक्षयोरपि ॥ ३९४ ॥
 रञ्जनं रञ्जके रक्तचन्दनेप्यय रञ्जनी ।
 मञ्जिष्ठारोचनानीलीगुण्डासु रजनी निशि ॥ ३९५ ॥
 लाक्षानीलीहरिद्रासु राधनं प्राप्तिदोषयोः ।
 साधने रेचनी गुण्डा दन्ती रोचनिका त्रिवृत् ॥ ३९६ ॥
 रोदनं त्वश्रुणि क्रन्दे रोचनः कूटशात्मलौ ।
 रोचना रक्तकल्हारे गोपिते वरयोषिति ॥ ३९७ ॥

लङ्घनं भोजनत्यागे श्वने क्रमणेपि च ।
 ललामवललामाश्रे शृङ्गे चिह्नपताकयोः ॥ ३९८ ॥
 रम्ये प्रधाने भूपायां पुण्ड्रे पुच्छप्रभावयोः ।
 ललना स्त्रीनाडिजिह्वा लाञ्छनं लक्ष्मसंज्ञयोः ॥ ३९९ ॥
 लाङ्गली स्याद्वलभद्रे नालिकेरेथ लेखनम् ।
 भूर्जे छेदे लिपिन्यासे व्यसनं निष्फलोद्यमे ॥ ४०० ॥
 दैवानिटफले सक्तौ स्त्रीपानमृगयादिषु ।
 पापे विपत्तायशुभे व्यञ्जनं श्मश्रुचिह्नयोः ॥ ४०१ ॥
 तेमनेवयवे कादौ वसनं उर्ध्वनेर्दने ।
 वसनं छादने यस्त्रे वर्जनं त्यागार्हसयोः ॥ ४०२ ॥
 वर्धनं छेदने वृद्धौ वर्धनी तु गलन्तिका ।
 वपनं मुण्डने बीजाधानेय वर्तनी पथि ॥ ४०३ ॥
 वर्तने तर्कुपिण्डे च घनद्वया विप्रतारके ।
 शार्दूले गन्धमार्जारि वामनो दिग्गजेच्युते ॥ ४०४ ॥
 खर्वेङ्कोटे बाहिनी तु सेनातद्भेदसिन्धुषु ।
 स्याद्वाणिनी तु नर्तक्यां छेकमत्तस्त्रियोरपि ॥ ४०५ ॥
 वितान कदके यज्ञे विस्तारे क्रतुकर्मणि ।
 तुच्छे मन्दे वृत्तभेदे शून्यावसरयोरपि ॥ ४०६ ॥
 विज्ञानं कार्मणे ज्ञाने विलग्नं मध्यलग्नयोः ।
 विक्रिन्ना जीर्णशीर्णार्त्रा विलीनौ लीनविद्रुतौ ॥ ४०७ ॥
 विपन्नः शिरीषतरौ विपन्ना त्रिवृतामृता ।
 विच्छिन्नं तु कुटिले स्यात्समालम्बविमक्तयोः ॥ ४०८ ॥
 विमानं देवतायाने सप्तभूमिगृहेपि च ।
 विधानं हस्तिकवले प्रेरणेभ्यर्चने धने ॥ ४०९ ॥
 वेतनोपायविधिषु प्रकारे धैर्यकर्मणि ।
 त्रिपन्नो भुजगे नष्टे विश्वप्ता वह्निचन्द्रयोः ॥ ४१० ॥
 समीरणे कृतान्ते च विलासी भोगिसर्पयोः ।
 विषयी विषयासक्ते वैषयिक्रुजने नृपे ॥ ४११ ॥

कामे विषयि हृषीके व्युत्थानं प्रतिरोधने ।
 विरोधाचरणे स्वैरवृत्तौ समाधिपारणे ॥ ४१२ ॥
 वृजिनः केशे वृजिनं भुग्नेष्वे रक्तचर्मणि ।
 वेष्टनं मुकुटे कर्णशङ्कुल्युष्णीषयोर्वृतौ ॥ ४१३ ॥
 वेदना ज्ञाने पीडायां शयनं स्वापशय्ययोः ।
 रते शमनस्तु यमे शमनं शान्तिर्हिंसयोः ॥ ४१४ ॥
 श्वसनं श्वासे श्वसनः पवने मदनद्रुमे ।
 शकुनं स्याद्द्वेषांसिनिमित्ते शकुनः खगे ॥ ४१५ ॥
 शकुनिः खगे करणभेदे कौरवमातुले ।
 शतघ्नी तु वृधिकाल्यां शस्त्रभेदकरञ्जयोः ॥ ४१६ ॥
 शासनं नृपदत्तोर्व्यां शास्त्राज्ञालेखशास्तिपु ।
 शिखरी कोट्यकोयष्टयोर्द्रुमेपामार्गशैलयोः ॥ ४१७ ॥
 शिखण्डी कुकुटे चित्रमेखले बर्हिर्बर्हयोः ।
 भीष्मारौ बाणे शृङ्गारी सुवेपे क्रमुके द्विपे ॥ ४१८ ॥
 श्लेष्मघ्ना स्थान्मल्लिकायां कम्पिल्यकफणिज्जयोः ।
 शोभनः सुन्दरे योगे सवनं स्नानयागयोः ॥ ४१९ ॥
 सोमनिर्दलने चापि सदनं जलसञ्जनोः ।
 स्तननं कुन्त्यने मेघगर्जितध्वनिमात्रयोः ॥ ४२० ॥
 स्पर्शनं हृषीके दाने स्पर्शे च स्पर्शनानिले ।
 स्थन्दनं स्रवणे क्षौपे स्थन्दनस्तिनिशे रथे ॥ ४२१ ॥
 संव्यानं छादने वस्त्रे समानो देहमारुते ।
 वर्षभित्तत्समैकेषु संतानोपत्यगोत्रयोः ॥ ४२२ ॥
 संततौ देववृक्षे च संस्थानं स्वाकृतौ मृतौ ।
 चतुष्पथे संनिवेशे सज्जनं घटगुल्मके ॥ ४२३ ॥
 सज्जनस्तु कुलीने स्यात्सज्जनापि च कल्पना ।
 संधानं तु संघटनेभिषवे संधिनी तु गौः ॥ ४२४ ॥
 वृषाक्रान्ताकालदुग्धा स्यापनं तु निवेशने ।
 पुंसवने समाधी च साधनं सिद्धिसैन्ययोः ॥ ४२५ ॥

उपायेनुगमे मेढ्रे निवृत्तौ कारके वधे ।
 दापने मृतसंस्कारे प्रमाणे गमने धने ॥ ४२६ ॥
 सुकर्मा योगभेदे स्यात्सत्क्रिये देवशिल्पिनि ।
 सुदामा पर्वते मेघे छुधन्वा त्वटृधन्विनोः ॥ ४२७ ॥
 सुपर्वा पर्वणि शरे त्रिदशे वंशधूमयोः ।
 सूचना स्यादभिनये गन्धने व्यधने दृशि ॥ ४२८ ॥
 सेवनं सीवनोपास्तयोः सेनानीः सैन्यपे गुहे ।
 हायनोर्चिर्वीहिर्वर्षे ह्लादिनी वचविशुतोः ॥ ४२९ ॥
 हिण्डनं क्रीडारतयोर्यानेनूपस्तु सैरिभे ।
 जलप्रायेप्यथावापः पातभेदालवालयोः ॥ ४३० ॥
 प्रक्षेपे भाण्डपचनेप्याक्षेपः परिभर्त्सने ।
 काव्यालंकरणाकृष्टयोः स्यादाकल्पस्तु मण्डने ॥ ४३१ ॥
 कल्पने चाप्युलपस्तु गुल्मिनीतृणभेदयोः ।
 उडुपः श्वशाशिनोः कलापो बर्हत्तूणयोः ॥ ४३२ ॥
 संहतौ भूषणे काञ्चयां कच्छपो मल्लवन्धके ।
 कमठे कच्छपी वीणा कसिपुर्भोज्यवस्त्रयोः ॥ ४३३ ॥
 एकैकस्मिन्हयोधापि काश्यपो मुनिमीनयोः ।
 काश्यप्युर्व्यां कुतपस्तु च्छागकम्बलदर्भयोः ॥ ४३४ ॥
 वैश्वानरे दिनकरे द्विजन्मन्यतिथौ गवि ।
 भाग्निनेष्टमांशेक्षो वाद्येय कुटपो मुनौ ॥ ४३५ ॥
 निष्कुटे मानभेदे च कुणपः पूतिगन्धिनि ।
 शये जिह्वापस्तु शुनि व्याघ्रे द्वीपिविडालयोः ॥ ४३६ ॥
 पादपो द्वौ पादपीठे पादपा पादरक्षणे ।
 रक्तपः स्याद्यातुधाने रक्तपा तु जलौकसि ॥ ४३७ ॥
 विटपः पल्लवे स्तम्बे विस्तारे पिङ्गशाखयोः ।
 मुरूपस्तु बुधे रम्ये प्राप्तरूपाभिरूपवत् ॥ ४३८ ॥
 कदम्बः सर्पे नीपे कदम्बं निकुरम्बके ।
 कलम्बो नातिकाशाके शृपरके नीपपादपे ॥ ४३९ ॥

कादम्बः कलहंसेष्वोर्नितम्बः कटिरोधसोः ।
 स्त्रियाः पश्चात्कटौ सानौ प्रलम्बस्तु प्रलम्बनम् ॥ ४४० ॥
 दैत्यस्तालाङ्कुरः शाखा प्रालम्बः स्यात्पयोधरे ।
 त्रपुते हारभेदे च भूजम्बुस्तु विकङ्कते ॥ ४४१ ॥
 गोधूमाह्वयधान्ये च हेरम्बः शौर्यगर्विते ।
 महिषे विघ्नराजे चारम्भस्तु वधदर्पयोः ॥ ४४२ ॥
 त्वरायामुद्यमे चाप्यात्मभूर्ब्रह्मणि मन्मथे ।
 ऋषभः स्यादादिजिने वृषभे भेषजे स्वरे ॥ ४४३ ॥
 कर्णरन्ध्रे कोलपुच्छे श्रेष्ठे चाप्युत्तरस्थितः ।
 ऋषभी तु शूकाशिम्यां पुरुषाकारयोपिति ॥ ४४४ ॥
 विधवायां सिरालायां करभो मय उट्टके ।
 अङ्गुलैश्च कनिष्ठाया मणिवन्धस्य चान्तरे ॥ ४४५ ॥
 ककुभो वीणाप्रसेवे रागभेदेर्जुनद्रुमे ।
 कुसुम्भं तु शान्तकुम्भे स्याद्वद्वायां कमण्डलौ ॥ ४४६ ॥
 गर्दभो रासभे गन्धे गर्दभी जन्तुरुग्निदोः ।
 गर्दभं कुमुदभेदे दुर्लभः कच्छुरे प्रिये ॥ ४४७ ॥
 दुष्प्रापेपि दुन्दुभिस्तु भेर्या दितिसुते विपे ।
 अक्षविन्दुत्रिकद्वंद्वे निकुम्भः कुम्भकर्णजे ॥ ४४८ ॥
 वन्त्यां च वल्लभोध्यक्षे कुलीनादथे प्रियेपि च ।
 वर्षाभूः पुनर्नवायां स्याद्गण्डूपदमेकयोः ॥ ४४९ ॥
 विष्कम्भो विस्तृतौ योगविशेषप्रतिबन्धयोः ।
 योगिनां च बन्धभेदे रूपकावयवेपि च ॥ ४५० ॥
 विस्त्रम्भः केलिकलहे विश्यामे प्रणये वधे ।
 वृषभः स्यादादिजिने वृषपुंगवयोरपि ॥ ४५१ ॥
 सनाभिर्ज्ञातिसदृशोः सुरभिर्हंसि चम्पके ।
 जातीफले मातृभेदे रम्ये चैत्रसन्तयोः ॥ ४५२ ॥
 सुगन्धो गवि सल्लस्यागधमो न्यूनदर्शयोः ।
 आगमस्त्वागतौ शास्त्रेऽप्याश्रमौ गतिनां मते ॥ ४५३ ॥

ब्रह्मचार्यादिचतुष्केषुत्तमा दुग्धिकौपधे ।
 उत्तमं तु प्रधाने स्यात्कलमः शालिचौरयोः ॥ ४५४ ॥
 कुसुमं स्त्रीरजोनेत्ररोगयोः फलपुष्पयोः ।
 कृत्रिमं लवणभेदे कृत्रिमः कृतसिल्हयोः ॥ ४५५ ॥
 गोधूमो भेषजे नागरङ्गव्रीहिप्रभेदयोः ।
 गोलोमी वारयोपायां पङ्कग्रन्थासितदूर्वयोः ॥ ४५६ ॥
 गौतमो गणभृद्भेदे शाक्यसिर्हर्षिभेदयोः ।
 गौतम्युमायां रोचन्यां तलिमं तल्पखड्गयोः ॥ ४५७ ॥
 वित्ताने कुट्टिमे चापि दाडिमः करकैलयोः ।
 निष्क्रमो निर्गमे बुद्धिसंपत्तौ दुष्कुलेपि च ॥ ४५८ ॥
 नियमः स्यात्प्रतिज्ञायां निश्चये यन्त्रणे व्रते ।
 निगमाः पूर्वणिग्वेदनिधयाध्ववणिकपथाः ॥ ४५९ ॥
 नैगमो नयपौरोपनिषद्वृत्तिषु वाणिजे ।
 प्रथमः स्यात्प्रधानाद्योः प्रक्रमोवसरे क्रमे ॥ ४६० ॥
 पञ्चमो रुचिरं दक्षे पञ्चानामपि पुरणे ।
 रागभेदे पञ्चमी तु द्रौपद्यां परमः परे ॥ ४६१ ॥
 अग्रेसरप्रथमयोरौकारे परमं पुनः ।
 स्यादव्ययमनुज्ञायां प्रतिमा प्रतिरूपके ॥ ४६२ ॥
 गजस्य दन्तबन्धे च मध्यमो मध्यजे स्वरे ।
 देहमध्ये मध्यदेशे मध्यमा कर्णिकाङ्गुलिः ॥ ४६३ ॥
 राका रजस्वला चापि व्यायामः पौरुषे अमे ।
 वियामे दुर्गसंचारे विलोममरघट्टके ॥ ४६४ ॥
 विलोमो वरुणे सर्पे प्रतीपे कुकुरेपि च ।
 विलोमी स्यादामलक्यां विक्रमः शक्तिसंपदि ॥ ४६५ ॥
 क्रान्तौ च विद्रुमो वृक्षे प्रवालेप्यथ विभ्रमः ।
 शोभायां संशये हावे सत्तमः श्रेष्ठपूज्ययोः ॥ ४६६ ॥
 साधिटे संभ्रमो भीतौ सवेगादरयोरपि ।
 सुपीमः शिशिरे रम्ये सुपम रुचिरे समे ॥ ४६७ ॥

सुपमा तु स्यात्परमशोभायां कालमिद्यपि ।
 अत्ययोतिक्त्रमे दोषे विनाशे दण्डकृच्छयोः ॥ ४६८ ॥
 अवध्यमवधार्ये स्यादनर्थकवचस्यपि ।
 अभयमुशीराभीत्योरभया तु हरीतकी ॥ ४६९ ॥
 अनयोशुभदैवे स्याद्विपद्घसन्नयोरपि ।
 अद्वीयमद्वयसंघेदवहितेधूप्यः प्रगल्भके ॥ ४७० ॥
 अधृष्या निम्नगाभेदेहल्या गौतमयोपिति ।
 संतोभेदेप्यमिख्या तु शोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ ४७१ ॥
 अहार्यो हर्तुमशक्ये शैलेयाशय आभये ।
 अभिप्रायपनसयोरादित्यस्त्रिदशार्कयोः ॥ ४७२ ॥
 आत्रेयो मुनिरात्रेयी पुष्पवत्यां सरिद्धिदि ।
 आतिथ्योतिथौ तद्योग्येप्यान्नायः कुल आगमे ॥ ४७३ ॥
 उपदेशे चेन्द्रियं तु चक्षुरादिषु रेतसि ।
 उदयः पर्वतोन्नत्योरूर्णायुरविकम्बले ॥ ४७४ ॥
 ऊर्णनाभे च मेघे चैनेयमेणीत्वगादिके ।
 रतबन्धमिदि स्त्रीणां कपायः सुरभौ रसे ॥ ४७५ ॥
 रागवस्तुनि निर्यासे क्रोधादिषु विलेपने ।
 वर्णे कालेयस्तु दैत्ये कालेयं कुङ्कुमं यकृत् ॥ ४७६ ॥
 कुलायः पक्षिणां स्थानमेहयोः क्षेत्रियास्त्रयः ।
 अन्यदेहविकित्सार्हासाध्यरूपारदारिकाः ॥ ४७७ ॥
 क्षेत्रियं क्षेत्रजतृणे गाङ्गेयं स्वर्णमुस्तयोः ।
 कसेरुप्यथ गाङ्गेयो गाङ्गवत्स्कन्दभीष्मयोः ॥ ४७८ ॥
 चक्षुष्यः क्षुभगे पुण्डरीकवृक्षे रसाञ्जने ।
 कतकेशिहिते चापि चक्षुष्या तु कुलत्पिका ॥ ४७९ ॥
 चान्पेयो हंसि किञ्जल्के चम्पके नागकेशरे ।
 जघन्यं शिभ्रे गर्धन्त्ये जटायुर्गुलौ खगे ॥ ४८० ॥
 तपस्यः फाल्गुनमासे तपस्या नियमस्थिती ।
 द्वितीया तिथिगेहिन्योर्द्वितीयः पूरणे द्वयोः ॥ ४८१ ॥

नादेयी जलवासीरे भूजम्बूनागरङ्गयोः ।
 काङ्गुष्ठे च जपायां च निकायः सद्यसंघयोः ॥ ४८२ ॥
 परमात्मनि लक्ष्ये च प्रणयः प्रेमयाञ्जयोः ।
 विलम्बे प्रसरे चापि प्रत्ययो ज्ञानरन्ध्रयोः ॥ ४८३ ॥
 विद्रवासे शपथे हेतावाचारप्रायितत्वयोः ।
 अधीने निश्चये स्यादौ प्रणाययः कामवर्जिते ॥ ४८४ ॥
 असंमते प्रसव्यस्तु प्रतिकूलानुकूलयोः ।
 प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्ये स्यात्पूज्ये च प्रलयो मृतौ ॥ ४८५ ॥
 संहारे नष्टचेष्टत्ये पर्यायोवसरे क्रमे ।
 निर्माणे द्रव्यधर्मे च पर्जन्यो गर्जदम्बुदे ॥ ४८६ ॥
 वासवे मेघशब्दे च पयस्यं तु पयोभवे ।
 पयोहिते पयस्या तु काकोली दुग्धिकापि च ॥ ४८७ ॥
 प्रक्रिया तूत्पादने स्यादधिकारप्रकारयोः ।
 पानीयं पेयजलयोः पारुष्यस्तु बृहस्पतौ ॥ ४८८ ॥
 पारुष्यं परुषभावे संक्रन्दनवनेपि च ।
 पौलस्त्यो रावणे श्रीदे भ्रातृव्यो भ्रातृजे रिपौ ॥ ४८९ ॥
 भुजिष्यः स्यादनधीने किंकरे हस्तसूत्रके ।
 भुजिष्या गणिकादास्योर्मलयः पर्वतान्तरे ॥ ४९० ॥
 शैलांशे देश आरामे मलया त्रिवृतौषधौ ।
 मङ्गल्यो रुचिरेवत्ये त्रायमाणे मसूरके ॥ ४९१ ॥
 बिल्वे मङ्गल्यं तु दधि मङ्गल्या रोचना शमी ।
 शतपुष्पा शुक्रवचा म्रियङ्गुः शङ्खपुष्प्यपि ॥ ४९२ ॥
 अधःपुष्पी मृगयुस्तु फेरौ ब्रह्मणि लुब्धके ।
 रहस्यं गोपनीये स्याद्ब्रह्मस्य सरिदन्तरे ॥ ४९३ ॥
 लोहित्योन्धौ नदे वीहौ घृह्ण्यो ब्रह्मणे हिते ।
 शनैश्चरे व्यवायस्तु मैथुनव्यवधानयोः ॥ ४९४ ॥
 वदान्यः म्रियवाग्दानशीलयोरुभयोरपि ।
 वक्तव्यो वाच्यवद्गर्धं वचोर्हृदीनयोरपि ॥ ४९५ ॥

सुपमा तु स्यात्परमशोभायां कालमिद्यपि ।
 अत्ययोतिक्रमे दोषे विनाशे दण्डकृच्छ्रयोः ॥ ४६८ ॥
 अवध्यमवधार्ये स्यादनर्थक्यचस्यपि ।
 अभयमुशीराभीत्योरभया तु हरीतकी ॥ ४६९ ॥
 अनयोशुभदैवे स्याद्विषहचसनयोरपि ।
 अश्वीयमश्वत्सेष्वहतेधृष्यः प्रगल्भके ॥ ४७० ॥
 अधृष्या निम्नगामेदेहल्या गौतमयोपिति ।
 संरोभेदेष्यभिख्या तु शोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ ४७१ ॥
 अहार्यो हर्तुमशक्ये शैलेयाशय आश्रये ।
 अभिप्रायपनसयोरादित्यस्त्रिदशार्कयोः ॥ ४७२ ॥
 आत्रेयो मुनिरात्रेयी पुष्पवत्यां सरिद्धिदि ।
 आतिथ्योतिथौ तद्योग्येष्याम्नायः कुल आगमे ॥ ४७३ ॥
 उपदेशे चेन्द्रियं तु चक्षुरादिषु रेतसि ।
 उदयः पर्वतोन्नत्योर्लूणायुरविकम्बले ॥ ४७४ ॥
 ऊर्णनाभे च मेघे चैण्यमेणीत्वगादिके ।
 रतवन्धमिदि स्त्रीणां कपायः सुरभौ रसे ॥ ४७५ ॥
 रागवस्तुनि निर्यासे क्रोधादिषु विलेपने ।
 वर्णे कालेयस्तु दैत्ये कालेयं कुङ्कुमं यकृत् ॥ ४७६ ॥
 कुलायः पक्षिणां स्थानगेहयोः क्षेत्रियास्त्रयः ।
 अन्यदेहचिकित्सार्हासाध्यरुक्पारदारिकाः ॥ ४७७ ॥
 क्षेत्रियं क्षेत्रजतृणे गाङ्गेयं स्वर्णमुस्तयोः ।
 कसेरुण्यथ गाङ्गेयो गाङ्गवत्स्कन्दभीष्मयोः ॥ ४७८ ॥
 चक्षुष्यः सुभगे पुण्डरीकवृक्षे रसाञ्जने ।
 कतकेशिहिते चापि चक्षुष्या तु कुलत्थिका ॥ ४७९ ॥
 चाम्पेयो हेमि किञ्चल्लके चम्पके नागकेसरे ।
 जघन्यं शिश्रे गह्वेन्त्ये जटायुर्गुलौ खगे ॥ ४८० ॥
 तपस्यः फाल्गुनमासे तपस्या नियमस्थितौ ।
 द्वितीया तिथिगेहिन्योर्द्वितीयः पूरणे द्वयोः ॥ ४८१ ॥

गगने धर्मतपसोरध्वरे मूलकारणे ।
 अधरोनूर्ध्वहीनोष्ठेप्पम्बरं व्योमवस्त्रयोः ॥ ५१० ॥
 कर्पासे सुरभिद्रव्येररं छदकपाटयोः ।
 अङ्गुरो रोम्णि सलिले रुधिरभिनवोद्गमे ॥ ५११ ॥
 अजिरं दक्षुरे काये विषये प्राङ्गणेनिले ।
 अशिरोर्के राक्षसेग्नावङ्गारोलातभौमयोः ॥ ५१२ ॥
 अण्डीरः शक्तनरयोरसुरः सूर्यदैत्ययोः ।
 असुरा रजनीवास्योरगुरुस्त्वगुरौ लघौ ॥ ५१३ ॥
 शिशपायामथाहारो हार आहरणेशने ।
 आसारो वेगवद्वर्षे छद्दृढलप्रसारयोः ॥ ५१४ ॥
 आकार इङ्गिताकृत्योराधारो जलधारणे ।
 आलवालेधिकरणेप्याकरो निकरे खनौ ॥ ५१५ ॥
 इतरः पामरेन्यस्मिन्नित्वरः क्रूरकर्मणि ।
 पथिके दुर्विधे नीचे स्यादित्वर्यभिसारिका ॥ ५१६ ॥
 ईश्वरः स्वामिनि शिवे मन्मयेपीश्वराद्रिजा ।
 उदरं तुन्दरणयोरुत्तरं प्रवरोर्ध्वयोः ॥ ५१७ ॥
 उदीच्यप्रतिवचसोरुत्तरस्तु विराटजे ।
 उद्धारः स्यादृणोद्धृत्योरुदारो दक्षिणो महान् ॥ ५१८ ॥
 दातोर्वरा तु भूमात्रे सर्वसस्याद्यभुव्यपि ।
 ऋक्षरं वारिधारायामृक्षरः पुनर्ऋत्विजि ॥ ५१९ ॥
 एकाम्रौ तद्रताव्यग्रावौशीरं शयनासने ।
 उशीरजे चामरे च दण्डे च कररः खगे ॥ ५२० ॥
 करीरे क्रकचे दीने कर्बुरं काञ्चने जले ।
 कर्बुरो राक्षसे पापे शबले कन्दरोद्धुशे ॥ ५२१ ॥
 विवरे च गुहायां च कर्करो मकुरे दृढे ।
 कदरः श्वेतखदरे क्रकचक्षुद्ररोगयोः ॥ ५२२ ॥
 कर्परस्तु कटाहे स्याच्छस्त्रभेदकपालयोः ।
 कङ्करं कुत्सिते तक्त्रे कडारो दासपिङ्गयोः ॥ ५२३ ॥

वल्लयः कङ्कणं कण्ठरुग्वालेयस्तु गर्दभे ।

वल्लयर्थे कोमलैर्द्धारवह्न्या विजयो जये ॥ ४९६ ॥

पार्थे विमाने विजयोमातस्त्रयोस्तथावपि ।

विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र गोचरदेशयोः ॥ ४९७ ॥

शब्दादौ जनपदे च विस्मयोद्भुतदर्पयोः ।

विनयः शिक्षाप्रणत्योर्विनया तु वलौपधौ ॥ ४९८ ॥

विशल्या लाङ्गलीदन्तीगुडूचीत्रिपुटासु च ।

शल्येन रहितायां च प्रियायां लक्ष्मणस्य च ॥ ४९९ ॥

इवशुर्यो देवरे श्याले शाण्डिल्यः पावकान्तरे ।

विल्वे मुनौ च शालेयं शतपुष्पाह्वयौषधे ॥ ५०० ॥

क्षेत्रे च शालिधान्यस्य शीर्षण्यं शीर्षरक्षणे ।

शीर्षण्यो विशदे क्षेत्रे शैलेयं शैलसंभवे ॥ ५०१ ॥

सिन्धूये तालपर्ण्या च शैलेयस्तु मधुव्रते ।

समयः शपथे भापासंपदोः कालसंविदोः ॥ ५०२ ॥

सिद्धान्ताचारसंकेतनियमावसरेषु च ।

क्रियाकारे च निर्देशे संस्त्यायो विस्तृतौ गृहे ॥ ५०३ ॥

संनिवेशे संनयस्तु समवायानुसैन्ययोः ।

सामर्थ्यं योग्यताशक्तयोः सौरभ्यं गुणगौरवे ॥ ५०४ ॥

सौगन्ध्ये चारुतायां च हिरण्यं पुनरक्षये ।

प्रधानधातौ कनके मानभेदे कपर्दके ॥ ५०५ ॥

ब्रविणाकुप्ययोश्चापि हृच्छयो मन्मथात्मनोः ।

हृदयं वक्षसि स्वान्ते वृक्षायाममरः सुरे ॥ ५०६ ॥

सुहीवृक्षेस्थिसहारेप्यमरा त्वमरावती ।

स्थूणा दूर्वा गुडूची चान्तरं रन्ध्रावकाशयोः ॥ ५०७ ॥

मध्ये विनार्थे तादर्थ्ये विशेषेवसरेवधौ ।

आत्मीयात्मपरीधानान्तर्धिवाह्येष्वथावरम् ॥ ५०८ ॥

चरमेवरा तु गौरीगजजङ्घान्त्यदेशयोः ।

अक्षरं स्यादपवर्गे परमब्रह्मवर्णयोः ॥ ५०९ ॥

गगने धर्मतपसोरध्वरे मूलकारणे ।
 अधरोनूर्ध्वहीनोष्ठेवम्बरं व्योमवस्त्रयोः ॥ ५१० ॥
 कर्पासे सुरभिद्रव्येररं छदकपाटयोः ।
 अङ्कुरो रोम्णि सलिले रुधिरभिनवोद्गमे ॥ ५११ ॥
 अजिरं दर्दुरे काये विषये प्राङ्गणेनिले ।
 अशिरोर्के राक्षसेग्नावङ्गारोलातभौमयोः ॥ ५१२ ॥
 अण्डीरः शक्तनरयोरसुरः सूर्यदैत्ययोः ।
 असुरा रजनीवास्योरगुरुस्त्वगरौ लघौ ॥ ५१३ ॥
 शिंशपायामथाहारो हार आहरणेशने ।
 आसारो वेगवद्वर्षे छुहृद्गलप्रसारयोः ॥ ५१४ ॥
 आकार इङ्गिताकृत्योराधारो जलधारणे ।
 आलवालेधिकरणेप्याकरो निकरे खनौ ॥ ५१५ ॥
 इतरः पामरेन्यस्मिन्नित्वरः क्रूरकर्मणि ।
 पथिके दुर्धिधे नीचे स्यादित्वर्यभिसारिका ॥ ५१६ ॥
 ईश्वरः स्वामिनि शिवे मन्मथेपीश्वराद्रिजा ।
 उदरं तुन्दरणयोरुत्तरं प्रवरोर्ध्वयोः ॥ ५१७ ॥
 उदीच्यप्रतिवचसोरुत्तरस्तु विराटजे ।
 उद्धारः स्यादृणोद्धृत्योरुदारो दक्षिणो महान् ॥ ५१८ ॥
 दातोर्वरा तु भूमात्रे सर्वसस्याद्यभुव्यपि ।
 ऋक्षरं वारिधारायामृक्षरः पुनर्ऋत्विजि ॥ ५१९ ॥
 एकाग्रौ तद्गताव्यग्रावौशीरं शयनासने ।
 उशीरजे चामरे च दण्डे च कररः खगे ॥ ५२० ॥
 करीरे क्रकचे दीने कर्बुर काञ्चने जले ।
 कर्बुरो राक्षसे पापे शबले कन्दरोद्धुशे ॥ ५२१ ॥
 विवरे च गुहायां च कर्करो मकुरे दृढे ।
 कदरः श्वेतखदिरे क्रकचक्षुद्ररोगयोः ॥ ५२२ ॥
 कर्परस्तु कटाहे स्याच्छस्त्रभेदकपालयोः ।
 कङ्करं कुत्सिते तक्ने कडारो दासपिद्मयोः ॥ ५२३ ॥

कञ्जारः कुञ्जरे सूर्ये जठरे दुहिणे मुनौ ।
 करीरः कलसे वंशाङ्कुरवृक्षविशेषयोः ॥ ५२४ ॥
 कलत्रं श्रोणौ भार्यायां दुर्गस्थाने च भूमुनाम् ।
 कटित्रं तु कटीवस्त्रे रशनाचर्मभेदयोः ॥ ५२५ ॥
 कच्छुरः पुंश्चले पामासहिते कच्छुरा शब्दी ।
 दुःस्पर्शा शूकशिम्बी च कवरं लवणाम्लयोः ॥ ५२६ ॥
 कवरी केशविन्यासशक्योः कंधरोम्बुदे ।
 कंधरा तु शिरोधौ स्यात्कशेरुः पृष्ठकीकसे ॥ ५२७ ॥
 तृणजातौ कन्दभेदे कणेरुस्तु गणेरुवत् ।
 वेद्येभीकार्णिकारेषु कटपूरक्षदेवने ॥ ५२८ ॥
 विद्याधरेखपे रुद्रे कान्तारं दुर्गवर्त्मनि ।
 महारण्योपसर्गाद्योः काननेक्षुविशेषयोः ॥ ५२९ ॥
 काश्मीरं पुष्करमूले टङ्ककुङ्कुमयोरपि ।
 कावेरी तु हरिद्रायां वेद्यायां सरिदन्तरे ॥ ५३० ॥
 किर्मीरः शबले दैत्ये किशोरो हयशावके ।
 सूर्ये यून्यथ किंशारुर्धान्यशूके शरेपि च ॥ ५३१ ॥
 कुहरं गह्वरे छिद्रे कुकुरं ग्रन्थिपर्णके ।
 कुकुरः श्वा कुवेरस्तु धनदे नन्दिपादपे ॥ ५३२ ॥
 कुर्परौ जानुकफणी कुमारोश्चानुचारके ।
 युवराजे शिशौ स्कन्दे शूके वरुणपादपे ॥ ५३३ ॥
 कुमारं जात्यकनके कुमारी त्वपराजिता ।
 नदीभिद्रामतरणी कन्यका नवमाल्युमा ॥ ५३४ ॥
 जम्बूद्वीपविभागश्च कुटारं केवले स्ते ।
 कुञ्जरोनेकपे केशे कुञ्जरा धातकीद्रुमे ॥ ५३५ ॥
 पाटलायां कुठारुर्द्वीकीशयोः कूवरः पुनः ।
 कुप्जे युगंधरे रम्ये केसरो नागकेसरे ॥ ५३६ ॥
 तुरंगसिंहयोः स्कन्धकेशेषु बकुलद्रुमे ।
 पुंनगवृक्षे किञ्जल्के स्यात्केसरं तु हिद्रुनि ॥ ५३७ ॥

केदारः क्षेत्रमिच्छालवाले शंकरशैलयोः ।
 केनारः कुम्भिनरके शिरःकपालसंधिषु ॥ ५३८ ॥
 केटिहः शक्रगोपे स्याच्चकुले पाकशासने ।
 कोट्टारो नागरे कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके ॥ ५३९ ॥
 खर्परस्तस्करे मिक्षापात्रे धूर्तकपालयोः ।
 खपुरो मुस्तके पूगे लसके खपुरं घटे ॥ ५४० ॥
 खर्जूरं रूप्यफलयोः खर्जूरः कीटवृक्षयोः ।
 खण्डाभ्रमभ्रावयवे स्त्रीणां दन्तक्षतान्तरे ॥ ५४१ ॥
 खदिरी शाके खदिरो दन्तधावनचन्द्रयोः ।
 खिड्गिरस्तु शिवाभेदे खट्वाङ्गे वारि वालके ॥ ५४२ ॥
 खिखीरावद्वृत्वे च गह्वरो विलदम्भयोः ।
 कुञ्जेषु गर्गरो मीने स्याद्गर्गरी तु मन्थनी ॥ ५४३ ॥
 गान्धारो रागसिन्दूरस्त्ररेषु नीवृन्तरे ।
 गायत्री खदिरे छन्देविशेषे गोपुरं पुनः ॥ ५४४ ॥
 मुस्तके द्वारि पूर्णारे घर्घरस्तु नदान्तरे ।
 चलद्वारि ध्वनौ धूके चन्दिरश्चन्द्रहस्तिनोः ॥ ५४५ ॥
 चत्वर स्यात्पयां क्षेपे स्यण्डिलाङ्गणयोरपि ।
 चङ्कुरः स्यन्दने वृत्ते चतुरो नेत्रगोचरे ॥ ५४६ ॥
 चाटुकारे चक्रगण्डावपि चातुरको यथा ।
 चमरधामरे दैत्ये चमरी तु मृगान्तरे ॥ ५४७ ॥
 चिकुरोहौ गृहवभ्रौ केशे चञ्चलशैलयोः ।
 पक्षिगृक्षभिदोश्चापि चिडिरोमौ परश्ववे ॥ ५४८ ॥
 करवाले च रज्जौ च चिडित्वरो वैरिभूर्तयोः ।
 छित्वरं जेदनद्रव्ये जडरो कुक्षिवद्धयोः ॥ ५४९ ॥
 कठिने च जर्जरं तु वासवध्वजजीर्णयोः ।
 जम्बीरः प्रस्थपुष्पाख्यशाके दन्तशङ्खुमे ॥ ५५० ॥
 जलेन्द्रो जम्भकेम्भोधौ बरुणेष्वथ झञ्झरः ।
 बाधे नदे कलियुगे झलरीवचु झझरी ॥ ५५१ ॥

वाद्यभेदे केशचक्रे टंकारो ज्यारवेद्भुते ।
 प्रसिद्धौ चाय टगरष्टङ्गणकेकराक्षयोः ॥ ५९२ ॥
 टट्टरी त्वनृताख्यानलम्पापटहवाद्ययोः ।
 तमिस्रं तिमिरे कोपे तमिस्रा दर्शयामिनी ॥ ५९३ ॥
 तमस्ततिस्तिमिरं तु वृष्टिरोगान्धकारयोः ।
 तित्तिरिः पक्षिणि मुनौ तुषारो हिमदेशयोः ॥ ५९४ ॥
 शीकरे हिमभेदे च तुम्बरी धान्यकं शुनी ।
 तूवरोद्गमश्रुपुरुषे प्रौढाशृङ्गानडुद्यपि ॥ ५९५ ॥
 दहरो मूपिकास्वल्पभ्रात्रोर्द्धिम्भेथ दन्तुरः ।
 उन्नतदन्ते विषमे दर्दुरी भेकमेघयोः ॥ ५९६ ॥
 वाद्यभाण्डे शैलभेदे दर्दुरं ग्रामजालके ।
 दर्दुरोमा दर्दरः स्थादीपद्मने गिरावपि ॥ ५९७ ॥
 दण्डारो वहने मत्तवारणे शरयन्त्रके ।
 कुम्भकारस्य चक्रे च द्वापरं संशये युगे ॥ ५९८ ॥
 दासेर उष्ट्रे चेटे च दुर्धरस्त्वृषभौषधौ ।
 दुःखधार्ये धूसरस्तु रासमे स्तोकपाण्डुरे ॥ ५९९ ॥
 नरेन्द्रो वार्तिके राज्ञि विषयैद्येथ नागरम् ।
 शुण्डीमुस्तकपौरेषु निर्जरस्त्वजरे सुरे ॥ ६०० ॥
 निर्जरा तु तालपत्र्यां शुद्धूच्यां तत्त्वभिद्यपि ।
 निर्नरोर्काश्वे तुषामौ निकरः सारसंघयोः ॥ ६०१ ॥
 न्यायदातव्यचित्ते च निर्वरं तु गतत्रये ।
 कठिने निर्मये सारे निकारस्तु परामये ॥ ६०२ ॥
 धान्योत्क्षेपे नीधरस्तु वास्तव्येपि वणिज्यपि ।
 प्रवरं संततौ गोत्रे भेष्टे च प्रखरः पुनः ॥ ६०३ ॥
 वेसरे हयसंनाहे कुकुरेतिमृशं खरे ।
 प्रकरः कीर्णपुष्पादौ सदतौ प्रकरं पुनः ॥ ६०४ ॥
 जोद्धके प्रकरी व्यर्थप्रकृतौ चत्तरावनौ ।
 प्रस्तरः प्रस्ताने चाट्टि मणौ च प्रदरः शरे ॥ ६०५ ॥

भङ्गे रोगे प्रसरस्तु संगरे प्रणये जवे ।
 प्रकारः सदृशे भेदे पङ्कारो जलकुञ्जके ॥ ५६६ ॥
 सोपाने शेवले सेतौ पदारः पादधूलिषु ।
 पादालिन्दे पवित्रं तु मेध्ये ताम्रे कुशे जले ॥ ५६७ ॥
 ओषोपकरणे चापि पवित्रा तु नदीभिदि ।
 प्रान्तरं कोटरैरण्ये दूरशून्यपयेपि च ॥ ५६८ ॥
 पार्षरो भस्मनि यमे जराटे नीपकेसरे ।
 क्षयरोगे भक्तसिक्थे पामरो नीचमूर्खयोः ॥ ५६९ ॥
 पाटीरो मूलके वङ्गे तितऔ वातिकेम्बुदे ।
 केदारो वेणुसारे च पाण्डुरो वर्णतहतोः ॥ ५७० ॥
 पाण्डुरं तु मरुक्के पिण्डारो भिक्षुके द्रुमे ।
 महिषीपालके क्षेपे पित्रं मधि मुस्तके ॥ ५७१ ॥
 उखायां च पिञ्जरस्तु पीतरक्तेर्यमिद्यपि ।
 पिञ्जरं शातकुम्भे स्यात्पीवरः स्यूलकूर्मयोः ॥ ५७२ ॥
 पुष्करं द्वीपतीर्थाहिखगरोगौषधान्तरे ।
 तूर्यास्येसिफले काण्डे शुण्डांमे खे जलेम्बुजे ॥ ५७३ ॥
 बठरो बटशत्रयोर्वन्धूरो रम्यनम्रयोः ।
 बन्धुरस्तु तयोर्हसे बन्धुजीवविडङ्गयोः ५७४ ॥
 बन्धुरा पण्ययोपायां बर्बरा नीवृदन्तरे ।
 बर्बरस्तु हस्त्रिकायां पामरे केशचक्रले ॥ ५७५ ॥
 पुष्पे च बर्बरा शाके बर्करः पशुनर्मणोः ।
 बदरा स्यादेलापण्यां विष्णुक्रान्तौषधावपि ॥ ५७६ ॥
 बदरी कौलिकर्पास्योर्बदरं तु तयोः फले ।
 बदरस्तु कर्पातास्थि भद्रुरौ वक्रनखरौ ॥ ५७७ ॥
 भ्रामरं मधुवृषदोर्भास्करो वह्निसूर्ययोः ।
 भार्योरन्यस्त्रीपुत्रोत्पादके मृगशैलयोः ॥ ५७८ ॥
 भृङ्गारी तु चीरिकायां भृङ्गारः कनकालुका ।
 मत्सरः परसंपत्त्यक्षमायां तद्वति क्रुधि ॥ ५७९ ॥

कृपणे मत्सरा तु स्यान्मक्षिका मकरो निधौ ।
 नक्रे राशिविशेषे च मन्दरो मन्यपर्वते ॥ ५८० ॥
 स्वर्गमन्दारयोर्मन्दे बहले मधुरं विपे ।
 मधुरस्तु प्रिये स्वादौ रस्ते च रसवत्यपि ॥ ५८१ ॥
 मधुरा मथुरापुर्यां यष्टीमेदामधूलिषु ।
 मधुकुटिकायां च मिश्रेयाशतपुष्पयोः ॥ ५८२ ॥
 मन्दिरो मकरावासे मन्दिरं नगरे गृहे ।
 मन्यरः सूचके कोशे वक्त्रे मन्दे पृथौ मथि ॥ ५८३ ॥
 मन्थरं तु कुसुम्यां स्यान्मन्दारस्त्रिदशद्रुमे ।
 पारिभर्त्रेर्कपर्णे च मसूरो मसूरोपि च ॥ ५८४ ॥
 मसूरा च मसूरा च चत्वारः पण्ययोपिति ।
 तथा ग्रीहिविशेषेपि मर्मरो वसनान्तरे ॥ ५८५ ॥
 शुष्कपक्षधनौ चापि मर्मरी पीतदारुणि ।
 मयूरः केकिचूडाख्यौपधेपामार्गकेकिनोः ॥ ५८६ ॥
 महेन्द्रो वासवे शैले मञ्जरी तिलकद्रुमे ।
 वल्लयी स्थूलमुक्तायां मातरो व्यासविप्रयोः ॥ ५८७ ॥
 सूर्यानुगेथ मार्जारः स्यात्खट्वांशविडालयोः ।
 मिहिरोर्केम्बुदे बुद्धे मुत्तरः कोरकास्त्रयोः ॥ ५८८ ॥
 लोष्टादिभेदने चापि मुहिरो मूर्खकामयोः ।
 मुदिरः कामुके मेघे मुकुरो मकुरो यथा ॥ ५८९ ॥
 कुलालदण्डे बकुले कोरकादर्शयोरपि ।
 मुर्मुरो मन्मथे सूर्यतुरगे तुषपावके ॥ ५९० ॥
 रुधिरं धुम्रे रक्ते रुधिरौ धरणीस्रते ।
 वल्लरं कुञ्जमञ्जरीः क्षेत्रेनम्भसि शाद्वले ॥ ५९१ ॥
 वल्लूरं तु वनक्षेत्रे वाहनोपरयोरपि ।
 शुष्कमांसि कोलमांसि वरन्ना वर्तिकशयोः ॥ ५९२ ॥
 वागरो वारके शणे निर्नरे धाडवे वृके ।
 मुमुक्षौ पण्डिते चापि परित्यक्तभयेपि च ॥ ५९३ ॥

वासरो रागभेदेद्धि चार्दरं कृमिजे जले ।
 काकचिह्न्याथ बीजे वाग्दक्षिणावर्तशङ्खयोः ॥ ५९४ ॥
 वासुरा वासिताराभ्योर्भुवि विटर आसने ।
 पादपे कुशमुष्टौ च विस्तारौ स्तम्बविस्तृती ॥ ५९५ ॥
 विदुरो नागरे धीरे धृतराष्ट्रानुजेपि च ।
 विकारो विकृतौ रोगे विहारस्तु जिनालये ॥ ५९६ ॥
 लीलायां भ्रमणे स्कन्धे विदारो युधि दारणे ।
 विदारी रोगभेदे स्यात्सालपर्णाक्षुगन्धयोः ॥ ५९७ ॥
 विधुरं स्यात्पविश्लेपे विकले विधुरा पुनः ।
 रसालायां विसरस्तु समूहे प्रसरेपि च ॥ ५९८ ॥
 शबरो म्लेच्छभेदेऽप्यु हरेथ शम्बरं जले ।
 चित्रे बौद्धव्रतभेदे शम्बरो दानवान्तरे ॥ ५९९ ॥
 मत्स्यैर्गिरिभेदेषु शम्बरी पुनरोपधौ ।
 शर्करा खण्डविकृतौ कर्परांशे रुगन्तरे ॥ ६०० ॥
 उपलायां शर्करायुग्देशे च शकलेपि च ।
 शर्वरी निशि नार्यां च शक्करी सरिदन्तरे ॥ ६०१ ॥
 छन्दोजातौ मेखलायां शारीरं देहजे वृषे ।
 शार्वरं घातुके ध्वान्ते शाबरो रोध्रपापयोः ॥ ६०२ ॥
 अपराधे शाबरी तु शूकशिम्ब्यथ शाक्करम् ।
 छन्दोभिच्छाकरस्तूक्षा शालारं पक्षिपञ्जरे ॥ ६०३ ॥
 सोपानहस्तिनखयोः शिखरं पुलकाप्रयोः ।
 पक्कंदाडिमबीजाभमाणिक्यशकलेपि च ॥ ६०४ ॥
 वृक्षाधे पर्वताधे च शिशिरः शीतले हिमे ।
 ऋतुभेदे क्षिलिन्ध्रस्तु तरुमीनप्रभेदयोः ॥ ६०५ ॥
 शिलिन्ध्रं कदलीपुष्पे कवकत्रिपुटाख्ययोः ।
 शिलिन्ध्री विहगी गण्डूपदीमृदय शीकरः ॥ ६०६ ॥
 वातास्तजलेऽम्बुकणे शुपिरं वायवर्तयोः ।
 शुपिरोमौ सरन्ध्रे च शृङ्गारो गजमण्डने ॥ ६०७ ॥

सुरते रसभेदे च शृङ्गारं नागसंभवे ।
 चूर्णे लवङ्गपुष्पे च संस्तरः स्रस्तरे मखे ॥ ६०८ ॥
 संगरोड़ीकृतौ युद्धे क्रियाकारे विपापदोः ।
 संगरं तु फले शम्याः संभारः संभृतौ गणे ॥ ६०९ ॥
 संस्कारः प्रतियत्नेनुभवे मानसकर्मणि ।
 गुणभेदेथ संकारोवकरेभिचटत्कृतौ ॥ ६१० ॥
 संकारी भुक्तकन्यायां सामुद्रं लवणान्तरे ।
 लक्षणे च शरीरस्य सावित्रस्तु महेश्वरे ॥ ६११ ॥
 सावित्री देवताभेदे सिन्दूरं नागसंभवे ।
 सिन्दूरस्तु वृक्षभेदे सिन्दूरी रक्तचेलिका ॥ ६१२ ॥
 रोचनी धातुकी सुन्दर्यङ्गनायां द्रुमान्तरे ।
 सुनारस्तु शुनीस्तन्ये सर्पाण्डे चटकेपि च ॥ ६१३ ॥
 सैरन्ध्री परवेश्मस्थशिल्पकृत्स्ववशस्त्रियाम् ।
 वर्णसंकरसंभूतस्त्रीमहल्लिकयोरपि ॥ ६१४ ॥
 सौवीरं काञ्जिकलोतोञ्जनयोर्बदरीफले ।
 स्यादर्गलं तु कल्लोले परिघेप्यनलोनिने ॥ ६१५ ॥
 वसुदेवे वसौ वह्नावरालः समदहिपे ।
 वक्रे सर्जरसे चाप्यवेलस्तु स्यादपह्नवे ॥ ६१६ ॥
 भवेला तु पूगचूर्णेचलस्तु गिरिकीलयोः ।
 भचला भुव्यञ्जलिस्तु कुडवे करसंपुटे ॥ ६१७ ॥
 भङ्गुलिः करशाखायां कर्णिकायां गजस्य च ।
 आभीलं भीषणे कृच्छ्रेपील्यलो मत्स्यदैत्ययोः ॥ ६१८ ॥
 इल्वलास्तारकाभेदेप्युपलो मावरत्नयोः ।
 उपला तु शर्करायामुत्पलं कुष्ठभूरुहे ॥ ६१९ ॥
 इन्दीवरे मांसशून्येप्युज्ज्वलस्तु विकासिनि ।
 शृङ्गारे विशदे दीप्तेप्युत्तालस्त्वरिते कपौ ॥ ६२० ॥
 भेषोत्कटकरालेपूत्फुल्लः स्त्रीकरणान्तरे ।
 विकस्वरोत्तालयोश्च कमल क्लोद्धि भेषजे ॥ ६२१ ॥

पङ्कजे सलिले तान्ने कमलस्तु मृगान्तरे ।
 कमला श्रीवरनार्योः कपिलो धन्विपङ्कयोः ॥ ६२२ ॥
 कुकुरे मुनिभेदे च कपिला शिशपातरौ ।
 पुण्डरीककरिण्यां च रेणुकागोविशेषयोः ॥ ६२३ ॥
 कपालं कुष्ठरुग्भेदे घटादिशकले गणे ।
 शिरोस्थनि कन्दलं तु नवाङ्कुरे कलध्वनौ ॥ ६२४ ॥
 उपरागे मृगभेदे कलापे कन्दली द्रुमे ।
 करालो रौद्रतुङ्गोरुधूतैलेषु दन्तुरे ॥ ६२५ ॥
 करालं तु कुठेरे स्यात्कम्बलः कृमिसाम्रयोः ।
 नागप्रभेदे श्वारे वैक्रक्ष्ये कम्बलं जले ॥ ६२६ ॥
 कक्षोलोरौ हर्षवीच्योः कदली हरिणान्तरे ।
 रम्भायां वैजयन्त्यां च कामलः कामिरोगयोः ॥ ६२७ ॥
 मरुदेशेवतंसे च काकोलो मौकुलौ बिपे ।
 कुलाले काहलं तु स्याद्भृशे चाव्यक्तवाचि च ॥ ६२८ ॥
 शुष्के च वाद्यभेदे च काहली तरुणस्त्रियाम् ।
 बिण्डालस्तु लोढगूथे तान्नस्य कलशेपि च ॥ ६२९ ॥
 कीलालं रुधिरं नीरे कुशलं क्षेमपुण्ययोः ।
 पर्याप्तौ कुशलोभिज्ञे कुवलं बदरीफले ॥ ६३० ॥
 मुक्ताफलोत्पलयोश्च कुम्भिलो झपचौरयोः ।
 श्लोकच्छायाहरे श्याले कुहालो भूमिदारणे ॥ ६३१ ॥
 युगपत्त्रेय कुटिलं भङ्गुरे कुटिला नदी ।
 कुण्डलं वलये पाशे ताडङ्के कुण्डली पुनः ॥ ६३२ ॥
 काञ्चनद्रौ गुडूच्यां च कुन्तलो हलकेशयोः ।
 कुन्तलाः स्युर्जनपदे कुकूलं तु तुपानले ॥ ६३३ ॥
 शङ्कुमयुक्तगर्भे च कुलालो घूकपक्षिणि ।
 कुकुभे कुम्भकारे च कुचेलः स्यात्कुजाससि ॥ ६३४ ॥
 कुचेलो त्वविद्धकर्ण्यो केवलं त्वेककृत्स्नयोः ।
 निर्णीते कुहने ज्ञाने केवली पन्थभिद्यपि ॥ ६३५ ॥

कोमलं मृदुले तोये कोहलो मुनिमद्ययोः ।
 ग्रन्थिलो ग्रन्थिसहिते विकङ्कतकरीरयोः ॥ ६३६ ॥
 गरलं पन्नगविषे तृणपूलकमानयोः ।
 गन्धोली वरटाशब्दोर्मिद्रायामथ गोकिलः ॥ ६३७ ॥
 मुसले लाङ्गले चापि गोपालो गोपभूपयोः ।
 स्याद्द्वौरिलस्तु सिद्ध्यर्थे लोहचूर्णेथ चन्द्रिलः ॥ ६३८ ॥
 नापिते वास्तुके रुद्रे चञ्चलोनिलकामिनोः ।
 चञ्चला तु तडिलक्ष्म्योश्चपलधोरके चले ॥ ६३९ ॥
 क्षणिके चिकुरे शीघ्रे पारते प्रस्तरान्तरे ।
 मीने च चपला तु स्यात्पिप्पल्यां विद्युति श्रियाम् ॥ ६४० ॥
 पुंश्चल्यामथ चात्वालो यज्ञकुण्डकगर्भयोः ।
 चूडालश्चूडया युक्ते चूडालापि च चक्रला ॥ ६४१ ॥
 छगलश्छागे छगली वृद्धदारकभेषजे ।
 छगलं तु नीलवस्त्रे जगलो मदनद्रुमे ॥ ६४२ ॥
 मेदके कितवे पिष्टमद्येथ जटिलो जटी ।
 जटिला तु मांसिकायां जम्बूलः ककनच्छदे ॥ ६४३ ॥
 जम्बूद्रुमेथ जम्बूलं कर्दमे शैवलेपि च ।
 जङ्गलो निर्जले देशे पिशितेऽप्यथ जम्बलः ॥ ६४४ ॥
 जम्बीरे देवताभेदे जाङ्गलः स्यात्कपिञ्जले ।
 जाङ्गली तु शुकशिम्ब्यां जाङ्गुलं जालिनीफले ॥ ६४५ ॥
 जाङ्गुली विषविद्यायां तरलो भास्वरे चले ।
 हारमध्यमणौ पिङ्गे तरला मद्यमुष्णिका ॥ ६४६ ॥
 तमालो वरुणे पुण्ड्रसौ तापिच्छेथ तण्डुलः ।
 विडङ्गे धान्यसारे च ताम्बूलं क्रमुकीफले ॥ ६४७ ॥
 ताम्बूली नागवह्यां स्यात्तुमुलं रणसंकुले ।
 तुमुलो विभीतकद्रौ तैतिलं करणान्तरे ॥ ६४८ ॥
 तैतिलो गण्डकपशौ दुकूलं सूक्ष्मवाससि ।
 सौमवस्त्रेथ धवलो महोक्षे सुन्दरे सिते ॥ ६४९ ॥

धवली गौर्नकुलस्तु पाण्डवप्राणिभेदयोः ।
 नकुली कुकुटीमांस्योर्नाभीलं तूत्तमस्त्रियाः ॥ ६६० ॥
 वङ्गणे नाभिगर्भाण्डे नाकुली चव्यरास्रयोः ।
 कुकुटीकन्दे निचुलस्त्वज्जलद्रौ निचोलके ॥ ६६१ ॥
 निस्तलं तु बले वृत्ते निर्मलं विमलेभ्रके ।
 निर्माल्ये च निष्कलस्तु नष्टबीजे कलोज्झिते ॥ ६६२ ॥
 नेपाली मनःशिला स्यात्सुवहा नवमाल्यपि ।
 प्रवालो विद्रुमे वीणादण्डेभिनवपल्लवे ॥ ६६३ ॥
 प्रतलः पातालभेदे तताङ्गुलिकरेपि च ।
 पटलं तिलके नेत्ररोगे छदिपि संचये ॥ ६६४ ॥
 पिटके परिवारे च पञ्चाला नीवृदन्तरे ।
 पञ्चाली पुत्रिकागीत्योः पललं पङ्कमांसयोः ॥ ६६५ ॥
 तिलचूर्णे पललस्तु राक्षसे पाचलोनले ।
 अनिले राधनद्रव्ये पाकलो द्विरदज्वरे ॥ ६६६ ॥
 पाकलं कुष्ठभैषज्ये पातालं धडवानले ।
 रसानले पाटलं तु कुष्ठमश्वेतरक्तयोः ॥ ६६७ ॥
 पाटलः स्यादाशुघ्रीहौ पाटला पाटलिद्रुमे ।
 पांशुलो हरखट्वाङ्गे पुंशुले पांशुला भुवि ॥ ६६८ ॥
 पातली मृत्तिकापात्रे नारीवागुरयोरपि ।
 पिप्पलं सलिले वस्त्रच्छेदेभेदेय पिप्पलः ॥ ६६९ ॥
 निरंशुते वृक्षपक्षिभेदयोः पिप्पली कणा ।
 पिङ्गलः कपिले यक्षौ रुद्रेर्कपारिपार्श्वके ॥ ६७० ॥
 कपौ मुनी निधिभेदे पिङ्गला कुमुदस्त्रियाम् ।
 करायिकायां येदयायां नाडीभेदेय पित्तलम् ॥ ६७१ ॥
 पित्तवत्यारकूटे च पित्तला तोयपिप्पली ।
 पिचुलो निचुले तोयवायसे शायुकद्रुमे ॥ ६७२ ॥
 पिञ्जलं स्यात्कुशपत्रे हरिद्राभेय विच्छिन्नः ।
 विज्जले विच्छिन्ना पोतिकायां सरिदन्तरे ॥ ६७३ ॥

शाल्मलौ शिशपायां च पिण्डलो गणनापटौ ।
 स्थूलजङ्घे पुष्कलस्तु पूर्णे श्रेष्ठेय पुद्गलः ॥ ६६४ ॥
 काये रूपादिमद्भ्रूये सुन्दराकार आत्मनि ।
 पेशलः कुशले रम्ये फेनिलोरिष्टपादपे ॥ ६६५ ॥
 फेनिलं मदनफले बदरे फेनवत्यपि ।
 बहुलं भूरिवियतोर्बहुलः पावके शितौ ॥ ६६६ ॥
 कृष्णपक्षे बहुला तु सुरभ्यां नीलिकैलयोः ।
 बहुलास्तु कृत्तिकास्तु विडालो वृषदशके ॥ ६६७ ॥
 पक्षिभेदेक्षिगोले च मण्डलो विम्बदेशयोः ।
 भुजंगभेदे परिधौ शुनि द्वादशराजके ॥ ६६८ ॥
 संधाते कुष्ठभेदे च मञ्जुलं तु जलाञ्चले ।
 रम्ये कुञ्जे मञ्जुलस्तु दात्यूहे मङ्गलं पुनः ॥ ६६९ ॥
 कल्याणे मङ्गलो भौमे मङ्गला दवेतदूर्ध्विका ।
 महिला नार्या गुन्नायां मातुलो मदनद्रुमे ॥ ६७० ॥
 धत्तूरेहित्रीहिभिदोः पितुः श्यालेय गाचलः ।
 बन्दिचौरे रुजि ग्राहे मुसलं स्यादयोमके ॥ ६७१ ॥
 मुसली तालमूल्याखुर्कारिका गृहगोधिका ।
 मेखलाद्रिनिमित्ये स्याद्रश्नाखरुवन्धयोः ॥ ६७२ ॥
 रसाल इक्षौ चूने च रसालं बोलसिलहयोः ।
 रसाला दूर्वाविदार्योर्जिह्मामार्जितयोरपि ॥ ६७३ ॥
 रामिलो रमणे कामे लाङ्गलं शिश्रुपुच्छयोः ।
 लाङ्गलं तालहलयोः पुष्पभिद्रुहदारुणोः ॥ ६७४ ॥
 लाङ्गली जलपिप्पल्यां लोहलोस्तुट्टादिनि ।
 शृङ्खलाधार्ये वञ्जुलस्त्वशोके तिनिशद्रुमे ॥ ६७५ ॥
 यानीरे चाय घण्टालः शूरयुग्नौखनित्रयोः ।
 यातूलो घातले घातसमूहे मारुतासरे ॥ ६७६ ॥
 यामिलो दाम्भिके धामे विपुलः पृथ्वगाधयोः ।
 विपुलार्याभिदि क्षोण्यां विगलोर्हति निर्मले ॥ ६७७ ॥

वृषलस्तुरगे शूद्रे शकलं रागवस्तुनि ।

धल्कले त्ववि खण्डे च शम्बलं मत्सरे तटे ॥ ६७८ ॥

पाथेये च शयातुस्तु निद्रालौ वाहसे शुनि ।

श्यामलः पिप्पले श्यामे शार्दूलो राक्षसान्तरे ॥ ६७९ ॥

व्याघ्रे च पशुभेदे च सत्तमे तूत्तरस्थितः ।

शाल्मलिः पादपे द्वीपे शीतलः शिशिरेर्हति ॥ ६८० ॥

श्रीखण्डे पुष्पकासीसासनपर्ण्योः शिलोद्भवे ।

शृगालो दानवे फेरौ शृगाली स्यादुपद्भवे ॥ ६८१ ॥

शृङ्खलं पुंस्कटीकाञ्च्यां लोहरज्जौ च बन्धने ।

शौष्कलः शुष्कमांसस्य पणिके पिशिताशिनि ॥ ६८२ ॥

पण्डाली सरसीतैलमानयोः कामुकस्त्रियाम् ।

संकुलोस्पटवचने व्याघ्रे च सरलस्त्वृजौ ॥ ६८३ ॥

उदारे पूतिकाष्ठे च समला नवमालिका ।

सातला पाटला गुञ्जा संधिलौकः सुरङ्गयोः ॥ ६८४ ॥

नान्द्यां सिध्मलः किलासी सिध्मला मत्स्यचूर्णके ।

सुतलोद्दालिकावन्धे पातालभुवनान्तरे ॥ ६८५ ॥

सुधेतः प्रणते शान्ते गिरिभेदेय हेमलः ।

कलादे सरटे चावभिद्यभावः पुनर्मृतौ ॥ ६८६ ॥

असत्तायामयाक्षीवं वशिरे मद्वर्जिते ।

आहवः समरे यज्ञेप्याश्रयो वचनस्थिते ॥ ६८७ ॥

प्रतिज्ञायां च क्लेशे च स्यादार्तवमृतूद्भवे ।

नारीरजासि पुष्पे चोद्भवः केशवमातुले ॥ ६८८ ॥

उत्सवे क्रतुवह्नौ चोत्सवोमर्षे महेषि च ।

हृष्ठाप्रसर उत्सेके कारवी कृष्णजीरके ॥ ६८९ ॥

दीप्ये मधुरात्वक्पचयोः कितवः कनकाद्वये ।

मत्ते च वञ्चके चापि केशवः केशसंयुते ॥ ६९० ॥

पुंनाने वामुदेवे च कैतवं शूतदम्भयोः ।

कैरवः कितवे शत्रौ कैरवं सितपद्भजे ॥ ६९१ ॥

कैरवी तु चन्द्रिकायां गन्धर्वस्तु नमधरे ।
 पुंस्कोकिले गायने च मृगभेदे तुरंगमे ॥ ६९२ ॥
 अन्तराभवंदेहे च गालवो मुनिलोघ्नयोः ।
 गाण्डीवगाण्डिवौ चापमात्रे पार्यधनुष्यपि ॥ ६९३ ॥
 ताण्डवं तृणभिन्नाट्यभेदयोस्त्रिदिवं तु खे ।
 स्वर्गे च त्रिदिवा नद्यां द्विजिह्वः खलसर्पयोः ॥ ६९४ ॥
 निह्वः स्यादविश्वसेपलापे निहृतावपि ।
 निष्पावः पवने सूर्पपवने निर्विकल्पके ॥ ६९५ ॥
 वल्ले कडङ्गरे शिष्यां प्रभवो जन्मकारणे ।
 आद्योपलब्धयो स्थानेषां मूले मुनिभिद्यपि ॥ ६९६ ॥
 प्रसवः पुष्पफलयोरपत्ये गर्भमोचने ।
 उत्पादे च प्रसेवस्तु वीणाङ्गस्यूतयोर्द्वितौ ॥ ६९७ ॥
 प्रभावस्तेजसि शक्तौ पल्लवः किसले बले ।
 विटपे विस्तरेलक्तरागे शृङ्गारपिङ्गयोः ॥ ६९८ ॥
 पञ्चत्वं भावे पञ्चानां प्राणानामत्ययेपि च ।
 पार्थिवो नृपतौ भूमिविकारे पार्थिवी तुका ॥ ६९९ ॥
 पुंगवो गवि मैपज्ये प्रधाने चोत्तरस्थितः ।
 फेरवो राक्षसे फेरौ बान्धवो बन्धुमित्रयोः ॥ ७०० ॥
 भार्गवः परशुरामे सुधन्वनि मतङ्गजे ।
 दैत्यगुरौ भार्गवी तु कृष्णदूर्वोमयोः श्रियाम् ॥ ७०१ ॥
 भैरवो भीषणे रुद्रे रागभेदेय माधवः ।
 विष्णौ वसन्ते वैशाखे माधवी मधुशर्करा ॥ ७०२ ॥
 वासन्ती कुट्टनी हाला राघवोद्घोषान्तरे ।
 रघुनेप्यथ राजीवो मीनसारङ्गभेदयोः ॥ ७०३ ॥
 राजीवमघ्ने रौरवो भीषणे नरकान्तरे ।
 यल्लवः स्यात्तृपकारे गोदोग्धरि वृकोदरे ॥ ७०४ ॥
 यड्याद्यायां स्त्रीभेदे कुम्भदास्यां द्विजस्त्रियाम् ।
 यादवं करणे स्त्रीणां यडवौपे रसातले ॥ ७०५ ॥

वाड्यो विप्र और्वे च विद्रवो धीः पलायनम् ।
 विभावः स्यात्परिचये रत्यादीनां च कारणे ॥ ७०६ ॥
 विभवो धननिर्वृत्योः शात्रवं शत्रुसंज्ञये ।
 शत्रुत्वे शात्रवः शत्रौ संभवः कारणे जनौ ॥ ७०७ ॥
 आधेयस्याधारानतिरिक्तत्वे च जिनेपि च ।
 सचिवः सहायेमात्ये सुपवी कृष्णजीरके ॥ ७०८ ॥
 जीरके कारवेले च सैन्धवः सिन्धुदेशजे ।
 सिन्धुत्वे स्यादथादर्शटीकायां प्रतिपुस्तके ॥ ७०९ ॥
 दर्पणे चाप्यथोद्गीशश्चण्डीशे शास्त्रमिद्यपि ।
 उपांशुर्जापभेदे स्यादुपांशु विजनेव्ययम् ॥ ७१० ॥
 कर्कशो निर्दये क्रूरे कम्पित्यककृपाणयोः ।
 इक्षौ साहसिके कासमर्दके परुषे दृढे ॥ ७११ ॥
 कपिशौ सिल्हकश्यावौ कपिशो माधवी सुरा ।
 कीनाशः क्षुद्रयमयोः कर्पकोपांशुघातिनोः ॥ ७१२ ॥
 कुलिशो मत्स्यभित्पव्योर्गिरीशो वाक्पतौ हरे ।
 अद्विराजेथ तुङ्गीशः शशाङ्के शशिशेखरे ॥ ७१३ ॥
 निर्द्विषो निर्धृते खड्गे निर्देशः कथनाज्ञयोः ।
 निर्वेशः स्यादुपभोगे मूर्ध्नि वेतनेपि च ॥ ७१४ ॥
 निवेशः सैन्यविन्यासे न्यासे द्रङ्गविवाहयोः ।
 निदेशः स्यादुपकण्ठे शासने परिभाषणे ॥ ७१५ ॥
 नीकाशो निधये तुल्ये प्रकाशः स्फुटहासयोः ।
 उद्द्योतेतिप्रसिद्धे च प्रदेशो देशमात्रके ॥ ७१६ ॥
 भित्तौ मानविशेषे च पलाशः किंशुकैस्त्रये ।
 हरिते पलाशं पक्षे पिङ्गाशं जात्यकाञ्चने ॥ ७१७ ॥
 पिङ्गाशौ मत्स्यपल्लीशौ पिङ्गाशी स्यात्तु नीलिका ।
 बालिशस्तु शिशौ मूर्खे भूकेशः शैबले वटे ॥ ७१८ ॥
 लोमशो लोमयुक्तेयौ लोमशा शाकिनीभिदि ।
 महामेदाकाकजङ्घाशृगालीजटिलास्तु च ॥ ७१९ ॥

कासीसेतिवलाशूकशिम्बीमर्कटिकासु च ।
 विवशः स्यादवश्यात्मानिष्टदुष्टमतिश्च यः ॥ ७२० ॥
 विकाशो रहसि व्यक्ते विपादाः पाशवर्जिते ।
 विपाशा तु सरिर्ज्ञेदे सदेशान्तिकदेशयोः ॥ ७२१ ॥
 सदृशं तूचिते तुल्ये संकाशः सदृशेन्तिके ।
 संवेशः शयने पीठे सुखाशस्तु प्रचेतसि ॥ ७२२ ॥
 शुभाशे राजतिनिशे हताशो निष्कृपे खले ।
 अभ्यक्षोधिकृतेन्वक्षेभीषुः प्रमहरोचिषोः ॥ ७२३ ॥
 आरक्षो रक्षके हस्तिकुम्भाधश्चामिषं पले ।
 सुन्दराकाररूपादौ संभोगे लोभलज्जयोः ॥ ७२४ ॥
 आकर्षः पाशके धन्वाभ्यासाङ्गे द्यूत इन्द्रिये ।
 आकृष्टौ शारिफलकेप्युष्णीषं लक्षणान्तरे ॥ ७२५ ॥
 शिरोवेष्टे किरीटे च कलुषं त्वाविलांहसोः ।
 कल्माषो राक्षसे कृष्णे शबलेष्वथ किल्बिषम् ॥ ७२६ ॥
 पापे रोगेपराधे च कुल्माषं स्यात्तु काञ्चिके ।
 कुल्माषोर्धस्त्रिन्नधान्ये गवाक्षो जालके कपौ ॥ ७२७ ॥
 गवाक्षी त्विन्द्रवारुण्यां गण्डूषो मुखपूरणे ।
 गजस्य च कराङ्गुल्यां प्रसृत्या प्रमितेपि च ॥ ७२८ ॥
 गोरक्षौ गोपनारङ्गौ जिगीषा तु जयस्पृहा ।
 व्यवसायः प्रकर्षश्च तरीपः शोभनाकृतौ ॥ ७२९ ॥
 भेलेष्ठी व्यवसाये च ताविषोऽधिमुषर्णयोः ।
 स्वर्गे च नहुषो राजविशेषे नागभिद्यपि ॥ ७३० ॥
 निकषः शाणफलके निकषा यातुमातरि ।
 निमेषनिमिषौ नेत्रमीलने कालभिद्यपि ॥ ७३१ ॥
 प्रत्यूषः स्याद्वसौ प्रातः प्रदोषः कालदोषयोः ।
 परुषं कर्षुरे रुक्षे स्यान्निदुरचनस्यपि ॥ ७३२ ॥
 पीयूषममृते नव्यमृतपेनोः पयस्यपि ।
 पुष्टपस्त्वात्मनि नरे पुंतागे नाप्य पौरुषम् ॥ ७३३ ॥

ऊर्ध्वविस्तृतदोः पाणिपुरुषोन्मानतेजसोः ।
 पुंसः कर्मणि भावे च महिषी नृपयोपिति ॥ ७३४ ॥
 सैरिभ्यामोषधीभेदे मारिपस्त्वार्यशाकयोः ।
 मारिपा दक्षजननी मृगाक्षी मृगलोचना ॥ ७३५ ॥
 त्रियामेन्द्रवारुणी च रक्ताक्षो रक्तलोचने ।
 चकोरे महिषे क्रूरे पारापतेथ रौहिपः ॥ ७३६ ॥
 मृगकत्तृणमत्स्येषु विश्लेषरतु वियोजने ।
 विधुरे चाथ शुभ्रूषोपासनाश्रयणेच्छयोः ॥ ७३७ ॥
 शैलूपः स्यान्नटे बिल्वे संहर्षः पवने मुदि ।
 स्पर्धायां च समीक्षा तु ग्रन्थभेदे समीक्षणे ॥ ७३८ ॥
 अलसः स्याद् द्रुमभेदे पादरोगे क्रियाजडे ।
 अलसा तु हंसपाद्यां नगौकोवदगौकसः ॥ ७३९ ॥
 विहंगसिंहशरभा आश्रयातः स्यात्तु निर्वृत्तौ ।
 आख्यायिकापरिच्छेदेपीप्वासो धन्वधन्विनोः ॥ ७४० ॥
 उच्छ्वासः प्राणने श्वासे गद्यबन्धान्तरेपि च ।
 उत्तंसः श्रेखरे कर्णपूरे चापि वर्तसवत् ॥ ७४१ ॥
 उर्दारिहृत्प्रभेग्नौ च कनीयाननुजेल्लके ।
 अतियूनि कीकसस्तु कुमौ कीकसमस्थानि ॥ ७४२ ॥
 तामसः सर्पखलयोस्तामसी स्यान्निर्जोमयोः ।
 त्रिस्रोता जाह्नवीसिन्धुभिदोरंय दिव्योक्तौ ॥ ७४३ ॥
 चातकस्त्रिदशश्चापि दीर्घायुर्जीवके द्विके ।
 मार्कण्डे शाल्मलितरो नभसस्तु नदीपतौ ॥ ७४४ ॥
 गगन क्रतुभेदे च पनसः कपिरग्निभदोः ।
 कण्टके कण्टकिफले प्रभेता बहगे नुभौ ॥ ७४५ ॥
 हटे पायसः शीवासे पायमं परमाग्रके ।
 बीभत्सो विकृते क्रूरे रसे पार्थे पृणात्मनि ॥ ७४६ ॥
 युक्सी कालिकाभील्योर्वुक्लसः श्यपनेधमे ।
 मानसं स्यान्तसरसो रभनो गेगहर्षयोः ॥ ७४७ ॥

राक्षसी कौणपी दंष्ट्रा रोद इव तु रोदसी ।
 दिवि भुव्युभयोश्चापि लालसो लोलयाञ्चयोः ॥ ७४८ ॥
 तृष्णातिरेक औत्सुक्ये वरीयाञ्छ्रेष्ठयोगयोः ।
 अतियून्यतिविस्तीर्णे वायसस्त्वगरौ द्विके ॥ ७४९ ॥
 श्रीवासे वायसी काकोडुम्बरी काचमाच्यपि ।
 वाहसोजगरे वारिनिर्माणसुनिपण्णयोः ॥ ७५० ॥
 विलासो हावे लीलायां विहायो व्योमपक्षिणोः ।
 श्रीवासः स्यादृकधूपे कमले मधुसूदने ॥ ७५१ ॥
 श्रेयसी गजपिप्पल्यामभयारास्नयोरपि ।
 समासः समर्थनायां स्यात्संक्षेपैकपद्ययोः ॥ ७५२ ॥
 सप्तार्चिः क्रूरनेत्रेणौ साधीयानतिशोभने ।
 अतिवाढे साहसं तु दमे दुष्करकर्मणि ॥ ७५३ ॥
 आविमृदयकृतौ धाट्यै सारसं सरसीरुहे ।
 सारसः पुष्कराख्येन्द्रोः सुमनाः प्राज्ञदेवयोः ॥ ७५४ ॥
 जात्यां पुष्पे सुमेधास्तु ज्योतिष्मत्यां विदुष्यपि ।
 सुरसः स्वादौ पर्णासेप्यत्यूहश्चित्रमेखले ॥ ७५५ ॥
 अत्यूहा तु नीलिकायामामहोनुग्रहे गहे ।
 आसङ्गाक्रमणयोश्चाप्यारोहो दैर्घ्यं उच्छ्रये ॥ ७५६ ॥
 आरोहणे गजारोहे स्त्रीकट्यां मानभिद्यपि ।
 कलहो भण्डने खड्गकोशे समरराटयोः ॥ ७५७ ॥
 कटाहः स्यात्कूर्मपृष्ठे कर्परे महिषीशिखौ ।
 तैलादिपाकपात्रे च दात्यूहः कालकण्ठके ॥ ७५८ ॥
 चातकेपि नद्याहस्त्वाद्यतिथौ नवयासरे ।
 निर्यूहो द्वारि निर्यासे शेखरे नागदन्तके ॥ ७५९ ॥
 निरूहो निश्चिते तर्के वस्तिभेदेय निग्रहः ।
 गन्धके भर्त्सने सीम्नि प्रग्रहः किरणे भुजे ॥ ७६० ॥
 तुलासूत्रेद्वादिरश्मौ सुवर्णहलिपादपे ।
 गन्धने गन्धां प्रवाहो व्यवहाराभ्युपेगयोः ॥ ७६१ ॥

प्रवहो वायुभेदे स्याद्वायुमात्रे वहिर्गतौ ।
 प्रमाहः स्यात्तुलासूत्रे वृषादीनां च बन्धने ॥ ७६२ ॥
 पटहो वाद्य भारम्भे वराहो नाणके किरौ ।
 मेघे मुस्ते गिरौ विष्णौ वाराही मृष्टिभेषजे ॥ ७६३ ॥
 मातर्यपि विदेहस्तु निर्देहे मिथिलेपि च ।
 विप्रहो युधि विस्तारे प्रविभागशरीरयोः ॥ ७६४ ॥
 वैदेही पिप्पलीसीतागेचनायु वणित्रिस्त्रयाम् ।
 संपहो बृहदुद्धारे महसंक्षेपयोरपि ॥ ७६५ ॥
 सुवहस्तु सम्यग्वहे सुवहा वल्लकीद्रुमे ।
 राक्षाशेफालिकागोधापद्येलापर्णिकासु च ॥ ७६६ ॥

॥ इत्याचार्य° त्रिस्वरकाण्डस्तुतीयः ॥

अङ्गारक उल्मुकांशे महीपुत्रे कुरण्टके ।
 अङ्गारिका त्विक्षुकाण्डे किंशुकस्य च कोरके ॥ १ ॥
 अलिपकः पिके भृङ्गेलमकः पद्मकेसरे ।
 मधूके कोकिले भेकेदमन्तकं मालुकाच्छदे ॥ २ ॥
 चुल्यां चाक्षेपको व्याधे निन्दके वातरज्यपि ।
 आकल्पकस्तमोमोहप्रन्याबुत्कलिकामुदोः ॥ ३ ॥
 आखनिकस्त्वाखुरिय किराबुन्दरचौरयोः ।
 उत्कलिका तु हेलायां तरंगोत्कण्डयोरपि ॥ ४ ॥
 पडमूकोनेडमूक इवावाक्भुतिके शत्रे ।
 कटिलकस्तु वर्षाभ्वां पर्णासे कारबेडके ॥ ५ ॥
 कर्कटकोहौ विल्वे च कनीनिकाक्षितारका ।
 स्यात्कनिष्ठाहुलिरपि काकरुको दिम्बगरे ॥ ६ ॥
 उलूके स्त्रीजिते दम्भे भीरुके निर्धनेपि च ।
 कुरवकः शोणाम्लानोरुणा पीता च झिण्डिका ॥ ७ ॥
 कृकवाकुस्ताम्रचूडे मयूरकृकलासयोः ।
 कोशातकः कचे कोशातकी ज्योत्स्नीपटोलिका ॥ ८ ॥

घोषकोथ कौलेयकः सारमेयकुलीनयोः ।
 कौटुटिको दाम्भिके स्याददूरेरितलोचने ॥ ९ ॥
 गुणनिका तु शून्याङ्गे नर्तने पाठनिश्चये ।
 गोगेदकं पीतरत्ने काकोले पञ्चकेपि च ॥ १० ॥
 गोकण्टको गोक्षुरके गोखुरैः स्थपुटीकृते ।
 गोलुणिकः केकरे स्यात्पङ्कस्यगव्यपेक्षके ॥ ११ ॥
 घर्घरिका भृष्टधान्ये किङ्किण्यां सरिदन्तरे ।
 वादित्स्य च दण्डेपि चण्डालिकौषधीभिदि ॥ १२ ॥
 किंदरायामुमायां च जर्जरीकं जरत्तरे ।
 बह्वच्छिद्रेप्यथ जैवातृकः स्याद्रजनीकरे ॥ १३ ॥
 हृशायुष्मद्भेपजेषु तर्तरीकं वहित्रके ।
 पारगे त्रिवर्णकस्तु गोक्षुरेथ त्रिवर्णकम् ॥ १४ ॥
 व्यूषणं त्रिफला तिक्तशाकस्तु पथसुन्दरे ।
 वरुणे खदिरे दन्दशूकस्तु फणिरक्षसोः ॥ १५ ॥
 दलाढकोरण्यातिले गैरिके नागकेसरे ।
 कुन्दे महत्तरे फेने करिकर्णशिरीषयोः ॥ १६ ॥
 वात्यायां खातके प्रदन्त्यां नियामको नियन्तरि ।
 पोतवाहे कर्णधारे निश्चारकः समीरणे ॥ १७ ॥
 पुरीषस्य क्षये स्वैरे प्रचलाको भुजंगमे ।
 शराधत्ते शिखण्डे च प्रकीर्णकं तुरंगमे ॥ १८ ॥
 चामरे विस्तरे ग्रन्थभेदे पिप्पलकं पुनः ।
 चूचुके सीघनसूत्रे पिण्डीतकः फणिज्जके ॥ १९ ॥
 नगरे मदनद्रौ च पुण्डरीकं सिताम्बुजे ।
 सितच्छत्रे भेषजे च पुण्डरीकोमिदिग्गजे ॥ २० ॥
 सहकारे गणधरे राजिलाहौ गजज्वरे ।
 कोशकारान्तरे व्याघ्रे पुष्पलकस्तु कीलके ॥ २१ ॥
 कृपणे गन्धमृगे च स्यात्पूर्णानकमानके ।
 पात्रे च पूर्णपात्रे च फर्फरीकं तु मार्दवे ॥ २२ ॥

6303

कर्करीकधपेटायां बलाहकोन्मुदे गिरौ ।
 दैत्ये नागे बर्बरीकः केशविन्यासकर्मणि ॥ २३ ॥
 शाकभेदे महाकाले वकेरुका बलाकिका ।
 वातावर्जितशाखा च भ्रमरको मधुघ्रते ॥ २४ ॥
 गिरिके चूर्णकेशे च भयानकस्तु भीषणे ।
 व्याघ्रे राहौ रसे भट्टारको राप्ति मुनौ खुरे ॥ २५ ॥
 भार्याटिको मृगभेदे भार्यया च विनिर्जिते ।
 मरुवकः पुष्पभेदे मदनद्वौ फणिज्जके ॥ २६ ॥
 मयूरकस्त्वपामार्गे मयूरकं तु तुल्यके ।
 माणवकः कुपुंसि स्याद्बालहारभिदोरपि ॥ २७ ॥
 मृष्टेरुकः स्यान्मृष्टाशे दानंशौण्डेतिथिद्विपि ।
 रतार्द्धिकं तु दिवसे सुखस्नानेष्टमङ्गले ॥ २८ ॥
 राधरङ्गस्तु नासीरि शीकरे जलदोषले ।
 लालाटिकः स्याद्बाइलेपभेदे कार्याक्षमेपि च ॥ २९ ॥
 प्रभोर्भालदर्शानि च लेखीलकस्तु तत्र यः ।
 स्वहस्तं परहस्तेन लिखितेषु विलेखयेत् ॥ ३० ॥
 लेखहारे वर्तरुकः काकनीले जलावटे ।
 वराटकः पद्मबीजकोशे रज्जौ कपर्दके ॥ ३१ ॥
 वरण्डकस्तु मातङ्गवेद्यां यौवनकण्टके ।
 संवर्तुले च भित्तौ च विनायको गणाधिपे ॥ ३२ ॥
 बुद्धे तार्क्ष्ये गुरौ विघ्ने वितुन्नकं तु धान्यके ।
 झाटामलौपथौ चापि विद्रूपकोन्यनिन्दके ॥ ३३ ॥
 क्रीडनीयकपात्रे च विशेषकस्तु पुण्ड्रके ।
 विशेषाधायके चापि वृन्दारको मनोरमे ॥ ३४ ॥
 सुरे श्रेष्ठे बृहतिका स्यादूहयखभेदयोः ।
 वैतालिकः खेड्गताले मङ्गलपाठकेपि च ॥ ३५ ॥
 वैनाशिकः स्यात्क्षणिके परायत्तोर्णनाभयोः ।
 वैदेहको वाणिजकी वैश्यापुत्रे च शूद्रतः ॥ ३६ ॥

शतानीको मुनौ वृद्धे शालावृको वलीमुखे ।
 सारमेये सृगाले च शिलाटकस्तिलाट्टयोः ॥ ३७ ॥
 शृङ्गाटकं पथां श्लेपे पानीयकण्टकेपि च ।
 संघाटिका तु कुट्टन्यां प्राणे युग्मेम्बुकण्टके ॥ ३८ ॥
 संतानिका क्षीरशरे मर्कटस्य च जालके ।
 सुप्रतीकः स्यादीशानदिग्गजे शोभनाङ्गके ॥ ३९ ॥
 सैकतिकं पुनर्मातृयात्रामङ्गलसूत्रयोः ।
 सैकतिकः क्षेपणिके संन्यस्ते भ्रान्तिजीविनि ॥ ४० ॥
 सोमवल्कः कट्फलं स्याद्वलक्षदिरद्रुमे ।
 सौगन्धिको गन्धवणिकसौगन्धिकं तु कत्तृणे ॥ ४१ ॥
 गन्धोपले पद्मरागे कङ्कुरेभिमुखो द्विजे ।
 भल्लते चित्रके देवेष्यभिशिखं तु कुड्कुमे ॥ ४२ ॥
 अभिशिखा लाङ्गलिक्यामिन्दुलेखेन्दुखण्डके ।
 गुडूचीसोमलतयोः पञ्चनखस्तु कच्छपे ॥ ४३ ॥
 गजे बद्धशिखो बाले बद्धशिखोद्यटौपधौ ।
 महाशङ्खो निधिभेदे संख्याभेदे नरास्थनि ॥ ४४ ॥
 व्याघ्रनखस्तु कन्दे स्याद्वन्ध्रव्यान्तरेपि च ।
 शशिलेखा वृत्तभेदे वाकुर्चाचन्द्रलेखयोः ॥ ४५ ॥
 शिलीमुखोलौ बाणे चापवर्गस्त्यागमोक्षयोः ।
 क्रियावसानसाफल्येष्यभिपङ्गः पराभवे ॥ ४६ ॥
 आक्रोशे शपथे चेहामृगः स्याद्रूपकान्तरे ।
 वृके जनैतौ चोपरागो राहुमस्तार्कचन्द्रयोः ॥ ४७ ॥
 विगाने दुर्नये राह्युपसर्ग उपद्रवे ।
 प्रादौ च रोगभेदे च कटभङ्गो नृपात्यये ॥ ४८ ॥
 हस्तच्छेदे च सस्यानां छत्तभङ्गो नृपक्षये ।
 स्वातन्त्र्ये विधवत्ये च दीर्घाध्वगः क्रमेलके ॥ ४९ ॥
 लेखहारे मल्लनागो यात्स्यायनछरेभयोः ।
 समायोगस्तु संयोगे समयाये प्रयोजने ॥ ५० ॥

संप्रयोगो निधुवने संबन्धे कर्मणेपि च ।
 जलसूचिः शिशुमारे त्रोटिमत्स्ये जलौकसि ॥ ५१ ॥
 कङ्कशृङ्गाटयोश्चापि मलिम्बुचस्तु तस्करे ।
 वाते कश्मीरजं कुष्ठे कुङ्कुमे पौष्करेपि च ॥ ५२ ॥
 कश्मीरजातिविषायां क्षीराब्धिजं तु मौक्तिके ।
 वशिरे क्षीराब्धिजस्तु चन्द्रे क्षीराब्धिजा भियाम् ॥ ५३ ॥
 महराजः शशिन्यकै जघन्यजोनुजन्मनि ।
 शूद्रे च द्विजराजस्तु शोपे ताक्ष्ये निशाकरे ॥ ५४ ॥
 धर्मराजस्तु सुगते आरुदेवे युधिष्ठिरे ।
 भरद्वाजः पक्षिभेदे बृहस्पतिस्तुतेपि च ॥ ५५ ॥
 भारद्वाजो मुनौ भारद्वाजी वनपिचुद्रुमे ।
 भृङ्गराजो मधुकरे मार्कये विहगान्तरे ॥ ५६ ॥
 राजराजो नृपेशेन्द्रोः कुबेरेथ सकृत्पजः ।
 द्विके सिंहयोधिङ्गटः कोपने मीनभिद्यपि ॥ ५७ ॥
 करहाटः पद्मकन्दे देशद्रुमविशेषयोः ।
 कार्यपुटोनर्थकरे क्षणोन्मत्तयोरपि ॥ ५८ ॥
 कामकूटौ वेश्याविभ्रमेष्टावथ कुटन्नटः ।
 शोणके कैवर्त्तमुस्ते कुण्डकीटस्तु जारतः ॥ ५९ ॥
 विप्रीपुत्रे दासीपतौ चार्वाकोक्तिविशारदे ।
 खञ्जरीटस्तु खञ्जनेसिधाराश्रतचारिणि ॥ ६० ॥
 गाढमुष्टिस्तु कृपणै कृपाणप्रभृतावपि ।
 चक्रवाटस्तु पर्यन्ते क्रियारोहे शिखातरौ ॥ ६१ ॥
 तुलाकोटिर्मानभेदेर्बुदे स्यान्नूपुरेपि च ।
 नारकीटः स्वदत्ताशाविहन्तर्यश्मकीटके ॥ ६२ ॥
 प्रतिकृष्टं तु गुह्ये स्याद् द्विरावृत्त्या च कर्पिते ।
 प्रतिशिष्टः पुनः प्रत्याख्याते च प्रेषितेपि च ॥ ६३ ॥
 परपुष्टः कलकण्ठे परपुष्टा पणाङ्गना ।
 बर्कराटस्तु तरुणादित्यरोचिःकटाक्षयोः ॥ ६४ ॥

स्त्रीणां पयोधरोत्सङ्गकान्तदत्तनखेपि च ।
 शिपिविदस्तु खल्वाटे दुधर्मणि पिनाकिनि ॥ ६५ ॥
 श्रुतिकटः प्रायश्चित्ते प्राञ्चलोहभुजंगयोः ।
 कलकण्ठः पिके पारापते हंस कलध्वनौ ॥ ६६ ॥
 कालकण्ठनीलकण्ठौ पीतसारे महेश्वरे ।
 दाव्यूहे ग्रामनटके खञ्जरीटे शिखावने ॥ ६७ ॥
 कालपृष्ठं तु कौण्डिमात्रके कर्णधन्वनि ।
 कालपृष्ठो मृगभेदे कङ्के इन्तशठः पुनः ॥ ६८ ॥
 जम्बीरे नागरङ्गे च कर्मरङ्गकपित्ययोः ।
 पूतिकाष्ठं तु सरले देवदारुद्रुमेपि च ॥ ६९ ॥
 सूत्रकण्ठः खञ्जरीटे द्विजन्मनि कपोतके ।
 हारिकण्ठो हारयुक्तकण्ठे परभृतेपि च ॥ ७० ॥
 अपोगण्डोतिभीरौ स्याच्छिशुकाविकलाङ्गयोः ।
 चक्रवाटं गणे चक्रवाटोद्वौ चक्रवालवत् ॥ ७१ ॥
 जलरुण्डः पयोरिणौ जलायते भुजंगमे ।
 देवताडो घोषकेभौ राहौ वातगुहा पुनः ॥ ७२ ॥
 वात्यायां पिच्छिलस्तोटे वामायां वातशोणिते ।
 अभ्यासुटः समासुटेभ्यधिकेद्वारिणी पुनः ॥ ७३ ॥
 भास्करत्यक्तदिग्गुह्योराधर्यगः पुरोधसि ।
 अथर्यसत्राक्षणे चाप्यारोहणं प्ररोहणे ॥ ७४ ॥
 समारोहे सोपाने च स्यादुदरणमुद्यमे ।
 भुक्तोन्मिश्रतोन्मूलनयोस्तोषगमुदञ्चनम् ॥ ७५ ॥
 ध्यञ्जनं धान्यमन्त्रनपस्तु कामगुणो रत्नौ ।
 विषयाभोगयोभापि काराभगस्तु कार्तिके ॥ ७६ ॥
 पणपोटनके श्रीगणेशः रामगुणिस्यगोः ।
 गृहामणिः काव्यविघ्नारुहे मूर्धमगापि ॥ ७७ ॥
 शुद्धरागोऽथर्षुवद्रागोऽनुगुणितस्तु धर्मरे ।
 गन्धुताम्बुनि कीटे च गैलवर्गी तु गिरिक ॥ ७८ ॥

श्रीवासे चन्दने दाक्षायण्युमायां च भेषु च ।
 रोहिण्यां च देवमणिर्विष्णुवक्षोमणौ हरे ॥ ७९ ॥
 भद्रस्य कण्ठावर्ते च नारायणस्तु केशये ।
 नारायणी शतावयुमा श्रीर्निसरणं मृतौ ॥ ८० ॥
 उपाये गेहादिमुखे निर्वाणे निर्गमेपि च ।
 निस्तरणं तु निस्तारे तरणोपाययोरपि ॥ ८१ ॥
 निरूपणं विचारावलोकनयोर्निर्दर्शने ।
 निगरणं भोजने स्यान्निगरणः पुनर्गले ॥ ८२ ॥
 प्रकरणं स्यात्प्रस्तावे रूपकेथ प्रवारणम् ।
 काम्यदाने निषेधे च पर्वरीणि तु पर्वणि ॥ ८३ ॥
 पर्णवृन्तरसे पर्णसिरायां घृतकम्बले ।
 परायणं स्यादभीष्टे तत्पराश्रययोरपि ॥ ८४ ॥
 परवाणिर्धर्मध्यक्षे वर्षे पारायणं पुनः ।
 कात्स्न्ये पारगतौ सङ्गे पीलुपर्णोपधीभिदि ॥ ८५ ॥
 मूर्वायां बिम्बिकायां च पुष्करिणी जलाशये ।
 हस्तिन्यां कमलिन्यां च मीनाश्रीणस्तु खञ्जने ॥ ८६ ॥
 दर्दराश्रे रक्तरेणुः पलाशकलिकोद्वमे ।
 सिन्दूरे रागचूर्णस्तु खदिरे मकरध्वजे ॥ ८७ ॥
 रेरिहाणोम्बरे रुद्रे लम्बकर्णः पुनश्छगे ।
 अङ्कोठे वारवाणस्तु कूर्पासे कवचेपि च ॥ ८८ ॥
 विदारणं भेदने स्यात्संपराये विडम्बने ।
 धैतरणी प्रेतनद्यां जनन्यामपि रक्षसाम् ॥ ८९ ॥
 शरवाणिः शरमुखे पदानौ शरजीविनि ।
 शिखरिणी वृत्तभेदे रोमालीपेयभेदयोः ॥ ९० ॥
 स्त्रीरक्षे मल्लिकायां च समीरणः फणिज्जके ।
 पान्थे वायौ संसरणं त्वसंबाधचमूगतौ ॥ ९१ ॥
 संसारे समरारम्भे नगरस्योपनिर्गमे ।
 हस्तिकर्णः स्यादेरण्डे पलाशगणभेदयोः ॥ ९२ ॥

अवदातं तु विमले मनोऽंशे सितपीतयोः ।
 अपावृत्तोपरायत्ते पिहितेवसितं गते ॥ ९३ ॥
 ऋद्धे ज्ञातेवसाने चाप्यवगीतं विगर्हिते ।
 मुहुर्दृष्टेपवादे चात्याहितं तु महाभये ॥ ९४ ॥
 जीवनिरपेक्षकर्मण्यभिजातः कुलोद्भवे ।
 न्याय्ये प्राप्तेभिनीतस्तु न्याय्यमर्षिणि संस्कृते ॥ ९५ ॥
 अभियुक्तः परिरुद्धे तत्परेन्तर्गतं पुनः ।
 मध्यमातविस्मृतयोरङ्गारितं तु भस्मिते ॥ ९६ ॥
 पलाशकलिकोद्भेदे चातिमुक्तस्तु निष्कले ।
 वासन्तिकायां तिनिशेष्यवध्यस्तोवचूर्णिते ॥ ९७ ॥
 त्यक्तनिन्दितयोधाधिक्षिप्तौ निहितभर्त्सितौ ।
 अपचितिर्धये हानौ पूजायां निष्कृतावपि ॥ ९८ ॥
 अनुमतिः स्यादनुज्ञापूर्वमासीद्विशेषयोः ।
 अभिशस्तिः पुनर्लोकापवादे मार्यनेपि च ॥ ९९ ॥
 उदास्यतश्चरे ह्यास्येध्यक्षे चोपाहितः पुनः ।
 आरोपितेनलोत्पातेप्युपाकृत उपहृते ॥ १०० ॥
 मन्त्रेण मेक्षितपशायुलिखितं तनूकृते ।
 उत्कीर्णे चोपरक्तस्तु स्वर्भाणो व्यसनानुरे ॥ १०१ ॥
 राट्टपस्तार्कशादिनोरुपचितः समाहिते ।
 रुद्धे दिग्धेयोज्जृम्भितमुत्फुल्ले चेष्टितेपि च ॥ १०२ ॥
 उद्गाहितमुपन्यस्ते यदुपाहितयोरपि ।
 उपमतिः सङ्गमात्रे मतिपादनसेवयोः ॥ १०३ ॥
 ऋष्यप्रोक्ता शुकनिष्पन्नां शतापर्यां यत्नाभिनि ।
 पेरान्तोद्गो गारुद्धे निकुने विदशद्विपे ॥ १०४ ॥
 पेरान्तं तु शक्रस्य ऋषीर्षगरामने ।
 पेरान्ती गिरुद्विष्टुद्धिदोः शतहृदा यथा ॥ १०५ ॥
 यत्नभोगं ऋष्यदेशोः कलभोगः यत्नभोगी ।
 शुक्तिं कुतश्चित् पितृशोभे रत्नभोगे ॥ १०६ ॥

कुमुद्वती कैरविण्यां दयितायां कुशस्य च ।
 कृष्णवृन्ता भावपण्यां पाटलाख्यद्रुमेपि च ॥ १०७ ॥
 गन्धवती मुरापुर्योः पृथ्वीयोजनगन्धयोः ।
 गृहपतिर्गृही सखी चन्द्रकान्तं तु कैरवे ॥ १०८ ॥
 चन्द्रकान्तो रत्नभेदे चर्मण्वती नदीभिदि ।
 कदल्यां चित्रगुप्तस्तु कृतान्ते तस्य लेखके ॥ १०९ ॥
 दिवाभीतः काकरिपौ कुम्भिले कुमुदाकरे ।
 दिवाकीर्तिर्नापिते स्यादुलूकेन्तावसायिनि ॥ ११० ॥
 धूमकेतू बह्वच्युत्पातौ नन्द्यावर्तौ गृहान्तरे ।
 तगरेथ नदीकान्तो निर्गुण्डीनिचुलाब्धिषु ॥ १११ ॥
 नदीकान्ता लताजम्ब्योः काकजङ्घौपधेपि च ।
 नागदन्तो हस्तिदन्ते गेहान्निःसृतदारुणि ॥ ११२ ॥
 नागदन्ती श्रीहस्तिन्यां कुम्भाख्यभेषजेपि च ।
 निस्तुपितं बर्जिते स्याद्गतत्वचि लघूकृते ॥ ११३ ॥
 निराकृतिरस्वाध्याये निराकारनिषेधयोः ।
 प्रतिहतस्तु विद्रिष्टे प्रतिस्खलितरुद्धयोः ॥ ११४ ॥
 प्रणिहितं तु संप्राप्तनिहितयोः समाहिते ।
 प्रतिक्षिप्तं प्रतिहते निषिद्धे प्रेषितेपि च ॥ ११५ ॥
 प्रधूपिता क्लेशितायां रविगन्तव्यदिश्यपि ।
 प्रव्रजिता तु मुण्डीर्यां तापस्यां मांसिकौपथौ ॥ ११६ ॥
 प्रजापतिर्व्रक्षराज्ञोर्जामातरि दिवाकरे ।
 बह्मौ त्वष्टरि दक्षादौ प्रतिकृतिस्तु पूजने ॥ ११७ ॥
 प्रतिमायां प्रतीकारे प्रतिपत्तिस्तु गौरवे ।
 प्राप्तौ प्रवृत्तौ प्रागल्भ्ये बोधे परिगतं गते ॥ ११८ ॥
 प्राप्तवेष्टितयोर्ज्ञाने पल्लवितं सपल्लवे ।
 लाक्षारक्ते तने पञ्चगुप्तार्वाकदर्शने ॥ ११९ ॥
 कमठे परिवर्तस्तु कूर्मराजे पलायने ।
 युगान्ते विनिमये च परिघातस्तु घातने ॥ १२० ॥

अस्त्रे चाथ पशुपतिः पिनाकिनि हुताशने ।
 पाशुपतः शिवमह्यां पशुपत्यधिदैवते ॥ १२१ ॥
 पारिजातस्तु मन्दारे पारिभद्रे सुरद्रुमे ।
 पारापतः कलरवे गिरौ मर्कटतिन्दुके ॥ १२२ ॥
 पारापती तु लवलीफलगोपालगीतयोः ।
 पुष्पदन्तस्तु दिग्भागे जिनभेदे गणान्तरे ॥ १२३ ॥
 पुष्पदन्तौ च चन्द्राकाधिकोत्तयाथ पुरस्कृतम् ।
 पूजिते स्वीकृते सिक्तेभिश्चस्तेष्वकृतेषु च ॥ १२४ ॥
 भोगवती तु सर्पाणां नगरेषु सरित्यपि ।
 रङ्गमाता जतुचुन्द्योर्लक्ष्मीपतिर्जनार्दने ॥ १२५ ॥
 पूगे लवङ्गवृक्षे च व्यतीपात उपद्रवे ।
 योगभेदेपयाने च वनस्पतिर्दुर्मात्रके ॥ १२६ ॥
 विना पुष्पं फलिद्रौ च विनिपातस्तु दैवतः ।
 व्यसने चावपाते च वैजयन्तो गुहे ध्वजे ॥ १२७ ॥
 इन्द्रालये वैजयन्ती त्वन्निमन्थपताकयोः ।
 जयन्त्यां च समाघातस्त्वाहवे घातनेषु च ॥ १२८ ॥
 समाहितः समाधिस्थे संश्रुतेऽथ समुद्रतः ।
 अविनीते समुद्रीर्णे समुद्रान्ता दुरालभा ॥ १२९ ॥
 कर्पासिका च स्पृक्का च सदागतिः सदीश्वरे ।
 निर्वाणे पवमाने च सरस्वती सरिद्रिदि ॥ १३० ॥
 वाच्यापगायां खीरत्ने गोवाग्देवतयोरपि ।
 सूर्यभक्तो बन्धुजीवे भास्करस्य च पूजके ॥ १३१ ॥
 हैमवत्यद्रिजा स्वर्णक्षीरी शुक्लवचाभया ।
 अनीकस्थो राक्षसर्गे युत्सले वीरमर्दले ॥ १३२ ॥
 चिह्ने गजशिक्षके चेतिकथा व्यर्थभाषणे ।
 अभ्रदेये नटधर्मेऽप्युदरार्थिर्धियन्मणौ ॥ १३३ ॥
 अग्नी चित्ररथो विद्याधरे गन्धर्वसूर्ययोः ।
 चतुष्पथभुर्गार्गसंगमे ब्राह्मणेऽपि च ॥ १३४ ॥

दशमीस्थः स्थविरे स्यात्सीणरागे मृताशने ।
 वानप्रस्थो मधुकद्रौ किंशुकाश्रमभेदयोः ॥ १३५ ॥
 अष्टापदश्चन्द्रमह्यां लूतायां शरमे गिरौ ।
 कनके शारिफलकेभिर्मर्दौ मन्ययुद्धयोः ॥ १३६ ॥
 स्यादभिष्यन्द आस्त्रावनेत्ररोगातिवृद्धिषु ।
 अववादस्तु निर्देशे निन्दाविस्मयोरपि ॥ १३७ ॥
 उपनिषत्तु वेदान्ते रहस्यधर्मयोरपि ।
 एकपदं तदात्वे स्यादेकपदी तु वर्त्मनि ॥ १३८ ॥
 कटुकन्दः शृङ्गवेरे शोभाश्चरसोनयोः ।
 कुरुविन्दः पद्मरागे मुकुरग्रीहिभेदयोः ॥ १३९ ॥
 कुल्माषे हिङ्गुले मुस्ते कोकनदं तु रक्तयोः ।
 अम्भोजन्मकुमुदयोधतुण्डो गवादिषु ॥ १४० ॥
 स्त्रीणां करणभेदे च रक्तपादो मतङ्गजे ।
 स्यन्दने च जनपदः स्यात्पुनर्जनदेशयोः ॥ १४१ ॥
 पञ्चवादस्तु निन्दायां वीणावादनवस्तुनि ।
 प्रियंवदः प्रियवादिनभधरविशेषयोः ॥ १४२ ॥
 पीडमर्दौतिवियाते नाट्योत्सवा नायकप्रिये ।
 पुटभेदस्तु नगरातीव्ययोस्तटिनीमुखे ॥ १४३ ॥
 महानादो वर्षकाब्दे महाध्वाने शयानके ।
 गजे च मुचुकुन्दस्तु द्रुभेदे मुनिदैत्ययोः ॥ १४४ ॥
 मेघनादो मेघशब्दे वरुणे रावणात्मजे ।
 विशारदो वुधे-धृष्टे विष्णुपदं नमोऽनयोः ॥ १४५ ॥
 विष्णुपदस्तु क्षीरोदे विष्णुपदी सुरापया ।
 संक्रान्तिर्द्धारका चापि समर्थादं तु संनिधौ ॥ १४६ ॥
 मर्यादया च सहितेष्वनुबन्धोपयोगिणि ।
 मुख्यानुयायिनि शिशौ प्रकृतस्यानुवर्तने ॥ १४७ ॥
 दोषोत्पादेनुबन्धी तु हिक्कायां नृष्यपि कचित् ।
 अवरोधस्तु शुद्धान्ते तिरोधाने नृपैकसि ॥ १४८ ॥

अवटब्धमविदूरे समाक्रान्तेवलम्बिते ।
 अनिरुद्धधरे पुष्पचापसूनावनर्गले ॥ १४९ ॥
 आशाबन्धः समाश्वासे मर्कटस्य च वासके ।
 इटगन्धः सुगन्धिः स्यादिटगन्धं तु धालुके ॥ १५० ॥
 इक्षुगन्धा काशक्रोष्टीकोकिलाक्षेषु गोक्षुरे ।
 उमगन्धा वचाक्षेत्रयवान्योष्ठिकिकौषधौ ॥ १५१ ॥
 उपलब्धिर्मतौ प्राप्नोति कालस्कन्धस्तु तिन्दुके ।
 तमाले जीवकद्रौ च तीक्ष्णगन्धा वचौषधे ॥ १५२ ॥
 शोभाञ्जने राजिकायां परिव्याधौ द्रुमोत्पले ।
 वेतसे महौषधं तु विपाशुण्ठयो रसोनके ॥ १५३ ॥
 ब्रह्मबन्धुर्निन्द्यविप्रे बान्धवे ब्राह्मणस्य च ।
 समुन्नद्धस्तूर्ध्वैवद्धे पण्डितं मन्यद्मतयोः ॥ १५४ ॥
 अपाचीनं विपर्यस्तेषागर्थेभिजनः कुले ।
 कुलध्वजे जन्मभूम्यामभिमानस्त्वहंकृतौ ॥ १५५ ॥
 हिंसायां प्रणये ज्ञानेवलम्बो मध्यलग्नयोः ।
 अवदानमिति वृत्ते खण्डने शुद्धकर्मणि ॥ १५६ ॥
 अधिष्ठानं प्रभावेध्यासने नगरचक्रयोः ।
 अनूयानः साङ्गवेदकोविदे विनयान्विते ॥ १५७ ॥
 अन्वासनं स्नेहवस्तौ सेवयामनुशोचने ।
 अपजन्माद्यजे विप्रेन्तेवासी पुनरन्त्यजे ॥ १५८ ॥
 शिष्यप्रान्तगयोधाप्यायोधनं समरे वधे ।
 आराधनं पाकप्राप्तयोः साधने तोषणेपि च ॥ १५९ ॥
 आच्छादनं तु वसने संपिधानेपवारणे ।
 आकलनं परिसंख्याकाङ्क्षयोर्वन्धनेपि च ॥ १६० ॥
 आतञ्जनं दयाज्जयने प्रीणनप्रतिपापयोः ।
 आवेशनं भूतावेशे प्रवेशे शिल्पिवेश्मनि ॥ १६१ ॥
 आस्कन्दनं निरस्कारे संशोषणसमीकयोः ।
 आत्माधीनः शृते प्राणाधारे दयाले विदूषके ॥ १६२ ॥

आत्मयोनिः स्मरे वेधस्युद्धर्तनं विलेपने ।
 अपावृत्तावुत्पतने स्यादुपासनमासने ॥ १६३ ॥
 शुश्रूषायां शराभ्यासेप्युपधानं तु गण्डुके ।
 व्रते विशेषे प्रणये स्यादुत्पतनमुत्प्लुतौ ॥ १६४ ॥
 उत्पत्तावुदयनस्तु वत्सराजे घटोद्भवे ।
 उत्सादनं समुल्लेखोद्धर्तनोद्वाहनेष्वथ ॥ १६५ ॥
 उद्वाहनं द्विसीत्ये स्यादुद्वाहनी वटारके ।
 कपीतना गर्दभाण्डशिरीषाश्रातपिप्पलाः ॥ १६६ ॥
 कलध्वनिः परभूते पारापतकलापिनोः ।
 कात्यायनो वररुचौ कात्यायनी तु पार्वती ॥ १६७ ॥
 कापायवस्त्रविधवार्षवृद्धमहिलापि च ।
 कामचारी कलविद्धे स्वेच्छाचारिणि कामुके ॥ १६८ ॥
 कारंधमी धातुवादनिरते कांस्यकारिणि ।
 किष्कुपर्वा पोटगले स्यादिक्षुत्वचिमारयोः ॥ १६९ ॥
 कुचन्दनं वृक्षभेदे पञ्चाङ्गे रक्तचन्दने ।
 कुम्भयोनिर्द्रोणिगस्तौ कृष्णवर्त्मा विधुंतुदे ॥ १७० ॥
 दुराचारे हृताशे च गवादनीन्द्रवास्णी ।
 घासस्थानं गवादीनां गदयितुः शरासने ॥ १७१ ॥
 जल्पाके पुष्पचापे च धनाधनो निरन्तरे ।
 यासवे धातुके मत्तगजे वर्षुकवारिदे ॥ १७२ ॥
 घोपयितुः पिके विप्रे चिरजीवी तु वायसे ।
 अजे च चित्रभानुस्तु हृताशनदिनेशयोः ॥ १७३ ॥
 जलाटनः कङ्कलगे जलाटनी जलौकसि ।
 तपोधना तु मुण्डीर्या तपोधनस्तपस्विनि ॥ १७४ ॥
 तपस्विनी पुनर्मासी कटुरोहिणिकापि च ।
 तिक्तपर्वा हिलमोचोगुडूचीमधुयष्टिषु ॥ १७५ ॥
 देवसेनेन्द्रकन्यायां सेन्ये दिविपदामपि ।
 नागान्धना नागयष्टौ हिरदस्य च मुद्गरे ॥ १७६ ॥

निर्यातनं वैरशुद्धौ दाने न्याससमर्पणे ।
 निधुवनं रते कम्पे निर्वासनं तु मारणे ॥ १७७ ॥
 पुरादेश्व बहिष्कारे निरसनं मिसूदने ।
 निष्ठीवने निरासे च निशमनं निशामनम् ॥ १७८ ॥
 निरीक्षणभ्रवणयोर्निर्भर्त्सनमलक्षके ।
 खलीकारे प्रजननं प्रगमे योनिजन्मनोः ॥ १७९ ॥
 प्रणिधानमभियोगे समाधानप्रवेशयोः ।
 प्रयोजनं कार्यहेत्वोः स्यात्प्रवचनमागमे ॥ १८० ॥
 प्रकटवचने प्रस्फोटनं शूर्पे प्रकाशने ।
 ताडने प्रतिपन्नस्तु विज्ञातेङ्गीकृतेपि च ॥ १८१ ॥
 प्रतियत्नः संस्कारे स्यादुपग्रहणलिप्सयोः ।
 प्रहसनं तु प्रहासाक्षेपयो रूपकान्तरे ॥ १८२ ॥
 प्रतिमानं प्रतिविम्बे गजदन्तद्वयान्तरे ।
 प्रसाधनी कङ्कृतिकासिद्धयोः प्रसाधनं पुनः ॥ १८३ ॥
 वेपे प्रचलाकी सर्पे मयूरेथ पयस्विनी ।
 विभावयी गोधेन्वां च पुण्यजनस्तु सज्जने ॥ १८४ ॥
 गुह्यके यातुधाने च पृथग्जनोधमे जडे ।
 पृष्ठशृङ्गी भीमसेने पण्डसैरिभयोरपि ॥ १८५ ॥
 महाधनं महामूल्ये सिल्हके चारुवाससि ।
 महासेनो महासैन्ये स्कन्देऽप्यथ महामुनिः ॥ १८६ ॥
 अगस्तिकुस्तुम्बुरुणोर्मालुधानी लताभिदि ।
 मालुधानो मातुलाहौ मातुलानी पुनः शणे ॥ १८७ ॥
 कलापे मातुलपत्न्यां रसायनो विहंगमे ।
 पक्षीन्द्रे रसायनं तु जराव्याधिजिदौषधे ॥ १८८ ॥
 राजादनः पियालद्रौ क्षीरिकायां त्रिपक्षके ।
 वर्धमानो वीरजिने स्वस्तिकैरण्डविष्णुषु ॥ १८९ ॥
 प्रभभेदे शरावे च विरोचनोमिसूर्ययोः ।
 प्रह्लादनन्दने चन्द्रे विहेटनं विडम्बने ॥ १९० ॥

हिंसायां मर्दने विस्मापनाख्या कुहके स्मरे ।
 गन्धर्वनगरे चापि विष्वक्सेनो जनार्दने ॥ १९१ ॥
 विष्वक्सेना तु फलिनी विभाणनं विहायिते ।
 संप्रपणे परित्यागे विहननं तु पिञ्जने ॥ १९२ ॥
 वधेय विश्वकर्माके मुनिभिर्हवाशिल्पिनोः ।
 विप्रकारी विपातस्य कारके घोरदर्शने ॥ १९३ ॥
 विलेपनी स्याद्यवाग्वां चारुवेपस्त्रियामपि ।
 वृक्षादभो मधुच्छजे चलपक्षकुमारयोः ॥ १९४ ॥
 वृक्षादनी तु वन्दायां विदार्या गन्धकीपथे ।
 वृषपर्वा तु शृङ्गारिहरदैत्यकसेरुषु ॥ १९५ ॥
 वैरोचनो रविद्युते सुगते बलिदानवे ।
 श्वेतधामा धनसारे कलानाथाब्धिफेनयोः ॥ १९६ ॥
 श्लेष्मघना तु केतक्यां महयामय समापनम् ।
 परिच्छेदे समाधाने समाप्तिवधयोरपि ॥ १९७ ॥
 संमूर्च्छनमभिव्याप्तौ मोहे सनातनोच्युते ।
 पितृणामतिथौ रुद्रवेधसोः शादवते स्थिरे ॥ १९८ ॥
 सदादानो गन्धगजे हेरम्बेभ्रमनङ्गजे ।
 संयमनं व्रते बन्धे संयमनी यमस्य पूः ॥ १९९ ॥
 समादानं समीचीनमहणे नित्यकर्मणि ।
 समापन्नं वधे क्लिष्टे समाप्तप्राप्तयोरपि ॥ २०० ॥
 संवदनं तु संवादे समालोचे वशीकृतौ ।
 समुत्थानं निदानेभियोगे संवाहनं पुनः ॥ २०१ ॥
 वाहनेङ्गमर्दने च संप्रयोगी तु कामुके ।
 कलाकेलौ सुप्रयोगे सरोजिनी सरोदहे ॥ २०२ ॥
 सरोरुहिण्यां कासारि स्तनयितुः पयोमुखि ।
 मृत्यौ स्तनिते रोगे च सारसनमुरच्छेदे ॥ २०३ ॥
 काष्ठ्यां च सामयोनिस्तु सामोत्पे दुहिणे गजे ।
 सामिधेनी समिद्धयोः सुयामुनो जनार्दने ॥ २०४ ॥

वत्सराजे प्रसादेद्विभेदे चाथ सुदर्शनः ।
 विष्णोश्चक्रे सुदर्शन्यमरावत्यां सुदर्शना ॥ २०५ ॥
 आज्ञायामोषधीभेदे मेरुजम्बां सुरीभिदि ।
 सौदामिनी तडिद्भेदतडितोरप्सरोभिदि ॥ २०६ ॥
 हर्षयिन्नुः सुते स्वर्णवलेपो गर्वलेपयोः ।
 दूषणेप्यपलापस्तु प्रेमापह्नवयोरथ ॥ २०७ ॥
 उपतापो गदे तापे जलकूप्यन्धुगर्भके ।
 सरस्यां जीवपुष्पं तु दमनके फणिज्जके ॥ २०८ ॥
 नागपुष्पस्तु पुंनागे चम्पके नागकेसरे ।
 परिचापो जलस्थाने पर्युतिपरिवारयोः ॥ २०९ ॥
 पिण्डपुष्पं जपायां स्यादशोके सरसीरुहे ।
 बहुरूपः स्मरे विष्णौ सरटे धूणके शिवे ॥ २१० ॥
 मेघपुष्पं तु नादेये पिण्डाग्रे सलिलेपि च ।
 विप्रलापो विरुद्धोक्तावनर्थकवचस्यपि ॥ २११ ॥
 वृक्षधूपो वृक्षधूपे सिल्हकेयं वृषाकपिः ।
 बाह्यदेवे शिवेनौ च हेमपुष्पं तु चम्पके ॥ २१२ ॥
 अशोकद्वौ जपापुष्पे राजजम्बूस्तु जम्बुभिः ।
 पिण्डखर्जूरवृक्षधाप्यवटम्भस्तु काञ्चने ॥ २१३ ॥
 संरम्भारम्भयोः स्तम्भे शातकुम्भोश्चमारके ।
 शातकुम्भं तु कनकेभ्यागमः समरेन्तिके ॥ २१४ ॥
 घाते रोधेभ्युपगमेनुपमस्तु मनोरमे ।
 अनुपमा सुप्रतीकस्त्रियामुपगमः पुनः ॥ २१५ ॥
 अङ्गीकारेन्तिकगतावुपक्रमस्तु विक्रमे ।
 उपधायां तदाद्याचिख्यासाचिकित्सयोरपि ॥ २१६ ॥
 भारम्भेय जलगुल्मो जलावर्तेन्मुचत्वरे ।
 कमठे दण्डयामस्तु दिवसे कुम्भजे यमे ॥ २१७ ॥
 प्रवंगमः कपौ मेके पराक्रमस्तु विक्रमे ।
 सामर्थ्ये चाभियोगे च गहापद्मः पुनर्निधौ ॥ २१८ ॥

नागसंख्याभिदोर्यातयामो मुक्तसमुज्जिते ।
 जीर्णे च सार्वभौमस्तु दिग्गजे चक्रवर्तिनि ॥ २१९ ॥
 अनुशयः पश्चात्तापे दीर्घद्वेषानुबन्धयोः ।
 अन्वाहार्यममायास्याश्राद्धमिष्टे च दक्षिणा ॥ २२० ॥
 अवश्यायो हिमे दर्पेण्यपसव्यं तु दक्षिणे ।
 प्रतिकूलन्तशय्या भूशय्या पितृवनं मृतिः ॥ २२१ ॥
 उपकार्या राजगेहमुपकारोचितापि च ।
 चन्द्रोदयो शशयुदयोक्षौचौ चन्द्रोदयौषधौ ॥ २२२ ॥
 जलाशयमुशीरि स्याज्जलाशयो जलाशये ।
 तण्डुलीयः शाकभेदे विडङ्गतरुताप्ययोः ॥ २२३ ॥
 तृणशूल्यं मल्लिकायां केतकीशाखिनः फले ।
 धनंजयो नागभेदे ककुभे देहमाहते ॥ २२४ ॥
 पार्थेग्नौ निरामयस्तु स्यादिडिके गतामये ।
 प्रतिभयं भये भीष्मे प्रतिभयः समौकसोः ॥ २२५ ॥
 परिधायः परिकरे जलस्थाननितम्बयोः ।
 पाञ्चजन्यः पोटागले शङ्खे दामोदरस्य च ॥ २२६ ॥
 पौरुषेयं पुरुषेण कृतेस्य च हिमे वधे ।
 समूहे च विकारे च फलोदयो बुलाभयोः ॥ २२७ ॥
 बिलेशयो मूषिकेहौ भागधेयः पुनः करे ।
 दायादे भागधेयं तु भाग्ये महालयः पुनः ॥ २२८ ॥
 तीर्थे विहारपरमात्मनोर्महोदयं पुरे ।
 महोदयः स्वाम्यमुक्तयोर्महामूल्यं महार्घके ॥ २२९ ॥
 पद्मरागमणौ मार्जालीयः शूद्रविडालयोः ।
 शरीरशोधने रौहिणेयो वत्से बुधे वले ॥ २३० ॥
 समुच्छ्रयो वैरोन्नत्योः समुदायो गणे रणे ।
 समुदयस्तूहमेपि संपरायस्तु संयुगे ॥ २३१ ॥
 आपद्युत्तरकाले च स्वात्समादय आहवे ।
 पशुभिः पक्षिभिर्दूते स्थूलोद्यो वरण्डके ॥ २३२ ॥

गजानां मध्यमगते गण्डाश्माकात्स्न्ययोरपि ।
 हिरण्मयो लोकधातौ सौवर्णेभिमरो वधे ॥ २३३ ॥
 स्वबलात्साध्वसे युद्धेवसरो वत्सरे क्षणे ।
 अरुत्करं व्रणकरे भस्मातकफलेपि च ॥ २३४ ॥
 अश्वतरो नागभेदे वेसरेनुत्तरः पुनः ।
 निरुत्तरे च श्रेष्ठे चावस्करो गूथगुह्ययोः ॥ २३५ ॥
 अभिहारः संनहने चौरिकोद्यमयोरपि ।
 अवहारस्तु युद्धादिविश्रान्तौ ग्राहचौरयोः ॥ २३६ ॥
 निमन्त्रणोपनेतव्येलंकारः कङ्कणादिषु ।
 उपमादावकूपारः कूर्मराजसमुद्रयोः ॥ २३७ ॥
 अवतारस्तु नद्यादितीर्थेवतरणेपि च ।
 अग्निहोत्रोत्तरे हव्येसिपत्नौ नरकान्तरे ॥ २३८ ॥
 कोशकारेर्धचन्द्रस्तु गलहस्तेन्दुखण्डयोः ।
 चन्द्रके चाणभेदे चार्धचन्द्रा त्रिवृताभिदि ॥ २३९ ॥
 आत्मवीरो बलवति श्यालपुत्रे विदूषके ।
 आडम्बरस्तु संरम्भे बृंहिते तूर्यनिस्वने ॥ २४० ॥
 इन्दीवरं नीलोत्पलमिन्दीवरा शतावरी ।
 उपकारस्तूपकृतौ विकीर्णकुष्ठमादिषु ॥ २४१ ॥
 उपचारस्तु लज्जायां व्यवहारोपचर्ययोः ।
 उदुम्बरः कुष्ठभेदे बेहल्यां पण्डके तरौ ॥ २४२ ॥
 उदुम्बरं ताम्र उपहरं रहसि संनिधौ ।
 उद्गुत्तुरः कराले स्यादुत्तुङ्गोत्कटदन्तयोः ॥ २४३ ॥
 औदुम्बरो यमे रोगभेदे कर्मकरोन्तके ।
 भृतिजीविनि भृत्ये च कर्मकरी तु बिम्बिका ॥ २४४ ॥
 मूर्धा च कर्णिकारस्तु कृतमाले द्रुमोत्पले ।
 करवीरो हयमारे कृपाणे दैत्यभिद्यापि ॥ २४५ ॥
 करवीरी पुत्रवत्यां सद्रव्यामदितावपि ।
 कलिकारस्तु धूम्याटे पीतमुण्डकरञ्जयोः ॥ २४६ ॥

कर्णपूरः स्याच्छिरीपे नीलोत्पलवत्तंसयोः ।
 कटंभरा प्रसारण्यां गोलायां गजयोपिति ॥ २४७ ॥
 कलम्बिकायां रोहिण्यां वर्षाभूमूर्वयोरपि ।
 कालञ्जरो भैरवाद्रचोर्योगिचक्रस्य मेलके ॥ २४८ ॥
 कादम्बरं दधिसारे सीधुमद्यप्रभेदयोः ।
 कादम्बरी कोकिलायां वाणीशारिकयोरपि ॥ २४९ ॥
 कुम्भकारः कुलाले स्यात्कुम्भकारी कुलत्थिका ।
 कृष्णसारः शिशपायां मृगभेदे स्नुहीतसौ ॥ २५० ॥
 गिरिसारः पुनर्लोहे लिङ्गे मलयपर्वते ।
 घनसारस्तु कर्पूरे दक्षिणावर्तपारदे ॥ २५१ ॥
 चर्मकारः पादकृति चर्मकार्योपधीभिदि ।
 चक्रधरो विष्णुसर्पचक्रिषु ग्रामजालिनि ॥ २५२ ॥
 चराचरं जङ्गमे स्याद्विष्टविष्टयोरपि ।
 चित्राटीरो घण्टाकर्णबलिच्छागालविन्दुभिः ॥ २५३ ॥
 अङ्कितभाले चन्द्रे च तालपत्रं तु कुण्डले ।
 स्यात्तालपत्री रण्डायां तुङ्गभद्रो मदोत्कटे ॥ २५४ ॥
 तुङ्गभद्रा नदीभेदे तुलाधारस्तुलागुणे ।
 वाणिजे तुण्डिकेरी तु कर्पासी विम्बिकापि च ॥ २५५ ॥
 तोयधारो जलधरे क्षुनिपण्णाख्यभेषजे ।
 दशपुरं पत्तने स्यान्मुस्तायां नीवृदन्तरे ॥ २५६ ॥
 दण्डधारो यमे शक्ति दण्डयात्रा तु दिग्जये ।
 संयाने वरयात्रायां दिगम्बरस्तु शंकरे ॥ २५७ ॥
 अन्धकारे क्षपणके स्याद्वस्त्ररहितेपि च ।
 दुरोदरः पुनर्धूते भूतकारे पणेपि च ॥ २५८ ॥
 देहयात्रा यमपुरीगमने भोजनेपि च ।
 द्वैमातुरो जरासंधे हेरम्बेय धराधरः ॥ २५९ ॥
 कृष्णेन्द्रो धाराधरस्तु पयोदकरवालयोः ।
 धाराङ्कुरः शीकरे स्यान्नासीरे जलदोषले ॥ २६० ॥

धर्तराष्ट्रः कौरवेहौ कृष्णास्यांहिसितच्छदे ।
 धुन्धुमारो गृहधूमे नृपभेदेन्द्रगोपयोः ॥ २६१ ॥
 पदालिकेप्यथ धुरंधरो धुर्ये ध्वद्रुमे ।
 धृतराष्ट्रः खगे सर्पे झराक्षि क्षत्रियान्तरे ॥ २६२ ॥
 धृतराष्ट्री हंसपद्यां नमश्चरः खगेम्बुदे ।
 विद्याधरे समीरे च निशाचरस्तु राक्षसे ॥ २६३ ॥
 सर्पे घूके सृगाले च निशाचरी तु पांसुला ।
 निपह्वरः स्मरे पङ्के निपह्वरी पुनर्निशि ॥ २६४ ॥
 नीलाम्बरो बलभद्रे राक्षसे क्रूरलोचने ।
 प्रतीहारो द्वारि द्वास्थे प्रतिकारः समे भटे ॥ २६५ ॥
 प्रतिसरश्चमूपृष्ठे नियोज्यकरसूत्रयोः ।
 मन्त्रभेदे व्रणशुद्धावारक्षे मण्डने स्रजि ॥ २६६ ॥
 कङ्कणैश्च परिकरः पर्यङ्कपरिवारयोः ।
 प्रगाढगात्रिकाबन्धे विवेकारम्भयोगे ॥ २६७ ॥
 परिवारः परिजनेसिकोशे च परंपरः ।
 मृगभेदे प्रपौत्रादौ परंपरान्वये वधे ॥ २६८ ॥
 परिपाट्यां परिसरः प्रान्तभूदैवयोर्मृतौ ।
 पक्षचरो यूथभ्रष्टपृथक्चारिगजे विधौ ॥ २६९ ॥
 पयोधरः कुचे मेघे कोशकारे कशेरुणि ।
 नालिकेरे पात्रटीरस्त्वपन्यापारमन्त्रिणि ॥ २७० ॥
 लोहकांस्ये जरत्पात्रे पिङ्गाणकहुताशयोः ।
 पारावारः पयोराशौ पारावारं तटद्वये ॥ २७१ ॥
 पारिभद्रौ तु मन्दारनिम्बौ पीताम्बरोच्युते ।
 नटे च पूर्णपात्रं तु जलादिपूर्णभाजने ॥ २७२ ॥
 वर्धपके बलभद्रस्त्वनन्ते बलशालिनि ।
 बलभद्रा कुमार्यौ स्यान्नायमाणौपधावपि ॥ २७३ ॥
 बार्बटीरस्त्रपुण्याम्नास्थन्यङ्कुरे गणिकास्रते ।
 बिन्दुतन्त्रं पुनः शारिकलके चतुरङ्गके ॥ २७४ ॥

महावीरोन्तिमजिने परपुष्टे जराटके ।
 ताक्ष्ये कर्के पवौ शूरे सिंहे मखहुताशने ॥ २७५ ॥
 महामात्रः प्रधाने स्यादारोहकसमृद्धयोः ।
 मणिच्छिद्रा तु मेदायामृषभाख्यौपधावपि ॥ २७६ ॥
 रथकारस्तक्षणि स्यान्माहिष्यात्करणीस्रुते ।
 रागसूत्रं पट्टसूत्रे तुलासूत्रेपि च क्वचित् ॥ २७७ ॥
 लम्बोदरः स्वादुद्धमाने प्रमथानां च नायके ।
 लक्ष्मीपुत्रो ह्ये कामे व्यवहारः स्थितौ पणे ॥ २७८ ॥
 द्रुमेदेय व्यतिकरो व्यसनव्यतिपङ्क्तयोः ।
 यक्रनक्रौ खलशुकौ विश्वंभरोच्युतेन्द्रयोः ॥ २७९ ॥
 विश्वंभरा तु मेदिन्यां विभाकरोविस्तर्ययोः ।
 विश्वकद्रुस्तु मृगयाकुङ्कुरे पिशुने ध्वनौ ॥ २८० ॥
 वीरभद्रो वीरणेश्वमेधाश्वे वीरसत्तमे ।
 वीरतरो वीरभेदे शरे वीरतर पुनः ॥ २८१ ॥
 वीरणे वीतिहोत्रस्तु दिवाकरद्वताशयोः ।
 शतपन्नो शर्वाघाटे राजकीरमयूरयोः ॥ २८२ ॥
 शतपन्नं तु राजीवे संग्रहारो गतौ रणे ।
 सहचरः पुनर्द्विष्ट्यां वयस्ये प्रतिबन्धके ॥ २८३ ॥
 समाहारस्तु संक्षेप एकत्रकरणेपि च ।
 समुद्रारुर्गहभेदे सेतुबन्धे निर्मिगिले ॥ २८४ ॥
 सालमारस्तरो हिङ्गौ सुकुमारस्तु कोमले ।
 पुण्ड्रेक्षौ सूत्रधारस्तु शिल्पिभेदे नटेन्द्रयोः ॥ २८५ ॥
 अनिवलः स्यात्प्रबलेतिबला तु बलाभिदि ।
 अक्षमाला त्वक्षमूत्रे वसिष्ठस्य च योषिति ॥ २८६ ॥
 अङ्गपाली परीरम्भे स्यात्कोटद्यामुपमात्मि ।
 उलूखले गुग्गुलोदूखले कलकलः पुनः ॥ २८७ ॥
 कोलाहले सर्जरसे कन्दरालो जटिद्रुमे ।
 गर्दभाण्डेप्यथ कमण्डलू पकटिकुण्डिके ॥ २८८ ॥

कुतूहलं शस्तेष्टुते खतमालो बलाहके ।
 धूमेय गण्डशैलोट्रिच्युतस्थूलाश्मभालयोः ॥ २८९ ॥
 गन्धफली तु प्रियङ्गौ चम्पकस्य च कोरके ।
 जलाञ्जलं तु शेवाले स्वतश्च जलनिर्गमे ॥ २९० ॥
 दलामलं पुनर्दमनके मरुवकेपि च ।
 ध्वनिलाला तु वल्लभ्यां वेणुकाहलयोरपि ॥ २९१ ॥
 परिमलो विमर्दोत्थहृद्यगन्धे विमर्दने ।
 पोटगलो नले काशे हृषे बहुफलः पुनः ॥ २९२ ॥
 नीपे बहुफला फल्गौ भस्मतूलं पुनर्हिमे ।
 आमकूटे पांशुवर्षे भद्रकाल्योपधीभिदि ॥ २९३ ॥
 गन्धोल्यां हरपल्यां च महाकालो महेद्वरे ।
 किंपाके गणभेदे च मदकलो मदद्विपे ॥ २९४ ॥
 मदेनाव्यक्तवचने महानीलो मणोर्भिदि ।
 नागभेदे भृङ्गराजे महाबलो बलीयसि ॥ २९५ ॥
 घायौ महाबलं सीसे महाबला बलाभिदि ।
 मणिमाला हारे स्त्रीणां दशनक्षतभिद्यपि ॥ २९६ ॥
 मुक्ताफलं घनसारे मौक्तिके लवलीफले ।
 मृत्युफलो महाकाले मृत्युफली कदल्यय ॥ २९७ ॥
 यवफलो मांसिकायां कुटजत्वचिसारयोः ।
 वायुफलं तु जलदोपले शक्रशरासने ॥ २९८ ॥
 वातकेलिः कलालापे पिङ्गानां दन्तलेखने ।
 विचकिलो दमनके मह्यामय बृहन्नलः ॥ २९९ ॥
 महापोटगले पार्थे सदाफल उदुम्बरे ।
 नालिकेरे स्कन्धफले हस्तिमल्लः सूरद्विपे ॥ ३०० ॥
 विघ्नेशे हलाहलस्तु हयलालोरगे विपे ।
 ज्येष्ठ्यां च हरिताली तु दूर्वागगनरेखयोः ॥ ३०१ ॥
 कृपाणलतिकायां चानुभावो भावसूचने ।
 प्रभावे निधयेथापद्मयः खेहापलापयोः ॥ ३०२ ॥

अभिषवः क्रतौ मयसंधानस्नानयोरपि ।
 आदीनवः पुनर्दोषे परिक्रिष्टदुरन्तयोः ॥ ३०३ ॥
 उपपन्नवौ राहूत्पातौ कुशीलवस्तु चारणे ।
 प्राचेतसे याचके च जलविल्वस्तु कर्कटे ॥ ३०४ ॥
 जलचत्वरे पञ्चाङ्गे जीवन्जीवः खगान्तरे ।
 द्रुमभेदे चकोरे च धामार्गवस्तु घोषके ॥ ३०५ ॥
 अपामार्गप्यथ परिप्लवावाकुलचञ्चलौ ।
 पराभवस्तिरस्कारे नाशे पारशवोयसि ॥ ३०६ ॥
 शूद्रायां विप्रतनये तनये च परस्त्रियाः ।
 पुटमीवस्तु गर्गयां ताम्रस्य कलशेपि च ॥ ३०७ ॥
 बलदेवस्तु कालिन्दीकर्षणे मातरिद्वनि ।
 बलदेवा त्रायमाणा रोहितादवो हताशने ॥ ३०८ ॥
 हरिश्चन्द्रनृपसुते सहदेवस्तु पाण्डवे ।
 सहदेवा अलादण्डोत्पलयोः शारिद्वौदधे ॥ ३०९ ॥
 सहदेवी तु सर्पाक्ष्यामपदेशस्तु कारणे ।
 व्याजे लक्ष्येप्यपभ्रंशो भाषाभेदापशब्दयोः ॥ ३१० ॥
 पतने चाश्रयाशस्तु बह्मवाश्रयनाशके ।
 उपदंशौवदंशे स्यान्मेहनामययोरपि ॥ ३११ ॥
 उपस्पर्शस्त्वाचमनस्नानयोः स्पर्शमात्रके ।
 खण्डपशुः शिवे राहौ भार्गवे चूर्णलोपिनि ॥ ३१२ ॥
 खण्डामलकमैषज्ये जीवितेशः प्रिये यमे ।
 जीवितस्वामिजीवात्वोर्नागपाशस्तु योषिताम् ॥ ३१३ ॥
 करणे वरुणास्त्रे च प्रतिष्कशः पुरोगमे ।
 वार्त्ताहरे सहाये च पुरोडाशो हविर्भिदि ॥ ३१४ ॥
 हुतशेषे सोमरसे चमस्यां पिटकस्य च ।
 अम्बरीषो नृपे सूर्ये युधि भ्राष्ट्रकिशोरयोः ॥ ३१५ ॥
 आम्नाते खण्डपरशावनुकर्षानुकर्षणे ।
 रथस्थाधो दारुणि चाग्निमिषः दुरभस्त्ययोः ॥ ३१६ ॥

अनुत्तपोभिलाषे स्यात्तृपाचपकयोरपि ।
 भलम्बुपञ्चर्दनेलम्बुपा स्वःपणयोपिति ॥ ३१७ ॥
 गण्डीर्या किंपुरुषस्तु किंनरे लोकमिद्यपि ।
 देववृक्षो मन्दारादौ गुग्गुलौ विषमच्छदे ॥ ३१८ ॥
 नन्दिघोषो वन्दिघोषे स्यन्दने च किरीटिनः ।
 परिवेषः परिवृतौ परिधौ परिवेषणे ॥ ३१९ ॥
 परिघोषः स्यादवाच्ये निनादे जलदध्नौ ।
 पलंकपो यातुधाने पलंकपा तु किंशुके ॥ ३२० ॥
 गोकुले गुग्गुलौ लाक्षाराम्नातुण्डीरिकासु च ।
 भूतवृक्षस्तु शाखोटे स्योनाककलिवृक्षयोः ॥ ३२१ ॥
 महाघोषो महाशब्दे स्यान्महाघोषमापणे ।
 महाघोषा गृद्धघोषध्यां राजवृक्षः पियालके ॥ ३२२ ॥
 सुवर्णालुतरौ वातरूपः शक्रशरासने ।
 वातूलोत्कोचयोधापि विशालाक्षो महेश्वरे ॥ ३२३ ॥
 तार्क्ष्यं विशालनेत्रे च वीरवृक्षोर्जुनद्रुमे ।
 भल्लाते सकटाक्षस्तु कटाक्षिणि धवद्रुमे ॥ ३२४ ॥
 अधिवासः स्यान्निवासे सस्कारे धूपनादिभिः ।
 अवध्वंसस्तु निन्दायां परित्यागेवचूर्णने ॥ ३२५ ॥
 कलहंसो राजहसे कादम्बे नृपसत्तमे ।
 कुम्भीनसत्त्वहौ कुम्भीनसी लवणमातरि ॥ ३२६ ॥
 घनरसोऽप्यु कर्पूरे सान्त्रे सिद्धरसे ब्रवे ।
 मोरटे पीलुपर्ण्यौ च चन्द्रहासौसिमात्रके ॥ ३२७ ॥
 दशमीवकृपाणे च तामरसं तु पङ्कजे ।
 ताम्रकाञ्चनयोर्विव्यचक्षुस्त्वन्धे सुलोचने ॥ ३२८ ॥
 सुगन्धभेदे च निःश्रेयस कल्याणमोक्षयोः ।
 नीलजसा नदीभेदेऽसरोभेदे तडित्यपि ॥ ३२९ ॥
 पुनर्वसुः स्यान्नक्षत्रे कात्यायनमुनावपि ।
 पौर्णमासो यागभेदे पौर्णमासी तु पूर्णिमा ॥ ३३० ॥

मलीमसं पुनः पुष्पकासीसे मलिनायसोः ।
 महारसः पुनरिक्षौ रज्जूरद्रौ कशेरुणि ॥ ३३१ ॥
 मधुरसा तु मूर्वायां द्राक्षादुन्धिकयोरपि ।
 राजहंसस्तु कादम्बे कलहंसे नृपोत्तमे ॥ ३३२ ॥
 रासेरसो रससिद्धिवलौ शृङ्गारहासयोः ।
 पट्टीजागरके रासे गोष्ठ्यां विश्वावसुः पुनः ॥ ३३३ ॥
 निशि गन्धर्वभेदे च विभावसुस्तु भास्करे ।
 हुताशने हारभेदे चन्द्रे श्वःश्रेयसं सुखे ॥ ३३४ ॥
 परानन्दे च भद्रे च सर्वरसस्तु धूणके ।
 वाद्यभाण्डेयमहस्तु ज्ञानभेदे गजालिके ॥ ३३५ ॥
 प्रतिबन्धे वृष्टिरोधेप्यभिग्रहस्तु गौरवे ।
 अभियोगेभिग्रहणेवरोहस्तु लतोद्गमे ॥ ३३६ ॥
 सरोरङ्गे वतरणेप्यश्वारोहोऽश्ववारके ।
 अश्वारोहाश्वगन्धायामुपग्रहोऽनुकूलने ॥ ३३७ ॥
 बन्धुपयोगयोश्चोपनाहो वीणानिवन्धने ।
 घणालेपनपिण्डे च गन्धवहो मृगेनिले ॥ ३३८ ॥
 गन्धवहा तु नासायां तमोपहो जिने रवौ ।
 चन्द्रेणौ तनूरुहस्तु पुत्रे गरुति लोमि च ॥ ३३९ ॥
 प्रतिग्रहः सैन्यपृष्ठे महभेदे पतङ्गहे ।
 क्रियाकारे दानद्रव्ये तद्गहे स्वीकृतावपि ॥ ३४० ॥
 परिग्रहः परिजने पत्न्यां स्वीकारमूलयोः ।
 शापेय परिवाहोऽम्बुच्छासे राजार्हस्तुनि ॥ ३४१ ॥
 परिवर्हः परीवारे पार्थिवोन्नितवस्तुनि ।
 पितामहः पद्मयोनौ जनके जनकस्य च ॥ ३४२ ॥
 वरारोहो गजारोहे वरारोहा कटावपि ।
 सर्वसहः सहिष्णौ स्यात्सर्वसहा पुनः क्षितौ ॥ ३४३ ॥

॥ इत्याचार्य० चतुःस्वरकाण्डश्चतुर्थः ॥

स्यादाच्छुरितकं हासनखघातविशेषयोः ।
 कक्षावेक्षकः शुद्धान्तपालकोष्ठानपालयोः ॥ १ ॥
 ह्राःस्थे पिङ्गे कवौ रङ्गाजीवेय कटखादकः ।
 खादके काचकलसे सृगालबलिपुष्टयोः ॥ २ ॥
 कृमिकण्टकं चित्रायामुदुम्बरविडङ्गयोः ।
 स्याद्गोजागरिकं भक्ष्यकारके मङ्गलेपि च ॥ ३ ॥
 चिलमीलिका खद्योते कर्णभेदे तडित्यपि ।
 जलकरङ्कः स्यान्मेघे नालिकेरतरोः फले ॥ ४ ॥
 शङ्खे नवफलिका तु नवे नवरजःस्त्रियाम् ।
 नागवारिको गणिस्थराजे राजेभहस्तिपे ॥ ५ ॥
 चित्रमेखले गरुडेप्यथ स्याद्द्वयवहारिका ।
 लोकयात्रिङ्गुदीवर्धनीप्यथ ग्रीहिराजिकः ॥ ६ ॥
 चीनाच्चे कामलिकायामप्ययो शतपर्विका ।
 स्याद्द्वयादूर्वयोः शीतचम्पकौ दीपतर्पणे ॥ ७ ॥
 हेमपुष्पकश्चम्पके हेमपुष्पिका यूथिका ।
 मलिनमुखस्तु गोलाङ्गूले प्रेतनेले खले ॥ ८ ॥
 शीतमयूखः कर्पूरे चन्द्रेथ सर्वतोमुखः ।
 विधावात्मनि रुद्रे च सर्वतोमुखमम्बु खम् ॥ ९ ॥
 कथाप्रसङ्गो चातूले विपस्य च चिकित्सके ।
 नाडीतरंगः काकोले हिण्डके रतहिण्डके ॥ १० ॥
 रतनारीचो मन्मथे शुनि स्त्रीणां च सीत्कृतौ ।
 ऋषभध्वजः प्रथमजिनेन्द्रे शशिशेखरे ॥ ११ ॥
 मुनिभेषजं त्वगस्तिपथ्यायां लङ्घनेपि च ।
 दशनोच्छिष्टो निःश्वासे चुम्बने दन्तवाससि ॥ १२ ॥
 धवग्रहणं रीढायां रोधनेथावतारणम् ।
 वस्त्राञ्चलार्चने भूतावेशेथ प्रविदारणम् ॥ १३ ॥
 दारणे युधि च परिभाषणं तु प्रजल्पने ।
 नियमे निन्दोपालम्भोक्तौ चाथो मत्तवारणः ॥ १४ ॥

प्रासादवीथीवरण्डे मत्तहस्तिन्यपाश्रये ।
 मण्डूकपर्णोरलुकशोणकयोः कपीतने ॥ १५ ॥
 मण्डूकपर्णा मञ्जिष्ठात्रादयोगीजिह्विकौषधे ।
 स्याद्रोमहर्षणाख्या तु रोमोद्गमे विभीतके ॥ १६ ॥
 घातरायणः क्रकचे सायके शरसंक्रमे ।
 निष्प्रयोजननरे चाप्यवलोकितमीक्षिते ॥ १७ ॥
 अवलोकितस्तु बुद्धेपराजितोच्युते हरे ।
 अजितेपराजिता तु दुर्गा श्वेता जयन्त्यपि ॥ १८ ॥
 उपधूपित आसन्नमरणे धूपितेपि च ।
 स्याद्गणाधिपतिर्विघ्ननायके पार्वतीपतौ ॥ १९ ॥
 पृथिवीपतिस्तु भूपे कृतान्त ऋषभौषधे ।
 मूर्धाभिपिक्तः प्रधाने क्षत्रियक्षितिपालयोः ॥ २० ॥
 यादसांपतिः पादयन्त्र्योर्वसन्तदूत आश्रके ।
 पिके पञ्चमरागे वसन्तदूत्यतिमुक्तके ॥ २१ ॥
 पाटलायामथ सहस्रपादो यत्तपूरुषे ।
 कारण्डमूर्ययोर्योजनगन्धा व्यासमातरि ॥ २२ ॥
 कस्तूरीसीतयोश्चातिसर्जनं वधदानयोः ।
 अपवर्जनं निर्वाणे परित्यागे विहायिते ॥ २३ ॥
 अभिनिष्ठानस्तु वर्णे विसर्गेथानुवासनम् ।
 ज्ञेहने धूपने चान्वावसायी श्वपचे मुनौ ॥ २४ ॥
 म्यादुपस्पर्शनं स्नापि स्पर्शाचमनयोरपि ।
 उपसंपन्नं पर्याप्ते संस्कृतप्राप्तयोर्मृते ॥ २५ ॥
 कलानुनादी चटके चञ्चरीके कपिञ्जले ।
 गन्धमादनः कप्याग्निमिदोरतिनि गन्धके ॥ २६ ॥
 गन्धमादनी सुरायामथ जायानुजीविनः ।
 वकाशिवननटदुःस्थाः स्याद्भूमकेतनोनले ॥ २७ ॥
 ग्रहभेदे च प्रतिपादनं बोधनदानयोः ।
 पद्मलाञ्छनो धनदे लोकेशे रविवेधसोः ॥ २८ ॥

पद्मलाञ्छना तारायां सरस्वत्यां श्रियामपि ।
 पीतचन्दनं स्याद्धरित्रायां कदमीरजन्मनि ॥ २९ ॥
 महारजनं कुसुम्भे स्वर्णैश्च मधुसूदनः ।
 भ्रमरे केशवे मृत्युवञ्चनः श्रीफले हरे ॥ ३० ॥
 श्लोणकाकेप्यथ वरचन्दनं देवदारुणि ।
 कालेये वरवर्णिन्यङ्गनालाक्षाम्रियङ्गुपु ॥ ३१ ॥
 रोचनायां हरिद्रायामथ स्याच्छंकुलादनी ।
 कट्वां मांसीपिचुलिकाजलपिप्पलिकाश्च च ॥ ३२ ॥
 शालङ्कायनो नन्वृष्योः स्याच्छ्वेतवाहनः शशी ।
 पार्थैश्च सहस्रवेधी चुक्रे सहस्रवेधि तु ॥ ३३ ॥
 हिङ्गौ चामरपुष्पस्तु केतके चूतकाशयोः ।
 गोरक्षजम्बूगोधूमधान्ये गोरक्षतण्डुले ॥ ३४ ॥
 धूलिकदम्बस्तिनिशे नीपे वरुणपादपे ।
 शृगालजम्बूगोडुम्बे फले च बदरीतरोः ॥ ३५ ॥
 अभ्युपगमः समीपागमने स्वीकृतावपि ।
 नक्षत्रनेमिः शीतांशुरेवत्यौत्तानपादिषु ॥ ३६ ॥
 कालानुसार्यं शैलेये कालीये शिशपानरौ ।
 अथ स्याद्गुग्गुलीयं दुग्धामदुग्धफेनयोः ॥ ३७ ॥
 वृषाकपायी जीवन्त्यां शतावर्युमयोः श्रियाम् ।
 उत्पलपत्रं तूत्पलदले स्त्रीणां नखक्षते ॥ ३८ ॥
 कपिलधारा त्रिदशपगायां तीर्थभिद्यपि ।
 तमालपत्रं तिलके तापिच्छे पत्रकेपि च ॥ ३९ ॥
 तालीसपत्रं तु तामलक्यां तालीसके क्वचित् ।
 पादचत्वरः करके परदोषैकमापिणि ॥ ४० ॥
 सैकते छगलेऽवत्यद्रुमेथ पांसुचामरः ।
 वर्षापके प्रदांसायां दूर्वाञ्चिततटीभुवि ॥ ४१ ॥
 पूरोटौ धूलिगुच्छे पीतकावेरं तु कुङ्कुमे ।
 पित्तले वस्योकसारा त्विन्द्रस्य घनदस्य च ॥ ४२ ॥

नलिनीपुर्वोर्विप्रतिसारस्त्वनुशये रुषि ।
 कौकृत्ये सर्वतोभद्रस्त्वोकोभित्काव्यचित्तयोः ॥ ४३ ॥
 निम्बेथ सर्वतोभद्रा गम्भार्या नटयोपिति ।
 समाभिहारस्त्वाभीक्ष्ये मृशार्थेथासुतीवलः ॥ ४४ ॥
 शौण्डिके यज्वन्युङ्गण्डपालो मत्स्याहिभेदयोः ।
 स्यादेककुण्डलो बलभद्रे किंपुरुषेश्वरे ॥ ४५ ॥
 कृपीटपालस्तु केनिपाते जलनिधावपि ।
 स्यात्पाण्डुकम्बलः श्वेतकम्बलमावभेदयोः ॥ ४६ ॥
 सुरतताली शिरःस्रग्दूत्योराशितंभवः ।
 अत्रादौ तृगौ च नभश्चमसश्चन्द्रमाययोः ॥ ४७ ॥
 चित्रापूपे हिङ्गुनिर्यासो हिङ्गुरसनिम्बयोः ।
 हिरण्यरेता ज्वलने सहस्रकिरणेपि च ॥ ४८ ॥

॥ इत्याचार्य० पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः ॥

याममहुरिका युद्धशृङ्गचोर्मातुलपुत्रकः ।
 धत्तूरकस्य च फले मातुलस्य च नन्दने ॥ १ ॥
 रूतामर्कटकः पुष्पीनवमालिकयोः कपौ ।
 वर्णविलोडकः काव्यच्छायाहस्तिधिचौरयोः ॥ २ ॥
 सिन्दूरतिलको हस्ती सिन्दूरतिलकाङ्गना ।
 दोहदलक्षणं गर्भे स्यात्संधौ यौवनस्य च ॥ ३ ॥
 यौवनलक्षणं वक्षोरुहे च लवणिमि च ।
 अर्धपारापतश्चित्रकण्ठे स्यात्तिक्तिरावपि ॥ ४ ॥
 प्रत्युद्गमनीयमुपस्थेये धौतांशुकद्वये ।
 विज्वक्सेनप्रिया त्रायमाणौषध्यां श्रियामपि ॥ ५ ॥

॥ इत्याचार्य० षट्स्वरकाण्डः षष्ठः ॥

अथाव्ययानि वक्ष्यन्ते प्राग्वदेव स्वरक्रमात् ।
 अ स्वल्पार्थेऽप्यभावेऽपि स्यादा स्मरणवाक्ययोः ॥ १ ॥
 आडोपदर्थेऽभिव्याप्तौ क्रियायोगेऽवधावपि ।
 आं स्यादवधृतिस्मृत्योराः संतापप्रकोपयोः ॥ २ ॥
 इ स्यात्खेदे प्रकोपोक्तायी क्रोधे दुःखभावने ।
 प्रत्यक्षे संनिधौ चाप्यु रोपोत्तयामन्वणार्थयोः ॥ ३ ॥
 उत्पाधान्ये प्रकाशे च प्राबल्यास्थास्थशक्तिषु ।
 विभागे बन्धने मोक्षे भावे लाभोर्ध्वकर्मणोः ॥ ४ ॥
 उं प्रभेदङ्गीकृतौ रोपेऽप्युं प्रभे रोपवाचि च ।
 ऋ कुत्सावाक्ययोरे ऐ हेहैशब्दादिव स्मृतौ ॥ ५ ॥
 आमन्त्रणाह्वानयोरौ प्रणवेऽङ्गीकृतावपि ।
 ओऔशब्दौ तु होहौवद्भूतौ संबोधनेऽपि च ॥ ६ ॥
 कु पापीयसि कुत्सायामीपदर्थे निवारणे ।
 कं सुखे वारिशिरसोः किं प्रभे कुत्सनेऽपि च ॥ ७ ॥
 चान्योन्यार्थसमाहारान्वाचयेषु समुच्चये ।
 हेतौ पक्षान्तरे तुल्ययोगिताविनियोगयोः ॥ ८ ॥
 पादपूरणेऽवधृतौ तु विशेषेऽवधारणे ।
 समुच्चये पादपूर्ती धिग् निर्भर्त्सननिन्दयोः ॥ ९ ॥
 नि स्यात्क्षेपे भृशार्थे च नित्यार्थे दानकर्मणि ।
 संनिधानोपरमयोः संशयाश्रयराशिषु ॥ १० ॥
 मोक्षेऽन्तर्भावोभावे बन्धने कौशलैऽपि च ।
 नु प्रभेऽनुशयेतीतार्थे विकल्पवितर्कयोः ॥ ११ ॥
 नञोपदर्थे सादृश्ये तद्विरुद्धतदन्ययोः ।
 व्यतिक्रमे स्वरूपार्थे निषेधाभावयोरपि ॥ १२ ॥
 निर्निधये क्रान्ताद्यर्थे निःशेषप्रतिषेधयोः ।
 प्राक् पूर्वस्मिन्प्रभाते दिग्देशकालेष्वनन्तरे ॥ १३ ॥
 अतीतेऽप्ययं प्र स्याद्गताद्यर्थप्रकर्षयोः ।
 धा समुच्चय एवार्थ उपमानविकल्पयोः ॥ १४ ॥

वि श्रेष्ठेतीते नानार्थे वै हेतौ पादपूरणे ।
 शं कल्याणे सुखेथ स्वित्परिप्रश्रवितर्कयोः ॥ १५ ॥
 सं सङ्गार्थे प्रकृष्टार्थे शोभनार्थसमार्थयोः ।
 स्मातीते पादपूर्तौ ह संबुद्धौ पादपूरणे ॥ १६ ॥
 हा शुग्दुःखविपादेषु हि हेतावधारणे ।
 विक्षेपे पादपूर्तौ च ही विस्मयविपादयोः ॥ १७ ॥
 दुःखहेतौ च हं रोपमापणेतुनयेपि च ।
 हुं वितर्के परिप्रश्रे स्यान्मनागल्भमन्दयोः ॥ १८ ॥
 अङ्ग संबोधने हर्षे पुनरर्थे च किंच तु ।
 साकल्यारम्भयोस्तिर्यक् स्यात्तिरश्चीनवक्तव्योः ॥ १९ ॥
 हिरुग्मध्ये विनार्येति प्रकर्षे लङ्घने भृशे ।
 स्तुतावसंप्रति क्षेपेयस्तु पीडानिषेधयोः ॥ २० ॥
 असूयायामनुज्ञायामाराहूरसमीपयोः ।
 इति स्वरूपे सान्निध्ये विवक्षानियमे मते ॥ २१ ॥
 हेतौ प्रकारप्रत्यक्षप्रकाशेष्वधारणे ।
 एवमर्थे समाप्तौ स्यादुत प्रश्रवितर्कयोः ॥ २२ ॥
 समुच्चये विकल्पे च तावद्यावदिवाक्यौ ।
 कात्स्न्यैवधारणे माने प्रतीत्यंभूतभागयोः ॥ २३ ॥
 प्रतिदाने प्रतिनिधौ कीप्सालक्षणयोरपि ।
 पथात्पतीच्यां चरने वतामन्त्रणत्वेदयोः ॥ २४ ॥
 पृथ्वाधर्यानुकम्पासु यद्वत्प्रश्रवितर्कयोः ।
 शब्दवत्सह पुनर्नित्ये सकृत्सहैकवारयोः ॥ २५ ॥
 स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्यादौ साक्षात्प्रत्यक्षतुल्ययोः ।
 हन्त दानेनुकम्पायां वाक्यारम्भविपादयोः ॥ २६ ॥
 निश्चये च प्रमोदे चाप्यथो अथ समुच्चये ।
 मङ्गले संशयारम्भाधिकारानन्तरेषु च ॥ २७ ॥
 धन्यादेशे प्रतिज्ञायां प्रभसाकल्ययोरपि ।
 तथा स्यान्निधये षट्प्रतिवाक्ये समुच्चये ॥ २८ ॥

यथा निदर्शने द्वौ तूद्देशे निर्देशसाम्ययोः ।
 हेतूपपत्तौ च वृथा त्वविधौ स्यादनर्थके ॥ २९ ॥
 अनु लक्षणवीप्सेत्यंभूतभागेषु संनिधौ ।
 सादृश्यायामहीनेषु पश्चादर्थसहार्थयोः ॥ ३० ॥
 नन्वाक्षेपे परिप्रश्ने प्रत्युक्ताववधारणे ।
 वाक्यारम्भेऽप्यनुनयामन्त्रणानुज्ञयोरपि ॥ ३१ ॥
 नाना विनोभयानेकार्थेषु स्थाने तु कारणे ।
 युक्ते साम्येऽप्यप स्तेयेपकृष्टे वर्जने मुदि ॥ ३२ ॥
 विपर्यये वियोगे च निर्देशे विकृतावपि ।
 अपि संभाषनाशङ्कागर्हणासु समुच्चये ॥ ३३ ॥
 प्रश्ने युक्तपदार्थेषु कामचारक्रियासु च ।
 उपासन्नेधिके हीने सादृश्यप्रतियोगयोः ॥ ३४ ॥
 तद्योगव्याप्तिपूजासु शक्तावारम्भदानयोः ।
 दाक्षिण्याचार्यकरणदोषाख्यानात्ययेषु च ॥ ३५ ॥
 अभि धीप्सालक्षणयोरित्यंभूताभिमुख्ययोः ।
 स्यादमा संनिधानार्थे सहार्थेऽलं निवारणे ॥ ३६ ॥
 अलंकरणसामर्थ्यपर्याप्तिष्ववधारणे ।
 एवं प्रकारेङ्गीकारेवधारणसमत्वयोः ॥ ३७ ॥
 कथं प्रश्ने प्रकारार्थे संप्रमे संभवेऽपि च ।
 काममस्त्यानुगमे प्रकाशेऽनुमतावपि ॥ ३८ ॥
 किमु संभावनायां विमर्शे जोषं छले स्तुतौ ।
 मौनलङ्घनयोश्चापि नाम प्राकाश्यकुत्सयोः ॥ ३९ ॥
 संभाव्याभ्युपगमयोरलीके विस्मये क्लृप्ति ।
 नूनं तर्के निश्चिते च प्राध्वं नर्मानुकूलयोः ॥ ४० ॥
 भृशं प्रकर्षेत्यर्थे च सामि त्वर्थे जुगुप्सिते ।
 अयि प्रश्नेऽनुनये स्यादये क्रोधाविषादयोः ॥ ४१ ॥
 संप्रमे स्मरणे चान्तरन्ते स्वीकारमध्ययोः ।
 उर्युर्गरीवदूरी विस्तारेङ्गीकृतावपि ॥ ४२ ॥

पराभिमुख्ये प्राधान्ये विमोक्षप्रतिलोभ्ययोः ।
 गतिधर्पणहिंसाद्यु भृशार्थे विक्रमेपि च ॥ ४३ ॥
 परि व्याधाद्युपरमे वर्जने लक्षणादिषु ।
 आलिङ्गने च शोके च पूजायां दोषकीर्तने ॥ ४४ ॥
 भूषणे सर्वतोभावे व्याप्तौ निवसनेपि च ।
 पुरा भविष्यदासन्ने चिरातीतप्रबन्धयोः ॥ ४५ ॥
 पुनरप्रथमे भेदे किल संभाव्यवार्त्तयोः ।
 हेत्वहच्योरलीके च खलु वीप्सानिषेधयोः ॥ ४६ ॥
 जिज्ञासायामनुनये वाक्यालंकरणेपि च ।
 भवालम्बनविज्ञानवियोगव्याप्तिशुद्धिषु ॥ ४७ ॥
 एवौपम्ये परिभव ईपदर्थेवधारणे ।
 उपा रात्रौ तदन्ते च दोषा निशि निशामुखे ॥ ४८ ॥
 मङ्गु शीघ्रे भृशे तच्चेतो हेतोरपदेशवत् ।
 निर्देशे पञ्चम्यर्थे चेतो यतश्च विभागवत् ॥ ४९ ॥
 पञ्चम्यर्थे नियमे च तत आदौ कथान्तरे ।
 पञ्चम्यर्थे परिप्रभे तिरोन्तर्धीं तिरश्चि च ॥ ५० ॥
 नीचैः स्वैराल्पनीचेषु प्रादुर्नामप्रकाशयोः ।
 पुरोमे प्रथमे च स्यान्मिथोन्योन्यं रहस्यपि ॥ ५१ ॥
 अहा धिगर्थे शोके च करुणार्थविपादयोः ।
 अह क्षेपे नियोगे चाप्याहो प्रश्रविचारयोः ॥ ५२ ॥
 सह संबन्धसादृश्ययौगपद्यसमृद्धिषु ।
 साकल्ये विद्यमाने च हीही विस्मयहास्ययोः ॥ ५३ ॥
 ननुच प्रभे दुष्टोक्तौ सम्यग्वादे स्तुतावपि ।
 अपद्यु चारौ निर्दोषे किमुत प्रश्रवादयोः ॥ ५४ ॥
 विकल्पेतिशये चापि पुरस्तात्प्रथमेमतः ।
 पूर्वस्यां च पुरार्थे चाभीक्ष्णं शीघ्रप्रकर्षयोः ॥ ५५ ॥
 पौनःपुन्ये संतते चावश्यं निश्चयनित्ययोः ।
 इदानीं सांप्रतं वाक्यालंकारे तद्धिनं पुनः ॥ ५६ ॥

दिनमध्ये प्रतिदिने सांप्रतं तूचितेधुना ।

समयानिकपेः ज्ञान्तर्निकटे चान्तरा पुनः ॥ ५७ ॥

विनार्यै संनिधौ मध्येभितोभिमुखकात्स्न्ययोः ।

समीपोभयतःशीघ्रेष्वगतः प्रथमाग्रयोः ॥ ५८ ॥

अन्ततोवयवोत्प्रेक्षापञ्चम्यर्येषु शासने ।

पुरतोप्राद्ययोः पूर्वेषुर्धर्माहप्रभातयोः ॥ ५९ ॥

अहहेत्यद्भुते खेदेन्तरेणान्तर्विनार्ययोः ।

अहोवतानुकम्पायां खेदामन्त्रणयोरपि ॥ ६० ॥

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितेनेकार्थसंग्रहेनेकार्थशेषः ॥

संपूर्णश्चायमनेकार्थसंग्रहः ॥

॥ मङ्गलं महाश्रीः ॥ शुभं भवतु लेखकपाठकयोः ॥

EXTRACTS FROM THE COMMENTARY.

८० ॥ अहं ॥

परमात्मानमानस्य निजानेकार्थसंग्रहे ।
 वक्ष्ये टीकामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीम् ॥ १ ॥
 विश्वप्रकाशशास्त्रतरभसामरसिंहमङ्गुगानाम् ।
 व्याडिधनपालभागुरिवाचस्पतियादवादीनाम् ॥ २ ॥
 शास्त्राणि वीक्ष्य शतशो धन्वन्तरिनिर्मित निघण्टु च ।
 लिङ्गानुशासनानि च क्रियतेनेकार्थटीकेयम् ॥ ३ ॥
 लिङ्गानुशासनेस्माभिर्वर्णितो लिङ्गनिर्णयः ।
 अतो न मथितः सूत्रे ग्रन्थगौरवभीरुभिः ॥ ४ ॥
 इह सौप्यज्ञविज्ञानहेतवे दर्शयिष्यते ।
 गुणशब्दो गुणे पुंसि वाच्यलिङ्गस्तु तद्वति ॥ ५ ॥
 प्राणिजातिध्वनिर्यस्तु पुल्लिङ्गः पुंसि दर्शितः ।
 तस्यैव वर्तमानस्य स्त्रियां स्त्रीलिङ्गता मता ॥ ६ ॥
 कुत्रापि रूपभेदेन कचिच्च प्रत्ययादिभिः ।
 लिङ्गानां निर्णयो ज्ञेयो विशेषस्त्वभिधास्यते ॥ ७ ॥
 व्युत्पत्तिलिङ्गनिर्णयिर्विषयमार्थप्रकाशनम् ।
 प्रायेण दृष्टदृष्टान्तो वाच्यमत्र चतुष्टयम् ॥ ८ ॥

अथ ग्रन्थारम्भे सूत्रकारः शिष्टसमयपरिपालनाय प्रत्यूहव्यूहोपशान्तयेभिधेय-
प्रयोजनसंबन्धप्रतिपादनाय च समुचितेष्टदेवतानमस्कारपूर्वकमुपक्रमते ॥ ध्यात्वाह-
त इति सकलार्हत्पणिधानेन सकलकल्याणोदकसंपर्कशालिनीमखिलप्रत्यूहव्यूहोप-
शान्तिमाह । कृत एकार्यशब्दसंदोहस्याभिधानचिन्तामणिनाममालायां संप्रहो येन स
कृतैकार्यशब्दसंदोहसंप्रहः । अनेनैकार्यानेकार्यशब्दकोशयोरेककर्तृत्वमाह । एतच्च कुर्व
इत्यन्नास्मदर्थविनाभाव्युत्तमपुरुषैकवचनप्रयोगसामर्थ्यलब्धस्याहमित्येतस्य विशेष-
णम् । एकस्वरादिपट्काण्डेति । एकः स्वरो येषां ते एकस्वराः शब्दास्तत्प्रतिपादकं
काण्डमपि एकस्वरं तदादिर्यस्याः सा एकस्वरादिः षण्णां काण्डानां समाहारः
पट्काण्डी । एकस्वरादिधातौ पट्काण्डी च तथा व्यञ्जनस्य बहुत्वेपि स्वरस्यैव
प्राधान्यादेकस्वरं द्विस्वरं त्रिस्वरं चतुःस्वरं पञ्चस्वरं षट्स्वरं चेति वक्ष्यमाणानि
पट्काण्डानि तैरित्यर्थः । सप्तमस्याव्ययकाण्डस्य तु तस्या एव शेषभूतत्वात् । अनेके
हो बहवो वा प्रत्येकमर्या येषां तेनेकार्या अर्याच्छब्दास्तेषां संप्रह एकत्र समुच्चयोने-
कार्यसंप्रहस्तम् । एतेनाभीष्टदेवतापणिधानपूर्वकं शास्त्रस्याभिधेयं प्रतिपाद्य प्रतिपाद-
कसंबन्धधाभ्यधायि प्रयोजनं च शिष्यावबोधजननं तेन च परोपकारद्वारेण परंपर-
या निःश्रेयससिद्धिर्वाति सामर्थ्यादाक्षिप्यते । नहि प्रेक्षावतां निष्प्रयोजना प्रवृत्तिर्भ-
वति ॥ 1 ॥

अभिधेयस्य परिपाटिविशेषमाह । अत्रेति प्रक्रान्तानेकार्यशब्दसंप्रहशास्त्रे प्रत्ये-
कमेकस्वरादिकाण्डेषु वक्ष्यमाणानेकार्यशब्दानामादौ पूर्वभागे अकारादीनां हपर्य-
न्तानां वर्णानां क्रमेण कृत्वा प्रत्येकमन्तभागे कादिव्यञ्जनानां क्रम आनुपूर्व्या
निवेदनम् । अत्र अकारादिक्रमेणेति वदता अन्तक्रमस्यैव प्राधान्यमुक्तम् । काय-
न्तक्रमेणैव हि अत्र शब्दा अभिधास्यन्ते । अकाराद्यादिक्रमस्तु तत्र प्रत्येकं
श्रुत्यः । काद्यादिक्रमेपि कादिभ्यः परोकारादिस्वरक्रमोन्तर्गतो द्रष्टव्यः । तथा
पूर्वमुद्देश्यस्य शब्दस्य यच्चनं भणनं पश्चादर्थानां प्रकाशनम् । अभिधीयमानशब्दा-
नुपादपूर्वकमर्थकयनमित्यर्थः । यथा । को ब्रह्मण्यात्मनीत्यादि ॥ 2 ॥

यस्मिन्नाध्दे रुदः संशिरूप एक एवार्थस्तस्यानेकार्यतादर्शनाय यौगिकोप्य-
यान्दयं प्रकाशयते । यथा । गीतिश्चन्दसि गाने च । अत्र हि गीतिशब्दश्च-

न्दसि संज्ञारूपतया रूढो गाने तु क्रियानुगमाद्यौगिकः । यत्र तु शब्देनेकोर्थः
संज्ञारूपतया रूढो व्यज्यते तत्रानेकार्थतायां परिपूर्णायां यौगिकोर्थो दर्श्यते वा न
वा । तत्र दर्श्यते यथा । त्वष्टार्के विश्वकृत्तक्ष्णोः । अत्र हि त्वष्टृशब्दोर्कविश्व-
कृतो रूढः । तद्विण तु यौगिकः । न दर्श्यते यथा । प्रियकस्तु चञ्चरीके^०
[3, 59] । अत्र हि प्रियकशब्दश्चञ्चरीकादिषु संज्ञारूपतया रूढ उक्तः । प्रिय
एव प्रियक इति तु स्वार्थे के यौगिकतया वक्ष्यते वर्तमानो नोक्तः ॥ 3 ॥

अस्मिञ्शब्दोऽखण्डस्यैव शब्दस्यानेकार्थता दर्श्यते न तु पदभङ्गेन शेषच्छायया
तस्यानन्त्येन दर्शयितुमशक्यत्वात् । यथा । नाकः स्वः खे इति । अत्राखण्डतया
स्वर्गाकाशलक्षणैर्द्वये नाकशब्द उक्तः । न त्वविद्यमानासृखे तत्र न अको नाक
इति पदभङ्गेन वर्तते नाकशब्द इति ॥ 4 ॥

तत्रैकस्वरं काण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्तः ॥

को^० । कायति काम्यते वा कः । कश्चिदिति छः । एषु सप्तस्वर्येषु पुंसि ॥ कं^० ।
एषु त्रिषु स्त्रीषु । दशस्वरपि यथा । विश्वं कः सृजति प्रकाशयति कः कश्चेतदन्तं
नयेत्कः स्यात्सुर्नहि को दहत्यभिमतः कः कस्य सख्यं घने । अर्थी कस्य जनः
स केन च शुचिः स्यात्कस्य मुख्याङ्गता प्रभेदस्तुटमर्थसंमहभृता केनोत्तरे दीयताम् ॥
अय खान्तः । खं^० । अश्रुते खम् । अशोडिदिति डित् खः । स्वः स्वर्गः संवित्संवेदनं
पदस्यपि स्त्रीषु । स्वर्गे यथा । तस्मिन्गते खं सृकृतोपलब्धम् c. Ra. 18,21 ।
संवित्सुखयोर्यथा । योगिनः खे निलीयन्ते । व्योमेन्द्रिययोर्यथा । रुद्धा खमार्गम-
खिलं वत योवतस्थे ॥ 5 ॥

भून्यविन्दी यथा । संगुणने खेन च एवमेव ॥ खस्तु सूर्ये यथा । क्रान्तं खेन
सुखेन खम् ॥ अय गान्तः । गौ^० । गच्छति गौः । शुगमिभ्यां डोः । दशस्वर्येषु
स्त्रीपुंसोः । अन्ये तु वागादौ स्त्रियां स्वर्गादौ पुंसि पशौ द्वयोर्जातक्ष्णोः स्त्रीषु
इत्याहुः । उदके यथा । गायो वहन्ति विमलाः शरादि खवन्त्याम् । दृशि यथा ।
गोजलार्द्रितकपोलतलास्ताः । स्वर्गे यथा । स गोपतिर्गणविचट्टनेन । दिशि यथा ।
गोभ्यः संभृतसहितः । पशौ यथा । गायधरन्ति कमलानि सकेसराणि । रदमौ
यथा । Sā. 9 । वचे यथा । गोपातेनैव शैलाः । भूमौ यथा । Ra. 5,26 । इषौ
यथा । गोभिः संभिन्नसंनाहः । गिरि यथा । Ra. 2, 59 । ॥ 6 ॥

अय चान्ताः । त्वम्^० । त्वनति संयुगोति किप् त्वर् । तनोति वा तनेर्द्वम् ।
स्त्रियां वल्कले यथा । Ba. VI, 10 । चर्मणि यथा । Ka. 3, 46 । त्वनाट्टे

गन्धद्रव्येपि यथा । एलापक्षत्वचां वासाः । एष्वेवार्थेषु त्वच्शब्दोकारान्तोप्यस्ति ॥
 न्यग्° । न्यञ्जति न्यक् । निम्नं गभीरं नीचं खर्वं कात्स्न्यं सामस्त्यं तत्र प्रायः
 क्रियाविशेषणं शेषयोर्वाच्यलिङ्गः । नीचे यथा । तेषु न विभ्रति शोभां श्रीमन्तो न्य-
 ग्नयन्ति ये गुणिनः ॥ रुक्° । रोचनं रोचते वा रुक् स्त्रियाम् । शोभायां यथा ।
 Śi. 3, 3 । किरणे यथा । An. II, 2 । इच्छायां यथा । धर्मरुचा दानरुचा
 भवितव्यं सत्यतत्त्वरुचिना च ॥ वाग्° । वक्ति उच्यते वा वाक् । दिबुद्बुदिति
 साधुः । स्त्रियाम् । द्वयोर्यथा । पट्टीं वा° Sp. 2954 ॥ 7 ॥

अथ जान्तः । जू° । जवते जूः । दिबुद्बुदिति साधुः । आकाशसरस्वत्यां
 पिशाच्यां च स्त्रियाम् । जवने वेगवति वाच्यलिङ्गः । पिशाच्यां यथा । जूयोपितः
 पितृवनं परितधरन्ति ॥ अथ बान्तः । ज्ञः° । जानाति ज्ञः । नाम्युपान्त्यप्रीकृगृहः
 कः । विचक्षणे वाच्यलिङ्गः शेषयोः पुंसि । विचक्षणे यथा । Sp. 105 । पद्मासनो
 ब्रह्मा । चान्द्रसमायनिर्बुधस्तत्र यथा । चन्द्रार्कजीवज्ञसितार्कवक्राः ॥ 8 ॥

अथ तान्तः । सद्धि° । अस्तीति सन्वाच्यलिङ्गः । विद्यमाने यथा । Bh. S. 11 ।
 सत्ये यथा । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थसत् । प्रशस्ते आर्चिते साधौ च
 यथा । निर्मत्तरा एव गुणेषु सन्तः । सत्त्वविदुषोरपि ॥ अथ भान्तौ । भः शुक्ले ।
 भाति भः कचिदिति डः । यथा । प्रवेशनेनाभिमुखः शुभो भः ॥ भमुडौ । उडौ
 नक्षत्रे यथा । Bh. St. 22 ॥ भांशौ । भानं भा । मृगयेच्छेत्यङ् । अंशौ किरणे
 स्त्रियां यथा । Su. 1999 ॥ भू° । भवत्यस्याः सर्वमिति भूः । भ्यादिभ्यो वेति
 किप् । कृभूभ्यां किदिति भ्यो भूमिः । स्त्रीलिङ्गौ । भूमिरिवेत्युपमानद्वारेण सिद्धत-
 योद्देश्यस्य कथनम् । तेन भूमिशब्दस्यापि क्षितिस्थानलक्षणमर्थद्वयं सिद्धम् । एव-
 मन्यत्राप्युपमानोपमेयभावोभ्यूहः । लाघवार्थं द्विस्वरस्याप्यत्र पाठः । क्षितौ यथा ।
 An. I, 18 । भूमि° Pr. Ch. 22, 72 ॥ 9 ॥

स्थाने यथा । दृष्टिर्दिष्टपचन्द्रिका स्तनतटी लक्ष्मीनटीवारभूः । अभूमिर्भातीना-
 म्युजविजितसीमान्तनृपतिः ॥ अथ भान्तौ । मः° । मन्यते मीयते वा मः ।
 कचिदिति डः ॥ मा° । लक्ष्म्यां स्त्री यथा । B. H. 67, v. 26 । वारणे नि-
 पेधे त्वव्ययं यथा । Sp. 2406 ॥ किं° । किंकोर्डिम् । वाच्यलिङ्गः । क्षेपो
 धिक्कारपूर्विका निन्दा तत्र यथा । नो चेद्विक्रमसंक्रमस्य घटितां रामस्य राज्यभियं
 एतुं को भरतः सुदुर्धरपनुर्वुद्धक्षणे लक्ष्मणे । निन्दायां यथा । मर्त्यः कोपि

सममिमांसनयनो नद्धाङ्गमूर्धातुभिः । प्रभ्रे यथा । Su. 104 । वितर्के यथा ।
V. P. 57, 33-34 । अव्ययमपि ॥ 10 ॥

अथ यान्ताः । ज्या० । जिनाति ज्या । कचिदिति डः । खियाम् । क्षमायां
यथा । शशास स ज्यामपरैरजय्याम् । मौर्व्या यथा । Bâ. ix, 19 ॥ द्यु० ।
द्युते अभिगम्यते द्युः । द्युद्भ्यामिति द्युः । पुंसि । दिने यथा । An. II, 30 ॥
द्यौ० । द्युते द्यौः । द्युगमिभ्यां डोः । खियाम् । स्वर्गे यथा । Śi. 14, 28 ।
विहायसि गगने यथा । Ra. 2, 75 ॥ अथ रान्ताः । र० । राति रः ॥ रा० ।
राति द्रुत्वं राः । रातेर्देः । द्रुवर्णधनयोः । स्त्रीपुंसः । जलदे पुंसि । द्रुवर्णधनयो-
र्यथा । सार्धं सर्वज्ञकल्याणैर्नित्यं त्यजति तां न राः ॥ 11 ॥

द्रुः० । द्रवति द्रुः । दिद्युद्ददिति साधुः । कामरूपिणि वाच्यलिङ्गः । स्वर्णे खियां
यथा । कद्रुः स्वकान्तिद्रुतविद्रुतद्रुः ॥ धू० । धूर्वतीति धूः । किपि राद्युगिति बलोपः ।
खियाम् । यानमुखे यथा । Śi. 12, 26 । मारे यथा । Ra. 5, 66 ॥ पूः० । पृणाति
पूः । गृपूदुर्धिधुर्विभ्यः क्तिप् । खियाम् । शरीरे यथा । अस्यां मत्पुरि संनिभानवि-
धये वद्धादरेण त्वया । नगरे यथा । Śi. 3, 32 ॥ श्री० । भयति श्रीः । दिद्यु-
द्ददिति साधुः । अटस्वर्येषु खियाम् । लक्ष्म्यां यथा । Su. 102 ॥ 12 ॥

शोभायां यथा । Ku. 7, 78 । त्रिवर्गसंपत्तौ समृद्धौ यथा । Ki. 1, 1 । प्रशं-
सायामपि मद्धुः । यथा । हटहतरमठश्रीः श्रीमहीपालदेवः c. Pr. P. 7 ॥ स्रूः० ।
स्रवति स्रूः खियाम् । सुवः सुग्भेदः ॥ 13 ॥

अथ यान्ताः । वः० । वाति वः । पश्चिमदिगीशो वरुणः । अव्ययपक्षे शम्भ-
परो निर्देशः । तेनाव्ययस्येति सेर्लुक् न भवति । औपम्यमुपमा तत्र यथा । काद-
म्बखण्डितदलानि य पङ्कजानि ॥ द्यौः० । दीव्यत्यस्यामिति द्यौः । दिवेर्लुक् ।
खियाम् । स्वर्गे यथा । दिवं यदि प्रार्थयसे नृया भमः । नमसि यथा । रजः-
स्यलात्सैन्यविमर्दपीडा भीतेषु भूमिर्दिवमारोह ॥ स्त्रो० । अस्यति स्त्रः । प्र-
ति साधुः । पुंसि । शातौ यथा । नानिषेद्य मुनेः स्वानां कन्यादानं प्रशस्यते ।
आत्मनि यथा । इदि स्वमवलोकयन् ॥ स्वं० । निजे त्रिषु यथा । स्व एव वेदः
परि० c. Ku. 7, 31 । स्वामेव मूर्तं प्रविशेश देवः । स्वान्येव० M. Ch. I, 42 ।
धने पुंस्त्रीयः । यथा । प्रभूताः स्या न दीयन्ते ॥ सर्वस्वमपि चेत्तं मणिके
ब्राह्मणे ध्रुवे । काकिण्यपि भोत्रियाय न समं स्यात्कलेन तत् ॥ गौटस्तु स्यो
शातावात्मनि श्रीय इत्याह । स्वरूपेपि ॥ 14 ॥

अथ शान्तौ । दृग्° । पश्यति दर्शनं दृश्यतेनया वा दृक् किप् । चतुर्वर्त्येषु ।
 द्रष्टरि वाच्यलिङ्गः । यथा । भवन्ति सूक्ष्मार्थवृद्धाः कवीन्द्राः । दर्शने धियामक्षिण
 च स्त्रीलिङ्गः । दर्शनाक्षोर्यथा । कामं पल्लवयन्ति लोचनदृशा यूनां कुरङ्गीदृशः ।
 अत्रैको दृक्शब्दो दर्शने द्वितीयस्त्वक्षिण । मतौ यथा । मिथ्यावृशां युगान्तार्कः
 सुदृशाममृताञ्जनम् ॥ विट्° । वेशनं विशति वा विट् किप् । प्रवेशे स्त्रियां
 नृवैश्ययोः पुंसि । नरि यथा । B. H. 68, v. 32 । वैश्ये यथा । ब्राह्मणक्षत्रिय-
 विट्शूद्राः । प्रजाविष्टयोरपि । प्रजायां यथा । त्रीणि श्राद्धे पवित्राणि दौहित्रो
 विट्पतिस्तिलाः [c. M. 3, 235] अत्र हि विट्पतिर्विशो दुहितुः पतिर्जामाता
 उच्यते । विद्यायां यथा । मयूरपारापतयोः कुकुटस्य तथा विशाम् ॥ अथ पान्तौ ।
 तृट्° । तर्पणं तृट् किप् । मृगयेच्चेति निपातनात्तृष्णा । घञि तर्पः । एते त्रयोपि
 लिप्सायां पिपासायां च । तृट्तृष्णाशब्दौ स्त्रियां तर्पः पुंसि । लाघवार्थे द्विस्वरयोर-
 व्येकस्वरकाण्डे पाठः । एवमन्यत्राप्यभ्युक्षम् । लिप्सायां यथा । Śi. 13, 46 ।
 तर्पप्रकर्षेण धनं चर्क्य । पिपासायां यथा । तृषा° Sp. 2596 । अन्यास्ता°
 Su. 653 । तर्पेभ्यु क्षुधि भोजनं पथि रथः शय्या भ्रमे नौर्जले ॥ 15 ॥

त्विट्° । त्वेपणं त्वेपन्त्यनया वा क्लृप्संपदादिश्चात्किप् । स्त्रियाम् । शोभायां
 यथा । शशिस्त्रिषा पोषितहर्षसंपदा तदाननेनाननपद्मपङ्क्तयः । रुचौ दीप्तौ यथा ।
 Śi. 1, 21 ॥ अथ शान्तौ । भाः° । भासते भाः पुंस्त्रीलिङ्गः । द्वयोर्यथा ।
 Bh. Ś. 11 ॥ मा° । माति मः । असित्यस् । पुंसि । द्वयोर्यथा । उदयति
 विततांशुः पौर्णमासीसुधांशुः । अत्र हि पूर्णो माश्चन्द्रो मासो वास्यामिति पूर्णमा-
 सोऽणित्यणि पौर्णमासी ॥ 16 ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीत्यभिधानाश्रमं स्वोप-
 शानेकार्थसंग्रहटीकायामेकस्वरसंग्रहकाण्डः प्रथमः समाप्तः ॥

अथ द्वितीयं द्विस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [अर्क] स्फटिके ।
 Śi. 4, 58 । ताम्रे । चन्द्रार्कं लेपयेत्तेन । सूर्ये । Śi. 11, 44 । विडौजसि ।
 वितर्क्यतेर्कसंपर्कः पौलोम्या रोमहर्षतः ॥ [अक] द्वयोः । अकं पिनाकी भवतश्चि-
 न्तु ॥ [अङ्क] भूपायाम् । कङ्कणाङ्कमुजा भान्ति जितानङ्ग तवाङ्गनाः । ल-
 क्ष्मणि । Ku. 1, 3 ॥ 1 ॥

चित्राजौ कौतुकसंग्रामे । प्रौढाङ्कतिरभ्युदेति तमसां माराङ्गमलः शशी ।

स्थान एकादिगणनान्यासे । अयमेव जगज्जन्मस्थितिसंहारकारणम् । इति यस्य कपर्देन्दुरेकाङ्कमिव शंसति ॥ अन्तिके । Ra. 2, 38 । आगसि । परःशतैरङ्कितमङ्कपङ्केः ॥ [एक] अन्यस्मिन् । एके मृगाङ्कमृगमादिवराहमन्ये । केवले । Sp. 6621 । श्रेष्ठे । B. H. 68 v. 30 । संख्यायाम् । एको जयति सदृत्तः किं पुनर्द्वौ सुसंहतौ c. Su. 1537 ॥ [कल्क] अघदम्भपापिषु । मुनिर्वने घल्कल-वाचकल्कः । कपायचूर्णयोरपि । कपाये । दाडिमपञ्चाङ्गकल्कससिद्धैः । चूर्णे । Ku. 7, 9 ॥ 2 ॥

[कर्क] कर्केतनो मणिभेदः ॥ [काकः] पीठसर्पा पङ्क्तुः । शिरोवक्षालनं कङ्केशिका । द्विके । Sp. 2161 ॥ 4 ॥

[काकम्] रत्नबन्धे । काकं नाकमिवेच्छति स्मरपरः ॥ 5 ॥

[छेक] विदग्धे । Bā. III, 23 । विश्वस्तमृगनीडजयोः । प्रायो न विभ्य-ति छेकाः कृतैस्तालशतैरपि ॥ 7 ॥

[टङ्क] अटस्वपि पुंस्त्रीवः । गौडस्तु जङ्गायां स्त्री पुमान् खड्गकोशे पाषाणदा-रणे खनित्रे टङ्कणे नीलकपित्थे टङ्कमखियामित्याह । अश्मदारणे । Ra. 12, 80 । मानान्तरे । यद्वाटकं हाटकटङ्ककोटिः । टङ्कणे । सूतटङ्ककनकेन्दुहेमभिः । शोभा-यामपि यथा । सटङ्कं तारुण्यं मृगशिशुदृशः पुष्यति रतिम् ॥ 8 ॥

[तर्क] वितर्कः संशयस्तत्र यथा । तर्काकुलो भानुरुदेति मन्दम् । ऊहोनु-मानव्याप्तिनिश्चायकं प्रमाणं तत्र यथा । M. St. 5 । तर्कप्रतिपादकं शास्त्रमपि तर्कः । यथा । यस्तर्ककर्कशविचारपदप्रचारः । कर्मविशेषः क्रियाविशेष उप-हास इति यावत् ॥ [त्रिका] कूपस्य नेमिः कूपस्यान्ते रज्ज्वादिधारणार्थं व्यस्रं दारु यथा । त्रिकार्थेकारसूचितः ॥ [त्रिकम्] पृष्ठाधरे । Si. 12, 10 ॥ 9 ॥

[तोक] संताने । H. 530 । सुते । व्याकरणे शकटस्य च तोकम् Bā. Pā. 3, 3, 1 ॥ [द्विक] काके । उपव्रवन्ति पिशुना च तनामिव द्विकाः ॥ [न्यङ्क] मुनिर्कश्यदृङ्गाख्यः । हयोः । संचरन्त्याश्रमे न्यङ्कोर्निःशङ्कं न्यङ्कवः सदा ॥ [नाक] स्वः स्वर्गः खमाकाशं पुंस्त्रीवः । स्वर्गे । Da. 5, 50 । खे । नाकमन्दाकिनीव सा ॥ 10 ॥

[नाकु] घल्मीके । पृदाकुर्नाकुमध्यगः ॥ [निष्क] हेमि । नायौ निष्कप-रिष्कृताः । वक्षोविभूषणे । Ku. 2, 49 । आकर्षेपि ॥ 11 ॥

[पङ्क] अघे । कलिकलङ्कपङ्कच्छिदे ॥ [पाक] पचने । Su. 3387 ।

शिशौ । उड्डीनं पिकपाकमाकुलरया काकावली बाधते । दैत्ये । Śi. 14, 36 ॥
 [वक्] शिवमिया मल्ली शिवमल्ली वक्पुष्पं यथा । वक् धेणं सधत्तूरं सुमना
 पाटला तथा । पद्ममुत्पलगोसूर्यमटौ पुष्पाणि शंकरे ॥ 12 ॥

[भूक्] छिद्रे । भूभूकंविहितौकसः ॥ [मेक्] मेघे । भेकाश्लेकाः केकिके-
 काक्रियासु । मण्डूके । Su. 843 । भीरौ वाच्यलिङ्गः । यथा । भेकाः केकारवैः
 पान्याः ॥ [मुक्] मांसले वाच्यलिङ्गः । तस्करमांसलयोर्यथा । निष्कं मुष्ण-
 न्त्येव मुष्कास्तुरुष्काः । अण्डे । H. Y. 3, 110 ॥ 13 ॥

[मूक्] दैत्यो यः सूकररूपोर्जुनेन हतः । अवाग्दीनयोर्वाच्यलिङ्गः । तयो-
 र्यथा ॥ Śi. 2, 25 ॥ [रङ्क्] कृपणे । M. M. 174, 1 ॥ [राक्] पूर्णेन्दुर्या
 पूर्णिमा तस्यां दृष्टरजःकन्यायां च । राकाकान्त किमुच्यसे निरसितुं कस्ते कलङ्क-
 क्षमः ॥ 14 ॥

[रेक्] हीने वाच्यलिङ्गः । शङ्कायाम् । रेकातिरेकाकुलमस्य चेतः । विरेके ।
 हरीतकीं रेककरीं गृणन्ति ॥ [रोकम्] क्रीयते येन तत्क्रयणं दीनारादि । चरे
 वाच्यलिङ्गः । क्रयणभेदे नावि च । रोकालोकिनि नाविके । विले । विशन्ति रोकेषु
 भयातिरेकान् ॥ 15 ॥

[रोकः] यथा । कोकः सशोको हि शशाङ्करोकैः ॥ [लङ्का] शाखायाम् ।
 लङ्कालंकारिणः खगाः । कुलटायाम् । लङ्कालं कामिनो हर्तुम् । पुर्याम् ।
 Bā. I, 36 ॥ [लोक] जने । Ra. 14, 61 ॥ [वल्क । शल्क] शकले
 खण्डे । उल्कावल्कविलोकनम् । लवङ्गशल्कैर्लवलीविमिश्रैः ॥ त्वचि । शुचिव-
 ल्कवीत° Ki. 6, 31 । ययौ तपस्वी तरुशल्कवासाः ॥ 16 ॥

[शक्] द्वयोः । निर्नीराण्याभ्रयन्ते त्वयि सरुपि शका मारवाणि स्थलानि ॥
 [शङ्क्] संख्यायां चतुर्दशाङ्के स्त्रीपुंसः । यथा । शङ्कुं सरितां पतिं ततस्त्वन्त्यम् ।
 शेषेषु पुंसि । शंभौ । मुष्णन्ति शङ्कुपुरतो निधाय ॥ 17 ॥

अश्वभेदे । शङ्काकरः शङ्कुकरो नराणाम् । मेष्ट्रे । न्यङ्कुः शङ्कुस्तु गन्धेन ॥
 [शाक्] द्वीपे । Nai. 11, 37 । नृपे । शाकं शशाक नहि पाकरिपुर्वजितुम् । हुमे ।
 Nai. 11, 38 ॥ [शुक्] कीरे । Su. 2030 ॥ 18 ॥

[शुक्म्] त्रयोपि धनस्पतयः ॥ [शुल्क] जामातुर्बन्धको विवाहाय व-
 राद्वाधं धनं यदजयः । शुल्को घटे विवाहाय वराद्वाधे धनेपि च । तत्र यथा ।
 An. III, 49 ॥ 19 ॥

[शूकः] अनुक्रोशः कृपा किंशारुर्धन्यादेः शीर्षं हयोर्यथा । विभ्राणस्याप्य-
सिमधुरतां क्षुब्धमानस्य वृत्तैः सद्यः पुंसो भवति कलमस्येव निःशूकभावः ॥ अभिपवो
मद्यसंधानं शुङ्गा नवोद्भिन्नपल्लवकोशी ॥ [शूका] इहैखो इह्नासस्तत्र यया ।
इष्टा भोज्यगता यूकाः शूका केपां न जायते ॥ 20 ॥ •

[शौक] शुकानां समूहे । कुवलयदलनीलं शौकमालोकयन्ति । स्त्रीणां कर-
णान्तरे । वेश्या एव हि निःशङ्कं शौकं स्वौकसि कुर्वते ॥ [सूक] शृगालवक्-
निरयेष्वपि सूकेति आयुधभेदेऽपि ॥ [स्तोक] द्वयोः । स्तोकः स्तोकमपि स्तौति
वारि वारिधरोज्झितम् ॥ 21 ॥

अय खान्ताः ॥ [नखः] करजे । Śi. 11, 34 । पण्डे । नखः मुखपराङ्मुखः ॥
[न्युद्ध] अतिप्रिये मनोज्ञे । दिव्यत्वव्यभिचारमेति न सखे न्युद्धेयमस्याकृतिः ॥ 22 ॥

[पुङ्ग] मङ्गलाचारे । वधूवरं पुङ्गितमङ्गनाभिः ॥ [प्रेङ्गा] चतुर्वर्त्येषु ।
एषा प्रीणयते विशेषनिदुषां प्रेङ्गा न केपां मनः ॥ 23 ॥

[मुख] उपाये । Śi. 1, 50 । प्रारम्भे K. Pr. 61, 6 । भेष्टे । स्याच्छेदशब्दे
मातृमुखस्तारुण्ये तर्हणीमुखः । वृद्धभावे सुतमुखो मूर्खो नात्ममुखः क्वचित् ॥
निःसरणे । रथ्यामुखे प्रेङ्गति जीवितेशे । आस्ये । Pa. 3488 ॥ [रेखा] अल्पके ।
Ra. 1, 17 । छन्नानि । Ba. 1, 16 । आभोगे । आसीत्तस्या यदनकमले कापि
लावण्यरेखा । उल्लेखे । चित्रेऽपि तादृशी रेखा यादृशी कर्तुराकृतिः ॥ 24 ॥

[लेखः] लेख्ये । Śi. 7, 39 । दैवते । सलेखवर्गस्य विमुद्रमाननम् ॥ [लेखा]
राजी रेखा पङ्क्तिश्च । तत्र रेखायां यथा । अभिनयमदलेखाश्यामगण्डस्यलानाम् ।
पङ्क्तौ यथा । Śi. 4, 65 । लिपौ । दिवसगणनलेखाभूषिता भिक्षुरेया c. Śu. 1764 ।
चन्द्रांशभोगयोरपि यथा । लेखया° Ki. 9, 22 । वधू° Ra. 7, 24 ॥ [वीङ्गा]
गतिभेदे नर्तने च । यात्रानेहसि यस्य दिग्विजयिनः काम्योजवाहावलीवीङ्गोल्लेख-
विकासिनि क्षितिरजःपुञ्जे वियमुन्वति c. I. St. 15, 296 ॥ 25 ॥

[शङ्ख] वलयदिनांशनागभेदेऽपि । वलये । शङ्खैर्भूषितबाहुयक्षियुगले । दि-
नांशे । शङ्खमात्रशेषेऽपि । नागभेदे । शङ्खकुलम् ॥ [शाखा] कुमांशे । M. N.
(1678) vi, 16 । वेदांशे । An. III, 15 । पक्षान्तरे संततिविशेषे । अलंकरोत्येव
मदीयशाखाम् । अन्तिके । युस्त्राय शास्त्रानगरं न कस्य ॥ हस्तांशदारांशपादां-
शेष्वपि । क्रमेण यथा । पञ्चशास्त्रेण पाणिना । अयनि युयविरया हारशाखावलय-
म्ना । मुकुटमणिरश्मिरञ्जितशाखायं वरुणयोर्युगलम् ॥ 26 ॥

[शिखा] अममात्रे । आरूढः स सुपर्वपर्वतशिखाम् । चूडायाम् । Bā. I, 36 । केकिचूडायाम् । Me. 101 । प्रधाने । सा शिखाखिलयोपिताम् । ज्वालायाम् । Sp. 2497 । शिफा कन्दः । यथा । शिखोज्ज्वानां कदलीलतानाम् । शाखायाम् । विटपिनां वातावधूताः शिखाः । घृणौ । खेदं सखे सितमयूखशिखाः कपन्ति ॥ 27 ॥

[सखि] सहाये । Ra. 14, 87 । मित्रे । K. Pr. 183, 6 ॥ [सुखम्] द्वयोः । ऋते धर्मात्कुतः सुखम् ॥ अथ गान्ताः ॥ [अग । नग] तरुशैल-योर्यथा । अगशिखरनिपण्णाः पक्षिणस्ते निपेतुः । नवनग° Śi. 4, 65 ॥ 28 ॥

[अङ्ग] अन्तिके । गङ्गाङ्गेषु नगास्तरंगसुभगच्छायाः क्लमं छिन्दते । गात्रे । Ku. 3, 23 । उपसर्जनभूतेप्रधाने । अङ्गिनोऽनुसंधानमङ्गस्याप्यतिविस्तृतिः । c. K. Pr. VII, 14. 18 । अभ्युपाये । सर्वाङ्गमाराधितशंकरस्य । प्रतीकेवयवे । अङ्गानि त्वमङ्गतापविधुराण्येहोहि निर्वापय ॥ 29 ॥

नीवृद्धिशेषे । B. H. 66 v. 13 ॥ [इङ्ग] ज्ञानिङ्गितयोः । इङ्गे न ज्ञायते मुनेः । अद्भुतजङ्गमयोः । तीर्थमिङ्गं गुरोरङ्गम् । जगत्पि यथा । इङ्गमङ्ग सफली-कृतं त्वया ॥ [खग] अर्कमहदेवेषु । खगमयूखविभूषितमम्बरम् । पक्षिशरयोः । खगपीतासृजो योधाः ॥ 30 ॥

[खङ्ग] असौ खड्गिशृङ्गे च । हार्द खड्गिमिरा° Su. 2569 । गण्डके । Ra. 9, 62 ॥ [टङ्ग] खनित्रे । टङ्गैर्भङ्गं भूमिभागं नयन्ति ॥ [त्याग] द्वयोः । K. Pr. 313, 4. 5 ॥ 31 ॥

[दुर्ग] वाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 1, 45 ॥ [दुर्गा] नीलिका शैवालम् ॥ वैजयन्ती तु—दुर्गो राट् यने दुर्गं दुर्गमे नरके पुरे । इत्याह ॥ [नागः] दशस्व-र्थेषु । मतङ्गजे सर्पे च । Śi. 5, 45 ॥ 32 ॥

उत्तरपदस्थितः श्रेष्ठे । गोनागैर्नगवत्तुङ्गैः ॥ 33 ॥

[नागम्] रङ्गं त्रपु सीसपत्रं सीसकं तयोर्यथा । नागेन नागरागेण नागवी-जेन सुन्दरि । कुरु स्वर्णमयीं पृथ्वीं सशैलवनकाननाम् ॥ स्त्रीबन्धः स्त्रीणां कर-णविशेषः । यथा । विनिर्मातुं त्वया नागं नागन्तव्यं गृहे मम ॥ [पिङ्गा] हिङ्गु-नाल्योपधिः । गोरोचना मन्त्रोपकरणद्रव्यम् । उमा भतसी ॥ 34 ॥

[पिङ्गम्] पिङ्गङ्गे वाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 4, 31 ॥ [पूग] पुंसि । पूगं क्रमुकवृन्दयोरित्यजयः । पुंनपुंसकयोः पूगमिति व्याप्तिः । क्रमुके । Ra. 6, 64 ।

संघे । केसरी निवुरक्षिमृगपूयो^० Śi. 2, 53 ॥ [फल्गु] काकोदुम्बारिकायां
स्त्रियां पुंसि मङ्गः ॥ 35 ॥

[भग] अर्के । भगवन्स्तिनिरस्ततमस्ततिः । ज्ञानादिषु द्वादशसु ।
Ra. 8, 80 ॥ 36 ॥

[भङ्गः] तरंगे । उचुङ्गैर्गङ्गभङ्गैर्ज्ञगिति विदधते पुण्यमङ्गं नताङ्ग्यः । भेदे ।
Sp. 4746 । रुग्विशेषे । भङ्गेन भज्यमानेङ्गे कुर्युरभ्यङ्गमङ्गिनः । पराजये ।
Ra. 7, 51 । कौटिल्ये । Śā. 7 । भये । संसारभङ्गेन विमुक्तसङ्गः । विच्छिन्नौ ।
An. II, 65 ॥ 37 ॥

[भङ्गि] भक्तौ विच्छिन्नौ । K. Pr. 222, 2 । वीच्याम् । Me. 60 ॥ [भाग]
रूपार्थके । भागोप्यभागेन न जातु लभ्यते ॥ [भृङ्गः] पिङ्गो विटः । यथा ।
पण्याङ्गना भृङ्गवृत्ता भ्रमन्ति ॥ 38 ॥

पटपदे । Pa. 823 ॥ [भृगु] सानुः प्रस्थं प्रपातस्तीर्थं तयोर्यथा । Śi. 4, 23 ।
जमदग्नौ । Bā. II, 25 । रुद्रे । भृगुशिष्यः शिष्यते स कथम् ॥ 39 ॥

[भोग] अहिकायकणयोः । Ra. 10, 7 । शेषेषु पटसु । दिशति विपुल-
भोगाञ्छौरिरभ्यङ्गयोगात् ॥ [मार्ग] मृगमदे । शिलातले मार्गसुगन्धिनि स्थि-
तम् । सौम्यर्क्षे मृगशिरसि । मार्गे विधेयं वपनं शिशुनाम् । अन्येपणे पथि च ।
मार्गस्य मार्गं कुरुते मृगाक्षी ॥ 40 ॥

[मृगः] कुरङ्गे । Śi. 2, 53 । गजान्तरे । Śi. 16, 10 । पशौ । Ki. 6, 34 ॥
[मृगी] यथा । सपटङ्गुलयोनौ तु नायिकायां भवेन्मृगी ॥ 41 ॥

[युग] हस्तचतुष्के । विचरेद्युगमात्रदक् ॥ सर्वत्र क्लीये । धैर्ययन्ती तु ।
युगोत्थी स्यन्दनाद्यङ्गे क्लीयं युग्मे कृतादिके ॥ [योग] विसम्भवातिनि । योगं
स्वमेपि नेच्छन्ति ॥ 42 ॥

अलम्पलाभे । An. II, 41 । संगत्यां संदलेषु । Ra. I, 46 । कार्मणे ।
योगं जानासि किं तन्वि येनायं किंकरो जनः । ध्याने धने च । अनेन योगेन
समिद्धतेजाः । युक्तियोंजनं यथा । यदि भयति दैवयोगादिप्रा पटी च मङ्गलदिनं
च । वपुःस्थैर्यप्रयोगो रसायनं यथा । योगेन जग्मुः पलितानि यस्य । संनाहे कथचे ।
विरनितदृढयोगं योधमायोधनादी । भेषजे । योगेन रोगान्स भिरमिहन्ति ॥ 43 ॥

उपाये सामदानादी । गृह्णन्ति दुर्गाणि नृपा हि योगैः ॥ [रङ्गः] नृत्तभुवि ।
अनङ्गरङ्गप्रतिमं तदङ्गम् । युद्धभुवि । समजानि रणरङ्गे यस्य यत्सोभिषागैर्दन्त-

रदनदण्डः स्वः करेणुः करेणुः ॥ [रङ्गम्] यथा । रङ्गस्यात्र पलान्यष्टौ ॥ [राग] लोहितादिषु । Sp. 3777 ॥ 44 ॥

गान्धारादौ । मालवकैशिकीमुख्यग्रामरागपवित्रितः । क्लेशा अविद्यादयः । यदाह । Y. S. 2, 3 । आदिशब्दाद्विषयाभिलाषादि तत्र यथा । न केवलं राग-मुक्तं धीतराग मनस्तव । अनुरागे । S. K. 49, 5 । मत्सरे । मलिनात्मनातिरागः प्रकटीकृत एव कोकिलखलेन । जलदानामभ्युन्नतिसमये वाच्यमीभवता ॥ सङ्ग-पानकयोरपि यथा । रागः प्रतिष्ठां हृदये करोति । तर्पप्रकर्षे गत एष रागात् [त-र्पोपकर्षे रागेण गमितः Mkh.] ॥ [लङ्ग] द्वयोः । लङ्गेन लङ्गं कुर्वते न लिङ्गी ॥ [लिङ्ग] चिह्ने । Ra. 7, 27 ॥ 45 ॥

सांख्योक्तायाः प्रकृतेः कार्यभूता विकृतिः । यथा । लिङ्गाद्विङ्गमिवानुरूपचरितं पुत्रं स लेभे मुनिः ॥ [वङ्गः] जनपदान्तरे पुंभूम्नि यथा । Ra. 4, 36 ॥ 46 ॥

[वङ्गम्] द्वयोः । वङ्गपत्तरचनाविचित्रिते ॥ [वल्गु] मनोज्ञे । Śi. 5, 29 ॥ [व्यङ्ग] हीनाङ्गे । Śi. 11, 63 ॥ [वेगः] रथे । Ku. 2, 25 । प्रवाहे । वाष्पो बाहीकनारीणां वेगवाही कपोलयोः ॥ 47 ॥

रेतसि । न तीव्रवेगोभिमतोद्गनानाम् ॥ मलोत्सर्गे प्रभावे शृङ्गारभावेपि ॥ [शार्ङ्गम्] विष्णुधनुषि । Śi. 3, 20 । धनुर्मात्रे । Ra. 4, 62 ॥ [शृङ्गम्] चिह्ने । शृङ्गारशृङ्गं यदपाङ्गभङ्गाः । विषाणे । Ku. 3, 36 ॥ 48 ॥

क्रीडाभ्युयन्त्रे । Śi. 8, 30 । शिखरे । Me. 14 । प्रभुत्वोत्कर्षयोः । शृङ्गा-रुदविभूतयः । सानौ । कनकशिखरिशृङ्गे योभिपिक्तोत्तितुङ्गे ॥ [शृङ्गी] स्वर्ण-विशेषोलंकारमकरिका ॥ 49 ॥

[सर्ग] त्यागे निर्मोक्षे । घृष्टटिसर्गादिव सस्यसंपदः । स्वभावे । सर्गे एव भयतामविक्रियः । उत्साहे । संनद्यते योधसर्गं निरीक्ष्य । निधये । Ra. 3, 51 । अधीयतेध्यायो महाकाव्यादिविभ्रान्तिस्यानं यथा । Kd. 1, 14 । मोहे । संसार-सर्गेण विमूढचेताः । अनुमतौ । प्रायः सर्गः सत्यकाले गुरुणाम् । छटौ । Vik. 9 ॥ 50 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अर्घ] पूजाविधौ । Sū. 6 । मूल्ये । Su. 1509 । पूजो-पकारिद्रव्येपि यथा । Śi. 1, 14 ॥ [अय] दुःखे । हन्त्ययं विषदुर्गन्धम् । व्यसने । Śi. 6, 18 । एनसि । Śi. 1, 26 ॥ [उद्] श्लापायाम् । संधे प्रोद्दिगुणौघैरल-पुभिरनघे कुर्ययन्तो भयन्ति ॥ 51 ॥

[ओघ] प्रवाहे Ku. 2, 25 | परंपरायाम् | शरीरमोघेन किरत्यमोघम् | उपदेशे | ओघः प्रदत्तो मुनिनाथ तेन || सुसाधूपकरणेपि [c. 3, 568] || 52 ||

[मोघ] दीने | वक्तुं च मोघीकृतम् | निष्फले | Me. 6 || [लघु] कृष्णागुरौ द्रुते च ह्रीवेन्यत्र वाच्यलिङ्गः | मङ्गस्तु | स्त्री स्पृकाल्पेष्टांशसारे लघुखिप्त्वगुरौ तु ना | इत्याह || असारे | Me. 20 | ह्रस्वे | Pa. 891 | चारौ | Ra. 11, 12 | द्रुते | Me. 16 || 53 ||

[इत्याद्या] उपास्तीच्छयोः | कर्तव्या सदुणश्लाघा | स्तोत्रे | M. N. (1878) v, 78 || अय चान्ताः | [कंचः] बन्धे | कृतकवचकचैस्तैः संयुगे सांयुगीनैः | ह्रीवेरेपि | तत्र ह्रीवे || 54 ||

[काच] शिष्ये रज्जुयन्त्रे | आदाय काचमथ पान्यजनः प्रतस्थे | मणौ | ह्योयमनयोर्योगः काचकाञ्चनयोरिव | मृद्भेदे धातुविशेषे | Sp. 4656 || [काञ्ची] मेखलायाम् | Ku. 1, 37 || 55 ||

[कूर्च] दम्भे | न कूर्चचर्चापि बुधैर्विधेया | भ्रूमध्ये | आकूर्चमेतास्तिलकानि चक्रुः || राजव्यजनकुविन्दभाण्डकेशभञ्जनभाजनचित्रकरोपकरणेष्वपि | राजव्यजने | कूर्चद्वयी क्षितिपतेः पुरतः स्फुरन्ती | कुविन्दभाण्डे | Pa. 1055 | केशभञ्जनभाजने | कूर्चेन केशान्विरलीचकार | नित्रकरोपकरणे | V. Ś. III, 1 || [क्रौञ्च] ह्रीपे | Nai. 11, 47 || खगे | U. R. 27, 17 | गिरौ | Nai. 11, 48 || [चर्चा] चर्ममुण्डायाम् | चर्चामतं सुखिरं शुचिरं विचार्य | स्यासके | अलिकं चन्दनचर्चयाञ्जितम् || 56 ||

[चञ्चु] चोट्याम् | Sp. 44/2 || [नीच] खर्चे | Sp. 6522 || [रुचि] शुतौ | शुक्तिपुटेपु निपतिताः शशिरुचयो यान्ति मौक्तिकमणित्वम् || 57 ||

स्पृहायाम् | अरुचिर्भवति समृद्धौ काम्यन्ते काममन्यदा विषयाः | अभिष्वङ्गे सङ्गे | शमो हि संसाररुचिं छिनन्ति | शोभायाम् | Śi. 4, 52 || [वीची] आतिः पङ्क्तिस्तत्र यथा | नाराचवीचीं नमुचिर्मुमोच | ऊर्मी | Me. 101 || 58 ||

[शुचि] शुद्धे | Sp. 6957 | सिते | Śi. 1, 25 | अनले | शुचिज्वाला-जालाविलजलधिकक्षोलयलयैः | ग्रीष्मे | शुचौ समभ्यर्चितसक्तुधाने प्रगे च सायं च वहन्ति मार्गाः | आपादे | Śi. 1, 53 | अनुपहते | सर्वत्र शुचयो धीराः | धर्मार्थकाममुखेन सविषयरीक्षा उपधा तया शुद्धो मन्त्री तत्र यथा | K. N. 4, 25 || 59 ||

शृङ्गारे । AK. nāṭyav. 17 । मध्येपि यथा । ब्रह्मचारी सदा शुचिः ॥
[सूची] अभिनये । नाट्यसूची । व्यधने । पिहिते कारागारे तमसि च सूचीमुखा-
मनिर्भेदे c. Sp. 4084 । करणे । सूचीं दत्त्वापविद्धं च दक्षिणं करणं व्यसेत् ॥
व्यूहेपि ॥ अथ छान्ताः ॥ [अच्छ] अमले । Śi. 1, 9 ॥ 60 ॥

[कच्छः] द्रुमेदानूपप्रायतटेपु । गोलानदीकच्छकुडङ्गवासिना । देशे । कच्छा-
नामधिपं च कच्छपमिव व्याकृष्य चिच्छेद यः ॥ [कच्छा] परिधानापराञ्चले ।
प्रलम्बकच्छाः किल दाक्षिणात्याः ॥ 61 ॥

चीरी पक्षिभेदः । वाराही वराहक्रान्ता ओषधिः ॥ [गुच्छ] गुच्छः स्तवक-
स्तत्र यथा । तापिच्छगुच्छच्छविः । कलापे । ननर्त विस्तारितपिच्छगुच्छः ॥
[पिच्छः] यथा । स चिन्नवान्पिच्छमनिच्छतोपि ॥ [पिच्छम्] वाजः पक्ष-
स्तत्र यथा । Śi. 3, 5 ॥ 62 ॥

[पिच्छा] पूगच्छटा क्रमुकसमूहः । कोशोण्डकादिः । मोचा कदली । पिच्छिलं
विजयिलम् ॥ 63 ॥

अथ जान्ताः ॥ [अज] हरे । जयत्यजः पर्वतराजकन्यकाविलासहासच्छवि-
रञ्जिताननः । विष्णौ । Śi. 1, 67 । रघुजे । Ra. 7, 52 । वेधसि । Ku. 2, 5 ।
स्मरे । अजः प्रजाः प्राजति पुष्पवाणैः ॥ 64 ॥

[आजि] क्षणः कालविशेषः । समक्षमा अनिमोक्षतो भूमिभागस्तत्र यथा ।
उपवनाजिषु भोगभुजाममी ॥ दैवेपि ॥ [ऊर्ज] कार्तिके । Śi. 6, 50 ॥
[कंजम्] द्वयोः । कंजस्य नालेन पवौ स कंजम् ॥ 65 ॥

[कुञ्ज] हनौ दन्तिदन्ते च । प्रवृद्धं कुञ्जं हनुर्दन्तो वास्त्यस्य कुञ्जरः ।
निकुञ्जे । K. Pr. 30, 2 ॥ [कुज] द्रुमे । कुजेषु खञ्जन्ति च खञ्जरीटाः ॥
[कुञ्ज] न्युञ्जे । Sp. 3564 । द्रुमेदे । वन्दामहे मलयमेव यदाभयेण शाखो-
टकुञ्ज° Su. 1006 ॥ 66 ॥

[खर्जू] कीटः खर्जूरकाख्यः । कण्डुः कण्डूतिस्तत्र यथा । ममार्ज गर्जन-
रिशौर्यखर्जूम् ॥ [गञ्जः] भाण्डागारे । गञ्जव्यञ्जितरत्नपुञ्जविलसद्गर्भीमदभ्रा-
न्तिभिः । खनौ खीपुंसः । यथा । An. VII, 67 ॥ 67 ॥

[गुञ्जा] कृष्णला रक्तिका तत्र यथा । Śi. 16, 47 । पट्टह आनकस्तत्र यथा ।
विरहिणीराणाभ्यगुञ्जेय सा ॥ [द्विजः] सर्वेषु । उच्छिन्नविषयमामा स्याना-
दुगलितद्विजा । सर्वत्र यलिभिः क्रान्ता वृद्धेय युवतिः क्षितिः ॥ 68 ॥

[ध्वज] पूर्वदिग्गृहे व्याडिर्यथा । ध्वजो धूमश्च सिंहश्च आ वृषश्च खरो गजः । ध्वाङ्गोऽष्टमश्च प्राच्याद्या ईशानान्ता अमी क्रमात् ॥ शिश्रे । K. Pr. 190, 2 । चिह्ने । विश्राणयतु वः श्रीमाञ्ज्रेयांसि वृषभध्वजः । पताकायाम् । Da. 4, 19 । खट्वाङ्गे । ध्वजः पाणेः पिनाकिनः । शौण्डिके । दशचक्रसमो ध्वजः ॥ 69 ॥

[निज] द्वयोः । Śi. 1, 87 ॥ [न्युब्जः] सर्वेषु । न्युब्जमुब्जोचकार ॥ रोगेषु ॥ [न्युब्जम्] कर्मरङ्गन्तर्निबुकाख्यो वृक्षः ॥ 70 ॥

[प्रजा] द्वयोः । Ra. 4, 3 ॥ [बीज] रेतसि । Ku. 2, 5 ॥ 71 ॥ आधाने । गर्भबीजोर्विरेजुः । तत्त्वे । सिद्धचक्रस्य सद्बीजम् । अङ्कुरकारणे । बीजैरङ्कुरितं लताभिरुदितम् c. Sp. 4462 ॥ [भुज] बाहौ । उद्देक्षद्वुजयक्षि-
कङ्कणक्षणस्कारस्तदा दुःसहः c. Bhoj. 20, 22 । करे । V. S. 21 ॥ 72 ॥

[राजी] रेखायाम् । मलयजरसराजीराजिता भालभित्तिः । पङ्क्तौ । Śi. 4, 9 ॥

[लज्ज] पद्मे प्रणादिवन्धनम् । [लाजः] यथा । Ra. 7, 22 ॥ 73 ॥

[लाजाः] यथा । S. K. 110, 26 ॥ [व्रज] अध्वनि । व्रजेषु सर्वेषु नियुक्तसंनरः । गोष्ठे । Śi. 2, 61 । संघे । Śi. 17, 65 ॥ 74 ॥

[वणिज्] वाणिज्ये । वणिक्पयप्रस्थित एष वाणिजः ॥ [वाजः] पक्ष-
निस्वनयेषु । Śi. 19, 62 ॥ 75 ॥

[ध्याज] शाठ्ये । Sp. 6505 । अपदेशे छले । Bā. I, 6 ॥ [सज्ज] संनदे । मज्जन्ति सज्जे तय देय सैन्ये विरोधिषोधाः । संभृतः परिपूर्णः प्रगुण इति यावत् । यथा । कर्तव्यं कृतमार्धता° c. B. H. 90, 2 ॥ [सज्ज] द्वयोः । सज्जः संजायतां भ्रिये ॥ अथ शान्ताः ॥ [प्रज्ञा] शैमुषी बुद्धिर्यथा । Ra. 1, 15 ॥ 76 ॥

[यज्ञ] मये । Ra. 4, 86 । शेषेषु । यज्ञं हि जिज्ञासति विश एष ॥ [संज्ञा] नामनि । Śi. 1, 69 । गायत्र्याम् । जपन्ति संज्ञामधिसंध्यमपज्ञाः । हस्ताधिरिति । आदिशम्नादक्षिणिकोत्तनाधिरत्यस्य प्रयोजनस्य सूत्रेण यथा । Ku. 3, 41 ॥ 77 ॥

चेतनायाम् । त्वग्भेदाच्चेतितस्त्रायादामांसव्ययनादपि । संज्ञां न लभने यस्तु हस्ती गम्भीरयेषसी [c. C on H. 1222] ॥ अथ टान्ताः ॥ [अह] हृदे । Ra. 6, 67 । अह्नत्के । अह्नेषु या प्रापयिभुग्नेषु । भृशमत्यर्थं यथा । सर्वस्या-

पद्मौ हि कामुकजनस्याह्वयते कुट्टिनी । अहं भृशमाचरतीत्यर्थः । यद्वा । पुञ्जी-
भूतः प्रतिदिशमिव त्र्यम्बकस्याह्वासः [Me. 58] । अत्राहमत्यर्थं हासोह्वासः ।
गृहेपीति मङ्गः । यथा । Ra. 16, 11 । चतुष्कः स्वस्तिकादिः । चतुष्पथं वा ।
भक्तं गोधूमादिचूर्णम् ॥ [इष्ट] क्रतुकर्मणि । An. I, 17 ॥ 78 ॥

पूज्ये । प्रणमामीष्टदेवताम् । प्रेयसि । Si. 10, 64 । मन्त्रादिभिर्गुणाधानं
संस्कारः । तस्य योगः संबन्धः । यागेपि । Si. 2, 106 ॥ [इष्टि] मखे ।
Ra. 10, 4 । यत्र बह्वोर्थाः संगृह्येच्यन्ते स संप्रहस्येकः ॥ [कट] गजगण्डे ।
Si. 5, 37 । भृशे । कटमटति, कपाटे दन्तिदन्तामपिष्टम् ॥ 79 ॥

शवे । M. M. 169, 2 । क्रियाकारो व्यवस्थापनम् । किलिञ्जे । संविष्टो
ग्रामदेव्याः कट° Pa. 3947 ॥ समयः कालः ॥ [कट] गहने । कटा वृष्टा-
टवी तेन । कृच्छ्रे । M. M. 183, 4 ॥ 80 ॥

[कटु] अकार्ये दूषणे च क्लीवे । मत्सरो मात्सर्यं मत्सरी वा । यच्छाश्वतः ।
Śāśv. 32 । तत्र मत्सरे क्लीवे मत्सरिणि वाच्यलिङ्गः । अकार्यमत्सरयोः पुंसी-
त्येके । अकार्ये । कटाचारो हि दुर्जनः । मत्सरे । खलानां गुणविद्वेषात्प्रकृत्या हृदयं
कटु । दूषणे । किं तु श्रोत्रकटु कणन्ति मधुपास्तत्पारिजातस्रजि । श्रोत्रदूषणं यथा
भवतीत्यर्थः ॥ [कटुः] रसे । Su. 2547 । तिक्ते । Pa. 1150 । सुरभी ।
Ra. 5, 48 ॥ दुर्गन्धे वापि च उपचारात् ॥ 81 ॥

[कुट] कोटः कौटिल्यम् । शिलाकुट्टः शिलाकुट्टकः पुरुषः । घटे । आहूतैः
कुटहारकैः । गेहे स्त्रीपुंसः । यथा । निर्वाता न कुटी प्रिया न गुमटी नास्ति द्वितीया
पटी [on गुमटी s. S. K. 58, 24. 388, 8] ॥ [कुटी] घृता नालपर्णी
नामौषधिः । चित्रगुच्छे नानास्तवकः ॥ [कूट] यन्त्रं मृगादिबन्धार्थं छलं यथा ।
Sp. 2310 ॥ 82 ॥

माया रूपपरावर्तनादिका यथा । कूटयुद्धं विकल्पेपि । दम्भः कैतवं यथा ।
कुट्टनी कूटपट्टी । अद्रिशृङ्गे । Si. 3, 6 । सीराङ्गं दास्यो लोहाधारः । अनृते-
सत्ये । कूटयादौ स'रुद्रः । तुच्छमल्पम् । निभले । कूटस्योक्षर उच्यते । निभलं
ध्वोमेति गौडः । अयोमयो धनोयोधन आघातार्थमयस्कारभाण्डं कुट्टनाधारो वा ।
कूटशाल्मलिरित्येके । राशिर्धान्यादिपुञ्जः । यथा । भक्तानामागतान्कालान्तमा-
हस्य स्यमायया । कालकूटच्छलास्त्रकण्ठे कालकूटः कृतस्त्वया ॥ भगवद्भूतेपि ॥
[कूटि] कर्णणे । व्याकूटिपृष्टत्यचः । धीमति । येषामिष्टाः कूटयस्तेपि मन्ये ॥ 83 ॥

[कोटी] अभिर्धारा कोणो वा । संख्यात्रयोर्थया । An III, 2 ॥ [खट] तृणे । खटकैराच्छादितं मन्दिरम् ॥ [खाटि] शवरये । तस्यास्तद्विरहे कुरङ्गक-
दृशः खट्वापि खाटीयते ॥ 84 ॥

[खेट] ग्रामभेदे गह्वरप्राये ग्रामे । चैटैः खेटनिवासिभिः सरभसं सघोषतो
विद्वतः । अधमे कुत्सिते स्फरे स्फुरके मृगये आखेटके च यथा । घटयति भट-
खेटः खेटकं खेटहस्तः ॥ 85 ॥

[घटा] घटने । Śi. 16, 12 । गजमंहतो । S. K. 42, 5; 349, 22 ।
गोष्ठ्याम् । Sp. 5693 ॥ 86 ॥

[घृष्टि] स्पर्धायाम् । न कार्या कृष्टिभिर्घृष्टिः । घर्षणे । वृक्षैर्धिभिर्नैरिभकुम्भ-
घृष्ट्या । वराहे । वनावनिं घृष्टिविकृष्टमुस्ताम् ॥ घृष्टिराराहोत्यमरः ॥ [घोण्टा]
पूगः क्रमुकस्तत्फलं वा । फले । घोण्टाकुट्टनकुण्डितोरुदशनाः । बदरं बदरीफलम् ॥
वदर्यामपि ॥ [चटु] चाटौ । वत कियन्ति चटूनि करिष्यति c. 7, 25 । पिचण्डे ।
अलस्यां चटुर्मर्दनैकपटवः [अलस्यामलसिकाप्ये कुशिरोगभेदे Mkh., C.] ॥ 87 ॥

[जटा] केशविकारमूलयोः । सदा सेव्यः सङ्ग्रिर्मुनिरिव जटालस्तद्वरयम् ॥
[झाट] वृक्षाणां संहतिमात्रं कान्तारं यथा । जम्बूजम्बीरझाटे झटिति सरलके
झीरुकाश्चाकृतेन । त्रासात्तुमप्रबुद्धः कथमपि पथिको नटदिकः प्रयाति ॥ 88 ॥

[त्वष्टृ] अर्के । त्वष्टा विष्टपट्टिपाटवमयं कुर्यच्चुदेति स्फुटम् । विश्वकृद्गन्ना
देववर्षकिर्या । तत्र यथा । Śi. 3, 35 ॥ [वुष्टि] संशये । वुष्टिं प्राप्नो जीवः
सपदि जलदे जातविभवे । लेशे । वुष्टिमात्रं वुष्टिमात्रं मधु साह्यते यथा मधुक-
तिभिः ॥ [त्रोटि] तन्त्र्याम् । त्रोटिकोटिकुटिलापितसर्पम् ॥ 89 ॥

यस्तुनो द्विधीभाषेपि यथा । झटिति कुचतटाक्षोटिमापद्य हारः ॥ [दिष्टम्]
यथा । नालम्बते दैष्टिकतां० Śi. 2, 86 । अत्र हि दिष्टं दैवं प्रमाणमस्येति व्युत्पत्तिः ॥
[दिष्टः] यथा । दिष्टो गच्छन्केन दृष्टो ऽपि दृष्ट्या ॥ [दिष्टि] मानं शब्दशास्त्र-
लम् ॥ [दृष्टि] ज्ञाने । II. Y. 2, 13 । अक्षिण । दृष्टि० c. 1, 10 । दर्शने चक्षु-
र्यापारे । त्वष्टृथै च कृतार्योस्मि ॥ 90 ॥

[पट्ट] पीठे । अर्धद्विम्बं रत्नमयं न्यस्य पट्टे मणोमये । राजादीनां शासन-
विशेषे । संजातः पृथुपट्टकः करगतः स्वर्भूमिभुक्तेरपि । पण्यदिबन्धने ।
Su. 2564 । पेशादमनि । V. S. III, 1 ॥ [पट्टी] ललाटिका ललाटभुजा यथा ।
मृगमदपाटनेय पट्टिका भातपट्टे ॥ 91 ॥

[पटु] क्लीवे पुंसीत्यमरः । यथा । कालकूटसगोत्रेण कटुना पटुनाप्यलम् ॥
[पटुः] तीक्ष्णे । कः पटुमतिरपि वाङ्मयमनवद्यं गाहितुं समुत्सहते । स्फुटे ।
पटुभिरपि नोपसर्पति चटुभिरयं निष्प्रयोजनो लोकः । रोगविहीने । आत्मसममेव
मन्दाः पटुमपि पश्यन्ति नयनयोः पश्य । परि नीलपटलभाजो हरितरुचिर्भाति
हरिदश्वः ॥ चतुरे । Sp. 7316 ॥ 92 ॥

[पुष्टि] पोषणे । ये भक्षयन्त्यन्यपलं स्वकीयपलपुष्टये । वृद्धौ । सस्यपुष्टि-
करी वृष्टिः ॥ [भृष्टि] भर्जने । किमपि चणकभृष्टिर्ग्राणतुष्टिं विधत्ते ॥ 93 ॥

[म्लिष्ट] म्लाने विच्छाये । म्लिष्टं चित्रममित्रवासभवने वक्ति त्वदीयं यशः ।
अस्पष्टभाषिते । रोगाद्युन इव धनवान्वक्ति म्लिष्टं च वक्त्रे च ॥ [याष्टि] ध्वज-
दण्डे । Śi. 5, 13 । अस्त्रे । मुद्रयावष्टभ्य याष्टिं काटितदविचटत्कर्पटः ॥ 94 ॥

[रिष्टम्] क्षेमे । अरिष्टनेमे भव रिष्टतातिः ॥ [रिष्टः] यथा । मुष्टो
रिष्टमयं विभाति सुभटः संस्कोटबद्धोत्सवः ॥ अभावेपि ॥ [लाट] द्वयोः ।
भ्रमति जगति लाटी लाटशार्दौ वसाना ॥ [वट] गोले । क्षिपन्ति यन्त्रेण भटा
वटानि । गुणे । वृद्धद्वयुतसुजीर्णमञ्चके । भक्ष्ये । सुकुमारा मर्मराला वटका-
धापि पेशलाः । वृक्षे । Ra. 13, 53 । साम्ये । त्वन्मुखस्य मृगाङ्गोपि स्फुटं न
लभते वटम् ॥ 95 ॥

[वाटः] वृत्तौ । Pa 1003 ॥ [वाटम्] वरण्ड इक्ष्वाक्षिसमूहः । अङ्ग-
वयवः । अन्नभेदो यवादिविकारः ॥ वरण्डान्नभेदयोः । क्षेत्रेक्षुवाटानि च वाट-
भक्ष्यं स मालयः कालवशाद्विशिर्णः ॥ [वाटो] वास्तुर्गृहभूमिः । गृहोद्याने ।
Pa. 1003 । इक्ष्वाक्षो ओषधिविशेषः ॥ 96 ॥

[विट] दुर्बृक्षः ॥ [व्युष्ट] फल प्रवृत्तिसाध्योर्यः । प्रभाते । Śi. 12, 4 ॥
[व्युष्टि] फलं नियमादेः । सर्वेषु । व्युष्टिं विशिष्टां तपसो गृणन्ति ॥ 97 ॥

[विष्टि] कर्मकरे वाच्यलिङ्गः । मूल्यं वेतनम् । भद्रा करणाविशेषः । प्रेषण
कर्म नियोग इति यावत् । कर्मकरे । विशन्तु विष्टयः सर्वे रुद्रा इव महोजसः ।
प्रेषणे । वर्णाभ्रमयती धान्यहिरण्यपशुकुप्याविष्टिप्रदानफला च पृथग्वी ॥ [मटा]
जटा सश्लिष्टकेशाः । यथा । Ku. 8, 16 । कैसरः सिंहादिस्कन्धकेशाः । यथा ।
Śi. 1, 47 ॥ [स्फुट] व्यक्ते । B1. III, 25 ॥ 98 ॥

सितव्याघ्रयोः । गुर्धारागोचिः स्फुटरुष्टिमेव ॥ [स्फुटि] आङ्गस्फोटं विपा-
दिकायाम् । स्फुटिः स्फुटति दैर्घ्ये भक्षति याति पान्यस्य च । निर्भक्षचिर्भित्ते ।

स्फुटिभिः स्फुटितक्रुधः ॥ [स्फुटि] स्वभावे । क्षीणां स्फुटिर्ह चापलम् । निर्माणे ।
Ku. 2, 28 ॥ 99 ॥

[स्फुट] निर्मिते । Da. 1, 12 ॥ [हृष्ट । हृषित] केशरोमस्त्विति वैषयिके-
धिकरणे सप्तमी तेन केशरोमविषयेननयोः पर्यायशब्दता । यच्छाश्वतः । जात०
Śāśv. 59 [Mb. रोम्णां तु विषये] ॥ केशविषये । दाहव्यापच्छमनवि-
षये क्लृप्तशीतोपचारैर्हृष्टाः केशा विरहशिखिनो धूमतां यान्ति तस्याः । रोमविषये ।
हृष्टे रोमभिरेव रञ्जिततनुर्धृष्टे कदम्बश्रियम् । जातहर्षे हृष्टो अलीके हृष्ट च तुष्टा-
वित्येकस्यानिटि एकस्य चेटि द्वयोः प्रयोगः । यथा । प्रियं हृष्टा हृष्टा किमिव न
करोति प्रियतमा । प्रतिहते । शीतहृष्टरदनः सवेपथुः । विस्मिते । हृष्टा कटं
विधिधिलसितं हृष्टबुद्धिः स साधुः ॥ एवं सर्वत्र हृषितस्यापि लक्ष्यं लक्षणीयं रोम-
विषये यथा । Śi. 13, 13 ॥ 100 ॥

अग्न आन्ताः ॥ [कण्ट] ध्वनौ । Śi. 11, 1 । संनिधाने । त्वदस्मिन्पतिव-
ण्डाः कूपकण्डे लुठन्ति ॥ 101 ॥

[काष्ठा] प्रकर्षे । Kā. 3, 35 । स्यान्मात्रं स्थितिर्मर्यादेति यावत् । यथा ।
Ku. 5, 28 ॥ 102 ॥

[कुण्ट] अकर्मण्यः क्रियासु मन्दः । यथा । B. H. 67, v. 20 । मूर्खे ।
कुण्टगोष्ठ्यां न तिष्ठन्ति सुप्रतिष्ठा महौजसः ॥ [कुष्ट] रोगे । H. Y. 3, 50 ॥
[कोष्ठ] निजे वाच्यलिङ्गः । यथा । राज्ञा कोष्ठीकृतो देशः । कुम्भलो धान्या-
धारः । यथा । कोष्ठान्तरेषु धान्यं निदधति सुधियः । गृहस्याभ्यन्तरमपवरका-
ख्यं यथा । कोष्ठात्कोष्ठं प्रविशति शनैः शीतसंरम्भभीतः ॥ 103 ॥

[गोष्ठौ] मंलपे । Sp. 2836 । परिपदि । Sp. 5201 ॥ [ज्येष्ठः] मामभेदे ।
ज्येष्ठे मासि तत्तर्क० c. Pa. 3854. Su. 1708. S.K. 106, 21. 361, 1 ॥ 104 ॥

[ज्येष्ठा] गृहगोधायाम् । ज्येष्ठारुते व्रतणि ॥ [निष्ठा] उत्कर्षे । निष्ठा-
गतं तस्य तपोवलोक्य । व्ययस्यायाम् । ईदृशी यतिनां निष्ठा । त्रेधाव्रतयोः । निष्ठा-
या क्रियते निष्ठा । निष्पत्तौ । निष्ठां गतं संप्रति काष्ठपोडम् । नाशान्तयोः ।
Rāj. 4, 640 । निर्वह्ने । Su. 3275 । याचने । लघ्विष्ठः को न निष्ठया ॥ 105 ॥

[पृष्ठ] शरीरावयवयान्तरे । Sp. 2377 ॥ [वण्ट] कुन्तायुधे सर्वे च ।
यण्टवानभिष्टौ वण्टः कुण्डस्तव रणाद्गणे । भृत्ये पदाती अकृतयियादेन्द्रे च ।
त्वद० c. 2, 101 ॥ 106 ॥

[शठ] मध्यस्थपुरुषे । शठो निर्णयकर्मठः । धूर्ते । Sp. 2891 ॥ [श्रेष्ठ]
अभ्यं प्रधानं यथा । Da. 1, 12 । धनदे । श्रेष्ठः श्रीकण्ठमित्रम् ॥ 107 ॥

[हठ] अम्बुपर्णी फाङ्गा नाम शाकः ॥ अथ डान्ताः ॥ [अण्ड] पेशी-
कोशे । H. 1355 । मुक्के वृषणे । निरण्डास्ते हयाः शूराः ॥ कठिनब्रह्मको-
शवीर्येष्वपि । कठिने तापसमाजने । खण्डीकृताण्डस्य शरैः सुतीक्ष्णैः । ब्रह्मकोशे ।
अव्यक्तादण्डमभूदण्डाद्ब्रह्मा । वीर्ये । क्षीणण्डस्य कुतः सुतः ॥ [इडा । इ-
ला] स्वर्गे । इडां पुनीते निविडं विडौजाः ॥ 108 ॥

[काण्ड] नाले । K.Pr. 72, 5 । अधमे शरे च । चण्डकाण्डाहतिव्रस्तो
भटकाण्डः पलायते । वगे । Śi. 1, 38 । दुस्कन्धे । आरभ्य काण्डात्तत्तमुच्छि-
नन्ति । अवसरे । Sp. 12 । सहो बलं यथा । काण्डेन कोण्डमयं चकप । रह
इत्येके । इलाघायाम् । नृकाण्डैर्मण्डिता मही । अम्बुनि । काण्डं जगाहे स गज-
प्रकाण्डम् । स्तम्बे । तदलं समित्काण्डं खण्डनाय । ढण्डलतयोरपि । क्रमेण य-
था । दोःकाण्डकण्डजुषः । क्षिप्रं Śi. 5, 50 ॥ [क्रीडा] केन्याम् । Su. 66 ।
अनादरे । Pa. 901 ॥ 109 ॥

[कुण्ड] स्थाल्यां भाजने । Sp. 535 ॥ [क्ष्वेडः] ध्वनिविषयोः । तस्य
क्ष्वेडजडीकृतेन्द्रियतया ॥ 110 ॥

वक्त्रे । मानसं क्षोभयत्येव मृगाक्ष्याः क्ष्वेडमीक्षितम् ॥ [क्ष्वेडा] सिंहनादो
योधानां युद्धप्रारम्भे निनादः । यथा । एष व्याघ्रदिगन्तरः कपिकुलक्ष्वेडारवैर्बृहि-
तः । वंशशलाकायां वंशाङ्गुरे । क्ष्वेडाभक्षणतृप्तसिन्धुरवधूतर्षप्रकर्षापहः ॥ दन्तीषवा-
द्योपि ॥ [क्ष्वेडम्] लोहितार्कफलं रक्तार्कफलं धीपुष्पदुरासदे औषधे ॥ 111 ॥

[क्रोडः] शनौ । क्रोडः क्रूरो द्वादशः स्याज्जनस्य ॥ [क्रोडम्] अङ्क-
उत्सङ्गो वक्षथ । क्रमेण यथा । वने ° H Y. 3, 143 । क्रोडे पीनपयोधरे मृग-
वृशः कः क्रीडितुं नेच्छति ॥ [खण्ड] अर्धः शकलमैक्षव इक्षुविकारः । अनयोः
पुंस्त्रीयः । शकलार्थस्य गुणवृत्तित्वे स्वाभयलिङ्गता यथा । खण्डो घटः खण्डी
स्थाली खण्डं कुण्डम् [c. Gaṇ. 100, 14] । अर्धे । B. H. 67, v. 22 ।
स्फुटिनशृङ्गे गवादायपि यथा । शायलेयो बाह्वलेयः खण्डो मुण्ड इत्यादि ॥
[गण्ड] वीरे । त्रिभुवनगण्डः c. I. A. 6, 186 । पिटके । समाक्षिप्यन्युगैः
पिशितगुरगण्डौ ° c Sp. 6854 । विद्धे । लटति लण्डगण्डः कंसविध्वंस-
ण्डः ॥ 112 ॥

कपोले । Śi. 5, 18 । गण्डके । गण्डखण्डनचण्डेन । वाजिनां भूषणेषु बुद्बु-
दाकारस्याद्बुद्बुदस्तत्र यथा । अर्धाणो बल्लु बल्लन्ति गण्डमण्डितकंधराः ॥ [गड्ड]
पृष्ठगुडो गोलाकृतिः पृष्ठगतो मांसपिण्डस्तत्र यथा । चिच्छेद निविडं गडुम् ।
कुञ्जे वाच्यलिङ्गः । यथा । अस्मै गडुर्जातु निविटहस्तः । स्फोटमात्रेपि । तं
भिन्दन्नगतोन्धकं गडुमिव व्यक्षः क्रियाहः शिवम् ॥ 113 ॥

[गुडः] कुञ्जरसंनाहे । स गुडं भेत्ति [?] हस्तिनाम् । गोलको घृत्तो मृदादिगुल-
कस्तत्र यथा । भक्षिता वाप्ययोगुडाः [s. Goldstücker Dict. s. v. अयो-
गुड] । इक्षुविकारे । Kd. 1, 102 ॥ [गुडा] गुलिकायाम् । कण्ठे किं कल-
कण्ठि चन्दनगुडाहारोपि नारोपितः ॥ 114 ॥

[चण्डः] अतिकोपने । Su. 1603. 1612 । नीत्रे । B. H. 66, v. 9 ॥
[चण्डी] यथा । Me. 33 ॥ 115 ॥

[चूडा] शिखा केशपाशी मयूरादिशिखा वा । तत्र यथा । M. 2, 35 ।
यद्युत्सवदर्शनैकरसिकः श्रीताम्रचूडध्वजो देवः पश्यत नाधुनापि रचयत्येकात-
पत्रां महीम् । अमे अपमात्रे । मेरुचूलाधिरूढः । बाहुभूषायाम् । दन्तचूडाप्र-
कोष्ठे । घलभ्याम् । क्रीडन्ति चूडासु निकेतनानाम् ॥ [चोड] देशे । येषां
चौर्यरतोत्सवैकधुहदां चोडाङ्गनाभिः पुरा कर्तुं कौतुककर्णपूरमपि न चिद्धः प्रवा-
लोद्गमः ॥ 116 ॥

[जड] मूर्खे । शतकृत्योप्यधीयाना ही न विद्मो° c. Sp. 868 । हिमा-
व्रते । उत्कम्पी कर्पटार्धे परिजरति जडे° s. Pa. 3946, c. Su. 1857 ।
मूकेपि । Śi. 2, 25 । [ताडः] द्रौ घृत्ते । नान्यस्य नात्मनश्छायां कुरुते ताडपा-
दपः । ताल इत्यपि यथा । An. V, 52 ॥ 117 ॥

[ताडी] दलप्रधानस्तरस्तालीनामा दलतरस्तालीदलतरस्तत्र यथा । प्राप ताली°
Ra. 4, 34 । ताडिरिति इदन्तोपि यथा । कर्णे ताडिदलम् c. Pa. 3952 ॥ [टण्ड]
दमे दमने । दण्डं दम्येषु कुर्वते । यमे । वण्टेन दण्डितं त्रिधम् । व्यूहमेवे ।
M. 7, 187 । अथे । भृशमपि शिततुण्डैर्मण्डितं जात्यदण्डैः । मयि मन्थाने ।
अग्निर्मन्दरदण्डेन ममन्थे देवदानवैः [c. Mall. on Ki. 5, 30] ॥ 118 ॥

प्रकाण्डं तरुस्कन्धस्याधोभागो नानं वा । नाले यथा । उदण्डैः पुण्डरीकैः ।
लुण्डे । Ku. 2, 23 । कोणे वादनोपकरणे । दण्डाहतो दुन्दुभिः । गर्भे । खण्डि-
तोदण्डयोधाः ॥ [नाडी] गण्डद्वयां श्वेतद्वयाविशेषः ॥ 119 ॥

नालं काण्डं तत्र यथा । आसेदुहन्नाडिनि पुण्डरिके । गुणान्तरं चर्मरज्जु-
विशेषः । यथा । नाडीभिर्नखते युग्म् । स्नायुः सिरा यथा । An. IV, 2 ।
तन्तुवायोपकरणेपि ॥ [नीड] स्थाने । स वद्धकक्षः परनीडपीडने ॥ [पण्डा]
यथा । धर्मं वेत्ति स पण्डितः । अत्र पण्डा बुद्धिर्विद्यतेत्येति पण्डितः ॥ [पाण्डु]
सिते । Me. 29 ॥ 120 ॥

[पिण्डः] वृन्दे । Su. 2005 । गोले । Sp. 4952 । अङ्गे । Ra. 2, 57 ।
कवले । पिण्डं गृहाण पिव वारि यथोपनीतम् ॥ [पिण्डम्] जीवनं जलम् ॥ 121 ॥
बलं स्थाम सान्द्रं वट्टलम् ॥ [पिण्डी] नगरो गन्धयुक्तः ॥ [पीडा] आर्तौ
मर्दने च । Bh. Ś. 56 । कृपायाम् । सन्तः सपीडा जने ॥ 122 ॥

[भाण्ड] मूल° । Śi. 3, 76 । तुरंगाणां° । Śi. 17, 36 । नदी° । भाण्डे-
पि नद्यम्बु न जानुदग्नम् । भाजने । Da. 1, 48 ॥ 123 ॥

[मण्ड] भूपायाम् । पुनातु चण्डी कृतमुण्डमण्डा । सारं भक्तादिनिर्वातः ।
यथा । मातङ्गोज्झितमण्ड° c. Pa. 1055 । पिच्छा द्रवद्रव्याणामुपर्यच्यो भागः ।
यथा । मण्डपेयाविले पीना मोदनस्य च लाघवं यथापूर्वम् ॥ [मुण्ड] मुण्डिते ।
M. 2, 219 ॥ 124 ॥

राहौ । मुण्डेन चण्डांशुरयं निगीर्णः । कीलकाजातशृङ्गकाकृतचूडेऽपि ।
कीलकैः । व्यालैरावृतकोटरेपि शुपिरे मुण्डे कृतावस्थितिः । अजातशृङ्गके गवादौ ।
शावलेयो° s. 2, 112 । अकृतचूडे । जट्टी मुण्डी शिखी वापि मुच्यते नात्र
संशयः । अत्र हि मुण्डमकृतचूडमवद्धकेशं शिरोस्यास्तीति मुण्डी ॥ [रण्डा]
मृतप्रिया विधवा यथा । तथापि रण्डा सुरताभिलाषिणी ॥ [व्याड] द्वयोः ।
व्याडव्याप्रवनान्तरे ॥ [शुण्डा] पानमदस्थानेपि । सुरापानमदस्थानयोर्वथा ।
शुण्डायां प्रतिजृम्भते परिमलः कोप्येष शुण्डाकृतः ॥ 125 ॥

चिबुकैपि यथा । शुण्डामुण्डीकरणरसादक्ति नपुंसकतां यः ॥ [शुण्ड]
मदेन निर्भर उन्मत्त इत्यर्थः ॥ [शौण्ड] विख्याते । An. IV, 37 । मत्ते ।
हरिजयमदशौण्डः सैप लङ्काविनायः ॥ 126 ॥

[पड] पेयान्तरं पानकविशेषः । भेदो विदारणम् ॥ [पण्ड] कानने ।
Śi. 11, 15 । इच्छने । शौरैरपहते पण्डे पृष्ठतः कोनुधावति ॥ अथ दान्ताः ॥
[गूढ] रहसि । गूढमैथुनधाट्यं च काले चालयसंपदम् c. Sp. 2183 । संवृते ।
Ra. 1, 20 ॥ [दाढा] दंष्ट्रायाम् । दाढायलीदृष्टपत्त्वलगूढमुस्तः ॥ 127 ॥

[दृढ] शक्तस्थूलयोः पुंस्त्रीवः । भृशे वाच्यलिङ्गः । वैजयन्ती तु सर्वेष्वपि वाच्यलिङ्गमाह ॥ शक्तो बलवान्यथा । हे नागराज नगवद्दृढीभूय धरां धर । भृशेत्यर्थे । K. Pr. 98, 5 । स्थूले । दृढस्कन्धो महोत्साहः । [बाढ] भृशे । बाढमाविद्धकर्णः । प्रतिज्ञायाम् । बाढमेतत्करोमि ॥ प्रायः क्रियाविशेषणमेतत् ॥ [माढि] अर्चा पूजा यया । उमामाढिप्रसक्तानाम् ॥ [मूढ] तन्दित्रे । किं किं मूढः करोमीत्यसकृदपि कृतारम्भवैयर्थ्यलिङ्गः । जडे । Su. 449 ॥ 128 ॥

[राढा] शोभायाम् । आपाढः प्रौढराढः ॥ [व्यूढ] न्यस्तं विन्यस्तं रचितमिति यावत् । यया । व्यूढां द्रुपदपुत्रेण । उरौ । Ra. 1, 13 । संहते । Śāṅkh. gṛīhy. 1, 10 (I. St. 15, 24, 2) ॥ [वोढ] भारिके । Ku. 1, 15 । सूते । यस्य वोढारुणो रथे ॥ [शण्ड । पण्ड] सौविदे । अन्तःपुरं शण्डशतवगाढम् ॥ 129 ॥

वन्ध्यपुंसि । शण्डात्तनयदोहदः । इदं चरे । कण्ठे वधासि किमिमां मूढ शण्डस्य गामिव । क्लीये । Su. 449 । एवं सर्वत्र पण्डोपि ॥ [सोढ] शक्तः सन्मर्थः । यथा । न सोढा वर्णने गुरुः ॥ अथ णान्ताः ॥ [अणि । आणि] अश्रौ । तीक्ष्णाणिमरणिं छिन्दि । अक्षामकीलके । अणुनाप्यणिना हीनो न गच्छति रथः पथि ॥ 130 ॥

[उण्ण] दक्षे । उण्णः कः सर्वकार्येषु । आतपे । Ku. 5, 52 । आहिमे । Sp. 2009 ॥ [ऊर्णा] भू० । Da. 1, 53 ॥ 131 ॥

[ऋण] जलदुर्गे । सं० दशार्णाः [Me. 23] । अत्र हि दश ऋणानि जलदुर्गाण्यत्रेति व्युत्पत्तिः ॥ [कण] लेभे । B. H. 66, v. 9 । विप्रुष्यपि यथा । Suv. 37, 7 ॥ [कणा] अतिविपायामपि ॥ [कर्ण] चम्पा० । Ki. 3, 14 । भ्रुतो । Pa. 447 ; c. Su. 3156 । अरित्रेपि । संसारवारांनिधिकर्णधारः ॥ 132 ॥

[क्षण] कालविशेषो नाडिकापट्टांशो मुहूर्त्तो वा । तत्र यथा । Śi. 4, 17 । पर्यं विपुवदादि यथा । रवेः संक्रमणक्षणः । अवसरे । स वा क्षणो वर्तते । महे । क्षणे रक्ष्याः कुलस्त्रियः । व्यापाराधिकृतत्वे । Pa. 1499 । परतन्त्रत्वे । क्षणिकस्मि न ते क्षणे । मध्ये । प्रासादक्षगरक्षणम् ॥ 133 ॥

[क्रीर्ण] क्षिप्ते । Ratn 292, 16 । हते । कर्णश्च क्रीर्णाविलशत्रुपक्षः । छन्द्यान्ने । Śi. 7 ॥ [कृणि] पुंसि । कुकरं विकले पाणा । Su. 476 । कुम्भितः करोस्यान् व्युत्पत्त्या तद्वति तत्र तु वाच्यलिङ्गः ॥ [कृणः] यणं विष्णां च ।

Su. 104 । व्यासे । कृष्णेन विष्णुभक्तेन कृतं भारतमद्भुतम् । कृष्णद्वैपायन इत्यादौ स्थितस्य कृष्णशब्दस्य भीमो भीमसेन इति न्यायेन व्यासे प्रयोगः । अथ द्वैपायनशब्दस्य । चण्डश्चण्डीपतेरंशो [?] मुनिर्द्वैपायनोऽस्तु यः । रययोजितगोविन्दरुक्मिणीकः सदा मुदे ॥ इत्यादौ दुर्वासस्यपि वर्तमानात्कृष्णशब्देन व्यासवाचिना विशेष्यते द्वैपायनशब्दः ॥ 134 ॥

[कृष्णा] द्रौपद्याम् । V. S 142 ॥ [कोण] वीणादिवादनेभ्यो च । धृत्वा कोण विराचितलयो वादयन्दन्तवीणांम् ॥ 135 ॥

लगुडे । उद्गूर्णकोणै रभस्तादनुद्भुतः । लोहिताङ्गो मङ्गलः । शनावपि ॥ शब्देऽपि ॥ [गण] संख्यायाम् । Śi. 6, 15 । समूहे । Nāg. 3 ॥ [गुण] ज्या मौर्वी यथा । Bā. III, 73 । सुदः सूपकारः । यथा । महानसे किं नु गुणा गृणन्ति । तन्तौ । K.Pr 141, 6 ॥ 136 ॥

रज्जो । संपूर्णोऽपि घटः कूपे गुणच्छेदात्पतन्त्यधः । सत्त्वादौ । Kād. I, v. 1 । सध्यादौ । Śi. 2, 26 । शौर्यादयः शौर्यगाम्भीर्यस्यैर्यादयः । यथा । Ra. 1, 16 । भीमे । धृतराष्ट्रोऽपि गुणप्रियः [Vās. 15, 1] । अत्र हि विरोधाभासे गुणशब्देन विराट्गृहे सूपकागत्वाङ्गीमसेन उच्यते ॥ इन्द्रिये स्पर्शनादौ । Bhāg. 3, 29 । रूपादयो वैशैषिकोक्ताश्चतुर्विंशतिः । यथा । गुणवति यौवनशालिनि । अप्रधाने दोषान्यस्मिन्नुत्कर्षे च । Su. 2672 [गुणाः खलु गुणा एवेत्यादौ द्वितीयो गुणशब्दोऽप्रधाने Mkh, C.] । विशेषणे । गुणवृत्तेराश्रयाद्वचनलिङ्गे ॥ 137 ॥

[गेष्ण] द्वयोः । गेष्णो विष्णुचरित्रस्य ॥ [घ्राण] घ्राते । घ्राणशीर्षाण-सौरभः । घोणायाम् । Sū 6 ॥ [घृणा] जुगुप्सायाम् । चण्डालीमपि यागन्ति निर्वृणतया । करुणायाम् । Sū 6 ॥ 138 ॥

[घृणि] अशुषु । Sū. 6 । ज्यालायाम् । घृणौ कृशानोर्घुष्णायमाने ॥ [घूर्णानि] प्रायेण बहुवचनान्तः । यथा । Me. 67 ॥ [घूर्ण] क्षोदे । An II, 53 । क्षारभेदे ताम्बूलोपकरणे । करहाटकचूर्णेन ताम्बूल मम दीयताम् ॥ 139 ॥

[जिष्णु] शक्ते । जिष्णुना विजिते वृधे । अर्जुने । KJ. 11, 1 । अर्के । जिष्णुर्व-शेषः । कमलप्रक्षेपे ॥ 140 ॥

[घ्राण] घ्राते । घ्राणः स शीर्षाणगणेन यागैः । रक्षणे । An I, 27 ॥ [तीक्ष्ण] विषेयम्याजी च । तीक्ष्णेन तीक्ष्ण विलिप्त तीक्ष्णे ॥ 141 ॥

द्रव्यहेतोरात्मानं यस्त्यजति स आत्मत्यागी । यत्कौटिल्यः । ये द्रव्यहेतोर्व्यालं
हस्तिनं चापि योधयेयुः । ते तीक्ष्णा इति [c. 2, 542] ॥ क्षारमात्रेपि ॥ [द्रुणः]
वृद्धिके । द्रुणाघातव्रणादितः ॥ [द्रुणम्] मौर्व्यामपि । तत्र द्रुणा ॥ 142 ॥
[द्रुणी] कूर्म्याम् । यस्पद्यति द्रुणी स्नेहाद्भिस्तेनैव वर्धते । जलद्रोणी
काष्ठाम्बुवाहिनी नौकेत्यर्थः ॥ [देण] द्वयोः । के वा देणं विजिष्णवः ॥
[द्रोणः] काके काकभेदे । उत्कूजत्कुद्धपूकावलिबिहितहठास्कन्दसंमर्दजाप्रक्षिप्ता-
णद्रोणकाकप्रकरकृतमहाक्रन्दितेनार्धरात्रे । वर्धतेपि यथा । An. VII, 10 ॥ 143 ॥

[द्रोणी] नौभेदः काष्ठाम्बुवाहिनी वेडा यथा । द्रोणीभिरम्मसि चरन्ति
महार्णवस्य । शैलसंधौ । अत्रिद्रोणीकुटीरे कुहरिणि हरिणारातयो [?] यापय-
न्ति ॥ गवाद्यन्नादिभाजनेपि यथा । द्रोणीषु वाहा यवसं प्रसन्ते । द्रोणिरिकारा-
न्तः श्रेण्यामपि यथा । Da. 3, 7 ॥ [पण] कार्पापणो रूप्यात्मा नाणकभेदः ।
यद्वा । कार्पाकाख्यो विशत्यधिकैकपञ्चाशच्छतसंख्यो वराटकमानविशेषः ।
यद्वाचस्पतिः । चतुष्कपर्दको गण्डो घोड़ी तु पञ्चगण्डका । काकिणी चाय दश-
भिर्गण्डकैर्विन्दुकोखियाम् ॥ विन्दुकाभ्यां पुनर्द्वाभ्यां पणपाणिकपादिकाः । पादि-
कादंगजो रोच्यः [?] कार्पिकश्च यथोत्तरम् ॥ चतुर्गुणाः [?] कार्पिके तु
पणः कार्पापणोऽशकः ॥ तत्र यथा । क्रीतं पणसहस्रेण । ग्लहोक्षमहणं यथा । वि-
धायान्तपणं पाणौ । विक्रय्य° मूल्ये वक्षे च । एका शाकपणं पणेन विपणौ
क्रीणाति पण्याङ्गना । भृतिर्वेतनं यथा । आगन्तुकेन कार्ये घनसलिलं पणवधूव-
शीकारः । एतेषु त्रिषु शक्ते ब्रह्मापि न निर्णयं कर्तुम् ॥ धने । बहुपणैः पुरमा-
पणिकैर्वृतम् ॥ 144 ॥

व्यवहारे । दुःशक्तः कृपणैः प्रपः । दूता° । An. VII, 115 । आदिश-
ब्दात्समाह्वये निपानादौ च । गण्डश्चत्वारो वराटकाः । यद्वाचस्पतिः । चतुष्कप-
र्दको गण्डः । स्वार्थे के गण्डकः । तेषां विशतिरशीतिः कपर्दका इत्यर्थः ॥
[प्राण] बले । An. III, 8 ॥ 145 ॥

[पार्ष्णि] कुम्भी स्तम्भस्याधार ओषधिर्वा । चमूषुडे । Ra. 4, 26 । पादमूले ।
Ku. 1, 11 ॥ 146 ॥

[पूर्ण] कृत्स्ने । पूर्णं व्याकरणं पपाठ न शतस्तृणं स जीर्णोद्यमः । पुरिते ।
An. I, 17 ॥ [फाणि] द्वयोः । वाणिः फाणिरियोज्यन्ता ॥ [वाण] वृक्षविशेषे
शरावयवे शरे च । Ku. 3, 27 ॥ 147 ॥

बलिपुत्रे । Kād. I. v. 2 । देवभेदेपि मङ्गः । यथा । वाणलिङ्गे न निर्माल्यं
तथा देवे स्वयंभुवि । मङ्ग एव च वाणशब्दो वाचि स्त्रियां वर्तत इत्याह यथा ।
वाणीयवाणी यदि कर्णगोचरा ॥ [भूण] सर्वेषु । सद्यः पतति भूणहा ॥ [मणि]
अजा° । अजामणेरिवैतस्य जन्म जातं निरर्थकम् c. Sp 3120 ॥ 148 ॥

अलिङ्गरो महाघटः । यथा । क्रमादपामपि मणौ पङ्कोघट्यं प्रवर्धते । उत्ति-
ष्टेक्षु यथाकालं मलानां शोधनं प्रति । रत्ने । Sp. 1526 । हस्तमूलेपि । मणेषु
निःसृता रेखा ॥ [मोण] नक्रमक्षिका या नासिकायां प्रविश्य शब्दायते जल-
मक्षिका वा ॥ [रण] कोणो वादनकाष्ठं यथा । रणन्ति वीणारणताडितास्ततः ।
कणे । कर्षन्ति मञ्जीररणेन मानसम् ॥ 149 ॥

[रेणु] धून्याम् । Śi. 5, 8 ॥ [वर्णः] स्वर्णं । कर्णेषु वर्णाभरणानि चक्रुः ।
व्रतं ब्रह्मचर्यं यथा । अथाह वर्णा° [Ku. 5, 65] । अत्र हि वर्णो ब्रह्मचर्यमस्या-
स्तीति वर्णा । स्तुतौ । आकर्णयन्ति नववर्णममुं सकर्णाः । रूप आकारे । वर्णः
स्वर्णमलंकरिष्णुरलिनीं जिष्णुः कचानां चयः । द्विजादौ । Rn. 5, 19 । शुक्लादौ ।
Śi. 5, 38 । कुयायाम् । Ra. 6, 4 । अक्षरं स्वरादि यथा । अष्टौ स्थानानि
वर्णानाम् s. I. St. 4, 107 । गुणे । Śi. 16, 29 ॥ 150 ॥

भेदः प्रकारः । यथा । नानावर्णसुगन्धिपुष्पनिचयैः सर्वत्र यः पुष्पितः । गीतक्रमे
रागपरिपाट्याम् । Ku. 5, 56 । चित्रमालेख्यं यथा । विवर्णवर्णं तव शत्रुहर्म्यम् ।
यशसि । H. Y. 1, 47 । तालविशेषो वर्णतालः । अङ्गरागो विलेपनं यथा । निवर्ण्य
वर्णं रतकेलिशीर्णम् ॥ मलेपि ॥ [वर्णम्] यथा । Rn. 16, 70 ॥ 151 ॥

[वाणि] व्यूतौ दाने । क्रीणन्ति वाणिजाट्टेषु निष्पवाणि पटं जनाः । अत्र
हि निर्गतः प्रवाण्या निष्पवाणिः । तत्कालोत्तीर्णः सदश इत्यर्थः । सप्तस्वत्याम् ।
मातर्वाणि नवेह पाणिकमले ॥ [वृष्टि] द्वयोः । Śi 16, 59 ॥ [वेणी] सेतुः
पालिः । यथा । रागसागरवेणिकाभ्यां यौवनगर्मकलाभिकाभ्यां भूलताभ्यां विरा-
जिता c. Vās. 61, 3 । प्रवाहकेशबन्धयोः । Mc. 29 ॥ 152 ॥

[वेणु] द्वयोः । Śi 19, 1 । अत्र यथा भीमसेनो भीमस्तया वेणुदारी
वृषोपि वेणुः ॥ [शाण] कपः कुरुविन्दब्रह्मनिष्पन्नं पर्वणोपकरणं यथा ।
Su. 3457 । मानभेदे मापके । सुवर्णशाणं तु लोमशस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ [ध्रणी]
आन्याम् । R. K. 1, 1 । कुलेपि मङ्गः ॥ 153 ॥

[शाण] नदे रक्तवर्णं च । Su. 2592 । अथौ । तुलीकोणान्तरे शोणं स्थ-

गयन्त्यङ्गना निशि । हयान्तरं कोकनदच्छविस्तुरंगः । यया । शोणकूणितरणाङ्ग-
णभूमिः ॥ पद्मरागेपि ॥ 154 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अन्त] स्वरूपे । नान्तोस्य ज्ञायते कैश्चिदुर्जनस्योदधेरिव ।
निकटे । हरस्यान्तेवासी भृगुपतिरयं तिष्ठति पुरः । ग्रान्ते । Su. 2691 । निधये ।
Śi. 2, 31 । अत्र हि दृष्टोन्तो निधयोत्रेति दृष्टान्तः । नाशे । H. Y. 4, 62 ।
अवयव एकदेशः । यथा । धनकपिलजटान्तभ्रान्तगङ्गाजलौषः ॥ [अर्हत्] पूज्ये ।
यदध्यासितमर्हद्विस्तद्धि तीर्थं प्रचक्षते ॥ 155 ॥

[अस्त] पश्चिमाद्रौ । K. Pr. 79, 16 ॥ [अर्ति] अटनौ । संग्रामे वि-
भयां चकार स रिपून्तीं गुणं रोपयन् ॥ [आस] लब्धे । Su. 3264 । सत्यः
प्रत्ययितः । अविशंवादक इति यावत् । यथा । H. Y. 2, 12 ॥ बान्धवेपि
मङ्गुः । यथा । आप्तैः सुहृद्भिरपि च प्रथितप्रभायैः ॥ [आसि] संबन्धे । न सा-
धुभिस्तस्य कदाचिदाप्तिः ॥ 156 ॥

[ईति] प्रवासे । ईतिवर्धितवियोगपीडया ॥ [उति] द्वयोः । कन्योतिक्षपि-
तक्षणास्तरुतले विभ्रान्तिभायान्त्यमी ॥ [ऋत] पूजितदीप्तसत्येषु वाच्यलिङ्गः
सत्ये तु धर्ममात्रे क्लीबः ॥ पानीये । ऋतादृते जातु न वर्तते जगत् । पूजिते ।
ऋतोपि किं प्रेतपतिः प्रसीदति । दीप्तः संतापितः प्रतप्त इत्यर्थः । यथा । कामार्ता °
[Me. 5] । अत्र हि कामेन ऋतः कामार्तः । ऋते तृतीयापमासे इत्यार् ॥
सत्ये । Sp. 2750 ॥ 157 ॥

[ऋति] सर्वेषु । ऋतिर्विलिप्त्वेपु ऋतिं न कुर्यात् ॥ [एत] द्वयोः । एता-
मेतां मृगभ्रेणीम् ॥ 158 ॥

[क्षत्] वेभसि । क्षत्रुर्भुजस्तत्रमिश्रोदपादि । नियुक्ते दासजे दास्ये च ।
भाति राजकुलं श्राम्यदनेरक्षत्क्षत्रसंकुलम् ॥ [कन्तु] कामे । कन्तुः किं तनुते
विरक्तमनसाम् । कामिन्यपि ॥ 159 ॥

[कान्तः] रम्ये । Su. 1343 । प्रिये भर्तरि । Su. 2147 । पाणि ।
Me. 69 ॥ [कान्ता] योषिति । Sp. 1626 ॥ [कान्ति] शोभायाम् ।
Su. 476 । कामना इच्छा यथा । भवति विभक्तकान्तिः स्वान्तमध्ये न कस्य ॥
प्रभाकाव्यगुणयोरपि । प्रभायाम् । Su. 2031 । काव्यगुणे । V. K. 3, 1, 4 ॥
[क्षिति] त्रिष्वपि । Su. 2587; c. Pa. 1224, l. St. 15, 298 ॥ 160 ॥

[कीर्ति] यशसि । B II. 63, v. 31 ॥ [कृत] पर्याप्तयुगयोः । कृतं कृ-

तयुगादिभिः । विहिते । Sp. 526 । फले । सुकृतशतविलासः सोयमेकान्तवासः ।
अत्र हि शोभनं कृतं फलं यस्मात्सुकृतं पुण्यमुच्यते ॥ 161 ॥

[कृत्] छिन्ने । Bā. x, 20 । वेष्टिते । कृत्ताजिनो नृत्यति चन्द्रमौलिः ॥
[केतु] युतौ । स्वेदोद्गमे हेतुरिहोष्णकेतुः । पताकायाम् । Śi. 5, 13 । महः
सूर्यान्नवमः । यथा । एकोत्तरं केतुशतं वदन्ति । उत्पाते । कितव तव बभूवुः
श्रेयसे केतवोपि ॥ 162 ॥

[गति] बहद्व्रण इति नाडीव्रणः । यथा । गतिं बहन्तीं न शशाक रोदुम् ।
ज्ञाने बोधे । देव्यानतेः सकलशास्त्रगतिर्भवित्री । यात्रा प्रयाणं यथा । Pa. 3282 ।
उपायः सामादिर्यथा । त्वत्तो नान्या गतिर्मम । अध्वनि । Ra. 1, 4 ॥ 163 ॥

[गुप्ति] यमो मनोवाक्कायसंयमः । यथा । H.Y. 1, 33 ॥ 164 ॥

कारायाम् । Śi. 11, 60 ॥ [घृत] आज्येम्बुनि च । घृतसंवाधितरुचयो घृत-
तय इव योपितो विराजन्ते ॥ [चिति] ज्ञानेपीति मद्भूः । चितिः प्रत्यवमर्शात्मा ॥
[जगत्] लोके । Sp. 1107 । इङ्गे । त्वं मुनीन्द्र जगत्तीर्यम् । वायौ ॥ जग-
ज्जगन्ति भ्रमतीति चित्रम् ॥ 165 ॥

[जात] जातिः सामान्यं यथा । रत्नं सुजातं कनकायदातम् । ओषे । निःशे-
यविभ्राणितकोशजातम् । जनिर्जन्म । संपन्नेपि । इयोर्यथा । जाते पुत्रस्य जाते
समजनि यनिता वद्धभा भूमिभर्तुः ॥ पुत्रेपि मद्भूः । यथा । जात लक्ष्मण पवि-
त्रितं त्वया ॥ [जाति] गोत्रेन्वये । Sp. 2383 । चुष्ट्याम् । H. Ch. I. v. 6 ;
Sp. 6788 । अत्रैव जातिशब्दोलंकारविशेषेपि । जन्मनि । द्विजाति° Ku. 5, 40 ।
अत्र हि द्वे जाती जन्मनी यस्य द्विजातिर्द्वाक्षणः ॥ 166 ॥

स्वभावोत्तराभासगीतभेदेऽपि । स्वभावे । जात्यैव याति पुरुषः परमां प्रति-
ष्ठाम् । उत्तराभासे । Ny. S. I, 1 । गीतभेदे । पद्भोदीच्यवतीजातेर्भिन्नपद्भ उदा-
हृतः ॥ [ज्ञाति] पितरि । ज्ञातौ ज्ञाते हि कन्याया जन्ययात्रा प्रतन्यते ॥ इक्ष्वा-
कुवृषभेपि ॥ [ततम्] यथा । ततघनशुपिरसमत्वयुतम् ॥ [ततः] व्याप्ते ।
Śi. 9, 23 । पृथौ । वनं ततानेकतमालतालम् ॥ 167 ॥

[तात] अनुक्रम्ये । तात ताटय ताटकाम् । पितरि । M. M. 82, 2 ॥
[तिक्तः] घुरभौ । Mo. 20 । रसे । Sp. 2536 । अत्र तिक्तरसयोगास्ति-
क्तम् ॥ [तिक्तम्] पर्पटकौषधं पिचोपशामकं द्रव्यम् ॥ 168 ॥

[दन्त] दशने । Pa. 1267 । सानुनि । दन्तप्रस्त्रलदच्छनिर्झरजलै रम्या वनान्ता अमी ॥ [दिति] खण्डने । दिति स दैत्येषु चकार विष्णुः ॥ 169 ॥

[दीप्त] निर्मासितं भासुरं यथा । Śi. 10, 14 । दग्धे । दवदीप्ता महीभृतः । ज्वलितेपि यथा । H. Y. 4, 87 ॥ [द्युति] शोभायाम् । स्मरभरपरिरोहत्पाण्डिमा गूढरूढद्युतिविजितमृगाङ्गा मोदते गण्डभिन्तिः । दीपितौ । Sp. 204 (read भनक्ति with Mb.; c. Su. 1517, Pa. 3320) ॥ [धातु] वेधसि । Su. 626 । पालके । धाता समस्तक्षितेः ॥ 170 ॥

[धातु] लोहानि स्वर्णादीनि । यदाह । s. C. on H. 1039 । इन्द्रियं च-
धुरादि शुक्रं वा । अस्थि पञ्चमो धातुः ॥ रसादौ भ्वादौ इलेष्मादौ लोहेषु च
यथा । अभ्यस्तरूपसिद्धिः सुविदितधातूपसर्गविनिपातः । योगी वैयाकरणो जयति
भिषक्कार्तिकेन्द्रो वा [°वार्तिकेन्द्रो ? c. Y. Y. 5, 4] ॥ धावविकारे । Me. 102 ।
शब्दादौ । न धातूनपि गृहीयादुन्मनीभावमागतः । इन्द्रिये । धातुपाठवमयेक्ष्य
तिष्ठतः । अस्थि । यस्येह भज्यते धातुर्भवेत्तस्यैव वेदना ॥ 171 ॥

[धुत] इयोः । तीव्रवेगधुतमार्गवृक्षया ॥ [धूत] इयोः । Śi. 5, 33 ॥ 172 ॥

[धृति] धारणा तु क० H. 84 । भयेप्यनाकुलता धैर्यम् । यदर्थं सर्वमिदं
— तत्सुखम् । लौल्याभावे मनसो निर्वृतिः संतोषः । धारणादिषु सर्वेषु यथा ।
धृतिं विधत्ते परमः स योगी ॥ [नत] नभ्रे । Ku. 1, 38 ॥ नितम्बकुटिलयोरपि
मङ्गुः । क्रमेण यथा । परिणमति कामहस्ती कामिन्या नततटे विशालेस्मिन् ।
स्पर्शः Śi. 10, 41 ॥ नमस्कृतेपि यथा । नैम्यहं मौलिना धीरं नतं प्राचीनव-
र्हिषा ॥ 173 ॥

[नीति] नये न्याये । Śi. 2, 61 । प्राप्ते प्राप्नोति । दिशति दयितनीतिः
कस्य न प्रीतिमाशु ॥ [पङ्क्ति] दशसंख्यायामपि मङ्गुः । यथा । Ra. 9, 74 ॥
[पत्ति] पत्रे । Ra. 7, 34 । गतौ । पत्तिः स्वर्गगृहे भवेत्सुकृतिनः कस्या-
पीति ॥ 174 ॥

[प्राप्ति] महोदये । प्राप्तिः कस्य न साधुसंगमवशाच्चीपं भयेज्जन्मिनः ।
लाभे । Nāg. 12 ॥ [पिस्तत्] पिपतिषत् ॥ इयोः । पिस्तन्तः किलकिञ्चि-
तेन हृदयं कर्पन्त्यमी बालकाः । झगिति पिपतिपन्तः केन शक्या निवेदुम् ॥
[पीत] इयोः । Śi. 10, 6 ॥ 175 ॥

[पीता] यथा । आर्द्रकहृद्रक [?] पीतरसं — पासकग्राप्तीसर्गरसम् ।

अत्र द्यापो बहुलं नास्तीति ह्रस्वः ॥ [पीति] द्वयोः । वद्धकक्षाः परं पीतौ पत्तयो मद्यपा इव ॥ [प्रीति] योगे पुंसि ॥ [पुस्त] त्रिषु । पुस्तं समस्तं सुदृशा निरस्तं सौभाग्यभूमेर्भवतोर्वियोगे ॥ 176 ॥

[पुतः] त्रिमात्रके । Si. 5, 15 । आह्लावितेपि यथा । Si. 11, 53 ॥ [पूर्त] पूरिते । गुणैः पूर्ता मूर्तिस्तव भुवनभर्तुर्विजयते ॥ 177 ॥

[प्रेत । परेत] मृते । Ra 8, 85 । M. M. 187, 6 । भूतं देवयोनिः प्राणिमात्रं वा । तद्विशेषे यथा । M. M. 174, 1 । Si. 1, 57 । [प्रोत] गुम्फिते । Si. 2, 19 । वाससि । प्रोतानि पोते पवनैः प्रवन्ते ॥ 178 ॥

[भर्तृ] षोढा स्वामी धवश्च । धवे पुंसि शेषयोर्वाच्यलिङ्गः । स्वामिनि । Ku. 3, 22 । धवे । Ku. 7, 83 ॥ [भक्ति] सेवायाम् । Bā. I, 36 । गौण-वृत्तौ । भक्त्या गङ्गाध्वनिस्तटे । भङ्ग्यां विच्छिन्नौ । Ku. 3, 30 । श्रद्धायाम् । अन्तर्भक्तिनिवेदनाय हिं सतां - - - । विभागे । हंसो हि दुग्धोदकभक्ति-कारी ॥ 179 ॥

[भास्वत्] द्वयोः Si. 5, 3 ॥ [भ्रान्ति] द्वयोः । Si. 10, 5 ॥ [भित्ति] कुक्षे । K. Pr. 324, 3 । प्रदेशे । बुति° s. 2, 170 ॥ [भूत] सत्ये न्या-योपपन्ने । भूतमप्यनुपन्यस्तं हीयते व्यवहारतः ॥ 180 ॥

प्राप्ते । प्रमाणभूताय जगद्धितैपिणे । अतीते । Su. 468 । पिशा° । भूतोप-रुद्धमिति भूतविदो विदन्ति c. Sp. 6288 । आदिशब्दात्प्रेतादिपरिग्रहः । पृथग्या-दौ । Ra. 4, 11 । आदिशब्दाज्जलादयः । जन्तौ । Sp. 4805 । युक्ते । भूत-वादी प्रामाणिकः स्यात् ॥ [भूति] भस्मनि । Si. 1, 4 ॥ 181 ॥

उत्पादे । मुक्तानां न पुनर्भूतिः ॥ [भृति] भरणे पोषणे । कुक्षेर्यावदमी भव-न्ति भृतये° c. Sp. 7837 ॥ [मत] संमते । मम तावन्मतमदः ॥ लोटमर्द-नकाष्ठेपि । वभुर्भुवः कृष्टमतीकृता इव c. Si. 12, 21 ॥ 182 ॥

[महत्] बृहति वाच्यलिङ्गः । अन्यत्र क्लीबे । महत्सु महद्राज्ये सांख्य-बुद्धौ न स्त्री बृहति तु त्रिषु । इत्याह ॥ धीतत्त्वं सांख्यप्रणीतम् । बृहति धीत-त्त्वे च । Si. 15, prakshiptasloka 2 । राज्ये । साधिताखिलनृषं महन्महत्° c. Si. 14, 13 ॥ [मरुत्] मरे । Ku. 3, 72 । अनिले । Ra. 5, 27 ॥

[मति] बुद्धौ । Ra. 5, 66 । इच्छायाम् । मतिरस्ति न मे भोक्तुम् ॥ [मातृ] गवि । स त्वमेकान्तरां तस्या गदीयां यस्त मातरम् । s. Petersb.

Dict. V, 699 । अत्र हि वन्सेति दिलीपस्य संबोधनं मातरं गामित्यर्थः ।
दुर्गा गौरी यथा । Ku. 6, 80 । अत्र हि जगत्पितृसंबन्धाद्यौगिको मातृशब्दो
गौर्या रूढः ॥ अकारादियणेष्वपि यथा । मातृकामपि नो वेत्ति ॥ 183 ॥

[मिति] इयतो भाव ऐयत्यं वस्तुसंख्यापरिच्छेदः । मानं प्रस्थादि । द्वयोः ।
मिति धनादेर्न विवेद पार्थिवः ॥ [मुक्ता] प्राप्तमुक्तौ मोचितेपि च । यद्वौडः ।
मुक्ता स्त्री मौक्तिके प्राप्तमुक्तिमोचितयोर्विपु ॥ मौक्तिके प्राप्तमुक्तौ च । Da. 2, 26 ।
पुंश्चल्याम् । मुक्तासु युक्तं विदुषां न रन्तुम् । मोचित इति मुचण् प्रमोचन इत्य-
स्य स्वार्थिकण्यन्तस्य प्रयोगः । यथा । मुक्तोद्ध्वगैः पञ्चरात् Pa. 1268 ॥ 184 ॥

[मृत] मृत्युमत्यपि यथा । गते मृते प्रव्रजिते° s. Bezz. Beitr. V, 60 ॥ 185 ॥

[यति] निकारे धिक्क्रियायाम् । किमनेन यतिना । विरतिः अव्यः पाठवि-
रामः । भिक्षुर्मुमुक्षुः । द्वयोः । सद्यतिसेवितपादं वरगणधरमूर्जितप्रवरवृत्तम् ।
श्रीवर्धमानमादौ जयदेवं भक्तितो वन्दे [Pādas 3-4 from V. A.] ॥ [युत]
पृथगर्थे । अयुत° Goldst. Dict. 444, b, 18 ॥ [युक्ति] न्याये । युक्त्या
यत्र घटामुपैति तदहं दृष्ट्वापि न अहमे । योजने । गन्धयुक्तिं विधायोद्यैः ॥ 186 ॥

[रक्त] कुङ्कुमे । हेमन्ते घनरक्तपङ्कमलनक्रीडाजुषो योपितः । अद्यजि ।
Ku. 1, 6 । प्राचीनामलके । हरीतकीरक्तविभीतकानां चूर्णविधाय । अरुणे । Sp. 5693 ।
मधुरेपि वल्लभटीका यथा । Si. 10, 64 ॥ [रति] स्मर° । Ku. 4, 9 ॥
निष्ठावस्थानाभिष्वङ्गस्थायिभावेष्वपि मङ्गः । क्रमेण यथा । वने रक्तिर्विरक्तस्य
रक्तस्य तु जने रतिः । Sp. 1450 । K.Pr. IV, 30 ॥ [रीति] पिप्पले
लोहकिट्टे न । स्वर्णरीत्योरिवान्तरम् ॥ 187 ॥

वैदर्भ्यादौ । K.Pr. IX, 4 । सीमि । निरीतिमापक्षितिमधिरीतिम् । अयणे ग-
तौ च । स वारिरीति न शशाक रोद्धुम् ॥ [लता] ज्योतिष्मती लवणाशारुः ॥
शाखायाम् । कालिन्दीतटस्त्ववञ्जुललतामालिङ्ग्य सौत्कण्ड्या । वल्ल्याम् ।
Ku. 3, 39 ॥ 188 ॥

कस्तूरिकावर्जं शेषेषु यथा । लताभिर्दित° c. Sp. 4162 । हारादिसरिका-
यामपि मङ्गः । यथा । चतुःपटिलतो हारः s. C. on H. 661 ॥ [लिप्त] भुक्ते ।
स्याले क्षिप्तं न लिप्तम् । विलिप्ते । K.Pr. 98, 3 । विपाक्ते । क्षिप्तैर्लिप्तशरैरर-
ण्यकस्टी जप्ते जघन्यैर्नृभिः ॥ [लुता] पिपी° । लूनाततिः स्यनयनीह वरम् ॥ 189 ॥

[वर्ति] पञ्चस्यर्थेषु विद्याम् । गाय° । अद्वैः कुङ्कुमवर्तिपञ्चरतरेः । दी-

पे । अस्तं गते किरणमालिनि कार्यजातं नो वर्तयन्ति किमु वर्तिभिरत्र लोकाः ।
 भेषजनिर्माणे । वर्त्या व्रणं शोधयति स्म वैद्यः । नयनाञ्जनलेखायाम् । U. R. 18, 4 ।
 धूपमृत्तूलिकयोरपि । क्रमेण यथा । कर्पूरागुरुवर्तिकार्तिकतबपुर्दैर्गन्ध्यमेध्या वधूः ।
 स्वेदकम्पवशसन्नवर्तिकः c. Ra. 19, 19 ॥ 190 ॥

[व्यक्त] मनीषिणि । व्यक्तः सूक्तं पठति कठिनम् । स्फुटे । M. M. 153, 4 ॥ [वार्त्ता] वार्त्ताकी वार्तिगणी । उदन्ते Me. XV । कृप्यादौ । K. N. 2, 14 । वर्तने । विंशद्यस्य न वार्त्ताका वार्त्ता का तस्य भोजने ॥ [वार्त्तम्] आरोग्ये । Ra. 5, 13 ॥ 191 ॥

वृत्तिशालिनि । वार्त्तयं राजवेश्मनि ॥ [व्याप्ति] हयोः । विश्वव्याप्त्या प्रतीतः प्रययतु जगतः कामितं चक्रपाणिः ॥ [वास्तु] सर्वेषु । वास्तुविद्याविशारदः ॥ 192 ॥

[वित्त] विचारिते । वित्तानि तानि शास्त्राणि । ख्याते । विद्यावित्तेष्वनादरः । धने । Su. 508 । सुवर्णेपि मङ्गुः । यथा । Ra. 5, 21 ॥ [वित्ति] सर्वेषु । हरति दुरितजातं कस्य नो धर्मवित्तिः ॥ [वीत] अद्भुतशकर्मणि । निर्भूतवीतमपि चालकमुल्लसन्तम् c. Si. 5, 47 । चालको दुष्टगजः ॥ 193 ॥

असाराश्वगजे । वीतमात्राद्यशेषाणि सैन्यानि तव विद्विषाम् । शान्ते । वीतदावानले बने ॥ विगताच्छादितयोरपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । अधरो वीतरागस्ते कपाये ते विलोचने । विहारः कण्ठदेशस्ते दूति^० c. Su. 1426 । संवीतचीनांशुकमूर्तिरिषा ॥ [वीति] सर्वेषु । वीतेर्वीतिं स विज्ञाय राज्ञे व्यञ्जयत्तदा ॥ [वृत्त] चरित्रे वर्तुले च पुंस्त्रीवः ॥ वृत्तौ वर्तने । ऋतेन वृत्तं प्रवदन्ति मुख्यम् । ऋतं शिलोञ्जं सत्यं च । वृटे । वृत्तदेहः स्नायुसारः ॥ 194 ॥

चरित्रं शीलं यथा । Su. 1211 । अतीते । वृत्तोत्सवं तत्पुरम् । प्राणिविषयं मृतत्वम् । अप्राणिविषयमतीतत्वम् । अधीते । वृत्तं पारायणं तेन । वृते । कण्ठकैर्विष्टपी वृत्तः । अल्पाशयेपि मङ्गुः । यथा । Bh. S. 71 ॥ [वृन्त] स्तनमुखे । अप्राप्नुवञ्चिशुः स्तन्यं स्तनवृन्तं निकृन्तति । पुष्पवन्धे । Ra. 5, 69 ॥ [वृत्ति] वर्तनं कृप्यादिवार्त्ता यदाह । H. 864 । वर्तनमात्रं वा यथा । B. II. 68, v. 31 ॥ 195 ॥

कैशिक्यादौ । आदिशम्भारभट्टादौ यदाह । कैशिक्याभट्टी यैव सा-
 र्वभती भारती तथा । चतस्रो वृत्तयो द्वेतास्तासु नाट्यं प्रवक्ष्यते ॥ उपलक्षणं

धैतत् तेन ग्राम्यापरुषोपनागरिका अपि गृह्यन्ते । विवरणे । तत्त्व° B.H. 85, 2।
 करणव्युत्पत्त्या जीवनमप्युच्यते यथा । वृत्तिच्छेदो द्विजन्मनाम् ॥ [वृत्ति]
 वरणे । भूपालपुत्र्याः स वृत्तिं निशम्य । घाटे कण्टकमयावरणे । Śi. 12, 37॥
 [शक्ति] सर्वेषु । शक्तिर्लक्ष्मणवक्षसो निरगमनो रक्षसां वक्षसः ॥ 196 ॥

[शस्त] द्वयोः । शस्तं समस्तं जगतस्तनोतु ॥ [शास्तृ] शासके शि-
 क्षके । शास्ताब्धिकाञ्चेर्भुवः c. S. K. 349, 18 ॥ [शान्ति] भद्रे । S. K.
 256, 5 । शमे । Me. 39 ॥ 197 ॥

[शित । शात] कृशे । न हसति शितमध्या तद्वियोगे मृगाक्षी । आविर्भ°
 Śi. 5, 23 । तीक्ष्णे । Me. 48 । Śi. 1, 45 । अत्र नितरां शातं निशातं नि-
 शातशब्दो विशिष्यते ॥ [शिति] सिते शुभे । श्वेतांशोः शितिभिः करैः प्रस-
 मरैः शुभ्रीकृतं सर्वतः । असिते । Ku. 6, 81 । शवलेपि मद्धुः । यथा । रोम-
 न्यफेनशितिशाद्वलशायिनस्ते ॥ [श्रीमत्] मनोरे । Si. 11, 64 ॥ 198 ॥

[शीतः] हिमजिह्वयोर्वाच्यलिङ्गः । हिमशब्देनात्र शैत्यगुणयुक्तं शीतलं
 सर्वमपि वस्तु उच्यते यथा । Sp. 6410 । जिह्वे । शीतो विभेति न पुनर्निज-
 कार्यभङ्गवत् ॥ [शीतम्] उष्णविरोधिनि गुणे गुणमात्रे क्लीवे तद्वति तु पूर्वमुक्तः ।
 यथा । Sp. 6466 ॥ ऋतुविशेषेपि ॥ [शुक्त] पूतिभूतं दुर्गन्धं यथा । शुक्तं
 त्यक्तं न कैश्चित् ॥ 199 ॥

[शुक्ति] कपालखण्डं शिरोस्थिशकलम् । दुर्नामा जलौकाकृतिर्दीर्घकोशिका-
 ख्यो जलस्थजीवविशेषः । अन्धावर्तमुक्तास्फोटशङ्खनकशङ्खेषु । Śi. 5, 4 ॥ 200 ॥

[श्रुत] आकर्षणे क्लीवे ॥ अवधृतेपि मद्धुः । यथा । Bhag. 2, 52 ॥
 [श्रुति] आम्नाये । Ra. 2, 2 । यद्वा° । Śi. 11, 1 । कर्णे । Śi. 7, 24
 ॥ 201 ॥

[श्वेतम्] यथा । श्वेत्यं प्राप्ता रसोत्कर्षात् ॥ [श्वेतः] वर्णे । Sp. 6495।
 कपर्दके । श्वेतैः श्वेतं जलधिपुलिनं गाहते पोतवाहः ॥ 202 ॥

[सित] अवसिते । Pa. 1146 । अत्र अयेन सितशब्दस्यैवायं चोत्पत्ते ।
 वर्णे । Si. 1, 4 ॥ 203 ॥

[स्थित] ऊर्ध्वे । Ra. 2, 6 । सप्रतिशे । अत्र स्थितोद्दमविपर्ययानि-
 वृत्तिः । वर्तमानेपि मद्धुः । यथा । Ku. 1, 1 ॥ [स्थिति] स्थाने ।

Ba. III, 17 | सीमि | Śi. 12, 36 | करणव्युत्पत्त्या जीवनमप्युच्यते यथा । स्थितिः स्थिता संप्रति तं प्रतीह ॥ 204 ॥

[सुत] पुत्रे । Śi. 1, 13 | नृपे । असौ सुतः संततिनीतिनिष्ठः ॥ [सूत] सारथौ । सूर्यसूतोवताहः । प्रसूते । सूते सुते संततिवह्निक्न्दे । ईरिते । शृङ्गेण सूतैः सलिलैः प्रभूतैः । वन्दिनि । सूतात्मजाः प्रवयसः प्रथितप्रबोधम् ॥ 205 ॥

ब्रा० । न सूताः सोमपायिनः । तक्षिण । V. S. 88 ॥ [सृति] द्वयोः । दुर्लभा विपिने सृतिः ॥ [स्मृति] स्मरणं पूर्वानुभूतस्य धीस्तात्कालिकी बुद्धिः । तयोर्यथा । Śu. 2147 । इच्छायाम् । Śi. 6, 9 । शास्त्रे । Ra. 2, 2 ॥ [सेतु] संवरो जलधारणाय पालिः । यथा । Ku. 4, 6 ॥ 206 ॥

नदीत्युपलक्षणं तेन समुद्रादावपि यथा । M. N. (1886) IX, 11 ॥ [हस्त] करे । Me. 65 । मानभेदे । Sp. 7381 । केशा० । Śi. 8, 27 । शुण्डायाम् । Śi. 5, 35 ॥ [हरित्] तृणान्तरे क्लीबे । यदाह वैजयन्ती । हरित् स्त्री दिशि पण् तृणे । दिशि वर्णभेदे च । Nai. 11, 38 । तृणान्तरे । वर्षासु रम्या हरितो हरिङ्गिः ॥ 207 ॥

[हित] पथे । Ki. 1, 4 ॥ [हेति] ज्वालायां सूर्याशुषु च । उदिते सहस्रहेतौ बह्वेहेतिर्न लक्ष्यते क्वापि । अस्त्रे । Śi. 18, 12 ॥ अथ यान्ताः ॥ [अर्थ] हेतौ । अर्के चेन्मधु विन्देत किमर्थं पर्वतं द्रजेत् । प्रयोजने । Sp. 2627 ॥ 208 ॥

नियुक्तौ । मशकार्थे धूमः । मशकनिवृत्तय इत्यर्थः । विषये । इन्द्रियाणीन्द्रिया-
र्थेषु । वाच्यमभिधेयं यथा । Ra. 1, 1 । प्रकारे । नानार्थैः फलपुष्पपद्मभरै-
र्व्यर्थं समर्थ्यातपम् । द्रव्ये । Sp. 619 । वस्तुनि । सर्वमित्याद्युक्तं स्यादर्थ-
शून्यासु बुद्धिषु ॥ [आस्था] यत्ने । आस्थापरेणैव नरेण लभ्या पादद्वयी ते
यदपि त्रिनेत्र । आलम्ब्यने । आस्थाप्यनास्या सदृशी तथैषा । आस्थाने सभायाम् ।
आस्थायां नृपतिस्तस्यौ । अपेक्षायाम् । Ku. 6, 63 ॥ 209 ॥

[कन्था] पुरे । अयं पन्थाः कन्थापुरपरिसरं पान्थ भजते । प्रावरणे । Sp. 1422 ॥ [काथ] सर्वेषु । कायेन व्ययते पृथ्वी ॥ [कुथ] आस्तरणे । Śi. 1, 8 । दर्भे । कुथपवित्रकपूतकरो द्विजः ॥ 210 ॥

[कोथ] सर्वेषु । कोथो व्यययते चेतः ॥ [ग्रन्थ] गुम्फे । पुष्पग्रन्थैः प्रययति-

तरां [?] कौशलं लोलनेत्रा । धने । निर्ग्रन्थता परा या वा वा बोद्धेयकवर्ति-
ता । शास्त्रे । Śi. 2, 26 । द्वारिणश्च । ग्रन्थलक्षणं चकार ॥ 211 ॥

[ग्रन्थि] वस्त्रादि । R. Ś. 1, 78 । कौटिल्ये । Bh. Ś. 82 । पर्वणि ।
Pa. 3769 ॥ [गाथा] वाग्भेदे सगीतपदपाठे । An. III, 59 । वृत्ते ।
S.K. II, 14 ॥ 212 ॥

[तीर्थ] शास्त्रमागमादि यथा । तिलकं तीर्थकृद्दक्ष्याः । गुरौ । दक्षस्तीर्थ-
प्रशास्त्रार्थो दृष्टकर्मा शुचिर्मिषक् । यज्ञे । तीर्थं तदव्यकव्ययोः [c. Uśānas
III, 2; Dharmasāstras. p. 523] । पुण्यक्षेत्रे । तीर्थानामादिपदं स जयति
शत्रुं जयगिरीशः । अवतारे । Ra. 16, 33 । ऋषिभिर्जुष्टमुज्जयन्तप्रभासादि यथा ।
यद् s. 2, 155 । जले । तीर्थे न मज्जनं व्यर्थं पापविच्छिन्नचेतसाम् । साक्षिणि
यज्ञप्रवृत्ते । फलमविकलमेतत्प्राप्त्यर्थातीर्थसार्थः । उपायः सामादितत्र यथा । अ-
परतीर्थेन हि किं साध्यते । स्त्रीरजसि । तीर्थस्नातां स्त्रियं यायाद् ब्रह्मचार्यन्यथा
भवेत् ॥ 213 ॥

योनौ । कामिनोपि कथं निन्द्या ये नित्यं तीर्थसेविनः । पात्रे । Ra. 5, 15 ।
दर्शनेषु । Śi. 2, 111 ॥ [दुःस्थ] दुर्गते । Su. 2638 । मूर्खे । दुःस्थेन ध-
निनापि किम् । दुःखितेपि यथा । इत्थं दिग्भित्तिरोपक्षतविसरतया मांसलैस्त्व-
यशोभिः स्तोकावस्थानदुःस्थैः ॥ 214 ॥

[प्रस्थ] द्वयोः । Si. 4, 11 ॥ [पीथः] मकरेपि ॥ [पृथु] भूपाले ।
Ru. 1, 2 । वापिका हिङ्गुपर्णी । धरणिच्छन्दसोरपि मूढः । धरणी । B.I. I, 48 ।
छन्दसि । निमीलितविलोचना किल पुनरुपस्थीपतौ ॥ 215 ॥

[प्रोथ] अन्धघोणायाम् । Śi. 11, 11 । अन्धगे । आ उदकान्तात्त्रियं प्रोथ-
मनुग्रजेत् s. Bh. Pā. 1, 4, 56; v. v. l. l., vol. I., p. 529 । कटी कटघण्ट्य-
घोत्र यथा । पृथुघोषा तु कुट्टनी ॥ [मन्थ] रथौ । मथ्नाति मन्थः प्रथितं तमिषम् ।
मथि मन्थानके । Sp. 2954 ॥ [ग्रथ] निर्वग्गणे । Ra. 9, 55 ॥ 216 ॥

[ग्रथी] सर्वेषु । स सप्तकीसातसितं प्रग्रथीप्रघ्ननदः पुष्पितलाङ्गलीकः ॥
[रथ] पादः क्रमः ॥ 217 ॥

[पीथी] यस्मिन् पत्नी च । Śi. 9, 32 । गृहाङ्गे गृहभित्तिपादे । पृथुः समर्था-
यस्यस्य पीथी ॥ [संस्था] स्पशभरस्तत्र पुंनि । प्रेषयोः प्रियाम् । सर्वेषु ।
संस्थानुत्वेन स विषद मत्तस्य संस्थाम् । मरे अकारान्तोपेति मरुः । यथा ।

संस्थैः समीक्ष्य परकार्यमनन्यकार्यः ॥ [सार्थ] वणिग्गणे । सार्थवाहो धनो
नाम c. I. St. 15, 330 ॥ 218 ॥

[सिक्थः] यथा । आसादलितसिक्थेन किं कष्टं करिणो भवेत् c. Pa. 1208 ॥
अथ दान्ताः ॥ [अब्द] संवत्सरे । M. 9, 81 । मेघे । जायन्ते पुनरब्दशब्द-
निवहादुत्सेकिनः केकिनः ॥ 219 ॥

[अन्दू] निगडे । Śi. 11, 7 । भूपाभेदे । लीलान्दोलितकर्णान्दूद्युतियोतित-
दिग्मुखाः ॥ [ककुद्] ककुद । ककुद । ककुद्वीवे ककुदः पुंकीवः । गौडस्तु स्त्री
ककुत्ककुदोप्यस्त्री वृषाङ्गे राड्ध्वजे वरे । इत्याह । श्रेष्ठे । राजत्ययं मुनिककुत्त-
पसा कृशाङ्गः । इक्ष्वाकु° Ra. 6, 71 । वृषाङ्गं शृङ्गमंसकूटो वा यथा ।
Ku. 1, 56 । ककुदखुरविपाणैर्लक्ष्यतेसौ महोक्षः । राट्चिह्नं छत्रादि यथा ।
उच्छ्रितककुदि महाबलगजतुरगबलान्विते नृपतौ । नृपति° Ra. 3, 70 । ककु-
दोप्येष्वर्थेषु ॥ [क्रव्याद्] द्वयोः । Ra. 15, 16' ॥ 220 ॥

[कन्द] सर्वेषु । कन्दैः कन्दलितं कंदे मन्दं मन्दं प्रवर्षति c. Pa. 856 ॥
[कुन्द] चक्रभ्रमौ यन्त्रविशेषे । An. II, 80 । माघ्ये । Śi. 2, 7 ॥ 221 ॥
[गदः] कृष्णानुजे । Śi. 2, 69 ॥ [गदा] यथा । V. S. 21 ॥ [छद]
पत्ते । Ra. 5, 48 । पतत्रे । सितच्छदैश्छादितमेतदम्बरम् ॥ 222 ॥

[छन्द] वशे । Su. 1472 । अभिगाये । Śi. 2, 105 ॥ [दृपद्]
पापाण° । Mo. 55 । निष्पेषणा° । संपिप्यतां दृपदि संप्रति चन्द्रबिम्बम् ॥
[धीदा] द्वयोः । धीदावनीयं ननु कस्य धीदा ॥ 223 ॥

[नद] वहे । तीरं नदनदीपतेः । अश्वौ निनदे च । क्षारो नदीयं कुंरते
नदं वृषा ॥ [नन्दा] त्रिषु । आनन्दमेपा वितनोति नन्दा ॥ 224 ॥

[नन्दि] द्यूते । लभन्ते नन्दिनानन्दं द्यूतकारा द्विकेन च ॥ [निन्दा]
अपवादो अवर्णयादः । द्वयोः । Sp. 4715 ॥ [पद] स्थाने । Bā. I, 36 ।
विभक्तयन्ते शब्दे वाक्ये च । Śi. 5, 67 । अङ्गे लक्ष्मणि । Śi. 11, 34 । वस्तुनि ।
पदे रिक्ते रिक्ते विनिहितपदार्थान्तरमिति । अत्र पदार्थान्तरं यस्त्वन्तरमि-
त्यर्थः ॥ 225 ॥

प्राणे । परमं पदमार्तचेतसामभविष्यो यदि नक्तमीश्वरः । पादे । Ku. 5, 85 ।
पादचिह्ने । Ku. 1, 6 । ध्यषसाये निश्रये । चित्ते विचारनिहिते [०रहिते
Mkh.] पि पदं न किञ्चित्सम्यक् स्फुरत्यहह कोपि विधेः प्रमादः । अपदेने

व्याजे । Śi. 10, 2 । चरणन्यासाक्षचिह्नयोरपि मृदुः । क्रमेण यथा ।
Ku. 5, 4 । पद्मपि चेलपतितं बह्विति कितवाः प्रशंसन्ति ॥ [पाद] उक्ते ।
Me. 87 । अंहौ । K. Pr. 88, 2 । प्रत्यन्त° । S. K. 64, 4 । पूजायामपि
यथा । तातपादैर्ललितायां पालितायां च सुन्दरः ॥ 226 ॥

[भन्द] द्वयोः । अमन्दमन्दोदयकन्दसारः ॥ [भसद्] भास्वरे वाच्य-
लिङ्गः ॥ [भेद] विदारणे । Ku. 8, 86 । द्वैधे । Śi. 18, 20 । उपजापे ।
Sp. 1174 । विशेपे । भेदस्तथापि नाख्यातुं सरस्वत्यापि शक्यते ॥ 227 ॥

[मदः] रेतसि । क्षुतविषमदमूत्राणि भवन्ति युगपद्यादि । मासे तत्र विधौ
तत्र वर्षान्ते मरणं तदा ॥ मधे । Ku. 8, 76 (s. v. v. 1. l.) । हर्षे ।
Śi. 10, 28 । इभदाने । Sp. 227 । कस्तूरिकायाम् । बाला विभाति मदम-
ण्डितगण्डभित्तिः । क्षेप्ये । Śi. 10, 13 ॥ [मदी] यथा । मदीमदत्त प्रमदः
कूपीवलः ॥ 228 ॥

[मन्द] अल्पे शनैरर्थे क्रियाविशेषणत्वात्कीचे ॥ मूढे । Ra. 1, 3 ।
रोगिणि । यदपथ्यं शरीरस्य तद्धि मन्दाय रोचते । अलसे । Śi. 8, 39 ।
भाग्यवर्जिते । विन्दन्ति मन्दास्तव भाषितानि । अल्पे । Me. 9 । स्वैरे । मन्दैः
पदैः संचरते हि डिम्भः । मन्दरते । मन्दे नार्यो न रज्यन्ते । खले । द्विपन्ति
मन्दाश्चरितं पिनाकिनः ॥ 229 ॥

[मृदु] द्वयोः । Ra. 8, 45 ॥ [रद] दन्ते । Śi. 18, 38 । विलेखने ।
Ghaṭ. 1 ॥ [विन्दु] विमुषि । Ku. 5, 24 । ज्ञातरि । तपेयं विन्दयी [?] ।
कला । अत्र व्यवयोरैकस्मरणाद् विन्दुशब्देन ज्ञाताप्युच्यते । रदक्षते । Kutt. 402 ॥
शून्यार्थप्रकृतिभूमध्यतेजःस्वपीति मृदुः । क्रमेण यथा । ओंकारविन्दुसंसक्तम् ।
वीज° Daś. I, 17 । अभीषोमौ° S. P. 25 ॥ 230 ॥

[वेदि] अलंकृतभूतले । Ku. 7, 88 । [शब्द] अक्षरे । Me. 100 ।
यशसि । Ra. 2, 64 । शेषेषु । Śi. 3, 24 ॥ 231 ॥

[शरद्] वर्षात्यये । Śi. 1, 66 । वर्षे । M. Ch. I, 42 ॥ [शाद] क-
र्त्तुम् । आस्त्यानशादवितुवच्छफरीशतेषु । शप्ते । Ra. 2, 17 । अत्र हि शादः श-
प्पं विशते यत्र तानि शादितानि ॥ [संविद्] संभाषणे । तदा पत्रान्ते कृतसंवि-
दोस्तयोः । ज्ञाने । अनेकान्तात्मकं वस्तु गोचरः सर्वसंविदाम् । संभाषे नास्ति
तोषणे च । संविदा संविदं दधे भीमसंविद्रतामणीः ॥ 232 ॥

न्धुः प्रमदाः स्वदेहम् । बन्धे । Ra. 6, 40 ॥ रचनास्नेहवृन्तेष्वपि मद्धः क्रमेण यथा । Da. 1, 17 । विभेद नो तां प्रति तस्य बन्धः । आशा० Me. 10 ॥ 238 ॥

[बन्धु] भ्रातरि । सुमीवबन्धोर्वन्धम् ॥ [बुध] कवौ विदुषि । Sp. 6178 । अमरेपि मद्धः । यथा । Ra. 1, 47 ॥ [बुद्ध] पण्डिते । स्वयंबुद्धो नमिर्नृपः । बुधिते ज्ञाते । बुद्धोऽयमर्थो नहि केन धीमता । जिने । Su. 1427 ॥ 239 ॥

[बोधि] बौद्धसमाधौ । लोके हारि च बोधिसत्त्वचरितम् c. Nāg. 3 । अत्र हि बोधिरेव सत्त्वमस्येति बोधिसत्त्वः । यद् व्याडिः । बोधिः स्वबोधनं ज्ञानं तन्मयो बोधिसत्त्वकः । अर्हद्धर्मागौ । H. Y. 4, 108 । पिप्पले । वबन्ध बोधिद्रुमपल्लवानि ॥ [मधु] चैत्रे । Ra. 11, 7 । ऋतौ । Ku. 3, 10 । दैत्ये । Śi. 14, 68 । जीवाशाको डोडीशाकः ॥ 240 ॥

[मधु] क्षीरे जले च । गोधुग्भिर्धायते मधु । मद्ये । Śi. 10, 8 । क्षौद्रे । Sp. 532 । पुष्परसे । Ku. 3, 36 । माधुर्येपि मद्धः । यथा । Bā. I, 40 ॥ [मिद्ध] मेधते स्म मिद्धं वृषोदरादित्वात् ॥ 241 ॥

[मुग्ध] मूढे । Sp. 4893 । रम्ये । Sp. 2665 ॥ योषित्यपि मद्धः । दीपं मुग्धाः सिचयमरुता यत्र शान्तिं नयन्ति ॥ [राधा] विशाखायाम् । निशां राधानुराधायाम् ॥ 242 ॥

गोपी गोपवेपविष्णुभार्या यथा । S.K. 172, 8. 279, 5 । वेधविशेषे । भोजराजमया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् ॥ [लुब्ध] आकाङ्क्षिणि । Ku. 1, 84 । व्याधे । Bh. Ś. 87 ॥ [वध] हिंसके । यत्र वधको भक्षकं विना [c. Kāś. Pā. 7, 3, 35] । हिंसायाम् । Śi. 1, 39 ॥ 243 ॥

[वधू] पत्न्याम् । Ku. 4, 1 । सुपायाम् । Ra. 1, 65 । नार्याम् । Me. 47 । नव० । वधूवरं संगमयांबभूव c. Ra. 7, 17 ॥ [व्याध] दुष्टे । पश्यैते व्याधयावर्त्येण [?] संकुले चित्तवत्तमाः ॥ 244 ॥

[विद्ध] सदृशि । विद्धशालभाञ्जिका । वेधिते । Śi. 18, 41 । क्षिप्ते । Ki. 5, 30 । अत्र हि अपेन विद्धशब्दस्यैवार्थो द्योत्यते । शेषि मद्धः । किमिय हि न विद्येक्षुं जानते हन्त विदाः ॥ [विधा] ऋद्धौ । Ra. 7, 16 । मद्गल-दिभिरित्यर्थः । मूल्येभान्नयोः । स्वकर्मभान्तोऽसौ गज इव विधार्थी स भृतकः । प्रकारे । M. St. 2 । विधिः क्रिया । यथा । Ra. 1, 94 ॥ [विधि] व्रतणि । Su. 930 । विधाने । Vik. I, 9 ॥ 245 ॥

विंधिवाक्ये विधायके वाक्ये । Ku. 5, 32 । दैवे । Ku. 4, 31 । प्रकारे ।
नवनवविधिप्राज्यैर्भोज्यैर्हिजेन हि मुज्यते । काले । Śi. 11, 64 । कल्पो विनि-
योगशास्त्रं यथा । Ra. 1, 6 ॥ [विधु] चन्द्रे । Śi. 2, 61 । अच्युते ।
विधुर्दानवनारीणां वैधव्यव्रतसिद्धिदः ॥ [वीरुध्] लता वल्ली विटपः शाखादि ।
हयोः । Su. 1708 ॥ 246 ॥

[वृद्धः] हयोः । अनुपासितवृद्धानामापदः स्युः पदे पदे ॥ [वृद्धि] हर्षे ।
सन्तु ते सर्ववृद्धयः ॥ 247 ॥

[अद्वा] हयोः । Ra. 2, 16 ॥ [शुद्ध] हयोः । K.Pr. 363, 9 ॥ 248 ॥
[स्कन्ध] प्रकाण्डे । Śi. 5, 46 । काये । स्थिरस्कन्धो योगी भवति दृढयोगैकव-
सतिः । अंसे । Ra. 1, 13 । विज्ञानादिषु । Śi. 2, 28 । नृपे । प्रविवेश विशामीशः
स्कन्धावारमवारितः । अत्र हि स्कन्धं राजानमावृणोति स्कन्धावारी राजधानी ।
समूहे । स गुणस्कन्धबन्धुरः । व्यूहे । स्कन्धाधारनिवासिनो यदि जना जीवन्ति
तत्के मृताः । अत्र हि स्कन्धं व्यूहमावृणोति स्कन्धावारः सैन्यम् ॥ [संधा]
स्थितिर्मर्यादा प्रतिज्ञा संश्रवः । हयोः । Ra. 14, 52 ॥ संधारणेपि ॥ 249 ॥

[संधि] योनौ छरुङ्गायां च । संधिं भिस्त्वाविशश्चौरश्छिद्रान्वेषी स लिङ्गवत् ।
श्लेपे । Śi. 12, 25 । संधानसंहितागुणविशेषा अपि श्लेपभेदा एव । संधाने ।
Sp. 2484 । संहितागुणविशेषयोः । मा स्म संधिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु
विप्रहम् । आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥ भेदे विश्लेपे । पापाणसंधिं
विदधे जलौघः ॥ [साधु] जैनमुनौ । H. Y. 3, 138 । वार्द्धुषिके । K.N. 2, 14 ।
रम्ये । साध्वी सदा । Da. I, 33 । रम्यत्वाद्युक्तेषु यथा । साधु बाले बहिर्दूर-
मकारि कुचमण्डलम् ॥ 250 ॥

[सिद्ध] व्याड्यादिके । अवाप्ताष्टगुणैश्वर्यः सिद्धः सद्भिस्त्वाहृतः । देवयोनौ ।
Ku. 1, 5 । निष्पत्ते । M.St. 15 । मुक्ते । सर्वजगद्वर्चनीयान्सिद्धांस्तोकापसं-
स्थितान् । नित्ये । आकाशमेके निगदन्ति सिद्धम् ॥ [सिद्धि] मोक्षे । सिद्धिं प्र-
यच्छन्तु नः । निष्पत्तौ । Ra. 10, 6 ॥ 251 ॥

[सिन्धु] नद्यां नदीमात्रे नदीविशेषे च । Ku. 5, 85 । Mc. 29 । गज-
भदे । रानोदुरैः सिन्धुरैः । अत्र हि सिन्धुर्मदो विद्यते येषां ते सिन्धुराः । म-
ध्यादित्वाग्रः c. Gan. 455 n. 7 । अम्धौ । Sp. 1095 । नदभेदे । Ku. 3, 6 ॥
[सुधा] गन्धेटिका घृक्षभेदः । लेपो मल्लोलादिः । यथा । Ra. 16, 18 ॥ 252 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अन्न] भर्त्ते । Da. 7, 12 । अशिते भोजने । कृतान्नः
किं चरेत्पुनः ॥ [अर्वन्] द्वयोः । H. P. 2, 21 ॥ [अध्वन्] कालखु-
ट्यादिः । संस्थानं चतुष्पथम् । आस्रवः कर्मबन्धहेतुः क्रियाहिंसादिः । तेन सह
वर्तते यः स्कन्धः शरीरभावापन्नो रूपरसादिसमूहः स सास्रवस्कन्धः ॥ वर्त्मनि ।
Sp. 237 ॥ [अर्थिन्] द्वयोः । तत्सर्वं वृत्तपापाण क्षम्यतामर्थिनो वयम् ॥ 253 ॥

[आत्मन्] चित्ते । Sp. 637 । धृतौ संतोषे । अवष्टभ्यात्मनात्मानं संसारं
त्यक्तुमर्हसि । यत्ने । Ra. 7, 12 । धिषणायां बुद्धौ । Ku. 5, 76 । फलेवरे
परमात्मनि च । यमक्षरं वेदविदो^० Ku. 3, 50 । जीये । H. Y. 4, 5 । अर्के
हृताशने समीरे च । वर्तते जगदात्मना ॥ 254 ॥

स्वभावे । न सन्ति याथात्म्यविदः पिनाकिनः c. Ku. 5, 77 ॥ [इन]
ईशे वाच्यनिङ्गः । यथा । Ra. 9, 5 ॥ [ऊष्मन्] निरावः स्वेदाम्बु यथा ।
निपीताध्वभ्रमोष्मभिः । उष्णे । Śi. 6, 56 । ग्रीष्मे । सूक्ष्माण्यूष्मणि वखाणि श्री-
खण्डं मौक्तिकस्रजः ॥ 255 ॥

[कर्मन्] कारकभेदे । दुहादेर्गौणकं कर्म नीवहादेः प्रधानकम् c. Bh. I,
335 । क्रियायाम् । Ra. 3, 12 । शुभाशुभे । Sp. 3367 ॥ 256 ॥

[कृतिन्] योग्ये । Śi. 22 । बुद्धे । Śi. 2, 25 ॥ कृतकृत्येपि । Ku.
6, 18 ॥ [खड्गिन्] द्वयोः । द्वारं खड्गभिरा^० Su. 2569 ॥ [घ्रावन्]
गिरौ । An. I, 39 ॥ [गोमिन्] फेरौ । क्रमेण ज्ञाह्वीं याति यामिन्यां
गोमिनां रुतम् । उपासके । न चन्द्रगोमी धुगतं निहन्ति ॥ 257 ॥

[घनः] सान्द्राम्बुदयोः । Sp. 1290 । दृढे । Śi. 5, 29 । दाढ्ये काठिन्ये
विस्तारे भवे च । पेतुर्जवादभ्रघनादिवापः । बह्वृत्यमपि विस्तारविशेष एव यथा ।
कङ्कतकदन्तका इव लब्धप्रसरास्तनोतु घनाः । मुद्रे लोहमुद्रे । अपतत्स घनेरि-
याहतः ॥ 258 ॥

[चर्मन्] त्वचि । Śi. 1, 8 । स्फुरे फलके । Śi. 18, 21 ॥ [चर्मिन्]
सर्वेषु । कैलासभृद्भूमिव चर्मिवृतं बलं ते ॥ [चक्रिन्] कोके । चक्री क्षपाय
विरहे खलु चक्रयात्र्याः । कुलात्ते धैकुण्डे च । Su. 130 । अहौ । पदा सृष्टशतं
सहते न चक्री । चक्रवर्तिनि । विजिग्ये भरतचक्री राजचक्रं रणाद्रणे । तैलिक-
स्थयोरपि मङ्गः क्रमेण यथा । दशसूनासमधक्री c. M. 4, 85 । वेगात्तेनुध-
क्रिणो यक्रिताभाः ॥ 259 ॥

[चिह्न] अङ्के । Śi. 11, 37 । पताकायाम् । उच्चचिह्नसुरसद्मगोचरः ॥
 [चीन] सर्वेषु । चीनाधीनं समश्रन्ति चीनांशुकसुकोमलाः ॥ [छद्मन्]
 शाउचे कैतवे । Ki. 1, 7 । अपदेशे व्याजे । जगाद वदनच्छद्मपद्मपर्यन्तपा-
 तिनः । घातिकर्मणि । छद्मस्या न वदन्ति किञ्चन जनाः । अत्र हि छद्मानि
 घातिकर्माणि ज्ञानावरणादीनि तिष्ठन्त्यत्रेति छद्मस्याः ॥ 260 ॥

[छत्र] रहसि । Sp. 2173 । छादिते । Mo. 18 ॥ [जन] लोके ।
 K. N. 5, 60 । पृथग्जने । न नाट्यं जनरञ्जकम् ॥ 261 ॥

[जनी] द्वयोः । Ra. 6, 30 (Dinakara's reading) । अत्र हि
 जनीं वहन्ति जन्याः ॥ [जिन] बुद्धे । Nāg. 1 । विष्णौ । जिग्ये दैत्य-
 जनो जिनेन ॥ 262 ॥

[ज्योत्स्नी] ज्योत्स्ना^० । An. II, 81 ॥ [तनु] वपुषि । Śi. 1, 23 ।
 त्वचि । तरुतनुभिः कृतवत्ससंहतिः । विरले । Ku. 1, 38 । अल्पे । सुहृदपि न
 याच्यस्तनुधनः c. Sp. 4354 । कृशे । तन्वङ्गी निरुपायमध्वनि मुहुः श्रोणीभरं
 निन्दति ॥ 263 ॥

[दान] मतङ्गजमदे । Śi. 1, 64 । रक्षणे । भूमण्डलदानशक्ताः । छेदे
 विश्राणने च । गोत्राणां शतकोटिदाननिरतः । शुद्धौ । कृशानुयोगात्कनकस्य
 दानम् । लवनेपि यथा । नामूलं बर्हिषो दानं कुर्यात्पित्र्येषु कर्मसु ॥ [द्रुम ।
 द्रविण] द्रुमशब्दो रूपेपि मङ्गुः । त्रिष्वपि । Kutt. 304 । द्रविणशब्दो धनौजसोः ।
 क्रमेण यथा । Su. 2490 । उपोढबाहुद्रविणः शशास ॥ 264 ॥

[धन] गोधने । धनमवारयत्केशवः । [धन्वन्] चापे । धुन्वन्धन्व
 विषट्पञ्चशतशरैर्दानोद्गरान्तिन्धुरान् ॥ [धन्विन्] छेके चापिनि च वाच्य-
 लिङ्गः । तयोः पार्थे च । धुन्वन्ति धन्विनो गावः शिरः कस्य न दद्रताः ॥ 265 ॥

[धामन्] रश्मौ । Śi. 4, 20 । गृहे । Śi. 3, 47 । देहजन्मप्रभावेपु ।
 आत्मा धामनिधिर्धाम हित्वा याति क्षणान्तरात् । स्थाने । Śi. 3, 23 ॥ 266 ॥

[धाना] भृष्टयवे चूर्णसक्तुषु च । देहि मे गुडधानकाः । अडूरे । नहि सर्प-
 र्पवीजं सर्पपाडुरमिव जनयति न्ययोधधानाम् ॥ [नग्न] मागधे । K. Pr. 141, 7

[नग्नास्तव Mh.] ॥ 267 ॥

[न्यून । हीन] द्वयोः । मूनुरन्यूनधैभयः ॥ Ra. 9, 5 ॥ 268 ॥

[पर्वन्] प्रस्ताये । अपर्यणि मुण्डितं शिरः c. Sp. 3200 । उत्सवे । वि-

लोक्य कान्तागमपर्व सर्वतो विलम्बिता दिक्षु कटाक्षमालिका । ग्रन्थौ । Ra. 12, 41 ।
विषुवदादिषु । तुलासंक्रमपर्वणि । दर्श० । Ra. 7, 30 । तिथिविशेषोष्टमीपूर्ण-
मादिः । यथा । Sp. 3701 ॥ 269 ॥

[पद्मन्] अक्षिलोमि । Ku. 5, 24 । तन्त्वादिसूक्ष्मांश इति । आदिश-
ब्दाष्टोमादिग्रहः । यथा । Śi. 1, 8 । कुसुमच्छदे । कुसुमपद्मभिरङ्कितमेकतः । गरु-
ति । लक्ष्मीपतिं वीक्ष्य सुवर्णपद्मा । किञ्चल्लके । कुसुमैश्चल्लक्ष्मपद्मभिः कुसु-
मेपोरिव सायकैरियम् ॥ [पत्तिन्] काण्डे । Ra. 9, 61 । खगे । Sp. 1095 ।
शेषेषु । स पत्तिभिः क्रीडति राजपुत्रः ॥ 270 ॥

[प्रेमन्] क्षेहे । Ki. 9, 70 । नर्मणि । विधत्ते मत्तेयं निधुवनविधौ
प्रेमकलहम् ॥ [ब्रह्मन्] तपसि । Ku. 3, 15 । ज्ञाने । Sp. 5202 । वेदे ।
An. III, 12 । अध्यात्मे । Sp. 2587 । द्विजे । ब्रह्मणे च सुरापे च स्तेने
च गुरुतत्पणे c. Sp. 2198 । विधौ । Sp. 6603 ॥ 271 ॥

ऋत्विग्भिदि । जयन्ति ब्रह्माणः । योगभिदि । ब्रह्मा ऐन्द्रोय वैधृतिः ॥ तत्त्येपि
मङ्गः । यथा । Sp. 2054 ॥ [बुध्] गिरिशे । अहये बुधाय नमो बुधाय नमो
नमोस्तु गणपतये c. C. on H. 197 ॥ [भर्मन्] भारे । व्रतस्य वर्मभर्मणे ।
भृती । कर्मणो भवति भर्म सर्वथा । हेमि । भाति भर्म परिकर्मकर्मणा ॥ [भानु]
अंशौ रवौ च । Śi. 1, 27 । दिने । कृशानोर्न प्रभा भानोरभ्युदये सति ॥ 272 ॥

[भिन्न] कुक्षे । Ra. 5, 69 । दीर्घे । Śi. 10, 43 ॥ [भोगिन्] यैषा-
वृत्त्यकरः परिचारकः । व्यवहारक इत्यन्ये । यथा । पुष्पैर्गन्धसमुद्गुरैर्धदधते
देवार्चनं भोगिनः । राशि । Bh. Ś. 37 । ग्रामणीः प्रधानं पुण्ययानिति यावत् ।
यथा । भोगिनामुपतिष्ठन्ते भोगा एव निरन्तरम् । नापिते । भोगी नियोगी यपनप्र-
योगे ॥ 273 ॥

[मानम्] प्रमाणमित्यन्तापरिच्छेदमात्रं यथा । Ku. 1, 1 । प्रमाणं प्रत्यक्षा-
दीति मङ्गः । यथा । मात्रमानमिति मेयममीभिः । प्रस्थादौ । आदिशब्दादङ्गुलि-
तुलादौ यथा । न कूटमानानि समानयन्ति ॥ [मानः] निचोपगतौ । Śi. 5, 42 ।
महे निर्धन्ये । Ki. 9, 40 ॥ [मीन] मत्स्ये । Sp. 4931 । राशिभेदे ।
Sp. 7740 (Mélanges Asiat. VIII, 232) ॥ [मृत्प्रा] मृत्पायाम् । Nai.
11, 81 ॥ 274 ॥

[यान] युग्ये वाहने । Śi. 5, 17 । नृपाणां गुणभेदेऽपि यथा । यानं समापदे-

च्छक्तौ ॥ [योनि] कारणे । Ku. 2, 62 । भगे । H. Y. 2, 79 । तान्नं शुल्बं
यथा । योनिं तेनैव वेधयेत् ॥ [रत्न] स्वजातिश्रेष्ठे । Sp. 7163 । यदाह ।
जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते c. Ujjv. Up. 3, 14 ॥ [राजन्]
पार्थिवनिशाकरयोः । Kd. 2, 311 ॥ 275 ॥

प्रभौ । हे नागराज पृथुमस्य नितम्बभागं भोगेन वेष्टय दृढं न तु मन्दराद्रेः
c. S. K. 65, 20 । यक्षे । Me. 3 । क्षत्रिये । An. III, 21 ॥ [रागिन्]
कामिनि । Śi. 11, 18 । रङ्गारि । वासांसि रागीव ररञ्ज लोकान् ॥ 276 ॥

[लग्न] लज्जिते । भानुर्भूमिपतिप्रतापविजितो लग्नः स ममोन्मुधौ । राशी-
नामुदये । Sp. 1562 ॥ [लक्ष्मन्] प्रधाने । वीक्ष्यैव तं त्वय्यकुलैकलक्ष्म ।
चिह्ने । Su. 1343 ॥ 277 ॥

[वन] प्रस्रवणे निर्हरे । वनानि शैलेषु वहन्ति यत्र । गेहे कानने च । Sp.
5927 । प्रवासे । S. K. 230, 8 । अम्मसि । वनम—सृतं [?] पङ्कजवनैः c. M.
N. (1878) 2, 46 ॥ समूहपर्वतयोरपि मङ्गः । समूहे । पङ्कजवनैरिति । पर्वते ।
Nāg. 4 ॥ [वस्त्र] सर्वेषु । वस्त्रं न कृत्स्नं लभतेऽल्पपुण्यः ॥ [वर्ष्मन्] तनौ
प्रमाणे च । Ra. 4, 76 ॥ 278 ॥

सुन्दराकारे । वर्ष्मणा विदधती जगज्जयम् ॥ [वर्णिन्] चित्रकारे लेखके
च । वर्ण्यन्ते वर्णिनां वर्णाः । ब्रह्मचारिणि । Ku. 5, 65 ॥ 279 ॥

[वान] शुष्के शुष्कफले वातोर्मिषु जलसंग्रहे च । वाने विताने नवगोस्त-
नीनां वानानि वानैर्नपतन्ति वाने । शेषेष्वन्वेप्यम् ॥ 280 ॥

[वाग्मिन्] पटौ । Śi. 2, 109 । बृहस्पतौ । अत्र स्याज्जडजिह्वोपि वाग्मी
विश्रामते पठन् ॥ [वाजिन्] वाणे हये च । Śi. 18, 13 । खगे । वाजिनो
वियति विश्रममापुः ॥ [विन्न] विष्वपि । अनिर्विण्णैर्विन्नाः किल सकलशास्त्रोप-
नियदः ॥ [वृषन्] पुमान्वात्स्यायनप्रसिद्धः । वासवे । Ku. 5, 61 ॥ 281 ॥

शेषेषु । वृषा नियेकं धुरुते रतान्ते ॥ [शाखिन्] रुमे । Śi. 5, 42 ।
येदे । पठन्ति शाखां वटवः स्वशाखिनः । राजभेदे । संख्ये स शाखी विशिखै-
र्निजने ॥ [शिखिन्] अमौ । Śi. 14, 27 । पृक्षे । आखवः शिखिमूलानि
रनन्ति नखरैः खरैः । केतुमहे । आख्याति संपद्यं शिखिनः समुद्रमः ॥ 282 ॥

पूरायति । जटी° c. 2, 125 । मयूरे । Me. 101 । कुकुटे । शिखिकुलकुञ्जि-
तस्रभगे प्रभातसमये प्रभुः समुत्थाय । शेषेषु । आकर्ण्य शिखिनां घोषम् ॥ 283 ॥

[स्वप्न] सुप्तस्य ज्ञानं बोधो दर्शनं वा यथा । Su. 1343 ॥ [स्थान] स्थितौ । स तेषु न स्थानमवाप शोकः । अवकाशे । दत्तस्थानः समुद्रेण रामो ब्राह्मणदत्तभूः । सादृश्ये । स्थविरोयं पितृस्थानः । संनिवेशे । उत्सन्नविषय-ग्रामा° c. 2, 68 ॥ आश्रयप्रदेशमात्रालीढादिगीतविषययोग्यप्रसङ्गेष्वपि मद्धुः । आश्रये । Sp. 5750. 7223 । प्रदेशमात्रे । Su. 2037 । आलीढादौ । H. 777 । गीतविषये । स्थानप्रदायित्व° Ku. 1, 8 । योग्ये । स्थानमेतदुचितस्य वस्तुनः । प्रसङ्गे । दर्भाणां स्थाने शरैरास्तरितव्यम् ॥ 284 ॥

[स्थान] क्षिण्ये । वक्रं तन्व्याः स्तवकितमिदं स्थानकस्तूरिकाभिः । घनत्वे काठिन्ये । V. S. 21 ॥ [सादिन्] विष्वपि । विवादः सादिनां यज्ञे ॥ 285 ॥

[स्वामिन्] द्वयोः । Da. 1, 30 ॥ [सूनम्] यथा । Śi. 3, 17 । पुष्पि-तेषु तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [सूना] सुतायाम् । सूताः स्युर्न्यूनपुण्यानाम् । अधो° । सूनावेधाच्छासकासापनोदः ॥ [सूनु] पुत्रे । Ra. 3, 18 । अनुजे । Ki. 1, 24 । रवौ । सूनुना धूनिते ध्वान्ते ॥ 286 ॥

[हनु] कपोलावयवे । Su. 1677, d । शेषेऽप्यन्वेप्यम् ॥ 287 ॥

अथ पान्ताः ॥ [कल्प] विकल्पे । अनल्पकल्पाकुलितं मनो मे । कल्पद्वौ । Me. 62 (Mall.'s reading) । संवर्ते प्रलये । Sp. 7371 । न्याये । स एष प्रथमकल्पः । विधौ । Ra. 1, 94 ॥ [कूप] गुणवृक्षे । नैः कूपवद्देव तरंगनुन्ना तत्रैव संयाति चलाचलत्वम् ॥ 288 ॥

मृन्माने काचभाण्डे । कूपे सरूपे क्षिप गन्धनैलम् । कूपके विदारके नपादिपु-लिनस्यक्षुद्रगते । सरांस्यनम्मांसि सकूपकानि ॥ [क्षेप] गर्वे । क्षेपेण चक्षुर्न जने क्षिपन्ति । लङ्घने विलम्बे च । हनुमान् जलक्षिपेपक्षेपेण चकार सः । नि-न्दायामवज्ञायाम् । आत्मश्लाघां परक्षेपं न काङ्क्षन्ति विचक्षणाः । ईरणे प्रेरणे । Me. 47 । हेलायाम् । भ्रूक्षेपैः कनकस्य दीपकपिशा विभ्राणिता राशयः c. B. H. 89 n. 109 ॥ [गोप] भूपाले गोष्ठाधिकृते च । गोपे सति त्वयि भयं कथमस्तु ते गौः । वक्ष्ये गोपाले । Me. 15 ॥ 289 ॥

यामौघाधिकृते । कुलानि भ्रणयो गोपाः शिल्पिनो वणिजस्तथा । पातर्यपि यथा । Śi. 6, 49 ॥ [गोपी] रक्षिका गुह्या ॥ [तल्प] अट्टः [sic] दुर्गादिप्राकारोपरि युद्धस्थानं रणमण्डपे [sic] इत्येके । अट्टे कलत्रे च । यत्राधिष्ठितगुरुतल्पमतिगम-

रविमं भ्रष्टप्रभं दुरितराशिरिव प्रचक्रे । शय्यायाम् । Śi. 5, 27 । वेदमन उपरि-
तनमण्डपिकायामपि यथा । Ra. 16, 11 (Vallabha's reading) ॥ 290 ॥

[त्रपा] लज्जायाम् । Śi. 1, 57 । कुलटायाम् । न तृप्यति त्रपा पुंसाम् ॥
[त्रपु] द्वयोः । Sp. 1526 ॥ [ताप] संतापे । तस्यास्तापमहं नृशंस [?]
कथयाम्येणीदृशस्ते कथम् ॥ 291 ॥

[पुष्प] विकासे । विश्वस्य दीपाविव पुष्पवन्तौ । अत्र हि पुष्पं विकासो
विद्यते ययोस्तौ पुष्पवन्तौ चन्द्रार्की । आर्तवे कुसुमे च । लतां पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा
कृतस्नानो जलाशये । धनदस्य विमाने । धनदसौधमिव पुष्पालंकृतम् ॥ 292 ॥

[वाष्प] द्वयोः । Me. 12 ॥ [रूप] श्लोको वृत्तं यथा । रूपकं गायको
जगौ । शब्दे । वारूपाणां भवति विधिना रूपमेकं चतुर्णाम् । पशौ पशुविशेषे
सौन्दर्ये च । क्रूराकारमपि रूपसंपन्नम् । आकारे । Su. 3436 । नाणके । तदपि
सांप्रतमाहर रूपकम् c. 3, 81 । नाटकादौ H. V. I, 2 ॥ 293 ॥

प्रन्यावृत्तौ । अयुग्मैः संपठेद्रूपैः । स्वभावे । तदतद्रूपिणो भावास्तदतद्रूपहेतुजाः ॥
[रोपः] रोपण इषौ च । उत्पाट्य रोपे रिपुराजकानि रोपं पुनर्यः कुरुते जिगी-
षुः ॥ [रोपम्] यथा । कोपेन रोपान्निरगाद्गुजंगः ॥ 294 ॥

[लेप] सुधायां मङ्गोले । लेपैर्विलिप्तं सदनं नृपस्य । मृत्क्रियायामपि मूढः ।
लेपकर्मरचिते यदि दार्ढ्यं स्यात्तु कालपरिणामवशेन ॥ प्रत्युमेव ° [M. M. 166, 4]
इत्यादौ मृत्क्रियात्वोपचारात् ॥ [वपा] द्वयोः । एते वपानिवसनादिव जातगर्वा
धूर्ता वपां समरभूमिगतामदन्ति ॥ 295 ॥

[शाप] शपथे । त्वत्पादस्पर्शनं शापो मम देवात्र वस्तुनि । आक्रोशे
वाक्पारुष्ये । Me. 1 ॥ [शिष्य] शिष्ये । शिष्यं पम्पाशिल्पेति साधुः । सुबो
होमोपकरणं क्रियोचितः क्रियायोग्यः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [स्वाप] शयनमत्र
लस्तरादौ संवेशनमात्रम् । निद्राशयनयोः । रोगमार्गभ्रमौ मुक्ता स्वापश्च सकलां
निशाम् । रुग्मेदः प्रसूतिमेदः । अज्ञानमात्रे स्वापेन पापानि समाचरन्ति ॥ 296 ॥

अयं फान्ताः ॥ [गुम्फ] दोर्मूषणे । गुम्फगुम्फितदोर्लतः । दृग्भी । गुम्फ-
क्लेशमुपासितुं कृतधियां कस्तत्र काले क्रमः ॥ [रेफ] द्वयोः । रेफैर्द्विरेफैः
कमलेशणा क्षता ॥ [शफ] द्वयोः । पशव इव शकैभिः पादपाः क्षमां
खनन्ति ॥ 297 ॥

अयं बान्ताः ॥ [कम्बि] द्वयोः । कम्बिचुम्बितकरः पुरो नरः ॥ [कम्बु]

पट्वर्धेपु । वलये । शङ्खकम्बुरचिरिकृतवाहः । शङ्खे । कम्बुकण्ठ्याः क्षणं
कण्ठे कुरु कण्ठार्तिमुद्धर । शङ्खः समुद्रजः शम्बूकोम्बुमात्रजः । शेषेष्वन्वे-
प्यम् ॥ 298 ॥

[जम्बू] मेरु° । Nai. 11, 84 । द्वीपविशेषे । Nai. 11, 81 । वृक्षवि-
शेषे । Me. 20 ॥ 299 ॥

[डिम्ब] भयं भीतिः । विप्लवो डमरः । अनयोर्यथा । डिम्बानि बिम्बं
हरतां हरेर्वः । ग्रीहा पुष्कुसश्च शरीरावयवविशेषौ तयोर्यथा । Śi. 18, 77 ॥
[बिम्ब] प्रतिबिम्बे । Bh. St. 3 । बिम्बिकाफले । Sp. 6155 ॥ 300 ॥

[शम्ब] लोहकाञ्ची मुसलाद्यप्रस्यो लोहमण्डलकः । पर्वो । अकलितः
हन्ति शम्ब— परोत्र कः । लोहकाञ्च्याम् । शम्बाकृत इव क्षेत्रे बीजमाशु
प्ररोहति । अत्र शम्बाकृत इति दारुकाण्डामस्थितलोहमण्डलकचूर्णीकृत इत्यर्थः ।
श्रेयोन्यतेषु । तदा तु शमस्यास्तीति शम्बः । कंशम्भ्यामिति वः ॥ [स्तम्ब]
आलाने । Śi. 5, 34 । अत्र स्तम्ब आलाने रमत इति स्तम्बेरमः । ग्रीष्मादिप्र-
काण्डे । Ki. 4, 26 ॥ अथ भान्ताः ॥ [कुम्भः] वेद्यापतौ । कुम्भस्तमित-
शम्भलीभुजलतः पानोत्सवे नृत्यति ॥ 301 ॥

द्विपाङ्गे । Sp. 5896 । राक्षसे । कुम्भकर्णद्वतौ कुम्भ° c. Bā. IX, 12 ॥
[कुम्भी] पाटला पुष्पतरुः । वारिपर्णी फट्ठा नाम शाकः ॥ 302 ॥

[गर्भ] कुक्षौ । Ku. 8, 56 । शिशौ मध्ये च । Nai. 11, 78 । अत्र हि
प्रशस्तो गर्भो गर्भरूपम् । संपौ दृशरूपकोक्ते । मुखं प्रतिमुखं गर्भमर्शनिर्वहणा-
न्यमी । भ्रूणे । Ku. 1, 19 । अमौ । शशाम न शमीगर्भः । अपवरके । संच-
रन्सौधगर्भेभ्यः ॥ [जम्भ] दानवान्तरे । Śā. 1 ॥ 303 ॥

दन्ते हनौ अंशे च । अहिपतिभुजजम्भस्तम्भसंरम्भधीरः । भोजने । सज्जम्भ-
सज्जं भवति क्षणेन । तूणा भक्षा ॥ [जृम्भा] जृम्भणे । M. R. I, 8 । प्रसराद्ग-
मोदनयोरपि । तयोर्यिकासे च यथा । Ratn. 300, 25 ॥ 304 ॥

[दम्भ] द्वयोः । Sp. 7112 ॥ [नाभि] क्षेत्रं क्षत्रियविशेषः । चक्रम-
ध्यं चक्रपिण्डिका । मुख्यराट् द्वादशराजमण्डलमध्यवर्ती विजिगीषुः । तेषु त्रिषु
यथा । प्रयुक्तवेगाः सहसा सनाभयो रथाः समानं रथिनश्च सलुः । प्रधाने । मेरुं
गिरीणां निगदन्ति नाभिम् । मृगमदे । निर्नाभि° Ku. 7, 7 । अत्र हि निर्नाभिकौशो-
यमिति नाभ्या मृगमदेन कौशेयेन च रहितमभ्यङ्गनेपथ्यमलंकारेत्यर्थः । नाभौ

रदिम भट्टमभं दुरितराशिरिव प्रचक्रे । शय्यायाम् । Śi. 5, 27 । वेदमन उपरि-
तनमण्डपिकायामपि यथा । Ra. 16, 11 (Vallabha's reading) ॥ 290 ॥

[वपा] लज्जायाम् । Śi. 1, 57 । कुलटायाम् । न वृष्यति वपा पुंसाम् ॥
[व्रपु] द्वयोः । Sp. 1526 ॥ [ताप] संतापे । तस्यास्तापमहं नृशंस [?]
कययाम्येणीदृशस्ते कयम् ॥ 291 ॥

[पुष्प] विकासे । विश्वस्य दीपाविव पुष्पवन्तौ । अत्र हि पुष्पं विकासो
विद्यते ययोस्तौ पुष्पवन्तौ चन्द्रार्कौ । आर्तये कुसुमे च । लतां पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा
कृतस्नानो जलाशये । धनदस्य विमाने । धनदसौधमिव पुष्पालंकृतम् ॥ 292 ॥

[बाष्प] द्वयोः । Me. 12 ॥ [रूप] श्लोको वृत्तं यथा । रूपकं गायको
जगौ । शब्दे । दारूपाणां भवति विधिना रूपमेकं चतुर्णाम् । पशौ पशुविशेषे
सौन्दर्ये च । क्रूराकारमपि रूपसंपन्नम् । आकारे । Su. 3436 । नाणके । तदपि
सांप्रतमाहर रूपकम् c. 3, 81 । नाटकादौ H. V. I, 2 ॥ 293 ॥

ग्रन्थावृत्तौ । अयुग्मैः संपटेद्रूपैः । स्वभावे । तदतद्रूपिणो भावास्तदतद्रूपहेतुजाः ॥
[रोपः] रोपण इयौ च । उत्पाद्य रोपे रिपुराजकानि रोपं पुनर्यः कुरुते जिगी-
षुः ॥ [रोपम्] यथा । कोपेन रोपाच्चिरगाज्जंगः ॥ 294 ॥

[लेप] सुधायां मकोले । लेपैर्विलिप्तं सदनं नृपस्य । मृत्क्रियायामपि मद्धः ।
लेपकर्म्मरचिते यदि दाढी स्यात्तु कालपरिणामवशेन ॥ प्रत्युमेव ° [M. M. 166, 4]
इत्यादौ मृत्क्रियात्वोपचारात् ॥ [वपा] द्वयोः । एते वपानिवसनादिव जातगर्वा
धूर्ता वपां समरभूमिगतामदन्ति ॥ 295 ॥

[शाप] शपथे । त्वत्पादस्पर्शनं शापो मम देवात्र वस्तुनि । आक्रोशे
वाक्पारुष्ये । Me. 1 ॥ [शिष्य] शिनष्टि शिष्यं पम्पाशिल्येति साधुः । क्षुब्धो
होमोपकरणं क्रियोचितः क्रियायोग्यः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [स्वाप] शयनमत्र
अस्तरादौ संवेशनमात्रम् । निद्राशयनयोः । रोगमार्गभ्रमौ मुक्ता स्वापश्च सकलां
निशाम् । रुग्भेदः प्रवृत्तिभेदः । अज्ञानमात्रे स्वापेन पापानि समाचरन्ति ॥ 296 ॥

अथ फान्ताः ॥ [गुम्फ] दोर्भूपणे । गुम्फगुम्फितदोर्लतः । दृढी । गुम्फ-
केशमुपासितुं कृतधियां कस्तत्र काले क्रमः ॥ [रेफ] द्वयोः । रेफैर्द्विरेफैः
कमलेक्षणा क्षता ॥ [शफ] द्वयोः । पशव इव शफौधैः पादपाः क्षमां
खनन्ति ॥ 297 ॥

अथ बान्ताः ॥ [कम्बि] द्वयोः । कम्बिचुम्बितकरः पुरो नरः ॥ [कम्बु]

पट्स्वर्थेषु । वलये । शङ्खकम्बुरुचिरिकृतबाहुः । शङ्खे । कम्बुकण्ठ्याः क्षणं
कण्ठे कुरु कण्ठार्तिमुन्दर । शङ्खः समुद्रजः शम्बूकोम्बुमात्रजः । शेषेष्वन्वे-
ष्यम् ॥ 298 ॥

[जम्बू] मेरु° । Nai. 11, 84 । द्वीपविशेषे । Nai. 11, 81 । वृक्षवि-
शेषे । Me. 20 ॥ 299 ॥

[डिम्ब] भयं भीतिः । विप्रवो डमरः । अनयोर्यथा । डिम्बानि विम्बं
हरतां हरेर्वः । श्रीहा पुष्पस्रथ शरीरावयवविशेषौ तयोर्यथा । Śi. 18, 77 ॥

[विम्ब] प्रतिविम्बे । Bh. St. 3 । विम्बिकाफले । Sp. 6155 ॥ 300 ॥

[शम्ब] लोहकाञ्ची मुसलाद्यमस्यो लोहमण्डलकः । पद्मौ । भ-कलितः
हन्ति शम्ब- परोत्र कः । लोहकाञ्च्याम् । शम्बाकृत इव क्षेत्रे बीजमाशु
प्ररोहति । अत्र शम्बाकृत इति दारुकाण्डामस्थितलोहमण्डलकचूर्णीकृत इत्यर्थः ।
श्रेयोन्वितेपि । तदा तु शमस्यास्तीति शम्बः । कंशम्यामिति वः ॥ [स्तम्ब]
आलाने । Śi. 5, 34 । अत्र स्तम्ब आलाने रमत इति स्तम्बेरमः । ग्रीष्मादिम-
काण्डे । Ki. 4, 26 ॥ अथ भान्ताः ॥ [कुम्भः] वेद्यापतौ । कुम्भस्तमित-
शम्भलीभुजलतः पानोत्सवे नृत्यति ॥ 301 ॥

द्विपाङ्गे । Sp. 5896 । राक्षसे । कुम्भकर्णद्वतौ कुम्भ° c. B1. IX, 12 ॥

[कुम्भी] पाटला पुष्पतरुः । वारिपर्णी फट्ठा नाम शाकः ॥ 302 ॥

[गर्भ] कुक्षौ । Ku. 8, 56 । शिशौ मध्ये च । Nai. 11, 78 । अत्र हि
प्रदास्तो गर्भो गर्भरूपम् । संधौ दशरूपकोक्ते । मुखं प्रतिमुखं गर्भामर्शनैर्दृष्ट्या-
न्यमी । भ्रूणे । Ku. 1, 19 । अमौ । शशाम न शमीगर्भः । अपवरके । संच-
रन्तौभगर्भेभ्यु ॥ [जम्भ] दानवान्तरे । Śi. 1 ॥ 303 ॥

दन्ते हनौ अंशे च । अजजम्भस्तम्भसंरम्भधीरः । भोजने । सज्जम्भ-
सज्जं भवति क्षणेन । तूणा भखा ॥ [जृम्भ] जृम्भणे । M. R. 1, 8 । प्रसराद्भ-
मोटनयोरपि । तयोर्विकासे च यथा । Ratn. 300, 25 ॥ 304 ॥

[दम्भ] इयोः । Sp. 7112 ॥ [नाभि] क्षत्रं क्षत्रियविशेषः । चक्रम-
ध्यं चक्रपिण्डिका । मुख्यराद् द्वादशराजमण्डलमध्यवर्ती त्रिजिगीपुः । तेषु त्रिपु
यथा । प्रयुक्तवेगाः सहसा सनाभयो रयाः समानं रयिनश्च सद्यः । प्रधाने । मेरुं
गिरीणां निगदन्ति नाभिम् । मृगमदे । निर्नाभि° Ku. 1 । हि निर्नाभिकौशे-
यमिति नाभ्या मृगमदेन कौशेयेन च रहितमभ्यङ्गनेपथ्यमलंकारेत्यर्थः । नाभौ

कौशेयं नाभिकौशेयमिति न व्याख्या । अभ्यङ्गनेपथ्ये प्राण्यङ्गोद्भवानां ब्रव्याणां निषिद्धत्वात् ॥ 305 ॥

[निभ] सदृशे । Pa. 106 । व्याजे । कालकूटस्त्वया चक्रे कालकूटनिभावमो ॥ [रम्भः] यथा । अमुष्य संतापमुपा महिम्ना तृष्णाप्रशाम्येन्द्रजसासहेव [?] । श्रीमन्महाहंसनिषेवितत्वाददः सरोम्भो न न रोचते मे ॥ अत्र सरो रेफसहितोम्भो महं रोचते रम्भ इत्यर्थः । अदः । दकाररहितो दम्भस्तु न रोचत इत्यर्थः ॥ [रम्भा] द्वयोः । Ba. V, 46 ॥ [विभु] प्रभौ व्यापके नित्ये च । Si. 2, 91 ॥ 306 ॥

[शंभु] ब्रह्मणि शिवे च । H. Ch. I. v. 2 । अर्हति जिने । शंभुः सप्तपदार्थभङ्गिचटनामासूत्रयञ्जृम्भते ॥ [शुभः] अजेपि मङ्गः । यथा । कः स्याच्छुभापचितिवद्धृतिस्त्वदन्यः ॥ [शुभम्] यथा । Si. 1, 26 ॥ [स्तम्भ] द्वयोः । Si. 5, 48 ॥ 307 ॥

[सभा] सभ्येषु । सभायां न प्रवेष्टव्यं c. Sp. 6838 । शाला मन्दिरं यथा । Si. 2, 3 । गोष्ठ्यां सदृश्यैः सहासनबन्धे । सभामौञ्जीर्महीपतिः । द्यूते । सभायां तादृश्यां नरपतिशतैरक्षकितवैः समभ्याकीर्णायाम् । समूहे । Si. 13, 14 ॥ [स्वभू] द्वयोः । देयात्स्वभूर्भूतिमनिन्दितां वः ॥ अय मान्ताः ॥ [आम] अपके । H. Y. 3, 7 । रुग्मेदे । Si. 2, 54 । रोगमात्रे । आमं निकामं प्रवदन्ति कामम् ॥ 308 ॥

[उमा] गौर्याम् । Ku. 1, 43 । हरित्रायामतस्यां च । समन्तादौमीनैः पितृपथमत्युचविटपैः । कीर्तिकान्त्योः । सोमालंकृतविग्रहो वृषगतिः श्रीशंकरः सर्वदा ॥ [ऊर्मि] सप्तस्वर्गेषु स्त्रीपुंसः । पीडोत्कण्ठयोः । कुसुमकार्मुककर्मकृतोर्मिभिर्न लभते निशि शर्म मृगेक्षणा । जवो वेगः । वीचिः कलोलः । तयोर्यथा । Si. 5, 4 । भङ्गो विच्छिन्तिः । भङ्गे प्रकाशे वल्लसंकोचलेखायां च । यातनिर्मितवल्लोर्मि नर्मपात्रं बभूव सा ॥ 309 ॥

[क्रम] कल्पो न्यायः शास्त्रं वा । न्याये । कोयं क्रमो यत्परिहृत्य दक्षतां प्रयाति वैकल्यमनुत्तरं भवान् । शास्त्रे । क्रममधीते । अङ्गै चरणे । क्रमपरिमिता भूमिर्विष्णोर्न गोर्न च लाङ्गलम् । शक्तौ । राज्ये पुण्यैकसंसाध्ये किमर्थं क्रमसंभ्रमः । पराक्रमः परिभवे ॥ [Si. 2, 44] पाठान्तरं वा । परिपाट्याम् । प्रचक्रमे वक्तुमनुज्झितक्रमः । परंपरापादक्षेपानन्तर्यपदसंधिष्वपि मङ्गः । परंपरायाम् । न श्रीः कुल-

क्रमायाता शासने लिखितापि वा c. V. P. 206, 3 । पादक्षेपे । Śi. 1, 52 । आन-
न्तर्ये । Ra. 3, 7 । पदसंधौ । नाभद्रः [?] कनपाठकः ॥ [क्षमः] हिते । स्व-
त्पादपद्मप्रणतिः परं क्षमा । युक्ते । न समयपरिरक्षणं क्षमं ते । क्षमावति सहि-
ष्णौ । परीपहक्षमो मिक्षुः ॥ 310 ॥

[क्षमा] द्वयोः । Da. 1, 12 ॥ [कामम्] बाढे भृशे । कामं कामं
कुसुमधनुषोप्यावहन्ती सशोके लोके । अनुमतौ । Śi. 2, 43 । अनुमतावव्ययमि-
ति केचित् । रेतसि । न शीघ्रकामः किल कामिनीप्रियः ॥ [कामः] स्मरे ।
Ku. 3, 43 । इच्छायां काम्य इन्द्रियभोग्ये च । Sp. 3241 ॥ [क्षुमा] हे
अपि ओषधी । अतस्याम् । Me. 67 । अत्र हि क्षुमाया विकारः क्षौमम् ॥ 311 ॥

[कृमि । क्रिमि] लाक्षायाम् । कम्बलः कृमिरक्तोयम् । रोगेपि मद्धः ।
पित्तघ्नं कफनाशनं क्रिमिहरम् ॥ [क्षेमः] मङ्गले । क्षेमं भद्रं कलिन्दशैलतन-
यातीरे लतावेष्टमनाम् । लब्धरक्षणे । An. II, 41 । मोक्षे । क्षेमं काङ्क्षन्ति
मिश्रवः ॥ 312 ॥

[क्षौम] अतसीवत्वे हुक्कुले च । Śi. 10, 83 । अट्टालके । क्षौमाः क्षमन्ते
दृढयन्त्रपातम् [?] ॥ [खर्म] द्वयोः । खर्माभायो नीचसेवकेषु न परिधा-
नेषु c. Vās. 127, 3 ॥ [गम] सर्वेषु । आगमशास्त्रमिवानेकगमदुर्गमं नगर-
म् ॥ 313 ॥

[ग्राम] शब्दादिपूर्वको ग्रामशब्दो वृन्दे समूहे वर्तते । आदिशब्दादिपयाख-
भूतेन्द्रियगुणादिग्रहः । तत्र संवसथे च । उत्तच्चविषयमाणा° c. 2, 68 । पद्मादौ ।
Śi. 1, 10 ॥ [गुल्मः] सैन्योपरक्षणं रक्षास्थानकं यथा । गुल्मोपि जाल्मेन न
तेन निर्ममे ॥ 314 ॥

सेनाभेदे । न जाल्मो गुल्मान्तः प्रविशति भयाघातद्वयः । घट्टभेदे गुल्कस्या-
नभेदे । नमापि नाम रावणस्य रक्षापेक्षीणि गुल्मकस्यानानि ॥ [गुल्मी] पटो-
कसि । गुल्मी न वल्मीकमहीषु कार्यः ॥ 315 ॥

[घर्म । निदाघ] स्वेदाम्भसि । Śi. 1, 58. 13, 65 । आतपे । विरचय°
BA. VI, 36 । वहलनिदाघग्लपितैः । धीप्से । Ra. 16, 43 । स्मरसंजीवनमौ-
षधं निदाघे । ऊष्मणि उष्णे । Śā. 6. Śi. 1, 24 ॥ [जाल्म] द्वयोः । Bh. Ś.
87 ॥ [जामि] द्वयोः । Sp. 2407 ॥ 316 ॥

[जिह्मः] द्वयोः । Śi. 1, 63 ॥ [तोष्मः] हरितं हरिन्मात्रं तत्र वाप्य-

लिङ्गः । हरिदये पुङ्गीवः । यन्मङ्गुः । त्रिपु तोक्मं हरिन्मात्रे न स्त्रियां हरिते
यवे ॥ हरिते । ब्रह्मवर्चसकामस्य तोक्मास्तु समिधः स्मृताः । हरिदये । क्लीबा-
क्रीणीत तोक्मानि ॥ 317 ॥

[दम] कर्दमे । वर्षात्यये याति दामं दमौघः । दण्डश्चतुर्थोपायः । दमनं तर्णका-
दीनाम् । दमय उपशमः । दण्डदमययोर्यया । स दमेनेन्द्रियाणीव विजिग्ये रि-
पुभूपतीन् । दमने । दमं मदकलादीनां वर्णयन्ति न वर्णिनः ॥ 318 ॥

[धर्मः] उपमायां साम्ये । Śi. 1, 55 । पुण्ये । Ki. 3, 4 । स्वभावे । Ra.
8, 10 । आचारे । Bh. K. 8, 76 । धन्वनि । सगुणेनापि धर्मेण मृगाणां मर्म
विध्यते । सत्सङ्गे सज्जनसंगमे । विनीतो धर्ममर्हति । अर्हति । धर्मप्रणतसौधर्म्यप-
तिप्रभृतिवासवः । अहिंसदौ । न हिंस्यात्सर्वभूतानीत्येष धर्मः सनातनः । न्याये ।
Sp. 2724 । उपनिषदि । एष त्रयीधर्मश्चतुर्णां वर्णानामाश्रमाणां च स्वधर्मस्या-
पनादौपकारिकः ॥ 319 ॥

[धर्मम्] दानादिकं पुण्यस्योपायो दानयोगादिः । यथा । Rīg. V. I, 164, 43 ॥
[नेम] अर्थे । नेमैर्नेमे नृपपरिवृद्धैर्भूपतिलकः ॥ [नेमि] कूपत्रिका कूपस्यो-
परि रज्ज्वादिबन्धनार्थं व्यस्रं शरु तत्र यथा । विभाव्यतेमे कूपोसौ नेमिचीत्कार-
सूचितः ॥ 320 ॥

[पद्मः] व्यूहे । M. 7, 188 । अञ्जे । Ku. 1, 43 । लक्ष्म्यामपि तत्र
स्त्रियां यथा । Ra. 4, 5 ॥ [पद्मम्] गजस्य चत्वारिंशद्वर्षदेशीयस्य गात्रे
शोणा विन्दव उत्पद्यन्ते तत्र पद्मशब्दो वर्तते यथा । सर-इव गजगात्रं पद्मपात्रं
बभूव ॥ [ब्राह्मी] भारस्याम् । येषां त्वद्दनावलोकनविधौ न ब्राह्मि जिह्वं
मनः ॥ 321 ॥

पङ्कगण्डी हिज्जिका सोमवधरी च तिष्योप्योपधयः ॥ [भ्रम] भ्रमणे वारि-
निर्गमे च । Śi. 8, 88 ॥ 322 ॥

भ्रान्तिरतस्मिंस्तद्ग्रहः । मूर्ध्ना च । अतस्मिंस्तद्ग्रहे यथा । शीतांशुकोटिभ्रमं
विभ्राणैरुदपादि राहुभुवने भूयान्ब्रह्मिक्षोत्सवः । मूर्ध्नायां यथा । यटीपरूपकं
हन्ति रक्तपित्तानलभ्रमम् । कुन्दाख्ययन्त्रे । Ra. 6, 32 । छत्तेषि मद्गुः । यथा ।
शुशुभे शरदो राजा सिताभ्रमसंगमात् ॥ [भीम] वीरे । Ra. 1, 16 । वृ-
कोदरे । V. S. 21 ॥ [भीष्म] रुद्रराक्षसयोर्यथा । धीभीष्मपादप्रणयी स
भीष्मः ॥ 323 ॥

[यम] काले । Sp. 7231 । अहिंसादिषु । H. 81 ॥ 324 ॥

संयमे । Śi. 13, 23 । यमने । कृत्वा प्राणयमं योगी । अत्र हि प्राणस्य वायोर्यमनं नियन्त्रणमित्यर्थः । ध्वाङ्गे । यमोपि हन्यते घूकैः ॥ [याम] प्रहरे Me. 105 । संयमे । यामः काममवाकरोति कलुषम् ॥ [रमः] त्रिष्वपि । रमो रमयते मनः ॥ [रमा] यया । Ra. 1, 1 । अत्र हि पार्वतीपः शंभुः । रमे-
श्वरो विष्णुरित्यपि व्याख्यानम् ॥ 325 ॥

[रश्मि] घृणौ । Ku. 5, 22 । प्रभहे । Śi. 3, 68 ॥ [रामः] श्यामे । रामेण निहतं दृष्ट्वा वने परशुना मृगम् । स्वकीयं निन्दति व्याधो विश्वकर्माणम-
र्जुनम् ॥ अत्र हि रामेण श्यामेन परस्य अन्यस्य शुना सारमेयेण निहतं मृगं दृष्ट्वा स्वकीयमर्जुनं धवलं विश्वकर्माणं श्वानं व्याधो निन्दतीत्यर्थः । विगतं श्वकर्म सारमे-
यकर्म यस्यासौ विश्वकर्मा तं विश्वकर्माणम् । पशुभेदे । रामसेविताप्यसीता । सिते
शुभ्रे । प्रकटितरामाभ्युदः ° Bā. III, 16 । रेणुकाघृते । Ra. 4, 58 ॥ 326 ॥

[रामम्] कुष्ठमौषधभेदः ॥ [रामा] हिङ्गुलिनी ओषधिभेदः । स्त्रियाम् । K. Pr. 204, 1; c. Sp. 6733, Su. 3266 ॥ [रुक्म] सुवर्णे । Śi. 13, 35 ॥
[रुमा] लवणाकरे । रुमाभूमौ सर्वं पतितमिह जायेत लवणम् ॥ 327 ॥

[लक्ष्मी] भियाम् । Su. 79 । शोभायाम् । Śā. 19 । संपदि । Sp. 837 ।
प्रियङ्गुर्लता ॥ [वमि] द्वयोः । वमौ संजातायां भवति वमिना स्वेदकरणम् ॥
[वामः] काम उमानाथे च । वामदेवेन वामोयं नामशेषो विनिर्मेमे । सव्ये ।
Ra. 7, 8 । पयोधरे । मृचन्ते निर्दयं वामाः कामिनेव जिगीषुणा ॥ 328 ॥

प्रतिकूले । Ki. 9, 49 । चारौ । Sp. 6893 ॥ [वामी] श्याल्यां क-
रभ्यां वडवायां च । तवामी वामीभिर्नृपतिलककीर्णाः परिसराः । रासभ्याम् ।
Ra. 5, 32 ॥ 329 ॥

[शमी] द्रुभेदे । Ra. 3, 9 । शिम्बी वीजकोशः । यया । कपिकच्छू-
शमीमिव ॥ फलपूर्णशाखा शिम्बीति मड्डः । यया । न्यपोषशम्य इव केन वृथा
पणीताः ॥ [श्यामः] अभ्युदे । श्यामश्यामलवालकोमलदलै रम्या तमाला-
वली । शितौ । S. K. 350, 8 । हरिते । M. M. 161, 5 । प्रयागवटे ।
Ra. 13, 53 । कोकिले । श्यामः श्यामति नैव पञ्चमरयात् ॥ 330 ॥

[श्यामा] सोमलता सोमयल्ली । निशा रात्रिस्तत्र यया । K. Pr. 180, 1;
c. V. Ś. III, 1 । वल्गुली पक्षिविशेषस्तत्र यया । श्यामेव लभ्यते ब्रक्षे । गुन्द्रा

मुस्ता । कृष्णा कृष्णजीरकम् । प्रियङ्गुः फलिनीलता यथा । Me. 101 ॥ 331 ॥

अप्रसूत^० । Me. 79 ॥ [शुष्म] द्वयोः । क्षितिपतिः शुष्मेण शुष्माधिकः ॥
[सम] साधौ । Da. 1,7 । अखिले समस्ते । यातः समेयामुपजीव्यतां यः ।
सदृशि । भ्रिया समा तां प्रति मेनका च न c. Śi. 9,86 । वर्षेपि तत्र स्त्रियां
यथा । Ra. 8,91 ॥ 332 ॥

[सीमा] आघाटे अवधौ । ग्रामो नास्ति कुतः सीमा c. Sp. 7575 । स्थितौ
मर्यादायाम् । सीमां नैव विलङ्घयन्ति सुजनाः कृच्छ्रेपि जाते क्वचित् । क्षेत्रे ।
सीमाः पक्कफला विभान्ति परितः साधोर्यथा सक्तियाः ॥ विषयकेशभूषणयोरपि
मङ्गुः । क्रमेण यथा । सीमां यदा याति दृशोः कृशाङ्गी । सीमाभूषितसीमन्ताः ॥
[सूक्ष्मः] अणुः परमाणुः । यथा । सूक्ष्मो न लक्ष्यो दृशा ॥ [सूक्ष्मम्] अ-
ल्पके । Śi. 1,8 । अध्यात्ममन्तरात्मविषयं रूपं यथा । S. P. 20 । कतकं कतक-
वृक्षफलम् ॥ [सोम] ओषधी इयामलता । तद्रसः सोमवल्लीरसः । इन्दौ ।
Su. 552; c. Sp. 6457 ॥ 333 ॥

दिव्यौषधी वाचविका । पितैव दैवतं पितृदैवतं पूर्वज इत्यर्थः । वानरः
कपिः ॥ 334 ॥

[हिमम्] तुषारे । Ku. 1,11 । शीते । Śi. 2,49 ॥ [हिमः] यथा । मलय
एव हिमद्रुममुद्रितः ॥ [होमि] स्त्रियाम् । द्वयोः । जुहोमि होमौ स्वयमद्य
होमिम् ॥ अथ यान्ताः ॥ [अर्य] द्वयोः । ब्रह्मक्षत्रार्यशूद्राणामर्थं प्राप्तुं नन्द-
नम् ॥ 335 ॥

[अर्थ] अर्थशालिनि न्याय्ये च । Ku. 2,3 । विज्ञे । अर्थानानर्थकां वाचं
वदन्त्यापन्नता अपि ॥ [अन्य] असदृशे असाधारणे । तन्वङ्गुचास्तरुणिमि सर्पति
बलादन्यैव काचिद्व्रतिः । इतरस्मिन् । S. K. 27,14 ॥ 336 ॥

[अर्घ्य] अर्घः पूजाविधिर्मूल्यं च । तदर्थं तदर्हं च अर्घार्थमर्घार्हं च । अर्घार्थे ।
अर्घ्यं वारि समादाय । अर्घ्यो गौः । विक्रेतव्य इत्यर्थः । अर्घार्हे । Śi. 1, 14 ।
Sp. 2164 ॥ [आस्यम्] मुखभवे । आस्येन हास्यं दशनेन चक्रे । मुखे ।
Sp. 2596 । मुखान्तर्मुखमध्ये । आस्यं विकास्य विकृतं विकृतौमदंष्ट्रन् ॥
[आस्या] यथा । उत्तिष्ठ धृष्ट इतितीह वृथा किमास्या ॥ [आर्यः] सज्जने ।
Sp. 4811 । सौविदे । अन्तःपुरं समर्यादमार्थिरेव हि कार्यते । ज्येष्ठभ्रातर्यपि
यथा । An. III, 54 ॥ 337 ॥

[आर्या] छन्दसि । जघनचपलाप्यनार्या c. Kutt. 312, Su. 2533 ॥ [इज्या] सर्वेषु । Ra. 1, 68 ॥ [इभ्या] इयोः । इभ्यामिभ्यो ध्यायति ॥ 338 ॥

[कल्यम्] प्रभाते निरामये च । कल्ये कल्यः कल्यवर्त विधत्ते । मधुनि । कल्यपालगृहं गत्वा । सज्जे दक्षे च । Śū. 2 ॥ [कल्या] यथा । कल्याणं कल्यया चक्षुर्वन्दिनोर्मैदिनीपतेः ॥ [कश्य] त्रिष्वपि । अवश्यं कश्यं यैः परिहृतमितस्तैर्न पतितम् ॥ 339 ॥

[क्षय] मृत्यावपि मद्भुः । तत्र गेहे च यथा । Su. 44 । अपचये रुजि च । Śi. 2, 94 ॥ [कन्या] नार्याम् । विदेहकन्याकुचकुम्भकोटिकटोरतासाक्षिणि सायकोयम् । कुमार्याम् । Sp. 6650 । ओषधिविशेषः कुमारी नाम ॥ 340 ॥

[कक्ष्या] गृह° । Ku. 7, 70 । सादृश्ये । अम्भोजकक्ष्यामवगाहते मुखम् । उद्योगे । Nāg. 64 । काञ्च्यां स्त्रीणां मेखलायाम् । कक्ष्यावबद्धसिचया किमियं न शेते । उपलक्षणात्पुंसां सारसनेपि यथा । परिधानाद्बहिः कक्ष्या निबद्धा ह्यासुरीभवेत् । बृहत्तिकायाम् । कक्ष्यापटस्तुदिनपक्षविपक्षभूतः । इभनाड्याम् । Śi. 17, 24 ॥ स्पर्धाप्रतिज्ञातुलास्वपि मद्भुः । स्पर्धाप्रतिज्ञयोरपि । स तुल्यकक्ष्यो रिपुणा धनंजयः । तुलायाम् । वणिजः कृपणः कोन्यः कक्ष्याप्रमाहचारिणः ॥ [कार्य] हेतुः प्रवृत्तिकारणं प्रयोजनं प्रवृत्तिसाध्यं फलम् । इयोः । Śi. 1, 31 ॥ 341 ॥

[काव्या] इयोः । वासुदेव इव कृतकाव्यादरः c. Vās. 12, 2 ॥ 342 ॥

[काव्य] इयोः । Da. 1, 10 ॥ [कांस्य] तैजसवाद्ययोः । श्रुतिपयगतेन सत्यं कांस्यध्वनिनेव गुजनचरितेन । पानपात्रे मानभेदे च । कांस्यैर्घृतं दास्यति दास्यसौ ते ॥ [क्रिया] करणे निष्पादने । Ku. 1, 7 । चेष्टायां कायकृते व्यापारे । स्तम्भे स्थानिष्ठिक्यो जन्तुः प्रलये गतचेतनः ॥ 343 ॥

कर्मणि वचनादिव्यापारे । Ku. 3, 35 । उपाये । सप्त सामादिकाः क्रियाः । चिकित्सायाम् । पुनर्ज्वरे समुत्पन्ने क्रिया पूर्वज्वराणां । निष्कृतौ प्रायश्चित्तादिना संशोधने । महापातकिनां पुंसां भवेत्प्राणान्तिकी क्रिया । संप्रधारणे विचारणे । क्रियां विना कोभिजानाति कृत्यम् । अर्चायाम् । Ra. 2, 16 । प्रारम्भ आदिकर्मणि । मन्त्रमूलाः क्रिया राशाम् । शिक्षायाम् । Ra. 3, 29 ॥ धात्वर्थस्यातसंस्कारौर्ध्वदेहिकेष्वपि मद्भुः । धात्वर्थे । क्रियार्यो धातुः c. Kāt. III, 1, 9; Burnell, Aindra School, p. 99 । आख्याते । AK. śabdādī. 2 । संस्कारे ।

Ra. 3, 10 । और्ध्वदेहिके । Sp. 6592 ॥ [कुल्यम्] कुलजे । Sp. 4102 ।
अस्यनि । कुल्याभरणभूषिता ॥ 344 ॥

[कुल्या] सारणौ नीरप्रणालिकायाम् । An. II, 24 ॥ [कृत्य] विद्विद्
शत्रुविशेषो यो धनादिना शत्रोर्भिद्यते यत्कौटिल्यः । क्रुद्धलुब्धभीतावमानिताः
परेषां कृत्याः [c. K. N. 8, 15, 17, 23; C. on. Bh. K. 12, 48] । तत्र
यथा । तान्कृत्यानवमन्यते यदि नृपस्तस्याकृतार्यः भ्रमः । कार्ये । Me. 111 ।
छेदेषि यथा । कृत्यं कुकृत्यं धिपणाशलाकया ॥ [कृत्या] देवतायां मारि-
नामन्याम् । Sp. 2407 ॥ 345 ॥

[गव्यम्] ज्यायां स्त्रियामिति मङ्गः ॥ क्षीरादिके । गव्यकर्पूरकुङ्कुमैः ।
ज्यायाम् । दुष्करा धनुषा व्याघ्रैर्मृगव्या गव्यया विना । रागवस्तुनि गोरोचनादौ ।
गव्येन गव्यं तिलकं चकार । गोहिते । गव्यनाव्यजला नदी । [गव्या] गोवृन्दे ।
गव्योपसेव्यानि वनानि पश्यन् ॥ [गुह्यः] द्वयोः । गूहेद्रुह्य इवाङ्गानि न गुह्येन
तु योगवित् ॥ 346 ॥

[गृह्यम्] मलवर्त्म बस्तिः ॥ [गृह्यः] अस्वैरिणि । स्वातन्त्र्यं त्वयि
यन्वितं च करणप्रामैकगृहा वयम् । पक्ष्ये । Ki. 2, 5 । गृहा° । गृहकेलिकलना-
कुतूहलात् ॥ 347 ॥

[गृह्या] स्त्रियाम् । मङ्गस्तु शाखापुरे न ना । इत्याह । यथा । गृहे श्री-
मदवन्तिवर्मनगरे ते भूमिदेवाः स्थिताः ॥ [गेय] गातव्ये । Me. 83 । गायने ।
साम्नां गेयैः पटुवटुजनैराभ्रमः शोभतेसौ ॥ [गोप्य] दासेरे । आरोप्यते हि
गोप्यानां स्कन्धे कार्यभरो जनैः ॥ 348 ॥

[चय] समूहे । Si. 1, 3 ॥ संचयनेपि ॥ [चव्या] शतपर्वी वचा
दूर्वा च ॥ [चित्यम्] यथा । नित्यं हि नित्यं वक्तकाकसंकुलम् ॥ [चित्या]
यथा । चित्यामारोप्य यान्त्यन्ये दग्ध्वान्ये विमुखा जनाः । अग्निचयनेपि मङ्गः ।
यदाह । चित्या स्यादग्निचयने न ना । यथा । चित्यसंचयचातुर्यधुर्या याशिक-
पुंगवाः ॥ 349 ॥

[चैत्यम्] द्वयोः । चैत्यं वन्देत स्वर्गकामः ॥ [चैत्यः] जिनस्य तीर्थ-
कृतः सभायां समवसरणकाले देवताजनितस्तरशोकाख्यः । यथा । H. 62 ।
उद्देश° । Me. 23 ॥ [चोद्य] मन्त्रेद्भुते च । Si. 9, 16 ॥ 350 ॥

[छाया] पङ्क्तौ । गोपी कलमकेदारे शुक्लछायां नियच्छति । प्रतिमायाम् ।

Śi. 3, 35 | अनातपे | Ku. 1, 5 | उत्कोचो लज्जा यथा | छायां नेच्छति नी-
तिज्ञः | पालने | An. I, 31 | कान्तौ प्रभायाम् | Ma. 15 | शोभायाम् |
Su. 1769 | तमसि | छायाया छादिता गुहा || गङ्गासंवाहन्यायेष्वपि मङ्गुः |
संवाहो येन केनचित्प्रकारेण सेवकसंतोषणम् | गङ्गायाम् | Ra. 13, 2 | संवाहे |
छायामात्रमवाप्यते न भवतः पुष्पं फलं वा कुतः | न्याये | यः पुष्पाति पितृ-
च्छायामाश्रित्य सकलाः प्रजाः || 351 ||

[जयः] जयन्ते | मघवेव जयप्रियः || [जया] उमायाम् | P. St. 1, 17 |
तिथौ | नन्दा भृगौ सोमसुते च भद्रा कुजे जया सूर्यसुते च रिक्ता | जयन्ती
जीवन्तीशाकः || [जन्यः] जामातृवत्सले जामातृबन्धुवर्गे | M. M.
197, 4 || 352 ||

जनके | जन्येन तेनाजनि सुप्रतिष्ठः | नवो° | Ra. 6, 30 (Dinakara's
reading) || [जन्यम्] कौलीने जनवादे | तत्त्वोपलम्भेन विना न जन्यमा-
त्रेण द्रूप्यं कचिदेव वस्तु | युधि | Ra. 4, 77 | अद्वे हद्वे | जन्येषु धन्या धनम-
र्जयन्ति || [जन्या] द्वयोः | जन्या जनयति जन्याम् || 353 ||

[त्रयो] त्रिवेद्याम् | An. II, 4⁶ | त्रितये | Śi. 2, 3 | पुरंप्री स्त्री | शो-
भना मतिः सुमतिः || [तार्क्ष्यः] स्यन्दने वाहे गरुडे च | Śi. 12, 2 | गरुडा-
ग्रजे अरुणौ [sic] यथा | तार्क्ष्योदये तिष्ठति किं तमिभ्रम् || 354 ||

[तिप्य | पुट्य] द्वयोः | तिप्योप्यनर्धकर इत्यतिचित्रमेतत् | पुण्ययोगप-
रिपोपितभियः || 355 ||

[द्रव्य] भव्यमभिप्रेतानामर्थानां पात्रं योग्यमिति यावत् | यथा | न शास्त्र-
मद्रव्येप्यर्थवत् | विनेये शिस्तार्हे | क्रिया हि द्रव्यं विनयति नाद्रव्यम् c. Mall.
Ra. 3, 29; Gan. 233, 10 | भेषजे | द्रव्यं पीत्वा तु न स्वपेत् || गुणाधार-
विशेष्यपरमाणुगोष्वपि मङ्गुः | गुणाधारे | Śi. 5, 38 | विशेष्ये | कस्यचिद्
द्रव्यमेवार्थो द्रव्यं जातिश्च कस्यचित् | परमाणौ | अद्रव्यमनेकद्रव्यं च द्रव्यम् |
गव्यन्चेप्यम् || [दस्यु] द्वयोः | M. M. 188, 5 || 356 ||

[दाय] यौतकादि° | प्रकृतौ या न यतेत न सा स्त्री दायमर्हति | सोऽ-
ण्भाषणे | विधाय दायं दयितां मुमोच || धनमात्रेपि | तत्र पुंस्त्रीयः || 357 ||

[दूष्य] दासति | देवद्रूप्यं देवराजः स्कन्धदेशेभ्यधात्यभोः | तद्देहे | Śi. 5, 21 ||

इभमध्यबन्धन्यां रज्ज्वामपि मङ्गुः । यथा । दूष्योपोद्धलितक्रमा अपि महा-
वंशाभिताः सिन्धुराः ॥ 358 ॥

[धन्य] यथा । धन्यास्तात न० Sp. 3084 ॥ [धान्य] अत्र ग्रीहिशब्दः
सर्वसस्यवाची तेन धान्यशब्देन सप्तदशापि सस्यान्युच्यन्ते । यदाह । ग्रीहिर्यपो
मसूरो गोधूमो मुहमापतिलचणकाः । अणवः प्रियङ्गुकोद्वमयुष्ठकाः शालिरा-
ढक्यः ॥ किं च कलायकुलत्थौ शणः सप्तदशानि धान्यानि [c. C. on H. 1168]
धन्याके । त्रिदोषशान्तये कार्यं विबुधैर्धान्यनागरम् ॥ [धिष्ण्यम्] स्याने ।
अभी वेदि परितः क्लृप्तधिष्ण्या वैतानास्त्वामुपहूय पालयन्तु c. Śi. 83 । वेदम
गृहं बलं शक्तिः । तयोर्यथा । धिष्ण्यं स विष्णोर्ददृशे वितृष्णः ॥ 359 ॥

[धिष्ण्यः] अग्नौ अग्निविशेषे । ऋत्विजस्तत्र संभूय स्वान्धिष्ण्यानुपत-
स्थिरे । शुक्रे । गोष्ठीषु धिष्ण्यधिपणाविव राजमानौ ॥ [नय] नैगमादयो नैग-
मसंग्रहव्यवहारऋतुसूत्रशब्दसमभिरूढैर्बभूतलक्षणाः सप्त यथा । नयास्तव स्यात्प-
दलाञ्छना इमे रसोपविद्धा इव लोहधातवः । भवन्त्यभिप्रेतफला यतस्ततो भव-
न्तमार्याः प्रणता हितैषिणः [pādas 2-4 from V. A.] ॥ नीतौ ।
Ki. 1, 7 । द्यूतभेदे गमरूपे । द्यूतेन [sic] यज्ञकित्तवो विजिग्ये ॥
[पथ्यम्] औषधभेदेऽपि यथा । पथ्यं ग्लाने मरिष्यत्यपि विपुलकृपः किं भिप-
योरुधीति ॥ [पथ्या] आर्याभेदेऽपि यथा । आद्येषु त्रिषु पादो भवति भवति
तु पथ्या ॥ 360 ॥

[पथ्यः] यथा । मद्यं न पथैरपि पेयमद्य ॥ [पथ्या] यथा । पथां व्यधित
वर्धकिः ॥ [प्राय] वयसि । कुमारप्रायोयं नृपतिरिति मंस्थाः स्वहृदि मा ।
अनशने मृतौ च । Ra. 8, 93 । बाहुल्ये । Pa. 3713 । तुल्ये वाच्यलिङ्गः ।
यथा । फायं कायः कृमिहततरुमायविच्छाद्यपाकः ॥ 361 ॥

[प्रिय] इत्ये पत्यौ च । Sp. 3246 ॥ [पुण्य] सुन्दरे । लावण्यपुण्यं वपुः ।
सुकृते । Me. 30 । पावने । Me. 33 । धर्मे । कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मरन् नित्यन-
नित्यताम् ॥ [पूज्य] श्वशुरे । पूज्यागारे सति कतिपया वासतेयीरुपित्वा ॥ 362 ॥

[बल्य] इयोः । बल्यं हि बल्यो विदधाति मापः ॥ [भय] त्रिष्वपि
ह्रीषे । भीतौ भयंकरे च । Ki. 9, 70 ॥ [भव्यम्] कले । नित्यानि [?]
भव्यानि ददाति हव्यम् । योग्ये । Ku. 1, 22 । अस्थानि । भव्यं क्रव्यमिवेह
खादतितरां क्रव्यादयं निर्दयम् ॥ 363 ॥

सत्यं तथ्यं भावी भविष्यन् । तयोर्थथा । अर्थोयमर्थोत्तरभव्य एव ॥ [भव्यः]
सति सत्पुरुषे । भव्यं वक्ति सदा भव्यः । सति विद्यमान इति मद्धः ॥ [भव्या]
उमायाम् । Ku. 1, 22 । अयं योग्यार्थोपि मद्धेन व्याख्यातः ॥ 364 ॥

[मध्य] अनधिकन्यूनसंख्याभेदयोरपि । अनधिकन्यूने । K. K. S. 1, 44 ।
संख्याभेदे । मध्यं परार्थमाह्वयथोत्तरं दशगुणं तज्ज्ञाः ॥ [मय] त्रिपु । दुःखेन
बध्नाति निरामयं मयम् ॥ [मयु] द्वयोः । मयोरयोग्या नगभूमिरेषा ॥ [मन्यु]
दैन्ये । तीव्राभिपङ्कप्रभवेण मन्युना । क्रतौ । न कश्चिदन्यः शतमन्युतेजाः ॥ 365 ॥

[माल्य] कुसुमे । द्वित्रैः पाणिसरोरुहं त्रिचतुरैर्धम्मिल्लमाल्यलजः ॥ [माया]
शाम्बर्याम् । Ra. 2, 62 । कृपायाम् । मायां मयि कुरु प्रभो । दम्भच्छय यथा ।
H. Y. 4, 16 । बुद्धौ । मायाविनतमायं च कुतपस्यं तपस्विनम् ॥ अविद्याबुद्ध-
जननीवञ्चनाधिदेवतास्वपि । अविद्याबुद्धजनन्योः । मायाजन्मापि बुद्धस्त्रिजगति
विदधे तीव्रमायाविनाशम् । वञ्चनाधिदेवतायाम् । मायादेवी भ्रमयति सदा यन्त्र-
वज्जन्तुचक्रम् ॥ [मायः] मां लक्ष्मीमयते मायः । पीताम्बरो विष्णुः । अम्बरं
वासः ॥ 366 ॥

[मूल्य] विनिमयधनयोरपि । विनिमयो यद् द्रव्यान्तराद् द्रव्यं प्राप्यते । तत्र
यथा । Su. 895. 2261; c. Pa. 1098 । धने । पथात्प्रयाति नहि कस्यचिदेव
मूल्यम् ॥ [ययु] यज्ञहये । राजन्यास्ते ययुमनुययुर्यायजूकेन मुक्तम् । हये । रा-
जानो ययुर्भिर्ययुः ॥ [योग्यः] योगार्ह उचिते । कान्त्या गिरा मूततया च योग्या
त्वमेव कल्याणि तयोस्तृतीया । शक्ते । योग्यः स योगी विपयान्विजेतुम् ॥ 367 ॥

उपायिनि । नगेषि योग्यो न कदापि दुःखी । प्रयोगे । मेवां कुर्वन्ति शंभो-
र्भ्रमरुतरणे योग्यताधानहेतोः ॥ [योग्यम्] ऋद्धाद्वयमृद्धिनाम मद्गल्यमौ-
पधम् ॥ [योग्या] अर्कयोपिति । योग्या न भानोरपरस्य भोग्या । अभ्यासे ।
Ra. 8, 19 ॥ 368 ॥

[रम्या] यथा । रम्या सुरम्या रमणीनराणाम् ॥ [रथ्यः] रथांशे । रथ्यं
हि चक्रं न कुलात्तयोग्यम् । रथ्योदरि । Si. 4, 14 ॥ [रथ्या] रथमंघते ।
अश्वीयरथ्यागजताकुलेस्मिन् । प्रतोल्यां पथि चत्वरं च । Si. 3, 69 ॥ 369 ॥

[रूप्य] दीनाराद्यर्थं निपातिकाताडनेन यदेमाद्याहन्यते तदाहतं यथा ।
मणिरूप्यादिविज्ञानं तद्विदां नानुमानिकम् । रजते रजतमात्रे रूपयति च । रूप्य-
भित्तिषु संक्रान्तप्रतिविम्बाः सुरस्त्रियः ॥ [लय] विलासे । Ra. 9, 35 ॥ 370 ॥

[लभ्य] द्वयोः । Ra. 10, 41 ॥ [विन्ध्यः] व्याधे । विव्याध आ-
विधं विन्ध्यः ॥ [विन्ध्या] जुष्टिः क्षणद्वयम् ॥ [वीर्य] तेज उत्कटत्वं यद्ग-
रतः । अधिक्षेपा० c. Hall Daś. 17 n. । तत्र यथा । वीर्यं च विद्वत्सु सुते
मघोनः । प्रभावो द्रव्यमाहात्म्यं यथा । रसवीर्यविपाकतः ॥ 371 ॥

शक्तौ बले । नमोस्तु वीर्यवीर्याय तस्मै कुक्षुमधन्वने ॥ [वीक्ष्यम्] द्वयोः ।
वीक्ष्यं निरीक्ष्य वामाक्षी ॥ [वीक्ष्यः] द्वयोः । वीक्ष्यो बलक्षयुतिः ॥ [वेद्य]
यथा । वेद्ये विशन्ति नायद्यं यद्यं येषां मनः सदा ॥ 372 ॥

[शल्य] आविधि । सीमन्तोन्नयनं कार्यं शल्यपक्षेण धीमता । सीद्धि ।
Śi. 5, 8 । शस्त्रे । Ra. 9, 75 । शलाकायाम् । R. K. 2, 17 ॥ अन्तर्ग-
णेपि मङ्गः । यथा । Sp. 2122 ॥ 373 ॥

[शय्या] द्वयोः । Kād. I. v. 8 ॥ [शून्या] नलिका वंशादिमयी ॥
[शौर्य] चारुभटी भयहेतावपि निर्भयमनस्कता यथा । K. N. 4, 24 । बलं
भुजादिगतं स्याम यथा । शौर्येण धुर्या हि वहन्ति भारम् ॥ 374 ॥

[सहा] आरोग्ये । सद्येन सद्यते भोज्यम् ॥ [सव्य] दक्षिणे । Bā. I, 47 ।
प्रतिकूले । सव्ये दैवे दिव्यमेतन्न भव्यम् ॥ [सत्यम्] कृते तथ्ये च । सत्ये
सत्यव्रता नराः ॥ 375 ॥

तद्वति तथ्यवति । सत्या हि मर्त्याः प्रभुभिर्दुरापाः ॥ [सत्यः] यथा । तपोलोका-
त्परः सत्यः ॥ [संख्या] विचारे । सांख्यः संख्याधत्तां मुख्यो नानेकान्तं प्रति-
क्षिपेत् ॥ [संध्या] संभवः प्रतिज्ञा । सर्वेषु यथा । संध्यायाः सरितः संध्यादेशे
संध्यां विधाय सः । संध्याभिः कुरुते सांध्यं विधिं विधिवदग्नीः ॥ 376 ॥

[साध्य] गणदैवतमिदो द्वादशसंख्याः साध्याः । देवगणा इति शिवागमे
प्रसिद्धाः ॥ 377 ॥

[साय] शरे । स तस्य काये प्रजिघाय सायम् ॥ [स्थेय] अक्षदृग् न्या-
यदर्शकः ॥ द्वयोः । स्थेयाः विधेयेषु सदा प्रमाणम् ॥ [सैन्य] सैनिके ।
Śi. 5, 28 ॥ 378 ॥

[सौम्य] अनुग्रहमनोज्ञयोः । Me. 111 ॥ [सौम्याः] पञ्च तारका इत्व-
साख्याः सोमदैवतत्वात् । मृगशिर एव सौम्यमित्यन्ये । यथा । सोमेन [?]
सौम्यं मृगुरेयती च ॥ 379 ॥

[हृद्यम्] इत्यिये हृदिते च । Sp. 1533 । इज्जे । इयोस्य शोकस्तु न निर्जगाम ॥ 380 ॥

[हृद्यः] यथा । हृद्यसाधनविधौ निबद्धधीः ॥ अथ रान्ताः [अग्र] पुरः पुरस्तादर्थे । Ra. 6, 33 । प्रथमे । Śi. 5, 15 । अधिके । सामेपि योजनशते पूर्वोत्पन्ना गदाम्बुदाः । उपर्यर्थे । Ra. 6, 47 । आलम्बने । लब्धाग्रेपि ममज्जा-
ब्धौ । श्रेष्ठे वाच्यलिङ्गः । आविष्टालिङ्ग इत्यन्ये । यथा । त्वमयं हि समपस्य राज्यस्यास्य महीपतेः । परिमाणे पलस्य चेति पललक्षणे परिमाण इत्यर्थः ॥ 381 ॥

संघाते । मन्त्रायामस्य विज्ञेयं सहस्राणि दशैव तु ॥ [अद्रि] सूर्ये । अद्रिः सान्द्रकरौघनाशिततमःस्तोमोयमभ्युद्गतः । शाखिनि । उत्खायाद्रीन्द्रुतमभिमुखं पर्वतांश्च क्षिपन्तः ॥ [अग्र] त्रिदिवे गगने च । अभ्रात्किं निपतन्ति केपि गुणिनः स्वामिप्रसादोचिताः ॥ 382 ॥

[अस्त्रः] शिरसिजे । अक्षैर्विकीर्णः परितोस्य मिश्रैः । कोणे । त्र्यसं शृङ्गाटकं जगुः ॥ [अस्त्रम्] शोणिते । Śi. 18, 57 । अभ्रुणि । Me. 102 ॥ [अस्त्र] हयोः । K. Pr. 157, 10; I. St. XV, 296, 51 ॥ [अंहि] पादे । Ch. Ś. 1 । हुमूले । पश्य पञ्चयियरान्तराश्रयैः पूजिताः शाशिकरैरिवांहिषु ॥ 383 ॥

[अरः] यथा । नतामरनरः श्रीमानरः पातु जितेश्वरः ॥ [अरम्] चक्राङ्गे । Sū. 71 । शीघ्रे द्रुते । R. K. 3, 4 । शीघ्रगे । पथि गच्छन्नरो वरः ॥ [आरः] रीरी पित्तलभेदः । यथा । आरं कारयते तारम् । शनौ । आरेण सारा कथिता चतुर्थी ॥ 384 ॥

[इरा] अन्नाप्स्तरोविशेषयोरपि मङ्गः । अम्भसि अग्ने च । इरा तृप्तिकरी नित्यं पितृणां परमा सुधा । वाचि भूमौ च । सुवर्णघटनाचिता विदुषसंघसंसेविता भवत्यतितरामिरा भुयनमण्डनं यत्र मे । सुरायाम् । इरेय स्वाधमानैव वेदया मदविकासिनी । अप्स्तरोविशेषे । इरा नामाप्स्ताराः पूर्वं समुद्रादुद्गताभवन् ॥ [इन्द्रः] अन्तरात्मनि । Sp. 1117 । अत्र हि इन्द्रस्य आत्मनश्चिह्नमित्यादिष्युत्पत्तौ इन्द्र-
यमिति साधुः । आदित्ये । इन्द्रेण द्राविने ध्यान्ते ॥ [इन्द्रा] फणिज्जको मरुयकः ॥ 385 ॥

[उस्ता] गवि पुंस्यपि मङ्गः । यदाह । उस्तौगौ गवि हयोः ॥ 386 ॥

[उट्टी] मृद्गाण्डमलिञ्जरः । यथा । Śi. 12, 26 । पुंलिङ्गः करभेपि ॥ [ऐन्द्रि] इन्द्रशक्तौ जयन्तः । यथा । ऐन्द्रिणापि यदुदस्तन्निष्ठा मेध्यते मरभसं

वृषध्वजः । वाल्यर्जुनयोरपि मद्भूः । तयोरपीन्द्रसुतत्वादन ग्रहणम् । वालिनि । ऐन्द्रिस्तोयनिधीञ्जगाम चतुरः कक्षे वहन्नावणम् । अर्जुने । मुखप्रसादानुमितं तदैन्द्रेरनुमहं शंभुकृतं विवेद ॥ 387 ॥

[ओड्] जनस्तडागादिखनकः । यथा । ओड्ः खनन्ति हि वहन्ति तदीयपत्न्यः ॥ [कर] रश्मौ वर्षोपले पाणौ च । दशशतकरस्य रोधादेककरोद्दः प्रतिष्ठितो जयति ॥ [क्षर] यथा । क्षरत्येव क्षरं क्षरः ॥ 388 ॥

[कार] बलौ । विरात् [?] कारं यारानिधिरपि गृहीतस्तव भटैः ॥ 389 ॥

[कारा] बन्धन° । नराः संसारकारायाम् । बन्धे । Ra. 6, 40 । दूत्याम् । वरा काराकारा किमिह कुरुते प्रेम्णि गलिते । प्रसेवको वस्त्रादिमयं भाजनं यथा । सारं काराद्यु निक्षिप्य । हेमकारिका ओषधिः । [क्षार] धूर्तलघणं लवणभेदः । काचे भस्मनि च । सत्यं क्षारमणिः क्षारस्तस्य चिन्तामणेः पुरः । गोपेषु । कः क्षते क्षारनिक्षेपं विदधाति विचक्षणः ॥ 390 ॥

[कारु] कारके । Bh. K. 7, 28 । विश्वकर्मशिल्पिनोः । अस्याः सुचारुर्मधुरेव कारुः श्वासं वितेने मलयानिलेन ॥ 391 ॥

[कीर] शुके । कीराधिराज विरहज्वरकातराङ्गी याता न लोचनपथं मम बह्वभा ते ॥ [क्षीर] पानीये । Ku. 1, 9 ॥ [क्षुर] काण्डेक्षावपि मद्भूः । तीक्ष्णे तूष्मानाद्भूदः ॥ 392 ॥

[क्षुद्र] दरिद्रे कृपणे च । क्षुद्रो नैव ददाति किञ्चिदुचितं दद्यादथ स्वल्पकम् । निहृष्टे । Ku. 1, 12 । नृशंसः क्रूरस्तत्र यथा । आः क्षुद्रे पतिदूति राक्षसपशुम् ॥ [क्षुद्रा] व्याघ्री कण्टकारिका यथा । क्षुद्रामृतानागरपुष्कराख्यैः कृतः कपायः । नटी नटस्त्री यथा । क्षुद्रामिरुन्मुद्रितवृत्तबन्धे । व्यङ्गाङ्गीना स्त्री यथा । क्षुद्रापि रूपेण मदं बिभर्ति । बृहती क्षुद्रवार्ताकी । सरघा मधुमक्षिका यथा । Si. 12, 54 ॥ 393 ॥

वेदया शीलहीनोपलक्षणं यथा । धिक् ताः क्षुद्राः पृथुकुलगिरिषावदम्भोलितुल्याः ॥ [कुरु] भूपभेदे । Si. 16, 45 । श्रीकण्वजाङ्गल तीर्थविशेषस्तत्र यथा । कुरुक्षेत्रे विदुः स्याणु प्रभासे शशिभूषणम् ॥ 394 ॥

[क्रूर] नृशसे कटिने च । Me 102 । उष्णे । क्रूरैः करैरेव दुनोति भानुः ॥ [कृच्छ्र] अहसि पापे । कृत्स्नानि कृन्त्राणि रवितुर्नुनातु । कटे । Ra. 11, 2 ॥

[क्षेत्र] भरतादौ । इहैव भरतक्षेत्रे । आदिशब्दादेरावतादिपरिग्रहः । भगे । र-
ज्यन्ति जन्तवश्चित्रं क्षेत्रे मूत्रपथेऽप्यहो ॥ 395 ॥

केदारो । लूनः खलीकृतः क्षुण्णः शालिर्यैरेव मानवैः । आर्तास्तानेव पुष्पाणि
क्षेत्रजे विकृतिः कुतः ॥ उपलक्षणं च केदारः सस्यनिष्पत्तिस्थानस्य यथा । ऊपराणि
च क्षेत्राणि दूरतः परिवर्जयेत् ॥ [क्रोष्टी] सृगालिकायाम् । क्रोष्टृञ्जिशून्क्रो-
ष्टृचपि याति हित्वा । लाङ्गली कलिकारिका ओषधिः ॥ 396 ॥

[खर] दुःस्पर्शो । Śi. 8 ॥ [खरु] अश्वे सिते च । क्षुण्णं खुरैश्च खरुभिः
खरुधोरणीभिः । दन्ते । दन्ते मुखखुरः खरुः c. H. Śesha 121 (Bohtlingk's
ed., p. 434) ॥ 397 ॥

[गरः] उपविष मारको द्रव्ययोगः । रोगो रोगविशेषः । त्रिष्यपि । H.Y.
4,100 ॥ [गात्र] शरीरे । Śi. 11,13 ॥ 398 ॥

गजापदेशे । Śi. 18,46 ॥ [गिरि] पूज्ये । वृक्षागारेषु शेते गिरति मुनि-
गिरिर्चासमात्रं पवित्रम् । अक्षिरुजि । गिरिणा दूषितं नेत्रम् । कन्दुको वस्त्रादिमयं
क्रीडनकं गिरियको गिरिगुडः काष्ठादिमयं क्रीडनकं तयोर्यथा । क्रीडन्ति गिरि-
भिरपि ये कष्टं तेषां तु भूधराक्रमणम् ॥ 399 ॥

[गुन्द्रा] त्रयोऽप्योषधिभेदाः । तेषु यथा । गुन्द्राप्ररोहकवलावयवावकीर्णम् ॥
[गुरु] महान् बृहन् गौरवाहो वा । तत्र क्रमेण यथा । Śi. 11,38 ; 1,36 । पित्रादौ ।
Ku. 1,51 । आदिशब्दात् । सुता० Ku. 6, 83 । इत्यादौ श्वशुरेपि । एकम्
Sp 1367 । इत्यादावुपाध्यायेपि । गुरोः स० Ra. 2, 23 । इत्यादौ संस्कार-
केपि । गुरुद्वयाथ० Śi. 2, 6 । इत्यादावाराध्येपि । धर्मदेशके । सामायिकस्या
धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥ 400 ॥

अलघुर्भारयुक्तः । यथा । गौरवे तु सुवर्णस्य साक्षिणी जगतां त्रयी । अत्र हि
गुरोर्भावो गौरवम् । यथा वा । Sp. 7002 ॥ [गोत्रम्] क्षेत्रे । गोत्रं मणेरस्य
स रोहणाद्रिः । संभाव्यो बोधः संभाव्यबोधः ॥ 401 ॥

[गोत्रः] गां पृथ्वीं त्रायते गोत्रः । यथा । Ra. 3, 53 ॥ [गोत्रा] भुवि ।
गोत्रात्राससमाकुला मधुरिपुं प्राप्ता शरण्यं विभुम् । गवां गणे । गोत्रात्राणामिवेण
दर्शितबलः शौरिः स वस्त्रायताम् ॥ [गौरः] धेते । Ra. 2,35 । अरुणे ।
Śi. 11, 45 । पीते । Ra. 6, 65 । विशुद्धे । स्नानेन गौरं वपुः । चन्द्रमासि ।
गौरधोरितशर्वरीवरतमः स्तोमोयमभ्युद्यतः ॥ 402 ॥

विशदे । Ku. 1, 13 ॥ [गौरी] प्रियङ्गुः कङ्गुः ॥ 403 ॥

[घल] वासरे । जगद्विगमघस्रघस्मरसहस्रभानुप्रभापरिकथितपिण्डितो ल-
वणकूटमेवार्णवः ॥ [घोर] हरे । घोरः पूरयतां मतम् ॥ [चर] जङ्गमे ।
Ku. 6, 67 ॥ 404 ॥

चले । यात्राचरेषु कर्तव्या । द्यूतप्रभेदे । गमे नष्टे चरं कुर्यात् ॥ [चक्र]
प्रहरणे राष्ट्रे च । Śi. 12, 3 । कुलालोपकरणे । Sp. 4353 । आदिशब्दात् । दश°
M. 4, 85 । इत्यादौ तैलिकोपकरणेपि । तथा । आरोप्य° Ra. 6, 32 । इत्या-
दौ शिल्पिभाण्डेपि ॥ 405 ॥

जलावर्ते । चक्राणि निर्मलजलाकुलितोदराणि । छले दम्भे । Vās. 73, 1 ।
अत्र खलपक्षे चक्रं दम्भं धरतीति चक्रधरः ॥ [चन्द्र] अम्बुनि । चन्द्रेण वि-
द्रातितरां पिपासा । काम्ये प्रशस्ये । स्वैरं सात्त्विक चन्द्र संदिश ततः किं ते
प्रियं कुर्महे । सुवर्णे सुधांशौ च । H. Gh. I. v. 2 । मेचके । Śi. 5, 19 । अत्र
चन्द्र एव चन्द्रकस्तद्धान्मयूरः ॥ 406 ॥

[चार] बध्यतेस्मिन् बन्धो बन्धनशाला यथा । संसारचारान्तरकांदि-
शीकः । [चित्र] खे आकाशे आलेख्ये च । चित्रे न जायते चित्रम् । तिलके ।
चित्रचित्रितललाटपट्टिका ॥ 407 ॥

कर्बुरे । भात्यलंकरणरश्मिरञ्जितं चित्रवर्णमिव शक्रकार्मुकम् ॥ चित्रं चकार
पदमर्धपुलालयेन c. Śi. 5, 10 । इत्यादौ कर्बुरत्वोपचारान्नानाप्रकारेपि ॥ 408 ॥

[चौर] चूडा शिखा । गोस्तनौ हारभेदः ॥ [चुक्र] अम्ले रसे यथा ।
चुक्रो रस इयोद्विक्तपित्तहेतुतया मतः । तद्योगात्काञ्चिकादावपि । अम्लवेतसो वृक्ष-
विशेषः ॥ 409 ॥

वृक्षाम्लं वेपवारविशेषः ॥ [चौर] वाच्यलिङ्गः । सुगन्धं सुरभि ॥ 410 ॥

[छिद्र] शिल्पिं भूमिस्फोटम् ॥ [छिद्र] विवर । रन्ध्र] छिद्रशब्दो
इयोर्यथा । मुजंगमा इव परच्छिद्रान्वेपिणः । विवरशब्दो गते । M. M. 180, 6 ।
दोषे । अपातविवरः शत्रुः स्वल्पोपि हि दुरासदः । रन्ध्रशब्दो गते । निविशते
रन्ध्रमंगिरीणाम् । दोषे । Ra. 15, 17 ॥ तरुच्छिद्र° Su. 1994 । नीरङ्गी-
विवरार्पितं कुलवधूलीलाकटाक्षं नुमः । नीरन्ध्र° Śi. 8, 3 । इत्यादौ गते-
पचारादन्तरालेपि ॥ 411 ॥

[जारी] यया । नृपशिखिसहजारीहस्तगो अभुकन्या [?] ॥ [टार]
लङ्गः पिङ्गः । द्वयोः । उदारैः परितुप्यन्ति टारैः शृङ्गारिणो नृपाः ॥ 412 ॥

[तन्त्र] चतुर्दशस्वर्थेषु । सिद्धान्ते । चतुष्पीठमिदं तन्त्रम् । राष्ट्रं राष्ट्र-
चिन्ता यया । Bâ. I, 24 । परच्छन्दे परायत्ते । स्मरश्वरतन्त्रं जगदहो ।
प्रधाने । अतन्त्रं संसारो भवति विदिते तत्त्वविभये । अगदे । V. Ś. III, 1 ।
कुटुम्बं परिवारः । तस्य कृत्यं धारणं कुटुम्बकृत्यम् । तन्तुवानं तन्तुवायोप-
करणम् । यया । तन्त्रादचिरोद्धृतस्तन्त्रकः पटः c. Pâ. 5, 2, 70 । परि-
च्छदः सैन्यादिरूपः । यया । भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राज-
लोकः ॥ 413 ॥

शास्त्रे । द्वित्रान् स्वतन्त्रसमयानुगतान्विशेषानुक्तावगच्छति जगज्जितमेव मूढः ।
करणं निधुवनम् । द्व्यर्थसाधकः श्लेषः । यदाह । साधारणं भवेत्तन्त्रम्
c. S. K. II, 68 p. 92 । यया । श्वेतो धावतीत्यादि । तत्र यया । तन्त्रो-
क्तिभिः सूचितगूढभावा वेद्या हठादेव विमोहयन्ति । इतिकर्तव्यतायाम् ।
कुर्वन्ति किं कृतधियोपि हि तन्त्रमूढाः । तन्तौ । तन्त्रं प्रसारयति पश्य तन्तु-
वायः ॥ 414 ॥

[तन्त्री] नङ्गी वर्णी । वपुषः सिरायाम् । तन्त्र्यः खड्गप्रहारैर्धगधमिति गलद्र-
क्तधाराप्रतानाः ॥ [तरि] दशावस्था । वस्त्रादीनां पेटके स्थानविशेषे ॥ 415 ॥

[तन्त्री] प्रमीला इन्द्रियस्थानता आलस्यमिति यावत् । द्वयोः । ऐन्द्रिणा°
c. 2, 387 ॥ [तारः] निर्मल° । Śi. 5, 21 । मुक्ता° । रणघरणभूषणस्तर-
लतारहारच्छटः । उद्य° । Śi. 11, 9 । नक्षत्रे । Ku. 8, 73 । नेत्रमध्ये ।
M. M. 52, 1 । उद्भटेपि मङ्गः । तत्र वाच्यलिङ्गः । यया । तारप्रहारशकली-
कृतगात्रयटिः ॥ 416 ॥

[तारम्] यया । भस्त्राभूपास्यजुषस्तारक्रियया विलुप्ततारस्य ॥ [तारा]
बुद्धदेव्याम् । तारादेवी दिशतु कुशलं कल्पवल्लीव सा यः । सुमीधपत्न्याम् ।
Su. 1677 ॥ 417 ॥

[तीव्र] कटौ । तीव्रं वातहरं प्राहुः । उष्णे । तीव्रांशुभिन्नमिव शार्वरमन्ध-
कारम् । अत्यर्थे । Ku. 3, 73 ॥ 418 ॥

[तोत्र] वेणुकं हस्त्यारिका यया । महामात्रस्तौत्रैस्तुदति समदं दुष्टकरिणम् ।
प्रतोदः प्राजनं यया । तमः पिपिशोररुणस्य दीव्यत्तोत्रागिरेः [?] नो गणयन्ति

धुर्याः ॥ [दर] भये । Ki. 1, 33 । गते । स्थाने समीकृतदरे कण्टकादिविशो-
धिते ॥ ईषदर्थे तु दरेत्यव्ययं देश्यपदं वा । यथा । दरदलितहरिद्रापिञ्जराण्यङ्ग-
कानि c. V. Ś. III, 17 ॥ [दसौ] यथा । Śi. 13, 23 ॥ 419 ॥

[धर] कूर्माधिपे महाकमठे । ध्रुवं दधे धरो धराम् । गिरौ । Śi. 5, 69 ।
कर्पासतुलं तन्तुकारणम् ॥ [धरा] जरायु गर्भवेष्टनम् ॥ 420 ॥

[धार] जल° । धाराधरे वर्पति वारिधारैः । ऋणे । पितुः स्फारं धारं क्षि-
पति नृपतिः शात्रववधात् ॥ [धारा] उत्कर्षे । धाराधिहृदो रसः । सैन्यापे ।
धाराह्वयं परिगताः सुभटा नयन्ति ॥ 421 ॥

संतत्याम् । धारावाहिपु बोधेषु कोधिकोर्थः प्रकाशते ॥ [धात्री] जनन्याम् ।
धात्रीस्तन्यनिपानवार्धितवपुः ॥ [धीरः] त्रिविधः । Śi. 19, 75 ॥ 422 ॥

[धीरम्] यथा । निजगुणगरिमग्न्यातिमतः को धीरस्य विदेशः [c. Sp.
1947] । अत्र श्लेषोक्त्या धीरशब्दः कुङ्कुमेपि ॥ [नरम्] रामकूर्पूरं कर्पू-
रभेदः ॥ [नक्र] नासायाम् । सा छिन्नकर्णनक्रा पुर एतेषाममङ्गलं जाता ॥ 423 ॥

[नीत्र] वलीके पटलान्ते । Śi. 3, 49 ॥ [नेत्र] वस्त्रे । Da. p.
20, 5 ॥ 424 ॥

मूले । Vās. 19, 2 ॥ [परः] अन्यस्मिन् । त्रिभुवनमिदं विभ्रत्येके परे
तु रसातलम् । शत्रौ । Ki. 1, 41 । आत्मपृथक्पूर्वान्ययुक्तेष्वपि मङ्गः । आत्म-
नः पृथक्ते । Sp. 6579 । पूर्वस्मादन्यस्मिन् । Ku. 1, 31 । स्वमते तु अन्य-
त्वोपचारान् तयोरपि ग्रहणम् । युक्ते । परं पवित्रं परमं पुरातनम् ॥ [परम्]
यथा । K. Pr. 91, 6 । केवले परमव्ययमित्यन्ये ॥ [पत्र] यानं वाहनं पक्षः
पतत्रं तयोर्यथा । Śi. 12, 2 । छुरी कृपाणिका यथा । जैत्रं पत्त्रं नर्तयत्यत्र धीरः ।
विवक्षितप्रतिज्ञाक्षराधारे भूर्जादावपि दृश्यते यथा । दत्ते पत्त्रं कुवलयततेरायतं
चक्षुरस्याः ॥ 425 ॥

[पार] द्वयोः । प्राप्नुं पारमपारस्य पाराचारस्य पार्यते । स्त्रीणां प्रकृतिव-
क्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥ [पारी] पूरपरागयोः । कर्पूरपारीपरिधूसराङ्गः ।
पात्र्याम् । Śi. 12, 40 । कर्करिकायाम् । इह हि कनकपारी सीधुगन्धैकबन्धुः ।
हस्तिनः पादबन्धे । अपारपारीपरिरुद्धगात्रः ॥ 426 ॥

[पात्र] कूलयोर्मध्ये । सत्पात्रोपचितापि जायामृतुलं धत्ते कथं सा नदी । पर्णे ।
पात्रैरेव भवेत्तरोरपि यतश्चायापि निष्ठिष्ठकैः । नृपतिमन्त्रिणि । पात्रे स्थिता नरपते-

रिह राज्यचिन्ता । भाजने । धिदैवं लोचने स्वच्छे पात्रं° Su. 3156, Pa. 447 ।
यज्ञभाण्डे शुगादौ । ऋत्विजो विहितपात्रसंग्रहा यज्ञरङ्गभुवि चेररञ्जसा ॥427॥

[पुर] शरीरनगरयोः । Śi. 13, 28 । गृहे । पुराणि यस्याः सवराङ्गनामि
N. Oh. 1, 21 ; c. K. Pr. 339, 9 । पाटलिपुत्रे । पुराधिनाथः पुर एष न-
न्दः ॥ [पुण्ड्र] इक्षुभेदे । सा क्षेत्रभूः पुण्ड्रविपाकपिङ्गा ॥ 428 ॥

तिलके । Bā. II, 2 । पृष्ठे पुण्ड्रा अर्थकरा इत्यादौ तु अन्धविषयेषु श्वेतवि-
न्दुषु तिलकोपचारात् पुण्ड्रशब्दः । पुण्डरीके । पुण्ड्रेः सरो मण्डितम् ॥ [पुर]
नृपभेदे । Śā. 24 ॥ 429 ॥

[पुर] खाद्यविशेषे । पूरैरभ्यर्च्या [?] देवी ॥ [पोत्र] सूकरस्य
मुखाग्रे । S. K. 222, 7 c. Pa. 1214 । अत्र पोत्रमस्या अस्तीति पोत्रिणी
सूकरी ॥ 430 ॥

[बभ्रु] विशाले वाच्यलिङ्गः । अभिशूलिनोः । संहारकारी जगतोपि बभ्रुः ।
मुनौ । बाभ्रव्यो भ्रमवर्जितः । अत्र हि बभ्रोरपत्यं बाभ्रव्यः । विशाले । रक्षसां
सुभ्रुवो भान्ति पिङ्गैर्बभ्रुनिरीक्षणैः ॥ [भद्रम्] मङ्गले । An. VII, 49 ॥ 431 ॥

श्रेष्ठः प्रशस्त्यतमः साधुः सज्जनस्तयोर्यथा । क्षेमं° c. 2, 312 । काञ्चने ।
जन्निद्रभद्रनलिनोपमवक्त्रचन्द्रा । करणान्तरं नृत्तविषयो विन्यासविशेषः ॥ [भद्रः]
रामस्य चरो रामचरः । हस्तिजातौ । K. Pr. 26, 6 । मेरुकदम्बक इति मेरु-
समीपवर्तिन एकस्य कदम्बस्य भद्रेति नाम लोके प्रसिद्धम् ॥ 432 ॥

गौरवविशेषो यस्य मुखे श्वेतस्तिलकस्तत्र यथा । यदनुमहतो याति बलीवर्दोपि
भद्रताम् । शंभौ । भद्रो भद्राणि पुष्पाति ॥ [भद्रा] विटौ । शुक्लाटम्यां दिव्या
भद्रा । कट्फलमौपधम् । कृष्णा पिप्पली अनन्ता दूर्वा राक्षा एलापर्णा ॥ 433 ॥

[भार] वीर्ये । Śi. 1, 57 ॥ [भीरु] योपिति स्त्रीभेदे सव्यसनायं
स्त्रियां स्त्रीलिङ्गः । योपिति क्रियावचनत्वादूष् [sic] न भवति यथा । Bh. K.
4, 21 । यदि जातिवचनत्वं मन्यते तदा भवत्येव ऊङ् यथा । Me. 101 । [°नते
भीरु°] । अत्र ऊङि सति आमन्त्र्ये ह्रस्वं मन्यते ॥ 434 ॥

[भूरि] स्वर्णे । भूरिभूषितशरीरयष्टिभिः ॥ [मन्त्र] देवादिसाधनं महाक्वी-
जादि यथा । V. Ś. III, 1 । वेदांशे । Śi. 14, 26 । गुणवादे । Śi. 2, 29 ॥
[मरु] पर्वते । उत्पद्यतेमरमरौ मृतोपि व्रतमध्यगः । देशे । Su. 947 ॥ 435 ॥

[मार] मृतिविघ्नयोः । मारो हि शाम्यति महेश तव प्रसादात् ॥ [मात्र] अवधृतौ । M. M. 153, 5 । स्वार्थे । Ku. 2, 33 । कात्स्न्ये । दीयतां विप्रमा-
त्राय ॥ [मात्रा] परिच्छदे । महामात्रैस्त्रासत्रुटितरिपुर्वैर्गैः प्रतिदिनम् ॥ 436 ॥

अक्षरं स्वरव्यञ्जनसमुदायः । तस्यावयवः । तत्र अल्पे च यथा । B. H. 67, v. 19 ।
द्रव्ये । मात्रां गृहीत्वा कुरु तीर्थयात्राम् । कर्णभूषणे । ओत्रेषु मात्रां दधते खगाव्यः ।
काले सूक्ष्मे कालविशेषे । एकमात्रो भवेद्भ्रस्वः c. Ath. Prāt. 1, 59 ; Bh. N.
17, 106 । वृत्ते । मात्रावर्णविभेदेन यदुक्तं लौकिकं द्विधा ॥ 437 ॥

[यात्रा] वृत्तौ वर्तनोपाये । शरीरयात्रापि न तेन सूत्रिता । व्यवहारोपि वर्त-
नोपायत्वाद्भूतिरेव यथा । Sp. 3862 ॥ [राष्ट्र] उत्पाते । वाच्यं तस्य न किंच-
नापि विबुधैर्यो नैव राष्ट्राकुलः ॥ [रेत्र] पेयूपममृतं नवप्रसूतधेनुक्षीरे वा । पटवासः
पिटातकः ॥ 438 ॥

रेतः शुक्रं सूतकः पारदः ॥ [रौद्र] सर्वेषु । R. Ś. 1, 1 ॥ [वरः] वृत्तौ ।
Ra. 7, 13 ॥ 439 ॥

श्रेष्ठे देवतादेः सकाशादभीक्षिते च । Śi. 1, 50 ॥ [वरम्] घुसृष्टे । वर-
तिलकविचित्रं भालदेशं वहन्ती । किञ्चिदिष्टे मनागिष्टे । Me. 6 । अत्र वरमिति श-
ब्दः ह्रीवे भाविष्टलिङ्गः । अव्ययमित्यन्ये ॥ 440 ॥

[वक्रान्] पुटभेदो जलावर्तः । यथा । वक्रेषु नक्राः परितः क्रमन्ते ॥ [वक्रः]
कुटिलक्रूरयोः । K. Pr. 237, 2 ॥ [वप्र] पर्वतसानावपि । तत्र प्राकारे च यथा ।
Śi. 3, 37 । रोधस्तटं यथा । Me. 2 ॥ 441 ॥

क्षेत्रे केदारे । वप्रेषु यस्मिन् हरिणाश्चरन्ति । ताते । वृद्धे वप्रे गृहपरिसरस्था-
यिनि प्रायशो वा मृत्युं प्राप्ते जगति न भवेत्कार्यनिष्पत्तिदोषः ॥ स्वर्णसीसकयो-
रपि मद्भुः । यथा । वप्रप्रोतं श्रवणयुगलं दोलयन्नेष मूर्खो विद्वं क्रीडाशकुनिसदृशं
मन्यते भ्रामवासी ॥ [वज्र] हीरो मणिवेधकं रत्नं यथा । Ra. 1, 4 । सामान्य-
रत्नेषु । Śi. 4, 41 । बालकं ह्रीवेरम् । तडित्यपि यथा । Ku. 3, 74 ॥ 442 ॥

[वारः] अवसरे । Śi. 11, 20 । वृन्दे । रिपुनरपतिवारं वारयत्येष वीरः ॥
क्रियाभ्यासवृत्तावपि यथा । M. M. 62, 4 ॥ 443 ॥

[वारिः] घटी जलोदञ्चनी । सरस्वती नदीभेदः ॥ 444 ॥

[वीरः] श्रेष्ठे । B. H. 68, v. 30 ॥ [वीरम्] शृङ्गी विपौषधिः । नतस्त-
गरवृक्षः ॥ [वीरा] दशस्वर्थेषु । रम्भा कदली ॥ 446 ॥

मदिरा घुरा । पतिपुत्रवती भर्तृघ्नतयुता स्त्री । शेषा ओषधयः ॥ 447 ॥

[वृत्र] मेवे रिपौ वासवे गिरौ च । वृत्रेण मित्रायितम् । ध्वान्ते दानवे च ।
 Śi. 11, 56 ॥ [वेर] शरीरे । कुवेर° Ku. 3, 25 । अत्र हि कुत्सितं वेरं
 शरीरमस्य कुवेरो धनदः ॥ [शरम्] यथा । शरीरेव शरैर्हन्ति पाथोदःप-
 धिकाङ्गनाः ॥ 448 ॥

[शस्त्र] लोहे । M. M. 169, 5 ॥ [शस्त्रि] जिष्णुर्जयनशीलः । तडि-
 त्वान्मेघः ॥ [शार] शयले । Me. 47 । वाते । अभ्रान्तशारविशराखविशी-
 र्णपर्णाः ॥ 450 ॥

धूतोपकरणे । उत्खातप्रतिरोपितैर्नृ° B. H. 90, 1 ॥ [शारि] शकुनौ ।
 Me. 82 । अत्र शारिरेव शारिका । धूतसाधने । शारिव्यमकराः प्रहारविधुरा
 धूर्ता नटन्त्याकुलाः ॥ 451 ॥

[शिशु] शाकं पञ्चमूलफलादि दशविधं व्यञ्जनम् ॥ [शीघ्र] चक्राङ्गं
 रथावयवस्याङ्गम् ॥ [शुक्र] ज्येष्ठमासेषौ च । शुक्रस्य किं चित्रमिदं त्रिलोकीं
 यदक्रमेणाकृत तीव्रतापाम् ॥ 452 ॥

[शुभ्र] अभ्रके । शुभ्रं सूतेन जारयेत् ॥ [शूर] चारभटे । Śi. 1, 45 ।
 सूर्ये । शूरः क्रूरतमः सपत्नसमरक्रोधादिबालोहितः ॥ [सर] द्वयोः । संनिपाते
 हि वीराणां मृत्योरग्रेसराः सराः ॥ 453 ॥

[स्वर] शब्दे । Ku. 1, 45 ॥ उदात्तादावपि मङ्गः । यथा । निहन्त्यरीने-
 कपदे य उदात्तस्वरानिव ॥ [सत्त] धनेपि मङ्गः । धनाच्छादनयोर्यथा । आपद्-
 तानुद्धर सत्तवृष्ट्या । सदादाने । विप्रैः सूचितनक्षत्रैः सत्तागारेषु भुज्यते । बने ।
 सत्तेषु यस्त्रासविहीनबुद्धिर्ध्यायिद्विभुं संसृतिभीतचेताः । दम्भे । सत्तायन्ते सत्तिगश्चे-
 त्किमेभिर्ज्ञानैर्ध्यानैः सत्क्रियाभिर्व्रतैश्च ॥ [स्वरु] यूपखण्डकं छुरिकाप्रायं दाहमयं
 लम्बमानं यत्क्रियते । सर्वेषु । स्वरौ स्वरौ चित्यनिधिर्धिडौजा दृष्टिं निधत्ते वित-
 ताभिर्मर्षः ॥ 454 ॥

[सारः] श्रेष्ठे वाच्यलिङ्गः c. Gan. 114 । मज्जनि । Ra. 10, 10 । यच्छ्रुतिः ।
 अपां वा एष मज्जा यद्रजानीति । बले । Ku. 1, 17 । श्रेष्ठे । परोपकरणं कायादसा-
 रास्सारमुद्धरेत् ॥ [सारम्] द्राविणे । Ra. 5, 26 । न्याय्ये । रे चित्तं वित्तलुच्यतया
 त्यया किं बभ्रम्यते जगति नैव हि सारमेतत् । वारिणि । Me. 20 ॥ 455 ॥

[स्फार] स्फरकादीनां बुद्बुदो बुद्बुदाकारः पित्तलादिमयोलंकारः ॥ [स्थिर]

मोक्षे । स्थिरव्रतस्थः पदमश्रुवीत ॥ [स्थिरा] भुवि । यत्र स्थिरापि स्थितिमेति
न क्षणं का तत्र वार्त्ता किल तूलराशिषु ॥ वृद्धेपि मद्धः । यथा । Ku. 5, 47 ॥ 456 ॥

[सिरा] अम्बुवाहिनी जलस्रोतः । यथा । इन्दुदृषदां भिन्दानमम्भःसिराः ॥
[सिर] पिप्पलीमूलमोषधिभेदः ॥ [सीर] अंशुमालिनि । सीरः कीरमुख-
च्छविः ॥ 457 ॥

[सूत्र] सूचना° व्यवस्थायां च । Śi. 2, 112 ॥ 458 ॥

[स्वैर] द्वयोः । Śi. 5, 53 ॥ [हर] रुद्रे । Ku. 3, 67 । शेषयोः । भस्म-
भिः कश्मलो हरः ॥ 459 ॥

[हरिः] षोडशस्वर्येषु । सर्वेषु । यस्य व्याहरतो हरिं शुक्रमपि स्वस्वामि-
धानभ्रमाच्चन्द्रेन्द्रानिलपन्नगार्यमयमैराज्ञाविधौ स्पर्धितम् । हर्यक्षस्य हरीशितुर्हरिगते-
हर्यङ्गहर्याकृतेः साहाय्यादरिमान् हरिर्हरिमिवास्थत्तं हरी रावणम् ॥ अस्य व्याख्या ।
यस्य रावणस्य कीरं प्रति हरिमिति जल्पतश्चन्द्रादिभिः स्वनामभ्रमादादेशविधौ
ममाज्ञा दीयतां ममाज्ञा दीयतामिति अहमहमिका व्यधायि तं लङ्केशं हरमिव
भेकमिव हरी लोकान्तरे हरिरूपेन्द्रो रामनामा हरिमानंशुमानास्थदक्षिपत् । हरी-
शितुः कपीश्वरस्य सुग्रीवस्य हर्यक्षस्य हरिर्दण्डलोचनस्य हरिगतेर्वाजिगमनस्य
हर्यङ्गहर्याकृतेः पिङ्गाङ्गसिंहाकारस्य साहायकादित्यर्थः ॥ 460 ॥

[हिंसा] काकादनी कृष्णला ॥ 461 ॥

[हीर] त्रिष्वपि । देयान्मन्दाकिनीतीरे हीरो हीराङ्गदः भ्रियम् ॥ [होरा]
शास्त्ररेखाभेदयोः । होरां मुनिकिशोराय व्याचख्यौ स विचक्षणः ॥ 462 ॥

अथ लान्ताः ॥ [आल] अनर्थं । सोप्यालमालप्य चचाल बालः ॥ 463 ॥

[आलि] सेतौ । तस्मिन्नालिप्रदेशे जलधरपटलैः प्रापिते तामवस्थाम् । अ-
नर्थं । मिथ्यालोविषयस्त्वया प्रियतमे कोपादहं किं कृतः । विशद आशयः स्था-
नमभिप्रायो वा । वृद्धिकेपि मद्धः । यथा । ते वृत्तविषमालिविषं मूपिकविषमपहर-
न्त्यशेषेण ॥ [आलुः] यथा । भवति भुवनं सव्यं द्वारे शयातुमिरालुभिः ॥ 464 ॥

[इला] उर्व्याम् । अस्यां राजन् जलधिपरिखामेखलायामिलायाम् । वाचि
गवि च । इला सा धन्या स्याद्भगवति शिवे या प्रणिहिता ॥ [कलम्] अजीर्णो
जरारहितः । अव्यक्तो मधुरो ध्यानो यत्र अव्यक्तमधुरध्वानः । तयोर्वाच्यलिङ्गः ।
अव्यक्तमधुरध्वनिमात्रे तु पुंसि । अजीर्णं । सुदृढैरङ्गसंधानैर्वृद्धोपि हि कलः
किल । रेतसि । खलेन निष्कलश्चक्रे बालोऽयं राजयक्ष्मणा । अव्यक्त° । K. Pr.

324, 5 ॥ मनोहरेपि मद्भुः । यथा । Ku. 1, 56 ॥ [कला] कालः काल-
विशेषः । यथा । लीलागृहे प्रतिकलं किलकिञ्चित्तेषु ॥ 465 ॥

कलने संख्याने । न शक्यात्र कला कर्तुमपि कल्पशनैर्यदि ॥ अंशमात्रे ताल-
गुरौ निवृत्त्यादौ छले शक्तावपि च मद्भुः । अंशमात्रे । चेतः कालकलामपि प्रकु-
रते नावस्थितिं तां विना । तालगुरौ । त्रिकलश्चाथ पुटो मतो बुधैः । निवृत्त्यादौ
शैवागमप्रसिद्धे शक्तिपञ्चके यथा । कलाभिर्भुवनैर्वापि तत्त्वैर्वापि विशेषतः । छले
कुटे । S. K. 212, 4 । शक्तौ पदार्थात्मविशेषे । वन्देमहि च तां वाचममृता-
मात्मनः कलाम् ॥ [कलि] विभीतके । निष्पन्दस्य कलेस्तत्र स्थानदानाद्विभीत-
कः । कलिद्रुमः परं नासी [?] दासी कल्पद्रुमोपि सः ॥ शूरो विक्रान्तः । वि-
वादे । Sp. 1378 । युधि । धनवानन्यतः कलिम् ॥ 466 ॥

[कालः] कृतान्ते । Sp. 5077 ॥ [काली] कालिका योगिनी यथा ।
कोपादुदस्थात्किल तत्र काली । क्षारकीटः कीटविशेषः ॥ 467 ॥

मातृभेदे । Ku. 7, 39 ॥ [काला] नीली गुटिका ॥ [कील] अग्नि° ।
कीलावलीढभुवनत्रितयस्य तस्य को नाम कल्पशिखिनः प्रतिमानमेति ॥ 468 ॥

कफणौ । कीलोपघातान्कययन्ति मल्लाः । स्तम्भे । Śi. 5, 59 । शङ्खौ । जन्म
तस्य किल कर्णयोर्गतं वक्षकील इव दुःसहो भवेत् ॥ [कीला] रताहतिः सुरतप्र-
हणनं यद्वात्स्यायनः । कीला उरसि कर्तरी शिरसि विद्धा कपोलयोः c. Śāśv. 766n ॥
[कुल] गेहे । त्रयमूर्ध्वमुखं नेयं यशो देवकुलं कुलम् । देहे । याः शक्तयः
शरीरस्य ताः प्रोक्ताः कुलदेवताः । जनपदे । यस्मिँल्लाटकुले कुलीनचरिताः प्रायः
पुमांसः सदा । अन्वये । Ku. 5, 41 ॥ 469 ॥

[कुल] सैन्य° । कुलस्ययोधसंघाता युद्धवेला विभाति सा ॥ [कोलः] भेलके ।
एककोलकलिताखिलभाण्डः । उत्सङ्गे । कोले कलिन्दस्य पुलिन्दबाला ॥ 470 ॥

[खल] कल्कः कृष्णखेहं द्रव्यम् । भूर्युद्धाद्यर्थं शष्पाद्यपनयनेन संस्कृता
भूमिः । स्थानं धान्यनिष्पवणक्षेत्रम् ॥ कल्कक्रूरकर्णेजपेषु । व्रजति विरसत्वमि-
तरः सत्यं परिमलितद्वन्द्वराः सन्तः । यान्ति तिलाः खलभावं ज्ञेहः पयसो
विकारेपि ॥ भुवि । खलप्रविष्टाविव ताम्रचूडौ । स्थानेधमे च । सत्त्वेत्रतो यत्र
फलं गृहीत्वा निक्षिप्यते क्षोदयितुं खलेषु ॥ 471 ॥

[खल्ल] निम्ने वाच्यलिङ्गः । चतुर्ष्वपि । खल्ले हि भिल्ला गमयन्ति कालम् ॥ 472 ॥

[गोला] पञ्चाञ्जनं भेषजभेदः । गोदावर्याम् । गोलाकूले बहुलबकुले तूलिकां बालुकाभिः ॥ 473 ॥

मण्डलं समूहः ॥ [चिल्ल] यथा । पयसि प्राविशन्मत्स्योहरच्चिल्ली तथा-
मिषम् । अत्र जातिवाचित्वाङ्गीः ॥ [चिल्ल । चुल्ल । पिल्ल] छिन्नलोचने ।
द्रुहिणस्ततो भवतामुदभ्रुचिल्लः । स मान्त्रिणं वार्द्धकचुल्लमेव । मुक्तोपपिल्ल-
यावत् । छिन्नेक्षिण । चुल्ले फुल्लेवदातव्या वर्तिरेषा सुनिर्मला ॥ 474 ॥

[चुल्ली] यथा । Pa. 3921, c. S. K. 145, 7 ॥ [चेल] गार्हिती ।
ताभिर्त्राक्षणचेलीभिर्हिते चारित्रपादपे विच्छायमभवद्राष्ट्रम् ॥ [छल] छद्मं ।
Śi. 16, 52 । स्वलितं परस्य वदतोर्यविकल्पोपपादनेन वचनविघातः । यन्मि-
नवकम्बलोयं माणवकः कुतोस्य न च कम्बलाः । तत्र यथा । वस्तु निरूप-
निपुणं वचनैश्छलमुखरकल्पितैः किमिह । कन्यागत इति सविता नहि दुष्यति
वचनमात्रेण ॥ मतिभ्रंशादिकं वा तत्र यथा । देवो यस्य च्छलान्वेषी ॥ 475 ॥

[छल्ली] वल्कले । छल्लीछन्ना भान्ति पल्लीषु मिहयः ॥ [जल] गोकललं
शुक्रशोणितयोरीपद्मनः परिणामो गर्भप्रथमावस्थेति यावत् । जडे मूर्खेभ्युनि च ।
Śi. 5, 37 ॥ [जालम्] क्षारकं कुड्मलं तत्समूहो वा । यथा । Me. 26 ॥ 476 ॥

दम्भ आनाये च । जालावलम्बेन हि धीवरोपि प्राणातिवाहं कुर्वते जलेभ्यः ॥
धूर्तकृत्येपि मद्भुः । यथा । Me. 68 । [Mh. यत्र जालैः] ॥ [झला] आतपोर्मि-
रातपवीचिः । झल्लकायामपि ॥ 477 ॥

[तलः] तालद्रौ । तलस्य शुचिरात्फलं फलति तत्किमेतावता भवेयुरजरा-
मरास्तदुपयोगिनः केचन । स्वभावेधरे च । Śi. 2, 111 । तताञ्जुष्ठमध्यमपाणौ
वितस्तिमात्रे पृष्ठेपि । पृष्ठे क्लीवस्तत्र यथा । Ra. 2, 50 ॥ 478 ॥

[तल्ल] यथा । अनिलधलयन्मल्लीस्तल्लकल्लोललासकः ॥ [ताल] कालस्य
क्रियया आवापनिष्क्रामादिकया मानं परिच्छेदकं चक्षुष्यादि यथा । Śi. 11, 10 ।
हस्तमाने । पञ्चतालमितां रज्जुं पञ्चाङ्गी तत्र कल्पयेत् ॥ 479 ॥

करास्फोटे करतले च । Me. 76 । हरिताले । ताम्रं तालेन लेपयेत् ॥ गृहा-
दिरक्षणाय लोहादिमययन्त्रेपि ॥ [तुला] मान उन्मानविशेषे । वार्द्ध्यं भूण-
हत्यां च तुलया सह तोलयेत् । सादृश्ये । Ku. 5, 34 । भाण्डे जलोदञ्चनोप-
करणे । प्राप्यते स्यादु पोतस्थेस्तुलायां तोलितं जलम् ॥ 480 ॥

गृहाणां० । Śi. 3, 50 ॥ सदृशधटयोरपि मद्भुः । सदृशे । त्वमेव ते तुला

नाथ त्वमेव च तव प्रभुः । धटे दिव्यविशेषे । इतीव भानुः स विवृद्धतापस्तुलां
विशुद्धार्थमुपाकरोह ॥ [दल] शस्त्री० । दलविलगतशस्त्री सर्पिणी किं भयाय ।
अर्धशब्देनात्र खण्डं समभागश्चोच्यते । तत्र खण्डे यथा । Bh. Ś. 37 । सम-
भागे । पदयुतपदवर्गदलम् ॥ 481 ॥

उत्सेधवत्सोच्छ्रायं वस्तु उत्सेधवद्भस्तु यथा । लेपेन कर्णं सदलं चकार ॥
सुगन्धिपक्ष्मोपादानहेत्वोरपि मूढः । सुगन्धिपक्षं सुरभिद्रव्यविशेषः । यथा । गोरो-
चनादलाशिलातललेपिताङ्गं नारीनरेन्द्रनरवश्यकरं वदन्ति । उपादानहेतुरुपादानका-
रणं प्राप्तादायर्थं पापाणादीत्यर्थः । यथा । Śi. 4, 44 ॥ लोकख्या सैन्येपि
दृश्यते यथा । गजाश्चप्रायमेणाक्षि दलं नो रक्षणक्षमम् । स्मरावस्कन्दपातेभ्यस्त-
वाधरदलं विना ॥ [नलः] पितृदेवः पितृरूपा देवता ॥ [नलम्] यथा ।
नलिनी० Ku. 4, 6 । अत्र हि नलानि पद्मानि विद्यन्ते यस्यां सा नलिनी ॥ 482 ॥

[नाल] काण्डं दूर्वादीनां गण्डिका यथा । दूर्वानालेन बालानाम् ॥ प्राण्य-
ङ्गजलनिर्गमयोरपि । प्राण्यङ्गे गले । अलिकुलनीलं नालं यो धत्ते सोवताङ्गणेशो
वः । जलनिर्गमे । नालेन कूप इव पूरित एव सद्यः ॥ [नाली] शाककलम्ब-
को लघुनम् ॥ [नील] मणौ मणिविशेषे । नीलकुट्टिमतले जलध्रमादु-
च्छ्रितान्तवसना व्रजन्त्यमी । शैले । विदेहक्षेत्रमुद्दिष्टं मध्ये निपधनीलयोः ॥ 483 ॥

[नीली] ओषध्याम् । Śi. 4, 44 । लाञ्छनं लक्ष्मविशेषः ॥ [पल्लि]
ग्रामके । K. Pr. 132, 3 । कुट्ट्याम् । पल्लीं पर्णमयीं प्रविश्य कृतिभिर्नीतं वयः
कैश्चन । गृहगोपिकायामपि यथा । पल्लीरुतं ब्रह्मणि राज्यहेतुः ॥ [पालि] अग्निः
कौणो धारा वा । कोणे । पालीलीनतनोर्जराधवलितं मूर्धानमालोक्य मे । धारा-
याम् । पालीषु मत्तगजदन्तविदारितास्तु । पङ्क्तौ । पालीयं चम्पकानां परिमलवि-
चलत्पट्पदश्रेणिभाजाम् ॥ 484 ॥

जात० । पालिर्न पालयति जातु चिरात्स्वकान्तम् । प्रान्ते । Sp. 4102 । सेतौ
प्रशंसायां च । समुल्लसद्दृष्टिस्तथातरंगिणीप्रभाप्रवाहस्य बहिः प्रसर्पतः । बद्धेव
रोद्धुं किल पुष्पधन्वना कपोतपाली रुरुचे मृगीदृशः ॥ कल्पितभोजने । पालीं
प्राप्य कृतार्थतां वहसि चेदाद्यून किं दूयसे । कर्णलतायाम् । नेत्राणि चुम्बति विहस्य
च कर्णपाली । उत्सङ्गे । R. K. 1, 1 । प्रस्ये पर्वतैकदेशे । प्रालेयपालीषु हिमाच-
लस्य । चिह्ने । कपोत० Śi. 3, 51 । अत्र हि कपोताः पालिधिह्नं यासां ताः
कपोतपाल्यः ॥ 485 ॥

[पीलु] पुष्पे द्रुमे च । S. K. 303, 3 c. Su. 2075 । परमाणुः पुद्गलः । मतद्भजे । कुञ्जान्तः पतयालुपीलुकलभैराभाति विन्ध्यस्थली । तालफलस्यास्य मध्यभूतं बीजं तस्य खण्डं तालास्थिखण्डम् ॥ [पुल] पुलके । विपुलपुलकरालं कायमालोक्य बाला । विपुले । पुलपुलिननिलीनं क्रीडति क्रोडयूथम् ॥ 486 ॥

[फल] हेतु ० Ku. 5, 86 । यत् पुष्पादिभ्य उत्पद्यते फलं तदपि हेतुकृतं यथा । न लोकं प्रीणाति स्वफलनिवहैः स्वादुमृदुभिः । जातीफलककोले सुगन्धिद्रव्यविशेषौ । फलके शस्त्राग्रे च । फलैर्निरुद्धानि फलान्यभूवन् । व्युष्टिर्नियमादिफलं यथा । फलोदयान्ताय तपःसमाधये । लाभे । लभ्यं किमेभ्यः फलम् ॥ 487 ॥

[फाल] वाससि । कौस्तुभफालं परिधाय बाला । उत्प्लुतौ । S. K. 4, 21 ॥ [बलम्] रूपे । स्थाम्ना बलेन च समः पुरुषोत्तमस्य । स्थौल्ये । U. R. 11, 13 ॥ 488 ॥

[बलः] बलिनि । Śi. 6, 44 । काके । बलावलीभिर्मलिनीक्रियन्ते । दैत्ये । Ra. 9, 3 ॥ 489 ॥

[बलि] अत्र ओष्ठ्यादिकृतो दन्त्योष्ठ्यादिकृतो वा विशेषो नाश्रीयते वययो-
रैक्यात् ॥ गृहदारुणि । Śi. 3, 53 । अत्र नमन्त्यो बल्यो गृहदारुविशेषा यासां ता नमद्बलीकाः । उदरांशे । Ku. 1, 39 । त्वक्संकोचे । Sp. 5993 ॥ 490 ॥

[बाल] शिशौ । Bh. St. 3 । अश्वपुच्छ इमपुच्छे च । गजाश्वं राजते बालैः । ह्रीवरे । भृङ्गो हि चुम्बति न बालकजालकानि । अत्र हि बाल एव बालकः । कचे । Ku. 1, 43 ॥ [बाला] बुद्धिः कालविशेषः ॥ [बाली] भूपान्तरं कर्णभूषणं यथा । संस्थाप्यन्ते श्रुतिषु सततं बालिका बालिकाभिः । मेघौ खलमध्यगते बन्धनक्रीले । चलयति खलवाली मोक्षकं क्षिप्यमाणम् ॥ 491 ॥

[बिल] रन्ध्रे । K. Pr. 190, 14. 237, 4 ॥ [भल्ल] बाणे पुंस्त्रीलिङ्गः । यथा । सीतायल्लकभल्लशाल्यतनुः स्वस्थो न लङ्केश्वरः c. M. N. (1878) 7, 53; (1886) 8, 45 । यथा वा । K. Pr. 149, 15 ॥ 492 ॥

[भेल] श्वे । नलस्य शैलोपि बभूव भेलः । मुनिभेदधिकित्सापन्यकारः । भीरो बुद्धिविर्वाजिते च । भवन्ति भेलाः खलु वार्द्धके नराः ॥ [मल्ल] कपालं शिरोस्थि । बलिनि । Pa. 498 । पात्रे । मल्लेषु तैलकल्लोलैर्दीपालोकः प्रगल्भते ॥ [मल] अयं पापं यथा । निर्मलं मम मनोय गाहते लाघवं ननु तवा-
वलोकनात् ॥ 493 ॥

किङ्गं यसादि । यत्स्मृतिः । M. 5, 135 । किङ्गं कलङ्क इत्यन्ये । कदर्ये ।
मलैर्न शक्यते दातुं रे [?] लभ्योपि खलोपि हि । विष्ठायाम् । अयज्ञियतृण-
च्छन्ना भूमिर्मलविसर्जने । अशुद्धौ कालिम्नि च मङ्गः । अशुद्धौ मनोवाक्कायविष-
यायाम् । त्रिमलक्षालिनो ग्रन्थाः सन्ति तत्पारगा अपि । कालिम्नि । Śi. 1, 38 ॥
[मालम्] वनं वनविशेषः । क्षेत्रविशेषेपि यथा । Me. 16 ॥ 494 ॥

[मालु] स्त्री स्त्रीविशेषः । पञ्चवल्ली मालुधानी ॥ [मूल] पार्श्वमन्तिकं
यथा । Ra. 12, 2 । आद्ये । H. Ch. I. v. 2 । निकुञ्जे । गोलाङ्गुलैर्मूलमा-
कीर्णमेतत् ॥ [मेल्ला] अञ्जनं मयी यथा । यदि पञ्चायते व्योम मेलानन्दायते-
र्णवः । ब्रह्मायते लिपिकरस्तथाप्यन्तः कुतो गिराम् [c. Vās. 288-39] ॥
अत्र मेल्ला मयी तस्या नन्दा भाजनम् ॥ 495 ॥

[मौलि] धम्मिल्ले । Ra. 9, 16 । चूला शिखा यथा । Kād. I. v. 2 ॥
[लीला] केलिः क्रीडा यथा । Ku. 6, 84 । विलासः स्थानादीनां वैशिष्ट्यं
यथा । Śi. 11, 18 । शृङ्गारभावजक्रिया परिस्पन्दः । यथा । Sp. 5857 ॥
प्रियस्यानुकृतिर्ललितेति भरतः ॥ 496 ॥

[लोला] द्वयोः । यत्सत्यं कृतिनामकृत्यकरणे लोलापि दोलायते ॥ 497 ॥
[व्याल] दुष्टगजे । Śi. 12, 28 । शूरे । व्यालैर्विश्रावितं जगत् । आपद-
वित्रकादिः सिंहः शार्दूलः । तयोर्यथा । M. M. 140, 5 ॥ [वेला] कतिचि-
द्दिनानि पुरुषः कतिचित्स्त्रीति वा इला वेला बुधस्त्री यस्याः पुत्रः पुरुरवाः ।
अन्यत्र वेलति वेला ॥ सीमनि । Śi. 2, 58 । ईश्वरभोजने । वेलावित्ता इव
क्षमाया वेलायामस्य भुञ्जते ॥ 498 ॥

अम्भोपेस्तीरे । An. I, 56 । अम्भोपेर्नीरविकारे । Pa. 775 ॥ [शाल]
हालः सातवाहननृपः । यथा । जज्ञे शालमहीपालः प्रतिष्ठानपुरे पुरा ॥ [शाला]
ओको गृहं यथा । Ra. 1, 95 । तस्य ओरुसः प्रदेश एकदेशः । यथा ।
Śi. 3, 50 ॥ 499 ॥

स्कन्धशाखायाम् । तमालशालासु विधाय दोलाम् ॥ [शालि] गन्धोत्तुर्ग-
न्धमार्जारः पुष्पलकाद्यः ॥ [शालु] हिंसेपि ॥ 500 ॥

[शिला] शरा° । पूजां विधाय शिलाप्रदेशे ॥ वर्षोपलेपि मङ्गः । व्यष्ट-
जस्त शिलावृष्टिम् ॥ [शिली] गङ्गू° जलजन्तुविशेषः । यथा । शिलीकल-
कलैः कलां कलयते बलात्पल्लवम् ॥ 501 ॥

[शुक्र] रूप्ये । काञ्चनाम्भोजकिञ्जल्कैः शुक्रभित्तिर्विराजते । योगे । सिद्धः साध्यः शुभः शुक्रः ॥ [गूल] योगे । धृतिः शूलं तथैव च ॥ [शूला] पण्य-स्त्रियाम् । वित्तं हि मूलतो याति शूलायां लोलवेतसः । वधहेतौ कीलके । शूला-प्रोतो मलिम्लुचः । मङ्गस्तु । अस्त्री शूलं रुगायुधम् । तच्छिखा वधकं काष्ठमिति कीलकेपि पुंस्त्रीवमाह । यया । Ku. 5, 73 ॥ 502 ॥

[शैलम्] शैलेयं शिलाजनु । गण्डेपि । तत्र पुंस्त्रीवः ॥ [साल] सर्जतरौ वृक्षमात्रे च । Ra. 1, 13 । प्राकारे । Śi. 3, 40 ॥ सर्जतरौ तालव्या-दिरपि ॥ 503 ॥

[स्थूल] द्वयोः । Śi. 2, 78 ॥ [हाल] यया । दिवं गते हालसंभरा-पतौ ॥ 504 ॥

[हेला] अवज्ञायाम् । हेले० M. N. (1878) V, 73 । विलासे । Śi. 2, 52 ॥ [हेलि] द्वयोः । हेलिं परमहेलानां यः करोति नराधमः । हेलिनेव तमः स्त्रोमः स पापेन विहन्यते ॥ 505 ॥

अय वान्ताः ॥ [अवि] रयौ पर्वते च । अविस्तेत्युदयाविविभावितप्रवर-रोचिरुपाचरितस्तुतिः ॥ वैजयन्ती तु । अविर्भूषण्यत्योः स्त्री वायुप्रकारभा-नेति पञ्चस्वर्थान्तरेषु आह ॥ [ऊर्ध्व] समुत्थिते । H. Y. 4, 132 । उपर्यर्थे । Ra. 6, 77 । उन्नते । Sp. 1325 ॥ [कण्वम्] यया । क्षिण्वन्ति कण्वं गुरुपाद-रेणवः ॥ 506 ॥

[कवी] यया । कवी नवीनैस्तुरगैः सुदुःसहा ॥ 507 ॥

[किण्व] द्वयोः । क्रीणन्ति किण्वं द्रविणैर्नराधमाः ॥ [क्रीव] अपौरुषे । Sp. 1618 । दैन्ययुक्तेषु मङ्गः । यया । विषयपि न यः क्लिश्यमाभयेत्ततं नरः ॥ [खर्व] ह्रस्व । द्वयोः । अखर्व० Pa. 1075 । न क्षीयंता न ह्रस्वीता नीतस्थूला इह क्षियः ॥ [ग्रीवा] शिरोधौ । Śi. 11, 11 । तस्तिरायाम् । रक्षापातचुटग्रीधैर्वारकुञ्जरेः ॥ 508 ॥

[छवि] रुचि दीप्ति । K. Pr. 129, 4 । शोभायाम् । यरंद्रा-गण्डे-भूमाञ्जनपदिकर्यरा ॥ [जिह्वा] याति रसज्ञायां च । Śi. 1, 63 । अत्र कण्ठपक्षे हे जिह्वे रसज्ञे गलपक्षे हे जिह्वे याची यस्य स हिजिह्वः ॥ 509 ॥

[जीवा] यया उपगन्धा । भुनोते गुणे । जीवाकृष्टि० Vis. 124, 1; c. 295, 4; M. Ch. VI, 30. 37 ॥ 510 ॥

वृत्तिर्जाविका ॥ [तत्त्व] परात्मनि । ज्ञाततत्त्वस्य लोकोयं जडोन्मत्त-
पिशाचवत् । वाद्यभेदे । H. 292 ॥ [द्रव] विद्रवे पलायने । द्रवं द्रविडरा-
जोपि शिथिले त्वद्भयाद् द्रुतम् । नर्मणि क्रीडायां प्रद्रावे प्रसवणे च । M. M.
110, 2 ॥ 511 ॥

रस्ते । Śi. 9, 36 । गतिर्गमनमात्रम् ॥ [द्वंद्वम्] रहस्ये । हंहं न राज्ञौ
नृप मन्त्रणीयम् । मिथुनं स्त्रीपुंसयोर्युग्मं यथा । Ku. 3, 35 ॥ [दव ।
दाव] वनानले । तथा मन्ये^० K. K. 125, 18 । दावो नदीतीरसमुत्थि-
तोयं तोयं पिपासन्नवरोहतीव ॥ 512 ॥

वने । Me. 53; Ra. 2, 8 ॥ [दर्वी] फणायाम् । Śi. 20, 42 ॥
[दार्वी] हरिद्राद्वितयं हरिद्रा दारुहरिद्रा च ॥ [दिव] खे आकाशे त्रिदिवे
स्वर्गे च । Ra. 3, 19 । दिने दिवसे । दिवेश्वरं सच्चिदिवेशवन्धम् । प्रायेण
वृत्तिविषयेस्य प्रयोगः ॥ 513 ॥

[देवः] तोयदे । देवे वर्षति वार्षिकैर्विकसितं धाराकदम्बैरिव ॥ 514 ॥
[धव] पत्यौ । Me. 96 । द्रुभेदे । धवलकुचसमेतं यौवनं वा वनं वा ॥
[ध्रुवः] निधिते पुंसि क्लीब इत्यन्ये ॥ आतिः शरारिः । शङ्कौ स्थाणौ । द्वाद-
शाङ्गुलमाने तु पाशं निक्षिप्य वै ध्रुवे ॥ 515 ॥

स्थिरे निधले । Śr. Ch. 25, 132 । नित्ये शाश्वते । M. St. 9 । निधिते ।
Sp. 2383 ॥ [ध्रुवम्] खे । ध्रुवं द्रुवन्ति ग्रहमण्डलास्पदम् । भजले ।
ध्रुवं दत्ते वित्तं द्विजपरिवृढेभ्यः क्षितिधवः । तर्के वितर्के । Śi. 3, 29 ॥ [ध्रुवा]
गीतिभेदे । ध्रुवा हि नाम नाट्यस्य प्रथमे प्राणाः ॥ 516 ॥

[नीची] स्त्रियाः कटीवस्त्रस्य परिधानस्य बन्धनं बन्धनग्रन्थिः । यत्कात्यः ।
नीचिरामन्यनं^० V. K. I, 3, 6 । यया । Me. 67 । मूलद्रव्ये । मानात्सेहो न
हीनश्चेत्सखि संतोष एव सः । नीची न नीता निधनममार्गाह्लाभ एव सः ॥ परि-
पण आडम्बरः ॥ कारायांमपि मङ्गुः । यया । बहुगुणशतपरिचयिनी मोहकरी
लोलशृङ्खलाकलिता । कामोस्यां प्रतिबद्धो नीची खेया किमाश्चर्यम् ॥ [प्लवः]
भुतो गतिविशेषे कपौ च । प्रवाः प्रथैर्विभ्रजयन्ति शाखाम् ॥ 517 ॥

शम्भे स्तेच्छजातो च । रटन्ति राटीं कटुभिः प्रवैः प्रवाः । कारण्टवे भेके
जलघातसे च । प्रयमानप्रव्याप्ता कुल्या यत्र सुशीतला । क्रमनिष्ठमशीभागे । प्रा-

गुत्तरद्वये देशे लोमशे फलवर्जिते । अभिचित्यां प्रकुर्वाणः प्राग्वंशं तत्र कल्पयेत् ॥
कुलकः कुलप्रधानः ॥ 518 ॥

जलान्तरं विशिष्टं पूरयुक्तं जलम् । अभ्युवृद्धिरित्यर्थः । यदाह । H. 1087 ।
तत्र यथा । सानन्दवाष्पप्रवाः ॥ [पार्श्व] अन्तिके । Ra. 2, 9 ॥ 519 ॥

कक्षा° । पार्श्वार्थ्यां सप्रहाराभ्यां सत्रणेनाधरेण च c. Su. 1430 । वक्रोनृजुषपा-
यो लज्जादिः । यथा । पार्श्वेन अन्वेष्टा पार्श्वकः । पशुसमूहे । स भग्नपार्श्वो नि-
क्षिप्तासिघातैः ॥ [प्राध्व] दूरपथे । प्राध्वं गता अपि सधौ पथिकाः समीपुः ।
प्रद्वे । त्वद्वोधप्राध्वबुद्धेस्त्वद्वृष्टिनिधेष्टचक्षुषः । त्वत्कयोत्सुककर्णस्य कदा कालो
ममैष्यति ॥ बन्धे । प्राध्वं कृत्वा तुरगयुगलस्यैव सूतः प्रयाति ॥ बन्धे प्राध्वमिति
मान्तमव्ययमपि यथा । प्राध्वंकृत्य रथेष्वश्वान् ॥ [पूर्व] पूर्वज आद्यपुरुषे ।
Ra. 13, 3 ॥ 520 ॥

प्रागिति दिग् देशः कालो वा । तत्र दिशि यथा । S. K. 113, 12 । देशे ।
Ku. 1, 1 । काले । Ku. 5, 18 ॥ अमे प्रथमतोर्थे । पूर्वं त्वद्गुणवद्धमेव हृदयं
बन्धं पुनर्नाहति ॥ [भव] सत्तायामाप्तौ च । विभवलयभवेनाहंयवस्ते युवानः ॥
[भाव] अभिप्राये । Ra. 2, 43 । वस्तुनि । जगति जयिन्स्ते ते भावा नवे-
न्दुकलादयः ॥ 521 ॥

स्वभावे । Ghat. 22 । जन्मनि । उपकाराय हि महतां भावो विधिना प्रति-
ज्ञातः । सत्तायाम् । Bhag. 2, 16 । आत्मनि । Ku. 5, 58 । अत्र हि सर्वगतस्त्वं
ममाप्यात्मा त्वं तत्र स्थिताहमित्यर्थमाहुः । क्रियायां धात्वर्थे । धात्वर्थः केवलः शु-
द्धो भाव इत्यभिधीयते । लीलायाम् । हावैर्भावैर्विलासैश्च हरन्ति वरयोपितः ।
विभूतावैश्वर्ये । शत्रोर्भावोपि हि श्रेयाश्च मित्रस्य तु दुर्गतिः । अन्धकारोपि हि घटं
न ज्योत्स्ना तुहिनाहता ॥ चेष्टायां कायकृते व्यापारे । सर्वभावेन संसारः शुभेना-
प्यशुभेन वा । बन्धनायैव साधूनां मुग्धानां तोषणाय च ॥ योनावुत्पत्तिस्थाने ।
को भावः खलचित्तानां जलानां विद्युतां तथा । अपूर्वं एव संतानो न विधेः दृष्टि-
गोचरः ॥ बुधे । M. M. 16, 7 । जन्तौ । भावा भवन्ति भवतो विरक्ताः । शृ-
ङ्गारादेः कारणे । Śi. 2, 87 ॥ 522 ॥

शब्द° । Ku. 5, 40 ॥ तात्पर्योदयद्वरतसंवेगेष्वपि मङ्गुः । तात्पर्ये । शितं
स्वरयोः कार्यमहितं नाचरेत्कचित् । शास्त्राणामिति भावं हि प्रयदन्ति मनी-
षिणः ॥ उदये । भावः पुण्यकृतां तेषां सर्वसंतोषकृन्मनः । सुरतसंवेगे ।

Sp. 640 ॥ [लव] छिदि छेदे लवने यथा । नखापलवसंप्राप्तसौभाग्यफलसंपदः । कान्ताकुचक्षेत्रभुयो वत चेतो विकुर्वते ॥ 523 ॥

विलासे । बाला लवेनैव मनो हरन्ति । रामजे । Su. 3264 । लेशे । Ratn. 304, 7 ॥ [लट्वा] कुसुम्भे । लट्वापुष्पस्तवकिततटं भालवृष्टं वहन्ती ॥ [लघ्वी] ह्रस्व° । Sp. 1004 । स्यन्दनप्रभेदे । Śi. 12, 24 ॥ 524 ॥

[विश्वाः] सुरा देवविशेषाः पुंभूति यदाहः । साध्यास्त्रयोदश प्रोक्ता विश्वे देवाधत्तुर्दश । अत्र विश्वे इति च्छान्दसत्वात् संज्ञायामपि 'जस इः ॥ [शिवम्] मोक्षे क्षेमे सुखे च । An. VII, 122 । क्षेमवत्यपि मङ्गः । यथा । An. IV, 63 । अशिवैः शिवारुतैरिति [c. Ki. 1, 38] ॥ 525 ॥

[शिवः] योगान्तरे । वरीयान्परिधः शिवः । बालुकमोषधिः । कीले । शिवप्रथग्भाः शिवस्तुरंगाः ॥ 526 ॥

[शिवि] याप्ययानेपि तत्र तु स्त्रियां यथा । Nai. 11, 12 ॥ [शुल्व] ताप्ते । शुल्वं भवति काश्चनम् ॥ 527 ॥

[सत्त्व] द्रव्यं पारिभाषिकं विशेषार्थं यदाहः । वस्तूपलक्षणं यत्र सर्वनाम प्रयुज्यते । द्रव्यमित्युच्यते सौर्ष्यं मेघत्वेन विवक्षितः ॥ तत्र यथा । सत्त्वे° Bh. II, 217, 1 । गुणे प्रकृतिगुणे । Kād. I. v. 1 । व्यवसायोतिशयवद्दीर्यम् । अवष्टम्भ इति यावत् । यथा । Pa. 503 । स्थभावे । Bh. Ś. 15 । आत्मभावे विद्यमानतायाम् । सत्त्वस्योभयवादिमानसलसङ्घटान्तवन्ध्यात्मनः । बले । स्वभुजसत्त्ववशाज्जगतीजितस्तव विष्टविशिष्टधनस्य च ॥ प्राणेषु इन्द्रियादिषु दशविधेषु जन्तुषु च । Śi. 12, 18 ॥ 528 ॥

[सान्त्व] सामनि । Śi. 2, 54 । दाक्षिण्ये । सान्त्वयान्शीलसंपन्नः ॥ [हव] सप्ततन्तौ । अथ° s. 2, 532 । निर्देश आशा आदानमाकारणं तयो-र्यथा । परस्परहवाभीतैस्त्वदीयहववृत्तिभिः । नाहमित्याह पाचं को नरेन्द्राहव-सत्सणे ॥ 529 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अंशु] सूत्रादिस्वर्मांशे । अंशवस्तन्तुहेतयः । किरणे । Śi. 2, 49 । चण्ड° । एषाजिनी षट्पदवाग्विराह सुदुःशायूत्तमिवैतदंशोः ॥ [आशा] द्वयोः । आदित्येन द्विजेनेय दक्षिणाशा° c. Sp. 1540, Su. 550, Pa. 742 । [आशु] क्षीमेपि । तत्र तु क्षीये ॥ 530 ॥

[ईशा] यथा । हलीशां नेशते वेद्यास्त्यक्तुं लब्धां भुजंगतः ॥ [काश]
तृणे । S. K. 114, 22 । [कीश] द्वयोः । कीशः कस्य न हास्याय ॥ 531 ॥

[कुशः] रामसुते दर्भे च । Ra. 15, 32 ॥ [कुशी] यथा । कुशीलतैव
यत्तेषां चिराय न सहिष्यते ॥ [कुशा] यथा । कुशासक्तकरास्तत्र परलोकजि-
गीषवः । अश्वप्रवारसयोगा रेजुर्वारा महाहवे ॥ [कुशम्] यथा । कुशेशयाता-
मरुचा करेण [c. Ra. 6, 18] । एतच्छब्दविषय एवास्य प्रायेण प्रयोगः । यथा
कौमोदकीशब्दविषय एव विष्णुवाचिनः कुमोदकशब्दस्य ॥ 532 ॥

[केश] पाश° । केशो न वेशन्तशतेपि रज्यते ॥ [क्लेश] रागादौ ।
Śi. 4, 55 ॥ [कोश] अण्डके । एतच्चराचरं विद्वं ब्रह्मकोशविनिर्गतम् ॥ 533 ॥

कुड्मलेर्धचये च । Pa. 1137, S. K. 222, 18 । चपके । कोशेन वेद्या हि
पिबन्ति कश्यम् । दिव्ये शपथे । कक्षानिक्षिप्तलोप्त्रस्य कोशपानमिदं तथा । योनि-
रुत्पत्तिस्थानं यथा । कस्य न स्याद्रतिः कोशे । शिम्बायाम् । कोशैर्नृत्यः प्रति-
भान्ति कानने । असि° । Sp. 2925 ॥ अर्थसंचयगृहे पद्मकर्णिकायां मांस-
खण्डिकायां च मद्भुः । अर्थ° । M. 8, 38 । पद्म° । Su. 725 । मांस° ।
पिशाचविघसान् कोशान्तास्थीन्कवलयन्त्यहो । शिवाशिवावामैरधिकृता वास-
यत्यलम् ॥ 534 ॥

[दंश] वर्मणि मर्मणि च । विद्धः सर्वशेङ्ग कृतेपि दंशे । दोषे । परदंशं
न शंसन्ति सन्तः प्राणात्ययेपि च । खण्डने । दशनदंशविकासिरदच्छदा ॥ 535 ॥

[नाश] पलायने । शत्रावतिबले प्राज्ञो नाशमेवावधारयेत् । मृत्यौ ।
Ra. 8, 87 । परिध्वस्तौ । Sp. 583 । अदर्शने । सूर्यस्य नाशे कमलैर्निनी-
लितम् ॥ 536 ॥

[निशा] हरिद्रयोरिति हरिद्रा दारुहरिद्रा च ॥ [पशु] छागे । Sp. 2494 ।
प्रमयेपि चेत्यत्र जातावेक्यचनं तेन सर्वेपि गणा उच्यन्ते । यथा ।
Ku. 1, 53 ॥ 537 ॥

[पाश] कर्णान्ते शो° । पादर्वतः कर्णपाशेन सर्वतो बन्धनं हि सा
c. 7, 58 । अक्षाद्यन्ते नि° । तं अक्षपाशं स मुनिः शशाप ॥ 538 ॥

[पेशी] मण्डभेदो मस्तु । उपक्ता कणिका यत्र उपकामविशेषः पुरि-
कार्यः ॥ 539 ॥

[वश] जनो लोकः । स्पृहा इच्छा यथा । दुर्जने स्ववशवर्तिनि कः स्या-
न्मत्सरः परिचयोय दृढो या । आयत्ते वाच्यलिङ्गः । यथा । यदीच्छसि वशी-
कर्तुमक्लेशेन जगज्जयम् [c. Sp. 5245] । आयत्तत्वे । सर्वः कायवशाज्जनोभि-
रमते । प्रभुत्वे । Ki. 1, 13 । अत्र हि वशः प्रभुत्वमस्यास्ति वशी ॥

[वशा] नार्याम् । वशाभिः स वशं नीतः । वन्ध्यगव्याम् । स्वकार्यसि-
द्धये नेयान्यङ्गतां विगुणान्यपि । भवत्येव हि कुत्रापि यागे सहस्रिणा वशा ॥
विधातायैव सा बुद्धिर्मुखस्याजवशा यथेत्यादी वन्ध्यत्वोपनाराद्गौरव्यत्रापि ॥
दुहितरि । वशाभिरपि वश्याभिः क्रियते पितुरुच्चतिः ॥ वेद्यायामपि मङ्गुः ।
यथा । सायं वशावेदमसु दीपवत्सु स्वास्तीर्णतत्त्वेषु ससौरभेषु । साकूतसं-
गीतकसंकुलेषु संचेरिरे कामिजनाः प्रहर्षेः ॥ 540 ॥

[वंश] पृष्ठावयवे । वंशनाडीमतिक्रम्य त्रिसंधिं त्रिकमुच्यते । आदिशब्दात्
खङ्गाद्यवयवेपि यथा । सहंशवृत्तं सहजं च तैक्षण्यं तेजोसहृत्वं सततं परस्य ।
तुल्यस्त्वया भूमिप चन्द्रहासो निस्त्रिंशता तु व्यतिरिच्यतेस्य ॥ [वेश] गेहे ।
वेशप्रवेशोभिमुखे न शुके । नेपथ्ये । Ku. 7, 31 । मूर्धन्योपान्त्यमप्यमुं
केचिदाहुः ॥ 541 ॥

[स्पश] हयोः । Śi. 2, 112 ॥ संभामे स्वप्राणनिरपेक्षो व्यालं हस्तिनं
योधयति यः स तीक्ष्णायः पुरुषस्तत्रापि [c. 2, 142] ॥ [स्पर्श] दाने ।
गोसहस्रस्य च स्पर्शः प्रायश्चित्तं परं स्मृतम् । अत्र - - - दाने हि प्यन्तो दृ-
श्यते यथा । Ra. 2, 49 । तथा हि । महीता स्पृशति दाता स्पर्शयतीति । इति
रोगविशेषे । स्पर्शं धूमं प्रयोजयेत् ॥ 542 ॥

अय पान्ताः ॥ [अक्षः] रथ० । Śū. 71 । व्यवहार आयव्ययादिन्यायः ।
यथा । - - - अक्षः । विभीतके । अक्षेषु रक्षांसि यतो यसन्ति । शकटे । हस्तिभि-
स्तुरगैरक्षैः संवाधेस्मिन्नज्ञाने । कर्षे । अक्षः पोटशमायकः । ज्ञान आत्मनि च ।
अक्षेण दक्षो युवपेक्षरूपम् ॥ शूतवीजयोरपि मङ्गुः । शूते शूतमात्रे । अक्षेण हा-
रितं राज्यं पूर्णः सत्सन्निधौपि । बीजे पद्मादिकले । Ku. 5, 11 ॥ विभा०
Śi. 1, 9 । इत्यादौ तु उपचारान् ॥ 543 ॥

[अक्षम्] इपीके । Sp. 2587 ॥ [उपा] हयोः । करैः स्पृशत्यु-
पामिन्दुरनिदन्द इयाधिकम् ॥ 544 ॥

[ऋक्ष] महीधर० । विन्ध्यश्च पारियात्रश्च माल्यवानृक्षपर्वतः ॥ [ऋषि] वेदे । राजानमभिपिञ्चेयुरर्षिर्मन्त्रैर्द्विजोत्तमाः । अत्र ऋषेर्वेदस्येमे आर्षा मन्त्राः ॥ 545 ॥

[कक्षः] वीरुधि । नास्ति कक्षो निरोपधिः । कच्छेनूपप्रायः । यथा । कक्षं विविक्षति गजः सलिलं पिपासुः । शुष्कवने । आसीन्न्यक्षविपक्षकक्षदहनः । तृणे । Śi. 2, 42 । पापे । कक्षायते प्रेयसि यः प्रपन्ने तं हन्त धिक् कापुरुषं वदन्ति ॥ [कक्षा] इभ० । Śi. 18, 6 । काञ्च्याम् । कक्षां समाक्रुटुमयाचकाङ्क्षुः । गेहप्रकोष्ठको गृहभूमिभागः । यथा । सम कक्षा अतिक्रम्य ॥ 546 ॥

भित्तौ । कक्षालग्ना शतपदी यहीतुं नहि शक्यते । साम्ये । पक्षीन्द्रकक्षां समुपैति पक्षी । रथभागे । दृढकक्षैः परोलक्षै रथैः क्षुण्णक्षमातलः । उद्गाहिष्याम् । कति कक्षा विवक्षसे ॥ प्रतिज्ञायामपि मङ्गः । यथा । दृढकक्षस्तु विवदेद्यत्पमेयात्र हीयते ॥ [कर्पू] तुपाग्नौ । उद्दीप्य कर्पू जुहुयाद्य इच्छेद् ब्रह्मवर्चसम् । कृपौ । कर्पू कुर्वन्ति ये काले । कुल्या नदी सारणिर्वा । नद्याम् । भागीरथः कर्पति देवकर्पूम् । सारणौ । कर्पूभिरासेवितवृक्षकाणां क्रीडान्तराले मुनिकन्य-
कानाम् ॥ 547 ॥

[घोष] कांस्ये । ---- निक्षिप घोषपात्रम् । गोष आभीरपक्षौ च । Ra. 1, 45 । घोषको भाषकः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [चोक्ष] सुन्दरे शुचौ च । रजकः क्षालितक्षौमचोक्षदन्तांशुरन्नवीत् । गीतं चोक्षशाटकरागः । यथा । प्रेक्षणीये विलासिन्याश्चोक्षरागदत्तं मनः ॥ 548 ॥

[झप] मकरे मीने च । Sp. 7610 । घने । उज्झन्ति शीर्णे हि झपं विहंगाः ॥ [तुप] दोषेपि मङ्गः । भ्राम्यते [?] च न कोपि० I. St. XV, 345, v. 125 ॥ 549 ॥

[दक्ष] पजा० । Ku. 1, 21 । पटौ कुक्षुटे च । गौतमाह्वानमिपतः कामिनो बोधयत्यलम् । प्रभाते ताम्रचूडोत्र दक्षोसौ हि किमद्भुतम् ॥ [ध्वाङ्क्ष] बके । स्तब्धपीयो मौनी निश्चलपिहितार्थलोचनः शब्दवत् । सजलो जनो य आस्ते स किल ध्वाङ्ग्वती प्रोक्तः ॥ अर्था तर्कुको भिक्षुको वा । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । क्षिति-
तले ध्वाङ्क्षो जनो लक्षशः ॥ 550 ॥

गृहं गृहविशेषः । यद् व्याडिः । ध्वजो० s. 2, 69 ॥ [न्यक्ष] कास्त्र्ये नि-
कृष्टे च । आसी० s. 2, 546 । जामदग्न्ये भार्गवे । Kd. 1, 72, S. K. 46, 1 ॥

[पक्ष] ग्रहे । अपक्षपातेन परीक्ष्यमाणाद्वयं - - - - - प्रतीमः । साध्ये । साध्यधर्मविशिष्टो धर्मो पक्षः ॥ 551 ॥

चुक्षीरन्ध्रे । पक्षे क्षिप्त्वाशुशुक्षणिम् । बले सैन्ये पिच्छे गरुति च । Śi. 2, 117 । पार्श्वे गृहपार्श्वद्वारं यथा । पक्षद्वारेण निर्गतः । वर्गे सजातीयगणे । स्वपक्षक्षयकारकः । विरोधे । Śi. 2, 34 । देहाङ्गे । वामेन पक्षेण न दक्षिणेन नावाङ् न चोत्तानमनातुरोपि । वियोगयोगात्परमोपि धीरो वचावपातादिव दुःखमास्ते ॥ सहाये । Śu. 229 । राज ० । आरुह्य पक्षं क्षपितारिपक्षः ॥ 552 ॥

[पृक्ष] पक्षकः पक्षद्वारम् ॥ [प्रैष] क्लेशोन्मानयोरपि ॥ 553 ॥

[पौषम्] मह उत्सवः ॥ [भिक्षा] सेवायाम् । भिक्षामाचरता क्षय परिगतः सर्वो गुणानां गणः । प्रार्थनायाम् । Sp. 4787 । भृतौ वेतने । कृत्विग्भ्यो न बहिर्वेदेर्भिक्षा देया कदाचन । नान्तर्वेदा नियुक्तेभ्यो यथाभावं त्वयाचिता ॥ अत्र हि प्रार्थना नास्ति ॥ 554 ॥

[माप] त्वग्दोष ० । मापकल्माषविग्रहः ॥ 555 ॥

[मोक्ष] निःश्रेयसे । Śi. 1, 32 । मोक्षने । Ku. 7, 80 । मृतौ । मोक्षगतोदयः सहसैव कक्षे ॥ [यक्ष] श्रीदे । अथ वैश्रवणीयेत्र बलिं यक्षाय कल्पयेत् ॥ [रक्षा] भस्मनि । होमाभिरक्षातिलक चकार ॥ 556 ॥

[रूक्ष] अस्निग्धो नीरसः प्रेमवर्जितौ वा । नीरसे । भिक्षुभिर्लक्षितं क्षेत्रं रूक्षमैक्ष्वसुभुक्षुभिः । प्रेमवर्जितपरुषयोः । Ra. 14, 43 ॥ [लक्ष] व्याजै । Ra. 6, 81 । शरव्यं वेध्यं संख्या शतसहस्रलक्षणा तयोर्यथा । B. H. 67, v. 25 ॥ [वर्ष] द्वीपांशे । Śi. 14, 5 ॥ 557 ॥

धर्मधरः पण्डः । तत्र वर्षशब्दो भीमसेने भीमवत् ॥ [वृष] द्वयोः । K. Pr. 105, 9 ॥ [वृष] आखौ । निर्मन्ता[?] वृषदंश एव कुर्वते ० Bh. S. 81 । धर्मे राशिभेदे च । दिवसपतेरपि दिवसाः प्रयान्ति वृद्धिं वृषं चरतः ॥ 558 ॥

शुक्रले । त्यागी वृषः सुभग इत्यपि लम्पशब्दः । श्रेष्ठे । B. I, 1 । दानवेषि यथा । Śi. 16, 8 ॥ 559 ॥

[शुषि] शुषिरे छिद्रे । H. 287 । अत्र हि शुषिच्छिद्रं विद्यतेत्येति मध्यादित्वाद्भः [c. Gan. 455, n. 7] । शोषे । विशन्तः [?] शुषिशोकार्ताः सुकराः शष्प - - - नम् । अयमह - - - - - मगन्त इव कर्पकाः ॥ यत्नेपि

मल्लः । यथा । भ्रश्यच्छुपि निहस्ताहमयासीत्तत्र तद्वलम् ॥ [शेष] वधे ।
न मेपशेषः शिवतातिरेपः । सीरिणि । Śi. 2, 68 ॥ 560 ॥

अथ सान्ताः ॥ [अर्चिस्] मयूखे । Ku. 2, 20 । शिखा ज्वाला यथा ।
Ku. 4, 40 ॥ [अदस्] अत्र एतदर्थे । Śi. 9, 16 । परत्र परस्मिन्विप्रकृष्टेयं ।
इवमपचितं ध्वान्तं दूराददः प्रविजृम्भते सपदि कनकक्षोदव्यूहप्रवाहनिभं नभः ।
अत्र इदमिति संनिक्कृष्टं ध्वान्तं परामृश्य तदपेक्षया विप्रकृष्टे नभसि वर्तते ॥ आमु-
ष्मिकार्थसंसिद्धये वदकक्षा हि साधवः । इत्यादौ तु संनिक्कृष्टेहलोकापेक्षया विप्र-
कृष्टे परलोकेपि परत्र [?] हारेण वर्तते ॥ अनुपदेशेपि तथा च अनुग्रहानुपदेशे
अन्तरेद [?] इत्युक्तम् ॥ 561 ॥

[आगस् । एनस्] अथे पापे । अभ्य० Ra. 2, 32 । अह्मायाह्मामिनोसौ
व्यपनयतुतरामेनसामासनानि । मन्तावपराधे । निशा० Śi. 1, 61 । एनांसि
मिथ्यैव निवेश नीतः स वैमनस्यं पिशुनः प्रभुर्नः ॥ [आशिस्] उरगस्य० ।
आशी० Gan. 184, 2; c. Śāśv. 346 n. । आशीविष इत्यत्र तु पृषोदरादि-
त्वास्तलोपः । आशिशब्दाद् उच्यमाशीति ईकारान्त इत्यन्ये ॥ [उपस्] संध्या-
याम् । उपसि यासि न कान्तगृहं यदि ॥ 562 ॥

[उरस्] मुख्ये । तान्सर्वान्वरिवस्यति त्रिभुवने मर्त्योरसान्येव ते । अत्र हि
मर्त्यानामुरांसि मर्त्योरसानि उरसोऽय इति समासान्तः ॥ [ओजस्] दीप्तौ कान्ती ।
Ra. 5, 37 । प्रकाश आलोकः । तत्र बले च यथा । Ki. 2, 38 । अवष्टम्भे ।
Ra. 2, 54 । धातूनां रसादीनां तेजस्तत्र यथा । रोगार्ता हि निरोजसः ॥ [ओकस्]
सद्यनि । Ku. 3, 34 ॥ 563 ॥

आभय० । Śi. 1, 34 । [कंस] तैजसं कांस्यधातुः । यथा । कंसेषु हंसः
परमो न भुङ्क्ते । मानं हिरण्यमानविशेषः ॥ [कासू] विकलवाचि वाच्यलिङ्गः ।
शक्तिनाम्न्यायुधे । कासूभिरेवाशु रिपून्निरासः । रमोगभेदः ॥ 564 ॥

मुद्धौ । कासूः कस्यापि कीदृशी । विकलवाग् वाच्यिकलः । विकला वागि-
त्यन्ये ॥ [गुत्स] स्तम्भे गुलुञ्छे च । वस्त्रो जिघत्सति बलादपि शालिगुत्सम् ॥
[गोत्स] विभाते । गोसे नासेविता विद्या न भुक्तं मध्यवासरे ॥ 565 ॥

[चास] इयोः । इदथासः शुभावासः ॥ [छन्दस्] इच्छायामकारान्तोपि ॥
[ज्योतिस्] यद्गौ । Me. 5 । दिनेशे । ज्योतिष्योतिष्यदृषं विजयते राजीयसं-
धीयंकम् ॥ 566 ॥

दृगत्र कनीनिकामध्यं यन्मयः । तारा नेत्रविभागः स्याज्ज्योतिस्तत्पञ्चमांशकम्
[?] ॥ [तपस्] कृच्छ्रं सांतपनम् । आदिशब्दाद्यान्द्रायणादिव्रतम् । यथा ।
Ku. 5, 4 । धर्मे । Śi. 2, 9 ॥ शिशिरे । श्रीष्मे पञ्चाग्नितपसा तपस्याम्भोन्त-
रभिता । त्वया सायुज्यमाप्नोत पार्वत्यत्र निदर्शनम् । माघे । महतामपि चेतांसि
लोभो मोहश्च नाशयेत् । तपास्त --- यथा सरसां कमलान्यहो ॥ 567 ॥

[तमस्] गुणे । Kād. I. v. 1 । पापे । Ra. 9, 16 । ध्वान्ते । Śi. 1, 38 ।
शोकेपि मद्धः । यथा । अधान्धकारमाशानां शशामाद्यानसंतति । न तु खण्डे-
न्दुचूडस्य प्रियाविरहजं तमः ॥ [तरस्] द्वयोः । Ra. 5, 28 ॥ [त्रास] म-
णिदोषे । अत्रासा मणयो धार्याः ॥ [तेजस्] त्विषि दीप्तौ । Da. 3, 7 । रेत-
सि । Me. 43 । बले । Ra. 11, 1 ॥ 568 ॥

नवनीते । धेनुः स्तोकपयस्कापि सते --- । प्रभावे प्रतापे । इतस्ततो
ऋ० Ra. 6, 47 । अग्नौ । Ra. 11, 63 ॥ असहनत्वेपि मद्धः । यद्भरतः । अ-
धिक्षे० Daś. p. 17 n. । तत्र यथा । Śi. 2, 83 ॥ [दास] वृषते शूत्रे । किं
रे दास वपस्यति । दानपात्रे । ददौ दासाय वासांसि नृवर्यः सूर्यपर्वणि ॥ [दासी]
चेष्टांम् । Su. 2247 ॥ 569 ॥

[धनुस्] धनुर्धरे । धनुर्धनुष्पाणिरयं दुरापः ॥ [नभस्] व्योम्नि । Śi. 1, 38 ॥
प्राणं नासिका ॥ 570 ॥

प्रावृषि । Me. 4 ॥ [नासा] द्वारशाखाया ऊर्ध्वे [?] उपरि वारु शारो-
र्ध्वदारु । स्तम्भादीनामुपरिस्थं दारु । इत्यन्ये । यथा । नासानियेशितसितासि-
तरक्तपीता बिम्बा वसन्ति [?] वसन्तीर्ध्वहितातियेयाः ॥ [पयस्] द्वयोः ।
Ra. 2, 36 ॥ [प्रसू] अष्टवेति सगर्भा यद्वया यथा । न प्रसूवाहनीया स्यात् ।
जनन्याम् । भिन्नप्रसूषु पुत्रेषु तथैकपितृकेषु च ॥ 571 ॥

[वर्हिस्] अग्नौ । वर्हिर्मुखास्तार्हि तिहन्तु हव्यम् । अत्र हि वर्हिरभिर्मुखं येषां
ते वर्हिर्मुखा देवाः ॥ [महस्] उत्सवे । K. Pr. 177, 6 ; 308, 14 ॥ 572 ॥

[मृत्सा] वासी तक्षोपकरणम् । छमृत्तिकायां यथा । निःशल्ये संस्कृते तत्र
मृत्सारवितथेदिकाः ॥ [रस] स्यादे । Ra. 2, 36 । जले । Ra. 1, 18 । कीर्षे ।
यथौषधिरसाः सर्वे मधुन्याहितशक्तयः । शृङ्गारादौ । R. Ś. 1, 1 । विषे ।
नीक्ष्णरसदान् भिक्षुकांश्च रिषौ मयुञ्जति । द्रवे । Da. 7, 12 ॥ 573 ॥

बोलो गन्धरसस्तत्र सत्यभामायां भामाशब्दत्रदेकदेशेन रसशब्दः । रागोनुर-
क्तिर्यथा । Kād. I. v. 8 । तिक्तादौ । Da. 7, 14 । पारदे । रसोपविद्धा^०
c. 2, 360 ॥ चर्वणेपि मङ्गः । यथा । आनन्दसान्द्रो रसः c. M. M. 163, 5 ॥
[रसा] रसनायाम् । रसया रसयन्त्यमी । क्षितौ । Si. 3, 23 ॥ 574 ॥

[रहस्] गुह्यमत्रैकान्तं यथा । Pa. 1499 । रते । Ku. 8, 5 । तत्त्वे ।
को वा शंसति शिष्येभ्यः स्वगुरोर्विरहे रहः ॥ अयमव्ययमपि ॥ [रजस्]
गुणभेदे । Kād. I. v. 1 ॥ रज इत्यकारान्तोपि ॥ [रास] गोदुहां गोपालानां
क्रीडाः । यदाह । अनेकनर्तकीयोज्यं चित्रवाललयान्वितम् । आ चतुःपट्टि-
युगलाद्रासकं मण्डोद्धते ॥ तत्र यथा । गोपीरासकवासितैकहृदयो गोष्ठे हरिः
क्रीडति ॥ 575 ॥

भाषाणां मागध्यादीनामेकान्तरितो न्यासः शृङ्खलाकारत्वाच्छृङ्खलकम् ॥
[वत्स] उरसि । श्रीवत्सः कच्छवासी स भवतु भवतां खेदविच्छेदहेतुः । अत्र
हि श्रीवत्से वक्षसि यस्य स श्रीवत्सो हरिः । तुगपत्यं यथा । वत्सेन रामभद्रेण
ममादेशं विधित्सता । तुगित्युपलक्षणं तेन लघुभ्रात्रादावपि यथा । Bā. III, 73 ।
वर्षे । कालो हि वत्साद्यतिवाहनेन प्रस्त्रावितो दिव्यरसं प्रसूते । तर्णके । Ku. 1, 2 ॥
[वयस्] तारुण्ये । Ra. 3, 70 । बाल्यादौ । आद्ये वयसि नाधीतं द्वितीये
नार्जितं धनम् ॥ [वर्चस्] तेजसि । वर्चीसि वर्चयतु सोर्धितपादपद्मः ॥ 576 ॥

रूपे । Ra. 1, 63 ॥ [वसु] शुक्ले पुंस्यजयः क्लीबे गौडः । अग्नौ देवभेदे
च । Ki. 1, 18 । योक्त्रे । व्यवस्थां हरितां कुर्यन् वसुभिर्विततैः शुभाम् । प्रातस्त-
नोरुणो देवो भास्वान्पातु सप्तरथिः ॥ देवमात्रेपि मङ्गः । यथा । Me. 43 । अत्र
हि वासवस्येमा इति ईयिप्रप्तेरयं [sic] शब्दोऽनुचितः स्यादिति चमूनां देवाना-
भिमा इति व्याख्येयम् ॥ रत्ने । मन्दभाग्या न पश्यन्ति रत्नगर्भा वसुंधरा । अत्र
वसूनि रत्नानि धारयति वसुंधरा ॥ 577 ॥

[वास] रत्नगृहेपि मङ्गः । यथा । Sp. 6505 ॥ 578 ॥

[विद्वस्] ज्ञे । M. St. 1 । आत्मवेदि । Bā. IV, 35 । प्राज्ञे । विद्वान्त-
र्वच पूज्यते c. Sp. 6116 ॥ [वेधस्] ज्ञे । वराया वाचो यः प्रथित इह वेधाः
कथियृषा । विष्णौ । शेषशय्यासुखामीनं वेधसं ददशुः मुराः ॥ [शंसा] यचसि
उक्तौ । अनन्तशक्तेस्तव देयसाध्यादशक्तिजा नामसहस्रशंसा । याञ्छायाम् ।

शंसासहस्रं संकीर्णं महेश मम मानसे ॥ [शिरस्] प्रधाने । कारस्करशिरो-
भूतधूतः पूतदिगन्तरः ॥ 579 ॥

सेनाया अग्रभागोऽग्रप्रदेशविशेषः । यया । Śi. 18, 14 ॥ [श्रेयस्] मङ्गले ।
श्रेयांसि यो दिशतु -- नगेन्द्रजायाः । धर्मेऽपुण्ये । Śi. 2, 40 । शस्ते । Śi. 2, 106 ॥
[सहस्] ज्योतिषि दीप्तौ । कः सहेत रवेः सहः । हेमन्त ऋतौ मासे मार्ग-
शीर्षे च । Śi. 6, 57 ॥ 580 ॥

[स्रोतस्] प्रवाहे । Me. 51 । इन्द्रिय इन्द्रियहारे । स्रोतसां मलिनीभावाद्
व्याधिर्दंहे प्रवर्तते ॥ करिकरेपि मद्भूः । यया । Me. 42 । नदीमात्रेपि यया ।
Me. 45 ॥ [हंस] अर्के । हंसोदये हसति पङ्कजराजिरेषा । मत्सरो द्वेषः । यथा ।
मुनौ विहंसे सरसीय शुष्के । अच्युते । लक्ष्मीस्तनतटोत्तंसं हंसं कंसनिसूदनम् ।
अश्वभेदे । तं हंसमारुह्य स राजहंसः । योगिभेदे । M. Ch. I, 5 । मन्त्रभेदे ।
विन्यस्येद्विधिना शिष्ये हंसं वंशसमुद्भवे । आदिशब्दाद् ध्यानादिग्रहः । परमात्मनि ।
अहंस इति हंसोऽयं भिन्नाभिन्नो विपश्चिताम् ॥ 581 ॥

निर्लोभनृपतौ । सन्मानसवासरसः सततं पदैकनिलयतामात्रः । त्वं शुद्धपक्ष-
पाती सत्यं क्षितिपाल हंसोऽसि ॥ प्राणवाते । हंसधरति कायेस्मिन्पद्मधा व्याप्य
सर्वतः । अयतः स्थित उत्तरपदस्थितः भेटे । कविहंससेव्यमानक्रमाभ्युजा जयति
भारती देवी ॥ [ह्विस्] सर्षपि । Ra. 1, 80 । होतव्यमात्रे । Ra. 1, 62 ॥
[हिंसा] चौर्यं स्तेयम् । आदिशब्दान्तत्यादिपरिग्रहः । यया । Su. 3139 । यधः
प्राणव्यपरोपणं यथा । हिंसया जायतेल्पायुः ॥ 582 ॥

अय हान्ताः ॥ [अहि] घृत्रे । घृपेय सैन्यैरद्वितापकारी । यमे केदारे । गतं
नीरमहेर्बहिः ॥ यमे प्राकारे । इति मद्भूः ॥ [ईहा] पुष्टिद्वेषे ॥ 583 ॥

[ग्रह] ग्रहे । Śi. 7, 44 । निर्वन्ध आसक्तौ । कोऽयं ग्रहस्तय विवेकय-
तोपि --- कातरतरे तरुणीरतादी । अनुग्रहे प्रसादे ग्रहशब्दः सत्यमागायां
भामाशब्दवत् । तत्र रणोद्यमे च यया । त्वं देव कुर्याः समरे ग्रहं सदा । आदि-
त्यादी । Bā. III, 10 ॥ 584 ॥

[ग्राह] ग्रहे । Ku. 3, 7 । अयहारोपि मद्भूः । अयहारो मिथ्याकालक्षेपरूपः ।
यया । जलघट्टने घट्टलेहायहितपाणिप्रकारपरिकरिते । ग्राहमहर्षेर्दधि संसा-
राग्नी क इव तीर्णः ॥ [गृहाः] शरीरेषु । गृहा मुनीनामुदजाद्रणेषु । मघनि ।
Śi. 1, 14 ॥ 585 ॥

[ग्रीह] निपुण० । ग्रीहाः ग्रीढि न कुर्वते । गजाहो । Śi. 12, 5 । पर्व उत्सवः । अङ्गुलिबंधिर्वा ॥ [बर्ह] परीवारे । दैवं चेत्प्रतिकूलं स्याद्बर्हस्तर्हि निरर्थकः ॥ 586 ॥

[मह] तेजसि । ग्रहपतिमहवीचीन्यञ्चिताशातमिलः ॥ [मही] नदीभेदे । मही न हीयतेम्भोधेः ॥ [मोह] मूर्छायाम् । Ku. 4, 1 । विपर्ययोविद्या यथा । Sp. 100 ॥ 587 ॥

[लोह] कालायसे । हरति श्यामिकां हेम्नो न लोहस्य हृताशनः । सर्व-
तैजसे । रसोपविद्धा० c. 2, 360 । जोङ्गके । स्वर्लोहकार्तस्वरपद्मपक्षैरानर्च
गौरी सशरं पिनाकम् ॥ [वह] वृष० । मिथ्यैव जातः स जनो वहे गङ्गुरि-
चालसः ॥ गन्धवहैकदेशेन सत्यभामायां भामाशब्दवद्वायौ वहशब्दः ॥ आचर-
णवाहवर्णकबोद्धृष्वपि मङ्गुः । आचरणे । न खेहेन न दानेन न मानेन न सेवया ।
केन वहेन वहन्ते खला इति न निर्णयः ॥ वाहे तुरगे । बह्ववहहेपितभृंहतगहने
सैन्ये समन्ततः प्रसृते । क्व भवेदरिर्वराको गोमायुप्रायतां जातः ॥ वर्णके वर्णि-
कायाम् । बहुप्रयोजनं वस्तु विवेच्यारभते बुधः । वहं विना हि नादत्ते बहुमूल्यं
विवेचकः ॥ बोद्धरि । विरहहृतवहेन प्रेयसी दद्यतेसौ ॥ नदेपि यया । तं स
सिन्धुवहमाप महीयः [?] ॥ [वाह] मानभेदे व्यामाज्ये । मातुं वाहेः शक्यते
नान्तरिक्षं वेत्तुं शक्यं नो मनो मानिनीनाम् ॥ 588 ॥

[वाहा] यया । शाम्पन्ति भोगेन नु जातु कामा न वाहया वा सुतरः
समुद्रः ॥ [व्यूह] निर्माणे । न कुट्टिमव्यूहनिगूहितार्थः । तर्के वितर्के । हिता-
हितव्यूहपरा मनीषिणः । समूहे । An. I, 28 । बलस्य सैन्यस्य चक्रादिरूपेण
विन्यासो बलाविन्यासः । यदाह । दण्डो मण्डलभोगौ चाध्वुत्सन्नधावलौ [?]
रुदः । व्यूहास्तेषां विशेषाः स्युधकव्यूहादयोपि च ॥ तत्र यया । Śi. 19, 41 ॥
[सह] क्षमे । असहः स हि शीतस्य । बले । न सहेन स हीयते ॥ 589 ॥

[सहा] उर्व्याम् । सहैव सहते सर्वम् । शेन ओषधिवर्गः ॥ 590 ॥

[सिंही] स्वर्भाणुमातरि । सिंहिकासप्तस्रस्तो मृगो मृगाङ्गमाश्रितः । जपाह
सा० c. K. Pr. 335, 9 ॥ [जेह] सौहार्देपि मङ्गुः । यया । Śi. 14, 1 ॥ 591 ॥

॥ इत्याचार्य० द्विस्वरकाण्डो द्वितीयः ॥

भीमसूतिशिष्येण भीमन्महेन्द्रसूतिना ।

भक्तिनिष्ठेन टीकेयं त्रयाधैव प्रतिष्ठिता ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञाननिधेर्गुणैरनवधेः श्रीहेमचन्द्रप्रभो-
 र्मन्ये व्याकृतिकौशलं विलसति कास्माद्दृशां तादृशम् ।
 व्याख्यामः स्म तयापि तं पुनरिदं नाधर्यमन्तर्मन-
 स्तस्याजस्रमपि स्थितस्य हि वयं व्याख्यामनुब्रूमहे ॥ २ ॥
 यल्लक्ष्यं स्मृतिगोचरे समभवद्दृष्टं च शास्त्रान्तरे
 तत्सर्वं समदर्शि किं तु कतिचिन्नो दृष्टलक्ष्याः क्वचित् ।
 अभ्यूहं स्वयमेव तेषु सुमुखैः शब्देषु लक्ष्यं बुधे-
 र्यस्मात्संप्रति तुच्छकदम्बलधियां ज्ञानं कुतः सर्वतः ॥ ३ ॥
 एकत्रापि कृताभिधेयविषये व्युत्पत्तिरर्यान्तरे
 कर्तव्या स्वयमेव दर्शितदिशा निर्धेदवन्धैर्बुधैः ।
 वर्णाश्रमवर्णनं च न कृतं तद्यापि कार्यं स्वयं
 यत्कृत्स्नप्रतिपादनेन विवृतिः कामं वरीवृध्यते ॥ ४ ॥

अथ तृतीयं त्रिस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥

[अणुक] द्वयोः । पर्याणमश्वेष्वणुका वदन्ति ॥ [अशोक] यच्छुलो
 वेतसः ॥ 1 ॥

[अभीक] निर्भये । Śi. 5, 64 ॥ [अनीक] रणे युद्धे । सहस्र०
 c. C. on V. K. 2, 1, 14 ॥ [अलीक] सर्वेषु । Sp. 2606 ॥ [अनूकम्]
 द्वयोः । वरस्यानूकचित्तानि प्रेक्ष्य कन्या प्रदीयते ॥ 2 ॥

[अनूकः] गतजन्मनि परिणतवयसि । स्पृशन्ति शूकयानूकं नो कामिन्यः
 सयौवनाः ॥ [अंगुक] इलक्ष्ण० । दवासाः संवृततारहाररुचयः संभिन्नचीर्णांगुकाः ।
 उत्तरीये । Śi. 11, 34 । वस्त्र० । Śi. 5, 52 ॥ 3 ॥

[अन्तिका] चुल्लद्याम् । न दुप्येदन्तिकास्तितम् ॥ 4 ॥

[अम्बिका] पाण्डुगातरि । अम्बिकायामभूत्पाण्डुः । देयताभिद् द्वाविंशस्य
 जिनपतेरुपासिका कूष्माण्डिका नाम यथा । भूयात्रिम्यस्त्रिदेविका ॥ 5 ॥

[अन्धिका] कैतवं दूतम् । सर्पपी ओपधिः । मिदं निद्रा । कैतवमिद-
 योर्यथा । अन्धिकान्धा विधास्यन्ति कुतो धर्मं नराधमाः ॥ [अम्बिका]
 भक्तोद्धारः । चाद्वेयिका च । ओपधौ ॥ 6 ॥

[प्रौह] निपुण० । प्रौहाः प्रौढिं न कुर्वते । गजांही । Śi. 12, 5 । पर्व उत्सवः । अङ्गुलिसंधिर्वा ॥ [वर्ह] परीवारे । दैवं चेत्यतिकूलं स्याद्द्वैर्हस्ताहिं निरर्थकः ॥ 586 ॥

[मह] तेजसि । महपतिमहवीचीन्यञ्चिताशातमिस्रः ॥ [मही] नदीभेदे । मही न हीयतेऽप्येधेः ॥ [मोह] मूर्छायाम् । Ku. 4, 1 । विपर्ययोविद्या यया । Sp. 100 ॥ 587 ॥

[लोह] कालायसे । हरति इयामिकां हेमो न लोहस्य दृताशनः । सर्व-
तैजसे । रसोपविद्धा० c. 2, 360 । जोङ्गके । स्वर्लोहकार्तस्वरपद्मपञ्चैरानर्च
गौरी सशरं पिनाकम् ॥ [वह] वृष० । मिथैव जातः स जनो वहे गडुरि-
पालसः ॥ गन्धवहैकदेशेन सत्यभामायां भामाशब्दवद्वायौ वहशब्दः ॥ आचर-
णवाहवर्णकवोदृष्ट्वपि मङ्गः । आचरणे । न जेहेन न दानेन न मानेन न सेवया ।
केन वहेन वहन्ते खला इति न निर्णयः ॥ वाहे तुरगे । बह्वहहपितृवृंहितगहने
सैन्ये समन्ततः प्रसृते । क भवेदरिर्वराको गोमायुप्रायतां जातः ॥ वर्णके वर्णि-
कायाम् । बहुप्रयोजनं वस्तु विवेच्यारभते बुधः । वहं विना हि नादत्ते बहुमूल्यं
विवेचकः ॥ वोदरि । विरहदृतवहेन प्रेयसी दधत्तेसौ ॥ नदेपि यया । तं स
सिन्धुवहभाप महीयः [?] ॥ [वाह] मानभेदे व्यामाख्ये । मातुं वाहैः शक्यते
नान्तरिक्षं गेत्तुं शक्यं नो मनो मानिनीनाम् ॥ 588 ॥

[वाहा] यथा । शाम्यन्ति भोगेन नु जातु कामा न वाहया वा सुतरः
समुद्रः ॥ [व्यूह] निर्माणे । न कुट्टिमव्यूहनिगूहितार्थः । तर्के वितर्के । हिता-
हितव्यूहपरा मनीषिणः । समूहे । An. I, 28 । बलस्य सैन्यस्य चक्रादिस्फेगे
विन्यासो बलविन्यासः । यदाह । दण्डो मण्डलभोगौ चाप्युत्सन्नधाबलो [?]
रटः । व्यूहास्तेषां विशेषाः स्युश्चक्रव्यूहादयोपि च ॥ तत्र यथा । Śi. 19, 41 ॥
[सह] क्षमे । असहः स हि शीतस्य । बले । न सहन स हीयते ॥ 589 ॥

[सहा] उर्व्याम् । सहैव सहते सर्वम् । शेष ओपधिपर्यः ॥ 590 ॥

[सिंही] स्वर्भाणुमातरि । सिंहीकाद्यतसंघ्रस्तो मृगो मृगादृमाभितः । जमाह
मा० c. K. Pr. 335, 9 ॥ [जेह] सौहादेपि मङ्गः । यथा । Śi. 14, 1 ॥ 591 ॥

॥ इत्याचार्य० द्विस्वरफण्डो द्वितीयः ॥

भीरिमयतिनिप्येग भीमन्महेन्द्रसुरिणा ।

यत्किमिहेन टीकेयं नचापैव प्रतिष्ठिता ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञाननिधेर्गुणैरनवधेः श्रीहेमचन्द्रप्रभो-
 र्धन्ये व्याकृतिकौशलं विलसति क्वास्मादृशां तादृशम् ।
 व्याख्यामः स्म तयापि तं पुनरिदं नाथर्यमन्तर्मन-
 स्तस्याजलमपि स्थितस्य हि वयं व्याख्यामनुव्रूमहे ॥ २ ॥
 यल्लक्ष्यं स्मृतिगोचरे समभवदृष्टं च शास्त्रान्तरे
 तत्सर्वं समदर्शि किं तु कतिचिन्नो दृष्टलक्ष्याः क्वचित् ।
 अभ्यूहं स्वयमेव तेषु सुमुखैः शब्देषु लक्ष्यं बुधे-
 र्यस्मात्संप्रति तुच्छकर्मलभिषां ज्ञानं कुतः सर्वतः ॥ ३ ॥
 एकत्रापि कृताभिधेयविषये व्युत्पत्तिरर्यान्तरे
 कर्तव्या स्वयमेव दर्शितदिशा निर्वेदवन्धैर्बुधैः ।
 वर्णाश्रमवर्णनं च न कृतं तद्यापि कार्यं स्वयं
 यत्कृत्स्नप्रतिपादनेन विवृतिः कामं वरीवृध्यते ॥ ४ ॥

अथ तृतीयं त्रिस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥

[अणुक] द्वयोः । पर्यागमभेद्वणुका वदन्ति ॥ [अशोक] वस्तुतो
 वेतसः ॥ 1 ॥

[अभीक] निर्भये । Śi. 5, 64 ॥ [अनीक] रणे युद्धे । सहस्र०
 c. C. on V. K. 2, 1, 14 ॥ [अलीक] सर्वेषु । Sp. 2606 ॥ [अनूकम्]
 द्वयोः । वरस्यानूकवित्तानि प्रेक्ष्य कन्या प्रदीयते ॥ 2 ॥

[अनूकः] गतजन्मनि परिणतवयसि । स्पृशन्ति शूकयानूकं नो कामिन्यः
 सयौवनाः ॥ [अंगुक] इलक्षण० । दवासाः संवृततारहाररुचयः संभिन्नचीनांशुकाः ।
 उत्तरीये । Śi. 11, 34 । वस्त्र० । Śi. 5, 52 ॥ 3 ॥

[अन्तिका] बुल्लक्षाम् । न दुष्येदन्तिकास्थितम् ॥ 4 ॥

[अम्बिका] पाण्डुमातरि । अम्बिकायामभूत्पाण्डुः । देवताभिद् शार्दिशस्य
 जिनपतेरुपासिका कूम्भाण्डिका नाम यया । भूयाद्विम्बच्छिदेम्बिका ॥ 5 ॥

[अन्धिका] कैतवं दूतम् । सर्पपी ओषधिः । मिदं निद्रा । कैतवमिद-
 योर्यया । अन्धिकास्था विधास्यन्ति कुतो धर्मं नराधमाः ॥ [अम्बिका]
 भक्तोद्धारः । चाङ्गेरिका च । ओषधौ ॥ 6 ॥

[आलोक] उद्द्योते । तडिहीपालोकैर्दि० Pa. 3869 ॥ [आनक] पटहे
भेर्या मृदङ्गे च । Śi. 13, 25 ॥ 7 ॥

[आतङ्क] रुजि शङ्कायां संतापे च । Ra. 1, 63 ॥ [आह्निक] अहर्नि-
र्वर्त्ये । यस्याह्निकैः प्रबन्धैर्विदुषामह्नाय विस्मितं चेतः ॥ 8 ॥

भोजने । मध्याह्ने देयमाह्निकम् ॥ 9 ॥

[उदर्क] मदनेन कामेन कृतः कण्टको रोमाञ्चो मदनकण्टकः ॥ उत्तर-
कालेपि ॥ [उष्णक] उद्युक्ते । पुष्पान्ति भर्तुर्मुदमुष्णका जनाः ॥ 10 ॥

[ऊर्मिका] अङ्गुलीयके । Śi. 17, 8 । शेषेषु । ऊर्मिकाभिर्विमान्त्येता
नदीवध्वो लता इव ॥ 11 ॥

[करक] लट्वा कुसुम्भम् । तत्र दाडिमे च यथा । करककुसुमताम्रधन्वमा
नम्रमूर्तिः । करे कमण्डलौ च । करकं करके न्यस्य मस्करी भास्करोदये ॥ 12 ॥

करङ्गो जलादीनां स्थानं यथा । यस्यां विद्रुमवर्णवर्ण्यकरकप्रोक्षीर्णमर्णधिरात् ॥
[कञ्चुक] जैलः कञ्चुलिका । तत्र निर्मोके च यथा । Su. 1219 । वर्मणि
कवचे । Śi. 1, 45 ॥ 13 ॥

वर्धपक० । नृत्यन्ति कञ्चुकेर्लुब्धैः [?] सौविदल्लाः सुतोत्सवे । वारवाणे नृनि-
चोले । Ratn. 299, 26 ॥ 14 ॥

[कटक] सेनायाम् । Śi. 5, 61 । राजधान्याम् । भ्रातः कोचलितोसि
यामि कटकं किं तत्र सेवाशया [?] ॥ 15 ॥

[कण्टक] रोमाञ्चे । लक्ष्मीकरग्रहणकण्टकितमकोटः ॥ [कलङ्क] भङ्गे
लाञ्छने । M. M. 43, 7 । अपवादे । An. II, 62 । कालायममले । निष्क-
लङ्कः कृपाणः ॥ 16 ॥

[कार्णिका] सरोजबीजकोशे हस्तिहस्तापे च । गजे स्थिता श्रीः पद्मे च
भ्राम्यन्मधुपर्कार्णिके । करम० कुट्टन्यां च । कार्णिका स्वर्णवर्णापि वर्ण्या नैव
विभूषणा ॥ [कणिका] सूक्ष्म० । Bh. Ś. 87 ॥ 17 ॥

गोधूमपिष्टेपि [c. 2, 539; I. St. XV, 427 n. 2] यथा । कणिकाख-
ण्डाज्यकृतो लङ्गुको मोदकश्च सः c. H. Śeṣhāḥ 96 (Böhtlingk's ed.
p. 431) ॥ [कारिका] यातना पीडा यथा । सद्यः कयं नरकभूमिषु कारिका
स्यात् । नट्यां विवरणश्चोके च । कारिका कारिकेयेयं करोति क्रमनिर्ण-
यम् ॥ 18 ॥

कृतौ नापितादिककर्मणि च । अकार्षीः कारिकां कां त्वम् ॥ [कावृक]
पीतमुण्डः सुगृहाख्यः पक्षी ॥ 19 ॥

[कार्मुक] कर्मठे । कार्मुकं शर्मकारणम् ॥ [क्षारक] रसे । कः क्षते
क्षारकं क्षिपेत् । कोरके । क्षारकैः कुसुमचापसायकैः । पक्ष्यादिपाशे । क्षारकाङ्कित-
कूर्परः ॥ [कालिका] योगिनीभिदि । हरिसिद्धेः प्रतीहारी कालिका नाम
योगिनी ॥ 20 ॥

स्वर्णादि° । निकपेण विना हेमः कालिका न हि लक्ष्यते । मेघाली सामान्येन
मेघपङ्क्तिः । यथा । Śi. 17, 44 । सुरायाम् । याति कालिकाया द्रव्यं कारणं
पापकर्मणाम् । गौर्याम् । विभेयं कालिकामतम् । नवाम्बुदः कादम्बिनी यथा ।
Ra. 11, 15 । क्रमदेयवस्तुमूल्यं यद् व्ययकरणादौ व्यवहारिभिर्घृतादिवस्तुप्रवेश-
नाय द्रव्यं गृह्यते । कलान्तरेपि मद्भुः । इयोर्यथा । दुःखेन दीयते वालैः कालिका
कालजल्पिता [?] । काण्ये । An. III, 51 । वृश्चिक्पञ्च पटोलशाखा च
ओषधी ॥ 21 ॥

रोमाल्याम् । दूर्याल्येव नवा कुल्या वाला कालिकया वभौ । धूमर्याम् ।
विकृत्य कालिकां भेजे मुनिः कैवर्तवालिकाम् । मांसी गन्धद्रव्यम् । काक्याम् ।
पुष्पाति कालिका पूर्वं पश्य कोकिलवालकान् ॥ 22 ॥

[कीचक] दैत्यभेदे विराट्द्वाले । भीमो भीषयते सैप मेचकः कीच-
कासृजा [?] ॥ 23 ॥

[कुलकः] कुलप्रधाने । क्रियते यद्वा कुलकैः कुलोन्नतिः ॥ 24 ॥

[कुशिक] फाले । दारयन्कुशिकेनोर्वाम् ॥ [क्षुल्लक] सर्वेषु । राजञ्ज-
गच्छथीमल्ल स्वत्तोन्त्ये क्षुल्लका नृपाः ॥ क्षुद्रशङ्खेषु ॥ 25 ॥

[कूचिका] क्षीरविकृतौ । कूचिका पित्तनाशिका । कुञ्चिकायाम् । कूचि-
कारन्प्रसंबन्धे यथा किल कपाटयोः । सूची केतकाद्यपभागः सेवनी च ॥
[कृपक] फालः कुशिकः कर्षकः कुटुम्बी । इयोः । कृपन्ति कृपकाः क्षेत्रं
यर्षोत्कर्षयविवृतम् ॥ 26 ॥

[कौतुक] नर्मणि । गङ्गासपत्नीमिय कौतुकेन संदर्शयन्मूर्ध्नि शिवः शिवायाः
[?] । इच्छायाम् । बाढुर्मे रणकौतुकी । उत्सवे । विद्याकौतुके ताभ्यां
यौतुकं नृपतिर्ददौ । कुतुके कौतुक्ते । Ba. II, 47 । मुदि । कौतुकौतुकुल्लो-
चनाः ॥ 27 ॥

पारंपर्यागतख्यातमङ्गले । Ku. 7, 2 । उद्वाहसूत्रे । Ra. 8, 1 । गीतादौ ।
 नायौ जगुर्मङ्गलकौतुकाणि । भोगकाले । अङ्गनाकौतुकेनङ्गः प्रत्यङ्गः संचचार
 सः ॥ [कौशिक] शक्रे घूके च । Śi. 1, 53 ॥ 28 ॥

कोशशे भाण्डागारशे । क्रोशनीया न कौशिकाः । गुग्गुली । अगुरुतुरुष्क-
 कौशिकनखगोरोचनाधूपामोदप्रियाः [?] । आहितुण्डिके नमुले च । चरग इव
 कौशिकात्स विभ्यत् । मुनौ विद्वामित्रे । Ra. 11, 1 ॥ [खनक] संधित-
 स्करः छरङ्गाचौरः ॥ 29 ॥

मूपिक आखुः । भूमिवित्तज्ञो निधानवेत्ता । विप्यपि । खन्यन्ते खनकेर्भुयः ॥
 जलाधारेपि मङ्गः । तत्र च स्त्रियां यथा । वनिका खनिका [खनकी वनिका
 Mkh.] रथ्या प्रपा सत्तावरोहणम् ॥ [खट्टिक] मांसविक्रयिणि । सेयं खट्टिकह-
 ट्टिकापरिलुडत्पापिष्ठवण्डाकुला ॥ [खुल्लक] द्वयोः । -वः खेलति खुल्लकः ॥ 30 ॥

[खोलक] पाको डिम्भः ॥ सर्वेषु यथा । नरोयं नगवद्भाति मौलिलालित-
 खोलकः ॥ 31 ॥

[ग्रन्थिकः] माद्रेयः सहदेवः ॥ [गण्डक] विघ्ने । चण्डि खण्डय गण्ड-
 कान् । विद्या विद्याविशेषः । संख्याविशेषश्चत्वारः कपर्दकाः । अवच्छेदे पर्यणि ।
 तत्र तु स्त्रियां लक्ष्यं यथा । इक्षोः क्षेत्रे द्विपेन्द्रा वलिकचलकृते गण्डिकाः खण्ड-
 यन्ति । उपधानेपि मङ्गः । तत्र खड्गिणि एकशृङ्गे च यथा । द्राघ्येव विन्ध्य-
 यक्षधा गुरुगण्डकादद्या [° वनभूः पृथुगण्डकश्रीः Mkh.] ॥ 32 ॥

[गणक] यथा । K. V. 9, 6 ॥ [गणिका] इभ्याम् । आरुह्य स प्रगुणितां
 गणिकां नरेन्द्रः । यूधिका पुष्पलता ॥ 33 ॥

[ग्राहक] पक्षतरि । न गुणमाहको जनः । व्याधानां ° । नाहं माहकपञ्जरं
 पुनरिदं गृह्णामि जीयन्नहो ॥ [गान्धिक] द्वयोः । नानापक्षौघमेते मुकुलितनयना
 गान्धिकाः शोधयन्ति ॥ 34 ॥

[गुण्डक] मलनं धारणम् ॥ [गैरिक] स्वर्णे । गैरिकादौ यथा
 चन्द्रः ॥ 35 ॥

[गोलक] अलिङ्गरे । घोलं गोलकगदरेषु परितो न्यस्यन्ति गोपाङ्गनाः ॥
 [गोरङ्ग] नग्नोपस्थः । तत्र गान्धिलिङ्गः ॥ [चपक] मद्यं धान्यविशोद्धयम् ।
 मरक ऐश्वर्यः । नयोप्यथा । चपकानकतानममानमः ॥ 36 ॥

[चलुक] चुलुक] चुलुकशब्द आदिपुरुषेपि यथा । चुलुकस्यापत्यं वृद्धं
चौलुक्यः ॥ [चारक] अश्वादि० । हरिर्गोवृन्दचारकः । बन्धे कारायाम् ।
संचारधारके कुतः । संचारके । सारिणीवारिचारकः ॥ 37 ॥

[चुम्बक] कामुकेश्वरभेदे च । वेश्या लोहशलाकेव जवाचुम्बति चुम्बकम् ।
महवो गुरवो यस्य स बहुगुरुः ॥ 38 ॥

[चूतक] द्वयोः । चूतकानां रसं पीत्वा पन्थाः पथि सुखं ययुः ॥ 39 ॥

[चूलिका] करिणः कर्णमूले । रेजे व्यालावली लोला चूलिकाचुम्बिचामरा ॥
[जम्बुक] नीचेपि । सर्वेषु यथा । सत्यं पौलस्त्यसिंहस्य जम्बुकः पश्चिमापतिः ॥
[जतुक] हिङ्गु रामडं यथा । उपयुज्यते हि [sic] शाकेषु जतुकं न तु मृ-
र्धनि । लाक्षायाम् । संधानं सज्जनेनैव जतुकेनैव जन्यते ॥ 40 ॥

[जीवक] क्षपणः भ्रमणः । प्राणकः प्राणिता प्राणदायको वा । द्रुमो बन्धू-
कद्रुमः । व्यालपाहे । विषयविषहतानां जीवकस्त्वं पुरारे । शेषेषु । जीवकस्ये-
दृशी गतिः ॥ 41 ॥

[जीविका] जीयन्ती मधुस्रवा ॥ 42 ॥

[झिल्लीका] विलेपनस्य मल उद्घर्तनिका ॥ [तक्षक] तक्षिण । तक्ष्णोति
तक्षक इव दुर्वाक्यैर्दुर्जनो जनम् ॥ [तण्डक] समस्तं कृतसमाप्तं पदानां जातकं
समूहः समस्तपदजातकम् ॥ 43 ॥

तरुस्कन्धः तरुसमूहः । मायाबहुलो मायाप्रधानः । तत्र वाच्यलिङ्गः ।
सर्वेषु यथा । समुद्रवेलावनालीय अनेकतण्डकाकुला दमयन्तीकया ॥ [तारकः]
कर्ण० । भ्रान्तस्तीर्यानि दृष्टस्त्वं गयैकस्तेषु तारकः ॥ 44 ॥

[तारकम्] त्रिष्वपि । निशाकरकरस्पर्शहर्षोन्मीलिततारका । अहो राग-
यती संध्या मुञ्चति स्वयमम्बरम् ॥ [तिलकः] अक्षयभित्तिलकितो हयः ॥ 45 ॥

[तूलिका] शलाकायामपि मूढः । यथा । गृहीत्याञ्जनतूलिकाम् ॥
[दर्शक] प्रतीहारे प्रवीणे च । दर्शकजननिवार्यमाणकलकलमास्यानम् ॥ 47 ॥

[द्रावक] शिलाभेद औषधम् । घोषकः पुनःपुनर्वाक्याद्यर्थकः । विदग्धे ।
द्रावयन्ति मनो भर्तुर्द्रावकाः केपि सेवकाः ॥ 48 ॥

[दीपकः] द्वयोः । Su. 2490 ॥ पक्षिभेदेपि । यदाह । H. 1342 ॥ 49 ॥

[धेनुका] धेनुर्नवप्रसूता यथा । सा धेनुका दुग्धनिधानभूमिः । इमी हस्तिनी यथा । आरुह्य वरधेनुकाम् । क्षुरिकायामपि मङ्गः । यथा । योधैर्बद्धासिधेनुकैः । दैत्यविशेषेपि । तत्र पुष्टिद्वयः ॥ [धेनुक] धेनुसंहत्याम् । तद्धेनुकं ध्यायति माधवस्य ॥ 50 ॥

[नरक] द्वयोः । Śi. 12, 3 ॥ [नन्दक] हर्षके विष्णुखड्गे च । Śi. 3, 19 ॥ 51 ॥

[नालीकः] अङ्गे वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । विवृतेनापि शास्त्रेण नालीकः किं करिष्यति । शरे शल्ये च । भूपालमौलिना तेन नालीकैः कीलितं बलम् ॥ [नालीकम्] पद्मे पुङ्गीवः । यथा । नालीकमालां मलते स मौलौ । तेषां पद्मानां वनं तद्वनम् ॥ 52 ॥

[नायक] त्रिष्वपि । Śi. 2, 92 ॥ [नालिका] नाले । पीतं नालिकया जलम् । वेणुभाजने । धान्यावापं विदधतितरां हालिका नालिकाभिः ॥ 53 ॥

[निपाक] पचने । जातस्ततः शाकनिपाककालः ॥ [निर्मोक] व्योम्नि । निर्मोककोकनदतुल्यमिदं वचस्ते । मोक्ष एव मोक्षकः । तत्र संनाहे च । शोकमोहपरो लोकः स्तोका [sic] निर्मोकतत्परः ॥ 54 ॥

[प्रतीक] अङ्गे । प्रतिप्रतीकं प्रविभूयितायाः । प्रतीपे । क्षितिधव तव हस्ती सुप्रतीकः प्रतीकः ॥ प्रदीपेपि यथा । प्रतीकामीशुनीकाभिस्तमिले [?] शकलीकृते [प्राज्यप्रतीकजालाभिः शार्वरे शकलीकृते Mkh.] ॥ [पताका] अङ्गुध्वजध्वजः । यथा । पताकाभिर्धितर्क्यन्ते निकेताः पृथिवीभुजाम् । केतौ सौभाग्ये च । Śi. 3, 53 ॥ 55 ॥

[पातुक] पतयालौ । Śi. 3, 3 । प्रपातो भृगुः सौमिकं वा ॥ [प्राणक] सत्त्वजातीयः सत्त्वप्रकारः । तत्र वाच्यलिङ्गः । बोलो गन्धरसः ॥ 56 ॥

[पाटक] घातैकदेशे । जलौकः काङ्क्षयायाति साधुधाण्डालपाटकम् । अक्षादीनां द्यूते पातयिता अक्षादिपाटकः । महाकिष्कुः प्रमाणविशेषः । मूल्यस्यापचये । पाटकेनाप्यते कर्म ॥ 57 ॥

[पालङ्क] शाकभेदे । पालङ्कशाकं द्यूकृती न भुङ्क्ते ॥ [पिनाक] शिव० । Ku. 3, 10 । विशूलं शैवमेवात्र ॥ 58 ॥

[प्रियक] पीत० । Śi. 8, 28 ॥ 59 ॥

[पिष्टक] धान्यादेश्वमसे चूर्णविशेषे । कष्टेन पिष्टकैस्तैलं मौलेरुच्चार्यते यथा ॥ [पिण्याक] कुङ्कुमे हिङ्गौ सिन्धुके च । पिण्याकगन्ध इव तुष्टिकुदस्य सोभूत् ॥ 60 ॥

[पुलक] गजान्न° । पुलककवल्लोलः खेलति व्यालराजः । प्रस्तरान्तरे दलक्षणपापाणे । पुलकमृष्टधौताम्बरः । अभुराजी नयनाम्बुधारा । मणिदोषे । पुलकवासविन्द्वादिदोषैर्मणिरदूषितः । गत्वर्कश्चपकः । कुमौ । वर्त्मनां पुलकवृ-
थिकस्पृशाम् ॥ 61 ॥

[पुलाक] भक्त° । स्थालीपुलाकन्यायेन कुर्याद्गुणपरीक्षणम् । संक्षेपः क्षिप्रं यथा । पुलाककारी विपुलाशयः स्यात् ॥ [पुष्पक] मृन्मयी अङ्गारशकटी मृत्तिकाङ्गारशकटी । रत्नखचितं कङ्कणं रत्नकङ्कणम् ॥ 62 ॥

नेत्ररोगे । असौ रसः पुष्पकनाशहेतुः । लोहेन मिश्रं कांस्यं लोहकांस्यम् । रीरिका पित्तलभेदः ॥ [पुगक] शरभोटापदः । शठेनृजौ शैवे शिवमतदीक्षिते च वाच्यलिङ्गः ॥ 63 ॥

शैवे । समये [समर्थः Mkh.] साधकश्चैव आचार्यश्चापि पुत्रकः । वृक्षप्रभेदः पुत्रप्रेम्णा रिक्तो वृक्षः । कृत्रिमसुतेपि यथा । Ku. 1, 29 ॥ [पुत्रिका] यावत्तु-
लकमलक्तपोलिका ॥ 64 ॥

[पृदाकु] चतुर्ग्रन्थेषु यथा । सदा पृदाकुः कुरुते हि शङ्काम् ॥ 65 ॥

[पेचक] घूके । खं पेचकैः कञ्चुकित रणेषु ॥ [पेटक] मञ्जू° । न्यध-
त्त वटपृष्ठतः कनकपेटकं तस्करः ॥ [बहुक] जलखादकदात्यूहौ पक्षिवि-
शेषौ ॥ 66 ॥

अर्को रविः ॥ [बन्धक] सत्यंकार आधौ । न वृद्धिर्वन्धके नटे सर्वनाशे न तद्धनम् ॥ 67 ॥

[बन्धकी] करिण्याम् । बन्धकीनिकटमगमवृषतिः [?] । बन्धकारिण्यापि । संसारबन्धिका माया ॥ [वालिका । वालिका] कर्ण° । विभ्रती तिलकं भाले भ्रवसोः स्वर्णवालिकाम् । पिञ्जोला ओषधिः । अङ्गुलीयेपि मूढः । तत्र बालु-
कायां च यथा । सिन्धुवीचिकरानुवाह बहलप्रौढोक्षसहालिकान् । बालायाम् । बालिकारचितवस्त्रपुत्रिकाफीडेनेन सदृशं तदर्चनम् ॥ कङ्कणेपि मूढः । यथा । बालिकाङ्कितप्रकोष्ठः ॥ 68 ॥

[भस्मक] विडङ्गमौषधम् । कलधौतं रूप्यम् । वहविशेषेपि । तत्र तु पु-
 स्ति । यथा । प्रतिपालय नाथ [?] नाडिकाहितयं संपति भस्मकोदयः ॥ [भ्रामक]
 अश्मभेदे । भ्रामको भ्रमयत्ययः ॥ 69 ॥

[भूतीक] कट्फलौषधं श्रीपर्णी ॥ 70 ॥

[भूमिका] रचनायाम् । आद्या प्रासादभूमिका ॥ 71 ॥

[मधुकः] बन्दी बन्दिभेदः । यच्छाश्वतः । मधुका बन्दिनः केपि
 c. Śāśv. 453 ॥ 72 ॥

[मण्डूक] शोणको नदभेदः ॥ 73 ॥

[मल्लिका] मृत्पात्रभेदः शरावः । यथा । मल्लिकाङ्कितकरा विविशुस्ताः ।
 वाद्यभेदेपि मड्डुः । यथा । मल्लिका झलरीध्वनिः ॥ [मातृका] करणानि इ-
 न्द्रियाणि तेषामोश्वर आत्मा करणेश्वरः । यथा । दुर्ज्ञानं मातृकातत्त्वम् । शेषेषु
 यथा । विश्वं मातृकया विश्वं ज्ञापितं सकलाः कलाः ॥ 74 ॥

[मालिका] पक्षिमल्लः पक्षिविशेषः । मेवेये । कण्ठस्थितया ° P. R. 1 ।
 पुष्पदामनि । मौलिश्चम्पकमालिकावललितः ॥ [मेचक] तिमिरे बर्हिचन्द्रके च ।
 जलदमेचककञ्चुकिता दिशो भृशमपेक्ष्य विनृत्यति मेचकी ॥ 75 ॥

[मोचक] मोक्षरि । बीजसकोचमोचकः । शेषेषु । मोचकैरञ्जितं वनम् ॥
 [मोदक] द्वयोः । मुदितामोदकमुदितं रवीन्दुकवलैकगृध्रमतिभीमम् ॥ [यमकः]
 द्वयोः । नकुलः सहदेवश्च यमकौ यमकस्थितौ ॥ 76 ॥

[याजक] राजकुञ्जरो भूपश्रेष्ठः । द्वयोः । याजकः पूज्यते न कैः ॥
 [युतक] यौतके युग्मे युक्ते च । हस्त्यश्वरत्नयुतकं युतकाय देयम् ॥ 77 ॥

चलनश्चण्डालकस्तस्यायं चलनायम् । स्त्रीवस्त्रभेदः परिधानान्तरपटः ॥

[रजक] शुकः पक्षिविशेषः ॥ 78 ॥

[रात्रकम्] पञ्चरात्रैकदेशो रात्रकं भामावत् ॥ 79 ॥

[राजिका] पङ्क्तौ । परिरराज मतङ्गजराजिका । रेखायाम् । अराजिके
 भूर्जदले लिलेख ॥ [रुचक] मातुलिङ्गे । Śi. 10, 9 । निष्के वक्षोविभूषणे ।
 स्वस्तिकादिसमाकारं रुचकं रुचमाद्भिदुः [?] ॥ ललामन्यपि मड्डुः । ललाम र-
 खम् । यथा । अधररुचकम् Kād. 73, 1 । चन्दनपेपणपायागेपि ॥ 80 ॥

[रूपक] धूर्ते शटे वाच्यलिङ्गः ॥ श्रवणोदिमुद्रयोरपि यथा । तदपि °
 s. 2, 293; c. K. Pr. 176, 3 ॥ 81 ॥

[लम्पाक] लम्पटे । लम्पाकः पाकशासनः । देशे । Bâ.V, 33 ॥ [लासक] ह्योः । पयोदमुरजध्नौ लसति लासको नृत्यति ॥ [लोचक] नीलवाससि गोपीनां चतुर्हस्तप्रमाणे नीलवस्त्रे । Śl. 4, 35 ॥ 82 ॥

शेषेषु । लोचकः कस्य रोचकः ॥ 83 ॥

[वर्तक] अश्वखुरे । वर्तकक्षुण्णभूगर्तः । खगे । तदन्धकवर्तकीयं काकतालीयं यन्मूर्खमन्त्रेषु कचित्कार्यसिद्धिः । अत्र हि अन्धकश्च वर्तकश्च अन्धकवर्तकं तत्तुल्यमन्धकवर्तकीयम् c. Kâś. Pâ. 5, 3, 106 ॥ [वञ्चक] चतुर्ष्वर्थेष्वपि यथा । वञ्चकैरावृत्तान्तास्तैर्दुर्गमा नवभूभृतः ॥ 84 ॥

[वल्मीक] वाल्मीकौ । पीयूषमेव नालीकं वल्मीकस्य कवेर्गिरः ॥ [वर्णक] मलयजे । अङ्गं दधे वर्णकलेपशुभ्रम् । चारणे । वर्णकैर्घर्णितः कर्णः स्पर्णपूर्वं द्विपं ददौ ॥ 85 ॥

[व्यलीक] व्यङ्ग्यं ध्वन्यम् । वेलक्ष्ये । न किञ्चिदूचे स किल व्यलीकात् । अप्रिये । मया न तेकारि मनाग्व्यलीकम् । अकार्ये । सुजनोपि चकार स व्यलीकम् । पीडने । चिरव्यलीकेन जगाम शान्तिम् ॥ कामजदोषविपर्ययोरपि मङ्गः । कामजदोषे । सहे न गोत्रस्खलितव्यलीकम् । विपर्यये । पृष्टोपि सत्यं यदति व्यलीकम् ॥ 86 ॥

[वाल्हिक । वाल्हीक] हिङ्गुङ्कुमयोः । गान्धिकायाल्हिकक्षोदामोदमोदितदिङ्मुसः । वाल्हीकार्कसैन्धवैः मुरमिता । वाल्हीकचन्दनविलेपितवाणलिङ्गः ॥ 87 ॥

[वार्द्धक] वृद्धकर्मणि । वार्द्धकं हास्यवर्धकम् । वृद्धसमवाये । वार्द्धकं सेवमानस्य पुंसो बुद्धिर्विवर्धते ॥ 88 ॥

[वितर्क] स्थाणुर्वा पुरुषो वेति संशयः । यथा । समालोक्याजौ त्वां विदधति वितर्कान्प्रतिभटाः । ऊह उन्नयनं यथा । S. K. 362, 1 ॥ [विपाक] दुर्गतौ । ते विपाके विपच्यन्ते दुःसहे दुःखकोटिभिः । म्यादुनि । तद्वचः पक्वमानन्दविपाकं नाकिनायके । पचनस्वेदयोरपि मङ्गः । पचने । विपाके कटु शीतं च । स्वेदे । आमन्त्ररे विपाकं प्रयुञ्जीत ॥ 89 ॥

[विवेक] पृथगात्मतायामपि । तत्र एकान्ते विचारे च यथा । रतिर्विवेके हि सदैव योगिनः । जलश्रोणी अवगाहस्यानम् ॥ 90 ॥

[वृश्चिक] हुणे रात्रिभेदे च । Pa. 1219 । औषधे मदनकाप्ये । एता

वृत्तिकरागरक्तधरणाः । शूकः [sic] प्रधानः कीटः कण्टकी कृमिः शूककीटः ।
यथा । गर्दभकवृत्तिककुलपङ्क्तिः सुधातलामु वर्षाद्यु ॥ 91 ॥

[शङ्खकम्] द्वयोः । सुमुख्यो मङ्गलं चक्रुः शङ्खकाङ्कितपाणयः ॥
[शम्पाक] वियातो धृष्टः । याचको मार्गणः ॥ 92 ॥

[शम्बूक] दैत्य° । द्रुत द्रुत भटाः क स क स नरः शम्बूकजीवाहरः ॥
[शलाका] शल्यमायुधविशेषः । छत्रपञ्जरयोः काष्ठी छत्रपञ्जरकाष्ठी । इषु-
र्वाणविशेषः ॥ शारिकायां पञ्जरकाष्ठ्यां च । शलाकापञ्जरस्थेयं शलाका मञ्जु-
गञ्जति [sic] । आलेख्यकूर्भिकायाम् । Ku. 1, 47 । इषौ । क्षितिपालः शला-
काभिः संकालयति शात्रवम् ॥ रत्नस्वरूपभित्परीक्षयोरपि मङ्गलः । क्रमेण यथा ।
वैडूर्यभू° Ku. 1, 24 । शलाकया कोपि भिनत्ति पत्रम् [sic ; मन्त्रम्
Mkh.] ॥ 93 ॥

[शल्लकी] अयं दन्त्यादिरपि ॥ 94 ॥

[शीतक] सर्वेषु । शीतको दुर्गतद्देश्यः ॥ [शूकक] प्रवृद्धोपटः कूपः
प्रावटः । रसः पारदः ॥ 95 ॥

[स्वस्तिक] मङ्गल° । Pr. Ch. 22, 72 । चतुष्कं चतुष्पथम् ॥ 96 ॥

[सरक] सर्वेषु । Śi. 10, 20 ॥ [सस्यक] नालिकेरस्य अन्तःसस्यं
मध्यबीजं तत्सदृशो मणिः । कश्चित्तु । सस्यकः स्थान्मणौ खड्गे नालिकेरस्य
चान्तरे । इत्याह । c. Vi. 120 ॥ 97 ॥

[संपर्क] स्रते । संपर्कस्तर्क्यते यूनोः इत्यधम्मिहभूषणैः ॥ [सायक]
खड्गे । सायकसहायबाहोर्मकरध्वजनियमितक्षमाधिपतेः ॥ [स्थासक] हस्त° ।
सीताहस्ताम्बुजन्मार्पितमलयभवस्थासकानर्चनेषु [c. Bā. IX, 28] । स्फंरका-
दीनां बुद्बुदाकारे पित्तलादिमये भूषणे । Śi. 18, 5 ॥ 98 ॥

[सृचक] शुनि दुर्जने मार्जारे वायसे च । सृचकनीववृत्तिः । कथके । क्षुतं
न शुभसृचकम् ॥ 99 ॥

[सेवक] अनुणे वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । वीणापि सेवकवियोगवशाद्विषी-
देत् [Mkh. : सेवाजीवे प्रसेवे च सेवकः ॥ यद् कोन्यः सेवकादधमं इत्यादौ
सेवाजीवे (c. Sp. 4217) । वीणापि सेवकवियोगवशान्न सीर्देदित्यादौ प्रसेवे ।
प्रसेवकः ककुभाख्यं वीणापुटम्] ॥ [सेचक] द्वयोः । वनं सिञ्चति
सेचकः ॥ 100 ॥

[हारक] गद्यं छन्दोरहितो वाक्यबन्धः । तस्य भिद्विशेषः । विज्ञानभित्कालविशेषः [sic] । कितघो धूर्तः ॥ [हुडुका] वाद्यभिदि । मुक्तहिका हुडुकाः ॥ 101 ॥

अथ खान्ताः ॥ [गोमुख] कुटिलं गोमुखाकारमोको गृहं तत्र यथा । गोमुखं श्रीपराङ्मुखम् ॥ वैजयन्ती तु गोमुखोस्त्री वाद्यभेदे नके ना लेपने नपुं इत्याह ॥ 102 ॥

[त्रिशिखः] यथा । त्रिशिखो विशिखैर्हतः ॥ [त्रिशिखम्] द्वयोः । उच्छिखं त्रिशिखं यस्य मौलौ पाणौ च वल्गति ॥ [दुर्मुख] वाजिनि । हर्तुं ययत्नं नाशकदुर्मुखोपि ॥ 103 ॥

[प्रमुख] द्वयोः । वासवप्रमुखा देवाः ॥ [मयूख] ज्वालोग्नेरर्चिः । रुक् शोभा । त्विट् किरणः । ज्वाले ज्वालायाम् । अभ्युद्गता अग्निभिरुन्मयूखैः । रुचि । मुखमयूखपराजितमम्बुजम् । त्विपि । Śi. 11, 44 ॥ [विशिखा] खनित्री मुनीनां मृदवदारणभाण्डं शस्त्रीपायं यथा । मुनयो विशिखोत्खातमृद्भिर्लिम्पन्ति वेदिकाम् । रथ्या प्रतोली । यत्कौटिल्यः । विशिखायां सौवर्णिकप्रचारः ॥ 104 ॥

[विशाखा] कटिलकः पुनर्नवः । यदाह । पुनर्नवो विशाखा च कटिलः सशिलाटकः ॥ [वैशाख] स्थानकविशेषेपि मज्जुः । तत्र तु क्रीवे । यथा । वैष्णवं समपादं च वैशाखं मण्डलं तथा । प्रत्यालीढमधालीढं स्थानान्येतानि पद्धिदुः ॥ 105 ॥

[सुमुख] पण्डिते । माद्या ह्यमुखशेमुषी ॥ अथ गान्ताः ॥ [अयोग] नास्ति योगोऽस्य अयोगः । अयोगदगति वा । कठिनेषु कर्मसु लक्ष्यमोऽस्य पुरुषस्य कठिनोद्यमः । विधुरो विकलस्तयोर्वाप्यलिङ्गः । कूटगस्त्यम् ॥ [अपाङ्ग] पुण्ड्रे । गोरोचनापाङ्गहनौ ललाटे ॥ 106 ॥

अङ्गहीने । कुर्याच्चापाङ्गसंगतिम् ॥ [आभोग] यत्र आदरः ॥ 107 ॥

[आयोग] गन्धः । आयोगयोगविहिताखिलदेवभोगः । व्यावृत्ते । आयोगो योगकर्मणि । रोधो निरोधनम् ॥ [आशुग] अर्के । नाशयत्याशुगस्तगः । यायौ । आशुगापहतपुष्पसौरभः ॥ 108 ॥

[कलिङ्गा] नितम्बिनी स्त्रीविशेषः ॥ 110 ॥

[जिह्वाग] द्वयोः । जिह्वागाः कस्य न द्वेष्ट्याः ॥ [धाराङ्ग] तीर्थं तीर्थ-
विशेषः । खड्गे । भ्रातर्भ्रक्षयति भूधरोपि भवता धाराङ्गधाराहतः ॥ 112 ॥

[नरङ्ग] वरण्डो भित्तिः । इक्ष्वादिभारको वा ॥ [निपङ्ग] सङ्गे । गह-
नवननिपङ्गो मोक्षहेतुर्न कस्य ॥ 113 ॥

[प्लवग] अर्कस्थ स्रोतः सारथिररुणः । अर्कादंशुमतः स्रोतो जातो वा ।
यदाह । रेव° H. 103 ॥ 114 ॥

[पराग] परागच्छति परागः । नाम्नो गम इति डः । परश्चासौ अगधेत्येति
वा । चन्दने । श्रीप्ते परागरसवासितबाहुमध्या । रेणौ । Śi. 1, 4 ॥ गिरिः
पश्चिमाचलः । यथा । परागशृङ्गे रविरस्तमेति । ख्यातिः प्रसिद्धिः सा च
शुभा अशुभा च । तत्र अशुभायां यथा । समपहाय विरागि° Śi. 6, 11 ।
उपरागे । न देयं गणकैर्लङ्घ्यं परागे चन्द्रसूर्ययोः । स्नानीये । परागोद्घातितैरङ्गैः ।
पुष्परजसि । K1 5, 39 ॥ 115 ॥

[पतंग] पारते । तापादुड्डीय पतति पतंगः शीतले जले ॥ पारते क्लीवे ।
इत्यन्यः ॥ [पक्षाङ्ग] पक्षकमौषधभेदः ॥ [प्रयाग] याजिनि शक्रे च ।
प्राति प्रयागो गगनेन वेगात् ॥ 116 ॥

यज्ञे । द्विजैः प्रयागः क्रियते नियोगात् ॥ [प्रयोग] निदर्शन उदाहरणे ।
Śāśv. I., 6 । प्रयुक्तिर्व्यापारः । यथा । Śi. 8, 32 ॥ 117 ॥

[प्रियङ्गु] फलिनी द्यामलता यथा । प्रियङ्गुदयामाङ्गः प्रकृतिषुभगः ॥
[पुनराग] प्रादप्यन्तरनरश्रेष्ठयोः । Da. 2, 16 ॥ [भुज्जम्] पिङ्गो वेद्यापतिः ।
द्वयोः । Śi. 1, 63 ॥ 118 ॥

[मृदङ्ग] घोषो नादभेदः ॥ [रक्ताङ्गः] यथा । रक्ताङ्गः पञ्चनस्यः ॥ 119 ॥

[रक्ताङ्गा] जीवन्तिका मधुस्रवा ॥ [वराङ्ग] गुडवन्मधुरा त्वक् सुग-
न्धिच्छलीविशेषः । यथा । वराङ्गकौन्तीमधुकविल्वमज्जैलवालुकम् ॥ 120 ॥
कुञ्जरे । वराङ्गसमामतरगितेषु ॥ [विसर्ग] त्यागदानयोः । R. 4, 86 ॥ 121 ॥

[संभोग] शुण्डायाम् । संभोगदण्डेन पयौ स नागः ॥ [सर्वगम्] यथा ।
सर्वगं सर्वपल्लभम् ॥ [सर्वगः] विभौ व्यापके वाच्यलिङ्गः । यथा । सवीर्यं
सर्वगं सर्वं सर्वदेवनमस्कृतम् । रुद्रे । स सर्वगः पर्वतपुत्रिकायुतः ॥ 122 ॥

[सारङ्ग] शबलपर्न सर्वेषु । Me 21 ॥ 123 ॥

अथ चान्ताः ॥ [अनघ] सर्वेषु । Śi. 3, 31 ॥ [उल्लाघ] चतुर्विंशति ।
उल्लाघः दलाध्यते न कैः ॥ 124 ॥

[काचिघ] उमण्डकः प्रदेशविशेषः ॥ [पारिघ] अस्त्रे । Ra. 12, 73 ।
योगभेदे । दूले मूर्ध्नि मृगे मघा च परिघे चित्रा तथा वैधृते । परिघाते ।
Ra. 11, 83 ॥ 125 ॥

[पलिघ] विज्वलि । पलिघः सलिलाकुलः ॥ [प्रतिघ] प्रतिघाते ।
Ra. 8, 77 ॥ 126 ॥

[महार्घ] महामूल्ये । यतो महार्घाणि° Śi. 4, 11 ॥ अथ चान्ताः । [अवीचि]
अतरंगे । अवीचिर्निर्वर्धते सरत्तसरसीयेयमचला [?] ॥ 127 ॥

[नमुचि] कामे स्मरे । आ विधेरा क्रमेः किञ्चिन्मुचिर्न विमुञ्चति ॥
[नाराची] एषणी वैद्यशलाका ॥ [प्रपञ्च] विपलम्भने विपत्तारणे यथा । धूर्ताः
प्रपञ्चचतुराः परिवञ्चयन्ते ॥ 129 ॥

विस्तारे । कैः कैरतत्र [sic] वचःप्रपञ्चरचनाचातुर्यमाचर्यते । संचये ।
बन्धूकविद्रुमजपाकुसुमप्रपञ्चो दन्तच्छदस्य सपरिच्छद एव सर्वः ॥ [मरीचि]
कृपणे । मरीचिर्निर्मयमाणोपि विश्राणयति नो धनम् । घृणौ । Ku. 8, 63 ॥
[मारीच] याजकस्य द्विपो याजकद्विपः ॥ 130 ॥

रत्नेभेदे रावणमातुलः । यथा । An. II, 55 ॥ अथ चान्ताः । [अण्डज]
कक्षिण्डः कृकलासः c. H. D. II, 5 ॥ [अद्भजः] चतुर्विंशति । अद्भजः कस्य
न प्रियः ॥ 131 ॥

[अद्भजम्] यथा । गजाद्भजैस्तत्र वहन्ति नद्याः ॥ [कम्बोज] शङ्खभेदे
हस्तिभेदे च । कम्बोजः पूज्यते न कैः ॥ 132 ॥

[काम्बोज] अश्वानां भेदे । यात्रानेहसि° c. 2, 25 ॥ 133 ॥

[कुटज] अगस्त्ये द्रोणाचार्ये च । कुटजेन निषीतेत्यं महानपि रणोदधिः ॥
[गिरिज] लोहं वासादि ॥ सर्वेषु । राजते गिरिजैर्मरिः ॥ [गिरिजा] मातु-
लुङ्गी बीजपुरी । उमायाम् । Su. 66 ॥ 135 ॥

[नीरज] पक्षे । Śi. 10, 11 ॥ [परञ्ज] तैलयन्त्रं दागमयम् । क्षुरिका-
कलं कृपाणिकापचम् ॥ 136 ॥

[बाहुज] क्षत्रिये । An. IV, 30 ॥ [भूमिज] द्वयोः । सो भूमिजाशो-

द्विजते जनौघः ॥ [भूमिजा] यथा । जनकः स निजां कन्यां ददौ रामाय
भूमिजाम् ॥ 137 ॥

। [वलज । वलज] सदाकारे वाच्यलिङ्गः । क्षेत्रे [?] तात्स्थ्यात्तस्येपि
त्रिलिङ्गः । तयोर्यथा । Śi. 14, 7 । गोपुरे पूर्वारे । रुधुर्बलजं बलात् । संगरे ।
न युद्धशौण्डा वलजे वलन्ते । सदाकारे । वन्यास्ते साधवो वलजाः ॥ [वलजा]
द्वयोः । स्वबलैर्बलवन्तोपि युध्यन्ते बलजाकृते ॥ 138 ॥

[वनजः] स्तम्भेरमे । वनजैरवनेर्जयः ॥ 139 ॥

[सामज] सामोत्ये । राजा तु सामजं संधिं द्विपां न बह्व मन्यते ॥
[हिमजः] यथा । ययौ महेन्द्रवित्रस्तो हिमजो हि महोदधौ ॥ [हिमजा]
पार्वत्याम् । हिमजा हि महोत्सवे । शटी ओषधिभेदः ॥ 140 ॥

अथ शान्ताः ॥ [सर्वज्ञ] जिनेन्द्रे । सर्वज्ञ एव जानाति परीणामं हि कर्मणा-
म् । मृगते । प्रणम्य सर्वज्ञमपेतिविप्लवम् [sic] । शंकरे । देवं प्रणम्य सर्व-
ज्ञं स्रष्टिसंहारकारकम् ॥ 141 ॥

अथ दान्ताः ॥ [अवट] कूपे । H. Y. 4, 48 । खिले । पातयत्यवटं बटुः ।
गते । को नाम स्यादवटकुहरालोकेनेप्यस्य कल्पः । कुहकजीविनि वाच्यलिङ्गः ।
यथा । अवटः कपटे बटुः । प्रमत्तेपि मङ्गः । यथा । अवटान्तङ्कसंकेतनिकेतनसमा-
श्रयाम् ॥ [अरिष्टः] काके । अरिष्टैरिव मूर्तस्तदरिष्टैर्वलितं गृहम् । दैत्यविशेषेपि
मङ्गः । यथा । दुष्टारिष्टकडोरकण्ठवलनाविशिलटकण्ठस्रजाः ॥ 142 ॥

[अरिष्टम्] तक्त्रे । अरिष्टमिष्टं हि विशिष्टपुंसाम् । शुभे । अरिष्टाः सन्तु प-
न्यानः । आसंभेदेपि मङ्गः । अरिष्टमिष्टैः सह सेवते सदा ॥ [अवटु] गर्तः
एवभ्रम् । अन्धुः कूपः । तयोः । अवटोर्निकटे घटम् ॥ [उत्कट] तीव्रे ।
K. Pr. 188, 6 । मत्ते । Ra. 6, 7 ॥ 143 ॥

[करट] दुर्दुष्टे दुर्मुखे वाच्यलिङ्गः । काके वाच्यभेदे दुर्दुष्टे च । ते कर्ण-
कोटिकटक [sic] करटा रटन्ति । नवभ्रातृं प्रेतस्य एकादशाहभ्रातृं यथा ।
करटवटकभोजी लम्पटो विप्रखेटः ॥ [कर्कट] कुलीरे । कर्कटसधर्माणो हि रा-
जपुत्रा जनकभक्षाः [sic] ॥ 145 ॥

[कर्कटी] द्वयोः । दशनशकटकोट्या कर्कटीं बोद्धवन्ति ॥ [कार्यट]
कार्याणि । लम्पटाः कार्यटा विटाः ॥ [कीकट] कृपणनिःस्वयोः । कीकटा
दानसंकटाः ॥ 146 ॥

[कुरण्ट] शिण्टिकाभेदः पीता शिण्टी ॥ [कुकुट] वह्निकणे । उड्डीनैः शतकोटिकुकुटशतैः ॥ 147 ॥

। कुकुटी मिथ्याचर्यादावपि ॥ [कृपीट] उदरे । गूढोद्भिन्नकृपीटपीठमकरो-
दन्धाधुरं वः शिवः । जले । कृपीटयोनेरुदियाय तेजः । भव हि कृपीटं योनिरस्य
कृपीटयोनिः । यत्स्मृतिः । M. 9, 321 ॥ 148 ॥

[चर्पट] चपेटे । कैटभधर्पटैर्भिन्नः । स्फारमुद्भटं विपुलं विस्तीर्णं स्फारं च
तद्विपुलं च स्फारविपुलम् । पर्पटो भक्ष्यविशेषः ॥ [चिपिट] पृथुके । चिपि-
टमवटकण्ठे शैरिका भक्षयन्ते । पिचितं कुट्टितं सत् [sic] तत् विस्तीर्णं
पिचिततत् यथा । केचिच्चिपिटनर्कुटाः ॥ 149 ॥

[चिरण्टी] सुवासिनीशब्देन रूढ्या गृहिणी वृद्धाप्युच्यत इति मङ्गुः । तरुणी
द्वितीयवयाः सर्वा स्त्री । इयोर्यथा । कथं चिरण्टी चिरकालनष्टा ॥ [च्यङ्गट]
धौताञ्जनी श्वेतगृहगोधा ॥ 150 ॥

[त्रिकूटः] यथा । Sp. 2844 ॥ [त्रिपुट] सातीनः कलायाख्यो धान्य-
विशेषो मालवप्रसिद्धः ॥ 151 ॥

[ब्रोहाट] चतुष्पदी° । ब्रोहाटपाटकोप्येष लभते न वराटकम् ॥ 152 ॥

[धाराट] इयोः । धाराटधाटुलम्पटः ॥ [निर्दट] त्रिष्वपि । नेष्टः कस्यापि
निर्दटः ॥ 153 ॥

[परीष्टि] परीक्षा गवेषणं परिचर्या सेवा । इयोः । इष्टा परीष्टिः शिक्षानां
दुष्टकर्मविपाटनी ॥ 154 ॥

[पर्कटी] इयोः । संक्रीडन्ते विकटदशना मर्कटीपर्कटीभिः ॥ [पिच्छटः]
यथा । इष्टिः पिच्छटपिच्छला प्रवयताम् ॥ [पिच्छटम्] गण्डभित्तिर्विभात्येषा
चञ्चत्पिच्छटकुण्डला ॥ 155 ॥

[बर्वटी] घ्रीहिभिदि । मरौ चर्वन्ति बर्वटीम् । वेदयायाम् । बर्वटी चीन-
कर्पटा ॥ [भात्कूट] भान् कूटोस्य भात्कूटः ॥ [भावाट] भावको भावयिता ।
साधुनिवेशो भद्राकारः ॥ 156 ॥

[मर्कट] कपौ । नीता मर्कटकेन कामपि दशां पिण्डैवमावश्यकम् ॥ 157 ॥

[मोरट] त्रिष्वपि । मोरटं पित्तनाशनम् ॥ 158 ॥

[मोचाट] चन्दने कदलीगर्भे च । उघाटयन्ति मोचाटा निदाघे दाहविप्रधम् ॥

[वर्णाट] त्रिष्वपि । वर्णाटो भाटकाधीनः ॥ 159 ॥

[विकट] पृथौ रम्ये च । गन्तव्यं देवकुले द्रष्टव्या विकटकटितटा वेद्या
c. Sp. 2076; Pa. 1379 ॥ [वेकट] द्वयोः । वेकटैर्घटयते मणिः ॥ 160 ॥

[वेरटम्] बदरीफलं कुवलयम् ॥ [शैलाट] देवल ऋषिविशेषः ॥ 161 ॥
[संसृष्ट] वमन विरेचनाशुद्धे [sic] यथा । संसृष्टे देयमौषधम् ॥ 162 ॥

अथ ङान्ताः ॥ [अम्बष्टा] यूयिका पुष्पतरुः ॥ [कनिष्ठ] अल्पे । प्रसा-
दस्य कनिष्ठस्य शृणु पार्वति लक्षणम् । अनुजे लघुभ्रातरि । ज्येष्ठेनूढे परिवेत्ता
कनिष्ठो दारसंप्रहो c. H. 526 ॥ 163 ॥

[कमठ] दैत्य° । कमठे धरणेन्द्रे च स्वोचितं कर्म कुर्वति । प्रभुस्तुल्यम-
नोवृत्तिः पार्श्वनाथः श्रियेस्तु वः ॥ मुनि° । भुङ्क्ते मठे कमठपाणिरसौ
मुनीन्द्रः ॥ [जरठ] द्वयोः । Śi. 4, 29 ॥ [नर्मठ] द्वयोः । नर्मठः काम-
कर्मठः ॥ 164 ॥

[प्रकोष्ठ] कूर्परा° । Me. 2 । विस्तृतकरे हस्ते । गोष्ठे प्रकोष्ठैर्मिमते हि
काष्ठम् ॥ [प्रतिष्ठा] गौरवे स्थितौ च । Śi. 2, 34 ॥ 165 ॥

याग° । एष वै प्रतिष्ठा नाम यज्ञः ॥ मर्यादादेवादिस्थापनयोरपि मङ्गः ।
मर्यादायाम् । कृतप्रतिष्ठा निवसन्ति सन्तः [Mk. धृतप्रतिष्ठाः क्व न सन्ति
सन्तः] । देवादि° । श्टिः प्रतिष्ठासमये पुरारेः ॥ [लघिष्ठ] भेलक
उदुपः ॥ 166 ॥

[श्रीकण्ठ] कुरुजाङ्गलं तीर्थविशेषः ॥ 167 ॥

[साधिष्ठ] द्वयोः । अधिष्ठितमसाधिष्ठैः सुष्ठु राज्यं न तिष्ठति ॥ अय
ङान्ताः ॥ [कारण्ड] मधुकोशो मधुमण्डकः [?] कारण्डवदलाढकौ प-
क्षिणौ ॥ 168 ॥

[कूष्माण्ड] गणः केलिकलाख्यः c. H. 210 । कर्कारौ । Pa. 262 ।
भूणेपि ॥ [कूष्माण्डी] अम्बिकायां देवताविशेषे । मृगेन्द्रवाहना नित्यं कूष्माण्डी
कमलेक्षणा ॥ [कोदण्ड] भूलतायाम् । कोदण्डे दृश्यते ज्योतिः ॥ 169 ॥

[गारुड] विपशास्त्रे । नष्टं विपं गारुडमन्त्रजापैः ॥ [तित्तिडी] कालस्य
दासः कालदासः ॥ 170 ॥

[तित्तिडी] शुक्रमल्लवेतसः । चिञ्चाम्लिका ॥ 171 ॥

[प्रकाण्ड] स्तम्भे । कुशप्रकाण्डेन ममार्ज भाण्डम् । स्कन्ध° । कण्डूय-

मानाः सरलप्रकाण्डे ॥ [पिचण्ड] पशोरवयवे । पिचण्डखण्डानि चत्वाद
चण्डी ॥ 172 ॥

उदरे । पिचण्डिलधण्डगतिः कथं भवेत् । अत्र हि पिचण्डोस्त्यस्येति लोम-
पिच्छादेरितीलः ॥ [पूत्यण्ड] गन्धकीटः सुरभिकीटः ॥ [भेरुण्ड] खगः
पक्षी यथा । विसंहिता विनश्यन्ति भेरुण्डा इव पक्षिणः ॥ [भेरुण्डा] यथा ।
भेरुण्डा मुण्डमालायुगलदलयिती [?] ॥ 173 ॥

[वरण्ड] वदनामये । वरण्डेनार्दितं तुण्डम् ॥ 174 ॥

अन्तरावेदौ । वरण्डं क्रमदण्डाभ्यामारुरोह द्विपः कुपा । संवे । इक्षोर्वरण्डं
क्षिपति स्म शुण्डया ॥ [वारुण्ड] गणिन्थराजो वृक्षभेदः । सेकभाजने ।
वारुण्डेन मुनेः कन्या तरुण्डं निपिञ्चति ॥ 175 ॥

[वितण्डा] शिलाद्वय औषधम् । करवीरी लताभेदः ॥ [शिखण्ड] बर्हे
कलापे । Ra. 1, 39 । चूडायां काकपक्षे । Ra. 11, 5 ॥ 176 ॥

[सरण्ड] धूर्ते । सरण्डैः खण्डिता मही ॥ अथ ढान्ताः ॥ [अध्यूढ]
ईदवरो विष्णुः ॥ 177 ॥

[आषाढ] मलय° । प्ररूढं बाढमाषाढे चन्दनैर्वृद्धगन्धिभिः ॥ [उपोढ]
ऊढे । Sp. 1311 । निकटे । उपोढपाणि° Ku. 7, 4 ॥ [उदूढ] ऊढे । Śi. 1,
36 ॥ 178 ॥

[प्ररूढ] द्वयोः । प्ररूढरोमाङ्गुरदन्तुरेण ॥ [प्रगाढ] वृढे । प्रगाढमौढ-
बाहवः । भृशेपि । यदाह । प्रगाढं कृच्छ्रमिच्छन्ति प्रगाढं बलवद्भृशम् ॥ [वारूढ]
वारिहृद्यते स्म वारूढः । अररिः कपाटम् ॥ 179 ॥

[विरूढ] अङ्कुरिते । शतावरी विरूढानि गुडूची कोमलाम्लिका । जाने ।
गङ्गाप्रवाहाम्बुविरूढ° Ra. 2, 26 ॥ [विगूढ] द्वयोः । प्रकाशयेन्नैव विगूढ-
कार्यम् ॥ [समूढ] चतुर्ध्वपि । मूढः समुज्जति समूढतृणां धरित्रीम् । पक्षेपि
चक्षुमटीका । यथा । Śi. 1, 4 ॥ 180 ॥

[संरूढ] द्वयोः । Ra. 6, 47 ॥ अथ णान्ताः ॥ [अरुण] अर्के ।
Sp. 562 । अनूरी । Ra. 5, 71 । पिङ्गे । Śi. 11, 14 । संध्या° । अ-
रुणेन क्षताः सायं दिशः कौटुम्भवातसः । बुधे । संप्रत्यपाच्यामरुणः समुद्रतः ।
कुष्ठे । अरुणालिङ्गितं वपुः । अव्यक्तरागेव्यक्तलौहित्ये । निद्राविरामारुणलोचनाः ।
लोहितेपि यथा । R. K. 2, 23 ॥ 181 ॥

[अभीक्षण] इयोः । Śi. 1, 32 ॥ [इरिण] इयोः । संसारेरिणकल्पवृक्ष भवतः पादाराविन्दद्वयम् ॥ 182 ॥

[करुण] वृक्षे । तरुणकरुणवल्लीकुलमुद्रासयन्तः । दीनेषु यथा । Śi. 11, 35 ॥ 183 ॥

[करणम्] क्षेत्रे । ग्रन्थिपर्णकरणेषु विचेष्टः । गीतभेदे । तत्रैला करणं टिङ्गा वर्तिनी - उस्तथा । अङ्गहारभेदः स्थिरहस्तपर्यस्ततारकादिर्द्वात्रिंशत्प्रकारः । यथा । करणैरुन्मूलैः केयं भ्रातृत्वंत्यति नर्तकी । संवेशो निधुवनं तस्य भेदो वात्स्यायनोक्तः । यथा । नवनवकरणपरायणरमणीलीलारसेन तरुणानाम् । कायस्थोध्यक्षादेरुपलक्षणं तेषां संहतिः समूहः । तत्र ववचालवादौ च । करणं करोतु राजन्सकले भुवने त्वदीयकरणानि । कायस्थे इत्येके कायस्थकर्मणीत्यपरे ॥ 184 ॥

वर्णानां स्पृष्टतादौ । स्पृष्टं करणं स्पर्शानाम् c. Ath. Prât. 1, 29; Riktantravyāk. 1, 3 p. 2 । योगिनामा० । करणानि पुनर्मेघासनादीनि विदुर्बुधाः । इपीके । Ra. 2, 11 । साधकतमे । Kât. 2, 4, 12 । कृतौ । सर्वोपकारकरणैकपरायणेन ॥ 185 ॥

[कङ्कण] कर० । उद्देलद्भुजवह्निकङ्कणहणत्कार० s. 2, 72 । मण्डने प्रसाधने । मसृणपुसृणपङ्कैः कुर्वते कङ्कणानि । हस्तसूत्रं प्रतिसरः । यथा । कङ्कणमोचनाय गच्छामि । शिरोभूषणेपि यथा । Śi. 12, 75 ॥ [कल्याण] इयोः । यत्कल्याणं तस्य तु बह्वेर्विशतोपि [?] कल्याणम् ॥ 186 ॥

[कर्तृण] फल्गु शाकविशेषः । इयोः । तं मुष्टिभिः कर्तृणवत्पिपेप ॥ [करेणु] मतङ्गजे । Śi. 19, 36 । हिरदस्य योषायाम् । इदौ सरःपङ्कज० Ku. 3, 37 ॥ 187 ॥

[कारणम्] घातने । कारणोपहितमानसस्य ते कारणा निरयवह्निषु स्थिता । हेतौ । Sp. 3537 । करणे साधकतमे । भक्तिर्यमथ अदा च कारणं मोक्षसंपदः ॥ [कारणा] यथा । कारणा निरयवह्निषु स्थिता ॥ [कर्मण] मन्वादि० । Śi. 10, 37 । कर्म च तत्कारकं च कर्मकारकम् ॥ 188 ॥

[काकणी] मानदण्डधनुःकरः । वराटे कपर्दे । असिधाराक्रयक्रीता वरमेकापि काकणी ॥ मानभेदे प्रसृतिमध्यलक्षणेपि मङ्गुः । यथा । दरिद्रः काकणीं दद्यात् ॥ चक्रवर्तिरत्नविशेषेपि ॥ [कृपाणी] कर्तार्याम् । कृतः कृपाण्या हयकेशसंचयः । पुर्याम् । Śi. 18, 19 ॥ 189 ॥

[क्षेपणी] द्वयोः । जलनिधिजलमध्ये क्षेपणीं निक्षिपन्ति ॥ 190 ॥

[ग्रहण] स्वीकृतौ । लक्ष्मी० s. 3, 16. । बन्द्याम् । ग्रहणीकृतरिपुलक्ष्मीः । धीगुणे । H. 310 । शब्दे । Kāt. 1, 1; 23 । आदरे । चूडामणौ किं ग्रहणं हरस्य । प्रत्यायो राजादिप्राद्यं धनं तत्र ग्रहोपरागे च यथा । स राहुमूर्तिरिव न ग्रहणं जहाति ॥ [ग्रामणी] क्षुर० । क भूपतिपरस्पन्दे [sic] ग्रामणीकलहः क च ॥ 191 ॥

प्रधाने पत्यौ च । Pa. 908 । भोगो विद्यतेस्य भोगिकः भोगपात्रम् ॥ [गोकर्ण] प्रमथा० । स्मृतगोकर्ण० Ra. 8, 33 । अत्र गोकर्णगणसेवितत्वा-
द्गोकर्णो निकेतः ॥ 192 ॥

मृगे । An. II, 23 । अश्वतरसर्पयोः । गोकर्णः कृष्णवर्णोयं लब्धवर्णेन चर्ष्यते ॥ [चरणः] मूले । चरणसेकविवर्तितवृक्षकाः । गोत्रमन्वयः ॥ 193 ॥

बह्वृचादयो वेदशाखाध्ययननिमित्तकव्यपदेशभाजो द्विजन्मानः । यथा । विशाला ब्रह्मशालेयं चतुश्चरणमण्डिता ॥ [चरणम्] द्वयोः । बह्वृतरचरणेनो-
द्देजितास्तावकेन । चारित्र्येपि यथा । अधृतचरणबोधाः प्राणिनो यत्प्रसादादसमसु-
खनिधानं मोक्षमासादयन्ति ॥ 194 ॥

[तरुण] यूनि । R. K. VII, 39 । नूतने । एतेषु रें तरुणमारुतधूयमान-
दावायलीवलयितेषु महीरुहेषु [c. Bhoj. 61, 9] ॥ [तरणि] तरणे ।
तरणिकरणमेणाः कुर्वते फालदनैः । अर्केशौ च । तरुणतरणितापकृन्तकौलेयजि-
ह्वातरुलतरनिपातं जीवितं मानवानाम् । नौकायाम् । दारिद्र्यचोदधितरणिः सर-
णिर्भिःश्रेयसस्य नित्यस्य ॥ 195 ॥

यष्टिः पतितगोरूपोत्थापनो दण्डः ॥ [दक्षिण] पर० दक्षे सरले च ।
दक्षिणः० Śi. 14, 33 । अपाचीने Ku. 8, 25 ॥ 196 ॥

[दक्षिणा] दिशि । Ku. 3, 25 । प्रतिष्ठायाम् । करणीया शुभे लभे
दक्षिणा हि विचक्षणैः । यज्ञदाने । दक्षिणाः० Śi. 14, 33 ॥ [द्रुघण] पशु-
मुहुरयोः । प्रचक्रे द्रुघणैर्नगः । वेधसि । द्रुघणोपि न निद्राति सान्द्रदैत्येन्द्रश-
ङ्कया ॥ [दुर्वर्ण] कलघैते । Śi. 4, 28 ॥ 197 ॥

[दौर्वीण] मृष्टपर्ण ओषधिविशेषः ॥ [धरणः] अहिपतौ । कमठे०
c. 3, 164 । लोको लोकविशेषः ॥ 198 ॥

[धरणी] यथा । धरणीधरकंदरान्तरस्थम् । इकारान्तोपि यथा ।
 Śi. 7, 46 ॥ [धर्षण] द्वयोः । अविरतधर्षणरसिकः खल इव वेद्याज्जो
 जयति ॥ [धर्षणी] यथा । वर्षत्यपि घने याति रसोत्कर्षेण धर्षणी ॥ 199 ॥

[धिषणा] यथा । तीक्ष्णा हि मनीषिणां धिषणा ॥ [निर्याण] निर्गमे ।
 ततो नगरनिर्याणे तयोरासीत्समागमः । मोक्षे । सर्वसङ्गपरित्यागान्निर्याणं स यि-
 यासति । गजापाङ्गप्रदेशे । Śi. 5, 41 ॥ 200 ॥

[निर्वाण] विध्याते वाच्यलिङ्गः । निर्वृतिः सुखमात्रं तत्र मोक्षे च यथा ।
 Pa. 3514 । विध्याते । V. S. 7 । करि० । निर्वाणमपि सरसीषु गजाधिपेन ॥

[निर्माण] सारः स्थिरोर्यः । कर्मभेदो विचित्रावयवरचनाहेतुर्नाम कर्मभेदः ।
 यथा । निर्माणेन विनिर्मिता तनुरियम् । समञ्जसं न्यायः ॥ 201 ॥

[प्रघण] अलिन्दके द्वाराधोदारुणि । प्रघणे प्रगुणीचक्रुः कर्पूरस्वस्तिकान्
 स्त्रियः ॥ 202 ॥

[प्रवण] क्षणोवसरः । चतुष्पथे । प्रवणे चरन्ति भूताः । आयत्ते । प्रायेण
 योपित्प्रवणा हि कामिनः ॥ [प्रमाण] मर्यादा अवधिस्तत्र यथा । राजानं
 मां च प्रमाणं कृतत्वात् [sic] यस्याकुशलं पश्यसीति । सत्यत्रादिनि । वाणीः
 प्रमाणस्य मुनेः प्रमाणम् ॥ 203 ॥

प्रमातरि । Śā. 21 । एकतायाम् । परस्परप्रमाणा भ्रातरः । इयत्ता परि-
 च्छेदः । यथा । कियत्प्रमाणमुदकम् । नित्ये । नभः प्रमाणं गुणिनो गृणन्ति ।
 हेतौ । धूमः प्रमाणं ज्वलनावबोधे । शास्त्रे । पदवाक्यप्रमाणानां पारं यातस्य
 धीमतः ॥ [पत्तोर्ण] प्राप्ता ऊर्णनिन पत्तोर्णं वृषोदरादित्वात् ॥ 204 ॥

[पक्षिणी] पूर्णिमायाम् । सदृक्षः पक्षिणीन्दुना ॥ [प्रवेणि] द्वयोः ।
 प्रवेणी नदनस्येव प्रवेणी कुसुमाचिता ॥ [पुराणम्] शास्त्रं पञ्चलक्षणं यथा ।
 Gan. 345, 11 ॥ 205 ॥

[पुराणः] यदाह । पोडशपणः पुराणः पणो भवेत्काकणीचतुष्केण ॥ [पुरण]
 पूरके । Śi. 19, 51 ॥ 206 ॥

[प्रोक्षण] वधूहिंस [sic] अर्थाद्यज्ञे । यथा । प्राणिप्रोक्षणके वनेत्र विजने
 किं भीरु बभ्रम्यते ॥ [भरण] वेतनं मूल्यं भृतिः पोषणमात्रं द्वयोर्यथा ।
 Sp. 4911 ॥ [भरणी] शोणकोरलुकवृक्षः ॥ [भ्रमणी] अधीशित्वा राजादेः
 क्रीडादौ । भ्रमण्यां प्रययौ नृपः ॥ 207 ॥

कारुण्डिका ओषधिः ॥ [भीषणः] अर्गाटोपामार्गः [c. H. D. I, 8] ॥
[मत्कुण] अश्मभुषुरूपे नालिकेरे च । स्त्रैणं क्रीडति मत्कुणैः ॥ 208 ॥

निर्विषाण० । Śi. 19, 71 ॥ [मसृण] मस्यति परिणमते मसृणः ।
भूणतृणेति साधुः । अकटिने । Bā. VI, 36 । स्निग्धे । मसृणघुसृणपङ्कैरङ्किता
पार्थिवरस्याः ॥ 209 ॥

[मार्गणम्] याचने । द्रविणमार्गणलम्पटकुट्टिनी ॥ [मार्गणः] द्वयोः ।
Śi. 19, 63 ॥ [यन्त्रण] त्रिष्वपि । कुर्यादिन्द्रिययन्त्रणम् ॥ 210 ॥

[रमणम्] जघने । रमणालवालनिर्गतरोमावलिबद्धरी च संसिक्ता ॥
[रोषाण] रुष्यति रोषणः [sic] कल्याणपर्याणादय इति साधुः । रोषणे ।
रोषाणस्ते विषाणाभ्यां विव्याध व्याकुलं जरः ॥ 211 ॥

[रोहिणी] सोमबलकः श्रीपर्णी । उमायाम् । रोहिणीरहितः शिवः ॥
[लवण] रसे । स्वक्षो लवणभोजी स्यात् ॥ 212 ॥

अस्यभेदो भालकर्णान्तरास्थि यथा । भृगाति लवणाघातः ॥ [लक्ष्मणम् ।
लक्ष्मणम्] नामनि । Ra. 6, 71 । लक्ष्मणेन स लक्ष्मणः । चिह्ने । Śi. 2, 37 ।
आज्ञैर्द्वयं च सत्त्वं च विदुः क्षमापस्य लक्ष्मणम् । लक्षणं शास्त्रेपि ॥ [लक्षणः]
सौमित्रौ रामानुजे । उच्चरणलम्बकीर्तेराज्ञारहितस्य लक्षणयुतस्य । रामस्य वनं
शरणं जितपरकलमस्य शरमस्य ॥ 213 ॥

[लक्ष्मणः] यथा । पुण्यभागी स लक्ष्मणः ॥ [लक्ष्मणा] सारस० ।
Śi. 4, 59 ॥ [वरुण] अर्के । उदेति वरुणोरुणः ॥ [वरणः] द्वयोः । श्रोतु-
ङ्गवरणावृतः ॥ 214 ॥

[वारण] मतङ्गजे प्रतिपेधे च । Sp. 227 ॥ [ब्राह्मणम्] विम० ।
ब्राह्मणं ब्रह्मशालायामजिह्मध्वनि गायति ॥ 215 ॥

[ब्राह्मणः] हञ्जिकास्पृक्षयोस्तु ब्राह्मणीति प्रयोक्तव्यम् ॥ [वारुणी] गण्ड-
दूर्वा प्रधानदूर्वा ॥ 216 ॥

[विषणि] स्त्रियाम् । भाषस्तु पण्यवीध्यां पुंस्वाह । त्रिष्वपि । अगण्य-
पण्यपूर्वापणं विषणिनो विषणिं विभेजुः c Śi. 5, 24 । अत्र विषणिः पण्यं हट्टो वा
विद्यते येषां ते विषणिनः । शिखादित्वादिन् । विषणिं पण्यवीधिकाभिर्यथः ॥
[भ्रमण] निन्द्य० । विश्रामः भ्रमणे कुनः ॥ 217 ॥

[शरण] गेहे । An. II, 20 । वधे । विद्विषां शरणं शरैः । रक्षके ।
त्वमेव शरणं मम ॥ 218 ॥

[श्रीपर्ण] अग्ने । श्रीपर्णपर्णं विदधाति कर्णे ॥ [सरणि] श्रेण्याम् । सरणिः
पिपीलिकानां निर्याता वर्षसूचनं कुरुते । मार्गे । K. Pr. 176, 20 ॥ 219 ॥

[सारण] अतीसारं । तन्त्रं सारणदारणम् ॥ 220 ॥

[सुपेण] विष्णौ । सुपेणसेनाप्रसरेण मेदिनी ॥ [सुवर्ण] सुवर्णस्यालुः
करकपत्रिका [sic] सुवर्णालुः ॥ 221 ॥

विस्तः षष्टिः पलशतानि ॥ [सुपर्ण] गरुडे । Śi. 20, 52 । स्वर्णनृडः
पक्षिविशेषः ॥ [सुपर्णा] विनता गरुडमाता यथा । सौपर्ण्यप्रकीर्णविपधरनि-
करैः ॥ 222 ॥

[हरिण] पाण्डौ । हरिणवदनकान्त्या शल्यमन्तव्यं नक्ति ॥ 223 ॥

[हर्षण] श्राद्धदेवो यमः ॥ 224 ॥

[हिरण । हिरण्य] त्रिष्वपि । हिरणं कारणं श्रियः । वराटे हेमि च हि-
रण्यं यथा । हिरण्यमेवार्जय निष्फलाः कलाः ॥ हिरण्यमक्षय्याकुप्यमानभेदद्र-
व्येष्वपि ॥ 225 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अमृतम्] यज्ञ° । M. 3, 285 । अम्बुनि । अमृतमिति
वचसि सत्यपि विषमिति हि किमुच्यते वारि । सुधायाम् । Ki. 5, 30 । मोक्षे ।
सेव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च । अयाचिते । यन्मनुः । M. 4, 5 ।
शेषेषु । अमृते कस्य न प्रीतिः ॥ 226 ॥

[अमृतः] इयोः । अमृताय नमस्तस्मै ॥ 227 ॥

[अनुत] इयोः । अनृते वर्तते पापम् ॥ [अक्षत] लाजेषु मङ्गल्यतण्डु-
लेषु । Ra. 2, 21 ॥ [अर्दित] हते । इदये दिग्धशरैरिवार्दितः c. Ku. 4, 25 ।
अर्थिते । कर्दर्यः कर्दतेर्दितः ॥ 228 ॥

[अजिन] तीर्थ° । श्रीमन्तमजितं देवं सर्वतः प्रणिदध्महे । शेषेषु । जीया-
दजितः परैरजितः ॥ [अच्युत] द्वादशस्वर्गे । अच्युतेन्द्रच्युतो दिवः । केशवे ।
Śi. 1, 25 ॥ 229 ॥

[अव्यक्तम्] प्रकृतिः सांप्रत्योक्ता यथा । Śi. Ka. 10 । आत्मनि परमा-
त्मनि । अव्यक्तादण्डमभवत् c. 2, 108 ॥ [अव्यक्तः] मूर्खे । न व्यक्ति [?]

युक्तमव्यक्तः ॥ [अनन्तम्] खे । अनन्तमारोहति तेजसा रविः ॥
[अनन्तः] तीर्थ° । नमः श्रीमदनन्ताय वीतरागाय तायिने ॥ 230 ॥

विष्णौ । लक्ष्मीरनन्तस्य निबद्धभावा ॥ अनाशेषि मूढः । यथा । अनन्तो
जगदन्तः ॥ [अनन्ता] भुवि । सप्तसागरपर्यन्तामनन्तां भ्राम्यता मया । शेषा
ओषधयः ॥ 231 ॥

[अस्वन्त] पञ्चस्यपि । अस्वन्तं स्वान्तदुःखदम् ॥ [अमति] अमत्य-
मतिः । काले यमे पुंसि चण्डे वाच्यलिङ्गः ॥ 232 ॥

[अदिति] त्रिप्यपि । दुरितान्यदितिर्यतु ॥ 233 ॥

[आपात] तत्काले । आपातरम्या विषयाः पर्यन्तपरितापिनः ॥ [आख्यात]
द्वयोः । मा स्म° s. 2, 250 ॥ [आप्रात] पस्ते । M. M. 189, 4 ॥ 234 ॥

[आश्रुत] स्नातके । आश्रुतः प्रयते गृहम् ॥ [आवर्त] पयसां भ्रमे ।
Me. 28 । आवर्तनं भ्रमिः पुनःपुनरध्ययनं वा । भ्रमौ । चक्रावर्तविवातिक्षितिरजःपु-
ञ्जैर्नभश्छादितम् । अध्ययने चिन्तने च । मन्त्रावर्तप्रणिहितमना वर्ततेसौ
मुनीन्द्रः ॥ 235 ॥

[आनर्त] आनर्तनर्तनविवातिक्षितलङ्घ्यक्षीकान्ताक्षतक्षपितशत्रुनिकायकायः ॥
[आहत] मृपार्थके । धिग्धिक् तयाहतमिदं वचनं वञ्चनात्मकम् ॥ [आध्मात]
शब्दिते । आध्माते पाञ्चजन्ये जनयति जनतानन्दकन्दप्ररोहम् । दग्धे तापिते ।
आध्मातताम्रच्छविः ॥ 236 ॥

[आचित] संगृहीते । R. 7, 10 ॥ [आयस्त] श्रेष्ठिते क्षिते च ।
Si. 3, 6 । तेजिते । आयस्तासिलतोद्गसद्रिपुकुले कालायमाने रणे । रते ।
V. S. 22 ॥ 238 ॥

पुष्टे । आयस्तशत्रुनिब्रह्मन्ननप्रयुद्धः [०त्त. Mkh.] ॥ [आयति] प्रभाय
उत्तरकाले च । Ki. 2, 15 । दैप्ये । Si. 5, 65 । सद्गः संदलेपः ॥ [आरुति]
जातौ । क्षराकृतिः कोपि युषा प्रविटः । रूपं संस्थानविशेषः । यथा । यश्चाह-
तिस्तत्र गुणा यस्तन्ति । यपुषि । Ku. 5, 13 ॥ 239 ॥

[आयन्ति] सर्वेषु । आयन्तौ कार्यसंपत्तिः ॥ [आमन्ति] इमाः ।
Si. 3, 61 ॥ [आपन्ति] त्रिषु । अप्यापन्तौ भवति न मनो विदन् करण
कस्य ॥ 240 ॥

[दङ्गित] द्वयोः । Ra. 1, 20 ॥ [उत्तप्त] चञ्चले । उत्तप्तसन्निविहामकुतू-
हलानाम् । शुष्कमांसे । उत्तप्ते कृमयो यथा । संतप्ते । Śi. 11, 50 ॥ 241 ॥

[उचित] विदिते । Śi. 14, 27 । अभ्यस्ते । Ra. 11, 9 । मिते । उचि-
तरुचितवादी कैर्न वन्धो मुनीन्द्रः । युक्ते । Da. 5, 50 ॥ [उत्थित] वृद्धि-
मति । गृहादग्निरिवोत्थितः । उत्पन्ने । Ku. 2, 32 ॥ 242 ॥

[उद्धृत] परिभुक्तो० । क्षिपेदप्सुद्धृतं नतः॥ [उपित] न्युपिते । V. S. 11 ।
मुष्टे । उपितशिखरशाखी दाववह्निः क चैषः ॥ [उच्छिद्र्त] जाते । उच्छिद्र्ता-
ङ्कुरविराजितान्तरा ॥ 243 ॥

प्रवृद्धे । उच्छिद्र्तानि पतितान्युच्छिद्र्तानि च ॥ [उद्धान्त] उद्गीर्णे । उद्धान्तग-
रलैः सर्पैः ॥ [उदात्त] दातरि । किमदेयमुदात्तानाम् । महति द्वये च । An.
I, 8 । स्वर० । Śi. 2, 95 ॥ 244 ॥

[उदन्त] साधौ । उदन्ता दान्तचेतसः ॥ 245 ॥

[उद्धात] मुद्गरे । उद्धातघातितपदातिरयं प्रयाति । योगिनां पवनजयनिमित्तं
योभ्यासयोगस्तदर्थं कुम्भकरेचकपूरकत्रयम् । पाद० । Ra. 2, 72; c. Śi. 12, 2 ।
उद्रतो रङ्गोस्य उद्रङ्गः । द्रव्यभेदः ॥ 246 ॥

[उन्नति] उदयसमृद्धयोः । Śi. 16, 22 ॥ [क्रन्दित] रुदिते । हा ता-
तेति क्रन्दितमाकर्ण्य विपण्णः ॥ [कलित] विदिते । अकलितदैवनियोगाः ।
आप्ते । पायात्स यः शशिकलाकलितावतंसः ॥ संख्याततुलितक्षिप्रशब्दितेष्वपि
मद्भुः । संख्याते । M. Ch. II, 30 । तुलिते । करकलितहराद्रेर्दुष्करं किं हि
तस्याः । क्षिप्ते । संग्रामे कलितोपि शत्रुनिवहस्तुटाय कीर्तिं तव । शब्दिते ।
कलितकीर्तिषु शत्रुमुखेषु ते ॥ 247 ॥

[किरात] अल्पतनौ । Ratn. 299, 27 ॥ [किराती] द्वयोः । भ्रात-
र्द्विजपरित्यक्ता किरातीयं करोतु किम् ॥ [कृतान्त] अक्षेम० । कृतान्तं कुशते
[sic] न जातु ॥ 248 ॥

सिद्धान्ते । कृतान्तमाप्नोति न निर्दिवेकः ॥ [गर्जितः] मत्तकुञ्जरो मत्त-
गजः । तत्र गर्जितशब्दो भारतादौ प्रसिद्धः ॥ [गर्जितम्] यथा । Me. 11 ।
जलदेत्युपलक्षणं तेनान्यत्रापि यथा । K. Pr. 188, 7 ॥ [ग्रन्थित] त्रिष्वपि ।
ग्रन्थितं दधितया नवमाल्यम् ॥ 249 ॥

[गभस्ति] दिन० । ध्वान्तं दिनस्ति शुतिभिर्गभस्तिः ॥ 250 ॥

[गोदन्त] दंशितो दटः ॥ [गोपति] शकरो पण्डे त्रिदशाधिपे च । मनः
प्रीणाति गोपतिः । नृपती सहस्रकिरणे च । कामत्यम्बररण्डमात्रविभवो देशा-
न्तरं गोपतिः ॥ 251 ॥

[ज्वलित] दग्धे । द्रुतभुजा ज्वलिता वनान्ताः । भाम्वरे । Ki. 2, 20 ॥
[जयन्त] गिरिशे । पुरां विजेता जयताञ्जयन्तः ॥ [जयन्ती] चतुर्विपि ।
जगज्जयन्ती स्वगुणैर्जयन्ती ॥ 252 ॥

[जगती] जम्बूर्जम्बूद्वीपस्तस्य वप्रस्तत्र यथा । जगतीजालकटकैः । जनः
प्रजाः । लोको विष्टपं यथा । सत्यं सुन्दरि वेधसस्त्रिजगतीसारं त्वमेका-
कृतिः ॥ 253 ॥

[जीमूत] वासवे । पैलोमीब्रह्मः सायं जीमूतो वै प्रवर्षति । घोषकः पुनः
पुनरुच्चैःशब्दकर्ता । भद्रौ । धन्यास्ते क्षपयन्ति जीवितमिदं जीमूतकुप्त्रे क्वचित् ।
भृत्या भूतिं वा करोति भूतिकरः ॥ 254 ॥

[जीवन्ती] गुडूची अमृताजीवा ॥ [जीवातु] जीवनौषधे । An. II, 2 ॥
[जृम्भित] चतुर्विपि । रम्य वदनजृम्भितम् । क्रियावति वाच्यलिङ्गः ॥ 255 ॥

[त्रिगर्ता] घूर्धुरी किङ्कणी ॥ [तृणता] तृणत्वे । तां रत्नतां च तृणतां च
निसर्गसिद्धां तेषां पुनर्घटयितुं नियतं वराकः । कार्मुके । Śi. 19, 61 । ब्रह्मस्तु
धनुषि त्रिषु [?] नतास्त्रिगता इत्याह । तत्र तु गणिकापक्षेण त्वं [sic] वि-
न्यम् ॥ [दंशित] दटे । दन्दशूकैश्च दंशिताः ॥ 257 ॥

[द्रवन्ती । संवन्ती] ओषधिभेद आसुपर्णा ॥ [द्विजाति] ब्राह्मणेण्डजे
च । द्विजातीनां शब्दैर्मुखरितविभाते सुदिवसे ॥ [दुर्जात] असम्यग्जाते । दु-
र्जातास्ते व्यसननिवहाः केन शक्या विसोढुम् ॥ 258 ॥

[दुर्गति] द्वयोः । त्वत्पादपङ्केरुहपांशुलिप्ते न दुर्गति याति जनः कदाचित् ॥
[दृष्टान्त] उदाहृतौ । Śi. 2, 31 । शास्त्रे । अभ्यस्तदृष्टान्तशतस्य तस्य ॥
[निरुत] विप्रलब्धो यञ्चितः । विप्रकृतः पराभूतः । तयोः । निरुतोपि न
याति विक्रियाम् ॥ 259 ॥

[निरस्त] प्रेषितशरे प्रतिहते च । राज्ञा निरस्ते रिपवो निरस्ताः । संत्यक्ते ।
Ki. 1, 28 । स्वरितोदिते । एते निरस्तवचनाः सूत्रयन्त्यार्तमानुराम् । निष्ठचूते ।
निरस्ताम्बुकणोम्बुदः ॥ 260 ॥

[निवात] इदसंनाहे । निवातकवचच्छशरीरास्ते भटा वभुः । आश्रये । एते निवातास्तरवो मुनीनाम् ॥ [निर्मुक्त] निष्परिग्रहे । निर्मुक्तो मुक्तिसौख्य-
भाक् । त्यक्तनिर्ग्रन्थिकयोरपि मद्धुः । क्रमेण यथा । निर्मुक्तसर्वभावस्य । निर्मु-
क्तकवरीभारव्याम्वक्षःस्थलाथ मे [°स्थलभ्रमा Mkl.] ॥ 261 ॥

[निशान्त] शान्ते । निशान्तचित्ते मुनिपुंगवेपि । प्रभाते । Śi. 11, 23 ॥
[निर्वृति] मोक्षे । H. Y. 1, 5 । मृत्यौ । गङ्गातटे निर्वृतिमाप भूपः । सुखे
सौस्थ्ये च । Śi. 10, 28 ॥ [निरुति] शाठ्ये । Sp. 594 ॥ 262 ॥

भर्त्सनं कोपेन चण्डाविष्करणम् । अभिभवो घातप्रतिघातादिः । क्षेपो निन्दा-
मात्रम् । एतेषु त्रिषु । Ki. 1, 45 ॥ [निर्कति] निरुप° । निर्कतिर्धर्मकर्मठः ।
शेषयोः । यः पुण्यशेषेण विनाकृतः पुमान्स याति निर्कत्युपभोग्यतां हृदात् ॥
[नियति] देवे । नियतिः केन विलङ्घ्यते सखि । संयमे । नियतिं विधाय
चित्ते ॥ 263 ॥

[प्रसूत] पुप्पे । भूतप्रसूतेः कृतनव्यबाणः ॥ [प्रतीत] सादरप्राप्तयोः । तत्प्र-
तीत° Śi. 14, 38 । प्रथितज्ञातयोः । Ra. 13, 53 । हृटे । Ku. 7, 52 ॥ 264 ॥

[प्रहृत] विस्तृतो विस्तीर्णः । क्षुण्णो व्युत्पन्नः । इयोः । शास्त्रप्रहतबुद्धिभिः
[?] । ताडितेपि यथा । Me. 64 ॥ [पलित] पङ्के पङ्कोपचारात्पानीयपृष्ठव-
र्तिनि मलविशेषे तापे च यथा । पानीयनिर्गमनमार्गविवर्तनेन याता हृदाः पलितधू-
सरनामनीयन् [?] । पक्वभासौ केशश्च पक्वः केशोऽस्येति वा पक्वकेशः । कर्मधा-
रयपक्षे पुंस्त्रीयः । बहुव्रीहिपक्षे वाच्यलिङ्गः । बहुव्रीहिपक्षे यथा । Sp. 3275 ।
केशस्य पक्वः शौस्त्र्यं केशपाकः । तत्र पक्वकेशे च । Ra. 12, 2 ॥ 265 ॥

[प्रणीत] उपसंपन्नं रूपरसादिनिष्पन्नमन्नादि यथा । प्रणीतमन्नं बुभुजे द्विजेन्द्रः ।
कृते । Ku. 6, 31 । क्षिप्ते । धनुःप्रणीतैर्विशिखैः प्रणुजः । प्रवेक्षिते । प्रधानव-
र्गस्य पुरः प्रणीतः । संस्कृताग्नौ । प्रणीते जुहुयाद् द्रव्यम् ॥ [पर्याप्त] शक्ते ।
पर्याप्तोपि स योद्धुमुद्धतमतिर्य - - - - - । पूर्णे । Ku. 3, 39 । निवा-
रणे । पर्याप्तं तप्तवारिभिः । निवारणेऽप्ययमपि ॥ 266 ॥

यथेष्टे । पर्याप्तमात्राः प्रविशन्तु मध्ये ॥ [प्रसृतः] अर्धा° । एतां मे प्रसृ-
तासि विसिपसि किं तीक्ष्णां कटाक्षच्छटाम् । वेगिनि । पश्येप प्रसृतो हस्ती ।
विनीते तते च । नानाशास्त्रार्थसद्बोधशुद्धप्रसृतबुद्धयः ॥ [प्रसृता] यथा । पत-
रस्वसृताहतः ॥ [प्रसीत] योक्षिते । प्रसीताः पशवे मत्ने ॥ 267 ॥

[पर्यस्त] हते । स्वहस्तपर्यस्तसमस्तशक्तः । सस्ते । पर्यस्तहारावलिः ॥
[प्रपात] सौमिके । यस्य प्रपातमयतो निशि न प्रसृप्ताः ॥ [पक्षति] इयोः ।
गगनसरसि चन्द्रो हंसवत्पक्षती द्वे ॥ 268 ॥

[पद्धति] पद्धौ । नैपाप्यत्र त्रियामा - णरुचिशुचिः पद्धतिर्नैक्तिकानाम् ॥
[प्रकृति] योनिरूपादानकारणं यथा । Śā. 1 । शिल्पिनि । कृतज्ञा प्रकृतिः
कुतः ॥ 269 ॥

पैरेपु । Ra. 4, 12 । अमात्यादयः सप्त राज्याङ्गानि यदमरः । Ksha-
triyav. 17 । यथा । Ra. 8, 10 । लिङ्गं स्त्रीपुंनपुंसकं महदादिकं च ।
क्रमेण यथा । AK. Manushyav. 39 । Śā. Kā. 3 । गुणानां सत्त्वरजस्त-
मसां साम्यं गुणसाम्यं यथा । Śi. 1, 33 । स्वभावे । Śi. 2, 13 ॥ [प्रतति]
इयोः । विटपीव गजेन्द्रोद्यं पुष्पप्रततिभिर्वृतः ॥ 270 ॥

[प्रवृत्ति] वृत्तौ । Ku. 2, 17 । वार्त्तायाम् । Me. 4 । प्रवाहे । प्रवृ-
त्तिरेषा भूतानाम् Rām. 2, 108, 12 Schl. ॥ [प्रार्थित] हते । किमर्थं
प्रार्थितः पशुः । शत्रु० । अन्योन्यप्रार्थितैर्भटैः ॥ 271 ॥

[पार्वती] जीवनी मधुसूता ॥ [पिण्डित] गुणिते । पद्यांशेन तु
पिण्डितम् ॥ 272 ॥

[पीडित] बाधिते । निद्रा तात कुतस्तेषां ये ऋणव्याधिपीडिताः c. Sp.
3720 । यन्त्वान्तर्नर्दिते । वाचः श्रीकालिदासस्य पीडितेशुरसोपमाः ॥ [भरत]
शबरे नटे च । पद्मीव भाति भरतैर्नवनाट्यशाला ॥ 273 ॥

क्षेत्रे क्षेत्रविशेषे । इहैव भरतक्षेत्रे । कथम आदिनाथस्तस्य आत्मजः । यथा ।
H. Y. 1, 10 ॥ मुनिविशेषेपि यथा । अभ्यधाद्भरतो मुनिः ॥ [भारत]
शास्त्रे । Da. I, 12 ॥ 274 ॥

[भारती] वाचि वचने तद्देवतायां च । तेषां भारति भारतीसुरसरित्कलो-
ललोलोर्मिभिः ॥ [भावित] वासिते । भावितं मृगमदेन तन्मधु । प्राप्ते ।
भावितार्थैर्वनीपकैः ॥ साक्षात्कृतोत्पादिताश्वस्तमन्त्रेष्वपि मद्धुः । साक्षात्कृते ।
Ra. 1, 74 । उत्पादिते । तैस्तैर्वाक्यैर्विबुधगदितैर्भाविता तस्य भक्तिः । आश्वस्ते ।
भावितैः कतिपयैः पदातिभिः । भक्ते सेविते । पुनःपुनश्चेतसि येन भाविनम् ॥
[भासन्त] तर्जु । दां भासयति भासन्तः ॥ 275 ॥

[माथित] निर्जलघोले व्यालोडिते च । युवतीकरनिर्मथितं मथितं पिब हे
नृप सर्वरुजापहरम् [c. Bhoj. 102, 2] । निघृष्टे । माथितवंशसमुत्थितवह्निना ।
[मालती] काचमाची ओपधिः ॥ 276 ॥

नद्यां नदीविशेषे । मालतीतीरजटङ्गुणः ॥ [मुपित] खण्डिते । अलिमु-
खमुपितसरोरुहमकरन्दस्यन्दसुरमिता सरसी ॥ [रजत] शैले पुंसि । धवले
शोणिते च गुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः । शेषेषु पुंस्त्रीवः ॥ दन्तिदन्तयोः ।
नयै राजन्ति राजानो रजतैरिव कुञ्जराः ॥ 277 ॥

धवले शोणिते च । रजतमराजत वसनम् । हारे । राजते रजतैः कण्ठः ।
हरे शैले च । क्रीडन्ति कान्ता रजते स्वकान्तैः ॥ [रसित] स्वर्णादि० ।
कनकरसितकुम्भैः शोभते भूपवेदम् । रतं वासितं यया । सरसं सारस-
रसितम् ॥ 278 ॥

[रैवती] मातृपु । स पुनर्जातमात्रोम्बारैवतीभिरगृह्यत ॥ [रैवत]
सुवर्णालुः सुवर्णकरकपात्रिका [c. 3, 221] यया । रैवतेन पयः पपौ । पिना-
किनि । तं दैवतं रैवतनामधेयम् ॥ 279 ॥

[रोहितम्] धीरे । आलोडिते रोहितपङ्कपुरैः ॥ [ललित] ईप्सितल-
डितयोः । M. M. 28, 2 ॥ 280 ॥

[लोहितः] नदे । रोहितानां भवेन्नाम्बुसौहित्यं लोहितेपि किम् ॥
[लोहितम्] कुङ्कुमे । गोरोनना लोहितं च शिला च दलमेव च ॥ 281 ॥

[वर्धित] छिन्ने । कुर्वाट्यधितस्तरुः । पूर्णे । द्रविणवर्धितकोशनिरीक्ष-
णात् । प्रयते । वर्धिता कीर्तिजाह्नवी ॥ [वनित] इयोः । वनितं केन नो
यनम् ॥ 282 ॥

[वनिता] उत्पादितात्यर्थरागा नारी मामान्यनारी च । इयोः । Ku. 1, 10 ॥
[वसति] अयस्याने । Mc. 7 । निद्रायाम् । कतिचिदुपित्वा वसतीः ॥ 283 ॥

[व्रतति] यिस्तारे । यात्यासंयोगविग्रहव्रततिप्रलयितस्तीव्रधृषाधिवासः c. M.
M. 162, 7 ॥ [वापित] इयोः । सुक्षेत्रमिव नो कस्य प्रतीयते [sic]
वापितं शिरः ॥ 284 ॥

[प्यायत] अतिश्रोतेतिश्रयः । अतिश्रययानित्यर्थः । कीर्णे दृष्टे च । R. 3, 31 ।
शेखयोः । मान्त्रश्रयायतरीर्षिनोगनदलेः ॥ [वागन्त] अग्रहिनः सायधानः ।
तर्पेत् । वासनैर्भाषितं वनम् ॥ 285 ॥

[वासित] वस्त्र° । चीनांशुकैर्वासितहर्म्यगर्भे । ज्ञानभावे । वासितं पाद-
पेज्वपि । भाविते । Me. 20 ॥ 286 ॥

[विवस्वत्] देवे । विवस्वन्तः स्वान्ते भयमुपययुस्त्वस्य वचसा ॥ [विश्रुत]
ज्ञातमेकेनापि ज्ञातं [?] प्रतीतं सर्वत्र प्रसिद्धं तयोर्व्यथा । रामोसौ भुवनेषु विश्रुत-
गुणः c. M. N. (1878) VI, 40 ॥ [विदित] इयोः । Si. 7, 54 ॥ 287 ॥

[विगत] इयोः । विगततिमिरपङ्कं पश्यति व्योम यावत् ॥ [विविक्तम्]
असंपृक्ते पूते च । Ku. 1, 23 । विधेकिनि । विविक्तो धर्मतत्परः ॥ 288 ॥

[विकृत] रोगिणि । हा हा क्षणादिदमभूद्विकृतं शरीरम् । असंपृक्ते ।
विकृतवचनो मूर्खः कस्य प्रयाति न हास्यताम् । वीभत्से । कीचकाश्रेण भीमोयं
समन्ताद्विकृतः कृतः ॥ [विनीत] वाणिजे साधुबाह्यश्चे च पुंसि । निभूते ।
Ra. 10, 13 । निर्जितेन्द्रिये वाणिजे च । विनीतजनविभ्राजिगर्भा सा नगरी
यमौ ॥ 289 ॥

साधु° । वनायुजैर्विनीतैस्तैः । विनय° । नीतो विनीतैरत्रोरधरक्षैः ॥ [विनता]
पिटका भाजनविशेषः ॥ 290 ॥

[विहस्त] विहस्ते । Ra. 5, 49 ॥ [विव्वस्त । विव्वस्ता] यथा ।
Si. 16, 14 ॥ 291 ॥

[विजात] इयोः । विजातयासी कुसुमावतंसा ॥ [विजाता] यथा ।
विजाता जात्यपुत्रकम् ॥ [विवर्त] अपावृत्तौ । अहो दशास्य स्वदशावि-
वर्तः ॥ 292 ॥

[विकृति] डिम्बो विप्रवः । विकारे । Ra. 8, 86 । मद्यादयो मद्यमांसनव-
नीतमधुदुग्धदधितैलपक्काद्गुडरूपा दश । यथा । कषायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहार-
ज्यतमिदम् [?] ॥ [विपत्ति] यातना नारकी व्यथा ॥ [विच्छित्ति]
अङ्गरागे हावे च । नवनवविच्छित्तिभूपितैरङ्गैः । विच्छेदे । न भाति दानवि-
च्छित्तिः प्रभूणां दन्तिनामिष ॥ 293 ॥

[विधातृ] इयोः । M. M. 306, 6 ॥ [विनेतृ] इयोः । त्रिभुवनविनेता
रघुपतिः ॥ [वृत्तान्त] प्रकरणे प्रस्तावे । वृत्तान्तागतमेतत्ते कथयिष्याम्यनन्त-
रम् । वार्त्तायां प्रकारे च । Su. 2544 ॥ 294 ॥

[वृहती] वसनभेदो वैकक्ष्ययासः । तत्र महत्यां च यथा । वृहती

वृहती श्रेष्ठा ॥ कण्टकारिकायामपि ॥ [वेष्टित] त्रिष्वपि । कक्षोल-
वेष्टितदृष्ट्यरूपप्रहारैः ॥ 295 ॥

[वेष्टित] लसक औषधभेदः ॥ [शकुन्त] द्वयोः । क्रीणा [sic]
शकुन्तमिव पञ्जरभाजमाजौ ॥ [श्रीपति] भूपे । श्रियः पदं श्रीपतिरेव
नान्यः ॥ 296 ॥

[शुद्धान्त] रहःकक्षान्तरमेकान्तस्थानविशेषः । यथा । शुद्धान्ते मन्त्रणं
राज्ञाम् ॥ अशौचप्रथमेपि ॥ [सरस्वत्] द्वयोः । सरस्वति पदं वित्त [?]
सरस्वति निधेहि मे ॥ 297 ॥

[संवर्त] अक्षद्वौ । संवर्ते वर्तते कलिः ॥ [संहत] मिलिते । Ki. 1, 19 ॥
[स्खलित] छलिते वाच्यलिङ्गः । यथा । कलिना स्खलितः खलु । भेषे ।
स्खलिते स्खलिते वध्य इति चेत्क्रियते मतिः c. Su. 2971 ॥ [संस्कृत] लक्ष-
णेन प्रकृतिप्रत्ययविभागान्वितं लक्षणांश्चितं तत्र क्लीब इत्येके । कृत्रिममुत्पाद्यं
तयोर्यथा । Śi. 14, 50 ॥ 298 ॥

भूपिते । मस्करी कल्कसंस्कृतः । शस्ते । Śi. 14, 22 ॥ [संहिता] शास्त्रै-
कदेशे । ईशानसंहिता ॥ 299 ॥

[स्थपति] सौविदे । स्थपतिनियतकक्ष्ये को विशेषद्राजहर्म्ये । अधीशो
कारुके च । Śi. 1, 34 ॥ [संतति] तनये । Ra. 1, 69 । दुहितरि । पाया-
हो दधदर्धाङ्गे तुहिनाचलसंततिम् ॥ 300 ॥

परंपरा^० । M. M. 168, 1 । पङ्क्तौ । पश्यैतां तरुसंततिं कुसुमितां संतापता-
न्तिच्छिद्रम् । गोत्रे । रघुरिक्षाकुसंततिः । विस्तारे । अन्तको ध्वान्तसंततेः ॥
[संगति] ज्ञाने । पङ्ङ्नसंगतिः कस्य ॥ 301 ॥

[संमति] द्वयोः । संमतिर्न विमतिर्न योगिनः ॥ [समिति] युधि संगमे
सभायां च । Śi. 16, 13 । ईर्यादौ साम्ये च । शमिनां समितिः श्रेष्ठा ॥ [संवित्ति]
धीर्बुद्धिस्तत्र यथा । विकल्पैर्मोहितं विद्वं निजसंवित्तिकल्पितैः । आविवादे । संवि-
त्तिरुभयोरपि ॥ 302 ॥

[स्थापित] निधिते । प्रनेयस्यापिते येन ॥ [स्तिमित] क्लिप्ते । अम्भो-
दान्तः स्तिमितवसना ॥ [सिकता] शर्करायामपि ॥ 303 ॥

[सुव्रत] अर्हति । यन्दे सुव्रतनेमिनौ ॥ 304 ॥

[हसन्ती] मल्लिका दीपवर्त्याधारः । अङ्गारधानी अङ्गारशकटी यथा । शीतं निर्गमयन्त्येते हसन्तीमान्तवर्तिनः ॥ [हारीत] छद्मनि । हारीतेन हरन्ति हन्त जनताचित्तानि विचैयिणः ॥ अथ धान्ताः ॥ [अश्वत्थ] हावपि वृक्षौ । तयोः । वनं तदश्वत्थकपित्यसंकुलम् ॥ 306 ॥

[अश्वत्था] यथा । अश्वत्थायां वितन्वन्ति पुरंदरमहोत्सवम् ॥ [अतिथि] कुश° । R. 17, 1 ॥ [उपस्य] सर्वेषु । उपस्यसंस्थापितपाणिपल्लवः ॥ 307 ॥

[उन्माथ] मारणे । प्रत्यर्धितोन्माथः । कूटयन्त्रे । उन्माथवद्वगात्रस्य मृगस्येव विचेष्टितम् । घातको हन्ता तत्र वाच्यलिङ्गः । मङ्गुस्तु पाशयन्त्रकमुन्माथं न स्त्री ना वधघातयोरित्याह ॥ [कायस्थ] अक्षर° । कायस्थेनोदरेस्थेन [sic] मातुर्मांसं न भक्षितम् c. Pa. 4043, Su. 2326, Bezz. Beitr. V, 47 n. 5 ॥ 308 ॥

परमात्मनि । कायस्थोपि न कायस्थः कायस्थोपि न दृश्यते ॥ [निर्धन्य] त्रिष्वपि । निर्धन्यो हस्यते विटैः ॥ 309 ॥

[वरूथ] तनुत्राणे । वरूथमिव पाथेदैर्दिननाथस्य निर्ममे ॥ 312 ॥

[वमथु] गजस्य करशीकरे । उद्भ्रान्तोद्गण्डशुण्डोद्गमरवमथुभिर्व्योमताराकरालम् ॥ 313 ॥

[शपथ] कारः क्रिया । आक्रोशो गालिदानम् । सुतादिभिः शपनं सुतादिशरीरस्पर्शः । त्रिष्वपि । न वृथा शपथं कुर्यादल्पेप्यर्थे नरो बुधः ॥ 314 ॥

[समर्थ] शक्ति° । Sp. 1926 । संबद्धार्ये हिते च । तथा समर्थी गिरमूचिवांसं प्रत्याह देवानुचरं दिलीपः ॥ 316 ॥

अथ धान्ताः ॥ [अर्धेन्दु] °योजनं वात्स्यायनप्रसिद्धम् ॥ 317 ॥

गलहस्ते नखाङ्के च । अर्धेन्दुस्तेन मे दत्तस्तेनाहं सखि विह्वला । अर्धचन्द्रे । Me. 55 ॥ 318 ॥

[आक्रन्द] दारुण° । आक्रन्दे महति जहर्ष वीरचर्गः । साराव° । उदितरुदितक्रन्दं कापि क्वचित्कलगीतकम् ॥ 319 ॥

[कपर्द] पार्वती° । कपर्दे कूर्दते यस्य जाह्नवीवीचिहस्तकैः । यराटके । प्राप्तः काणकपर्दको° c. Sp. 1170 । अत्र इत्थः कपर्दः कपर्दीका [sic] ॥ 320 ॥

[कर्णान्दु] कर्णपाशी कर्णलालिका । उत्क्षिप्तिका कर्णभरणम् । द्वयोः सुवर्णकर्णान्दुविलोककर्णः ॥ [कुमुद] कपौ सितोत्पले च । H. Ch. I, v. 15 दैत्य० । जिगाय दैत्यं कुमुदं मुकुन्दः ॥ 321 ॥

[कुसीद] वृद्धचाजीवे वाच्यलिङ्गः । यथा । कुसीदे नास्ति दाक्षिण्यं सलोभे नास्ति सौहृदम् । दुर्जने नास्ति विश्वासो दरिद्रे नास्ति भोजनम् ॥ 322 ॥

[गोविन्द] गवाध्यक्षे वासुदेवे च । गोविन्दता सुविहिता भविता यथार्था । बृहस्पतौ । आदिदेश स गोविन्दं दानयौच्छित्तये हरिः ॥ [गोष्पद] गवां गति-गोचरे । गोष्पदेषु विचरन्नपीयत [न पूयते Mkh.] ॥ 323 ॥

[जीवद] रिपौ वैद्ये च । आयुश्चेद्रेगिणां त [sic] स्याज्जीवदो जीवद-स्तथा । ग्रन्थिपर्णं ग्रन्थिद्रव्यम् ॥ [तमोनुद] त्रिष्वपि । तमोनुदा संतमसं निरस्तम् ॥ 324 ॥

[दारद] त्रिष्वपि । स दारदं मर्दयति स्म वार्त्तिकः ॥ [धनद] द्वयोः । धनदोसि धनार्थिनाम् ॥ 325 ॥

[नर्मदा] नर्माली नर्मसखी ॥ 326 ॥

[निर्वाद] त्यक्तवादे वाच्यलिङ्गः । यथा । निर्वादा वादिनः कृताः ॥ [प्रसाद] अनुग्रहे । Ku. 3, 10 । स्वास्थ्ये । Śl. 11, 6 । प्रसत्तौ । Pa. 3565 ॥ 327 ॥

काव्यगुणे । K. Pr. VIII, 5-6 ॥ नैर्मल्येपि मद्धुः । यथा । प्रसादमादर्श इवान्तरात्मनि ॥ [प्रतिपद] संविदि । इति सम्यक्प्रतिपदा त्वयेन्द्रियजयः कृतः । तिथौ । M. N. (1878) VI, 15; (1886) VI, 18 ॥ [प्रासाद] राज० । हर्षस्य सप्तभुवनप्रथितोरुक्तीर्तेः प्रासादपङ्क्तिरियमुच्छिपरा विभाति ॥ 328 ॥

देवता० । प्रासादेषु [?] त्रुटिताशिखरद्वयभ्रतम्यभवेदोः प्रातः प्रातस्तुंहिनस-लिलेः शार्धैस्तापितानि ॥ [मर्यादा] स्थितौ । Sp. 4811 ॥ 329 ॥

[मुकुन्द] त्रिष्वपि । मुकुन्दो वन्द्यते न कैः ॥ निधिविशेषेपि यथा । H. 198 ॥ [मेनाद] त्रिष्वपि । मेनादनादं स निशम्य बालः ॥ [वरद] प्रसन्नः कृतानुग्रहः । द्वयोरपि । Ku. 6, 78 ॥ 330 ॥

[विगद] पाण्डुरे । कुन्देन्दुविशदं यशः । व्यक्ते । Ku. 3, 33 ॥ [शारद] वत्सरे । निपतन्त्येव बालानामटमे शारदे रदाः । नये । शारदेर्मृग-मदेः प्रमदाभिः [?] ॥ 331 ॥

शालीनोदृष्टः ॥ [शारदी] सप्तपर्णो वृक्षभेदः । अम्बुपिप्पली जलपिप्पली ॥
मह्वस्तु त्रिप्यधृष्टे नवे शुद्धे शारदोपि शारद्वे । अस्त्री संवत्सरे सप्तपर्णे च
[sic. ना Mkh.] शारदी पुनः । लाङ्गली शारदा देवी ॥ तत्र देव्यां यथा ।
Su. 1 ॥ 332 ॥

[सुनन्दा] बाहुबलिन आदिनाथपुत्रस्य जनन्याम् । वनेचरान्गिरिचरान्दुर्म-
साञ्छवापदान्यपि । द्राक् सं [?] जीवतः पश्यन्नुनन्दानन्दनाज्ञया ॥ अथ
धान्ताः ॥ [अगाध] रन्ध्रे । दुष्टान्धतमसाक्रान्तादगाधान्तां समुद्धर ॥
[अवधि] काले सीमि च । Me. 84 ॥ 333 ॥

[आविद्ध] क्षिप्ते । पयोधिमाविद्ध° [sic] Śi. 1, 68 । वक्रे । आ-
विद्धवलितजघनम् ॥ [आवन्ध] भृपणे । Śi. 8, 49 [Mh. आवन्धैः
instead of आकल्पैः] । प्रेम्णि । पुत्रदारनिरावन्धः । वन्धे । Ratn. 316, 33 ॥
[उत्सेध] उच्छ्रये । Ku. 5, 8 ॥ 334 ॥

संहनने । स्यूतोत्सेधव्यवहितरयस्यात्मनः [°रविस्यन्दनः Mkh.] कुम्भ-
कर्णः ॥ [उपाधि] धर्म° । विनोपाधेः शास्त्रं तृणतुपबुसप्रत्यमधुना । विश्ले-
षणे । उपाधिरहितः सोपि स्फटिको न विराजते । कुटुम्ब° । उपाधि बाधन्ते
विविधविधिभिर्बाधितजनाः । उद्धानि । चिद्रूपानन्दमयो निःशेषोपाधिर्वर्जितः
शुद्धः ॥ 335 ॥

[कवन्धम्] रुण्डे तुन्दे च । An. VII, 5 । अप्सु । कवन्धसंवन्धविप्लव-
पादपम् ॥ [कवन्धः] राहौ । कवन्धो बाधते विधुम् ॥ [दुर्विध] दुर्ग-
दुर्विधेषु विनयो न शोभते । निःस्वे । Śi. 16, 39 ॥ 336 ॥

[न्यग्रोध] व्यामे । न्यग्रोधमेयचतुरस्त्रनितम्बविम्बा ॥ [निपध]
वाच्यलिङ्गः । यथा । निपिद्धं निपधं वचः । स्वरो निपादाख्यः । यथा ।
निपधः सप्त तन्त्रीकन्दोद्भवाः स्वराः । पर्वते देशे तद्वाने च । Ra. 18, 1 ॥ 337 ॥

[निगोध] नाशे । स्थितिसर्गनिरोधकारिणा भवता विद्ययजनीनमीदृशम् ॥
[प्रसिद्ध] द्वयोः । Ku. 5, 9 ॥ [प्रणिधि] याचने । प्रणिधियशादुपजातसम्ब-
भारः ॥ प्रणिधानेपि ॥ 338 ॥

[परिधि] चक्रप्रान्तेपि ॥ [मागध] मगध° । Ra. 3, 5 । यद्विधि ।
Śi. 11, 1 ॥ 339 ॥

[कर्णान्दु] कर्णपाशी कर्णलालिका । उत्क्षिप्तिका कर्णाभरणम् । द्वयोः । सुवर्णकर्णान्दुविलोककर्णः ॥ [कुमुद] कपौ सितोत्पले च । H. Oh. I, v. 15 । दैत्य० । जिगाय दैत्यं कुमुदं मुकुन्दः ॥ 321 ॥

[कुसीद] वृद्धचाजीवे वाच्यलिङ्गः । यथा । कुसीदे नास्ति दाक्षिण्यं सलोभे नास्ति सौहृदम् । दुर्जने नास्ति विश्वासो दरिद्रे नास्ति भोजनम् ॥ 322 ॥

[गोविन्द] गवाध्यक्षे वासुदेवे च । गोविन्दता सुविहिता भविता यथार्था । बृहस्पतौ । आदिदेश स गोविन्दं दानयोच्छित्तये हरिः ॥ [गोप्पद] गवां गति-
गोचरे । गोप्पदेषु विचरन्नपीयत [न पूयते Mkh.] ॥ 323 ॥

[जीवद] रिपौ वैशे च । आयुधेद्रोगिणां त [sic] स्याज्जीवदो जीवद-
स्तथा । ग्रन्थिपर्णं ग्रन्थिद्रव्यम् ॥ [तमोनुद्] त्रिष्वपि । तमोनुदा संतमसं
निरस्तम् ॥ 324 ॥

[दारद] त्रिष्वपि । स दारदं मर्दयति स्म वार्त्तिकः ॥ [धनद] द्वयोः ।
धनदोसि धनार्थिनाम् ॥ 325 ॥

[नर्मदा] नर्माली नर्मसखी ॥ 326 ॥

[निर्वाद] त्यक्तवादे वाच्यलिङ्गः । यथा । निर्वादावादिनः कृताः ॥ [प्रसाद]
अनुग्रहे । Ku. 3, 10 । स्वास्थ्ये । Śi. 11, 6 । प्रसक्तौ । Pa. 3565 ॥ 327 ॥

काव्यगुणे । K. Pr. VIII, 5-6 ॥ नैर्मल्येपि मङ्गुः । यथा । प्रसादमादर्श
हवान्तरात्मनि ॥ [प्रतिपद्] संविदि । इति सम्यक्प्रतिपदा त्वयेन्द्रियजयः कृतः ।
तियौ । M. N. (1878) VI, 15; (1886) VI, 18 ॥ [प्रासाद] राज० ।
हर्षस्य सप्तभुवनप्रथितोरुक्तीर्तैः प्रासादपङ्क्तिरियमुच्छिखरा विभाति ॥ 328 ॥

. देवता० । प्रासादेषु [?] नुटितशिखरद्वभ्रलम्भप्रवेशैः प्रातः प्रातस्तुहिनस-
लिलैः शार्धरैस्तापितानि ॥ [मर्यादा] स्थितौ । Sp. 4811 ॥ 329 ॥

[मुकुन्द] त्रिष्वपि । मुकुन्दो बन्धते न कैः ॥ निधिविशेषेपि यथा ।
H. 193 ॥ [मेनाद] त्रिष्वपि । मेनादनादं स निशम्य बालः ॥ [वरद]
मसजः कृतानुग्रहः । द्वयोरपि । Ku. 6, 78 ॥ 330 ॥

[विशद] पाण्डुरे । कुन्देन्दुविशदं यशः । व्यक्ते । Ku. 3, 33 ॥
[शारद] वत्सरे । निपतन्त्येव बालानामटमे शारदे रदाः । नवे । शारदैर्मृग-
मदैः प्रमदाभिः [?] ॥ 331 ॥

शालीनोष्टः ॥ [शारदी] सप्तपर्णे वृक्षभेदः । अम्बुपिप्पली जलपिप्पली ॥
मङ्गस्तु त्रिष्वष्टे नये शुद्धे शारदोपि शरद्भवे । अस्त्री संवत्सरे सप्तपर्णे च
[sic; ना Mkh.] शारदी पुनः । लाङ्गली शारदा देवी ॥ तत्र देव्यां यथा ।
Su. 1 ॥ 332 ॥

[मुनन्दा] बाहुबलिन आदिनाथपुत्रस्य जनन्याम् । वनेचरान्गिरिचरान्दुर्म-
दाञ्चवापदान्यपि । द्राक् खं [?] जीवतः पश्यन्नुनन्दानन्दनाज्ञया ॥ अथ
धान्ताः ॥ [अगाध] रन्ध्रे । दुष्टान्धतमसाक्रान्तादगाधान्मां समुद्धर ॥
[अवधि] काले सीमि च । Me. 84 ॥ 333 ॥

[आविद्ध] क्षिप्ते । पयोधिमाविद्ध° [sic] Śi. 1, 68 । वक्त्रे । आ-
विद्धवलितजघनम् ॥ [आवन्ध] भूपणे । Śi. 8, 49 [Mh. आवन्धैः
instead of आकल्पैः] । प्रेम्णि । पुत्रदारनिरावन्धः । वन्धे । Ratn. 316, 33 ॥
[उत्सेध] उच्छ्रये । Ku. 5, 8 ॥ 334 ॥

संहनने । स्थूलोत्सेधव्यवहितरथस्यात्मनः [°रविस्यन्दनः Mkh.] कुम्भ-
कर्णः ॥ [उपाधि] धर्म° । विनोपाधेः शास्त्रं तृणतुष्यसप्रख्यमधुना । विशे-
पणे । उपाधिरहितः सोपि स्फटिको न विराजते । कुटुम्ब° । उपाधिं वाधन्ते
विविधविधिभिर्वर्धितजनाः । छद्मानि । चिद्रूपानन्दमयो निःशेषोपाधिर्वर्जितः
शुद्धः ॥ 335 ॥

[कवन्धम्] रुण्डे तुन्दे च । An. VII, 5 । अप्सु । कवन्धसंवन्धविवृद्ध-
पादपम् ॥ [कवन्धः] राहौ । कवन्धो बाधते विधुम् ॥ [दुर्विध] दुर्जने ।
दुर्विधेषु विनयो न शोभते । निःस्वे । Śi. 16, 39 ॥ 336 ॥

[न्यग्रोध] व्यामे । न्यग्रोधमेयचतुरस्रनितम्बविम्बा ॥ [निपध] कठिने
वाच्यलिङ्गः । यया । निपिद्धं निपधं वचः । स्वरो निपादाख्यः । यया । धैवतो
निपधः सप्त तन्त्रीकण्डोद्भवाः स्वराः । पर्वते देशे तद्राजे च । Ra. 18, 1 ॥ 337 ॥

[निरोध] नाशे । स्थितिसर्गनिरोधकारिणा भयता विद्वजनीनमीदृशम् ॥
[प्रसिद्ध] इयोः । Ku. 5, 9 ॥ [प्रणिधि] याचने । प्रणिधिवशादुपजातसत्त्व-
भावः ॥ प्रणिधानेपि ॥ 338 ॥

[परिधि] चक्रप्रान्तेपि ॥ [मागध] मगधो° । Ra. 3, 5 । वन्दिनि ।
Śi. 11, 1 ॥ 339 ॥

[विस्तब्ध] विद्वस्ते । Śā. 39 । अत्यर्थे । Sp. 6505 ॥ [विवध ।
वीवध] पर्याहारस्तृणजलाज्जादीनामन्यत आनयनम् । भारे । वहन्ति वीवधं
मूर्ध्ना न शास्त्रं जिह्वया जडाः । पर्याहारेध्वनि च । Śi. 2, 64 ॥ 341 ॥

[संवाध] द्वयोः । K. Pr. 190, 1 ॥ [संरोध] क्षेपे । योधसंरोधदुर्धर्षः ।
रोधे । Ku. 2, 25 ॥ [संनद्ध] वर्मिते । संनद्ध इव केसरी । व्यूढं विपुलम् ॥
[समाधि] समर्थनं चोद्यपिहार [sic] उत्तरमिति यावत् । यथा । अयं
त्वदुक्ते नवपूर्वपक्षे समाधिराधीयत एष साधुः ॥ 342 ॥

चित्तैकाग्र्ये । Ku. 1, 22 । नियमे । Ku. 5, 18 । मौने । Ku. 3, 40 ॥
[संनिधि] अन्तिके । Śi. 14, 8 । प्रत्यक्षे । यातः संनिधिमस्य तीव्रतपसा देवो
भवानीपतिः ॥ [संसिद्धि] सम्यक्सिद्धौ । संसिद्धिसिद्धविभवा मुनयः प्रयाताः ।
स्वभावे । संसिद्धिरेषा दुजनस्य नित्यं परोपकारेषु हि यः प्रयत्नः ॥ 343 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अयन] पथि गेहे च । किं वा मृगा मृगपतेरयनेष्व-
यन्ते । अर्कस्योदगगतौ । गङ्गायां च दिवा भूमावतीते चोत्तरायणे । दक्षिण-
गतौ । Ra. 16, 44 ॥ [अम्लान] अमले । अम्लानमुखपङ्कजः । क्षिण्णभेदो
वर्णतरुः । यथा । An. III, 21; M. N. (1886) V, 46 ॥ 344 ॥

[अर्जुनी] उषा रात्रिः । गवि । आस्ते पुञ्जितमर्जुनीकुलमपस्तम्बे पला-
शोपरे ॥ 345 ॥

[अपान] गुदे । संकोच्यापानरन्ध्रं हुतवहसदृशं तन्तुवत्सूक्ष्मरूपम् । तद्वायौ ।
H. 1108 ॥ [अञ्जनम्] मसौ कज्जले । Śi. 1, 6 ॥ 346 ॥

अक्तिर्धात्वर्थमात्रम् । यथा । मान्यः सैष मुनिर्भिरञ्जनाः [sic] ॥ [अञ्जनी]
रञ्जितः पुञ्जितश्रीभिरञ्जनीभिर्जनीजनः ॥ 347 ॥

[अवन] द्वयोः । समुद्रकाञ्चेरवनेः कृतावनः ॥ [अर्यमन्] पितर एव
दैवते पितृदैवतम् । तरणौ । Śi. 2, 39 ॥ [अशनि] वज्रे । Ra. 3, 56 ।
विद्युति । Ku. 4, 43 ॥ करकेपि ॥ 348 ॥

[आसनम्] हस्ति° । आसनास्फालनव्ययकरः संमामभूमिषु ॥ 349 ॥

[आदान] वाजि° । आदानसंदानितकंधरापः ॥ 350 ॥

महणे । Ra. 4, 86 ॥ [उत्थान] सैन्ये सौरुषे युधि हर्षे च । उत्थानानुगतो
जिगाय दिवसेः कैश्चित्स सर्वा दिशः । उद्गम ऊर्ध्वभवनं यथा । Pa. 3727 । वा-

स्तु गेहं तस्यान्तस्तत्र उद्यमे अङ्गने च । स्रत्याने मुजने जनस्य रमते नेतो यथा
सन्नानि । चैत्यं विहारः ॥ 351 ॥

[उत्तान] सुप्तोन्मुखे । डिम्भैरुत्तानशायिभिः । अगभीरमुच्चतमध्यं यथा ।
Ku. 3, 45 ॥ [उद्यान] प्रयोजनं प्रवृत्तिसाध्यं फलम् ॥ 352 ॥

[उद्यान] उद्यमे । उद्यानं ध्यानसंततः [sic] । तुल्याम् । उद्यानाद्गण्डमुत्क्षि-
प्य ॥ [उद्यान] उदरावर्त उदररोगविशेषः ॥ [कमन] चतुर्ध्वपि । निकामं का-
मिनीनां हि प्रयाति कमने मनः ॥ 353 ॥

[कर्तन] तूलं निरस्यकर्पासः । तस्य सेवचम् । यथा । रण्डाः कर्तनगो-
ष्ठीषु न तिष्ठन्ति कथां विना ॥ [क्रन्दन] हयोः । किं क्रन्दनेन नहि कोपि
शृणोति शून्ये ॥ [कल्पन] क्लृप्तौ । तल्पकल्पननिधेरनन्तरम् । कर्तने । इम-
श्रुकेशनखदैर्घ्यकल्पनाम् ॥ 355 ॥

[कञ्चुकिन्] जोङ्गकतस्तर - वृक्षः । शेषेषु यथा । Su. 2569 ॥ 356 ॥

[काञ्चनम्] किञ्चलके । स्वर्णाम्बुजौ काञ्चनरेणुगर्भैः ॥ [काञ्चनः]
धत्तुरेपि ॥ 357 ॥

[कानीन] व्यासे । वन्दे वाल्मीकिकानीनौ ॥ 358 ॥

[कुहन] सेर्व्ये । प्रियजाभिरकुहनः c. H. Ch. 148, 18 ॥ [कुहना]
यथा । An. IV, 11 ॥ [कुण्डलिन्] कुण्डलान्विते सर्पे च । जात्वैव ये वा-
युमुजो विकर्णास्तान्भोगिनः कुण्डलिनो वदन्ति ॥ 359 ॥

[केतन] चिह्ने । Ku. 5, 84 । कृत्यमवश्यकार्यं तत्र उपनिमन्त्रणे च
यथा । पूर्वेषुः केतने कार्यं वृद्धानां गृहमेधिनाम् ॥ [केसरिन्] अर्वाणि ।
सद्यः केन स केसरी ॥ 360 ॥

[कौलीन] अहिपशुपक्षिशुनां युधि । कौलीनकेलिसमये क्षितोभूत् ॥ 361 ॥

गुह्यं गोप्यम् ॥ [गहन] दुःखकलिलयोर्वाच्यलिङ्गः । वने । अविशदक्षानै-
र्विन्ध्यगहनम् [?] । दुःखं दुरवगाहं यथा । Sp. 1741 । कलिलमाकीर्णं यथा ।
शार्दूलगहनं वनम् ॥ [गन्धन] प्रकाशनं प्रकटनम् । सूचनं द्रोहाभिप्रायेण पर-
दोषोद्धटनम् ॥ सर्वेषु यथा । तद्वन्धनं प्रोद्भुरकंधराणां नैवाभियन्ते द्युजनाः ल-
लानाम् ॥ 362 ॥

[गर्जन] हयोः । न विन्यति भटा यस्माद् द्विपां गर्जनतर्जनेः ॥ 363 ॥

[गोस्तन] यथा । तस्याः कम्पितगोस्तना स्तनतटी ॥ [गोस्तनी] यथा । संजातो बत गोस्तनीफलरसस्तच्चेपि यस्त्वन्तरम् ॥ [घट्टना] चलनं कम्पनम् । आवृत्तिरावर्तनम् । द्वयोः । Śl. 1, 10 ॥ [चलनः] पादे । चपलचलनं [sic] c. Śl. 11, 3 ॥ 364 ॥

[चलनी] चारीभेदो भरतशास्त्रप्रसिद्धः [c. I. St. XVI, 105] । घस्त्र-घर्षरी वालिकापरिधानविशेषः ॥ 365 ॥

[चेतन] सदृश्ये । चेतनस्य न मतिर्यिरुध्यते । प्राणिनि । Me. 5 ॥ [चोलकिन्] नागरङ्गकरीरौ वृक्षौ । किष्कुपर्व इक्षुर्वंशो वा ॥ 366 ॥

[छर्दनः] अलम्बुषो राक्षसविशेषः ॥ [छेदन] कर्तने द्वैधीकरणे । शरैः शरच्छेदनमाचरन्ति । भिदि दारणे । तुन्दच्छेदननिर्घदन्त्रविसरा वीराक्रमं रे पुरः ॥ 367 ॥

[जयन] अश्वादि° । जयति जयनशाला वाजिनां राजकीया ॥ [जघन] पश्चादर्थेपि मङ्गुः । यथा । पश्यन्ति यत्र रिपवो जघनं हयानाम् ॥ 368 ॥

[जवनी] अपट्टचाम् । Śl. 4, 54 ॥ [जीवनम्] वारिणि । जगज्जीवति जीवनेः ॥ 369 ॥

[तलिन] विरले । तलिनमलिनदन्तः सोयमग्रे पिशाचः । स्वच्छे निर्मले । सौधानां तलिनोदरेषु पतिताम् । स्तोके । मृगेषणानां तलिनोदरीणां निरन्तरं विमहर्क्षितानाम् ॥ 370 ॥

[तलुन] यूनि । नखैस्तलिनमौलिस्तलुनपीनस्तना ॥ [तमोन्न] सर्वेषु । हिनन्तु विघ्नं जगतस्तमोन्नः ॥ 371 ॥

[तरस्त्रिन्] वेगिनि । Ra. 9, 21 । शूरे । समर° C. on V. K.V, 1,9 ॥ [तेमन] व्यञ्जने । Da. 7, 12 । क्लेदे । स्वेदतेमनविलम्बकम्बुका ॥ [तेमनी] यथा । खातास्तेमनिकाश्चमूचरनरैरस्तोकपाकोस्तुकैः ॥ 372 ॥

[तोदन] व्यथने । विधातव्यं न वा वापि दुषैः सज्जनतोदनम् । तोत्से । नात्स्यतश्चलति तोदनताडितोपि ॥ [दहन] दृष्टचेष्टिते भक्षते चित्रके च । दहनो दाहकः खलु ॥ [दमन] पुष्पे । पूजाविधिर्दमनकेन च यः स्मरस्य तस्मिन्मधुः स भगवान्गुरुरङ्गनानाम् ॥ 373 ॥

[दर्शन] दर्पणे । अन्धस्य किं दर्शनदर्शनेन । धर्मे । अहिंसा जिनदर्शनेन । उपलब्धिर्ज्ञानम् । यथा । सन्ध्यदर्शनसपन्न. कर्मभिर्न च बध्यते । बुद्धिर्मतं यथा ।

इत्येकेषां हि दर्शनम् । शास्त्रे । ज्ञाता पण्णां दर्शनानामस्मिन्वाङ्मयसद्धानि ।
लोचनं दृष्टिस्तत्र यथा । पाणिना कुरुते बाला दर्शनस्पर्शनं मुहुः । विलोकनेपि
यथा । Ra. 1, 86 ॥ 374 ॥

[द्विजन्मन्] तारकास्यपि महुः । यौ विप्रे तारकासु च । Kād. I, v. 18 ।
रदे । सद्य एव तु शुद्धिः स्यादजतेषु द्विजन्मसु ॥ [देवनः] यथा । देवनाच्छ-
लकृतो हि किमत्र ॥ 375 ॥

[देवनम्] त्रिपञ्चपि । प्रकटीकृतदेवनाङ्गुलून् [Mkh. कुरून्] ॥ [धमन]
नलस्तृणविशेषः । अनल इत्यन्यः । यदाह । Vi. 1009 । क्रूरभस्त्राध्मायकयोः ।
धमनायां मनःशुद्धिर्वर्तते न मनागपि ॥ [धमनी] कंधरायाम् । M. N. (1878)
III, 78 ; (1886) IV, 10 ॥ 376 ॥

अग्न्युद्दीपनभाण्डेपि महुः । यथा । सुखेनोपधमेदग्निं धमन्यन्तरितेन तु
[?] ॥ 377 ॥

[नलिन] अम्बुजे पुङ्गीवः । गौडस्तु । नलिनी पद्मिनीव्योमचिन्नगाकम-
लाकरे [sic] । नपुंसकं नलिकायां न पुंसि सरसीरुहे ॥ इत्याह । नलिका
अन्तःशुपिरमुपकरणम् । यथा । न जिननलिनवातैर्वह्निमुन्मीलयन्ते । तोये । पुलिने
नलिनं मूल्यम् [?] ॥ [नलिनी] पद्माकरे । Śi. 13, 59 । अभिजिन्याम् ।
Sp. 3743 ॥ [निधन] कुले । कलचुरिनिधनानि दद्युः [?] । अन्तेपि यथा ।
धनन्ते धेनवो ग्रामनिधनेषु प्रतिव्रजम् ॥ 378 ॥

[निदान] कारणे । Śi. 2, 94 । शुद्धौ । कारभोजनपात्राणां निदानं वह्निना
भवेत् । तपसः ० । रागादिभूतः संभूतो निदानमिति निर्ममे । वत्सदासि । निदान-
संदानितवालवत्सम् । अवसाने । निदानेन्त-कः सपादि मरुता सोप्य-दतः ॥
[प्रधान] द्वयोः । Me. 48 ॥ 379 ॥

[प्रधान] प्रकृतिः सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था तत्र उत्तमे च । Śi. 15,
prakshiptaśloka 2 । बुद्धौ परमात्मनि महामात्रे च । वृत्तिः प्रधानानुगता
जनस्य ॥ [प्रसून] प्रसृते । प्रसूनस्तुर्वनिता नितान्तम् । फलपुष्पयोः ।
Śi. 1, 66 ॥ 380 ॥

[प्रसन्ना] यथा । प्रसन्नमासन्नामपिदधति नानिर्मलधियः ॥ [पवनः] बहो
निष्पावः ॥ 381 ॥

[पद्मिनी] योपिदन्तरं कामशास्त्रप्रसिद्धम् । शेषेषु । Mc. 80 ॥ [पावनम्]
इयोः । वने मुनिः पावनपूतगावः ॥ 382 ॥

[पावनः] अधिकमसारमस्यते क्षिप्यतेनेन अध्यासः सृष्टमिति यावत् ॥ 383 ॥

[पाठीन] पाठके । नवीनः पाठीनो लुठति पदपीठे निजगुरोः ॥ [पिशुनः]
सूचके कथके । पद्मभेदपिशुनाः ° c. Ku. 8, 86 । खले । यद् शुना पिशुनः
सदृशः कथम् । कप्यास्यं कपिमुखम् ॥ [पिशुनम्] यथा । कान्तोपभोगपि-
शुनं पिशुनं स्तनानाम् ॥ 384 ॥

[पीतनम्] पीतदारु हरिद्रा । त्रिष्वपि । पीतं पीतनरेणुना ॥ 385 ॥

[पूतना] यासुदेवस्य कथ्यायां राक्षस्याम् । Śi. 15, 36 । मृदुस्तु पूतना
तु हरीतकी भूतभेदे इयोरित्याह । यथा । M. M. 171, 4 ॥ [पूतना] सर्वेषु ।
B. H. 66, v. 14 ॥ 386 ॥

[फाल्गुन] नदीजो विटमाक्षिको नाम धातुभेदः ॥ [भण्डन] त्रि-
ष्वपि । भटैर्भण्डनमण्डितैः ॥ 387 ॥

[भट्टिनी] इयोः । भट्टिनी भट्टवेष्टिता ॥ [भावना] इयोः । भावना भय-
नाशिनी ॥ [भुवन] लोको विष्टपं तत्राम्बुनि च । Vās. I. v. 1 ॥ 388 ॥

[मदन] सिक्थके । मदनगोलकमृष्टरदच्छदा । राटो वृक्षविशेषः । यथाह ।
मदनसल्यको राटः । तत्र स्मरे च । Ratn. 300, 27 । वसन्ते । उपययौ
मदनोय यथार्थताम् ॥ [मलिन] दोषे । यशः प्रसूते मलिनं प्रमादितं
c. V. Ś. I, 8 ॥ 389 ॥

[मालिनी] यथा । स्पृशति नो घत जातिवियोगतः कमलिनीं मालिनीमिव
पदपदः ॥ [मण्डनः] यथा । तत्रापि वरदातीरमण्डनं कुण्डिनं पुरम् ॥ 390 ॥

[मार्जना] यथा । आसीना किमिति स्थिता ननु सखे प्रस्तूयतां मार्जना ॥
मार्जनं वाद्यवदनदेयधान्यपिण्ड्यामिति मृदुः [sic; Mkh. मार्जना वाद्यपिण्डयां
स्यान्तत्परीक्षार्थवादाने । C. आसीना किमपि स्थिता ननु सखि प्रस्तूयतां मार्ज-
नेत्यादौ वाद्यपिण्ड्यां मृदङ्गमुखे मृदितभक्तादिदाने तत्परीक्षार्थवादाने तूपचा-
रात्] ॥ 391 ॥

[मालिनी] मालिकी पुष्पलावी यथा । सा मालिनी चम्पकमालभारिणी ॥
[मुण्डन] कौरे । राज्ञो हि दुष्टनिग्रहः शिष्टपरिपालनं च धर्मो न पुनः शिरो-
मुण्डनं जटाधारणं वा ॥ 392 ॥

[मैथुन] संगतिः संबन्धमात्रं यथा । मैथुनं कुथकुन्ध्ययोः [?] ॥ [यमन] यमः संयमः । द्वयोः । मर्कटस्येव मनसो विदध्याद्यमनं मुनिः ॥ [यापन] कालविक्षेपे वर्तने च । मुत्तयर्थी यत्रतत्रस्थः कुर्याज्जीवस्य यापनम् । निरसनं निरासः । त्याग इत्यर्थः । यथा । प्रबलशक्रपराभवशङ्कया यदि करोति धनस्य स यापनम् ॥ 393 ॥

[योजन] योगः संबन्धमात्रं तत्र यथा । करपङ्कजनम् [sic] ॥ [रसन] रसज्ञायां स्त्रीक्रीवः । यथा । यदमी दशन्ति दशना रसना तत्स्वादु सुखमवाप्नोति c. Sp. 5182, Pa. 244 ॥ 394 ॥

[रञ्जन] रञ्जके । राजा सज्जनरञ्जनः ॥ 395 ॥

[राधन] त्रिष्वपि । धनराधनदुर्विधः ॥ 396 ॥

[रोदन] अभुणि । लोचने रोदनात्तन्ने ॥ 397 ॥

[लङ्घन] भोजनत्यागे क्रमणे अतिक्रमे च । Sp. 4521 । प्रवने । K. Pr. 295,3 । [ललामन् । ललाम] द्वावपि रम्यप्रधानयोर्वाच्यलिङ्गौ । रम्ये प्रधाने भूषायां च । लीलाविलोलितललामविलासभाजः ॥ 398 ॥

[ललजा] नाडिः सिरा ॥ [लाञ्छन] लक्ष्मणि । Śi. 1,20 ॥ 399 ॥

[लाङ्गालिन्] द्वयोः । लाङ्गलिलीलाललितै माधवविच्छित्तिजनितसौभाग्ये ॥ [लेखन] भूर्जे लिपिन्यासे च । विधेयं लेखने न सै राजादेशस्य लेखनम् । छेदे । करोतु तत्र किं नाम वनिता नखलेखनम् ॥ [व्यसन] निष्कलो । पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये शास्त्रचिन्तकाः । तेमी व्यसनिनः सर्वे यः क्रियावान्स पण्डितः c. Sp. 5865 ॥ 400 ॥

दैवा० । Pa. 248 । सक्तौ । परोपकारव्यसनं महात्मनाम् । स्त्री० । Sp. 2993 । पापे । देवः स वो दिनमणिर्व्यसनानि हन्तुम् । विपत्तौ । An. I, 58 । अशुभे । व्यसने नियोजयेच्छत्रुम् ॥ [व्यञ्जन] चिह्ने । Śi. 2, 56 । अत्र हि अमात्यत्वं व्यञ्जनं विह्वमेपामित्यर्थः ॥ 401 ॥

अवयवः शरीरैकदेशः यथा । Hal. 2, 275 ॥ [वमन] अर्दनं पीडा ॥ [वसन] छादने । दशनवसनभूमिर्बन्धुजीवं दुनोति ॥ [वर्जन] त्यागो दानं परिहारो वा । दाने । श्रीणां व्यधाईर्जनमार्जितानाम् । परिहारे । खलानां कृतिभिः कार्यं दूरादेव तु वर्जनम् । हिंसायाम् । न स्यात्कलौ वर्जनमर्जुनीनाम् [अर्जुनीनां गवाम् Mkh. C.] ॥ 402 ॥

[वर्धनी] गलन्तिका गर्गरी यथा । न वृद्धा वर्धनीं चोदुं सुद्धा नीरपूरिताम् । संमार्जन्यामपि यथा । H. 1016 ॥ [वर्तनी] पथि । अकीर्तिवर्तनी चैषा कुकवित्वविडम्बना ॥ 403 ॥

वर्तने जीविकायाम् । कां वर्तनीमनुसरत्वह साधुवर्गः । तर्कोरधस्तात्पापाणादिमयः पिण्डस्तर्कुपिण्डः ॥ [वनद्वन्] त्रिष्वपि । वनदवा विश्वासे विशति न हि कस्यापि नितराम् ॥ विप्रतारकोरण्यदवेत्यन्ये ॥ 404 ॥

[वाहिनी] त्रिष्वपि । Su. 2592 ॥ [वाणिनी] यानिनीत्यमरः [?] । त्रिष्वपि । Ra. 6,75 ॥ 405 ॥

[वितान] कदके शून्ये च । Śi. 3, 50 । यज्ञे क्रतुकर्मणि च । Śi. 14,10 । तुच्छे मन्दे च । चित्तं तेतिवितानमारमति चेद्देवं भवानीपतिम् । अवसरे । विताने तानेवं नटयति नटान्भूपतिलकः ॥ 406 ॥

[विज्ञान] द्वयोः । विज्ञानं योगिनामेव नैवान्यत्र विलोक्यते ॥ [विलग्न] मध्ये । Ku. 1,39 । लग्नं सक्तं राशीनामुदयो वा । सक्ते । नमन्ति यं मौलिविलग्नपाणयः । राशीनामुदये । विलग्नभवनं गते ॥ [विकृिन्न] त्रिष्वपि । विकृिन्नान्नपरीभागाद्रोगः स्यादङ्गिनां ध्रुवम् । जरया जीर्णे इत्यन्यः ॥ [विलीन] लीनं संश्लिष्टं विद्रुनं विनष्टं द्रवीभूतं वा । सर्वत्र । स्वर्णं तत्किं न तत्रैव विलीनं दहनोदरे ॥ 407 ॥

[विच्छिन्न] त्रिष्वपि । अविच्छिन्नतरुश्रेणीविच्छिन्नातपसंचरम् । समाप्तवपि मूढः । यथा । Śr. Ch. 2, 51 ; Su. 179 ॥ 408 ॥

[विमान] अश्वयानमात्रयोरपि ॥ [विधान] नवस्वर्धेषु यथा । स सिन्धुरविधानेन कुटुम्बं परिपुष्यति ॥ 409 ॥

[विपन्न] द्वयोः । चन्द्रचूडाभिधो जातो विपन्नः पन्नगान्वये ॥ [विश्वप्सन्] चतुर्ष्वपि । विश्वप्सा विश्वविभ्रुतः ॥ 410 ॥

[विलासिन्] विलसतीत्येवंशीलो विलासी । विले आस्ते इति वा [c. G. on Kd. 2, 312 ; K. Pr. 190 ; Su. 1400] । द्वयोः । विलासिनां लासक एष वायुः ॥ [विषयिन्] वैषयिकजनो ग्रामकुण्डादिः [sic] । चतुर्ष्वपि । नो शक्यते विषयिणा विषयो विमोक्तुम् ॥ 411 ॥

[व्युत्थान] शतिरोधने समाधि° च । समाधिर्महतां चापि व्युत्थाने योगिनां

मनः । विरोधाचरणे स्वैरवृत्तौ च । व्युत्थानं परिहृत्य भूमिपतयो यातास्तव प्रे-
प्यताम् ॥ 412 ॥

[वृजिनः] यथा । व्रजति वृजिनपाशः कामपाशत्वमस्याः ॥ [वृजिनम्]
भुग्नेवे च । शिवं दिशन्तु घः सर्वे निरस्तवृजिना जिनाः । रक्त° । वृजिन-
जनितवेषः सैष शंभुर्ननर्त ॥ [वेष्टन] मुकुट उष्णीषे च । Ra. 8, 12 । कर्ण-
शकुली कर्णपुत्रिका । वृतिर्वरणं यथा । Ra. 4, 48 ॥ 413 ॥

[वेदना] ज्ञाने । संमूर्छिता हि सन्त्येव तिरश्चामपि वेदनाः ॥ [शयन]
रते । क्लान्तिं निहन्ति पवनः शयनावसाने ॥ [शमनः] यथा । असिभुजग-
विभूषणस्तवासावरिशमनो जयति क्षितीश बाह्वः ॥ 414 ॥

[श्वसनः] पवने । कण्ठकुहरे विमूढः श्वसनो यावन्न निर्याति ॥ मरुत्केपि
मद्धुः । यथा । कामाग्निः श्वसनेन क्षीपितः ॥ 415 ॥

[शासन] शास्तिः शिक्षणं पालनं वा । नृपद° । स्वदत्तं परदत्तं वा यो
हरेर्हेवशासनम् । शास्त्रे । Śi. 14, 24 । आज्ञायां शास्तौ च । Śi. 14, 36 ।
लेखे । Ra. 3, 68 ॥ [शिखरिन्] कोट्टे । शिखरिशिखरमेतन्मालितं भूमि-
पालैः । द्रुमे । विवर्धन्ते कष्टं गिरिशिखरिणो वातविधुताः ॥ 417 ॥

[शिखण्डिन्] कुकुटे चित्रमेखले बार्हिणि च । Ku. 1, 15 । बर्हे कलापे ।
केकिनोपि विराजन्ते नवोद्भिन्नैः शिखण्डिभिः । बाणे । शिखण्डिभिः खण्डितमु-
ण्डमण्डलः ॥ 418 ॥

[श्लेष्मन्ना] फणिज्जो मरुत्कः ॥ 419 ॥

[स्तनन] कुन्थनं संक्लेशः । मेघगर्जिते । जलदपङ्क्त्य इव उच्चैःस्तनना-
भिरभ्याः c. Da. 28, 1 । ध्वनिमात्रे । दुन्दुभिस्तननपुष्पवर्षणैरन्वमोक्षत महः
सुरैरपि ॥ 420 ॥

[स्पर्शनम्] दाने स्पर्शे च । अश्वत्थसेवा तिलपात्रदानं गोस्पर्शनं द्राक्षण-
तर्पणं च ॥ [स्पर्शनः] यथा । स्पर्शनं हि क उपैति चक्षुषा ॥ [स्यन्दनम्]
इयोः । स्वेदस्यन्दनलीनधीनवत्तनैर्द्वयद्गयाटिधिरम् [sic] ॥ 421 ॥

[संव्यान] इयोः । संव्यानलीलां तरुवल्कलानि ॥ [समान] वर्णमिदि
समे च । समानानां भवेद्दैर्घ्यं संहतानां परस्परम् । सति साधौ । समानो मान्यते
न कैः । एकस्मिन्नसाधारणे । समानस्थानलाभेन जर्ह [sic] मुनिकुञ्जरः ॥

[संतान] अपत्यं पुत्रपौत्रादि गोत्रं वंशः संततिः प्रवाहः । अपत्ये । Ra. 2, 65 । गोत्रे । संतानतानवकृतः पुरुषस्य जन्म व्यर्थं भवेदिति किमत्र विचित्रता ते ॥ 422 ॥

संततौ । अस्यां शरदि नदीनां संतानस्तानयं याति ॥ [संस्थान] आकृतौ टङ्के । संस्थानमास्थाय मनो जहार । मृतिर्मरणं संनिवेशो रचना तयोर्यथा । मालाकार इव स्रजां स विदधे संस्थानमुद्धर्दिषाम् ॥ [सज्जनम्] वष्टो नद्यवतारस्तत्र गुल्ममायस्थानं घट्टगुल्मकं सेनासंनिवेशविशेषो वा । तयोर्यथा । धीरोपि सज्जनस्रुखे सुखमेति कस्कः ॥ 423 ॥

[सज्जना] यथा । किं दुष्करं भवति सज्जनया गजानाम् ॥ [संधान] संघटने । Śi. 2, 97 ॥ [संधिनी] लग्नगर्भा न काले दुह्यते स्म अकालदुग्धा । यत्कात्यः । अदुग्धा दोहकाले तु संधिनी ॥ द्वयोर्यथा । आविकं संधिनीक्षीरं न भोक्तव्यं द्विजन्मभिः c. M. 5, 8 ॥ 424 ॥

[स्थापन] निवेशने । द्विषां पुनः स्थापनमाततान । पुंसवने गर्भक्रियाविधौ । स स्थापनं कारयते महिष्याः । समाधौ । योगी सदा स्थापनपीतमोहम् ॥ [साधन] सिद्धौ निष्पत्तौ । स्वार्थहान्यापि कुर्वीत गुरोरेवार्थसाधनम् । सैन्ये मेढ्रे च । K. Pr. 135, 3 ॥ 425 ॥

उपाये । Ku. 5, 52 । अनुगमे । गुरूणां साधनं कार्यमुदकात्प्राणिति स्थितिः । निवृत्तौ निषेधे । विधानमारब्ध ससाधनं मुधा । कारके साधकतमे । Śi. 9, 6 । वधे । अहन्यहनि भूपालः कुरुते वैरिसाधनम् । दापने । साधनं द्विगुणं कार्यमृणिकस्योत्तमार्णिकैः । मृत° । वह्निना देवसाधनम् । प्रमाणे । साधनं दूषणं नैव साभासं परसंविदे । गमने । गङ्गातीरे साधनं सिद्धिहेतुः । धने । तपस्विनामुञ्छशिलं हि साधनम् ॥ 426 ॥

[सुकर्मन्] देव° । सुकर्मनिर्मिते हर्ष्ये सुपर्वाणः सदासते ॥ [सुदामन्] हयोः । Me. 37 । अत्र सुदाम्ना पर्वतेन मेघेन वा एकदिक् सौदामनी ॥ 427 ॥

[सुपर्वन्] पर्व महः । सर्वेषु । अखर्वाः स्वगुणा यस्य स सुपर्वेव वर्ण्यते ॥ [सूचना] गन्धनं द्रोहाभिप्रायेण परदोषोद्धट्टनम् [c. 3, 362] । व्यधनं सूच्यादि दृग्दृष्टिः । सर्वेषु । जज्ञे मनः सूचनया न कस्य ॥ 428 ॥

[हाथन] अर्धपि । लेलिहमानबहूहायनहव्यवाहस्फूर्जत्स्फुलिङ्गनिचयप्रकटीकृताशः ॥ [हादिनी] वधे । हादिनीहादविचस्ता जग्मुः शैला महोदधिम् । सल्लव्यां नद्यां नादवस्यां च मद्धः । सल्लव्याम् । मातङ्गा हादिनीभङ्गम् ।

नयाम् । आन्ता यान्ति त्वरितममरहादिनीपार्श्वमन्थाः । नादवस्थाम् । निर्हादिन्या °
Nāg. I, 12 ॥ 429 ॥

[हिण्डन] विष्पि । भण्डानां हिण्डनस्थानम् ॥ अथ पान्ताः ॥ [अनूप]
जलप्राये वाच्यलिङ्गः । यथा । Ra. 6, 37 ॥ [आवाप] पातभेदस्तालकालक्रि-
याविशेषः । आलवाले । आवापेषु पिबन्ति यत्र सलिलं सायं समाश्वासिनः ॥ 430 ॥

प्रक्षेपे । शरावापैर्व्याप्तं गगनतलमेतद्रघुपतेः । भाण्डपचनमापाकस्थानं यथा ।
आवापधूमपरिधूसरमन्तरिक्षम् ॥ अरिचिन्ताबलययोरपि । अरिचिन्तायाम् ।
Bā. I, 24 । बलये । प्रकोष्ठः शुशुभे तस्या गनोप्यावापशून्यताम् ॥ [आक्षेप]
आकृष्टौ । Ku. 1, 14 ॥ 431 ॥

[आकल्प] कल्पन उद्देशे । आकल्पस्तस्य ऋषिः कर्तव्यो देवतां प्रति ॥
[उलप] गुल्मिणी वीरुद्भेदः । तृणभेदे । Śi. 5, 62 ॥ [उडुप] शशिनि । Pr.
Ch. 22, 72 ॥ 432 ॥

[कलाप] संहतौ । मुजंगमानद्वजटाकलापम् । भूपणे । Śi. 7, 5 । काञ्चयाम् ।
श्यामा स्वर्णकलापेन विशुतेव घनावलिः ॥ [कसिपु] तालव्यमध्योयमित्यन्ये ॥
विष्वपि । सतां गृहे करोषि त्वं हिरण्यकसिपुस्थितिम् ॥ 433 ॥

[काश्यप] द्वयोः । वने यास्यति काश्यपः ॥ [कुतप] दम्भे । M. 3, 234
॥ 434 ॥

भागिनेये । माद्यन्मित्रकलत्रपुत्रकुतपश्रेणीरणच्छुद्धाबन्धध्वस्तगतेर्निरुद्धवपुः
क्रोधादिविद्वेषिभिः । अष्टमौशोद्धो मध्याह्नापवृत्तिः आद्रकालः । यत्स्मृतिः s. Gan.
104, 8 । वाद्यभेदे । कुतपस्य तु विन्यासः प्रत्याहार इति स्मृतः । शेषेषु ।
कुतप एव तपस्विजनप्रियः ॥ चामे खेहपात्रेषु यथा । An. VII, 109 ॥ 435 ॥

[कुणप] द्वयोः । कुणपं कामिनी भक्ष्यमिति ° c. Sp. 3967 ॥ [जिह्वाप]
चतुर्वर्त्येषु । जिह्वापः पापचेदितः ॥ 436 ॥

[पादपा] यथा । न पन्थाः पान्यसार्थेन सुगमः पादपां विना ॥ [रक्तपा]
यथा । भसन्ति सर्वतो रक्तं कुडिन्यो रक्तपा इव ॥ 437 ॥

[विटप] पल्लवः किसलयं स्तम्भो गुच्छः । विस्तारोर्वाहुक्षस्य । शाखा तरोः
स्कन्धादूर्ध्वप्रसृता । पिङ्गवर्जं शेषेषु । Śi. 6, 28 । पिङ्गे । Da. 2, 17 ॥

[सुरूप] द्वयोः । हृदयावर्जननतुराः केपि सुरूपा विराजन्ते ॥ 438 ॥

अथ वान्ताः ॥ [कदम्बम्] यथा । Śi. 39 ॥ [कलम्ब] त्रिष्वपि ।
करिकलितकलम्बं कोयमेति प्रलम्बः ॥ 439 ॥

[कादम्ब] इषौ । Śi. 18, 29 ॥ [नितम्ब] कटौ पुरुषस्यापि श्रोणौ ।
नितम्बविन्ध्वसंवन्धवन्धुरच्छुरिकाधरः । रोधसि कूले । Śi. 12, 59 । स्त्रियाः
पश्चात्कटौ सानौ च । Sp. 4811 ॥ [प्रलम्ब] दैत्यतालाङ्कुरशाखाद्य । कपिः
प्रलम्बं मुसलीव कृन्तति ॥ 440 ॥

[प्रालम्ब] त्रिष्वपि । सगुणः शीतलो नव्यः प्रालम्बः कस्य न प्रियः ॥ 441 ॥
[हेरम्ब] शौर्य° । हेरम्बाडिम्बं विरलः सहेत । महिषे । हेरम्बवाहनभयं
भजते न मस्कः [sic] ॥ अथ भान्ताः ॥ [आरम्भ] चतुर्विंशति । निरार-
म्भास्तपस्विनः । आदिकर्मण्यपि यथा । Śi. 2, 79 ॥ 442 ॥

[आत्मभू] मन्मथे । जितमात्मभुया विद्वद्भा कृमेरा च ब्रह्मणः ॥ [ऋषभ]
स्वरे । Śi. 11, 1 ॥ 443 ॥

[करभ] मय उष्ट्रः । इत्थ उष्ट्र उष्ट्रकः । ययाह । H. 1255 । इयोर्यथा ।
Śi. 5, 3 । कनिष्ठामणिवन्धान्तरे । Sp. 1991 ॥ 445 ॥

[ककुभ] वीणाप्रसेवे रागभेदे च । नारदेन मनो जह्ने ककुभध्वनिभिर्विभोः ॥
[कुसुम्भ] शात° । कुसुम्भकुम्भं पुरतः स शंभोः । लङ्गायाम् । Śi. 9, 14 ।
कमण्डलौ । विस्त्रम्भेण कुसुम्भसंभृतजलैर्यावासु जग्मुर्जनाः ॥ 446 ॥

[गर्दभम्] यथा । इति गर्दभकोद्भेदे° Pa. 1136; c. Su. 919 ॥ [दुर्लभ]
कच्छुरः पामनः । त्रिष्वपि । स दुर्लभः सर्ववभूभिरिष्यते ॥ 447 ॥

[दुन्दुभि] विषं विषभेदः । अक्ष° । दुन्दुभ्या किल तत्कृतं पतितया यद्
द्रौपदी हारिता ॥ [निकुम्भ] कुम्भ° । निशुम्भिता निकुम्भेन कपयः कम्प-
निर्भराः ॥ 448 ॥

[वल्लभ] अध्यक्षेत्र गवामधिकृतः । यथा । गोष्ठेषु वल्लभकृतातिथिसक्ति-
येषु । कुलीनाश्चे । Śi. 5, 56 ॥ [वर्षाभू] भेके । वर्षाभूनिवहा इव काले
कोलाहलं कृत्वा ॥ 449 ॥

[विष्कम्भ] विस्तृतौ । योगी पवनविष्कम्भाभ्यासनिर्भरमानसः ॥ 450 ॥

[विसम्भ] केलि° । कोयं विसम्भसंरम्भो दंपत्योः प्रेममग्नयोः । प्रणयः
प्रेम । विश्वासे प्रणये च । तस्यां क्षणिकचित्तायां विसम्भः कोन्ययोपिति । वधे ।
चण्डी निशुम्भविसम्भजृम्भिताद्भुतशक्तिका ॥ 451 ॥

[सुरभि] हेसि चम्पके च । तस्याः शरीरं सुरभेः सनाभि । मातृ° । आर-
म्भसिद्धिं सुरभिस्तनोति । रम्ये श्रेष्ठे । Ra. 2, 3 । चैत्रे वसन्ते सुगन्धौ च ।
Śi. 6, 2 ॥ 452 ॥

गवि । Śi. 5, 64 । सहक्याम् । सुरभिजम्भमना वरकुञ्जरः ॥ अथ
मान्ताः ॥ [अधम] द्वयोः । Pa. 3508 ॥ 453 ॥

[कलम] चौरे । कलमेः कलमा हताः ॥ 454 ॥

[कुसुम] स्त्रीरजसि । कुसुमवतीमिह वक्षीं मधुपादिभ्यो [?] मजेत को
नाम । नेत्ररोगे । विज्ञेयस्तिन्तिडीबीजरसः कुसुमनाशनः । फलपुष्पयोः । Śi. 6,
10 ॥ [कृत्रिमम्] यया । न रोचते भोज्यमकृत्रिमं नृणाम् ॥ 455 ॥

[गोधूम] नागरङ्गश्रीहिप्रभेदयोः । गोधूमसदृशाकृतिः ॥ 456 ॥

[गौतम] गणभृद्भेदः श्रीमहावीरस्य प्रथमगणधर इन्द्रभूतिनामा यया ।
तापसान्भोजयामास गौतमो गणभृद्वरः । ऋषिभेदे । Ra. 11, 34 ॥ [गौतमी]
रोचनी ओषधिः ॥ [तलिम] वितानं चन्द्रोदयः । खड्गे । तलिनतलिमदण्डैः
शात्रवं खण्डयन्ति । शेषेषु । V. Ś. II, 23 ॥ 457 ॥

[निष्क्रम] बुद्धि° । निष्क्रमोक्रमवतां दुरात्मनां सज्जनापकृतये सनातनः ।
दुष्कुले । न मन्वी निष्क्रमः [sic] कार्यो राज्ञा विक्रममिच्छता ॥ 458 ॥

[नियम] प्रतिज्ञायाम् । इति कृतनियमो अद्याव शत्रून् । निधये । यमोयं
नियमादेव हिनस्ति भुवनत्रयीम् । यन्त्रगे बन्धने । विभ्रमं रमणी धत्ते नीचीनि-
यमनिर्भरा । प्रते । Ku. 5, 86 ॥ [निगम] निधयेध्वनि यणिस्पये च । सतां
सज्जनसाहाय्यात्सुगमो निगमः खलु ॥ 459 ॥

[नैगम] नयो निरवधारणः पक्षिपरिग्रहः [sic] । यया । नैगमादयः सप्त
नयाः c. I. St. XVI, 351 n. 3 । उपनिषद्देशान्तः । इतिभर्मममेयकः ॥ [प्रक्रम]
अयसरे । दोलाकेतिनिपण्णपन्नगयधुमीतोत्सवप्रक्रमे । क्रमे K. Pr. 51, 2 ॥ 460 ॥

[पञ्चम] रुचिरे दक्षे च । पञ्चमोयं विपश्चिताम् ॥ [पञ्चमी] यया ।
प्रपञ्चः पञ्चमीगिराम् ॥ [परम] पर उत्कृष्टे । परमं यो महत्तपः ॥ 461 ॥

अपेसरे प्रथमे च । परमः स मनीषिणाम् ॥ 462 ॥

[प्रतिमा] गजस्य दन्तबन्धे । दन्तैः शृण्वरहितप्रतिमेर्गजेन्द्रः ॥ 463 ॥

[मध्यमा] राका पूर्णमा यया । अमृतममृतारदिमर्मध्यमाभ्यरात्रे । रज-
स्यलायाम् । मध्यमा न विद्याद्या स्मात्कुलवोपकरी हि सा ॥ [ध्यायाम] धैर्ये

श्रमे च । Si. 2,94 । दुर्गसंचार इति चाणम्योक्ते कृत्यान्तराणामुपलक्षणं यथा ।
Bā. I, 24 ॥ 464 ॥

[विद्रुम] वृक्षे । वेलातटेपूहृतविद्रुमेषु ॥ [विभ्रम] शोभायाम् । इन्द्रोर्विभ्रम-
माननं वितनुते । संशये । पुंसोपि मृगतृणायामस्यास्ति जलविभ्रमः । हाये विलासे ।
Si. 6,46 ॥ 466 ॥

[संभ्रम] भीतौ । Si. 6,14 । संवेगो भयादिभिश्चित्तव्याक्षेपाच्चरणं यथा ।
Sp. 2018 । आदरे । संभ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥ [सुपम]
द्वयोः । सुपमे भूपदेशे तु वद्धा निश्चलमासनम् ॥ 467 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अत्यय] दोषे । Ki. 1,12 । विनाशे । प्राणात्यये सर्वध-
नापहारः । दण्डे । वाक्पासुप्येत्ययः शतम् । कृच्छ्रे । अत्ययो यस्य नैवास्ति शीते
वाप्यातपेपि वा ॥ 468 ॥

[अनय] अशुभ० । सर्वमेतदनयस्य जृम्भितम् । विपदि । किं न पापमनयेन
कुर्वते । व्यसने स्त्रीमयादौ । अनयेनैव राजश्रीः क्षीयते क्षमाभृतां क्षणात् ॥
'अश्वीय' । अश्वहिते । अश्वीयेषु यवाङ्गुरेषु कुरुते बाहावली विक्रमम् ॥
[अधृप्य] प्रगल्भकः प्रौढोनाकलनीय इति यावत् । यथा । Ra. 1,16 ॥ 470 ॥

[अभिख्या] कीर्तौ । अभिख्यासांमुढ्यं नयति रिपुमप्याशु नृपतेः । संज्ञा-
याम् । असौ रामाभिख्यः स्मृतिपथमगात्रैव भवतः ॥ 471 ॥

[अहार्य] द्वयोः । Ku. 5,3 ॥ [आशय] आश्रयेभिप्राये च । Si. 8,47
॥ 472 ॥

[आलेयी] पुष्पवत्याम् । आलेयीगमनाद्धरेरपि विमोर्लक्ष्मीः परावर्तते ॥
[आतिथ्य] द्वयोः । आतिथ्यानां प्रथितमहसां कार्यमातिथ्यमार्गैः ॥ [आघ्राय]
कुलेन्वये । आघ्रायायातमेतद्भवति न विफलं जातुनिद्रवजातम् । आगमं वेदे ।
अधीती चरकाम्राये सोध्वर्युः श्रेष्ठ उच्यते ॥ 473 ॥

उपदेशे । निराघ्रायो मन्त्रः स्फुरति न हि कस्यापि नियतम् ॥ [उदय]
उन्नतौ । उदयप्रतापनाशा ममापि किमुतापरस्य लोकस्य ॥ [ऊर्णायु] अवि० ।
मालिन्यमूर्णायुरिवातनोति खलो जनानामुपलालितोपि ॥ 474 ॥

ऊर्णनाभे । जूर्णोर्णायुपशेषमां प्रकटयत्यस्तक्षणे चन्द्रमाः । मेघे । ऊर्णायोर्गृह-
गस्य किं न कुरुते गोमायुरारादपि ॥ 475 ॥

[कपाय] रागवस्तुनि । अधरो० c. 2, 194 । निर्यासे कायरसे । पीतः शीतकपायोयं शर्करारससंयुतः । क्रोधादिषु । H. Y. 4,6 । विलेपनेवस्नेहने । Ku. 7,17 । वर्णो रक्तपीतवर्णयोगो यथा । जातं कपायितं व्योम नानाकुसुम-
रेणुभिः ॥ क्षिग्धवासितयोरपि मद्धः । क्षिग्धे । Ku. 3,32 । वासिते भाविते । निद्राकपायकलुपीकृतताम्रनेत्रः V. P. 121, 14 ॥ [कालेय] कुङ्कुमे । का-
लेय० [sic] Śi. 12, 14 ॥ 476 ॥

[कुलाय] द्वयोः । Śi. 6,41 ॥ [क्षेत्रियः] वाच्यलिङ्गः । चिकित्स्य-
शरीरात्परशरीरे संक्रमय्य यं चिकित्स्यते विभूतिप्रहादिः सोऽन्यदेहचिकित्साहः ।
यथा । क्षेत्रियं विपमिवातिदुःसहम् । जन्मान्तरशरीरे नादयो न इहत्यो यो व्याधिः
सोसाध्यरुक् । यथा । Sp. 4023 । पारदारिकः स्वक्षेत्रात्स्वकलत्रादन्यस्मिन्क्षेत्रे
प्रवर्तमानो नादयो निमग्नो भवति यथा । स्वक्षेत्रात्क्षेत्रिया रक्ष्याः ॥ 477 ॥

[क्षेत्रियम्] तृणमपि स्वक्षेत्रादन्यस्मिन्धान्यक्षेत्रे नादयं भवति यथा । क्षेत्रि-
येष्विव दवानलस्य ते दाहशक्तिरतुला विरोधिषु ॥ [गाङ्गेय] स्वर्णे । गाङ्गे-
याभरणप्रभाव्यतिकरप्राप्तप्रकृष्टभियम् । मुस्ता कसेरु च कन्दविशेषौ ॥ 478 ॥

[चक्षुष्य] सुभगाक्षिहितयोः । Su. 518 ; c. Sp. 5021 ॥ कतकस्याने
केतक इत्यन्ये ॥ 479 ॥

[जघन्य] शिथे । इवेवानुत्पद्यते साधुः कृत्वा कर्म जघन्यजम् । गर्ते ।
Su. 2919 । अन्त्ये पथादर्थे । उत्तिष्ठेत्तु गुरोः पूर्वं जघन्यं संविशेदपि ।
अन्त्ये वाच्यलिङ्ग इत्यन्ये ॥ 480 ॥

[द्वितीया] तिथौ । शुक्लेण प्रतिपदा [sic] भेदा द्वितीया सोममनुना ।
गेहिन्याम् । स सद्वितीयो वनमाजगाम ॥ 481 ॥

[नादेयी] पञ्चापि वनस्पतयः ॥ नदीसमुद्रथेपि । तत्र वाच्यलिङ्गः । तत्र
यथा । नादेयं नादेयं शरदि वसन्ते च नादेयम् ॥ [निकाय] सप्तनि निर्यासे ।
कायोप्यपायनिचयस्य निकाय एव ॥ 482 ॥

परमात्मनि लक्ष्ये वेध्ये च । निकाये योगिनां भित्ते धानुष्कायामिशोचकैः ॥
[प्रणय] प्रेम्णि । Daś. 184, 13; 186, 4 । याज्ञायाम् । Pa. 218 । विष्णुमे
विश्रवासे । Ku. 5, 35 । प्रसरे । प्रेमप्रणयसंज्ञातर्ह्यगद्वया गिरा ॥ परिचयेपि
यथा । Ku. 5, 11 ॥ [प्रणय्य] शनैः । विकल्पप्रत्ययोरप्यत्र न द्रष्टव्यस्तत्त्व-
दर्शने । रन्ध्रे छिद्रे । रिपोः प्रत्ययमासाद्य प्रदरेत्कालधर्मवित् ॥ 483 ॥

विश्वासे । Ku. 4, 45 । शपथे । प्रत्ययो वचनमेव साधुपु । हेतौ । Ku. 3, 18 । आचारे । साधुप्रत्यय एवाद्य [?] कृते प्रतिकृतं हि यत् । प्रथितत्वे प्रथायाम् । तुल्यप्रत्ययता तेषु संशयादुपसीदति [?] । अधीने वाच्यलिङ्गः । यथा । सौराज्यं तद्भवति नृपतिप्रत्ययाभेदजाः स्युः । निधये । Ku. 6, 20 ॥ [प्रणाय्य] काम० । Chh. U. 3, 11, 5 ॥ 484 ॥

असंमते चौरादिके । अवामुयात्सोप्यविचारनिग्रहं यदि प्रणाय्यैः सह संवसेन्नरः ॥ [प्रसव्य] प्रतिकूले । प्रसव्यो भ्रातृव्यो व्यसनशतवाञ्छामलिनधीः । अनुकूले । प्रसव्योभिरिवाहुतिः ॥ वामेपि मङ्गलः । यथा । प्रसव्यमञ्जलिं दद्यात् ॥ [प्रतीक्ष्य] द्वयोः । Si. 2, 108 ॥ [प्रलय] मृतौ । Sp. 2224 ॥ 485 ॥

संहारे । Si. 16, 51 । नष्टचेष्टत्वे सात्त्विकभावे । भ्रमिमरतिमलसहृदयतां प्रलयं मूर्छां तमः शरीरसादं च ॥ मूर्छायामपि यथा । Ku. 4, 2 ॥ [पर्याय] अवसरे । पर्याये विहितं कार्यं सिध्यत्येव न संशयः । क्रमे । Ra. 5, 16 । द्रव्यधर्मो नवपुराणादिः । यथा । गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ॥ [पर्जन्य] गर्जदम्बुदे । स्फूर्जन्मा गर्ज पर्जन्य दर्पोयं यदि तेम्भसा ॥ 486 ॥

वासवे । अजन्यं सौजन्यं यदि भवति पर्जन्य भवतः ॥ 487 ॥

[प्रक्रिया] उत्पादने । शब्दानां प्रक्रिया ज्ञेया । अधिकारो व्यवस्थापनम् । प्रकारे । An. 2, 41 ॥ [पानीय] द्वयोः । पानीयं पानीयं शरदि वसन्ते च पानीयम् ॥ 488 ॥

[पौलस्त्य] श्रीदे । पौलस्त्येन द्रुधांशुमौलिमुहदा प्रस्तं समस्तं धनम् ॥ 489 ॥

[भुजिष्य] अनधीने । भुजिष्या भुभुजः सर्वे । किंकरे । हरी चरति चारकाभमतपस्वितां [?] नां शर्ची भुजिष्यदयितेति यः परिरिरंमुमप्यस्तवान् ॥ हस्त० । भुजिष्यभूपितभुजः ॥ [भुजिष्या] द्वयोः । कामान्धाः कामिनः पश्य भुजिष्यामपि भुञ्जते ॥ [मलय] पर्वतान्तरे । मूर्छयत्येष पथिकान्मधौ मलयमारुतः ॥ 490 ॥

शैलांशो वलयः [? perhaps शैलावयवः] । देशे । मलयकोसल० Ra. 9, 22; c. v. v. ll. । भारामे । एतेलयो मलयवञ्जुलमञ्जरीषु गुञ्जन्ति मञ्जु धनसौरभलभमत्ताः ॥ [मद्गल्यः] रुचिरे वाच्यलिङ्गः । यथा । Ku. 7, 23 । त्रायमाणमौषधम् ॥ 491 ॥

[मद्गल्यम्] यथा । मद्गल्यनिलकं जकुर्विरस्य कुलगोविनः ॥ 492 ॥

[व्यवाय] व्यवधाने निरस्कारे । दुःखन्यवायकुशलस्य विशालबुद्धेः ॥ 494 ॥

[वदान्य] त्रिव्यपि । Ra. 5, 24 ॥ [वक्तव्य । वाच्य] त्रिव्यपि वक्तव्यशब्दो यथा । स वक्तव्यो न वक्तव्यः ॥ वाच्यशब्दो गर्ह्ये । न यथा वाच्यमिते । वचोर्हे । M. N (1886) xiv, 2 । हीने । तूणं नाराचवाच्यं वहसि किमु मुधा ॥ 495 ॥

[बलय] समूहेपि यथा । अलिबलयसदृशैः कुन्तलैः पद्मलाक्ष्याः ॥ [बालेय । बालेय] बल्यर्थे । An. II, 20 । अङ्गारवहरी भार्गी नाम ओपधिः ॥ 496 ॥

[विजय] गतावपि मङ्गुः । तत्र पार्थे च यथा । विजयो विजयोद्यतो यथा । विमाने । विजयो वैजयन्तश्च जयन्तश्चापराजितः c. I. St. xvi, 391 ॥ [विषय] यस्य यो ज्ञातस्तत्र यथा । M. St. 2 । गोचरे । सौमित्रेरपि पत्निणामविषया त- प्रिया कापि मे । देशः प्रदेशमात्रम् ॥ 497 ॥

शब्दादयः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शाः । तयोर्यथा । Śi. 4, 61 । जनपदे । उत्स- चविषयमामा° c. 2, 98 ॥ [विस्मय] विस्मयनं विस्मयः । विशिष्टः स्मय इति वा ॥ इपे । त्यागे तपसि सूर्ये [sic] च विज्ञाने° I. St. XV, 299, v. 59 ॥ 498 ॥

[विशल्या] लक्ष्मणस्य प्रिया हितकारिणी भार्या वा । यथा । विशल्यां सौमित्रेरयमुपनिनायौपधिवराम् ॥ 499 ॥

[श्वशुर्य] द्वयोः । ज्येष्ठः श्वशुर्यः श्याली च [स्यालश्च Mkh.] संमान्यो गुरुवत्स्मृतौ ॥ [शाण्डिल्य] पावकान्तरं बह्विविशेषः ॥ [शालेय] द्वयोः । विशालैः शालेयैः फलपरिणतिस्फातिस्तुभैः ॥ 500 ॥

[शीर्षण्यम्] यथा । शीर्षण्याणां दिनकरकरस्पर्शनिर्व्यङ्ग्यनीनाम् ॥ [शीर्षण्यः] यथा । जराजरटशीर्षण्यो धन्यो ध्यायति शंकरम् । मङ्गुस्तु विशदे केशे चेति अर्थद्वयमाह । तत्र विशदे यथा । शीर्षण्यास्तव कीर्तयोत्र भुवने राजन्ति राजन्सदा ॥ शिरोभवशिरोहितप्रधानेनपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । शीर्षण्यान्मुच्यते व्याधेः । उष्णं पयो न शीर्षण्यम् । शीर्षण्ये त्रयि पुण्यचित्तविभवे मध्ये भयं मे कुतः ॥ [शैलेयम्] शैल° । Ku. 1, 55 ॥ 501 ॥

[समय] शपथे । तनयसमयं सायं कृत्वा ययौ मम यत्नमा । भाषायाम् । निःशेषदेशसमयस्य नृपः स विशः । संपदि । उपकारो हि कर्तव्यः कृतिभिः

समये सति । काल आचारे च । Śi. 1, 58 । संविज्ञानं यथा । समयेन मया
ज्ञातं परं ब्रह्म क्षणादपि ॥ 502 ॥

सिद्धान्ते । न पक्षपाती समयस्तथा ते । संकेते । सायं तत्र त्वया गम्यं मये-
ति समयः कृतः । नियमे । वक्तव्यं सत्यमेवेति गृहीतः समयो मया । अवसरे ।
Śi. 5, 24 । क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । Rām. (Gorr.) IV, 30, 21 ;
M. N. (1878) V, 16 । निर्देशे । दीयतां शासनं तस्मै समयोऽयं महीपतेः ॥
[संस्त्याय] विस्तृतौ संघाते । संस्त्यायेन चरन्ति हन्त हरिणा व्यस्ताभिश्चाङ्गस्ततः ।
गृहे संनिवेशे च । संस्त्याये निवसन्नुपेतमतिथिं कालेव जानाति कः ॥ 503 ॥

[संनय] समवाये द्रव्यमीलने । आ सोमयागात्कार्यः स्यात्संनयोनाहिता-
ग्निना । अनुसैन्ये । संनयो हि विधातव्यो नयज्ञेन महीभुजा ॥ [सामर्थ्य]
द्वयोः । K. Pr. 226, 2 ॥ [सौरभ्य] गुणगौरवचारुतयोर्यथा । सौरभ्यं लभ्यते
पुण्यैः ॥ 504 ॥

सौगन्धे । Pa. 974 ॥ [हिरण्य] अक्षयमविनश्वरम् । मानभेदे [Mkh.
adds षोडशमापके] यथा । हिरण्यमेकं गामेकां भूमेरप्येकमङ्गुलम् । हरन्नर-
कमामोति c. Ujjv. on Un. 96, 1; Bezz. Beitr. V, 42 । अकुप्यमुत्कृष्टं धनं
रूप्यहेमादि । कपर्दके द्रविणेकुप्ये च । हिरण्यमेवार्जय° c. 3, 225 ॥ 505 ॥

[हृच्छय] द्वयोः । हृच्छयः कथमनात्मतां गतः ॥ [हृदय] वक्षसि स्वान्ते
च । Ra. 11, 20 । वृक्षापमांसम् ॥ 506 ॥

अय रान्ताः ॥ [अमर] अस्थिसंहारो गङ्गादिक्षेप्याणामस्थानमेकत्र मीलनम् ॥
[अमरा] अमरावत्याम् । अमरायां सुरो भावी समरे संमुखो हतः ॥ [अन्तर]
रन्ध्रे । Śi. 1, 21 । अवकाशे । Ku. 1, 40 ॥ 507 ॥

मये । Ra. 2, 20 । धिनार्ये । धर्मान्तरेण विभवः कृतिनां कुतस्त्यः । ता-
दर्थ्ये । अर्थस्तैर्विषयान्तरैः किमिव नः कृत्यं सुधा संभृतैः । विशेये । Kd. 1, 102।
अवसरे । इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् । अवधौ समाप्तौ ।
Ku. 3, 38 । आत्मीये । ये भक्तिं परिशीलयन्ति विबुधास्तेभ्यन्तरास्ते विभो ।
आत्मनि आत्मोपलक्षिते मनःप्रभृतौ [?] । U. R. 108, 4 । परीधाने । An. IV, 19।
अन्तर्धा व्यवधाने । Śi. 6, 41 । वाद्ये । अन्तरेषु न देशेषु विचरेदुर्गतोऽपि
सन् ॥ 508 ॥

[अवर] चरमं निन्द्यम् । दिश्यपि मूढः । तत्र तु स्त्रियाम् । तयोर्यथा । दिननाथेयरासङ्गं शय्याधोमुखतां [?] गतः ॥ [अवरा] गज० । मन्त्रोवराभ्यामवरीवभूव ॥ [अक्षर] अपवर्गे मोक्षे । स याति परमो योगी प्रियं धामाक्षरं परम् । परब्रह्मणि । Ku. 3, 50 ॥ 509 ॥

धर्मः पुण्यम् ॥ अक्षयेपि मूढः । यथा । तमक्षरं ब्रह्म परं पवित्रम् ॥ [अधर] हीने । अधरो धरां न पश्यति संप्लेशाकुलो मूर्खः ॥ 510 ॥

[अम्बर] सुरभिद्रव्यं तायिकप्रसिद्धं यथा । सुरभिनाम्बरमम्बरधूपतः ॥ [अरर] छदः पञ्चम् । कपाटे । अररपुटचीत्कारविरुतैः ॥ वैजयन्तीकारस्तु न ना कपाटे क्री होले [sic] सौम्ये स्यादररः पुमान् इत्याह ॥ 511 ॥

[अजिर] काये प्राङ्गणे च । अजिरमजिरं पापानां तत्कथं वत रज्यसे । विषये रूपादौ । अजराण्यजिराणि यः पुमांस्तनुते तस्य भवेन्न मुक्तवान् ॥ [अशिर] आशिर इत्यन्ये ॥ त्रिप्पपि । अशिरः शिरस्तापकः ॥ [अङ्गार] भौमे । अङ्गारेणाश्विनी श्रेष्ठा ॥ 512 ॥

[अण्डोर] शक्ते । An. IV, 58 ॥ [अमुरा] वासी तक्षोपकरणम् ॥ 513 ॥

[आहार] हारेशने च । Kād. 12, 21 ॥ [आसार] छद्मद्वले । Śi. 2, 64 । प्रसारस्तृणकाष्ठादिहेतवे प्रसरणम् ॥ 514 ॥

[आकार] इङ्गितं भायसूचकं चेष्टितं यथा । M. N. (1878) III, 23; S. K. 230, 9 । आकृतिर्वैवर्ण्यादिर्यथा । Ra. 1, 20 ॥ [आधार] जलधारणे-
भ्रमसां बन्धे । समुद्रः प्रलयोन्मुद्रः किमाधारेण धार्यते । आलवाले । Ra. 5, 6 । अधिकरणे । M. St. 5 ॥ 515 ॥

[इत्वर] चतुर्ष्वपि । किमित्वरैः सत्वरगत्यरैस्तैः ॥ [इत्वरि] यथा । चत्वरैवित्वरी याति वेगविद्वलकुन्तला ॥ 516 ॥

[ईश्वर] आद्येपि । स्वामिनि शिव आद्ये च यथा । Śi. 4, 64 ॥ [उत्तर] परं । Bā. II, 51 । ऊर्ध्वे । Ku. 5, 85 ॥ 517 ॥

प्रतिवचसि । Ku. 8, 6 ॥ दिप्रक्षत्रयोरपि । सत्र तु स्त्रीलिङ्गः । दिशि । Ku. 1, 1 । नक्षत्रे । इत्याद्याः पञ्च वस्त्रेषु प्रशस्तं चोत्तरात्रयम् ॥ [उद्धार] ऋणे । लायग्यमुद्धारतया गृहीत्या अन्ये [sic] विधाया विहिता मृगाक्षी ।

उद्धृतौ । Bā. I, 47 । संप्रहमुक्तोच्छिद्योरपि मद्ध । संप्रहे । सूक्तोद्धारं करि-
प्यामि । मुक्तोच्छिद्ये । यत्रोद्धारीभवति शतशः कोपि कर्पूरपूरः ॥ [उदार]
दक्षिणः सरलः । यथा । Sp. 550 । महति । Ra. 8, 90 ॥ 518 ॥

दातरि । किं ददातु किमश्रातु भर्तव्यभरणाकुलः । उदारमतिराप्तेषु जगत्ति-
तयमात्रके ॥ 519 ॥

[एकाग्र] द्वयोः । जडीभवन्ति चेतांसि नित्यमेकामचिन्तया ॥ [औशीर]
शयनं च आसनं च शयनासनं तत्र युगपद्वर्तते । उशीरं वीरणीमूलं तत्र जातमु-
शीरजम् । तत्र वाच्यलिङ्गः । दण्डो यष्टिः । तत्र शयनासने च । राजाभिधा-
नाक्षरमुद्रितं तदौशीरमालोक्य न कस्य भीतिः । चामरे । शुभ्रौशीरमिषादतीव
विमला कीर्तिः स्थितायैतः ॥ [करर] चतुर्ष्वपि । उद्देजनीयाः कररा
नराणाम् ॥ 520 ॥

[कर्बुरम्] द्वयोः । कर्बुरमकर्बुरात्मा कश्चिद्वातुं प्रगल्भते जगति ॥ [कर्बुरः]
राक्षसे पापे च । कर्बुरमकर्बुरात्मा ॥ [कन्दर] अङ्कुशे । कन्दराहन्तिनां
दरः ॥ 521 ॥

विवरे । Śi. 17, 17 । गुहायाम् । गायन्ति किंनरगणा गिरिकन्दरेषु ॥
[कर्कर] मकुरः कोरकः ॥ क्षुद्रोपलेषु यथा । प्रहितकर्करमाकुरु वर्करम्
[c. 3, 576] । गलन्तिकायां कर्करीत्यपि ॥ 522 ॥

[कर्पर] कटाहे । M. M. 180, 5 । शस्त्रभेदे । स कर्परादवशेन वाससा ।
कपाले । Ghat. 22 ॥ 523 ॥

[कञ्जार] जठरे शुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः ॥ [करीर] कलसे । करी-
रो गडसङ्गेपि तापहारी शरीरिणाम् । वंशाङ्कुरे । Śi. 4, 14 ॥ 524 ॥

[कलत्र] श्रोणी भार्यायां च । साधोरिवोर्युगलस्य कलत्रसङ्गस्तस्याः स्वत-
न्वगतिभङ्गकरोऽपि जातः । दुर्गम्याने । निर्विक्रमो महीनायः कलत्रैस्त्रायते कियन् ॥
[कटिच] त्रिष्वपि । रेजे कटिच्रेण कुटी कटीव ॥ 525 ॥

[कच्छुर] पुंभलः कामकण्डूलः । द्वयोः । कच्छुरे यत्सलः [?] स्थिरः ॥
[कवर] द्वयोः । यर्वराः कवरभियाः । कर्बुरेषु मद्धः ॥ 526 ॥

[कंधर] यथा । जलदुर्धरपाराभिर्धरां प्रीणाति कंधरः ॥ [कशेरु] शृङ्गे
स दण्डनिषिद्धकशेरुतण्डः ॥ 527 ॥

[कटपू] अक्षैः पाशकैर्देवनमक्षदेवनम् ॥ 528 ॥

[कान्तार] दुर्गवर्त्मनि महारण्ये कामने च पुंङ्गीवः । त्रिष्वपि । P. St. I, 17 । उपसर्गो विप्र आदिशब्दाहुर्मिक्षादिपरिमहः ॥ 529 ॥

[काश्मीर] पुष्करमूलटङ्कौ औषधभेदौ ॥ 530 ॥

[किशोर] यूनि तरुणे वाच्यलिङ्गः । यथा । मध्यं मृगीदृशः सिंहकिशोरोद-
रसोदरम् ॥ [किंशाख] शरे । किंशाखनिकराकीर्णे बहुशालिभिरन्विते ॥ 531 ॥

[कुहर] गह्वरे । अद्रिद्रोणीकुटीरे कुहरिणि० c. 2, 144 । छिद्रे । कण्डकु-
हरे० c. 3, 415 ॥ 532 ॥

[कुर्पर] द्वयोः । उल्लसन्पतितो दर्पात्कुर्परेपूततत्रणः ॥ [कुमारः] भद्रवानु० ।
सोन्वीयमानो बहुभिः कुमारैः । युव० । Ra. 5, 52 । शिशौ स्कन्दे च । Ra.
5, 36 । शुके । कुमारं शारिकां चैव पञ्जरस्थां जगाद सा ॥ 533 ॥

[कुमारम्] यथा । कुमारचामीकरमुद्रिकाङ्कितैः ॥ [कुमारी] अपराजिता
रामतरणी नवमाली च औषधयः ॥ 534 ॥

जम्बूद्वीपविभागः कुमारीद्वीपाख्यः ॥ [कुटार] केवलोत्तहायः । तत्र वाच्य-
लिङ्गः ॥ 535 ॥

[कूचर] कुञ्जे रम्ये च । चीवरैः कूचरो भाति । युगंधरे । Sū. 71 ॥
[केसरः] नागकेसरे पुनागे बकुलद्रुमे च । Pa. 3783 ॥ 536 ॥

तुरंगस्कन्धकेशेषु । बल्लु बलात्यसावद्वयः पाण्डुकेसरवालधिः । सिंहस्कन्ध-
केशेषु । Ku. 8, 46 । तुरंगसिंहयोरित्युपलक्षणमेतत् तेन अन्येषामपि स्कन्ध-
केशे केसरशब्दो वर्तते यथा । उन्मृष्टं करमस्य केसरसटाभाराप्रलभं रजः ॥
[केसरम्] यथा । कृसराकेसरामोदप्रीणितप्राणगह्वरे ॥ 537 ॥

[केशर] क्षेत्रमिदि । Da. 2, 2 । आलवाले । वासितमुपसनमेतन्मरुचक-
केशरमेदुरामोदैः ॥ 538 ॥

[केटिख] केटिनि केटिखः ॥ [कोटार] नागरो नगररक्षिता । पुष्करिण्या
नगर्याः [?] पाटके देशे ॥ 539 ॥

[खर्पर] तस्करे । मुष्णात्यवन्तीरजनीषु खर्परः । भिक्षापात्रे कपाले च ।
भवन्ति योगिनः श्राव्यः खर्परखण्डभोजिनः ॥ [खपुरः] लसको वृक्षभेदः ।
त्रिष्वपि । मुखरञ्जनकोविदस्य कः खपुरस्यात्र [?] न संगुलो भवेत् ॥
[खपुरम्] यथा । कूपान्तः परिपूरयन्ति खपुरं पौराद्रना वारिभिः ॥ 540 ॥

[खर्जूरम्] रूप्ये । खर्जूरादर्शतुलां याति स्फटिकाश्मभित्तिषु त्रिवस्वान् ।
फले फलाविशेषे । जरसा जर्जरस्यापि खर्जुः खर्जूरभक्षणे ॥ [खर्जूरः] कीटे ।
खर्जूरवृक्षिकसरीसृपभीषणेषु ॥ [खण्डाभ्र] द्वयोः । दन्तामलेख्यं परिमण्डलं
यत्खण्डाभ्रतुल्यं विषमोन्नतं च । खण्डाभ्रकं तद्विबुधैः प्रयोज्यं सीमन्तिनीनां स्तन-
मण्डलेषु ॥ 541 ॥

[खिडिर । खिखीरा] खट्वाङ्गः शिवहस्तोपकरणं वाः पानीयं बालकं ह्रीवे-
रम् ॥ 542 ॥

बहुत्वं बहुसंख्याः ॥ [गद्वर] बिले कुञ्जे च । Ra. 2,26 । दम्भे । सगद्वरं
कूवरदेवनं तत् ॥ [गर्गरी] यथा । आलोड्यमानगुरुगर्गरिकानिनादैः ॥ 543 ॥

[गान्धार] रागे । गान्धारोद्धारवन्धुरम् । स्वरे । अजायिकं तु गान्धारं
क्रौञ्चः कणति मध्यमम् ॥ 544 ॥

[गोपुर] द्वारि । पुरः पुरंभीगृहगोपुरान्तरे ॥ [घर्घर] चलद्वाः चलत्पानीयम् ।
ध्वनौ । घर्घराव्यक्तसोपान् । किङ्कणीष्वपि मांशः [sic] Si. 12,18 ॥ 545 ॥

[चत्वर] पथां श्लेषे । Su. 2544 । अङ्गणमजिरं यथा । तत्स्त्रैणनेत्रा
नयकुङ्कुमेन सेकं प्रचक्रुर्गृहचत्वरेषु ॥ [चतुर] नेत्रगोचरो घटादिर्विषयः ॥ 546 ॥

तत्र चाटुकारे च वाच्यलिङ्गः । चाटुकारे । हरन्ति चतुराश्चित्तं कामिनां स्वा-
मिनां तथा । चक्रगण्डयश्चक्रखण्डानि । वेगिदक्षयोरपि मद्भुः । वेगिनि । चतुरं
चतुरङ्गमन्ततः स्वयमावृष्ट ययौ दिदृक्षया । दक्षे । परोपकारचातुर्यमार्याणामेव
विद्यते ॥ [चमर] दैत्ये । यो रक्षाचमरं [?] महेन्द्रभीते ॥ 547 ॥

[चिकुर] केशे । Bā. V, 33 । चञ्चले । कुरगकुशाकुरचिकुराः [??]
कुरङ्गका मे कदा स्युर्वा । शैलः शैलविशेषः ॥ भ्रूलोपेपि मद्भुः । यथा । तां
वीक्ष्य लीलाचिकुराम° [c. Ku. 1,47] । लीलाचतुरामिति पाठान्तरम् ॥
[छिदिर] परश्वधे करवाले च । छिदिरः छेदितछत्रः [sic] ॥ 548 ॥

[छित्तरः] द्वयोः । छित्तरं छित्तरौ नेटः [sic] ॥ [छित्तरम्] छेदनद्रव्यं
यास्यादि ॥ [जठर] कङ्ठिने गुणे पुंसि तद्वति यद्धे च वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा ।
जठरं पिठरं योटा वठरः पाठमन्यरः ॥ 549 ॥

[जर्जर] यत्र शान्त्यर्थं पार्थिवैरिन्द्रः पूज्यत इन्द्रहादद्यां स यासयध्यजः ।
यथा । हादद्यां भुभुजः शान्त्यै [?] यरियस्यन्ति जर्जरम् । जीर्णं । जरसा

जर्जर^० c. 3, 541 । विशीर्णसच्छिद्रयोरपि मङ्गः । विशीर्णे । Śl. 4, 23 । सच्छिद्रे । Bā. I, 12 ॥ [जम्बीर] दन्तशङ्खो जम्बलः । कपित्थेपि । तयो-
र्यथा । भङ्क्त्वा जम्बीरझाटे [c. 2, 88] दिनमनुसरणि प्रास्य वानीरशय्या-
म् ॥ 550 ॥

[जलेन्द्र] जम्बको वृक्षः ॥ [झर्झर] वाद्ये नदे च । झर्झरध्वनितजर्ज-
रकर्णः ॥ [झलरी] केशचक्रं गुलुञ्जीभूताः केशाः । छन्नान्तलम्बमानव-
स्त्रेपि । यद्वैजयन्ती । छन्नान्तालम्बिवस्त्रे तु झलरी केशवाद्ययोः ॥ 551 ॥

[टंकार] ज्यारवे । टंकारः स्मरकार्मुकस्य छुरतक्रीडा पिकीनां रवः ।
अद्भुते प्रसिद्धौ च । शत्रुसंहारटंकारो धराधरयनस्फुटम् ॥ 552 ॥

[टट्टरी] लम्पापटहः पटहविशेषः । तदाख्यं वाद्यम् ॥ [तमिस्र] द्वयोः ।
नभ इव वितमिस्त्रं भासते साधुचित्तम् ॥ [तमिस्रा] दर्शयामिनी अमावास्या
रात्रिर्यथा । तमिस्रा शुक्लनिवेशनात्र ॥ 553 ॥

[तिमिर] द्वयोः । Pa. 3919 ॥ [तित्तिरि] मुनिर्वेदशाखायाः प्रवक्ता
यथा । कठिनात्कठिनो जातः शरगुल्माच्च गौतमः । द्रोणाचार्यस्तु कलशान् ति-
त्तिरिस्तित्तिरीद्युतः ॥ [तुपार] हिमे । Ku. 1, 6 ॥ 554 ॥

शीकरे । Śl. 6, 24 । हिमभेदोषदयायः । यथा । असरलजनारलेपकूरस्तु-
पारसमीरणः ॥ [तूवर] ग्रीडा^० । तूवरस्य हृदयेपि संस्थितं शौर्यमत्र न विभा-
व्यते जनैः ॥ 555 ॥

[दन्तुर] उन्नत^० । ह्रस्वौघं दन्तुरं वक्त्रं यस्य स दुर्भगः । विपमे । An. I, 23 ॥
[दर्दुरः] मेघे । स्वैरं वर्धति दर्दुरः ॥ 556 ॥

वाद्य^० । Śl. 5, 9 ॥ [दर्दर] वाद्यभाण्डेपि । दर्दरी सस्यलुण्ठावपि ॥ 557 ॥

[दण्डार] वहनं यानपात्रम् । मत्तवारण गथाक्षः ॥ [द्वापर] संशये । स्या-
गुर्वा पुरुषो वेति द्वापरः परमो मम ॥ 558 ॥

[दासेर] द्वयोः । तुभ्यं दासेर दासीयं बदरी यदि रोचते । एतावतापि किं
द्राक्षा न साक्षादमृताप्रपा [sic] c. Pa. 1027, ZDMG. 27, 14. 628 ॥

[धूसर] रासभे । धूसरे प्रसरः कुतः ॥ 559 ॥

[नरेन्द्र] वासिको धातुवादी यथा । रसेन्द्रबन्धं विदधौ नरेन्द्रः । राज्ञि
विषयैश्च च । Śl. 2, 88 ॥ [नागर] शुण्ड्यां मुस्तके च । मुमूर्षो किं तवाद्यापि

चव्यचित्रकनागरैः c. ZDMG. 28, 120 ॥ यानपात्रस्तम्भनोपकरणेपि यथा । सैन्यं
तैः स्थापितं स्थाने बहित्रमिव नागरैः ॥ [निर्जर] अजरे । अमरो निर्जरो
भूयाद्वत्सवान्धवत्सलः । खरे । आलानकर्म खलु निर्जरकुञ्जरस्य ॥ 560 ॥

[निकर] सारे । प्रियं सत्यं वाच्यं बुधति वचसामेव निकरः ॥ 561 ॥

न्याय० । निकरं नृपतेर्दौ ॥ [निर्वर] वाच्यलिङ्गः । चतुर्थीपि । निर्वरा
बर्बरा युधि ॥ [निकार] पराभवे । Ki. 1, 43 ॥ 562 ॥

धान्योत्क्षेपे । निकारो धान्यानां रचयति विशुद्धिं दृढतराम् ॥ [नीवर] वा-
स्तव्ये वाच्यलिङ्गः ॥ [प्रवर] संततौ । प्रवराध्यायपाठकः । गोत्रं गोत्रविशेषः ।
यथा । समानप्रवरां तथा ॥ 563 ॥

[प्रखर] वेसरे कुरुरे च । भ्रवणौ सन्नणौ जातौ प्रखरस्य खरस्वरैः ।
हयसंनहे । प्रखरैर्वाजिनो रेजुर्गुरुत्तमन्त इवाधिकम् । अतिमृशं खरे । Si. 5, 7 ॥
[प्रकर] ॥ कीर्ण० । Ku. 5, 68 । संहतौ । An. I, 23 ॥ 564 ॥

[प्रकरी] अर्थ० । Daś. I, 17 ॥ [प्रस्तर] याणि । असावहं लोहमयीय-
य्याः [sic] जातः पुनः प्रस्तर एव कान्तः । आकर्षकद्रावकचुम्बकानां नैकोप्यसौ
भ्रामक इत्येवैमि ॥ मणौ । प्रशस्तप्रस्तरोऽण्डः खण्डमण्डितकुण्डलः ॥ [प्रदर] शरे ।
प्रदरदारितसंनहनोदरद्रुतगलद्रुधिरारुणवक्षसः ॥ 565 ॥

भङ्गो भयं द्वैधीभवो वा यथा । स वीरकुञ्जरो यस्य प्रदरो नैव संगरे ॥
[प्रसर] संगरे । दुर्वारो वैरिवारीणां प्रसरः कातरैर्नरैः । प्रणये । परस्परं
सप्रसरं वधूवरम् । जवे । शक्येत प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥ प्रप-
ञ्चव्यायामयोरपि मद्भूः । प्रपञ्चे । Si. 3, 85 । व्यायामेभ्यासार्थमङ्गपरिभ्रमे ।
प्रसरकर्मणि कर्मकृतामितस्तत इतः प्रसरत्यनिशं बलम् ॥ [प्रकार] सदृशे ।
विप्रप्रकारः पिशुनोपचारः । भेदे । नानाप्रकाररसमध्यगतापि देवी ॥ 566 ॥

[पदार] पादालिन्दः पादपीठम् ॥ [पवित्र] मध्ये पावने पुंस्त्रीवः । वाच्य-
लिङ्ग इत्यन्ये । यथा । Si. 3, 2 । तान्ने । पवित्रेभ्युदरेन्मन्त्रम् । कुशे कुशवि-
कारे । सदैव धारयेद्भिः पवित्रं दक्षिणे करे । जले । विप्राः पवित्रैः सवनं वित-
न्यते ॥ 567 ॥

ओषोपकरणं [c. 2, 52] कर्णातन्तुसंततिनिर्मितं जैनमुनीनां रजोहरणम्
c. S. B. E. vol. 22, p. XXVIII । यथा । पवित्रपाणयो द्वित्रास्तत्राजग्मुर्मुनी-

इधराः ॥ [प्रान्तर] कोटरेरण्ये च । कुतं गिरिप्रान्तरगोचरैस्तपः । दूर° ।
An. I, 10 ॥ 568 ॥

[पार्षर] जराटो वृक्षः ॥ [पामर] द्वयोः । Su. 801 ॥ 569 ॥

[पाटीर] वज्रं वपु । यातिको गारुडिकः । केदारः क्षेत्रविशेषः ॥ [पाण्डुर]
वर्णे । गण्डयोः पाण्डुरो वर्णो विरहे हरिणीदृशाम् । तद्वति । Śi. 1, 4 ॥ 570 ॥

मरुवकः फणिज्जकः ॥ [पिण्डार] महिषी° । महिषीदोहवैदग्ध्यं पिण्डारे
न तु पण्डिते ॥ [पिठर] मुस्तकः कन्दभेदः । पुस्तके लेप्यकर्मणीति
महुः ॥ 571 ॥

[पिञ्जरम्] यथा । जरसा जर्जरं पश्य कीरं पिञ्जरपञ्जरे ॥ [पीवर]
कूर्मे । धीवरैः पीवरो धृतः ॥ 572 ॥

[पुष्कर] द्वीपादीनां पण्णामन्तरशब्दः प्रत्येकमभिसंवध्यते ॥ अहिभेदे खगा-
न्तरे च । दुष्करः पुष्करमहः । रोगान्तरे । पुष्करः—कुतः । औपधान्तरे ।
क्षुद्रा° c. 2, 393 । तूर्यास्ये । Śi. 18, 78 । असिफले । Śi. 18, 17 ।
काण्डे । पुष्कलपुष्करासारो न धीरैर्दुष्करो रणैः । खे जले च । निर्मलं पुष्करं
जातमगस्तेरुदये सति ॥ मुरजेपि यथा । Mo. 66 ॥ 573 ॥

[वटर] वटो मूर्खः शठेनृजुः । द्वयोः । वटरश्च तपस्वी च शूरथाप्यकृत-
घ्नः ॥ [वन्धुर] रम्ये । Ku. 1, 42 । नन्ने । बलात्प-वन्धुरः कंभरायाम् ॥ 574 ॥

[वन्धुरा] यथा । वन्धुरा वन्धुराकारा ॥ [वर्धराः] यथा । वर्धरा निर्व-
रा युधि c. 3, 562 ॥ [वर्धर] हस्त्रिका भङ्गी [sic] । केशानां चक्राकृतिं लाति
केशचक्रलः केशविन्यासः ॥ 575 ॥

पुष्पं कुसुमविशेषः ॥ [वर्कर] नर्मणि । ग्रहित° s. 3, 522 ॥ 576 ॥

[भ्रामर] मधुनि । माक्षिकं तैलवर्णं स्याद् घृतवर्णं च पौत्तिकम् । भ्रामरं तु
भवेच्छुक्रं सौद्रं तु कपिलं भवेत् ॥ [भास्कर] वट्टौ । सुवचिनिहितदृष्ट्यैर्भास्क-
रर्पयन्ति । सूर्ये । Śā. 2 ॥ 578 ॥

[मत्सर] पर° कुपि च । निर्मत्सरा° s. 1, 9 । तद्वति । प्यापका निज-
गुणेषु नियोगान्मत्सराः परगुणेषु सदैव ॥ 579 ॥

कृपणे । कृतविभवनिकारा मत्सराः कुप साताः ॥ [मत्सरा] यथा । Vā. 72, 2 ॥ 580 ॥

[मन्दर] स्वर्गे । Śi. 4, 51 । बहलो गडुलः [?] ॥ [मधुरम्] यथा । मधुरं दुनोति कुष्ठम् ॥ [मधुरः] स्वादु मृष्टं यथा । Sp. 2536 । रसो गुल्यः । यथा । मधुनो मधुरो रसः । रसवति । Sp. 532 ॥ 581 ॥

[मधुरा] मधूलिः शर्कराः । मधुकुटिका मातुलिङ्गीवृक्षः ॥ 582 ॥

[मन्दिर] नगरे । Ku. 7, 55 । गृहे । Śi. 11, 50 ॥ [मन्थरः] सूत्रके वाच्यलिङ्गः । यथा । मन्थरैर्मथ्यते जगत् । वक्त्रे मन्दे पृथौ च । मन्दमन्थरमा-
तङ्गकुम्भपाटनलम्पटः । कोशो भाण्डागारः ॥ 583 ॥

[मन्थरम्] कुसुम्भी ओषधिभेदः ॥ 584 ॥

[मसूर । ममूरा] द्वयोः । मसूरपिष्टतकमिष्टदेहां दूरान्मसूरामवलोक्य
सूरः ॥ 585 ॥

[मर्मर] शुष्क° । Ku. 3, 31 ॥ 586 ॥

[माठर] विप्रो ब्राह्मणः ॥ 587 ॥

[मार्जार] बिडाले । Śi. 3, 51 ॥ [मिहिर] बुद्धः सुगतः ॥ [मुद्गर]
कोरके । तगरमुद्गरसंगरकन्दराः ॥ 588 ॥

लोष्टभेदने । काष्ठमुद्गरविचूरितलोष्टः । आदिशब्दात्कर्करादिप्रहः ॥ [मुदिर]
द्वयोः । मुदिरैः सुन्दरं वनम् ॥ 589 ॥

[मुकुर] कोरके । माकन्दमुकुरामोदमेदुरीभूतभूतलम् [?] ॥ 590 ॥

[रुधिरम्] द्वयोः । Ra. 11, 20 ॥ [वल्लर] मञ्जर्या स्त्रीपुंस इति
लिङ्गविदः । कुञ्जः कुडङ्गः । अनम्भा निर्जलः प्रदेशः शाहलं हरितं तयोर्वाध्य-
लिङ्गः । सर्वेषु । वल्लरे वल्लया वल्लवल्लीवल्लोलुपाः ॥ 591 ॥

[वल्लर] वाहनं यानविशेषः । ऊपरं क्षारक्षेत्रम् । शुष्कमांसे कोलमांसे
च । वल्लरवल्लीजगले ङ्गलैः [?] ॥ [वरत्रा] वार्तिरिव वार्तिः । रज्जुरित्यर्थः ।
यथा । Śi. 11, 44 । कक्षा हस्तिमध्यवार्तिनी चर्मरज्जुः । यथा । वरत्रामालम्प्य
द्विरदवरमारोहति नृपः ॥ 592 ॥

[वागर] वारकः कलशः । शाणो निकपः । निर्नरी रवितुरगः । वाटय
भीर्वः । वृको मृगभेदः ॥ 593 ॥

[वासर] अद्भि । Śi. 11, 43 ॥ [वार्दर] कृमिजमगह । वाग्यन-
नम् ॥ 594 ॥

[वासुरा] वासिता स्त्री ॥ [विष्टर] आसने । Śi. 1, 16 । पादपे कुश-
मुष्टौ च । तापसा विष्टरप्रियाः ॥ [विस्तार] स्तम्भे । आ विस्तारात्तत्पु विग-
ताशङ्कमङ्गे विशन्ति । विस्तृतौ । Śi. 5, 2 ॥ 595 ॥

[विदुर] नागरो नगरवासी । धीरे । वेदान्तविदुराः केपि नैयायिकोत्तमाः ॥
[विकार] द्वयोः । M. M. 55, 2 ॥ [विहार] जिनालये । अधरो ° s. 2,
194 ॥ 596 ॥

लीलायां भ्रमणे च । Śi. 5, 50 । स्कन्धोऽशः [sic] समूहो वा ॥ 597 ॥

[विधुर] प्रविशलेप इष्टवस्तुवियोगः । यथा । Sp. 4863 । विकले । Mo. 8 ।
कटोपि यथा । Śi. 6, 15 ॥ [विसर] द्वयोः । करविसरनिरस्तध्वान्तराशिः
खरांशुः ॥ 598 ॥

[शबर] म्लेच्छ ° । Pa. 870 । हरः शंभुः कृतक्रीडाकिरातवेपत्वात् ॥
[शम्बरम्] जले । शम्बरमम्बरसदृशं विशदतरं तद्दृशं जलधेः । निव्रं नाना-
वर्णं तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ 599 ॥

[शम्बरः] मत्स्यभेद एणभेदे ° च । उलूककाकमार्जारगृध्रशम्बरसूकराः ।
अहिबृथिकगोधाथ जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥ गिरिभेदे । शम्बरः शिखरी सोयं
शबराकीर्णगद्गरः ॥ मायायामपि मूढः । यथा । शम्बराडम्बरं वीर जहीदि
धीरगर्हितम् ॥ [शर्करा] खण्ड ° । Sp. 1698 । कर्परांशो मृत्कपालखण्डम् ।
उपला अरुमरूपा मृत् । तयोर्यथा । नगतरुशिखरामर्दी शर्करो [sic] मादत-
थण्डः ॥ 600 ॥

शर्करायुग्देशे । शर्करायां ययौ कर्कः । शकलं खण्डम् ॥ 601 ॥

[शकरी] छन्दोजातौ मेखलायां च । शकरी मथिता विभाति घृतनोः सा
रोमराजिस्तनौ धत्ते या स्मरपाधिवस्य एविरं भोगानलीविभ्रमम् ॥ गन्धपि ॥
[शारीर] दृषो मैथुनम् ॥ [शार्वर] पातुको हिंस्रस्तत्र वाच्यलिङ्गः । पातु-
कस्तिनीत्यमरः [sic, पातुकेभे विलिङ्गकः Mkh] । हयोर्यथा । शार्वरी शा-
र्वरेर्भाष्मा ॥ 602 ॥

[शाकरम्] छन्दोभिगनुर्दशाक्षरा जातिः ॥ 603 ॥

[शालार] हस्तिनागो दुर्गदारातरणार्थं क्रमनिष्ठो मृत्कुटोभमोषानारण्यः ॥
[शिखर] पुलको रोमान्ता । अपमपमात्रम् । तयोः । खरिरेः जिगरेः । काम्या
गृहानीय मृगेक्षणा । पृक् ° । M. 79 ॥ 604 ॥

[शिलिन्ध्रः] तरुप्रभेदे । Śi. 6, 32 ॥ 605 ॥

[शिलिन्ध्री] गण्डूपदी जलौकास्तस्या मृन्मृत्तिका [sic; c. Vi. 1637]
॥ 606 ॥

[शीकर] वातास्तजले । पाश्चात्ये वाति वेगाद् द्रुततुहिनशिलाशीकरासार-
वर्षा मातङ्गक्षुण्णसान्द्रतसरलसरस्तीरसारी समीरः । अम्बुकणे । Ku. 1, 15 ॥

[शुपिरम्] वाद्यं वाद्यविशेषः । यदाह । H. 287 । गते । शुपिरेषु
समीकृतेषु शुद्धं [?] प्रतिहन्याच्चतुरङ्गुलं तु भूमौ ॥ [शृङ्गारः] गज° ।
Śi. 4, 49 ॥ 607 ॥

[शृङ्गारम्] त्रिष्वपि । निधत्ते सीमन्ते क्षगिति नवशृङ्गारमपरा ॥ 608 ॥

[संगर] अङ्गीकृतिः प्रतिज्ञा यथा । सृष्टिर्दोषविवर्जितात्र न मया कार्येत्ययं
संगरः । क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । कृतेपि संगरे शत्रोराश्वासो न विधी-
यते । विषे । असतां क्रूरचित्तानां गिरः संगरसौदराः । आपदि । संगरे शरण-
मीश तथाहि ॥ [संभार] द्वयोः । प्रभासंभारसंभिन्नतमः स्तोमः प्रभा-
पतिः ॥ 609 ॥

[संस्कार] प्रतियत्नः सतो गुणान्तराधानं यथा । Ra. 3, 18 । अनुभवे ।
Ra. 1, 20 । मानस° । Ra. 3, 35 । गुणभेदे । Su. 36 ॥ 610 ॥

[सावित्री] यथा । पवित्रावटसावित्री मृगमेत्राभिरर्च्यते ॥ [सिन्दूरी]
रक्तचेलिका वस्त्रविशेषः कर्णाटदेशप्रसिद्धः ॥ 612 ॥

रोचनी ओषधिः ॥ [सुनार] त्रिष्वपि । सुनारो न सुनारीभिः क्रियते कर-
गोचरः ॥ 613 ॥

[सैरन्ध्री] त्रिष्वपि । सैरन्ध्र्यो निजशल्पकल्पनविधि [sic] दधुर्निशये
ध्रुवम् ॥ कात्यस्तु चतुःषष्टिकलाभिज्ञा शीलरूपादिसेविनी । प्रसाधनोपचारज्ञा
सैरन्ध्रीत्याह ॥ 614 ॥

[सौवीर] श्रोतोऽञ्जनं नयनप्रसादनमौषधम् । देशेपि । तत्र पुंभूम् । उपचा-
रात्तज्जपुरुषेपि ॥ 615 ॥

अय लान्ताः ॥ [अराल] समद्विषे । अराले कं कालं कलयति करामेण
समरे ॥ 616 ॥

[अञ्जलि] कुट्ये । Ku. 5, 15 । करसंपुटः प्रणामार्थं मुकुलितं हस्त-

युग्मं वा [sic] । प्रष्टतपाणिद्वयपुटे । Ku. 4, 37 । ' प्रणामार्थमुकुलिते हस्त-
युग्मे' । Ku. 2, 64 ॥ 617 ॥

[अङ्गुलि] कर्णिकायां गजस्य । शेते मुखान्तःस्थगिताङ्गुलिर्गजः ॥ [आभील]
द्वयोः । आभीलनीलवनकुञ्जरगर्जितेन ॥ 618 ॥

[इत्वलाः] यथा । इत्वला मृगशीर्षश्च शिरःस्थास्तारकाः स्मृताः ॥ [उपल]
रत्ने । Śi. 1, 46 ॥ [उपला] शर्करा पाषाणकणिका इधुविकारो वा । तत्र
पाषाणकणिकायां यथा । उपलावलितं वर्त्म स पदत्रे [?] करोतु किम् । इधु-
विकारे । सितोपलालोदितमेतदेव चूर्णं हितं पित्तनिवर्हणाय ॥ 619 ॥

[उज्ज्वल] विकासिनि । उज्ज्वलैर्बकुलचम्पकपुष्पैः । शृङ्गारो रसः ।
यथा । दंपत्योरुज्ज्वलो रसः । विशदे । कुन्दोरुज्ज्वलं त्वद्यशः । दीप्ते । उज्ज्व-
लज्वलनज्वालाकरालं गगनाङ्गणम् ॥ [उत्ताल] त्वरिते श्रेष्ठे च । उत्तालताल-
रङ्गितिः । कपौ । उत्तालस्तालपादपे ॥ 620 ॥

उत्कटे कराले च । M. M. 169, 2 ॥ [उत्फुल्ल] उत्ताल उत्कटे । Da. 1, 23 ॥
[कमलम्] क्लोम हृदयस्य दक्षिणपार्श्वं उदर्यो जलाधारः । भेषजमीपधवि-
शेषः ॥ 621 ॥

पङ्कजसलिलयोर्यथा । सकमलं कमलं कमलेक्षणा इदि दधाति मुधा विरहे
तव ॥ [कमलः] यथा । सदृशे धनवृद्धानां कमलानां तवेक्षणे ॥ [कमला]
भियाम् । Śi. 10, 55 ॥ 622 ॥

[कपिला] रेणुका जमदग्निपत्नी ॥ 623 ॥

[कपाल] घटादि° । Sp. 1531 । मृतस्य जीवतो वा शिरसोस्थि । तत्र
मृतस्य शिरस्यस्थि । Sp. 2000 । जीवतो यथा । Pa. 440 । भिक्षुभाजनेपि ।
तत्र तु स्त्रीक्रीयः । यथा । Sp. 4102 ॥ [कन्दल] विलिङ्गः । नयाङ्कुरे ।
ऊरुद्वयं कदलिकन्दलयोः सनाभि ॥ 624 ॥

कलापः समूहः ॥ [कन्दली] द्रुमो रम्भातकः ॥ [करालः] रौद्रे । दंष्ट्राक-
रालिमकरालिकरालिताभिः । तुङ्गे । करालतानद्रुमसोदराङ्गः । उद श्रुतं यथा ।
नयेन्दुविम्बं किरणैः करालम् । दन्तुरे । व्याघ्रव्याप्तकरालयश्रुकुहं निघ्नयजसं
मृगः ॥ चण्डिकाव्याघ्रयोरपि गद्गः । तत्र चण्डिकायां स्त्रियाम् । M. M.
178, 6 । व्याघ्रे व्याघ्रलिङ्गः । यथा । K. Pr. 134, 13. 161, 5 ॥ 625 ॥

[कम्बलः] कृमिः कृमिविशेषः । साक्षायाम् । कम्बलापचलघण्टिको वृषः ।
अत्र प्रावार ऊर्णामयं वासः । यथा । नवकम्बलमव्यामपीतशीतः हृतस्तत्र ।
वैकक्ष्यमुत्तर(सङ्गः) ॥ [कम्बलम्] यथा । लीलावापीषु खेलन्ति कम्बलैरव-
लासखाः ॥ 626 ॥

[कल्लोल] त्रिष्वपि । उत्कल्लोलः क्षितिपतिरयं वीचिमालीव भाति ॥

[कदली] रम्मायां वैजयन्त्यां च । Śi. 5, 2 ॥ शाकादिनवनलेपि तत्र
स्त्रीक्रीवः c. H. L. 6, 6 ॥ [कामल] कामिरोगयोः । कामलेन हतं चक्षु-
श्चित्रं तस्या मृगीदृशः ॥ 627 ॥

अवतंसः शेखरः ॥ [काकोल] मौकुलौ विषे च । एकपक्षी कटु रटन्व्य-
यां इदि तनोति मे । काकोलोयं किमाश्चर्यं विश्वस्योद्वेगकारकः ॥ [काहल]
भृशे क्रियाविशेषणम् । अव्यक्तवाचि शुष्के च वाच्यलिङ्गः । भृशेव्यक्तवाचि
याद्यभेदे च । Śi. 18, 54 ॥ 628 ॥

[काहली] यथा । काहली बाहुलीनेयं वल्लभस्य विराजते ॥ 629 ॥

[कीलाल] रुधिरं । कीलालकुल्याद्य तरन्ति योधाः ॥ अमृतमण्डयोरपि
मङ्गः । तत्र अमृते नीरे च । कीलालालयलीनतामुपगते तस्मिन्नवेर्मण्डले । मण्डे ।
मध्याह्ने प्रति केतनं भजति यः कीलालपानोत्सवम् ॥ [कुशलम्] क्षेमे ।
Mo. 98 । पुण्ये । कुशलैर्जायते नृणां सर्वशास्त्रेषु कौशलम् । पर्याप्तिः सामर्थ्यं
यथा । महेलानामविकलं कुशलं मुशलमहे ॥ [कुवल] त्रिष्वपि । केवलं
कुवलस्यूतैः सा रोदित्यभ्रुविन्दुभिः ॥ 630 ॥

[कुम्भिल] श्लोकच्छायाहरः कविचौरः । चतुर्थ्यपि । कुम्भिलस्तस्य
वल्लभः ॥ 631 ॥

[कुण्डल] वलये । B. II. 67, v. 29 । पाशे । कुण्डले पतितः
शण्डः ॥ 632 ॥

[कुन्तलाः] यथा । S. K. 80, 10 । तद्देशस्ये तूपचागात् तत्र तु वाच्य-
लिङ्गः संप्रत्यः [sic] । यथा । Pa. 3952, d [Mh.: प्रेमाकुला कुन्तली] ॥
मधुपात्रेपि मङ्गः । तत्र तु श्रूये यथा । कुन्तलेषु कलितं ललिताङ्गचः कापिशाय-
नमनन्यमनस्काः । वल्लभैः समरसाः सहणीनिप्रीतयेध्ययमगुः [?] सधिलासाः ॥

[कुकूल] तुषानले । यायुः कुकूलमिष पर्यनि दक्षिणथ कार्शानयैरिति शर-
मदनमिति ॥ 633 ॥

‘शङ्कु’ । बलमोक्षस्य पान्यस्य कुकूलमपि तूलिका ॥ [कुचेल] यथा ।
कुचेलः कर्कशः स्तब्धः स्वाधीनः स्वयमागतः । पञ्च लोके न पूज्यन्ते बृहस्प-
तिसमा अपि ॥ 634 ॥

[कुचेल] न विद्वौ कर्णौ यस्या अविद्धकर्णौ ॥ [केवल] ज्ञाननिर्णायोः
क्षीये । एकोसहायस्तत्र यथा । केवलोपि स्फुरन्वाणः करोति विमदान्कवीन् ।
कृत्स्ने । औन्निद्रयेण नयत्यनन्यचरिता रात्रिं बलात्केवलम् । निर्णति । Sp. 2925 ।
ज्ञानं सर्वथावरणविलये चेतनस्य स्वरूपाविर्भावलक्षणं यथा । केवलालोकभा-
स्वते ॥ निर्णति केवलमित्यव्ययमपि ॥ [केवली] मन्यभिज्योतिःशास्त्रवि-
शेषः । यथा । दुर्ज्ञाना केवली कलौ ॥ 635 ॥

[कोमल] तोये । केवलं कोमलाहारो जातस्तस्यास्तरोरिव ॥ क्षिग्धतुल्य-
वृत्तिष्वपि मृदुः । क्षिग्धतुल्ययोः । कमलकोमलपाणितला ततः । वृत्तौ तु स्त्रियां
यथा । शेषैर्धर्मैर्यथायोगं कथिता कोमलाख्यया ॥ [कोहल] मुनिर्मरतमुनि-
तनयः ॥ [ग्रन्थिल] ग्रन्थिसहिते । ग्रन्थिला शिथिला वेणी मैथिल्या जपये
कथम् ॥ 636 ॥

[गरल] पञ्चग^० । व्यालः सैष पुरो निर्णीर्गरलज्वालाकरालाननः । मानो-
हंकारः । विपमात्रेपि ॥ [गन्धोली] शरी ओषधिः । भद्रा करणवि-
शेषः ॥ 637 ॥

[गोपाल] इयोः । Da. 5, 27 ॥ 638 ॥

[चञ्चल] इयोः । वेपते चञ्चलेनात्तं कान्ताया वसनं चलम् । चपलेपि
यथा । चञ्चलदृग्चञ्चलविभ्रमेण ॥ [चञ्चला] इयोः । स्यान्नवः कुत्र चञ्चलाः ॥
[चपल] चले क्षणिके च । Pa. 566 ॥ 639 ॥

‘निकुर ईपविमीलिताक्षः । पारते । चपलपलशतानां बन्धकः सैष योगः ॥
[चपला] पिप्पली कथा । शेषेषु । निर्वं किमत्र यज्ज्ञातं चपलानां पलाय-
नम् ॥ 640 ॥

[चात्वाल] यज्ञकुण्डकं यज्ञगर्तः । गर्भो मध्यम् ॥ [घूशाला] चक्राला
धुवजन्तुभेदः ॥ 641 ॥

[छगलम्] यथा । छगलच्छगलाग्रोयं रात्री केनेह लक्ष्यते ॥ 642 ॥

[जगल] भेदके कितने पिटमद्ये च । अस्पृश्यं जगतं जगुः ॥ भेनकेपि
मृदुः । यथा । अजगरजगतास्तरुवनगदनाः ॥ 643 ॥

[जम्बाल] इयोः । जम्बालजालजटिलासु सरित्तीक्ष्णु ॥ [जङ्गल] निर्जलदेशे वाच्यलिङ्गः । यथा । अनूपः पित्तजे शस्ते जङ्गलः श्लेष्मजे पुनः । पिशिते । M.M. 162, 1 (Mb.: जङ्गलः) ॥ 644 ॥

[जाङ्गुली] यथा । जाङ्गुली नाम विद्याहमुत्तमा विपनाशिनी ॥ [तरल] भास्वरे । सरलतरले आवां तावद्बहुभुतशालिनौ । पिङ्गे । हस्यते तरलस्वान्तैस्तरलेः सरलो जनः ॥ [तरला] उष्णिका यवागूः । यथा । सेविततरले मध्ये सतत-नितम्बाधिवासिनि कृशत्वम् । युक्तं तुङ्गपयोधरतटतलपीडासहव्रतिनि ॥ 646 ॥

[तमाल] पुङ्गे । भाले तमालः कुलवालिकानाम् ॥ [ताम्बूल] यथा । K. Pr. 143, 5 । पूगफलपर्णचूर्णसंयोगेपि यथा । Sp. 2536, d ॥ 647 ॥

[तुमुलम्] वाच्यलिङ्गः । यन्मद्धः । तुमुलं व्याकुले शब्दे त्रिषु स्यात्कुन्तले [sic] रणे । यथा । Ra. 4, 62 ॥ [तुमुलः] व्याकुलरवेपि यथा । खगकुलं तुमुल कुहतेतराम् ॥ 648 ॥

[दुकूल] इयोः । Śi. 11, 33 ॥ [धवल] महोक्षे । Pa. 966 । सुन्दरे । धवलकुच° c. 2, 515 ॥ 649 ॥

[धवली] धवलेति गौडः ॥ [नकुली] कुकुटी ताम्रचूडी ॥ [नाभील] नाभिगर्भाण्डं नाभिमध्येण्डकाकारः कोशः ॥ इयोः । नाभीलगूलं स्पृशतुः [sic] स्पर्भर्तुर्नाभ्येति भीत्याभिमुखं नबोढा ॥ 650 ॥

[नाकुली] कुकुटीकन्दो रसेनभेदः ॥ [निचुल] इज्जलद्वी जलवेतस-विशेषे । Me. 14 । निचोलकः कूर्पासः । यथा । निचुलमुकुलिताङ्गी रङ्गगर्भे गताङ्गी ॥ 651 ॥

[निस्तल] वलं सैन्यम् ॥ [निर्मल] अश्रुके । निर्मलेन धवलं कृतं गृहम् ॥ [निष्कल] इयोः । निष्कलः पुरुषोधमः ॥ 652 ॥

[नेपाली] सुयहा राद्या । नवमाली पुष्पलता ॥ [प्रवाल] योणादण्डे । पिलममभ्यां कुटिलप्रवालां तन्वीं कलातापमनोहरां सः । अङ्गं निरतङ्गमना नि-धाय तेने विपस्त्रीमिष पाटुकारः ॥ 653 ॥

[प्रतल] तताङ्गुलि° । प्रतलताटितटङ्गप्रतलः खलः ॥ [पटल] तिलके । सा हाटकाङ्गुपटल प्रकटीपकार । नेत्ररोगे । आत्मसममेव° s. 2, 92 । षड्वि-गृहाष्टादने । पटलाधारकुदघेषु । संधये । Śi. 5, 37 ॥ 654 ॥

पिटकं पुष्पादिभाण्डं यथा । कुष्ठमपटलपाणिः पाटलामुच्चिनोति ॥ अध्यायेपि मङ्गु । तत्र पुंसि यथा । प्रथमः पटलः ॥ [पललम्] मांसे । निःशङ्कं मदिरां पिबन्ति पललं खादन्ति ॥ 655 ॥

[पाचल] राधनद्रव्यमिन्धनम् ॥ [पाकलः] यथा । M. M. 68, 4 ॥ 656 ॥

[पाकलम्] रोगभेदे इति मङ्गुः । यथा । चार्शिका पाकलं पामा कण्डूश्च पिटका तथा ॥ [पाताल] वडवानले । तत्पातालोपयोग्ये च पूरितं नीरधेर्जलम् ॥ 657 ॥

[पांसुल] पुंश्चले । Ra. 2, 2 ॥ [पांसुला] यथा । पांसुला पांसुलैर्वैयं भुज्यमाना नवैर्मवैः ॥ 658 ॥

[पातली] नारी स्त्री ॥ [पिप्पलम्] सलिले । कपिलः पिप्पलं पपौ । छिद्यतेनेन छेदो वस्त्रस्य छेदश्छेदोपकरणं तस्य भेदो विशेषः । यथा । सीव्यति स्म स कूर्पासान्वस्त्रैः पिप्पलकल्पितैः ॥ 659 ॥

[पिप्पलः] निरंशुलः आपदविशेषः ॥ [पिङ्गल] बह्वौ रुद्रे च । स पिङ्गलः पिङ्गलनेत्रजन्मा ॥ 660 ॥

कपौ । गते पिङ्गलवत्तेन बलाद्वद्धा महीभुजः । मुनौ । पिङ्गलादिभिराचार्यैर्यदुक्तं लौकिकं द्विधा ॥ [पिङ्गला] करायिका पक्षिणीभेदः । यथा । दक्षिणेन बहुशोयं पृथतः पिङ्गला किलकिलायिता शुभा । c. Pa. 2467-69 ॥ 661 ॥

[पिङ्गल] हरिद्राभे गुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 4, 6 ॥ [पिच्छला] पोतकी दुर्गा ॥ 663 ॥

[पुष्कल] द्वयोः । Sp. 2178 ॥ 664 ॥

[पुद्गल] रूपादिमद् द्रव्यं परमाणुलक्षणं यदाह । पूरणगलनधर्माणः स्पर्शरसगन्धवर्णवन्तः पुद्गलाः ॥ [पेशल] कुशले । परिचरणपेशलत्वं यस्य समेषु कार्येषु । रम्ये । Me. 74 । मृदौ क्षिग्धे चापि मङ्गुः । मृदौ । अङ्गे शिरीषकुष्ठमादपि पेशलेस्मिन् । क्षिग्धे । Su. 1169 ॥ [केनिलः] यथा । चीनांशुकैः केनिलफेनशुभ्रैः । 665 ॥

[बहुलम्] वियति व्योमि । बहुल जलदाकीर्णम् ॥ [बहुलः] पाथके । सन्मन्वेन्धनघुमरीषबहुज्वालावलीवेक्षितः । शितौ । बहुलकुन्तलशक्षिभिर्भूयता ॥ 666 ॥

[बहुला] छरभ्याम् । बहुला बहुला भरतैः सेव्यन्ते पुण्यकर्मभिः पुम्भिः ॥
[बहुलाः] यथा । बाहुलेयाविजये भृगूद्ग्रहः । अत्र बहुलानामपत्यं बाहुलेयः
कार्तिकेयः ॥ 667 ॥

[मण्डल] विम्बे । Ki. 12, 8 । भुजंग^० । मण्डलः शङ्खपालथ । शुनि ।
उपेक्ष्य लोटक्षेपारं लोटं दशति मण्डलः ॥ 668 ॥

स्थानकवर्तुलकमङ्गेष्वपि मङ्गः । स्थानके । H. 777 । वर्तुले । Śi. 18, 9 ।
कर्माङ्गं यन्त्रादि उपलेपादि च । यन्त्रादौ । Śi. 2, 88 । उपलेपादौ । चतुरस्तु
[?] मण्डलं तु कार्यं विप्रस्य भोजने ॥ [मञ्जुल] जलाञ्चलं शेवालम् ।
रम्ये कुञ्जे च । कोकिलामञ्जुलालापैर्मञ्जुलं मञ्जु गुञ्जति ॥ 669 ॥

[मातुल] धत्तूर । दारिकावीजमाज्यं च राजसर्पप एव च । मातुलेन समा-
युक्तो धूपः सर्वज्वरापहः ॥ [माचल] वन्दिभाही चौरौ वन्दिचौरः । रसोगभेदः ॥
[मुसल] अयोप्रमायुधविशेषः क्षोदोपकरणं वा । आयुधविशेषे । Śi. 2, 70 ।
क्षोदोपकरणे । मुसलक्षेपहुंकारस्तोमैः कलमखण्डिनि । कुचविष्कम्भमुत्तभान्निस्तु-
भातीव ते स्मरः ॥ 671 ॥

[मुसली] गृहगोपिकायाम् । मन्त्रेहे मुसलीव^० ZDMG. 36, 514 c. Su.
3197 ॥ [मेखला] खड्गबन्धः प्रत्याकारवधिका यया खड्गो निःसरन्नक्षते
यया अश्ववाराः कक्षादौ खड्गं लम्बयन्ति वा । रशनाखड्गबन्धयोर्वया । पाणिग्र-
हणमेतस्या विधिना विहितं त्वया । निर्मेखला त्वसिलता गले लगति विद्विषाम् ॥
मौञ्ज्यामपि मङ्गः । यथा । मेखलांमजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् । अप्पुं प्रास्य
विनटानि प्रहीतव्यानि कोविदैः ॥ 672 ॥

[रसाल] इक्षौ । नरजन्म रसालस्य मध्यभागः प्रशस्यते ॥ [रसाला]
जिह्वायाम् । रदानां चर्वणकेशा रसालैव रसालयः ॥ 673 ॥

[लाङ्गूल] द्वयोः । को हि शार्दूललाङ्गूलसमूलोन्मूलने बली ॥ [लाङ्गल]
तालौ वृक्षस्तत्फलं वा ॥ 674 ॥

[लोहल] वाच्यलिङ्गः । शृङ्गलया यद् ध्रियते तच्छृङ्गलाधार्यम् ॥ [वञ्जुल]
विष्मपि । याते हारवर्ती तदा मधुरिपौ तदत्तकम्पानताम् । कालिन्दी^० s. 2,
188 ॥ 675 ॥

[वण्टाल] शूरयोर्युधुदं शूरयुन् । नायः खनित्रं तयोः ॥ [वानूल]
यातले । V. Ś. II, 20 । यातसमूहे । यातुलमंचलितवृत्तलवालीभिर्भातो

जनो युवजरन्पथि कथकास्ति । मारुतमासहत इति सहेराड्प्रहलेपः । मारुतं न सहत इत्यर्थे कुकुलप्रत्ययो [sic] बाहुलकात् ॥ 676 ॥

[विपुल] पृथौ । Śi. 11, 5 । अगाधे । Sp. 6155 ॥ [विपुला] क्षो-
प्याम् । भूप त्वदीयशसां विपुलापि हि संकटं वेयम् ॥ [विमल] अर्हति ।
विमलस्यामिनो घाचः कतकक्षोदसोदराः ॥ 677 ॥

[वृपल] तुरगे । अकृत्तवृपणैर्बाजं वृपलैः क्षिप्यते खलु ॥ [शकल]
राग° । वस्त्रैः शाकलिकैः कलां कलयसि स्मेराक्षि लोकोत्तरम् । अत्र हि शकलेन
रक्तानि शाकलिकानि वस्त्राणि शकलकर्दमाद्वेनीकण् । बल्कले त्वधि च । तरुश-
कलैरपि मुनयः कालं गमयन्ति कानने यस्मात् । खण्डे । Ku. 8, 18 ॥ 678 ॥

[शार्दूल] व्याघ्रे पशुभेदे च । Ku. 3, 44 ॥ [शीतल] अर्हति ।
स्याद्वादामृतनिस्स्यन्दी शीतलः पातु वो जिनः ॥ 680 ॥

आसनपर्णी ओषधिः ॥ [शृगाल] केरौ दन्त्यादिरप्ययम् ॥ 681 ॥

[शृङ्खल] त्रिलिङ्गः । पुंस्कटी° । कपालमालाखट्वाङ्गधारी लोलास्थिशृ-
ङ्खलः । महापाशुपतो भीमः दमशानस्येव विमहः ॥ लोह° । कलत्रं निगडं
दत्त्वा न संतुष्टः प्रजापतिः । भूयोप्यपत्यदानेन बन्धनं गलशृङ्खलाम् ॥ बन्धने
बन्धमात्रे । Śi. 12, 7 ॥ 682 ॥

[पण्डाली] सरसी कासारः । तैलं मीयते येन तत्तैलमानम् । कर्पादि ।
कामुकी चासौ स्त्री च कामुकस्त्री ॥ [संकुल] अस्पष्टवचने । निन्दया न
विदितं न संशयार्जुनो वदति संकुलं सताम् । व्याघ्रे । अलं स्थित्वा दमशाने-
स्मिन्गृध्रगोमायुसंकुले ॥ व्याकुलेपि मङ्गः । यथा । न तत्र स्वपुरो यापि वरशे
रणसंकुले ॥ 683 ॥

[संधिला] नान्दी हृदशतूर्यनिर्घोषः ॥ [सुतल] अक्षलिकाबन्धः शकार-
शिखरयोधरस्ताहेतुः संनिवेशविशेषः ॥ 685 ॥

[मुवेल] विप्यपि । शलाकान्तः शत्रुः समजनि ह्येतो गिरित्वि ॥ 686 ॥

अयं यान्ताः ॥ [अक्षीव] मद° । अक्षीयं तत्क्षयाज्जातं नाधैय तथ शा-
प्रयम् ॥ [आहव] यज्ञे । समानुहावाहवह्यतोनुपान् ॥ [आश्रय] विप्यपि ।
पीरणामाश्रये तोषः ॥ 687 ॥

[उद्धव] उत्सवे । नृत्वरवधूलोलयलयायतिशिष्टया । पिद उद्धमपिदो
गीनिशम्भो हरत्यसौ ॥ क्रतुवह्नी । मातमुद्धतं तेन समिद्धोद्धवभग्माभिः ॥

[उत्सव] अमर्षो रौद्रभावः । तयोर्यथा [sic] । ववृते न रणोत्सवोस्य यत्ने । यदितो वाग्भिरसावसारयत्तम् । इच्छाप्रसरे । आलिङ्गनोद्दामविलासवन्ध्यं [?] रतोत्सवं चुम्बनमात्रशेषम् ॥ इच्छायाः प्रसवे उत्पत्तावित्यमरटीका ॥ 689 ॥

[कारवी] दीप्योजमोदा ॥ [कितव] मत्तै वञ्चके च । Me. 108 । शूतकारेपि मद्धुः । यथा । ही वञ्चितास्मि कितयेति कलं वदन्ती ॥ 690 ॥

[कैतव] द्वयोः । कैतवेन कुरुभिर्विजिता भूः ॥ [कैरवः] कितवः शत्रुः शत्रुरारिः । तयोः । त्वयि भास्वत्यभ्युदिते सर्वतेजोभिभाविनि । उन्मीलति धरा-
नाथ किं कैरवकुलं क्वचित् ॥ 691 ॥

[कैरवी] यथा । कैरवीभैता [sic] वियोगी हरिणीवृशः ॥ [गन्धर्व] नमश्चरे । अस्माभिर्यदनुष्ठेयं गन्धर्वैस्तदनुष्ठितम् । पुंस्कोकिले गायने च । सहका-
स्वनस्यान्तश्चाव्यौ गन्धर्वगीतयः । मृगभेदे तुरंगमे च । गन्धर्वैः सहितो व्याघ्रं महिषीपरिचारिणीम् । राजधानीमिव निजां वनभूमिममन्यत ॥ 692 ॥

अन्तरा मरणजन्मनोर्मध्ययोर्देहो यातनाशरीरं सोन्तराभवदेहः । यदाहुः । अन्तराभवदेहो हि निष्पत्तोर्विन्ध्यवासिना [?] । तत्र यथा । गन्धर्वदेहेन दिवं जगाम ॥ [गाण्डीव । गाण्डिव] चापमात्रे । गाण्डीवदण्डेन विखण्डितास्त्रो भूपालमौलिर्युधि कुन्तलेशः । पार्यधनुषि । Me. 48 । गाण्डिवशब्दो द्वयोः । गाण्डिवेन हि रिपून्कुलपितान् कुर्वतार्जुनयशस्त्वयार्जितम् ॥ 693 ॥

[ताण्डव] नाट्यभेदे । चण्डीशः पातु वो यस्य ताण्डवे क्षितिमण्डलम् ॥ [त्रिदिव] द्वयोः । त्रियो वासाम्भोजे त्रिदियसरिदम्भोजकुहरे हरेर्नाभीपद्मे मधु मधुकरो यः किल पपो ॥ [द्विजिह्व] द्वयोः । वाग्विषस्य द्विजिह्वस्य विश्वासं कोधिगच्छति ॥ 694 ॥

[निह्व] अविश्वासोपत्ययः । निह्वतिः शाठ्यम् । तयोः । को मे निरपराधस्य सखे निह्व एष ते । अपलापे । M. M. 25, 5 ॥ [निष्पाद्य] पयनं सामान्य-
पयनं सूर्येण पयनं सूर्यपयनम् । निर्विकल्पके कृतनिर्धये वाच्यलिङ्गः ॥ 695 ॥

यस्य धान्यभेदः कटहरो मुसं शिम्बी बीजकोशी । सर्वेषु । निष्पानिष्पायः शूतपत्नान् [?] ॥ [प्रभव] जन्मकारणं पित्रादि यथा । Ra. 1, 2 । आद्या प्रथमा उपलब्धिदर्शनं गङ्गानदीनां तदर्थं स्थानं हिमयदादि यथा । घुरापगायाः प्रभवो हिमानलः । अपां मूले । भवन्ति प्रभवे नद्यः संकीर्णाः पृथयः पुरः ।

मुनिभेदे । शिष्यो जम्बुमहामुनेः प्रभव इत्यासीत् ॥ संवत्सरभेदेपि यथा । प्रभवो यज्ञकर्मणि ॥ 696 ॥

[प्रसव] कले । माकन्दपुष्पप्रसवैर्विहस्ताम् । अपत्ये । दुस्त्यजः प्रसवे स्नेहः पशूनामपि पश्यत । गर्भमोचने । Sp. 6114 । उत्पादे । जातः क्रमेण मदनप्रसवः कृशाङ्गचाः ॥ [प्रसेव] वीणाङ्गे । प्रसेवमूले स ववन्ध तन्त्रीम् । स्यूतो यस्वाद्यापनं वृतिरालूथर्ममयी । तयोः । प्रसेवसंस्थापितदेववस्त्रैः ॥ 697 ॥

[प्रभाव] तेजसि प्रतापे । V. P. 30, 42 ; c.M.N. (1878) VI, 16 ॥ [पल्लव] किसले । Ku. 2, 41 । बलं स्याम । विटपे शाखायाम् । सहस्रशो मञ्जरिताश्च पल्लवाः कला च पुंस्कोकिलवाचि वर्तते । विस्तरे । वाचः पल्लविता इव । अलङ्कारागे शृङ्गारे पिङ्गे च । पल्लवः कामिवल्लभः ॥ पञ्चमात्रे वस्त्रैकदेशे रहसि च मङ्गुः । पञ्चमात्रे । तन्मीमेकजलार्द्रपल्लवतया । वस्त्रैकदेशे । रोपोद्धो [sic] नाभिहितैककोणकमनीयेन पृष्ठतः कक्षानिक्षिप्तपल्लवेन । रहसि । नीलीम-
वच्चूतनशाद्वलेषु ध्यायन्ति धन्या नवपल्लवेषु ॥ 698 ॥

[पञ्चत्व] द्वयोः । एकोपि प्राप पञ्चत्वम् ॥ [पार्थिवी] तुका वंशरोच-
नम् ॥ 699 ॥

[फेरव] द्वयोः । इमंशाने रजनिं निन्ये मैरवे फेरवारवैः ॥ [वान्धव] मित्रे । Pa. 3508 ॥ 700 ॥

[भार्गवी] त्रिष्वपि । सा भार्गवी स्वर्गसदां सदाच्याम् [sic] ॥ 701 ॥

[माधवी] कुट्टनी शम्भली हाला खुरा तयोर्यथा । माधवी माधवीप्रिया ॥ [राजीवः] यथा । राजीवराजीवितते वनान्ते ॥ 703 ॥

[रौरव] भीषणे । कौरवा रौरवा येषां तेषां किं शीरकुञ्जराः ॥ [वल्लव] सुपकारे । वल्लवैर्यल्लवाकोपि [?] कृतः स्यात्खल्लमः ॥ 704 ॥

[वडवा] अश्वायां कुम्भदास्यां च । पूर्णगर्भेव वडवा वत सीदति । समप्रशामणीगेहिहिहितोदकपूरणा [?] ॥ स्त्रीभेदे । नायिका त्रिधा मृगी वडवा हस्तिनी च । द्विजस्त्रियाम् । वेदेषु वडवा जडा ॥ [वाडवम्] वडवौपे । मृशमकुशकशाभिर्वाडवं ताडयन्ति ॥ 705 ॥

[विद्रव] धीर्बुद्धिस्तत्र यथा । अयो द्रवति विद्रवात् ॥ [विभाव] प्रति-
पद्ये । विभावेन विभूनां हि वैभवं स्याच्च संशयः ॥ 706 ॥

[विभव] द्वयोः । प्रभाते पादयोः स्पृष्ट्वा प्रभाते शिरसा प्रभोः । विभव वितनोत्थाशु विभवं च पदं नृणाम् ॥ [शालवम्] द्वयोः । वितनोति न संपामे शात्रवं यस्य शात्रवम् ॥ [संभव] कारणं हेतुः । जनिरुत्पत्तिः । जिनस्तृतीय-तीर्थकरः । तेषु यथा । दिश्याद्दः संभवः सौख्यं निरस्तभवसंभवः ॥ 707 ॥

आधेयस्य वस्तुन आधारान्नतिरिक्तत्वगनाधिक्यं यथा संभवति द्रोणः स्थान-
ल्याम् । तत्र यथा । अस्मिन्क्षत्रियवंशजेन महतो वीर्यस्य नो संभवः ॥ उपपत्ता-
यपि मङ्गः । यथा । तेजस्तिमिरयोर्नास्ति सहावस्था [?] न संभवः ॥ समयेपि ॥
[सचिव] सहाये । Pr. P. 28; Pa. 3282 ॥ 708 ॥

अथ शान्ताः ॥ [आदर्श] टीका निरन्तरव्याख्या तत्र प्रतिपुस्तके च यथा ।
आदर्शदर्शितदिशा न शब्दा लिखन्ति ॥ 709 ॥

[उड्डीश] चण्डीशे । उड्डीशः पातु वध्ण्डीसनायैः प्रमथैर्वृतः । शास्त्रभेदे ।
उड्डीशं यो न जानाति स रुष्टः किं करिष्यति ॥ [उपांशुः] यथा । जाप्यं तु
त्रिविधं प्रोक्तं वाचिकोपांशुमानसम् ॥ [उपांशु] यथा । Ra. 8, 18 । पूर्वाचा-
र्यानुरोधेन उपांशुशब्दस्यानेकार्थत्वं दर्शितम् ॥ 710 ॥

[कर्कश] क्रूरः क्षुद्रः । इक्षुः पुण्ड्रः । दृढो बली स्थूलो वा ॥ निर्दये क्रूरे
साहसिके परुषे दृढे च । Si. 16, 68 ॥ 711 ॥

[कपिश] माधवी वासन्ती सुरा हाला द्वयोः । व्याकोशकोशकपिशं म-
धुपाः पिबन्ति । माधव्यां कपिशिन्यन्ये ॥ [कीनाश] राक्षसेपि ॥ क्षुद्रः कृ-
पणो लुब्धः कृतघ्नो वा । यदाह । लुब्धः कीनाशः स्यात्कीनाशोप्युच्यते कृतघ्न-
श्चाश्नाति वाममांसं स कीनाशो यमश्चैव कीनाशस्तद्धनः क्षुद्र इति च ॥ क्षुद्रे क-
र्पके च । न क्षिपन्ति फलं क्षिप्रं कीनाशाः खलधामसु । क्षणास्तृणबुसप्रायाः [?]
क्षोदो यत्र न जायते ॥ उपांशुघाती पररहस्यभेदी छलघातको वा ॥ 712 ॥

[गिरीश] त्रिष्वपि । दौःस्थ्यं गिरीशोपि न हर्तुमीशः ॥ 713 ॥

[निर्देश] द्वयोः । लघुसंयहकारी च साधुः शब्दप्रसिद्धिकृत् । निर्देशः प्र-
यते देव तपायं पाणिनेरिव ॥ [निर्वेश] उपभोगे । संसारे नास्ति निर्वेशः सद्भिः
संकषणात्परः । सर्वकालं समरसे यत्र तृप्तिर्न जायते ॥ प्रसरेपि मङ्गः । यथा ।
पतितस्य शुद्धसलिलतेलस्य भगद् [sic] भृशं हि निर्वेशः ॥ 714 ॥

[निवेश] सैन्यविन्यासे । Si. 17, 40 । न्यासमात्रे । निवेशः स्यः ०
C. on V. K. 3, 1, 12 । द्रुहो नगरं यथा । द्विपां निवेशेऽपि परप्रवेशः कार्यो

नृपैः । विवाहे । विनिर्ममे सुरेशेन निवेशः केशवभियोः ॥ [निदेश] उपक-
ण्ठे परिभाषणे च । वेद्यानिदेशे विवशो न कस्कः ॥ 715 ॥

[नीकाश] तुल्ये । यशःशशाङ्कनीकाशं भृशं हासयते दिशः ॥ [प्रकाश]
स्फुटे । Śi. 8, 28 । हासे । सप्रकाशा शरत्काशैरम्मोजैः स्मेरलोचना ॥ 716 ॥

[प्रदेश] भित्तिः कुक्षम् । मानविशेषे । संगुष्टया [sic] प्रदेशिन्या भवणौ
समुपस्पृशेत् । अत्र हि प्रदेशो मानविशेषः परिच्छेद्यत्वेन विद्यते यस्या इति
कृत्वा तर्जनी प्रदेशिनीत्युच्यते । प्रदेश इति तु प्रज्ञादित्वात्स्वार्थेणि ॥ स्थानवि-
शेषेऽपि मङ्गः । त्वत्प्रदेशपरिमार्जनपूतः पारिणीश्वर कदा मम भूयात् ॥

[पलाशः] त्रिष्वपि । यत्र पलाशा बहवः पदे पदे श्लेष्मत्पलाशाशिखाः
कयमिव संचरसि धने तत्रास्मिन्नद्वितीयस्त्वम् ॥ 717 ॥

[पिङ्गाशी] नीलिका ओषधिः ॥ 718 ॥

[लोमश] अवौ । निर्मलः कम्बलः दलक्ष्णैर्व्यूतो लोमशरोमभिः ॥
[लोमशा] शाकिनीभिदि शृगान्यां च । जृम्भते लोमशा निशि । कासीसं
धातुभेदः शेषाः पडोषधयः ॥ 719 ॥

[विवश] द्वयोः । Ku. 4, 1 ॥ 720 ॥

[विकाश] व्यक्ते वाच्यलिङ्गः । द्वयोः । उपविश्य विकाशेषु रहस्यानि
प्रकाशयेत् ॥ [संदेश] द्वयोः । नद्याः संदेशे गिरिगङ्गरेषु ॥ 721 ॥

[सदृश] उचिते । Ra. 14, 61 ॥ [संकाश] अन्तिके । राजसंकाशमा-
साद्य कस्को न स्वं प्रकाशयेत् ॥ [संवेश] पीठे । संवेशं समुपाविशत् ॥ 722 ॥

[सुखाश] शुभाशः शुभेच्छः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [हताश] द्वयोः ॥
हतो हताशेन शिशुर्यमेन ॥ अथ पान्ताः ॥ [अध्यक्ष] अधिकृतो नियुक्तः ।
अन्वक्षं प्रत्यक्षम् । द्वयोः । शुक्लाभ्यक्षैः स्वयमिह कृतं भाण्डमन्वक्षमेतत् ॥ 723 ॥

[आरक्ष] हस्तिकुम्भाधोभागे । Śi. 5, 5 ॥ [आमिष] सुन्दराकाररू-
पादौ भोग्यवस्तुनि । आदास्यमानः प्रमदामिषं तत् । संभोगे लोभे लज्जायां च ।
आमिषार्थे भवेद्युद्धम् ॥ 724 ॥

[आकर्ष] पाशको देवनः । धन्वाभ्यासाङ्गं धातुष्काणां बाहुद्वीकर्णार्थं
वातुकादिभृतकुतपादियन्त्रम् । शूतं दुरोदरम् । शारिफलकमटापदः । चतुर्व्यपि
यया । आकर्षात्स दुराकर्षः सखे मा स्म कृया प्रहम् । आकृष्टौ । आकर्षाङ्ग-

नमिव चक्षुषो जनानाम् ॥ अन्ये तु पाशकशब्देन उष्ट्राणां दारुमयं रज्जुबन्धनार्थं
पादकटकमुच्यते । इत्याहुः । यथा । आकर्षेण विविधोद [?] शब्दादिसुदीर्घ-
रज्जुविषयेण । मनसा पशुमिव परवशममृतेश विपाशयाश्च त्वम् ॥ [उष्णीप]
लक्षणान्तरं देहलक्षणविशेषः । यथा । मौलिच्छत्ते महेशस्य जगदीशित्वशंसिनि ।
वृत्त उत्तुङ्ग उष्णीपः शिथिले कलशश्रियम् ॥ 725 ॥

शिरोवेष्टे । ऋत्विजो लोहितोष्णीपाः प्रविशन्तु यथाक्रमम् । किरीटे । विकी-
र्णमुष्णीपमणिप्रभाभिः ॥ [कलुष] अंहसि । धुनी धुनीते कलुषं विपाशा ॥
[कुल्माष] राक्षसो राक्षसभेदः । कृष्णे । M. St. 14 । शबले । सरोजार्क्षी कक्षा-
मणिकिरणकुल्माषवपुषम् ॥ 726 ॥

[किल्बिष] पापे । सभायां न प्रवेष्टव्यं वक्तव्यं नासमञ्जसम् । अनुवन्न-
नुवन्वापि नरो भवति किल्बिषी [sic; c. M. 8, 13] ॥ अपराधे । तस्य कि-
ल्बिषमपेक्षसेथ चेन्नो भवेत्तस्मिन् स एव ते प्रियः । स्नेहवृत्तिमनुरुध्यसे स्फुटं
गृह्यतां निरपराध एव सः ॥ [कुल्माषम्] यथा । कुल्माषपाणं प्रणिहन्ति
पित्तम् ॥ [कुल्माषः] अर्धस्विन्नधान्यं मापादि यथा । भ्रमनासादयामास
कुल्माषान्कुञ्चिद् गृहे ॥ 727 ॥

[गण्डूष] गजस्य कराङ्गुल्याम् । Ku. 3, 37 । प्रसृत्या प्रमिते । अगस्तिः
पातु वो यस्य गण्डूषोभूत्पयोनिधिः ॥ 728 ॥

[गोरक्ष] गोपे । गोरक्षनाथः क्षिणुतामघानि ॥ [जिगीषा] जयस्पृहायाम् ।
Ra. 4, 26 । व्यवसाये । सुप्रज्ञस्याजिगीषस्य कार्यसिद्धिः सुदुष्करा । प्रकर्षं
उत्कर्षः ॥ 729 ॥

[ताविष] त्रिष्वपि । रत्नाश्रयो निर्गहाणां ताविषोपि विषोपमः ॥ 730 ॥

[प्रदोष] दोषवत्यपि मूढः । त्रिष्वपि । Śi. 2, 98 ॥ [परुष] सदृशोपि
मूढः । कर्तुरे सदृशे च यथा । विरक्तसंध्यापरं^० Ra. 13, 64 ॥ 732 ॥

[पुरुष] पञ्चहस्तप्रमाणेपि मूढः । यथा । ऊर्ध्वबाहूस्तूर्ध्वपदः प्रपदाभ्यां प्र-
तिष्ठितः । पञ्चारनिर्दशपदः पुरुषो विंशशताङ्गुलः ॥ 733 ॥

[पौरुष] ऊर्ध्व^० । कारयेत्पौरुषीं वेदिं दर्शिकीमभिसंयुताम् । तेजसि परा-
क्रमे । Ki. 1, 9 । पुरुषस्य कर्मणि भावे च । बुद्धिः पौरुषहीनानां जीविकेति
वृहस्पतिः ॥ [महिषी] त्रिष्वपि । Su. 2569 ॥ 734 ॥

[मृगाक्षी] वियामा रात्रिः ॥ [रक्ताक्ष] रक्तलोचने क्रूरे च । विपक्ष-
वीक्षणाज्जग्रे रक्ताक्षो राक्षसेश्वरः । चकोरे महिषे पारापते च । क्षणं कौतुकस-
क्ताक्षे रक्ताक्षो वीक्ष्यते न कैः ॥ 736 ॥

[रौहिण्य] मृगो मृगभेदः । यथा । कृष्णसाररुद्रौहिषाकुलं केकिकोकिल-
कुलारवावृतम् । कच्चूर्णं तृणजातिः । यथा । योपासख [?] स्वपिपि रौहिण्यका-
यमाने । मत्स्ये मत्स्यभेदे । अदृष्टातिशयो नित्यानुभूतं बहु मन्यते । मन्यते
रौहिण्यस्तुप्यंश्चुण्डीमपि महोदधिम् ॥ [विदलेप] वियोजनं पृथग्भावमात्रम् । वि-
धुरमिद्वस्तुवियोगः । वियोजने । Ra. 13, 23 । विधुरे । Pa. 3679 ॥
[शुश्रूषा] उपासनायाम् । Ku. 3, 60 । श्रवणेच्छायाम् । H. 310 ॥ 737 ॥

[संहर्ष] स्पर्धायाम् । Śi. 5, 19 ॥ [समीक्षा] द्वयोः । स समीक्षावि-
चक्षणः ॥ 738 ॥

अथ सान्ताः ॥ [अलस] द्रुमभेदो शाकवृक्षः [sic] ॥ 739 ॥

[उच्छ्वास] प्राणनं जीवनमायुरित्यर्थः श्वासः पवनश्च सितं तयोर्यथा । देहा-
न्तर्यावदुच्छ्वासस्तावद्धर्मं विधेहि भोः ॥ [उत्तंस । वतंस] अवतंसोपि । शेखरः
शिरोमाल्यं कर्णपूरः कर्णभरणम् । द्वयोर्यथा । Pa. 1017 ॥ वतंसः शेखरे ।
उष्णागमे नववतंसितमक्षिकानां स्नानानुवासितविकुञ्चितकुन्तलानाम् । कर्णपूरे ।
वतंसयन्ती नयनं मृगाक्षी कटाक्षलक्षैर्मुहुरीक्षते माम् ॥ अवतंसो द्वयोर्यथा ।
Ku. 1, 55 ॥ 741 ॥

[कनीयंस्.] अनुजेतियूनि च । Ra. 12, 34 ॥ [कीकसम्] यथा ।
An. III, 39 ॥ 742 ॥

[तामस] द्वयोः । दुश्चेष्टितैर्नजैरेव तामसो हि मलीमसः ॥ [तामसी]
निशायाम् । K. Pr. 134, 7 ॥ [त्रिलोतस्] सिन्धुभिन्नदीविशेषः । यथा ।
विस्तरिन्नोतसस्तीरे संक्रीडन्ते मृगीदृशः ॥ 743 ॥

[दिवौकस्] चातके । क्रियते नीरदैरेव वितृष्णत्वं दिवौकसाम् ॥
[दीर्घायुस्] जीवको दीर्घजीवी यथा । दीर्घायुर्मज्जतेन्धयष्टिपदवीं श्रीनाशिराजः
कविः ॥ 744 ॥

[नभस] गगने । वृक्षा ध्वनन्ति नभसंगमसंगमेन । अत्र हि नभसेन गगनेन
गच्छन्ति नभसंगमः पक्षिणः ॥ [पनस] कण्टकस्तीक्ष्णामो वृक्षावयवः ।

रोमान्धो वा ॥ [प्रचेतस्] मुनौ । प्राचेतसेन जगदे रघुवीरवृत्तम् । अत्र हि प्राचेतसो मुनेरपत्यं प्राचेतसो वाल्मीकिः ॥ 745 ॥

दृष्टे । प्रचेता बलभे दृष्टे को हि न स्यात्प्रचेतनः ॥ [बीभत्स] विकृते । R. S. I, 1 । क्रूरे । कथं वा बीभत्सं चरितमिदमार्येण विहितम् । रसे पार्थे च । बीभत्सोप्यतिवीरः पार्थोपार्थप्रवृत्तिः स्यात् । घृणात्मा जुगुप्सात्मकः । यथा । बीभत्सः कच्छदेशोयमच्छमलशतैर्वृतः ॥ 746 ॥

[बुक्सी] कालिका योगिनी । नीली ओषधिः ॥ [बुक्स] द्वयोः । भवन्ति बुक्सा एव ब्रह्मस्त्रीभूषणघातकाः ॥ [रभस्] वेगो रंहस्त्वरा वा । रंहसि । Si. 16, 18 । त्वरायाम् । Sp. 2122 । हर्षे । आलिङ्गितः सरभसं तरला-
यिताक्षया ॥ 747 ॥

[राक्षसी] द्वयोः । दुःखाकरोति नो केयामुद्वच्छन्तीह राक्षसी । तद्गवादिष्वपि मद्धः । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । राक्षसीमकृत रक्षितप्रजस्तेजसाधिकविभीषणां पुरीम् ॥ [रोदस् । रोदसी] त्रिष्वपि । रोदःकुक्षिभरिध्वनैर्दध्वने विजयानकैः ॥ रवः ° V. S. 57 ॥ रोदसीत्यव्ययमपि ॥ [लालस्] याज्ञायां तृष्णातिरेक औ-
त्सुक्ये च । सागताश्च विषयेषु लालसा वर्तते त्वयि सदेव लालसा । बुद्धिरस्ति नवचञ्चलालसा प्राप्तसारपरिवित्कलालसा [?] ॥ अत्र प्रथमो याज्ञायां तृष्णा-
तिरेके च द्वितीयस्त्वौत्सुक्ये ॥ 748 ॥

[वरीयस्] भेदेति युनि च । अस्मिन्स्वयंवरे देवि वरीयांसं वरं वृणु । अति-
विस्तीर्णे । उर्वी मही वारि ततो वरीयो वरिष्ठमाकाशमतोपि तत्त्वम् ॥ [वायस्]
श्रीवास्तवाचि पायसशब्दस्य वाजपादित्वाद्वाच्यम् ॥ अगरौ श्रीवासे च । वायसः
कायसौगन्ध्यं विधत्ते धनिनां क्षणात् ॥ 749 ॥

[वाहस्] मुनिशृण्णे वाच्यलिङ्गः । तत्राजगरे च । निरुत्साहे शयालौ च वाहसे
साहसं कुतः ॥ 750 ॥

[विहायस्] पक्षिणि पुंति ॥ द्वयोः । क्षीणाहिमानेन ययौ विहायसा विहा-
यसामीश इयमित्युक्तिः । तुल्यां च कीलेन तनाविहायना त-चमाभयद्वनी [?] ॥
[श्रीवास्] त्रिष्वपि । श्रीवासो वासवस्यापि बल्लभः किं पुनर्नृणाम् ॥ 751 ॥

[सगाम] समर्थना समानिः । यथा । शास्त्रसमासेषि मङ्गलं कार्यम् ।
संक्षेपे । प्रौढिर्प्राप्तसमासौ च साभिप्रायत्यमेव च ॥ 752 ॥

[सप्तार्चिस्] पुंसि । क्रूरनेत्रः शनैश्चरः । द्वयोः । यस्मात्संतापकोप्युच्चैः सप्तार्चिश्चर्यते जनैः ॥ [साधीयंस्] द्वयोः । किमत्र साधीय इति प्रयत्नाद्विकार्यकार्यं गुरुकार्यमर्थैः ॥ [साहस] दुष्करं । न साहसमनाकृष्य नरो भद्राणि पश्यति ॥ 753 ॥

अविमृश्य० । Nag. 29 । धाष्ट्र्ये । उद्यता जयिनि कामिनीमुखी तेन साहसमनुष्ठितं पुनः ॥ [सारसः] इन्दौ । सिञ्चतीव सुधासरैः सारसः सरसैः करैः ॥ [सुमनस्] चतुर्ष्वपि । मालतीविमुखश्चैवो विकासी पुष्पसंपदाम् । आश्चर्यं जातिहीनस्य कथं सुमनसः प्रिया ॥ 754 ॥

[सुरस] पर्णासो गुल्मभेदोर्जकविशेषः । तत्र स्त्रियामित्यन्ये ॥ 755 ॥

अथ हान्ताः ॥ [आग्रह] आसङ्ग आसक्तिः ॥ सर्वेषु यथा । नृत्येषु विहितापहः ॥ [आरोह] दैर्घ्यमायामः । उच्छ्रय ऊर्ध्वमानं यथा । K. K. S. I, 59 ॥ 756 ॥

गजारोहे । Śi. 18, 56 । गजेत्युपलक्षणं तेन अश्वारोहेपि यथा । आरोहमाकृष्य महाप्रयत्नं विवेक्ष्य शीघ्रं परसैन्यमश्वः ॥ तरोरधःस्कन्धेपि मद्भुः । यथा । Su. 791 ॥ [कलह] भण्डनं राटिः [?] । यथा । Su. 66 । समरे संग्रामे । Śi. 17, 50 । राट्वा देशविशेषः ॥ 757 ॥

[कटाह] कूर्मपृष्ठे । न्यञ्चत्कूर्मकटाहकोटिविचलद्रुमागसंक्षोभितः । कर्परे । स्फुटितघटकटाहैर्दुर्गमः कूपमार्गः । तैलादि० । Sp. 802 ॥ [दात्यूह] कालकण्टको जलरङ्गुः । चातको बप्पीहः । द्वयोः । B. I, 63 ॥ 758 ॥

[नवाह] नवः प्रत्यगो वासरो नववासरः ॥ [निर्यूह] द्वारि । निर्यूहपथैर्दुर्गतले निपण्णा । निर्योसे । पञ्चकोलकनिर्यूहः । शेखरो गृहादेर्वर्हिर्निर्गतं दाहयथा । Śi. 3, 55 । शेखरोवतंस इति मद्भुः । यथा । सरसकुसुमचित्रव्यूहनिर्यूहद्वयद्युतितरललामाम्लानशोभोत्तमाङ्गः । नागदन्तके । निर्यूहकोलम्बिततारहारैः ॥ 759 ॥

[निरूह] निश्चितमिति भावे कर्मणि वा क्तः । तर्को वितर्कः । तयोः । हेघो निरूहं कुरुते कलादः । वस्तेरपानस्य भेदे वस्तिविशेषः ॥ [निग्रह] बन्धक आधिः । यथा । धनिकस्याधमर्णेन क्रियते निग्रहं गृहम् । भर्त्सने तर्जने । M. R. V, 10 । भर्त्सनेन दण्डोपि लक्ष्यते ॥ [दग्रह] किरणे । प्रपदा पहराजस्य तमसां निग्रहक्षमाः ॥ 760 ॥

तुलासूत्रे । प्रमहकलया ण्यं कलयन्ति वाणिजापदपरे [?] । सुवर्णहलिपा-
दपः कृतमालवृक्षः । बन्धने । प्रत्यर्थिप्रमहोकारि कारायां तेन भूभुजां । बन्धां
हृदहतस्त्रियाम् । साधयन्त्यभिमानं हि परस्त्रीहरणानृपः [sic] । मानिनां तूत्रिका
[sic] कापि न प्रमहकलवतां ॥ [प्रवाह] व्यवहारे । लोकप्रवाहं नोत्क्रामेन्न
शौण्डीर्यं समाचरेत् ॥ 761 ॥

[प्रवाह] तुला° । तोलयन्ति जनाः पुण्यं प्रमाहेण गृहे गृहे । दृष्टमात्रं तु
दृष्टैव विरलास्तोलयन्त्यलम् ॥ वृषादीनां बन्धने । प्रमाहायेण संगृह्य शिथिलं
क्षेडनारवैः । साधु वल्लभपालोयं विवर्तयिषते हयम् ॥ 762 ॥

[वराह] नाणकं रूपकादि । मेघो जलदः ॥ 763 ॥

[वाराही] मातरि मातृभेदे । वाराही घनघोरघर्घरवा ऐन्द्री च वचायुधा ॥

[विदेह] मिथिले । Ka. 11, 36 ॥ [विग्रह] युधि शरीरे च । V.S. 7 ।
विस्तारे । आचष्टे विग्रहेणापि समये संग्रहेण च । यः शिष्यबुद्धिमालक्ष्य स
गुरुर्गुरुसत्तमः ॥ प्रविभागो वाक्यसमासाद्यारम्भकपदसमूहः । यथा । अधिप्र-
हागतादिस्था यथा प्रामादिकर्मभिः । क्रिया संबध्यते तद्वृत्तपूर्वादिषु स्थिता ॥ 764 ॥

[संग्रह] बृहतः शास्त्रादेरुद्धारः साराकर्षणं बृहदुद्धारः । यथा । क्रियते
सारसंग्रहः Kāś. I. v. 1 । ग्रहः स्वीकारः । यथा । शरदि समग्रफलानां कर्तव्यः
संग्रहो धनिभिः । संक्षेपे । आचष्टे° s. 3, 764 । संक्षेपेपि मद्भुः । यथा । धन-
संग्रहेण किं ते यदिह न भोगाय नैव दानाय ॥ 765 ॥

[सुवह] यथा । सुवहो हि बलीवर्दः कस्य न स्यात्सुखावहः ॥ [सुवहा]
सर्वेषु । परोपकारसद्बुद्धिरचित्तेष्वपि दृश्यते । उदीयुः कर्तुमारोग्यं सुवहानिषण
यतः ॥ 766 ॥

इत्याचार्य° त्रिस्वरकाण्डस्तुतीयः परिपूर्णः ॥

अथ चतुर्थं चतुःस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [अङ्गारक] वि-
प्यपि । अङ्गारकं विजानीयात्तत्राङ्गारकरोचिषम् ॥ [अङ्गारिका] द्वयोः ।
अङ्गारिकाः पश्य पुरोपकण्ठे ॥ 1 ॥

[अलिपक] द्वयोः । अलिपककुलजल्पैरागुहाधेय पान्यान् ॥ [अलमक]
पदाक्षरे मङ्गुके च । अलमलमकश्चेतो हर्तुं स्वसौरभभेभवात् ॥ [अदमन्तक]
मानुकाच्छब्दो वृक्षः । यथा । M. M. 305, 1 ॥ 2 ॥

चुष्ट्यान् । अदमन्तकान्तिकचलाचलकुम्भदासी । तृणेषु तत्र तु पुंसि यथा ।
मुष्ता लाभे तु कर्तव्या कुशादमन्तकबल्वजैः । यदाह मूढः । अदमन्तकं भवे-
चुष्ट्यां ना वृक्षतृणभेदयोरिति ॥ [आक्षेपक] त्रिष्वपि । रजति जनमनांसि
क्षिप्रमाक्षेपकोयम् ॥ [आकल्पक] तमोमोहाभ्यां हृ [?] ग्रन्थिस्तमोमोहग्रन्थिः ।
त्रिष्वपि । आकल्पकं कल्पयते मृगाक्षी ॥ 3 ॥

[आखनिक] त्रिष्वपि । राजन्नाखनिकाः खनन्ति नगरं शून्यं त्वदीयवि-
षाम् ॥ [उत्कालिका] हेतोत्कण्ठयोः । Ratn. 300, 25 । तरंगे । Śi.
3, 70 ॥ 4 ॥

[एडमूक । अनेडमूक] द्वयोः । एडमूक कथमेडमूकता न व्यधापि
[?] विधिता तवाधुना । अनेडमूका भृयाद्युस्ते येषां त्वयि मत्सरः ॥ 5 ॥

[काकरूक] पट्स्वपि । के चात्र निन्दन्ति न काकरूकम् ॥ 6 ॥

[कुरवक] शोणाम्लानो वृक्षः । यथा । कुरवक कुचाचातक्रीडाद्युत्थेन ° Su.
2564 । अरुणा पीता चेति अरुणशिष्टिका पीतशिष्टिका चेत्यर्थः ॥ 7 ॥

[कोशातकी] ज्योत्स्नीपटोलिकायाम् । Śi. 12, 37 ॥ 8 ॥

[कौलेयक] द्वयोः । कौलेयकः किल भवेन्नजमर्बुमक्तः ॥ [कौमुदिक]
दाम्बिके । जह्वा च [?] बालचरिताध्यनि साधुवृत्त लुण्ठाककौमुदिककर्मस्य
धार्मिकेषु ॥ 9 ॥

[गुणनिका] दून्याङ्को विन्दुः । नर्तनमिति भावे आधारे वा अनङ् । तत्र
यथा । प्रेरुद्गुणा गुणनिकागतिकाः भवन्ति । पाठ° । Śi. 2, 75 ॥ [गोमेदक]
काकोलं विषम् । पक्षक गन्धद्रव्यम् ॥ 10 ॥

[चण्डालिका] किदरा चण्डालयादिवम् ॥ [जैवानृक] रजनीकरे ।
पर्यायस्थितिपालपट्कगनी [?] जैवानृकः श्मापने ॥ 11 ॥

आयुष्मति । बालोस्तु जैवानृकः ॥ 12 ॥

[तिक्ताग्राक] द्वयोपि वृक्षाः ॥ [दन्दशूक] कृष्णिनि । Śi. 20, 59 ।
रसति । इषुमति रसुमा ॥ [?] दन्दशूकश्लिषांघौ ॥ 13 ॥

[दलादक] गदत्तरो वृत्तरः ॥ 14 ॥

पश्री औपधिः ॥ [नियामक] नियन्त्रि वाच्यनिद्रः । पांचयागे निश-
मकः । द्वयोः । नेत्रभेदनियामक एतु नक्तदुःशृङ्खल पांचरम् ॥ [निधारक]
रैरे वाच्यनिद्रः । त्रिष्वपि । निधारकभावनसामिपलम् ॥ 15 ॥

[प्रचलाक] त्रिष्वपि । काले बलाहकाकीर्णे काकेभिः प्रचलाकिनाम् । प्रचलाक्यः पलायन्ते प्रचलाकैरिवादिताः ॥ 18 ॥

[प्रकीर्णक] चामरे । Śi. 12, 17 ॥ [पिप्पलक] चूचुके । नीलपिप्पलकौ स्तनौ ॥ [पिण्डीतक] त्रयोपि वनस्पतयः ॥ 19 ॥

[पुण्डरीकम्] सिताम्बुजसितच्छयोः । शान्ते° Ra. 18, 7 ॥ 20 ॥

[पुण्डरीकः] गणधरः श्रीकृष्णमनाथस्य यथा । अन्यतश्च प्रतिष्ठाशुरपरे-
द्युर्जगद्गुरुः । गणभृत्पुण्डरीकं तं पुण्डरीकमिवादिशत् ॥ व्याघ्रे । तेन° Ra.
18, 7 ॥ [पुष्पलक] कीलकगन्धमृगयोः । सीम्नि पुष्पलको हतः c. Bh. Pā.
2, 3, 36 ॥ 21 ॥

[बलाहक] दैत्ये । बलाहकं दैत्यरिपुर्जघान ॥ 23 ॥

[वर्वरीक] महाकालः किंपाकः ॥ 24 ॥

[भ्रमरक] गिरिके । V. Ś. II, 9 । चूर्णकेशो ललाटस्थोलकः । तत्र पुंस्त्रीवः ।
मधुव्रते स्त्रीपुंसः । तयोर्यथा । वीक्ष्यन्ते वनितालता भ्रमरकैर्भ्राजिष्णुविजिष्णुना
[sic] ॥ [भयानक] रसधर्वणीयतां गतः स्यायिभावः । यथा । विकृतस्वर-
श्रवणादिविभावं करकम्पाद्यनुभावं शङ्कादिव्यभिचारभयं [?] भयानकः ॥
[भट्टारक] राज्ञि । परमभट्टारकः श्रीकुमारपालदेवः शासनं प्रयच्छति । मुग्धो ।
भट्टारकः श्रीगौतमः । सुरे । आम्नासीत्स्वपरिभ्रमं सफलयञ्भट्टाविशुद्धात्मने
यस्मै भाष्यमहार्णवं स भगवाञ्श्रीशेषभट्टारकः ॥ 25 ॥

[मरुचक] पुष्पभेदे । यतो रुचिरे स्त्रीणां चैत्रे मरुचकजः । फणिज्ज-
के । नवमरुचके वर्तते पुष्पकार्यम् ॥ 26 ॥

[मृष्टेरुक] दानशौण्डेतिथिद्विषि च । न नाम नामसाम्येन स्वभावसमता
मता । इदौ मृष्टेरुकाद्यौ हि दानशौण्डातिथिद्विषौ ॥ [रतादिक] त्रिष्वपि ।
रतादिके रतादिकं कृत्वा न्यस्येद्रतादिकम् ॥ 28 ॥

[राभरद्ध] नासीरममयानम् ॥ 29 ॥

[लालाटिक] प्रभोर्भावादर्शनि । सौख्यमुपक्रियिषौ धिषणो नदीप्याः सौस्ना-
तिकः सकलदैत्यमहत्तरथ । लालाटिका तदपरे मरुताश्रितारा यस्याभियंकर मनुष्य
किमप्यु मुग्धम् ॥ प्रभोर्भावदर्शनि चेति पाठः । भावदर्शो अभिनायपेक्षगतत्वरः ॥
[लज्जीन्द्रक] परस्त्वभूतेन म्प्राप्तेन यो लेखं लिखति तस्मिन्निवर्त्यः ॥ 30 ॥

[वर्तरूक] काकनीलो वृक्षभेदः । जलाघटः सजलकूपः । नदीभेदेऽपि ॥
[वराटक] कपर्दके स्त्रीपुंस इति दुर्गमद्वौ ॥ 31 ॥

[विनायक] विघ्ने । अभयसि प्रवृत्तानां कापि यान्ति विनायकाः ॥ 33 ॥

[विशेषक] विशेषाधायके । गुणो गुणविशेषकः ॥ 34 ॥

[वृहत्तिका] ऊरुः सक्थि । वस्त्रभेदे । Ki. 5, 45 ॥ [वैतालिकं] खेडुन
क्रीडया तालः ॥ 35 ॥

[वैनाशिक] क्षणिके । वैनाशिकं जगदिदं निगदन्ति सन्तः ॥ [वैदेहक]
घाणिजके । गृहपतिवैदेहकतापसव्यञ्जनाः प्रणिधयः । शूद्रतो वैश्यापुत्रे । वैदेह-
कानां कृषिगोरक्षादिकर्म ॥ 36 ॥

[शालावृक] त्रिष्वपि । भीरुः शालावृकेभ्यो यः स कार्यं किं तु साध-
येत् ॥ 37 ॥

[संघाटिका] युग्मे । संघाटिका घटयतां शिवयोः शिवानि ॥ 38 ॥

[सैकतिकम्] मातृयात्रा मातृणां ब्राह्म्यादीनां यात्रा उत्सवः ॥ [सैक-
तिकः] वाच्यलिङ्गः । क्षेपणिकः कर्करादिः । संन्यस्तस्यक्तसङ्गः । भ्रान्तिजीवी
सदेहजीवी ॥ 40 ॥

अथ खान्ताः ॥ [इन्दुलेखा] इन्दुखण्डके । इन्दुलेखेय या वक्रा संधेय
क्षणरागिणी । गुडूचीसोमलते ओषधी ॥ [पञ्चनख] कच्छपः शशकादीनामुप-
लक्षणं यदाह । पञ्च पञ्चनखा भस्या [c. Bh. I, 5, 16] ब्रह्मक्षत्रस्य राघव ।
शशकः कल्यकः [sic] द्वाविद्गोषा कूर्मश्च पञ्चमः ॥ 43 ॥

[शशिलेखा] वृत्तभेदचन्द्रलेखयोः । कलयति पाण्डुरभावं तव विरहे सुतनु
सा सुभगा यथा दिवसादौ गलितरुनिः शशिलेखा । वाकुची वर्षरिका ॥ 45 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अपवर्ग] क्रियावसाने । Ki. 1, 14 ॥ 46 ॥

[अभिपङ्ग] आक्रोशे । कोषाभिपङ्गवि- उत्सकलाङ्गसंधिः । शपथे । गच्छात्
तस्मादभिपङ्गसङ्गात् ॥ [उपराग] राहुमस्ता° । उपरागक्षणे वृत्तमक्षयं दक्षि-
णादिकम् ॥ 47 ॥

शेषेषु यथा । कस्योपरागतलितं न विरागहेतुः ॥ [उपसर्ग] भादौ । Si.
10, 15 ॥ 48 ॥

[छत्तभङ्ग] नृपक्षये । रत्नन्यामिन्द्रनापेन छत्तभङ्गं विनिर्दिशेत् ॥ [दीर्घा-
ध्वग] इयोः । दीर्घाध्वगानां हि किमय दूरम् ॥ 49 ॥

[समायोग] संयोगो द्रव्ययोरुपश्लेषः । समवायो नैयायिकप्रसिद्धः संबन्धविशेषः । विष्वपि । दुर्लभो हि समायोगे समायोगो हितैषिणाम् ॥ 50 ॥

अथ चान्ताः ॥ [जलसूचि] कङ्कः पक्षी ॥ [मालिमुच] तस्करे । 16, 52 ॥ अथ जान्ताः ॥ [कश्मीरज] कुष्ठं गन्धद्रव्यम् । पौष्करं पुष्कमूलम् । कुङ्कुमे । Śi. 11, 53 ॥ 52 ॥

[क्षीराब्धिजः] यथा । क्षीराब्धिजस्य तुलनां ललनामुखानि ॥ [क्षीराब्धिजा] यथा । क्षीराब्धिजा न स्थिरतानुपैति ॥ 53 ॥

[ग्रहराज] इयोः । अस्मिन्विग्रहराजे [i. e. Vighraharāje and vi-gra-harāje; Mkh., C.] काले कथक्षुषामुदयः ॥ [जघन्यज] नीचेपि नीचस्तयोर्यथा [sic!] । तत्किं करोपि दुर्बुद्धे यत्कुर्वन्ति जघन्यजाः [This is the example for शूद्र and नीच in Mkh.] ॥ [द्विजराज] शेषे तार्क्ष्ये च । अध्यास्य विष्णुद्विजराजपृष्ठम् ॥ द्विजेपि ॥ 54 ॥

[धर्मराज] सुगते श्राद्धदेवे च । धर्मराजपरिकल्पितरीतित्यक्तदोषनिचयाः खलु सन्तः ॥ 55 ॥

[भारद्वाजी] वनोद्भववमनीवृक्षे ॥ [भृङ्गराज] विहगान्तरं धूम्याटः । मधुकरे । राजन् राजीवराजीयं भृङ्गराजैर्विराजते ॥ 56 ॥

[राजराज] इन्द्रे । सपदि कुमुदराजी राजराजेन रेजे ॥ [सरुत्तमज] इयोः । सकृत्पञ्चानामपि वंशवृद्धिः ॥ 57 ॥

अथ टान्ताः ॥ [करहाट] पद्मकन्दे । सुवटितकरहाटांस्त्रोडिभिस्त्रोटयन्ति ॥ पुष्पविशेषेपि ॥ 58 ॥

[खञ्जरीट] फलकेपि ॥ 60 ॥

[गाढमुष्टि] इयोः । कोशामुक्तो गाढमुष्टिर्न किञ्चित् । प्रभृतिशब्दात्पुरिकादौ ॥ [चक्रवाट] क्रियाया भारोहः प्रकर्षः ॥ 61 ॥

[तुलाकोटि] इयोः । Vik. Ch. 8, 8 ॥ 62 ॥

[प्रतिशिष्ट] प्रत्याख्याते । अप्रियाणि वदन्त्येव प्रतिशिष्टोपि दुर्जनः । शेषिते । Śi. 16, 1 ॥ 63 ॥

[परपुष्टा] यथा । इष्टा नैव विशिष्टानां परपुष्टा सकुटुनी ॥ [यर्कराट] यर्करं तपणमादित्यमदति यर्कराटः । यर्करेण नर्मणा पाटति यर्कराटः ॥ 64 ॥

[शिपिविष्ट] दुधर्मा निधर्मापिशिश्नः । विष्णावपि । विष्णुपिनाकिनोः ।
शिष्टानां शिपिविष्ट विष्टपपते भूयास्त्वमिष्टप्रदः ॥ 65 ॥

[श्रुतिकट] प्राञ्चलोहं लोहविशेषः ॥ अथ वान्ताः ॥ [कलकण्ठ] पिके
पारापते हंसे च । प्रियतमावदनेन्दुविलोकितासुहितः कलकण्ठयुया नयः [?] ।
प्रतिमुहुः प्रतिगत्य नभस्तलाहलति याति चलत्यथ यात्यधः ॥ कलध्वनौ वाच्य-
लिङ्गः । यथा । कलयति कलकण्ठः पञ्चमं रागराजम् ॥ 66 ॥

[कालकण्ठ । नीलकण्ठ] शीतसारो वृक्षः ॥ 67 ॥

[कालपृष्ठम्] कितं [?] कालपृष्ठे विष्टेष्टप्रष्टगणः कुतोपि ॥ 68 ॥

[सूलकण्ठ] द्विजन्मनि । किंपाककण्ठैः शठसूत्रकण्ठैः ॥ 70 ॥

अथ डान्ताः ॥ [वातखुडा] पिच्छिलः स्फोटः पिच्छिला स्फोटिका । वामा
स्त्री ॥ अथ डान्तः ॥ [अध्यारूढ] समारूढे । अध्यारूढे गुरपरिवृष्टे स्कन्ध-
मैरावणस्य ॥ 73 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अङ्गारिणी] भास्करस्यक्तदिगित्युपचारात् । यथा ।
Hār. 43 ॥ [आर्यवण] शान्तिगृहेषु ॥ [आरोहण] प्ररोहणे उद्गमे ।
अपामोर्धं मेघः किरति हरितारोहणकृते ॥ 74 ॥

समारोहे । Ku. 1, 39 । सोपाने । आरोहणेषु विनरन्ति सदैव हंसाः ॥
[उद्धरण] उत्तय ऊर्ध्वनयनं कृपादिभ्यो जलादेः । यथा । M. N. (1886)
VIII, 56 । भुक्तो जिज्ञते वान्ताच्चे । अस्मात्किमुद्धरणलब्धमृतेस्त्वयैव गर्वाभिरं
यद सखे ननु निस्त्रपोसि [Mkb. अस्मात्समुद्धरणलब्धमृतेस्त्वयैव गर्वा कथं यद
सखे ननु निस्त्रपोसि] । उन्मूलने । Sp. 1506 ॥ [उन्मेषण] उदन्मने ।
उन्मेषणं वारिषटस्य कूपान् ॥ 75 ॥

[कामगुण] त्रिगुणः । पण्याङ्गनाः कामगुणैर्मुग्धिन्यः ॥ [कार्यापण]
कार्पिको विशत्यधिकैकपञ्चाशच्छतसंख्यो वराटकमानविशेषः । इयोः । कार्याप-
णोपि कृपणस्य हिरण्यकोटिः ॥ 76 ॥

[दाक्षायणी] उमायाम् । दाक्षायणीविभ्रमदर्पणभि दानेन्दुरगष्टं भारतः
पुनातु । भेषु । An. VII, 67 । रोहिणी गौः ॥ 79 ॥

[निःसरण] विर्गमे । Sp. 3413 ॥ [निःसरण] निःसारो जीपिका तस्य
उपाये च यथा । रणे निस्तरणं तेषां तेषां दानस्तृणं नृणाम् । तरणे । गतास्ती-
रनिपिनिस्तरणाय कायः ॥ 81 ॥

[निरूपण] विचारावलोकनयोः । कलादा एव जानन्ति कार्पापणनिरूपणम् । निदर्शनं दृष्टान्तः ॥ 82 ॥

[प्रकरण] प्रस्तावे । प्रकरणमथितं [०कथितं Mkh.] वाक्यं भवति हि संसिद्धये पुंताम् । रूपके । An. VI, 48 । कीर्णेषु यथा । पुष्पप्रकरणरुचिरे । [प्रवारण] काम्यस्य वस्तुनो दानं काम्यदानम् । कामनापूर्वं दानं स्वेच्छया त्यागः काम्यदानमित्यमरः [?] ॥ 83 ॥

[पर्वरीण] घृतकम्बल उत्तरायणे शिवलिङ्गस्य घृतपूजा ॥ [परायण] त्रिष्वपि । परात्परतरं यान्ति नारायणपरायणाः ॥ 84 ॥

[पारायण] कात्स्न्यमत्र कात्स्न्येन वचनं यदाह । Hal. 2, 246 । तत्र यथा । धातुपारायणम् । पारगतौ । भवतु भवपारावारपारायणाय । सङ्गे संबन्धे । M. Ch. I, 14 ॥ 85 ॥

[मीनाम्रीण] दर्दरास्रो वृक्षभेदः ॥ [रागचूर्ण] खदिरे । रागचूर्णवनं पश्य । मकरध्वजे । श्रीरागचूर्णभियम् ॥ 87 ॥

[रेहिहाण] अम्बरं नमः ॥ [वारवाण] कूर्पासः कञ्जुकः कवचं वर्म द्वयोर्यथा । Ra. 4, 55 ॥ 88 ॥

[विदारण] भेदने । Sp. 4746 । शेषयोः । सुदुष्करं वैरिविदारणं शरैः ॥ 89 ॥

[शिखरिणी] वृत्तभेदे । हरन्सर्वाम्भोजभियमविरतं सिन्धुपतिना कृतार्या-स्तन्वाना निशितमसिविशोतमसम् [sic] । सुभांशुस्त्वङ्गंशे त्वमिव जयसिंह-क्षितिपते कलापूर्णः पद्मोदयशिखरिणीहाभ्युदयते [with pāda 1 c. Vā. Al. IV, 180] ॥ शेषेषु यथा । शिखरिणीरमणीयशिरोमणिः ॥ 90 ॥

[संसरण] असंवाधनमृगतौ । एतत्संसरणं विलोक्य भवतो याताः क्षयं शत्रवः ॥ 91 ॥

संसारे । कोस्मिन्संसरणे धिवेकविशदो यातो रतिं सज्जनः । नगरस्योपनि-र्गमो घण्टापथः । तत्र समरारम्भे च । यान्ति श्रुतं संसरणेषु बोधाः ॥ [नस्तिकर्ण] हस्तिकर्णे संरणोऽयम् ॥ 92 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अवदात] विमले । सत्यावदाते वनसि त्वदीये । मनोज्ञे । अवदातमुत्ताम् । सिते । B. II. 67, v. 29 । पीने । जयति कनकावदानः कृष्ण-जटामुहुटमण्डितो मृषमः ॥ [अवसित] गते । अवसितं मान्यम् ॥ 93 ॥

ऋद्धे । धनेनावसितः । ज्ञाते । अवसितमन्त्रो राजा । अवसाने भवो नयने
 प्रव्यतेयनमिति [?] न्यायादवसानं गते यथा । अवसितमन्त्र ° M. M. 160, 5 ॥
 [अवगीत] अपवादे क्लीवे । विगर्हिते । Ki. 2, 7 । मुहुर्दृष्टे । अवगीतं नृत्तम् ।
 अपवादे । यदि परस्त्रियं न त्यजसि तर्हि अवगीतं ते भविष्यति ॥ [अत्याहित]
 इयोः । धिग्धिक् शान्तं प्रतिहतमिदं तीव्रमत्याहितं नः ॥ 94 ॥

[अभिज्ञात] त्रिष्वपि । अभिज्ञातभवेन तेन सा यदि युज्येत हि दैवयोगतः ॥
 [अभिनीत] संस्कृते । अभिनीतः काव्यार्थः प्रायः शिक्षाविधिप्रसरेः । वागादिना
 अभिनयविषयतां नीत इत्यर्थः ॥ 95 ॥

[अभियुक्त] परिरुद्ध आक्षिप्तः । यथा । अभियुक्तो रणोद्युक्तैर्बलतेभिर्मुखं
 भटः । तत्परे आसक्ते । युक्तोभियुक्तो जनः ॥ [अन्तर्गत] विस्मृते । अन्त-
 र्गताणि शास्त्राणि दौर्गत्येन गरीयता ॥ 96 ॥

[अवध्वस्त] अवचूर्णिते । शकैरवध्वस्तशिलातलेषु ॥ 97 ॥

निन्दिते । एतैरवध्वस्तविहस्तमानसैः ॥ [अभिक्षिप्त] निक्षिप्ते । अभिक्षिप्ते
 भारे वहति करभो योजनशतम् ॥ [अपचिति] व्यये । गृहेपचितिसंकटे कटु
 रटत्यसौ गेहिनी । पूजायाम् । प्रभवः पयोधिरपचितिरीश्वरभवनेषु रत्नानाम् ।
 तानौ । विभवापचितौ चिन्ता मोचिता हि विपश्चिताम् । निष्कृतिर्निष्क्रयः ॥ 98 ॥

[अभिशस्ति] स्तुतावपि मद्भूः । त्रिष्वपि । अभिशस्तिं प्रकुरुते यस्य शत्रुः
 बुद्धयथा ॥ 99 ॥

[उपाहित] आरोपिते । उद्ग्रेपाहितदिद्वयरश्मिचयो पातः स देशान्तरम् ।
 अनलोत्पाते । उपाहितोत्पन्नभियोतिषिरूपाः ॥ 100 ॥

[उद्धिखित] इयोः । टद्धैरुद्धिखिताः स्फुरन्ति हृदः ॥ [उपरक्त] व्यस-
 नातुरे । वैशेषरक्तहृदयस्य हिताहितास्ते ॥ 101 ॥

अनुरागेपि [sic; read आत्तरागे °] मद्भूः । यथा । एतन्मे निरसं
 पुनोति हृदयं कामोपरक्तं मुखम् ॥ [उपचित] समाहिते । शमोपचितमावसः ।
 दिग्धो मांसलः । तत्र रुद्धे च यथा । Me 102 ॥ [उज्जृम्भित] उत्फुल्ले ।
 Sp. 1102 । वेष्टिते । उज्जृम्भितं कान्तिकम् — पश्य ॥ 102 ॥

[उद्गाहित] उपन्यसे । उद्गाहिता सन्ति शम्भुसिद्धिः ॥ [उपमानि]
 विन्यापि । कृनोपमानि स गुणे सराणि ॥ 103 ॥

[ऐरावतम्] यथा । Ra. 1, 36 ॥ [ऐरावती] इयोः । ऐरावती चेत्स्य-
रतामुपैति ॥ 105 ॥

[कलधौतम्] इयोः । कलधौतभित्तिषु शशी विराजते ॥ [कलधौतः]
वाच्यलिङ्गः । यथा । गीयन्ते कलधौतकण्ठकुहरैर्देवैर्यशांसि प्रभोः ॥ [कुहरित]
विष्वपि । भ्रुत्वा भ्रुत्वा कुहरितमगी पान्धसार्थाः स्मरन्ति ॥ 106 ॥

[कृष्णवृन्ता] इयोः । कृष्णवृन्ता वने भान्ति मधुपवृन्तसंनिभाः ॥ 107 ॥

[गन्धवती] मुरा ओषधिः । चतुर्ष्वर्येषु । एतां गन्धवतीं पश्य व्यासनि-
र्मासितान्तिकाम् ॥ [चन्द्रकान्तम्] यथा । उच्छिन्नैश्चन्द्रकान्तैः ॥ 108 ॥

[चर्मण्वती] कदल्याम् । चर्मण्वतीस्तम्भनिवद्धतोरणम् ॥ [चिलगुप्त]
इयोः । M. R. I, 20 ॥ 109 ॥

[दिवाभीत] काकरिपुर्धूकः कुम्भिलधौरः । तयोर्वथा । Ku. 1, 12 ॥

[दिवाकीर्ति] त्रिष्वपि । अन्विष्यते दिवाकीर्तिरपि कार्यार्थिभिर्नरैः ॥ 110 ॥

[धूमकेतु] महभेदेपि । तत्रोत्पाते च । धूमकेतुहृदेत्येव प्रजानां धूमकेतवे ॥
[नन्द्यावर्त] इयोः । नन्द्यावर्तेषु दोलां कलयति ललना ॥ [नदीकान्त]
त्रिष्वपि । पुरः पश्यन्नदीकान्तम् ॥ 111 ॥

[नागदन्त] गेहाभिःसृत° । कार्यन्ते नागदन्तप्रणयमधिगृहं पट्टिकाधिव-
वत्यः ॥ 112 ॥

[नागदन्ती] श्रीहस्तिनी अहिमरीरिपुनामौषधम् । कुम्भा कुम्भिका ॥
[निस्तुपित] वर्जिते । गन्धं निस्तुपितम् । शेषयोः । वाचो निस्तुपिताः पियङ्गव-
श्च ॥ 113 ॥

[निराकृति] निषेधे । एतन्माननिराकृतौ कुशलतां यातं विधोर्मण्डलम् ॥
[प्रतिहत] विहिटे । पिण्डिक्° c. 4, 94 । प्रतिस्खलिते । Ku. 2, 18 । रुद्धे ।
Me. 20 ॥ 114 ॥

[प्रणिहित] सप्राप्ते । प्रणिहितं धनम् । निहिते । मन्दं मन्दं प्रणिहितपदं सं-
चरत्युद्धार्यः ॥ [प्रतिक्षिप्त] प्रतिहतनिषिद्धयोः । प्रतिक्षिप्तोपि हि खलो न
शान्तिमवलम्बते । प्रेषिते । परस्परप्रतिक्षिप्तशरीरास्तत्र सैनिकाः ॥ 115 ॥

[प्रधूपिता] क्रेशितायाम् । प्रधूपितासु क्षितिपैः प्रजासु । रवि° । प्रधूपि-
तायां दिशि सचरन्ती ॥ 116 ॥

[प्रजापति] वज्रणि । Ku. 1, 17 ॥ 117 ॥

[प्रतिवृत्ति] प्रतिमायाम् । रम्यां रघुप्रतिवृत्तिः ° Ra. 5, 63 । प्रवीकारे ।
वैरिप्रतिवृत्तौ दक्षः ॥ [प्रतिपत्ति] गौरवे । प्रतिपत्तिरियं गुरोः । प्रवृत्तिरारम्भः ।
तत्र प्राप्तौ च । अर्थानर्थौ विचिन्त्य स्युः कार्याणां प्रतिपत्तयः । प्रागल्भ्ये बोधे च ।
Ra. 1, 1 ॥ [परिगत] गते । क्वचिदगजेन्द्रैः परिगतम् ॥ 118 ॥

प्राप्ते । परिगत इन्नापत्यक्षेरो लताद्य भृगीषु च । वेष्टिते । कुसुमपरिगतोसौ
केशपाशः सुकेह्याः ॥ 119 ॥

[परिवर्त] विनिमये । Śi. 5, 39 ॥ 120 ॥

[पशुपति] पशूनां पतिः पशुपतिः पशोः पतिरिति वा द्रुताशनस्य च्छाग-
वाहनत्वात् ॥ 121 ॥

[पारिजात] मन्दारोर्कभेदः । पारिभद्रो निम्बः ॥ [पारापत] मर्कट-
विन्दुकस्तिन्दुकविशेषः ॥ 122 ॥

[पुष्पदन्त] जिनभेदे । वन्दे श्रीपुष्पदन्तस्य ॥ 123 ॥

[पुष्पदन्तौ] यथा । विद्वत्स्यास्य विलोचने तिरयतो यत्पुष्पदन्तौ तमः ॥
[पुरस्कृत] स्वीकृते । स पुरस्कृतसन्धिक्रियः । सिक्ताभिज्ञस्तयोः । नमः करोति
स्म महालक्ष्म्यै भक्तिपुरस्कृतः ॥ 124 ॥

[भोगवती] इयौः । भोगवत्यपि बहुधरां भिता ॥ [रहमान्] चुन्दी
[?] कुट्टिनी ॥ 125 ॥

[व्यतीपात] अपयानं पलायनम् ॥ 126 ॥

[विनिपात] दैवाद्यश्चमन तत्र यथा । Ki 2, 34 । पत्नमात्रमव-
पातः ॥ 127 ॥

[समाहित] समाधिस्थे । Śi 1, 37 । संभृतः प्रतिश्रावः । दत्तोत्तरेपि
यथा । समाहितो मन्मथपूर्णपक्षः ॥ [समुद्धत] अभिनीति । Śi. 2, 117 ।
समुद्गीर्णं समुदीरितम् ॥ 129 ॥

[समुद्रान्ता] कर्पासिका यमनी । भूमापि यथा । समुद्रान्तो स्थितो शु-
द्याम् ॥ [सरस्वती] सत्तित्रिदि । Ra 5, 9 ॥ 130 ॥

यापि । Ku. 1, 32 । आपगामात्रे । Hal. 3, 13 ॥ 131 ॥

[द्वैमपती] अद्रिजा गौरी गद्रा च तयोर्गया । पुरोप सा द्वैमपतीति
नामा । द्विमपति जातादापपि तद्य तु गार्प्यनिद्र । यथा । Ku. 5, 23 ॥ अय

यान्ताः ॥ [अनीकस्थ] रक्षिवर्गगजशिक्षकयोर्यथा । अनीकस्थैः स्वस्थैः स्थिति-
रिह कथं शत्रुनिकरे । युधः खलं रणभूमीः ॥ 132 ॥

[दशमीस्थ] स्थविरक्षीणरागयोः । M. 2, 138 । मृतस्य हस्तेनाशनं यस्य
स मृताशनः ॥ 135 ॥

अथ दान्ताः ॥ [अष्टापद] गिरौ । अष्टापदान्दोलनस्वर्गाधीशसहस्रबाहुवि-
जयप्रायाणि सत्यापय ॥ [अभिमर्द] मन्थे । तीव्राभिमर्दपरिहारविनष्टबुद्धेः ।
युद्धे । युक्तं न मार्दवमरावभिमर्दभाजि ॥ 136 ॥

[अभिस्यन्द] आस्त्रावे । केनाभिस्यन्दतो ह्यैः ॥ [अववाद] निर्देशे ।
Si. 6, 9 । निन्दायाम् । दृष्टोयमववादस्ते ॥ 137 ॥

[उपनिषद्] विष्वपि । M. M. 14, 3 ॥ 138 ॥

[कुरुविन्द] पद्मरागहिङ्गुलयोः । An. II, 10 । मुकुरो दर्पणः ॥ 139 ॥

[कोकनद] द्वयोः । कुल्लकोकनदकान्तितस्करी ॥ 140 ॥

[रक्तपाद] स्यन्दनो रथः ॥ [जनपद] द्वयोः । Mo. 16 ॥ 141 ॥

[परिवाद] वीणा° । Si. 6, 9 । अत्र हि परिवादोऽस्यान् [sic]
अस्तीति वा परिवादिनी ॥ [प्रियंवद] नभश्चरविशेषे । Ra. 5, 53 ॥ 142 ॥

[पीटमर्द] अतिवियाते । An. VII, 62 । नाट्योत्तया नायकभियो विदु-
षकप्रभृतिः ॥ 143 ॥

[महानाद] शयानकोजगरः ॥ 144 ॥

[विशारद] द्वयोः । Sa. 1 ॥ 145 ॥

[समर्याद] संनिधौ द्वीपे सन्नति मर्यादया सहिते च ग्रास्यलिङ्गः । मर्या-
दया सहिते । Sp. 4911 ॥ 146 ॥

अथ धान्ताः ॥ [अनुबन्ध] अप्रयोगिणि । त्रिवाक्षिवानुबन्धेन । प्रकृतस्यानु-
वर्तने । Ra. 1, 64 । दोषोत्पादे । महतां नास्ति कदाचनानुबन्धः । मुग्धानुयायी
प्रधानुगामी [sic] ॥ 147 ॥

[अवरोध] शुद्धान्तनृपौकसोः । Si. 5, 7 ॥ 148 ॥

[अवष्टब्ध] विषयपि । अवष्टब्धः प्रेक्षैः शममुखविमूढः शठमणिः ॥

[अनिरुद्ध] अनर्गले नाप्यनिद्रः ॥ 149 ॥

[दृष्टगन्ध] गालुके भेषजभेदः ॥ 150 ॥

[इक्षुगन्धा] कौट्टी शृगाली शेषा ओषधिभेदाः ॥ 151 ॥

[उपलब्धि] इयोः । सम्यक्पुत्र विमृश्य पूर्वपरयोर्योऽपलब्धौ पदं कर्तव्यं
सुमगे यतोर्यत्तु [?] धर्मोयमस्मद्देहे ॥ [कालस्कन्ध] जीवकंदुः श्याम-
खदिरः ॥ 152 ॥

[ब्रह्मबन्धु] इयोः । ब्रह्मबन्धुरयमागतोतिथिः ॥ 154 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अपाचीन] विपर्यस्ते । सोपाचीनानि पश्यति । अपाकप-
थादित्यस्यार्थोपागर्थः [?] । यथा । अपाचीनं चीनांशुकयुगलसंघीतवपुषा ॥

[अभिजन] कुले । Ku. 1, 26 । जन्मभूमौ [sic] । Nai. 11, 49 ।
जन्मभूमौ । यः कन्यकुब्जाभिजनः स राजा ॥ [अभिमान] अहंकृती ।
Ki. 2, 14 ॥ 155 ॥

हिंसायाम् । यः शत्रुत्वमिमानवान्स जयति स्फूर्तं महीमण्डलम् । प्रेमपूर्वको
यशीकारः प्रणयस्तत्र यथा । प्रियाभिमानेन विना न तन्वी चित्तस्य कोपाकुलतां
जहाति । ज्ञाने । तच्चाभिमानेन विना न मोक्षः ॥ [अवदान] विव्वपि ।
Ku. 7, 48 ॥ 156 ॥

[अधिष्ठान] चक्रं रथाङ्गं तत्र प्रभावे च । उच्चैस्तेहस्तूर्णमस्तापगायाः सा-
धिष्ठानास्ते किमाश्चर्यमत्र । नगराध्यासनयोः । अधिष्ठानं राक्षो जगति जयति
प्राप्तविभवम् ॥ [अनुष्ठान] इयोः । Ku. 6, 15 ॥ 157 ॥

[अग्रजन्मन्] अमजे । अग्रजन्मा यदातिष्ठेदादध्यादनुजः कथम् ॥ 158 ॥

[आयोधन] वधे । शस्त्रायोधनविधुरो रणभुवि वीरोपि मुच्यति प्रायः ॥
[आराधन] साधने । न्यस्याद्धानि ततः कुर्याद्विष्टाराधनमुत्तमम् । तोषणे ।
शंकराराधनं धनम् ॥ 159 ॥

[आच्छादन] वस्त्रे । Śiśv. 89 । संविधानापयारणयोः । आच्छादनम-
कार्यस्य कार्यमर्थः प्रयत्नतः । [आकलन] गन्धने । Śi. 6, 42 । शेषयोः ।
जलपिजलाकलनार्थितेषु तेषु ॥ 160 ॥

[आतञ्जन] जयने वेगयति वाप्यतिङ्गः । यथा । आतञ्जनं पञ्चशरस्य
बाणं संप्राप्य शीघ्रं भुषणं जयन्ती । प्रतिपापो ब्रह्मद्रव्यस्य भाण्डाद्वाग्दान्तरक्षेपः ।
तस्य धीमते च । एषारसातञ्जन - - - बन्दांशुशुभीरुतण्डलेष्वाः ॥ [आवेशन]
भूषणयेदे । दक्षविद्वानदुःस्मिन्तस्य परमो मन्त्रस्तत्परीय यतः ॥ 161 ॥

[आस्कन्दन] तिरस्कारे । एते हठास्कन्दनमन्तरेण रणेषु योग्या न वहन्ति वाहाः [same passage quoted by Mkh. for आक्रान्तिः i. e. बलात्स्वीकारः] । प्रापणेपि तत्र संशोपणे च । श्रीष्मास्कन्दनजर्जरीकृततृणप्रोपाय दावानलः । समीके । आस्कन्दने स्कन्दसमानसारः शरैररीणां विजय विधाय ॥ 162 ॥

[उद्धर्तन] विलेपनमिति भावे करणे वा अनट् । तत्र भावपक्षे यथा । उद्धर्तनं कारय कुङ्कुमेन । करणपक्षे । उद्धर्तनं भर्तुरथारपयन्ती । अपावृत्तौ यथा । Me. 40 ॥ [उपासन] त्रिष्वपि । उपासनं तत्र दृढं किमद्भुतम् ॥ 163 ॥

[उपधान] व्रते । श्रुतरोधनमाधेयमुपधानविधानतः ॥ 164 ॥

[कलध्वनि] त्रिष्वपि । कलध्वनौ कूजति पान्यसार्थाः प्रियां स्मरन्ति स्मरतापतताः ॥ [कात्यायन] यथा । Kāl. 299,3 ॥ 167 ॥

[कात्यायनी] कापाय० । कात्यायनी नीतिविशोरदा चेत् ॥ 168 ॥

[कुचन्दन] पञ्चाङ्गं पञ्चचन्दनं यन्निघण्टुः । कुचन्दने तु पञ्चाङ्गं पञ्चङ्गं पट्टरञ्जनम् । रक्तचन्दनं भास्करप्रियम् ॥ 170 ॥

[कृष्णवर्त्मन्] पापेपि ॥ 171 ॥

[घनाघन] घातुके वासवे च । परमदानवलोकघनाघना । भक्तगजवर्षुकवातिदयोः । घनाघना नीलघनाघनप्रियाम् ॥ 172 ॥

[चिरजीविन्] अजो ब्रह्मा ॥ [चित्रभानु] द्वयोः । सांध्यकर्मणि समाप्तिमागते चित्रभानुमृपयोभ्युपासत ॥ 173 ॥

[नागाञ्जना] नागयष्टिर्नागतमनी ॥ 176 ॥

[निर्यातन] चैर० । निर्यातनं यातनया रिपुणाम् । दाने । निर्याय निर्यातनमाततान । न्यास० । ज्ञात्वा प्रमाणलिङ्गादि कुर्यान्निर्यातनं ततः ॥ [निर्यासन] मारणे । मोक्षे चित्तमिव व्यधात्स बहुशो निर्यासनं विहिषाम् ॥ 177 ॥

[निशमन] [निशामन] द्वापि द्वयर्थी ॥ निशमनमपि पाप्मनां [?] निषिद्धम् ॥ 178 ॥

[निर्भर्त्सन] अलक्तके यथा हर्षचरिते सरस्वतीवर्णके [sic] । निर्भर्त्सनतादननातरागाभ्यामिव स्वभावारुणाभ्यां पादपद्मभ्यामुद्भासमाना [s. H. Ch.3,1] । भवति अलक्तकगर्दनेन जातरागाभ्यामिधेत्यर्थः ॥ [प्रजनन] प्रगमो मार्गः ॥ 179 ॥

[प्रयोजन] कार्ये । Ku. 3, 1 । हेतौ । Śi. 1, 30 ॥ [प्रवचन] आगमे ।
H. 78 ॥ 180 ॥

प्रकटवचन इति तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्वा बहुव्रीहिपक्षे वाच्यलिङ्गः । द्वयोरपि पक्षयोः ।
प्रवचने कचनापि न विद्विषः ॥ [प्रतिपन्न] द्वयोः । Ku. 4, 33 ॥ 181 ॥

[प्रतियोग] सतो गुणान्तराधानं संस्कारः । यथा । प्रतियोगपक्षे न हि
प्रतिभा तत्त्वसहोदरी सताम् । उपग्रहणमादानम् । लिप्तायाम् । मिथैव कुर्वते
मूढाः प्रतियोगं धनं प्रति ॥ [ग्रहसन] रूपकान्तरे ग्रहासे च । An. III, 1 ।
॥ 182 ॥

[प्रतिमान] प्रतिबिम्बे । किं तस्याप्रतिमानमानमहसः [?] सिंहस्य गम्यो
[गम्यो Mkh.] गजः । गज० । Śi. 5, 36 ॥ [प्रसाधनी] कङ्कतिकायाम् ।
प्रसाधनीहस्तसखीजनान्विता । सिद्धिर्निष्पत्तिः ॥ [प्रसाधन] यथा । Ku.
4, 18 । आराधनेपि मङ्गः । H. Ch. I. v. 18 ॥ 183 ॥

[पुण्यजन] सज्जनगुणकयोः । अलकेव पुण्यजनालंकृता ॥ 184 ॥

[पृथग्जन] द्वयोः । Śi. 16, 39 ॥ 185 ॥

[महाधन] महच्च तद्धनं च महाधनं महद्धनमस्य बहुव्रीहिपक्षे तु महामु-
ल्यचाख्यसतोर्वाच्यलिङ्गः ॥ 186 ॥

[मातुलानी] शणे । मातुलं मातुलानी च ॥ 187 ॥

[राजादन] क्षीरिका मधुरालफलः । विपन्नकः किंशुकः । उत्कृष्टभोज्येपि ।
सर्वेषु । राजादनं पुण्यकृतो लभन्ते ॥ 189 ॥

[विरोचन] अग्नौ । दग्ने विरोचनरूपि पटलं जटानाम् ॥ 190 ॥

[विस्मापन] कुहकमिन्द्रजालम् । स्मरे पुंसि श्रेययोः श्रिये ॥ 191 ॥

[विहनन] पिबन्ते । मूले विहननाहते ॥ 192 ॥

यथे । विहननमधुना शत्रोरिच्छन्ति पराक्रमात् सुद्विबलान् ॥ [विप्रकारिन्]
द्वयोः । मा विप्रकारी भव मे दुरात्मनः ॥ 193 ॥

[वृक्षादन] मधुच्छन्नं मधुमण्डः ॥ 194 ॥

[वृषपर्यन्] शृङ्गारिणि वाच्यलिङ्गः ॥ 195 ॥

[समापन] परिच्छेद इयत्ता समाधानं समाधिः । पथगमाभ्योः । राजा
समुपमापनाय विहितोद्योगः स्थितो यद्यपि ॥ 197 ॥

[सनातन] रुद्राच्युतवेधस्तु । ददृशे तेन सनातनः क्षणात् । शाश्वतस्थिरयोः ।
K. N. 2,42 ॥ 198 ॥

[संयमन] बन्धे । नीचीसंयमनं विलोक्य सुतनोः ॥ 199 ॥

[संययोगिन्] कलाकेलिः स्मरः । कामुके सुप्रयोगे च वाच्यनिङ्गः ॥
[सरोजिनी] सरोरुहे सरोरुहिण्यां च । सरोजिनी यद्विमुग्धी शशाङ्के यथाभि-
नीमाद्रियते न भानुः । स्फुटं फलं वा मृगायतानिक्षि [sic] विदग्धदूतीपरिवर्ज-
नस्य ॥ 202 ॥

[स्तनयिषु] स्तनितपयोमुचोः । यत्नोयं स्तनयिषुना विरचितो मन्ये मदुच्छि-
त्तये ॥ [सारसन] उरः । दधुः सारसनं रणे ॥ 203 ॥

काञ्चयाम् । विश्वंभरासारसनायमानम् ॥ कञ्चुकमात्रेपि ॥ [सामिधेनी]
समिधि । दूरेष्यशङ्कितधियः कुशसामिधेनीनीवारपुष्पफलमूलमुपाहरन्ते ॥ 204 ॥

[सुदर्शनी] लिङ्गानुशासनकाराभिप्रायेण पुंसि गौडमतेन तु क्रीन्वे ॥ 205 ॥

अथ पान्ताः ॥ [उपताप] तापे । परोपतापेन समृद्धिभावम् ॥ [जीवपुष्प]
दमनको गन्धोत्कटः । कणिज्जको मरुवकः ॥ 208 ॥

[परिवाप] परीवापोपि । जलस्थानपरिवारयोः । भृतपरिवापा [वृत्^० Mkl.]
मुनयो वनभुवि राज्यं प्रतायन्ते । पर्युभिर्जलादेर्भौण्डाद्भाण्डान्तरे क्षेपः ॥ यपनेपि
यथा । एतत्केशपरीवापमालं भिक्षाप्रयोजनम् ॥ 209 ॥

[मेघपुष्प] नादेयो वेतसः पिण्डाभ्र ओपधिभेदः । सलिले । मेघपुष्पविश-
दीकृता दिशः ॥ [विप्रलाप] द्वयोः । कृतजनपरित्यागविप्रलापैः किमेभिः ॥ 211 ॥

[वृषाकपि] शिवबासुदेवयोः । वृषे सङ्गं विभ्रद्भवसि सततं तादर्थ्यग्रहो
रिपोः शूलोद्भेदी प्रथम इह सच्चन्दक इति । सदाशक्ते [?] भर्ता भवसि ननु मां
चापि भजसे सममानुषाही प्रभवसि वृषाकप्युपमितः ॥ अग्री । वृषाकपेरिग-
तपम् ॥ इन्द्रसूर्ययोरपि ॥ 212 ॥

अथ भान्तौ ॥ [अवष्टम्भ] काञ्चनसंरम्भयोः । Rn. 3, 53 ॥ आभ-
येपि यथा । दन्तावष्टम्भपातक्रमनमितयहिर्गर्तवद्वष्टमितिः ॥ 213 ॥

अथ भान्ताः ॥ [अभ्यागम] सर्वेषु । अभ्यागमो यद्य यभूय राज्ञां
नानादिगन्तेभ्य उपगगतानाम् । अभ्यागमनेपि यथा । Si. 1, 23 ॥ 214 ॥

[अनुपम] यथा । अनुपमशुलभीजं धर्मेकं गृणन्ति ॥ 215 ॥

[उपगम] अङ्गीकारे । धर्मोपगमशुद्धात्मा [अन्तिक^०] उपगमेमर्हति साधुः स्वचरित्रो मेधया च संयुक्तः ॥ [उपक्रम] विक्रमारम्भयोः । उपक्रमः संप्रति निष्कलो भवेत् । उपधा धर्मादिना सचिवपरीक्षा यथा । उपक्रमैरस्त्वलितैर्विशुद्धाः c. Ra. 18, 14 । तदाद्याचिख्यासायां तु तत्पुरुषे आदावुपक्रमोपज्ञे [H. L. 3, 11] इति क्लीवे यथा । नन्दोपक्रमं प्रमाणानि । नन्देन प्रथमं ज्ञात्वा व्याचिख्यासितानीत्यर्थः ॥ 216 ॥

[प्रवंगम] प्रवेण गच्छति प्रवंगमः । कपौ । Śi. 12, 55 ॥ [पराक्रम] विज्वपि । Śi. 2, 44 ॥ 218 ॥

[यातयाम] भुक्त^० । दर्भाः^० Goldst. Dict. 436, a, 40 । जीर्णे । An 234, 4 ॥ 219 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अनुशय] पश्चात्तापदीर्घदेपयोः । Śi. 16, 2 । अनुबन्ध आसक्तिस्तत्र यथा । प्रविमुक्तानुशयो यदा मुनिः । दोषेपि यथा । अनुशयशतार्थानं चेतो न पश्यति सत्पथम् ॥ 220 ॥

[अन्तश्शय्या] विज्वपि । न्याय्यान्तश्शय्या न सतां कदापि ॥ 221 ॥

[चन्द्रोदय] हयोः । चन्द्रोदयोद्भासितसंनिवेशः ॥ 222 ॥

[धनंजय] अमौ । दीप्ती [दीप्ती Mkh.] धनंजय इवाशु ददाह मोहम् ॥ [प्रतिश्रय] हयोः । दिव्यं प्रतिभयमवाप्य गुणप्रकाशं संप्राप्तवान्प्राप्तुं गुणोक्ति-विशारदः सः ॥ 225 ॥

[परिधाय] परिकरः परिच्छदः ॥ [पाञ्चजन्य] पोटगतः पादः ॥ 226 ॥

[पौरुषेय] समूहे क्लीवे दोषेषु वाच्यलिङ्गः । कृते । अपौरुषेयं यच्चनमसम्भवति [sic] । हिते । यत्पौरुषेयं वचनं तदेव । वधे । योपौरुषेयेण यत्नेन नाशं नीतो न शोच्यः सुहृदा सुबन्धुः । समूहे । Śi. 2, 4 । विकारे । पौरुषेयासृगा लिप्तः ॥ [फलोदय] दिशि स्वर्गे लाभे प्राप्नोति च । फलोदयो निष्कल एव तस्य ॥ 227 ॥

[भागधेयः] करे । शक्तिः कल्पितभागधेयहरणे राज्ञो न सरक्षणे । भागेपि यथा । कालोपपत्तिविभागधेयं धन्यं शरीरस्थितिसाधनं यः ॥ [भागधेयम्] यथा । भागधेयपरिपाकहेतुकं प्राप्यते हि सुखदुःखसंगमः ॥ 228 ॥

[महोदयः] हयोः । स्पृहयति सदयो महोदयाय ॥ [गन्तामुन्य] गन्तव्यं । गन्तामुन्यानि गन्तामे ॥ 229 ॥

[रौहिणेय] वृषे । रौहिणेयसहिताः शुभग्रहाः ॥ 230 ॥

[समुच्चय] वैरे । स्फूर्जत्समुच्चयशताकुलिता न जातु संचिन्तयन्ति कुशलं मम वैरिणोमी । उन्नतौ । 'Sp. 6948' ॥ [समुदाय] रणे । सह मित्रकुलेन भूपतिः समुदायं तव संप्रतीक्षते ॥ [समुदय] अपिशब्दाद्वरणेपि । उद्गमे । ज्योतिषां समुदये समाहितः । गणे । न हि भीरु गतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कडेवरम् । रणे । समुदयोदयभाजि धराधिपे त्वयि विभो भजति भ्रियमुन्नतिः ॥ [संपराय] संयुगे । Śi. 18, 8 ॥ 231 ॥

उत्तरकाले । नृपते कर्म कर्तव्यं सर्वदा सांपराधिकम् ॥ [समाह्वय] आहवे । तुमुलो बभूव ससमाह्वयस्तयोः [?] ॥ 232 ॥

[स्थूलोच्चय] अकात्स्थ्ये । निर्णीतमाप्तादवगत्य किञ्चित्स्थूलोच्चयेनेदपि यत्प्रमेयम् [Mkh. ०] चयेनेदमिदं प्रमेयम् ॥ [हिरण्य] लोकधातुर्मोक्षक्षेत्रेण क्षेत्रविशेषः ॥ 233 ॥

अथ रान्ताः ॥ [अभिमर] स्वबलात्स्वसैन्यात्साध्वसे युद्धे च । अभिमर-समये निजप्रतापो भवति नृपस्य, जयाय हेतुरेकः ॥ [अवस्तर] क्षणे । Ku. 7, 40 ॥ [अरुष्कर] वण० । गाढारुष्करदीर्घदुःखपटलीलीनं मनो मामकं त्वं चेत्संश्रयसे न रक्षसि च तत्तेनात्र नः कौतुकम् ॥ 234 ॥

[अनुत्तर] भ्रेष्ठे । अनुत्तरं मन्दिरमुत्तरन्ती ॥ [अवस्कर] द्वयोः । धिक् तानवस्करनिमग्नतनून्कृमीणां साम्यं भजन्ति सतताधमवृत्तयो ये ॥ 235 ॥

[अभिहार] संनहने । भवशत्रुपराजयाय धीरैरभिहारः प्रकटीक्रियेत यः । चोरिकायाम् । रात्रौ ताः सुरताभिहारचतुरा गच्छन्ति पत्युर्गृहात् । उद्गमे । ते मोक्षमार्गपरिमर्शकृताभिहाराः ॥ 236 ॥

[अवहार] निमन्त्रणोपनेतव्यं शर्करादिकृतं भक्ष्यं यथा । एतस्मिन्विषयावहारविषये संसारवारां निधौ ॥ [अकूपार] समुद्रे । Śi. 19, 26 ॥ 237 ॥

[अवतार] नद्यादि० । Śi. 5, 33 । अवतारणे । Ra. 16, 56 ॥ [अग्नि-होत्र] द्वयोः । Sp. 71 ॥ [असिपत्न] नरकान्तरे । निर्वाणसिद्धिरसिकाः शुषियस्यजन्ति राज्यं विसर्पदसिपत्नवनक्रमेण ॥ 238 ॥

कोशकार इशुभेदः ॥ [अर्थचन्द्र] गलहस्तेन्दुखण्डयोः । इत्थं सर्वे भयद-नुगमादीश्वर त्वं मयाप्रमथ्यापि त्वं मम नरपते नार्थचन्द्रं ददासि ॥ नरशतनि-

शेषेपि यथा । योर्धचन्द्रसदृशाकृतिवक्रः सोर्धचन्द्र इति नाम नखाङ्कः । दीयते
मदनशास्त्रविदग्धैः कण्ठदेशकुचकुम्भयुगेषु ॥239 ॥

[आडम्बर] संरम्भे । यदपि च प्रोक्षामसौदामनीदामाडम्बरमम्बरे विचरि-
तम् । बृंहिते तूर्यनिस्वने च । साडम्बरा समरभूर्भयदामिनी सा ॥ 240 ॥

[इन्दीवरा] इन्दीवरीत्यमः [SiC] ॥ [उपकार] विकीर्ण^० । तस्योपका-
र्यारचितोपकाराः Ra. 5, 41 ॥ 241 ॥

[उपचार] लज्जायाम् । उपचारगृहीतेन^० c. Sp. 1279 । व्यवहारे ।
Ra. 3, 11 । उपचर्यायाम् । Śi. 10, 2 ॥ आरोपेपि यथा । Ku. 4, 9 ॥ 242 ॥

[उपहरे] रहसि । उपहरे गिरीणां च नदीनां संगमे तथा c. Rīgṡ. 8, 6,
28 । संनिधौ । उपहरे पुण्यतर्मे शुमत्याः c. Rīgṡ. 8, 85, 14 ॥ 243 ॥

[कर्मकर] भृतिजीवी भाटकजीवी भृत्यः पदातिः [?] । तयोः ।
Śi. 14, 16 ॥ 244 ॥

[कार्णिकार] द्वयोः । Ku 3, 28 ॥ [करवीर] इमशानिपि यथा ।
वीरास्ते करवीरवर्त्मनि सदा भ्राम्यन्ति मत्ता इव ॥ 245 ॥

[कटभरा] गोला गोदावरी गजयोषित्करेणुका शेषा ओषधयः ॥ 247 ॥

[कालञ्जर] भैरवस्तीर्थविशेषः ॥ 248 ॥

[कादम्बर] स्त्रीह्रीवः । सीधुमद्यप्रभेदयोः । H. Y. 3, 9 ॥ 249 ॥

[कृष्णसार] शयलेपि यथा । Me. 47 ॥ 250 ॥

[गिरिसार] लिङ्गे शिवलिङ्गभेदे ॥ 251 ॥

[चक्रधर] चक्री कुलालोऽम्बिकश्चक्रवर्ती वा । मामजाली पामवृन्द-
भर्ता ॥ 252 ॥

[चराचर] इङ्गमडुतम् । तत्र जङ्गमे च वाच्यलिङ्गः । जङ्गमे । उद्यत्केध
स चराचरकीर्तिः ॥ [चित्राटोरी] पण्टाकर्णो यक्षस्तस्य बलिनिमित्तं यो
हतश्चागस्तस्याखं रक्तं तस्य बिन्दवस्तैरङ्कितं भालं येन तस्मिन्निवर्त्यः ॥ 253 ॥

[तालपत्नी] रण्डा विधया स्त्री ॥ 254 ॥

[तुण्डिकेरी] कर्पासी धमनी ॥ 255 ॥

[दशपुर] नीवृदन्तर देशविशेषः । तत्र पत्तने च । Me. 47 ॥ 256 ॥

[दिगम्बर] शंकरे वस्त्ररहिते च । Bi. II, 3 ॥ 257 ॥

[दुरोदर] विन्दपि । Ki 1, 7 ॥ 258 ॥

[द्वैमातुर] जरासंधे । Śi. 2, 60 ॥ 259 ॥

[धराधर] कृष्णे । दधतौ भुवनान्यन्तर्विलीनौ हलिवत्सलो । आकारात्केवलं
भिन्नौ धराधरधराधरौ ॥ अद्वौ । Śi. 1, 5 ॥ [धाराङ्कुर] वातास्तं वारि
शीकरः । नासीरमग्रयानम् ॥ 260 ॥

[धार्तराष्ट्र] कौरवकृष्णास्यांहिसितच्छदयोः । V. S. 6 ॥ 261 ॥

[धुन्धुमार] पदालिकमोपधीभेदः ॥ 262 ॥

[धृतराष्ट्री] हंसपदी ओपधिः ॥ 263 ॥

[निशाचरी] पांसुला स्वैरिणी यथा । Ra. 11, 20 ॥ 264 ॥

[नीलाम्बर] बलभद्रे । आकृष्य कुम्भिशिरसो मुसलप्रहारैर्नीलाम्बरेण
सरुपा कृतनामशेषः ॥ [प्रतीहार] द्वास्थे । जनसंमृत्सहो [?] दक्षः ° Sp.
1089 । प्रतिहारोपि । द्वयोः । Ku. 3, 53 ॥ [प्रतिकार] समस्तुल्यः । भटो
वीरः ॥ 265 ॥

[प्रतिसर] नियोज्ये प्रेष्ये वाच्यलिङ्गः ॥ चमू ° । प्रतिसरवन्ति हयारहत-
रलितरवारिकालजिह्वाषे [sic] । नियोज्ये । प्रीत्या प्रतिसरास्मि ते । करसूत्रे ।
M. M. 175, 4 । आरसे गजललाटमर्मणि । प्रतिसरसक्तसृणेरिव गजस्य का
तस्य निर्वृतिर्मनसः । मण्डने । एताः कल्पितकुङ्कुमप्रतिसरा निर्यान्ति वार-
स्त्रियः ॥ 266 ॥

[परिकर] पर्यङ्कः पर्यस्तिका यथा । Śi. 4, 65 । प्रगाढ ° । An. IV, 46 ।
आरम्भे । M. St. 1 । गणे । M. St. 24 ॥ 267 ॥

[परिवार] द्वयोः । असिरिव निष्परिवारः सद्दंशत्वं रणे प्रकाशयसि ॥ 268 ॥

[परंपरा] परिपाट्याम् । Ku. 6, 49 ॥ 269 ॥

[पयोधर] सर्वेष्वपि । Śi. 4, 29 ॥ 270 ॥

[पालटीर] लोहेन मिश्रं कांस्यं लोहकांस्यम् ॥ 271 ॥

[पीताम्बर] अच्युते । पीताम्बरोन्धेर्यदवाप लक्ष्मीम् ॥ [पूर्णपात्र] जलादि ° ।
शशधरधवलाभं पूर्णपात्रं वहन्ती ॥ 272 ॥

वर्धनं वर्धनस्तस्यातिरापको वर्धापकः । नास्ति पुंसि चेति णकः । तत्र यथा ।
An. III, 45 ॥ [बलभद्र] अनन्ते हलायुधे यथा । बलभद्रमलम्ब्यतौ पक्षाविव
सितासितौ ॥ 273 ॥

[महावीर] जराटक ओषधिः ॥ 275 ॥

[मणिच्छिद्रा] मेदा शालपर्णी नामौषधिः ॥ 276 ॥

[रागसूल] तुलासूत्रे कविहृदयानुसारेण ॥ 277 ॥

[लम्बोदर] उद्वतो ध्मानो वायुरस्य उद्ध्मानः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥

[व्यवहार] स्थितौ । आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सदा भवेत् ॥ 278 ॥

[व्यतिकर] व्यतिपद्मः संबन्धस्तत्र यथा । Śi. 5, 3 । संकरवृत्तान्तयो-
रपि । क्रमेण यथा । त्वद° An. VII, 5 । रामार्जुनव्यतिकरः सांप्रतं प्रवर्धते
तयोः ॥ [विश्वंभर] अच्युते । Śi. 1, 38 ॥ 279 ॥

[विभाकर] सूर्ये । K. Pr. 288, 11 ॥ 280 ॥

[वीरतरः] प्रकृष्टो वीरो वीरतरः । वीरांस्तरति वा ॥ 281 ॥

[सहचर] पत्न्यामपि तत्र तु स्त्रियां यथा । An. III, 61 ॥ 283 ॥

[समाहार] संक्षेपे । स समाहारतोभ्यधात् । एकत्र° । व्यधादेतां-वेधा
विभुमधुसुधासीधुसुहृदां समाहारं कृत्वा कथमितरथायं गुणगणः ॥ 284 ॥

[सूत्रधार] नटे । An. VI, 48 ॥ 285 ॥

अथ लान्ताः ॥ [अङ्कपाली] परीरम्भे । Bi. I, 62 । कोटिरप्र-
भागः ॥ 287 ॥

[कुतूहल] अद्भुते । K. Pr. 205, 19 ॥ [गण्डशैल] द्वयोः ।
Śi. 4, 40 ॥ 289 ॥

[परिमल] विमर्दो° । Me 25 । विमर्दने । स्तनपरिमलमीलस्रोतान्तां
नताङ्गीम् । परिशीलनेपि यथा । सतां परिमला [sic] नित्यं स्वरूपमुपजा-
यते ॥ 292 ॥

[भस्मतूल] ग्रामकूट उत्कुरुटिका ॥ 293 ॥

[भद्रकाली] गन्धोली शुद्रजन्तुः ॥ [महाकाल] महेश्वरे । Me. 34 ॥

[मदकल] मदहिपे । मनसिजमदकलमांसतकुम्भतदापि [?] नौ स्तनौ तन्व्याः ।
प्रसरति केसरिणि मधायधिकं कार्गितं कथं यत्नाम् ॥ 294 ॥

मदेनाव्यक्तयचने । मदकतमधुपकुलाकुलकरदतः सोयताद्वनेशो यः । विधिना
विप्रनिधारणलिखितलाटाक्षरप्रशस्तिरिय ॥ 295 ॥

[गणिमाला] स्त्रीणां दशन° । Kutt. 402 ॥ 296 ॥

[वातकेलि] कलालापे ह्यभाषिणि वाच्यलिङ्गः । पिङ्गानां दन्तलेखने रो-
ध्रादौ शोधनमात्रे वा ॥ [विचकिल] मह्यम् । मन्दारे यदनादरी विचकि-
लोपान्तेपि संतप्यते ॥ 299 ॥

[हस्तिमल्ल] विघ्नेशे । विघ्नानभिघ्नन्सोपघ्नान्हस्तिमल्लः सदास्तु वः ॥ [हला-
हल] हयलालोरगो हरमेखलाप्रयोगेण हयलालया कृतः सर्पः । तत्र विषे च यथा ।
कस्य सखो हलाहलः । ज्येष्ठी गृहगोधिकाभेदः ॥ 301 ॥

अथ वान्ताः ॥ [अनुभाव] निश्चये । महानुभावाः सततं धर्मेकनिरताः
स्थिराः ॥ [अपह्वव] अनाद्वालेपि । त्रिष्वपि यथा । अप्यन्वभूव विततां सह-
पांशुकेलि मापह्ववं मनसि मित्र मनाभिधास्त्वम् ॥ 302 ॥

[अभिषव] क्रतौ । ऋत्विजोत्राभिषसन्ति सोमाभिषवपावनाः । मद्यसंधान-
स्नानयोः । अभिषवसक्तोप्यमदो द्विजराजो निष्कलङ्कजडभावः ॥ [आदीनव]
त्रिष्वपि । Śi. 2, 22 ॥ 303 ॥

[उपप्लव] द्वयोः । ददृशाने जनेनाथ तौ तिरस्कृततेजसौ । उपप्लवपरिह्वान्तौ
सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ [कुशीलव] याचकोर्थी तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ 304 ॥

[परिप्लव] द्वयोः Śi. 14, 68 ॥ [पराभव] द्वयोः । Kī. 1, 30 ॥ 306 ॥
[रोहितादव] हुताशने । रभसादद्वररोहितादवः ॥ [?] 308 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अपदेश] कारणे । विनापदेशं बालोपि ॥ [अपभ्रंश]
त्रिष्वपि । अपभ्रंशपराचीना वर्णव्यत्ययहारिणः । नृपा इवैते कवयः ॥ 310 ॥

[आश्रयाश] बह्वौ । Śi. 20, 72 ॥ [उपदंश] मेहनं मेढम् । आमयो
रोगः । अवदंशे । Śi. 18, 77 ॥ 311 ॥

[उपस्पर्श] त्रिष्वपि । जलोपस्पर्शपूर्वकम् [?] ॥ [खण्डपर्शु] शिवे राहौ .
भार्गवे च । खण्डपर्शुं सहेत कः । चूर्णलेपी सुधालेपकः ॥ 312 ॥

[जीवितेश] प्रिये यमे च । Rī. 11, 20 ॥ [नागपाश] द्वयोः । तं बद्धा
नागपाशेन ॥ 313 ॥

[प्रतिष्कृश] त्रिष्वपि । यामम° Kās. Pā. 6, 1, 152 ॥ [पुरोडाश]
हविर्भिदि हुतशेषे सोमरसे च । An. II, 17 ॥ 314 ॥

चमसी यार्तिः ॥ अथ पान्ताः ॥ [अम्बरीप] किशोरो ह्यशायः ॥ 315 ॥

[अनुकर्ष] रयस्याधो° । अनुकर्षशादविचलत्स्वलद्वये रुधिरावनर्दनसक-
र्दमावनौ ॥ [अनिमिष] द्वयोः । Da. 28, 1 ॥ 316 ॥

[अनुतर्ष] मयेपि । सर्वेपि [sic] यथा । Śi. 10, 2 ॥ [अलम्बुप]
ऊर्दनो दुर्योधनमित्रं राक्षसः ॥ 317 ॥

[नन्दिषोप] द्वयोः । Vās. 142, 2 ॥ [परिवेष] परिवृतौ परिवेष्टने ।
कृतपरिवेषोप्युच्चैर्बलावलयेन जलनिधिः पतितः । क्षयसमये समुपेतं महाजले वृष-
ततां याति ॥ 319 ॥

[वातरूप] उत्कोचो लम्बा ॥ 323 ॥

अथ सान्ताः ॥ [कलहंस] आरक्तचञ्चुराणां हंसा राजहंसाः । अतिधू-
सरपक्षाः कादम्बाः । द्वयोः । Pa. 376 ॥ 326 ॥

[घनरस] सान्द्रं बहुलं तत्र वाच्यलिङ्गः । मोरटं समरात्रात्परं क्षीरम् ।
द्रवेषु च यथा । तडिदनलक्ततानामिव घनरस एषोतिदाहकादिरसः पतलि [?]
घनाघनरसविसरो विसरन्ति च प्राणाः ॥ 327 ॥

[तामरस] त्रिव्यपि । अनवरतममन्दरागतामरसदृशः ॥ [दिव्यचक्षुस्]
श्लोचने । चर्मचक्षुर्जनः सर्वः कवयो दिव्यचक्षुषः ॥ 328 ॥

[निःश्रेयस] द्वयोः । निःश्रेयसाय स श्रीमाय् श्रीकण्डो वः प्रकल्पताम् ॥
[नीलंजसा] अप्सरोभेदे च [sic] यथा । नीलंजसाया वलयात् ॥ 329 ॥

[राजहंस] त्रिव्यपि । वर्षागम इव प्रवासितराजहंसः ॥ 332 ॥

[रासेरस] रससिद्धचर्यमुपहारो रससिद्धिवलिः ॥ 333 ॥

[विभावसु] सर्वेषु । विभावसोर्विभा भाति तमस्तानवभाविनी ॥ [श्वःश्रे-
यस] त्रिव्यपि । श्वःश्रेयसायास्तु वः ॥ 334 ॥

अथ हान्ताः ॥ [अवग्रह] ज्ञानभेदे । अक्षर्ययोगे दर्शनानान्तरमर्थग्रहण-
मवग्रहः । गजालिके । अवग्रहगृहीतोपि प्रमितो नावग्रह्यते ॥ 335 ॥

प्रतिबन्धे निषेधे । Su. 950 c. Bh. Ś. 57 ॥ [अभिग्रह] गौरवाभियो-
गयोः । अभिग्रहणविद्यार्थी कुर्वीताभिग्रहं गुरोः । अभिग्रहणे । आसनाभिग्रहो
भक्त्या ॥ 336 ॥

[अवग्रोह] तरोरङ्गं शाखयोः स्कन्धादयः [sic] प्रवेष्टाः । अवतरणे ।
आरोहमवरोहं च मुहुः मुदति कुर्वती । त्वदङ्गयटौ मृष्टिर्निभलापि कपी-
यते ॥ 337 ॥

[गन्धवद्वा] यथा । गन्धवद्वापि यत्स्यसि [?] त्वं दुर्यह एव मम
पतिरिति ॥ [तमोग्रह] तिने । तमोग्रह्यासमोपहः । रयौ । रयकिरणनार-

रनिवहस्तमालमेलिनात्मनामुपरि रोपात् । सिंह इव हास्तिकानां परिपतिततमोप-
हस्तमसाम् ॥ चन्द्रे । तमोपहं प्रज्वलितं प्रदोषे स्तुवन्ति चैतानममी मनुष्याः ॥
[तनूहह] पुत्रे । रवेस्तनूहहं शनिम् । गच्छति । Nai. 2, 2 ॥ 339 ॥

[प्रतिग्रह] सैन्यपृष्ठे । सेनापतिः प्रतिग्रहस्थो योधानामुद्दीपनजनप्रसारणाप्र-
सारणत्रणविशोधनादीनि यथाकालमाचरेत् । ग्रहभेदः प्रतिपक्षग्रहः । पतद्ग्रहः पित्त-
लादिमयं ताम्बूलप्रत्येपणादिभाण्डम् । क्रियायाः कारणमारम्भः क्रियाकारः । यथा ।
विचार्योदकमार्येण कार्यः कार्यप्रतिग्रहः । स्वीकृतौ । चिन्तयन्परधनप्रतिग्रहं भूभूदेप
यदि तत्करोत् कः ॥ 340 ॥

[परिग्रह] परिजने । दलयति कुलानि करिणां किं हरिणपरिग्रहः सिंहः ।
पत्न्याम् । Ra. 1, 95 । स्वीकारे । गुरुवचनपरिग्रहो हि धर्मः । मूले आदौ ।
शुद्धिर्दिव्यपरिग्रहा । शोषे । परिचरितव्या गुरवो न यथा हि परिग्रहाय कल्प्य-
न्ते ॥ 341 ॥

[परिग्रह] द्वयोः । Ra. 14, 15 ॥ [पितामह] पद्मयोनौ । Ku. 7, 86
॥ 342 ॥

[वरारोहा] यथा । किङ्किणीकाणवाचाला वरारोहा मृगीदृशः ॥ [सर्वसहा]
यथा । सर्वसहा भगवती तव जन्मभूमिः ॥ 343 ॥

इत्याचार्य० चतुःस्वरकाण्डश्चतुर्थः ॥

अथ पञ्चम पञ्चस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [आच्छुरितक]
हासप्रशोषे । गौरीकृताच्छुरितक रतये वभूव । नखघातविशेषे । अद्भुष्टामेण बुद्धेः
[sic] कररुहनिर्करैर्यत्कृतं स्वल्परेखं देहे रोमाञ्चकारि प्रभवति नितरां स्पर्श-
मावाहयेषु [?] । तत्कर्तव्य प्रवीणैरसिजयुगले मन्दसीत्कारयुक्तं हन्धोरन्ते च
नाघाच्छुरितकमुदितं कामभोगप्रधानम् ॥ 1 ॥

[गोजागरिक] मरुत्यकारके वाच्यलिङ्गः ॥ 3 ॥

[नागवारिक] गणिस्वराजो वृक्षः ॥ 5 ॥

[ग्रीहिराजिक] कामलिका रोगविशेषः ॥ 7 ॥

[हेमपुष्पक] यथा । मधो यनं राजति हेमपुष्पके ॥ अथ खान्ताः ॥

[मलिनमुरा] गोलाकृते । मलिनमुरासद्वैद्यैर्मदयागाग लङ्गाम् ॥ 8 ॥

[शीतमयूख] चन्द्रे । Bh. S. 11. ॥ [सर्वतोमुख] विधौ ब्रह्मणि ।
Ku. 2, 3 । अम्बुनि । पभाते सोय राजेन्द्रो वन्दित्वा सर्वतोमुखम् ॥ 9 ॥

अथ गान्ती ॥ [कथाप्रसङ्गः] विप्रेत्य चिकित्सके । Ki. 1, 24. ॥
[नाडीतरंग] काकोलः काकः ॥ 10 ॥

अथ जान्ता ॥ [ऋषभध्वज] द्वयोः । स श्रीमानृषभध्वजः प्रतिकर्तुं इव भे-
यसायास्तु नः [c. 4, 334] ॥ 11 ॥

[मुनिभेषज] अगस्तिपथ्या हरीतकीभेदः ॥ अथ दान्तः ॥ [दशनोच्छिष्ट]
चुम्बने । देवतीदशने ° S. K. 72, 25 c. Si. 2, 16 [देवतीवदनो ° Mall.] ॥ 12 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अवतारण] वस्त्राञ्चलार्चने । सामानिकादिदेव्याभिः क्रिय-
माणवतारणः [c. Kād. 68, 16. 92, 10. 94, 1] ॥ 13 ॥

[प्रविदारण] द्वयोः । विभ्यति प्रविदारणात् ॥ [परिभाषण] त्रिष्वपि ।
माला इव प्रवर्तन्ते कृत्रेण परिभाषणे ॥ 14 ॥

[मत्तवारण] त्रिष्वपि । राजते राजवेदमेदं सर्वतो मत्तवारणैः ॥ [गण्डू-
कर्पण] त्रयोवि मृक्षाः । शोणकोरलुकभेदः ॥ 15 ॥

[रोमहर्षण] रोमोद्धमे । स्वेदबिन्दुनतिलाञ्जितालकः सर्वतो धितवरोमह-
र्षणः ॥ 16 ॥

[वातरायण] सायको वाणः । शरसंक्रमः शरसेतुः ॥ अथ गान्ताः ॥
[अवलोकित] ईक्षिते । Ra. 4, 72 ॥ 17 ॥

[गणाधिपति] विप्र ° । Su. 9 ॥ 18 ॥

[मूर्धाभिषिक्त] त्रिष्वपि । मूर्धाभिषिक्तशतसंभितपादपदाः ॥ 20 ॥

[यादसांपति] द्वयोः । यादसांपतिरपारमयोभिः ॥ [वसन्तदूत] त्रिष्वपि ।
वसन्तदूतन्वरिता धियोगिनः ॥ 21 ॥

अथ दान्तः ॥ [सहस्रपाद] यज्ञपुरुषसूर्ययोः । नमः सहस्रपादाय तमः-
स्तोमधिपातिने ॥ 22 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अग्निसर्जन] यपे । स्वजेत्वाग्निमग्निसर्जनम् । राजे ।
Śi. 14, 48 ॥ [अयवर्जन] विपांणे । उरग्नये मुनिजनैरपयभवाय । परि-
त्योणे । विधेयं सर्वदा धिमेर्दुर्गतस्तपवर्जनम् । विहायिते । भोगादनं सकलतप-
पयभवाय ॥ 23 ॥

[अभिनिष्ठान] वर्णोक्षरं विसर्गस्तद्भेदो विन्दुद्वयं तयोर्व्यया । अश्वकण्ठेषु मण्याल्योभिनिष्ठानावलीनिभाः ॥ [अन्तावसायिन्] नापितेपि । तत्र श्वपचे च यथा । अन्तावसायिसंस्पर्शे ह्यानं नैमित्तिकं स्मृतम् ॥ 24 ॥

[उपस्पर्शन] ह्यानाचमनयोः । कृतोपस्पर्शने शुचौ । स्पर्शे । दूषोपस्पर्शने ह्यानम् ॥ [उपसंपन्न] उपसन्नं [sic] पथिकैरुपसंपन्नं निरीक्ष्य वियदभैः ॥ 25 ॥

[कलानुनादिन्] त्रयोपि पक्षिणः । चञ्चरीके स्त्रीपुंसः ॥ [गन्धमादन] अद्रिभिदि । Ku. 8, 75 ॥ 26 ॥

[जायानुजीविन्] आश्विनौ अश्विनीकुमारौ ॥ [धूमकेतन] द्वयोः । धूमकेतनरुचा विजृम्भितम् ॥ 27 ॥

[प्रतिपादन] बोधने । शास्त्रस्य शिष्यप्रतिपादनं यथा । दाने । फलं हि पात्रप्रतिपादनं श्रियः ॥ [पद्मलाञ्छन] लोकेशः शंभुः । प्रतुर्व्वपि । पुष्पातु भक्तिनिष्णानां वाङ्मिडतं पद्मलाञ्छनं [sic] ॥ 28 ॥

[पद्मलाञ्छना] तारा बौद्धानां देवी ॥ [पीतचन्दन] द्वयोः । पीतचन्दनपिशङ्गितं वपुः ॥ 29 ॥

[महारजन] द्वयोः । महारजनराजितांशुकवती च संध्यावधूः ॥ [मधुसूदन] द्वयोः । Su. 104, Pa. 122 [in pāda 3 Mh. reads कान्तेहं मधुसूदनो द्रजलतां तामेव मध्वन्विताम्] ॥ [मृत्युवञ्चन] त्रिष्वपि । मृत्युवञ्चनपञ्चैर्यः पूजयेन्मृत्युवञ्चनम् । स मृत्युवञ्चन इव चिरायुर्जायते नरः ॥ 30 ॥

[वरचन्दन] देवदाहणि । कर्णे ततानि वरचन्दनपल्लवानि । कालेये कुङ्कुमे । भालस्यलीपु वरचन्दनमण्डनानि ॥ [वरवर्णिनी] अङ्गनायाम् । एतां विहाय वरवर्णिनि ताम्रपर्णी नान्यत्र संभवति मौक्तिककामधेनुः । शेषा ओषधयः ॥ 31 ॥

[शालङ्कायन] गन्दी हरपतीहारः ॥ 33 ॥

अथ बान्ताः ॥ [धूलीकदम्ब] नीपे । धूलीकदम्बपरिधूसरदिगुप्तस्य ॥ 35 ॥

अथ मान्ती ॥ [अभ्युपगम] स्वीकृतौ । Ratn. 308, 12 ॥ 36 ॥

अथ यान्ताः ॥ [वृषाकपायी] उमायाम् । वसत्यजस्रं विहरन्वनान्तरे वृषाकपायीसहितो वृषध्वजः । श्रियाम् । वृषाकपायी यदि रेलया पदं दधाति गम्याः क भवाद्दशास्ततः ॥ वृषाकपिदम्बरस्याग्न्यायनेकार्यत्वाद् ध्वयोगात्तद्वा-
र्यासु ररागादिष्वपि वृषाकपायीदम्बरः प्रयुज्यते । तत्र स्नाहायां यथा । यन्ता

वृषाकपायीति । इन्द्राण्याम् । वृषाकपायीमभ्येति सवपः किं न गोत्रमिह । कपि-
विशेषभार्यायाम् । वृषाकपायीजलसेकवर्धितैर्मनोहरैराश्रमवृक्षकैरिमम् ॥ अथ
रान्ताः ॥ [उत्पलपत्र] उत्पलदले । Ra. 6, 42 । स्त्रीणां नलक्षते । उत्पल-
पत्राकाराणि यानि कररूपदानि तत्कथितम् । उत्पलपत्रकमुचिर्तं काञ्चीमार्गेण
कक्षाद्य ॥ 38 ॥

[तमालपत्र] पत्रकं मृगान्धिद्रव्यम् । त्रिष्वपि । तमालपत्रं मृगनाभिगन्धि
वगान्तलक्ष्म्या वदने विभाति ॥ 39 ॥

[तालीसपत्र] द्वावपि वृक्षभेदौ । कर्षित्तालीसके लक्ष्यानुसारेण ॥ 40 ॥

[पांसुचामर] पूरोटिर्नशादौ पूरानीतः कचधरः ॥ [वस्त्रोकसार] इन्द्र-
धनदपुण्यैः । Ra. 16, 10 ॥ 42 ॥

[विमत्तिसार] अनुशये रूपि च । Śi. 10, 20 । कुः पृथिवी कृत्यं कार्यम् ॥

[सर्वतोभद्र] व्यूहभेदकल्याणवतोरपि । काव्यचित्रव्यूहभेदयोर्यथा । Śi. 19, 41 ।
ओकोभिदि कल्याणवति च । स्वेच्छामप्येशावाञ्छताः [?] सर्वतोभद्रतां गताः ॥ 43 ॥

[समभिहार] द्वयोः । Śi. 2, 43 ॥ 44 ॥

अथ रान्ताः ॥ [आसुतीवल] द्वयोः । आसुतीवलशालात्र क देशे तु घुरा-
न्तिता । इति होत्रार्थितशब्दः शुण्डास्यानमर्दायत् ॥ [उड्ण्डपाल] उशुक्तो
[?] उड्ण्डपात्रोत्र उड्ण्डपालः [c. Vās. 99, 3] ॥ [एककुण्डल] द्वयोः । एक-
कुण्डलयुतं वृषाकपिम् ॥ 45 ॥

अथ रान्तः ॥ [आशितंभव] द्वयोः । आशितंभवमात्रदर्श्या कश्चित्पेदाशि-
तंभवम् ॥ 47 ॥

अथ रान्ताः ॥ [हिरण्यरेतस्] ज्वलने । Ki. 2, 20 ॥ 48 ॥

इत्याचार्ये° पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः समाप्तः ॥

अथ पञ्चं पदस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ रान्ताः ॥ [प्रागमहुरिता]
शृङ्गी ओषधिः । सत्सीभेदो [sic] वा ॥ 1 ॥

[लूनामर्कटक] पुत्री ओषधि ॥ 2 ॥

[सिन्दूरतिलक] °तिलका] द्वयोः । सिन्दूरतिलकाम्बुः सिन्दूरतिलकापूतः ।
स ययौ रन्तुमुपाये साक्षादिव पुंसः ॥ अथ रान्ती ॥ [दण्डनभ्रम] मयै
यौवनयेति शान्दयौवनयोः तत्पादित्यर्थः ॥ 3 ॥

[यौवनलक्षण] द्वयोः । अलंकृतां यौवनलक्षणेन दृष्ट्वा मृगाक्षीं मुमुहूर्तु-
वानः ॥ 4 ॥

अथ यान्तौ ॥ [प्रत्युद्गमनीय] धौतां० । Ku. 7, 11 ॥ [विष्वक्से-
नप्रिया] श्रियाम् । विष्वक्सेनप्रिया देयात्तुभ्यमभ्यधिकां श्रियम् ॥ 5 ॥

इत्याचार्य० पटस्वरकाण्डः पष्ठः समाप्तः ॥

अथ सप्तममनेकार्थशब्दशेषमनेकार्थव्ययकाण्डमारभ्यते ॥ तत्रादावेकस्वराः ।
तत्र च अकारः ॥ [अ], स्वल्पार्थे । अल्पमपि प्रत्याख्यानमातृणान्ति [?] अप-
त्याख्यानावरणाः क्रोधादयः । अभावे । Śi. 21, a ॥ अथ आकारौ ॥ [आ]
स्मरणे । Pa. 3822, c । वाक्ये । यदा एवं न मन्यसे ॥ 1 ॥

[आङ्] ईषदर्थे । आपिङ्गजूटतटटङ्कितचन्द्रलेखम् । अभिव्याप्तावभिविधौ ।
Ra. 1, 5, a-b । क्रियायोगे । Śi. 3, 8, d । अवधौ । Ra. 1, 5, c ॥ अथ
आकारादिर्मान्तः ॥ [आम्] द्वयोः । आं ज्ञातं मधुसूदनांहियुगलं मुक्तास्ति
नान्या गतिः ॥ अथ आकारादिः सान्तः ॥ [आस्] संतापे । आः पूर्णश्च०
M. M. 331, 3 । प्रकोपे । आः पापतापस किरातहृशानुकीर्णं यच्च न किं पतति
मूर्धनि ते नभःस्थम् [?] । आश्चर्येपि यथा । आः किमेतदपूर्वोयं दृष्टः क्षत्रियपो-
तकः ॥ 2 ॥

[इ] द्वयोः । अमी अमुसुईचोस्य नखाः कण्ठे इ ईक्षिताः ॥ [ई] चतुर्थ्य-
र्थेषु । ई ईदृशि रतिः कथम् ॥ [उ] रोपोक्तौ । अ एहि त्वमु उत्तिष्ठ । आमन्त्र-
णार्थं । कचिक्कदाचित्किमु किंचिदेव कृतं मया सुन्दरि विप्रियं ते ॥ 3 ॥

[उद्] प्राधान्ये । उत्तमा मानमिच्छन्ति । प्रकाशे । Ki. 5, 39, b । प्राचल्ये ।
K. Pr. 145, 9 । अस्वास्थ्ये । येनान्तर्जलचारिभिर्जलचरैरत्युत्कमुत्कूजितम् ।
शक्तौ । Pa. 185 । विभागे । Sp. 2180 । बन्धने । Ra. 2, 74 । मोक्षे ।
उच्छृङ्खलं बलगतिं वाजिराजः । भावे संभवे । Nāg. 64 । लाभे । उत्पन्नभक्तं
मूर्खम् । ऊर्ध्वकर्मणि । Pa. 135, a ॥ 4 ॥

[उम्] प्रभ्राज्जीकृत्योः । कोयं नाय जिने भवेत्तय यशी उ हुं प्रतापे प्रिये ।
शेषे [sic] । उं तनोमि तथेप्सितम् ॥ [ऊम्] प्रथे । ऊं क्षास्ति मे जानकी ।
शेष० । ऊं क्षेयास्मि तय प्रिया ॥ [ऋ] द्वयोः । बाले किम् विमृष्टाति ॥ 5 ॥

[ए ऐ हे है] आमन्त्रणाह्वानयोः । ए इतो भय । ऐ भयंकरं श्मशानम् । तां
 द्रष्टुं जनकात्मजां हृदय हे नेत्राणि मित्रीकुरु । हे देवदत्त च है व्रज यत्तदत्त ॥
 [ओम्] प्रणवे । M. St. 27 । भङ्गीकृतौ । Śi. 1, 75 ॥ [ओ औ हो हौ]
 द्वयोः । तदो अलमनेनेति सखीमाहात्र मानिनी । औ कुत्र गतो गौः । हो पश्य
 वाराहोयम् । हौ सर्पत्यहौ यासि किम् ॥ 6 ॥

[कु] पापीयसि । यश्चो-मित्रं किमतः कुकृत्यम् । कुत्सायाम् । कुमित्रे नास्ति
 विश्वासः c. Sp. 1800 । ईपदर्थे । कोष्णं^० Da. 4, 9 ॥ [कम्] त्रिष्वपि ।
 रेजे कादम्बिनीवियं कामिनी कम्पकधरा ॥ [किम्] प्रश्ने । किं ते भूयः प्रियमुप-
 करोमि e. g. Bātt. 323, 31; Bā. 312, 3, etc. । कुत्सने । Ku. 1, 5 ॥ 7 ॥

[च] अन्योन्यार्थे इतरेतरयोगे । Ra. 1, 57 । अत्र इतरेतरयोगस्योद्भूताव-
 यवभेदत्वाज्जगृह्णतुरिति द्विवचनं समाहरि तु तिरोहितावयवभेदत्वादेकवचनं यथा ।
 अर्थस्य मूलं निष्कृतिः समा च कामस्य वित्त च वपुर्वयध । धर्मस्य दानं च दया
 दमश्च मोक्षस्य सर्वार्थनिवृत्तिरेव c. Sp. 594 ॥ अन्वाचये । Me. 60 । समु-
 चये । M. M. 55, 2 । हेतौ । Ku. 3, 17 । पश्चान्तरे । कैकेय्याः क्व वरो
 वरेण विपिनप्रस्थानयाञ्चा क्व च कायं यंशशिरोविकर्तनविधिः सीतापहारः क्व च ।
 सुषीवानुगतिः क्व च क्व च वधस्तस्यापि लङ्कापतेरेकैकं रचिताद्भुतं समभवत्पुण्यैः
 कवीनामदः ॥ तुल्ययोगितायाम् । Ku. 3, 66 । विनियोगे । Ku. 3, 21 ॥ 8 ॥

पादपूरणे । धर्मे चार्थे च कामे च मोक्षे च भरतर्षभ । अवधृत्तौ । कर्मक्षयाद्य
 निर्माणम् ॥ [तु] विशेषे । U. R. 18, 7 । अवधारणे । न तु खण्डेन्दुजुटस्य^०
 s 2, 568 । पादपूर्ती । Pa. 3859 ॥ [धिक्] निर्भर्त्सने । धिग्धिक् शत्रुजितम्
 c. Das. 141, 1 । निन्दायाम् । धिक् तस्य जीवितं लोके ॥ 9 ॥

[नि] क्षेपे । रे रे क्षय निष्कट दुष्ट कुमते । भृशार्थे । Ra. 2, 33, a । नि-
 त्यार्थे । स्मर नित्यमनित्यताम् । दानकर्मणि । Ku. 4, 33, c । सनिधाने ।
 Su. 692, a । उपरने । Ku 5, 73, a । शंशये । निरेकमेकोपि निराकरोति ।
 आश्रये । Pa. 1091, a । राक्षी । Pa. 752, a ॥ 10 ॥

मोक्षे । भोजन दूतो रघवे निमृष्टः c. Ra. 5, 89 । अन्तर्भावे । रुचितार्थाः कि-
 निह निष्ठवाचः [?] । अशोभावे । अभिनिपतति पूरे पायसां वारिदेभ्यः । वन्धने ।
 Śi. 5, 48, c । कौशले । M. U. 6, 22, c ॥ [जु] प्रश्ने । Sp. 5693 । अनु-

शये कोपे । शूलं तूलं नु गाढं प्रहर, हरेति । विकल्पे । Śi. 137 । वितर्के ।
Bā. I, 36, d ॥ 11 ॥

[नञ्] ईषदर्थे । अनुदरा कन्या । सादृश्ये । अब्राह्मणः । ब्राह्मणसदृशः
क्षत्रियादिरित्यर्थः । तद्विरुद्धे । अधर्मः । धर्मविरोधी पाप्मेत्यर्थः । तदन्यस्मिन् ।
अनग्निः । अनग्निरन्य [?] इत्यर्थः । व्यतिक्रमे । न ते मुखं चन्द्रं मन्ये । चन्द्र-
मतिक्रम्य ततोऽप्यधिकं मन्ये इत्यर्थः । स्वरूपार्थे । न न न मम मां [?] स्वाक्षीर्त्ति-
पेधपरं वचः । निपेधे । नायं नायं न चायम् [c. the following stanza from
V. A. किं नन्दी किं मुरारिः किमु रतिरमणः किं हरः किं कुबेरः किं वा
विद्याधरोसौ किमुत सुरपतिः किं नलः किं कुमारः । नायं नायं न चायं न खलु
न हि न वा नापि नासौ न चैव क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमिह हि हते भूपतिर्भोज-
देवः ॥] । अभावे । अवचनं वचनं प्रिय० Su. 2052 ॥ 12 ॥

[निर । निस्] निधये । Ki. 2, 29, b । क्रान्ताद्यर्थे । Ku. 7, 7, c । निःशेषे ।
Śi. 8, 33, b । प्रतिपेधे । निरालोकलोकम् c. Bh. Ś. 68 ; M. M. 190, 5 ॥
[प्राच्] पूर्वस्मिन् प्रथमे । Ra. 11, 65 । प्रभाते । प्रागुत्थानं च युद्धं च संवि-
भागं च बन्धुषु । स्त्रियमाक्रम्य भुञ्जीत शिक्षे चत्वारि कुकुटात् c. Sp. 5510 ॥
दिशि । Ku. 7, 13 । देशे । प्राचीनाचलकाननानि भजते देवस्तमीव ह्यमः । काले ।
S. K. 49, 5 । अनन्तरे । स्नातः पुरा प्राग्विलिलेप देहम् ॥ 13 ॥

अतीति । An. 85, 1 । अग्रे । प्राग्मानि पुण्यं नृणाम् ॥ [प्र] गतार्थे ।
Ra. 8, 18, d । प्रकर्षे । Śi. 3, c । आदिशब्दादादिकर्मोदीरणैद्वयसंभवतियोग-
शुद्धीच्छग्रीतिशान्तिपूजादर्शनतत्परप्रशंसासंदिक्ष्योगावयववियोगान्तर्भावबहुत्वम-
हत्त्वस्थितिदाननानर्थदक्षिणानुवृत्त्यादिषु ॥ [वा] समुच्चये । यशोधिगन्तुं घृता-
मीहितुं वा० s. K. Pr. 169, 7 । उपमाने । Śi. 3, 63, o । विकल्पे । Sp.
1425, c ॥ 14 ॥

[वि] भेदे । विशिनष्ट्यन्तरात्मानं वर्णरूपापि भारती । अतीति । Ra. 5,
66, c । नानार्थे । विचित्राश्चित्तवृत्तयः ॥ [वै] हेतौ । परमार्थे वृणीते वै तेना-
स्यत नवैस्त्व । पादपूरणे । आत्मा वै जायते पुत्रः c. V. P. 113, 20; Mall on
Ku. 2, 61 ॥ [शम्] द्वयोः । Bh. St. 25 ॥ [स्विद्] परिप्रे । द्विपं
स्विददयः समरेभ्युपति । वितर्के । देवी स्विदेपा नरसंभवाया ॥ 15 ॥

[सम्] सद्गार्थे । Sp. 6671, a । प्रकृष्टार्थे । साम्राज्यं परमेपि तेजसि तव
 राज्यं समुज्जृम्भते । शोभनार्थे । नीवीबन्धवदागता शिथिलतां संप्राप्यमाणे ततः ।
 समार्थे । संविभागं च बन्धुषु c. 7, 13 ॥ [स्म] अतीते । Ra. 3, 5 ।
 पादपूर्ती । Me. 27 ॥ [ह] द्वयोः । निचकार विप्रान् जह्वान् [ह जघान ?]
 शश्वत् ॥ 16 ॥

[हा] विष्वपि । Da. 4, 31 ॥ [हि] हेतौ । Śi. 1, 67 । अवधारणे । Ku.
 2, 28 । विशेषे । स्पृशन्त्यातास्यं किमिव हि न रम्यं मृगदृशः । पादपूर्ती ।
 Da. 2, 2 ॥ [ही] Śi. 11, 64 । विपाददुःखहेत्वोः । ही स एव मुनेः पाणिर-
 धस्तादिन्ध्यभूभृतः ॥ 17 ॥

[हम्] रोपभाषणे । हं व्युपल मामाक्षिपसि । अनुनये । हं नतोस्मि तव पाद-
 योः प्रिये ॥ [हुम्] वितर्के । हुं ज्ञातं यदि वा दिवानिशमपि त्वामेव यः सेवते ।
 परिप्रश्ने । Pa. 120 ॥ अथ द्विस्वराः । तत्तादौ कान्तः ॥ [मनाक्] द्वयोः ।
 Śi. 2, 43 ॥ 18 ॥

[अङ्ग] संबोधने । Śi. 2, 12 । हर्षे । Śi. 14, 10 । पुनरर्थे । हरति हृदयं
 नामैवास्याः किमङ्ग न संगतिः ॥ [किञ्च] साकल्ये । 'देव त्वं किञ्च शत्रूञ्श-
 मिति विजयसे । आरम्भे । K. Pr. 30, 3 ॥ [तिर्यच्] तिरश्चीने । Ku. 6, 71 ।
 वक्त्रे । M. M. 69, 3 ॥ 19 ॥

[हिरूच्] मध्ये । वाडवस्य रुचिर्वारां निधेर्हिरुग्विजृम्भते । विनार्ये । हिरू-
 कर्मणां मोक्षः । कर्मक्षये मोक्ष इत्यर्थः ॥ कान्तोपि ॥ [अति] प्रकर्षे । अतिरूपा
 इता सीता c. Sp. 149 । लङ्घने । Ku. 1, 38 । भृशार्थे । अतिवृष्टिरवृष्टिर्वा
 भवेद्यत्रोपतापकृत् । स्तुतौ पूजायाम् । शरौघैरतिसंचितः पर्यानिन्युर्दिशोन्धताम्
 [?] । असंप्रत्यर्थे । अतिकम्बलम् । कम्बलानां न संप्रति उपभोगकाल इत्यर्थः ।
 क्षेपे [sic] निन्दा प्रेरणं च तत्र यथा । Su. 3373 ॥ [अस्तु] पीडायाम् । अस्तु
 नाम विधुरेण वेधसा साधिरप्यलमुपाधिभिर्धुवम् । बाध्यते किमधिकैरथाविभि [?]
 देवमेव शरणं विधीयताम् ॥ निषेधे । अस्तु सामप्रयोगेण ॥ 20 ॥

अद्यायाम् । अस्तु ज्ञास्यति कालेन सोल्येनैव न भूयसा । फलं तस्येह पापस्य
 यत्नेनापकृतं मम ॥ अनुज्ञायाम् । K. Pr. 294, 4 ॥ [आरात्] दूरे । Śi. 3, 31 ।
 समीपे । चित्तव्योमदता [?] आरादपि सन्न पश्यति ॥ [इति] स्वरूपे । Ra.
 3, 5 । सानिध्ये । पितेति ते तद्वर्णति विधेहि । विवक्षानियमे । तदस्यास्त्यस्मिन्निति

मन्तुरिति c. Pā. 5, 2, 94, Kāt. 2, 6, 15 । अत्र हीतिशब्दो विवक्षार्थः । मते ।
उरस्यौ हविसर्गौ तु संप्राहुः पाणिनेरिति । अत्र हि पाणिनेरितीति पाणिनेर्मतेने-
त्यर्थः ॥ 21 ॥

हेतौ । Sp. 546 । प्रकारे । पाणिगृहीतीति । अत्र हीतिशब्दः प्रकारार्थः ।
कियदिति इति सूत्रोक्तेन जिग्ये यदिन्द्रः । अत्र कियदिति कियदिदमित्यर्थः ।
प्रकाशे । इतिभद्रबाहु । इतिपाणिनि । भद्रबाहुपाणिनिशब्दौ लोके प्रकाशेते इत्यर्थः ।
अवधारणे । अङ्गीकृत्येति पार्थिवः । एवमर्थे । इत्यूचिवांस्तमेवार्थम् । समाप्तौ ।
Da. 3, 35, d ॥ [उत] प्रभे । Ku. 4, 8 । वितर्के । Da. 1, 56, b ॥ 22 ॥

समुच्चये । शौर्यं गाम्भीर्यमौदार्यं दाक्षिण्यमुत विक्रमः । विकल्पे । एकमेव वर्-
पुंसांमुत राज्यमथाश्रमः ॥ [तावत् । यावत्] अवधौ । Ku. 7, 30 । आ-
रङ्गाद्भूपतिं यावदौचित्यं न विदन्ति ये । कात्स्न्ये । यावद्वत्तां तावदेवात्र मुक्तम् ।
अवधारणे । यावदमत्र तावद् ब्राह्मणान्भोजय । यावन्त्यमत्राणि तावत् एव ब्राह्म-
णान्भोजयेत्यर्थः । माने । यावच्च येन च यथा च यदा च यद्य यस्माच्च यत्र च
शुभाशुभकर्म लभ्यम् । तावच्च^० c. Sp. 5343 ॥ [प्रति] इत्यंभूते । Ra. 6, 12 ।
भागे । किञ्चिन्मां प्रति दीयतां यदुचितं चेतोविसंधादकृत् ॥ 23 ॥

प्रतिनिधिप्रतिदानयोः । प्रतिद्विपमदामोदाह्रन्धं सप्तच्छदा न्यधुः । शेफालीभ्यो
ददुर्लास्यं प्रतिगन्धाद्य मारुताः ॥ धीप्सायाम् । Ku. 5, 10 । लक्षणे । किञ्चिन्मां
प्रति^० Ratn. 308, 22 ॥ [पश्चात्] प्रतीच्याम् । पश्चादस्तं गन्तुं सपदि दिनेशः
प्रपद्यते पश्य । चरमे । ययौ पश्चाद्रथानीकं चतुःस्तन्धेय सा चमूः ॥ [वत]
आमन्त्रणे । वत वितरत नोयं [sic] तोयवाहा नितान्तम् . c. Gaṇ. 18, 14 ;
Pa. 775, b । खेदे । Śi. 9, 17 ॥ 24 ॥

धृतौ । अनुभवन्ति सकृत्सकलेन्द्रियाण्यभिमुखागतमिष्टजनं वत । आश्चर्ये ।
यराहो राहुर्या वत बलचमत्कृत्यतिशयम् c. Sp. 1126 । अनुकम्पायाम् । विरम-
नातक दैन्यमपास्यतां वत कियन्ति चट्टूनि करिष्यसि c. 2, 87 ॥ [यद्वत्] प्रभे ।
गुरोर्यद्वत्परीवादं त्वं कद्वद इवावदः । वितर्के । यद्वत्सरोजं मुखमेव यद्वत् ॥
[शब्दवत्] सहाये । शब्दवत्ते मुनयस्तत्र तमसेवन्त योगिनम् । पुनरर्थे । शब्द-
देव स गतस्तमाश्रमम् । नित्यार्थे । Ra. 2, 48 ॥ [सकृत्] सहाये । अनुभवन्ति
सकृत्^० s. under वत । एकयारार्थे । Sp. 532 ॥ 25 ॥

[ग्वस्ति] आशिपि । देव ग्वस्ति गयं दिजास्तत इतः घ्राणेन निष्कल्मषाः ॥

[साक्षात्] प्रत्यक्षे । Śi. 1, 31 । तुल्ये । इयं साक्षाद्दक्षीर्मादयति मृगाक्षी मनः ॥ [हन्त] दाने । स्वयं स दशकंधरो विनयवामनैराननैः स्तुवन्स्तुदति यात्रते वचनहन्तकारंत्वयि । अनुकम्पायाम् । M. M. 68, 1 । वाग्यारम्भे । Bhag. 10, 19 । त्रिषादे । हन्त चिन्तामणिभ्रान्त्या याचितोसि स्तुतोसि यत् । तत्तत्तु वृत्तपापाण० c. 2, 233 ॥ 26 ॥

निश्चये । Ki. 1, 43 । निश्चयेन हतेत्यर्थः । प्रमोदे । बाला चन्द्रकलेव कान्तिमधुरा हन्त प्रिया दृश्यते ॥ [अथो । अथ] समुच्चये । सुजनः सुधानिधिरयो नयनानन्दं कस्य विदधाति ॥ आयुगे राजचित्तस्य पिशुनस्य धनस्य च । अथ स्नेहस्य देहस्य नास्ति कालो विकुर्वतः ॥ मङ्गले । अथ प्रमाणमीमांसाम् c.B.H. 44; 82, n. 74 । संशये । Śi. 9, 20 । आरम्भे । Ra. 3, 1 । अधिकारे । H. Ś. VIII, 1, 1 । अनन्तरे । Śi. 9, 29 ॥ 27 ॥

अन्वादेशे । धनवांस्त्वमयो त्वा लोको मानयति । जुहूस्त्वानय [?] तावदेते अयैवयोः पक्षिप [sic] सर्पिराशु । प्रतिज्ञायाम् । सर्वमनेकात्मकं वस्तुयेति श्रुमः । प्रश्ने । अथ शक्तोपि भोक्तुम् । साकल्ये । स्तुतं माहाभाग्यं यदभिजनतो यच्च गुणतः प्रसङ्गाद्वस्तुस्येत्यथ खलु विधेयः परिचयः । अत्र हि परिचयमात्रं विधेयं कार्यजातं तु साकल्येन संपन्नमित्यर्थः c. M. M. 101 ॥ सर्वत्रायवदयो अप्यूषम् ॥ [तथा] षट्प्रतिवाक्ये । Ku. 3, 22 । समुच्चये । आगता मुनयस्तत्र भृगुरत्रिर्व्यमस्तथा ॥ 28 ॥

[यथा] निदर्शनं दृष्टान्तस्तत्र यथा । संचरन्ति महाभूतां वटे वररुचिर्यथा ॥ [तथा यथा] उद्देशनिर्देशयोः । तथा भव यथा तात त्रैलोक्योदरदर्पणे । विशेषैर्भूषितस्तेस्तैर्नित्यमात्मानमीक्षते ॥ न च मे० Śi. 9, 56 । अत्र पूर्वोक्तौ यथातथाशब्दाबुद्देशे । उत्तरोक्तौ तु निर्देशे ॥ साम्ये । गतच्छायधन्वो जगदपि तथावस्थमभवत् । जन्तू० Śū. 4, b ॥ हेतूपपत्तौ । सरस्वामेतस्यामुदरवर्तिनी-चीविवर्तितं यथा लावण्याम्भो जनपुलिनोद्भङ्गनूपुरम् । यथा दृश्यधायं० c. K. K. 125, 20 ॥ [वृथा] अविधिः शास्त्रोक्तक्रियातिक्रमः । यथा । आविकं संधिनीक्षीरं वृथामांसं तथैव च c. M. 5, 8 । अनर्थके । Ra. 2, 34 ॥ 29 ॥

[अनु] लक्षणे । Śi. 5, 2, c । वीक्षायाम् । Śi. 4, 60, c । इत्थंभूते । Śi. 9, 63, b । भागे । वमुः प्रति नृपं यामपतिं पर्यनु कर्षकम् । प्रति यामं दिशं पर्यनु क्षेत्रं सत्यसंपदः ॥ संनिधौ । Śi. 7, 24, b । सादृश्ये । Ku. 1, 44, c ।

आयामे । Ra. 13, 35, a । गोदायामलक्षिताया निवृत्त इत्यर्थः । हीने ।
Ki. 13, 52, d । पश्चादर्थे । Śi. 7, 21, a । सहार्थे । Śi. 9, 17, a ॥ 30 ॥

‘[ननु] आक्षेपे । Sp. 3367 । परिप्रभे । तत्त्वं तत्त्वं कथय ननु नः कासि
कस्यापि पत्नी । प्रत्युक्तौ । Sp. 4443, d । अवधारणे । अमीभिः संसिक्तेस्तव
किमु फलं वारिद्वैर्द्यदेतेपेक्षन्ते सलिलमवटेभ्योऽपि तरवः । अयं युक्तो व्यक्तं ननु
सुखयितुं नातर्कशिष्यं एष मीमेपि स्पृहयति नवायस्त्वदपरात् [?] ॥ वाक्यारम्भे ।
ननु सुलक्षणाभासे ज्ञानमेकं परं पुनः । अनुनयामन्त्रणे । त्यमनङ्गशरैर्विशौर्यसे
ब्राह्मणं न कण्ठस्थितजीवमात्रशेषः । विशेषयोर्युवयोर्न दृश्यतेन्यो ननु मान
[sic] कमलाक्षि मा कृथास्तत् ॥ अंनुज्ञायाम् । विपदो ननु संसरन्तु ता ननु या
व्याधिभिराहितास्पदाः ॥ 31 ॥

[नाना] विनार्यो वर्जनं यथा । नाना नारीर्निष्कला लोकयात्रा । उभयार्थे ।
नानापक्षायमर्शः संशयः । अनेकार्थे । नानाविधं कृतकदेहभृतो समाजम् ॥ [स्थाने]
कारणं हेतुस्तत्र यथा । स्थाने सृष्टेर्यः स्थितेः संहतेश्च । युक्ते । Ku. 6, 67 ।
साम्ये । पितुः स्थाने गुणं विदुः ॥ [अप] स्तेये । ज्ञायामपहरति कविः । अप-
कृष्टे । Sp. 5245, c । वर्जने । आशङ्के शाईलान्यासत्र स्मेरात्पर्यपोपरात् ।
मुदि । Śi. 5, 63, d ॥ 32 ॥

‘विपर्यये । Śi. 2, 54, b । वियोगे । कान्तापयुक्तः सुतरां मुमूर्छ । निर्देशे ।
अपदिश्य दिवं गतां प्रियां विधिना तेन दशाहतः परे । विदुषा विधयः समर्थिताः ॥
विकृतौ । अपकुर्वन्त्यव्यक्तं क्षुद्रे कुर्वन्तु किं महान्तोऽपि ॥ [अपि] संभावना-
याम् । अपि स दिवसः किं स्याद्यस्मिन्प्रियामुखपङ्कजे — मधुकरीवासमदृष्टिर्वि-
कासिनि पास्यति । शङ्कायां यथा । अयाज्ञया [sic; perhaps अय्याज्ञया] शा-
सिगुरात्मना च [sic] प्राप्नोति° B. Ra. 5, 11 । अत्राहामर्त्य [sic] शङ्के मां
संभावयितुं प्राप्नोसीत्यर्थः । गर्वणायां यथा । अपि तत्रभवान् भावादृचं सेवते ।
समुद्यये । Su. 3312 ॥ 33 ॥

प्रभे । अपीदमेवं° Ku. 5, 62 । युक्तानि संबद्धानि पदानि तेषामर्या युक्त-
पदार्थास्तत्र यथा । Śi. 5, 81 । कामचारक्रियासु । भवानपि सृष्टं गृह्णतु ॥ [उप]
आसन्ने । K. Pr. 176, 19 । अधिके । उप खार्यामिव श्रेणा मिलत्यागाश्लेषि-
कम् [sic] । हीने । उप गङ्गामिवापगाः । सादृश्ये । Ku. 1, 36, d । प्रति-
यक्षे । विधाय सहजाशौचमुपस्कृतिर्नयं नयम् ॥ 34 ॥

तद्योगे । Ra. 8, 93, c । व्याप्तौ । उपकीर्णं वनं पुष्पैः । पूजायाम् । गिरिशमुपचचार प्रत्यहं सा सुकेशी । शक्तौ । Śi. 6, 63, a । आरम्भे । Ki. 2, 28, d । दाने । देवोपहारव्याजेन यज्ञव्याजेन येय वा । दाक्षिण्ये । विनोपरो-
धात्स्वहितेष्वयैव [?] महीपतिर्यस्य वचधकार । आचार्यकरणे । Sp. 6555, c । दोषाख्ये । Ku. 5, 58, d । अत्यये । उपरतसर्वेच्छो वा यो वा संपन्नस-
र्वेच्छः ॥ 35 ॥

[अभि] वीप्सायाम् । वृक्षं वृक्षमभि सेकः । लक्षणे । Śi. 1, 24, b । इत्थंभूते । अभि दिग्विजयं साधुरुपतस्ये शरत्क्षणात् । आभिमुख्ये । Śi. 2, 42, d ॥
[अमा] इयोः । अमा सह संनिगने वा वसतः सूर्याचन्द्रमसावस्यामिति अमा-
वास्या ॥ [अलम्] निवारणे । Ra. 2, 34 ॥ 36 ॥

अलकरणे । Sp. 7163 । सामर्थ्ये । Śi. 2, 26 । पर्याप्तौ परिपूर्णतायाम् । Ra. 2, 39 । परिपूर्णा पारणेत्यर्थः । अवधारणे । R. K. I, 22 ॥ [एवम्]
प्रकारे । Ku. 8, 5 । अङ्गीकारे । एवमस्तु कथया किमन्यथा । अवधारणे ।
अहार्यमेव मृगनाभिपन्नम् । अहार्यमेवेत्यर्थः q. Gan. 5, 11 । समत्वे तुल्यत्वे ।
रोलम्बणबलव्यालतमालमलिनस्त्रिपः । वृष्टिं व्यभिचरन्तीह नैवंप्रायाः पयोमुचः ॥
न ईदृशा इत्यर्थः ॥ 37 ॥

[कथम्] प्रश्ने । Ku. 5, 66 । प्रकारे । Śi. 2, 52 । संप्रभे । कथं समा-
याता एव तातपादाः । समये । कथं स एवार्थतापसः ॥ [कामम्] त्रिष्वपि ।
M N (1878) V, 7 ॥ 38 ॥

[किमु] संभावनायाम् । Śi. 8, 24 । विमर्शे । किं नन्दी किं मुरारिः किमु
रतिरमणः c. 7, 12 under नब् ॥ [जोषम्] छले । संतोषतः सोपि पुषेप
जोषम् । स्तुतौ । जोष सरोपेपि गुरौ विधेयम् । मौने । Śi. 16, 16 । लङ्घने
अतिक्रमे । जोष मदीपेपि गुरौ न कुर्यात् ॥ [नाम] प्राकाशये । Ku. 1, 1 ।
कुत्सायाम् । को नाम वह्निनौपम्यं कुर्वीत शशालरुमणः ॥ 39 ॥

समाख्ये । कथं नाम समेष्यसि । अभ्युपगमे । Śi. 10, 86 । अलीके । Ku.
5, 32 । विस्मये । Sp. 2914, d । क्रुधि । नमापि नाम रावणस्य परैः परिभवः ॥
[नूनम्] तर्के । Me. 81 । निधिते । नूनमस्तं गतो वादी सिद्धसेनदिवाकरः ॥
[प्राध्वम्] नर्मणि । प्राध्वमध्वानि मुधा विदधाति । अनुकूले । पाणौकृत्य रिपो-
लैर्धर्मी प्राध्वंकृत्यापरः परम् ॥ 40 ॥

[भृशम्] इयोः । अस्माद्विना मा भृशमुन्मनीभूः ॥ [सामि] अर्धे । अर्ध-
मुन्मिपति पङ्कजाकरे सामि कैरववने निमीलति । जुगुप्सिते । तत्सामि यजतेध्व-
र्युर्यद्याज्यान्ते वषट्कृतम् ॥ [अयि] प्रश्ने । अयि स्वशः Ku. 5, 33, c । अनुनये ।
अयि निमिकुलजाते क्षत्रियम्लानिमूले परपरिभवभाषां संवृणु व्रीडितोस्मि ॥ [अये]
क्रोधविषादयोः । Pa. 775 ॥ 41 ॥

संभ्रमे । अये केयं धन्या Pa. 3518 । स्मरणे । अये रामो दाशरथिः ॥ [अन्तर]
अन्ते । यौवनान्तरुपतिष्ठते जरा । स्वीकारे । अन्तर्हत्वा इयेनो मूषिकां गतः ।
परिगृह्येत्यर्थः । मध्ये । Me. 3 ॥ [उररी] उरूरी । ऊरी । इयोः । कोपः
Śi. 10, 14, b । एवमुरूरीत्यपि । तदूरीः Śi. 2, 30 ॥ 42 ॥

[परा] आभिमुख्ये । परापतत्तं पतगाधिराजम् । आनाभिमुख्येपि [sic] यथा ।
परामृतं सैन्यं हतविधिवशात्तावकमिदम् । गतौ । Ra. 9, 81, d । अत्र हि परा-
गता असद्यो यस्येत्यर्थः । धर्षणे निरस्कारे । Ki. 1, 41, d । हिंसायाम् । परासनं
यो विदधे परेषाम् । भृशार्थे । H. V. 3, 3 । विक्रमे । Śi. 2, 44, c ॥ 43 ॥

[परि] व्याधौ । कदपरितापाय । उपरमे । Śi. 11, 1, d । वर्जने । परिव्रिगतं वृष्टो
देवः । लक्षणे । वृक्षं परि विद्योतते विद्युत् । आदिशब्दाद्दीप्मेत्यभूतभागेषु यथा । वृक्षं
वृक्षं परि सेकः । साधुधैत्रो मातरं परि । यदत्र मां परि स्यात्तदीयताम् । आलिङ्गने ।
U. R. 11, 12 । शोके । Bhoj. 87, 12 c. Su. 3180 । पुजायाम् । Śi. 1 17, c ।
दोषकीर्तने । सत्यव्रतस्य च सतस्तनय वनाय प्रस्थापयन्नपरिवादपद भवामि ॥ 44 ॥

भूषणे । भज सुवर्णपरिष्कृतमासनम् । सर्वतोभावे । Śi. 9, 18, d । व्याप्तौ ।
M. M. 153, 5 । निरसने । Śi. 4, 63, d ॥ [पुरा] भविष्यदासवे । Me. 82 ।
चिरातीते । विप्रं पुरा पतगराडिव निर्जगार । प्रबन्धे मातत्ये । वसन्तीह पुरा छात्राः ।
सततं वसन्ति स्मेत्यर्थः ॥ 45 ॥

[पुनर्] अप्रथमे द्वितीयवेलायाम् । B. H. 66, v. 16 । भेदे विशेषे । किं
पुनः कूपसंधानपुलिन्दकृतसंनिधिः ॥ [किल] संभाव्ये । Śi. 1, 36 । वार्त्तायाम् ।
Da. 7, 14 । हेतौ । Ra. 2, 53 । अरुचौ । Ku 5, 64 । अलीक्ये । Śi. 11, 9 ॥
[खलु] वीप्सायाम् । विद्वद्भिः खलु कर्तव्यः शास्त्राभ्यासः समाहितैः । शास्त्रे
शास्त्रे इत्यर्थः । निषेधे । Śi. 2, 70 ॥ 46 ॥

जिज्ञासायाम् । कः खलु S. S. 47, 19, c. Su. 1343, d । अनुनये ।
Nāg. 29 । वाक्यालकरणे । Śi. 10, 90 ॥ [अत्र] आलम्बने । दन्तायटम्भः

c. 4, 213 | विज्ञाने | Ku. 4, 13, a | नियोगे | कन्यावमुक्तपुरा | व्याघ्रौ |
Śi. 16, 27, d | शुद्धौ | B. H. 67, v. 29, b || 47 ||

[एव] औषम्ये । तवैव मे सन्तु सदापि संपदः । परिभवे । Śi. 8, 7, d ।
ईपदर्थे । किञ्चिदेव वदति स्म सस्मयः । अवधारणे । वपुरेव तवाचष्टे भग-
वन्वीतरागताम् ॥ [उपा] द्वयोः । गतकेलिक्रमा रामाः पदमानैरुपातनैः ॥
[दोषा] द्वयोः । Śi. 4, 62, c || 48 ||

[मङ्क्षु] शीघ्रभृशयोः । Śi. 5, 37 | तत्त्वे । वीक्ष्यते किमपि मङ्क्षु
मुमुक्षुः ॥ [अतस्] त्रिष्वर्थेषु । हेतोरपदेशवदिति यथा हेतोरपदेशे वर्तते तथा
निर्देशे पञ्चम्यर्थे नेत्यर्थः । हेत्वपदेशे । Ku. 5, 40 | निर्देशे । अतो गतः
संप्रति भानुरेषाम् । पञ्चम्यर्थे । Śi. 1, 81, c || [इतस्] यतस्] विभागे । इतो
वमनि केशवः पुरनितस्तदीयद्विषाम् c. Sp. 1095 | यतो यतः ° Śi. 23 || 49 ||

पञ्चम्यर्थे । इतः स ° Ku. 2, 55 | यतस्त्वया ज्ञानमशेषमाप्तं चैतन्यमुपा-
दिव दीक्षितेन । नियमे । इतः कुराज्यं नरकान्तमाहः । नरकान्तमेवेत्यर्थः । यतो
न-योगो [नियोगो ?] यत बन्धनान्तः । बन्धनान्त एवेत्यर्थः ॥ [ततस्]
आदौ । ततः प्रयाते बभ्रुदेवसूनौ । आदौ गते इत्यर्थः । कथान्तरे । श्रवणा ।
ततश्च । क्रमेणैव सुतीक्ष्णादीनुपस्थाय महामुनीनित्यादि s. An. V, 4 | पञ्च-
म्यर्थे । Ku. 1, 46, d | परिप्रेक्षे । जाम्बवान् । ततस्ततः s. An. 185 ||
[तिरस्] अन्तर्यर्थः । पद्मयोनिस्तिरोदधे c Ku. 2, 62 | तिरश्चि तिर्यगर्थे ।
तिरोविचारितधीवम् ॥ 50 ||

[नीचैः] स्वैरे । चरति स्वैरिणी नीचैः । स्वैरं चरतीत्यर्थः । अल्पे ।
Mo. 42 | नीचे । Śi. 11, 65 || [प्रादुस्] नाभि मागधे । प्रादुर्भावा हरे-
र्दश । मत्स्यकूर्मादीनि दश नामानीत्यर्थः । प्रकाशे । Śi. 8, 12, d || [पुरस्]
अमे । Śi. 2, 35 | प्रथमे । यथा समस्तं तिमिरांशुकं तथा पुरोपि रागाश्रुतिं
न लक्षितम् ॥ [मिथस्] अन्योन्यस्मिन् । M. 8, 109 | रहसि एकान्ते ।
Ku 3, 2 || 51 ||

[अहा] नञ्पूर्वाज्जहातेः क्विपि अहा । धिगर्थे । अहा महापातकिं भव-
न्तम् । शोकः स्याथी भावः । करुणो रसः । विषादो व्यभिचारी भावः । त्रिष्वपि
यथा । देवी का जनकाधिराजवनयाहा जानकि कासि लः [sic] c. M. N.
(1878) IV, 24 ; (1886) V, 12 || [अह] द्वयोः । विहितमह विधांजा

यत्तदेवोपयोज्यम् ॥ [आहो] आङ्पूर्वाङ्गुहोतोर्विचि आहो । प्रथे । आहो
किमेवा सुतनुर्विरौति । विचारे । Sp. 1750 ॥ 52 ॥

[सह] संबन्धे । पण्डितैश्च विनीतैश्च धर्मज्ञैर्नयशालिभिः । तिष्ठेद्भि बन्धन-
स्थोपि न तु राज्यं खलैः सह ॥ पण्डितादिभिः संबद्धं बन्धनमपि श्रेयो न तु
खलसंबद्धं राज्यमपीत्यर्थः । सादृश्ये इवार्थे । Śi. 5, 16, d । कल्पद्रुमा इवे-
त्यर्थः । यौगपदे तुल्यगे । Ra. 3, 61 । समृद्धौ । समद्रग् [sic] । मद्राणां समृ-
द्धिरित्यर्थः । साकल्ये । सन्तृणमभ्यवहरति । विद्यमाने । Sp. 1417, Kāt. 107, 2 ॥
[हीही] द्वयोः । हीही संपन्ना मे प्रियवयस्य मनोरथाः ॥ 53 ॥

अथ त्रिस्वरास्तत्र चान्तः ॥ [ननुच] प्रथे । ननुच विप्रतिपिद्धमेतत् । दुटोक्तो ।
ननुच द्वेपामित्यपशब्दोयम् c. Śi. 12, 13, d । सम्यग्यादे । ननुच एव-
मेवैतत् । स्तुतौ । ननुच कोस्य समः झकृती भुवि ॥ [अपट्ट] चारु सगुणं
निर्दोषं दोषहीनम् । द्वयोः । Śi. 15, 17 ॥ [किमुत] प्रथे । Su. 1048 ।
वादे । न नित्यः शब्दः किमुतानित्यः c. Gan. 21, 13 ॥ 54 ॥

विकल्पे । किं वा विद्याधरोय किमुत झरपतिः s. 7, 12 । अतिशये ।
Ku. 7, 65 ॥ [पुरस्तात्] प्रथमे । अनुचितमिति मत्वा तत्पुरस्तान्निस्तम् ।
अपतो यथा । Me. 15 । पूर्वस्यां दिशि । पुरस्तादुदयः पश्चात्तथैवास्तमयो
ध्रुवः । व्यभिचारो न चेदस्ति तत्र का परिदेवना ॥ पुरार्यो भविष्यदासन्नचिरातीतुप्र-
बन्धास्तेषु तद्बुद्धाहरणं द्रष्टव्यम् ॥ [अभीक्ष्णम्] क्षीघ्रप्रकर्षयोः । तद्क्षणीय
तथान्योभीक्ष्णं तीक्ष्णाक्षरक्षारैः ॥ 55 ॥

संततपौनःपुन्ययोः । Śi. 1, 32 ॥ [अवश्यम्] निश्चये । Sp. 668 ।
नित्यं शाश्वतमनवरतं च । शाश्वते । अवश्यं पृथ्वीयं क्षितिपतिसहस्राणि तु
ययुः । अनवरते । अवश्यं कर्तव्यं शयनमशनं च इयमपि ॥ [इदानीम्]
सांप्रतमित्यस्यार्थे । Sp. 5202 । वाक्यालंकारे । इदानीं भो दानीं विरतसि [?
विरतसि] कथं नन्वमधुना [sic] ॥ 56 ॥

[तद्धिनम्] द्वयोः । देवार्चां तद्धिनं कुर्यात् ॥ [सांप्रतम्] द्वयोः । तन्मे-
धिलो प्रत्याहर्तुमुपक्रमः परमितो नः सांप्रतम् ॥ [समया । निकषा] द्वयोः ।
गुणदोषाभिव्यक्तिर्व्यवसां संजायते सतः समया । प्रादुःपन्ति विशेषा हेष्वां निकषो-
पलं निकषा ॥ 57 ॥

[अन्तरा] विनार्ये । न सुखं धर्ममन्तरा । संनिधौ मध्ये च । Śi. 19, 65, c ॥
 [अभितस्] अभिमुखकात्स्न्ययोः । An. III, 41, d । शीघ्रसनीषयोः ।
 Śi. 5, 24, b । उभयतोर्ये । Śi. 3, 3, c ॥ [अघतस्] प्रथमे । अघजन्माघतः
 पृष्ठः । अघ्रे । अघतो बाह्वपाशेन केशपाशेन पृष्ठतः । पार्वतः कर्णपाशेन ०
 s. 2, 538 ॥ 58 ॥

[अन्ततस्] पञ्चम्यर्थो हेतुः शासनं शिक्षा । चतुर्ष्वपि । किञ्चिदप्यधीष्व
 अन्ततः प्रज्ञां प्राप्स्यसि c. Gan. 27, 2 ॥ [पुरतस्] अघ्रे । Pa. 3952, d ।
 आद्ये । भोजने पुरतः पुत्रः समामे पश्चिमः सदा ॥ [पूर्वेषु] द्वयोः । पूर्वेषु-
 र्वितरन्ति संततमहो दानं निदानं श्रियम् ॥ 59 ॥

[अहह] अद्भुते । An. 264, n. 2 ; Pa. 222, c । खेदे । मुदा यत्र
 प्राणास्तृणमिव परार्थप्रणयिणस्त्यजन्तो लज्जन्ते कियदिति धिया तद्युगमगात् । तृणं
 प्राणप्रायं त्यजति न जनो यत्र समये वयं जातास्तत्रेत्यहह कृपण जीवितमिदम् ॥-
 अथ चतुःस्वरौ ॥ [अन्तरेण] द्वयोः । तत्त्व [sic] निहन्तुमवर्त्नी दिवमन्तरेण ।
 त्वामन्तरेण न हि संप्रति कश्चिदीशः ॥ [अहोब्रत] अनुकम्पायां खेदे च ।
 Su. 503 ; Gan. 17, 10 । आमन्त्रणे । Ku 3, 20 ॥ 60 ॥

एषां चाव्ययानामर्थकथनमुपलक्षणमात्रम् । अन्यथा भूयांसोप्यर्थाः सन्ति ।
 यदाहुः । निपाताद्योपसर्गाच्च धातवधेति ते त्रयः । अनेकार्याः स्मृताः सर्वे पाठस्तेषां
 निदर्शनम् s. Gan. 43, 1 ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीत्यभिधानायां
 स्वोपज्ञानेकार्यसंग्रहटीकायामनेकार्थशेषाव्ययकाण्डः समाप्तः ॥

VARIOUS READINGS AND CORRECTIONS.

I. TEXT.

- Kānda 2, v. 273 —MSS. both वैद्यावृत्त्यं, वैद्यावृत्त्यं, and वैद्यावृत्तिकरे । c note on Śāṅk 105 —299. P कर्तुरे A कर्तुरे B चर्तुरे । 322.P B पकगडी हजिका [P marg: पजिकापम्पल] c Vi 1286 ; A once पकगडी । 358. P A गुरौवधौ B गुरौवधौ । 516. स्थिरे नित्ये] कीले नित्ये इति पाठांतरं P. marg
3,125. P ङ्कमडके A B ङ्कमडले, but B in comm. ङ्कमडक प्रदेशविशेष । c Vi. 323 —180. P गद्यैगुतयो । Probably correct, c. Vi. 513 —198 धाये] P ध्याने । 535. रते] P marg. तरोति वा पाठ । 588 MSS खडाशं । c Vi. 1611.—766 P सप्तकौटुभे ।
4,48. MSS प्रादौ रोगे च भेदे च । 102. P ऋद्धे । Probably correct, c. समूहे Vi. 809 —205. P प्रासदे । 328 A B सुवर्णालतरो ।
5,32 MSS both विचुलिका° and विचुलिका° । 48. P चितापूरे, A चितपूरे and चितापूरे ; B चितापूरे Vi 2071 विजापूरे ॥

II. COMMENTARY.

Introduction. V 2 A °हुग्लाना, B °दुपाना.

P. 3 L. 1. A °निकार्थ , 14. B °सख्यं

4,10. MSS. ज्ञात , 26. A कोर्टिम्, 28. A बद्धक्षणे.

5,4. A वाशाशय्यामपरैरज्या, 9. A त्यजनिताचरा ; 24. A मुनिस्थाना. 27. A चेरचमणके.

7,9. B कंकसिका ; 23. read उद्धागामिव , s.II.P. 8,74.

9,28. MSS. युवातिरेणा.

10,4. A विटपिताना, B विटपाना ; 20. A मरके(?) 23. A नागराजेन.

11,24. A जानाति ; 29. A अनंतरम्

12,19. A °विभूतयो , 20 A °नकारिका, 29. B °नचै .

15,2 A प्रावाया.

16,14 Read गुलि° with B and A sec m , 26. A गौडाः .

17,13 A अलस्या, B अलस्यो.

18,12 A सस्कोट°, 18 B यवेक्षु°.

19,1. Read °क्षुध with A

21,4 Read जानुनिविष्ट°, 6. A तेभेभ्यः.

22,16 A चडास°, 23. °कापेपरसादकि, 25. A हरिअयमितिशौ°.

23,24 Read सेवक्षुण्ये वनेने with A

24,2. B अन्वा 3 A °रसौ, B and Mkh °वसौ.

25,1 A पद्वर्ण्येहोर्ध्वल, 13. A वाही, B बोडी, 15 B रोथ, 22. B निपातनादै

26,12. A तव वर्णममु

28 7 A बहद्वयेति, um B.

29,16 A निवृत्ति..

30,3. A भवता विधौ, 12 A सता स्तुत्यौ तव B स्तुत्येस्तव, 29. °मेकातरं MSS.

31,11 A °उत्तरव

34,14 A वर्ग मुरस्या, 21. MSS समर्पणव, 28 B मतपतितरा को°, A indistinct.

35,2. Read मय्यलक्ष with A , 16 B °राध ; A °, 2°. A अनस्य

- 36,27. A न स्वमीभरः.
 37,3. B तत्र तिथौ; 16. B पदैः; 19. B वेदेवी, Mkh. वैन्दवी; 21. A ओकारं, B °तुंयुक्तं.
 39,1. Read वन्धने, 2. read विभेदने; 7. A स्वमीभरः. 23. A °वर्कण.
 41,29. MSS. पक्षिताभा.
 42,4. A अत्र.
 43,15. Separate वर्मे भर्मेण.
 44,9. B °लक्ष्म्या; 12. A वनमनुष्ठते (?), B वनममुते.
 45,11. Read सुन
 46,4. MSS. भुशत; 25. MSS. मुंकात्रिका.
 47,9. A अनाकलित माहंति रावन्वत परोष क, B only वृत्तः परोष क.
 48,4. B वृष्णा मद्यापेक्षता सहैव; 14. Read with A सभापौञ्छीन्; 28. A om. from
 पराक्रमः to वा.
 49,2. B ना रुद्र, 14 शुमंद्दयंघाता B, om. A; 19. A उच्छन्न.
 50,11. B एकत्रयी, 13. B °ज्यादि; 25. A यदीक्यक.
 52,10. MSS. लक्षो; 23. A अर्धोर्ध्वं च.
 53,5. A वदिनो, 14 read °यतिरुधोर्यथा.
 54,11. Read गन्धेन नय्य with A, 12. A पश्यते (?), 13. B °योगिबन्त.
 55,17. A अरुणो, om B.
 56,15. Read with A घृते नयत् कितयो, 22 °विच्छाय° om. MSS.
 57,10. Read with A मायाविनममार्प.
 58,5. Read with A नमोस्त्ववीर्यं (?), 24. read स्येया, 27. MSS सौमेन.
 59,9. MSS °युयुत, 12. B स्तुतिभैः (?); 16. A नतामरतर.
 60,18. A °दुहित, B °दुहितं
 61,7. A कुरैश्च, 8. A सुखल, 29. A गौरधुरित.
 62,1. MSS. कण, 18. A °कुलालयेन, 22 A वेदपरा, 25. A निविसेते.
 63,1. B भृशशोषिजनमार्वा, 8. A °भरभर, 29. A °गिरी (?), om B.
 64,20. A परमसुखमोदय-ये.
 65,3. B यस्या 9 A °च्छे वेदेवी, 14. A वधुभिरी, 16. A वृत्तवि; 18 A °वर्कण; 20. A
 दिवा.
 67,21. A °भु मृतिभीत, B भुंति.
 68,14. A हरिरूपेदो
 69,4 A om. च; 5 A °आवधुतो B पयो, 8 B निष्यदस्य.
 69,9 Read with A नासीदासीत्, A कस्यह्यो (?) B कस्यो (?); 13. B गुलिका, 21. A
 विभासिता.
 70,5. Read °पिबस्वसुवाच यावत्, 14 B ईक्ष्यमुत्परिणामो.
 73,2 A रत्नयो B रत्नेभ्यो, 19. B वापाविरया इव
 74,14 Read आदिरक्त्युदयावि, 15. A °भास्तु नेति B भास्तु, 25. A यद्वि (?) ; MSS.
 चद्रजडे (?), 26. A भूलाउन.
 75,13. Read with A कर्षकैर्वि, 24 A °चयनी.
 76,1. B कूलवर्तिने, and तत्र for तत्र, 5 read च.
 77,26 A मुहुनि, B मुहुनि
 78,5. A °वकारे, at 2,529 प्रकार.
 79,6. MSS. °यगना, 18 A अत्र °पतादत् दानं (?), 22 read राजाभ्यक्ष.
 80,11 Read with A विचक्षते, 16 MSS भूजामुले(?) निक्षिप. 21. A भाग्यवेष न (?).
 25. A सजको (?), B सजले, read सजने (?)
 81,1. A इय द्वयस्यापतिम मं (?), 27. read वेदात्ताकुवि. 28 B अवयवहरतरस्या, A very
 indistinct

- 82,5 A इदमपि, द्वारद, 6. B इदमति°, A तमसि; 8. A परलोके परव, B वतंतेऽनुदेकोपि,
9. B ऽन्तरद, 12 read विनुने .
- 83,1. B °मासके, 5. A तपस्तेपथ, B तपास्तपस्य, 11. A defective B illegible, 18 B
द्वारशिखाया; 20 B विशति (?) विश°.
- 84,8. Read कीडा, 21. B ईय°.
- 85,1. A °सहस्र°, 4. नृत्तमनेन्द्रजाया (?), 18. read °शब्दादसत्या°. 23. A °तोपि शंघाशपात-
रतरे, B सपाशपातकातरतरे.
- 86,1. Read मौह्यौ°, 16. read महीपः (?); 21. A °आचलो (?).
- 87,2. A and B once व्यसति, B once विकसति, 3. A twice, B once, व्याख्याम, 14. B
चदति, 19. read गतजन्मा परिणतवया । यथा.
- 88,18. A तविसेकसाया.
- 89,2. A स्वगृहा°, 8. B कारुण, om. A; 17. B शेषमेवकः कीचकाश्या, 23 A विकलपाटयोः.
- 90,5. A कौशिकेवराचन°, om. B, 11. A कीव, B शीव .
- 91,6. Read पाय्या°.
- 92,17. A प्रतीकार्तिगु°, B प्रतीकार्तिमु°; 24. read °पातका.
- 93,14. Read समयो Mkh, 23. read °मधमूति°.
- 94,9. MSS. °कराविष मुस्ता; 16. MSS. बीजतकोचकः. 17. A °कवलीक°.
- 95,14. Read °विपर्ययोरपि.
- 96,21. MSS. शीता°.
- 98,26. A सार्धाय.
- 99,14. A हंत चउदस्य.
- 100,3 Read श्वेवता°, 10. A हिमोत्सवे; 26. A °भक्षः
- 101,8. B सत् तं, 11. B कटं, 21. read द्वयो । गण्ड°.
- 102,6. A पवरिवेत्ता, B थ वरिवेत्ता; 7. MSS. दारुसंघर्षी. 20. B मधुमंडप; 22 A
कलिकला°.
- 103,8. A °मारोह, B °मारोहो.
- 104,5. A टिकी, 6. MSS. यौवदस्तया; 18. A बद्धिविशतो, B बद्धिविशितो.
- 105,4. Read सा; 5. MSS. मनुषहणं, 13. MSS. बहुतरणेयो°.
- 106,8 Read निर्वाणमापि, 27. MSS. बंधस्यते.
- 107,9. A रोप्यति (?), 10. read म्यालकुस्तर .?
- 108,3 Read धेनौ, 19. A न मृति, 28. B न मृत्किमुक्तिम°.
- 109,13. MSS मक्कवने, 15. Comm. defective; in Mkh., the passage आनतं°
quoted for the meanings समर and नृत्तस्थान, 20. B कोलायमाने.
- 110,20. A तस्या (read तस्य), 21 MSS om. ते.
- 111,14. Read अमृता (dele जीव), 16. , dele the (?) and read गणिकापक्षे जन्तु.
- 112,24 MSS. °ध्वजेन पाश्रीषता (?), 29. B °मृतादृत
- 113,4. A विद्यामारणरुधि°, B विद्यामाणमणरुधि°.
- 114,24. MSS. °स्कीतिभूमा°.
- 115,4 A om. ज्ञातं; 21. A परिहारज्यतनिर्द.
- 118,28. A प्रमदैभि, B प्रमदादिभि.
- 119,25 MSS. सपभाव
- 120,6 Read चोपपरिहार, 21 MSS. defective? (लिप्यसोविद् not explained); 25
MSS °नामप्रकर .
- 121,12. A °रुघुष, B °गृह्य, 23 A भविदादने°.
- 122,20. Read निहत्तु (?), 26 MSS वय .
- 123,15. B °मन्मालकानि, 16. B रौप (स्वल्पम्?), 17. A °निधमादिनिधनं, B निधना-
मनि, 21. MSS. विद्वन्निर्द.

- 124,2. Read मुनेः (?); 17. A °सल्यकौ, B °सर्पको; 22. MSS. तनु.
 125,4. A प्रचल°; 6. read °पङ्कजयोजनम्; 22. read हन्तु ?
 127,28. Read जहर्षे (?).
 128,19. Read देहसाधनम्, 27. A हन्यमवाहहयवाहुहायनहहयवाहस्क°, B हन्यमवाहस्क°.
 131,7. A °पादयो.
 133,5. B मुकुटीकृत°; 8 A विप्रतप्रहादिः; 24. A कायोप्यु°, B कायोपि°.
 134,2. A एवार्थ, B एवार्थ; 11. MSS. om. च; 15. A अत्रेय°. 24. A शैलांशाऽथयव.
 135,3. A °वाग्मते; B °नाग्मते; 10. MSS. °विषय. तप (?). 25. A विच°, om. B; A लभ्य मयं.
 136,9. A °मीले; 13. MSS. om. मानभेदे.
 137,11. B मुक्ता (read मुक्ता ?); 23. A °लकंबली; 28. B अन्ये.
 138,4. A किमभ्रोत, °रापोवि; 10. A स्थितास्तेपतः; 12. कर्तुरस्° MSS; 18. A स °कर्म-
 राशद°.
 139,6. Read बाहू; 25. A नगर्था, B नगर्थाद (नगर्थादि°?). 27. Read खण्डलपेरभो°.
 140,14. Read तथेणनेवा ? (MSS. तस्मै°); 20. B कुरगकुशांकर° (?); om. A; 24. read
 जिह्वर् (जि°); 28. MSS. शान्तिर्व° (?).
 141,6. MSS. गुलंछी; 23. MSS. शपरं; 28. MSS. तवधोवि.
 142,17. MSS. °कुंजरे; 20. read °परिधये with A; 22. read दर्वा for देवी.
 143,1. च om. MSS; 12. MSS. सुरकुतः (?), 17. read वल्गल्यधो व°.
 144,9. MSS. मसुरानवलोक्य; 22. A छगलैः.
 145,4. Sic MSS; 22. A pr. m. घोषावली°.
 146,5. MSS. °सदस्तुव°. 26. B कलमेय.
 147,1. A °दये; 7. B स, A illegible; 23. MSS. कंदाल°.
 148,2. A °सीनः शुनस्तवा, B °पातशीतः; 24. MSS. तरेचाले; 27. A °देवभ्यवसमुः, B प्रीयते-
 वभ्यवसमु.
 150,25. B तैम, A (?).
 151,6. A °योग्येवं (?), 8. read पांसुलेवेयं (?).
 152,7. Read चतुरस्° (?); 13. MSS. निस्कुधातीव (?), 26. MSS. °कंपानत.
 153,20. A स्त पुरो; 24. MSS. शालाकालः (?).
 154,25. A निध्याभिध्याकृतः बल्यत्.
 155,1-2. B मभवे य°; 22. B स्थानरवज्जभ, om. A; 23. MSS. defective; 24. B °मेही°,
 A प्रणो.
 156,7. MSS. सहावस्ता, 17. B °कविशा; 21. MSS. °पाय; 24. read °काटीव साधु° (?).
 158,2. A वविभोद, B विविभो; 4. A °उच महेशश्च, om. B. 5. A वृक्तमुपमुष्णीषा, om. B;
 10. A भद्रवन् वापि. 27. MSS. बुद्धि°.
 159,5. A योषा सल, B योषासेख.
 160,13. A कुख°, B कख°; 15. A सागना°; 16. A °परिचिह्न°, 24. B खगादि° (?); 25. A
 (and B?) तदुपमा°.
 162,1. B बाणिजादपरे, 24. MSS. °रीचिवां.
 163,9. B न व्यथापि विधिना; 16. B जंघाजाल°.
 164,15. B °अभिचारिमयं, MSS. मयंकः for मयानकः; 16. After मयच्छति MSS. add
 वा यथा; 25. A शौख्य°.
 165,23. A °विकलत्, B बलचत्, Mh. विगतत्.
 166,17. MSS. राजे.
 167,4. B तवः; 8. Comm. defective; read लित° with B.

- 168,6. B कामदान°.
 169,2. A om. द्रव्यतयन ; 26. A °कच्यपश्य, B °कच्यपश्य.
 170,21. Mkh. कुलिशता (?) ; A and B यातो, B विष्टु°.
 171,16. A चुडी, B चुटी.
 172,2. MSS. करणभूमि , G. A °विनिष्ट°, B विनिष्ट. Mkh. निविष्ट.
 173,3. B °रुचिधा, 7. Dele the [?]; 27. MSS. °तंपनचददुप°, Mkh. चंपुचश्च (?)
 perhaps °चच्चदुप°.
 174,9. B दुत्ताराधन°, 18. MSS. सप्य°; 25. MSS. निविद्धा.
 175,4. B विविधि , om. A ; 9. MSS. तस्या प्रतिमानमानमसह ,
 175,24. A दुरात्मन्.
 176,17. B पतलेका° (?) ; 21. B सदासके (?) ; 25. A °बहु°.
 177,2. MSS. मेधया तु संगत (A संसगत) , 5. MSS. °पसः. 19. A परिछेदः om. B.
 178,6. B कलेवरं ; 9. MSS. समनाह्वय°.
 179,11. MSS. पदादि & पादादि ; 20. MSS. कुललोपा°.
 180,10. Perhaps जनसंसप्तहो ; 14 perhaps °तरलिततरवारि°. 26. अर्द्धेन प्रवृद्धस्त° B.
 181,20. MSS. नतामी , 22. B ग्रामकूट, 24. A कुमे तटोपि नौ स्तनो, B कुमतटौ तो. -
 182,13. MSS. रितम्कृत°, 16. sic A, B हरिश्चन्द्रपुत्रे यथा । ततः प्रविशति सुतारा रोहि-
 ताश्च (?). The example for दुत्तारान has been omitted by the copyist. In A, the ex.
 for 'son of Harischandra' is missing. 17. B आश्रयकारणे , 21. A जलोपरपक्षे, B °स्पर्शे.
 183,15. A विलपात्, 18. B तनस्तानवविपाविनी, 26. A सुदरि. 28. B मरस्वसाखि (?)
 184,2. तमोपहं is the example for अग्नि. the ex. for चद्र has been omitted by the
 copyists (?) 4 B om °मसारणा°; 6. Sic MSS.; c. H. 683, C; 21. B °वैद्युः.
 186,19. A नवानि (?), B illegible, 26. MSS. ददाति.
 187,15. A and Mkh. write आसुतीवल, 16. MSS. डयको.
 188,9. A अथा, 15. A नमस्त B नमस्य (?), 18. MSS. स्वमुचिष्ट.
 189,6. A यद्वोन्ग, B?.
 190,1. A महोत्ते, 5. अनम्ररिन्त्य B, om. A, 6. A सा ; 22. MSS. °भीहित.
 191,4. B अहचौन ; 8. Read विरमये । Śi. 11,641, 24. B °कायिभि°, 28. B विच°.
 192,5. Supply प्रत्यक्षे before क्रियदिति, 14. B रुदय, 20. A विरत.
 193,1. प्रत्यक्षे om. MSS, 8. Probably कस्य न, A °विचरस्य, 14. B शक्तोति.
 194,8. A द्वय अन्वौ, 12. MSS. °विमर्श , 20. Perhaps मधुमधुकरि°, 22. A प्राप्ते, om. B.
 195,11. MSS. परिपूर्णाया.
 197,13-14. A यतो न योगा, B तयो नियोगा (?), 21. Read नाभि नामधेये (?).
 198,6. B समुद्र मुद्रणा, 24. MSS. न स्वमधुना (?).
 199,13. B. तत्.

ADDITIONAL REFERENCES.

- 1,5 (p. 3,13) विश्व° is quoted in the
 colophon of the Berlin MS. or. fol.
 1034 (Weber's Verzeichniss, No. 1727)
 of the Vīdagdhamaṣṭhamandana.
 2,10 (p. 7,23) डण° is H. P. 8,74.
 2,60 (14,2) पिहिते c. also Peterson's
 Second Report p. 153, last line.
 2,133 (23,24) सेवाशयो (sic A) is Bā.
 V, 22, d.
 2,137 (24,12) सृण्व° is Sp. 2156 : c.
 Darpadalana 1,38.
 2,168 (28,26) तत Bi. III, 5.
 2,188 (31,23) कालि° s. C. on Dhvanā-
 loka 25,1
 2,230 (37,21) ओक्तर° c. V. P. 179,2.
 Correct accordingly.
 2,234 (38,9) नि द्वासान्ध° is Dhvanāloka
 63,3 c. Rām. 3,22,13 Gorr.

2,278 (44,12) वनम° c also V. P. 161,20.
2,308 (48,14) समामौ is K. K. S. 1,46

Correct accordingly.

2,312 (49,11) क्षेम Dhvanyiloka 77,5.

2,344 (53,27) क्षिपायौ II S. 3,3,3.

2,372 (58,5) नमो° is Sp 1554; c. Bi.

III, 11. Correct accordingly.

2,432 क्षेम° sec under 2,312.

2,469 (69,17) कील Kāmasūtra (Bombay 1891) 152,24

2,484 (71,21) दासीय c Ratn 312,1.

2,487 (72,8) कपो° Ku. 5,6.

2,516 (75,20) धृवा Bi p 10,12

2,522 (76,19) भास्वर्य. c. Buhler's Detailed Report, Appendix II, No 257.

2,546 (80,8) चव K. K. S. 5,42.

3,173 (103,5) विमहिता is Sp. 1424. Note the reading मेरुडा, c Benfey's Pantsehatastra II, 525, and Journal Roy As Soc, N S, XX, 475.

32,25 (103,14) हिरण्यवे° Sp. 4484, c. Peterson's Aucthityālamkāra of Kāshemendra p 28

3,217 (110,19) कट° Bi I, 37. Note the reading

3,253 (111,9) अयं Dhvanyiloka 117, C.

3,265 (112,15) शास्त्र° c kāmā. 30,2

3,279 (111,12) स II P 7,15

3,328 (118,20) हर्षय. The verse in its entirety is quoted in the first chapter of V A, where pīdas 1-2 run thus

संस्तुयिनी शृणुतस्वतटेधिरिष्याः

सहसिनी शृणुतस्वतटेधिरिष्याः ।

3,337 (119,22) धिनौ II 1401

3,342 (120,5) वनद्व II P. 8,300

3,482 (133,24) कायो° Darpadalana 1,44

3,490 (134,23) मृष्ट° Dhvanyiloka 113,12.

3,505 (136,16) sec under 3,225

3,544 (140,10) अज° c Nīrada in AK.

Do ed. of 1877, p 41

3,625 (147,24) दृष्ट° Bh. S. 45.

3,675 (152,26) sec under 2,188

3,683 (153,19) अल K Pr 86,3, from Mhbh. Sāntiparvan 5685

3,689 (154,2) अष्टि° Dhvanyiloka 89,10.

3,696 (155,1) क्षिप्यो c. II. P. 3,291

3,698 (155,11) तवी° c Dhvanyiloka 76,11

3,705 (155,24) नायिका Kāmasūtra 719.

4,15 (163,2r) इमति Bh. K. 1,26. Correct accordingly

4,26 (164,20) नर° Bi. V. 35.

4,43 (165,18) पञ्च c also Su 1429.

7,4 (188,21) येन° s. Dhvanyiloka 25, C. c also Bi VI, 31, d

7,6 (189,1) ता Bi. I, 40

7,10 (189,23) स्वर c the verse कु 2,362.

7,14 (190,21) यत्न° Ku 3,40

7,15 (190,26) अयम् is probably quoted from H. P. 1,136.

7,16 (191,2) नीली° is S K. 278,18 = Amaru 160 in Kāvyaśālā II, 18, p. 81

7,17 (191,7) रत्न° is Su 2236 Correct accordingly.

7,29 (192,20) तथा Da. 1,17.

7,35 (193,2) अर° Ku 1,60

7,42 (196,6) अये c. Bi 60,21.

ABBREVIATIONS

Ak Amarakosa Bombay 1877

An. Anurgharaghava (Kavyamālā)

Bi. Bālamayana Benares 1870

Bezz Beitr Bezzenberger's Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen

B H Buhler, Leber des Leben des Hegachandra Wien 1873

Bh Mahabhashya (Kielhorn)

Phag Bhāṣyaḍa a

Bh K. Bhāṣyaḍa

Bh. A Bhāṣyaḍa

Bhoj. Bhojprabandha. Calcutta ed. of 1872

Bh S Bhāṣyaḍa.

Bh. St. Bhāṣyaḍa.

c compare.

C Commentary

Ch S Chāṣyaḍa.

Chh L Chhāṣyaḍa

Da Darayantilāṭhā or Nāṣaṣyaḍa.

Bombay, 1877.

Das. Dasarṭa Halls ed.

Gar. Garayantilāṭhā

Ghat. Ghatākṛpāra.

H. Hemachandra's Abhidhānachintāmani (Böhtlingk and Rien).

Hal. Halāyudha's Abhidhānaratnamālī.

Hir. Purushottama's Hirivāli.

H. Ch. Harshacharita, Calc. ed. of 1876.

For the introductory verses, see Peterson's Introduction to Kādambari, Bo 1883, p. 66

H D. Hemachandra's Deśināmamālī.

H. L. Hemachandra's Liṅgānuśāsana.

H. P. Hemachandra's Pariśishtaparvan.

H. Ś. Hemachandra's Śabdānuśāsana.

H. V. Haravyāja.

H. Y. Hemachandra's Yognasāstra.

I. Introduction.

I. A. Indian Antiquary.

I. St. Indische Studien.

Kād. Kādambari, Peterson's ed Bombay 1879-83

Kās. Kāśikāvṛtti

Kāt. Kātaptra.

Kd Kāvyaśārā.

Ki. Kirītārjunīya, Calc. ed. of 1814

K K. Kavikanthibharana (Kavyamālī)

K K. S. Kādambarikathāsāra.

K N Kāmāndakīya Nitisāra.

K Pr Kāvyaaprakāśa, Calc. ed. of 1866.

Ku Kumārāśambhava, Bombay, 1879. (Niraya Sagar Press)

Kutt Kuttanimitra

L V Kalāvālisa.

M Mann

Mañ Mallinītha.

M Ch Mahāvīracharita Borooah's ed., 1877

Me Meghaduta (Stenzler)

Mh Mahendrasūri

Mkh Manikha

M M M datimādhava (Bo Sanskrit Series, 1876)

M N (1878) Mahānātaka, Calc ed of 1878, Madhusūdanmānava's recension, in 9 acts

M N (1886) Mahānātaka or Hanūmannātaka, Bo ed of 1886, Damodaramānava's recension, in 14 acts

M R Mudrārākṣasa, Calc ed of 1881

M St Mahimnah Stavah

M U Matryupaniṣad

Nāg. Nāgānanda, Calc. 1873.

Nai. Naishadhacharita.

N. Ch. Navasāhasinkacharita (MS.)

Ny. S. Nyāyasūtra.

Pa. Paddhati of Śrīrūgadhara

Pā Pānini.

P. R. Prāśnottararatnamālī.

Pr. Ch. Prabhīvakacharita.

Pr. P. Prachandapīṇḍava (or Bīlabhirats); Cappeller's ed.

P. St. Pañchastavi.

Ra. Raghuvamśa (Bo. Sanskr. Series)

Rāj. Rājatarāṅgiṇī; Calc. ed. of 1835.

Rām. Rāmāyana.

Rata. Ratnāvalī; Cappeller's ed. in Böhtlingk's Chrest., 1877.

R. K. Rudrata's Kāvyaśāmkāra

R. Ś. Rudrata's Śrīṅgīratilaka (Pischel).

Sā. Śikuntala (Böhtlingk).

Sā. Kī. Simkhyakārikā, Lassen's ed.

Śīśr. Śīśvatakośa; Berlin, 1882

S. B. E. Sacred Books of the East.

Śi. Śīsupīlavallha.

S K. Sarasvatikanthibharana, Borooah's ed

Sp. Indische Spruche, second edition.

S. P. Simbapāñchīśikī

Sr. Ch. Śrīkanthacharita.

Su. Subhīṣhātvali of Vallabhadra

Sū. Sūryasātaka

Sur. Suritāttilaka (Kīvyamālī).

U R. Uttararimacharita, Calc. ed of 1831

V A. Vāgbhata's Aśmakāratilaka (MSS)

Vā. Al. Vāgbhātīlāmākāra, Borooah's ed.

Vās. Viśaradattā (Hall).

Vī. Vīśvakośa (Shatkośasamgraha, Benares Samvat 1930)

Vik. Vikramorvaśīya (Bollensen)

Vik. Ch. Vikramīnkadacharita

V. K. Vāmana's Kāvyaśāmkāravṛtti (Cappeller)

V P. Vetīlapāñchavimśatī (Uhle).

V Ś. Viḍḍhāśīlabhaṅgīlā.

V S. Venīsamhara (Grill's ed., 1871).

Y S. Yogasūtra

Y Y. Yogayītrī

Z D. M. G. Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft